НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ОЛЕНА ПАСТУШЕНКО

КНИГА І ПЕРІОДИКА В ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Монографія

Київ 2016

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 14 від 11.12.2015)

Відповідальний редактор
Л. А. Дубровіна

Рецензенти:
Т. В. Добко, д-р наук із соц. комунікацій
О. В. Воскобойнікова-Гузєва, д-р наук із соц. комунікацій

УДК 001.817(477)"20":[002.1+050]:004.7

Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях назалежної України: соціокомунікаційний аспект : монографія / Олена Пастушенко ; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 564 с.
ISBN 978-966-02-7916-2

У монографії розглядається широке коло питань, пов'язаних з розвитком дисертаційних досліджень книги і періодики в період незалежності України, коли відбулося звільнення від ідеологічних обмежень у галузі дослідження національної культури, науки, освіти, державотворення, що дало змогу не лише активно розвивати свободу слова, а й проводити раніше заборонені або неактуалізовані дослідження історії книги, друку, преси, газетної та журнальної періодики, здійснити «інформаційний стрибок» в осмисленні власної історії та ролі книги і періодики у суспільному розвитку. Розглянуто особливості розвитку системи атестації кадрів в Україні, становлення наукової галузі соціальних комунікацій, методологічні засади досліджень книги і періодики, кількісні показники динаміки захистів у різних наукових напрямах, гуманітарних науках та зі спеціальностей галузі «Соціальні комунікації», формування тематичних напрямів досліджень, наукових центрів підготовки та захисту дисертацій, роль керівників та опонентів тощо.

З урахуванням аналізу дисертацій, присвячених книзі і періодиці як модельному об'єкту соціальних комунікацій, розглядається проблема створення консолідованого інформаційного ресурсу науки на базі наукових бібліотек як сучасних комунікаційних установ, запропоновано інтегровану модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки, що виконує експертні та прогностичні функції розвитку науки.

Орієнтовано на широке коло фахівців у галузі соціальних комунікацій, а також на усіх, хто цікавиться історією та сучасним станом книги і періодики та дослідженнями в цій сфері.

ISBN 978-966-02-7916-2 (друк.)
ISBN 978-966-02-7917-9 (електрон.)

© О. Пастушенко, 2016
© Національна академія наук України,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського, 2016

ЗМІСТ

ВСТУП 6
Розділ 1. **СИСТЕМА АТЕСТАЦІЇ КАДРІВ ТА СТАНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ. СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ**.....13
1.1. Створення та дослідження системи атестації кадрів вищої кваліфікації в Україні, започаткування галузі соціальних комунікацій.....13
1.2. Стан вивчення проблеми у її комплексному змісті.....26
1.3. Дослідження української системи атестації кадрів вищої кваліфікації і формування наукової галузі «Соціальні комунікації».....37
1.4. Джерельна база дослідження.....48
1.5. Специфіка дисертації як наукового джерела.....58

Розділ 2. **МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ**.....73
2.1. Особливості міждисциплінарного підходу у методології дослідження.....73
2.2. Теоретичні концепції сучасного розвитку наукової галузі соціальних комунікацій.....81
2.3. Загальнонаукові принципи та підходи у методології дослідження дисертаційних праць.....96

Розділ 3. **ЗАГАЛЬНА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КНИГИ І ПЕРІОДИКИ (1992–2015): ХРОНОЛОГІЯ, ТЕМАТИКА, БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ**.....117
3.1. Загальна динаміка розвитку дисертаційних досліджень у галузі книги і періодики.....117
3.2. Дисертаційні дослідження у галузі книги та книжкової культури в Україні.....131
3.3. Дисертаційні дослідження преси і періодики в Україні 90-х років XX ст.....145

Розділ 4. **НАПРЯМИ І НАУКОВІ ЦЕНТРИ ДОСЛІДЖЕНЬ КНИГИ ТА КНИЖКОВОЇ КУЛЬТУРИ**

(1992–2015): ІСТОРИЧНИЙ ТА ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ.....173
4.1. Книга, книжкова культура, книжкова комунікація: обсяги понять і структура.....173
4.2. Дисертаційні дослідження з історії книги та книжкової культури в Україні: напрями і розвиток методологічних засад дослідження.....192
4.3. Проблеми сучасної книги та книжкової комунікації в дисертаційних дослідженнях.....216

Розділ 5. **ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРІОДИКИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМИ**....235
5.1. Преса і періодика як об'єкти дисертаційних досліджень: до змісту понять.....235
5.2. Дисертаційні дослідження ролі преси в суспільно-політичному, державотворчому та національно-культурному процесах в Україні.....241
5.3. Релігійна преса і періодика як об'єкт дисертаційних досліджень.....259
5.4. Формування нових напрямів дисертаційних досліджень преси і періодики у сфері науки, культури, освіти, сучасних комунікацій.....268

Розділ 6. **НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЯК РЕСУРСНА БАЗА СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НАУКИ**.....283
6.1. Дисертаційні дослідження в галузі книги і періодики: позитивні тенденції і недоліки.....283
6.2. Бібліотека – комунікаційна установа в сучасному інформаційному просторі та її функції консолідованої ресурсної бази науки.....304
6.3. Дисертаційні дослідження та бібліографічні ресурси бібліотек: внесок дисертаційних праць у розвиток наукової бібліографії книги і періодики.....312
6.4. Формування електронного простору науки та інформаційної бази експертного аналізу розвитку наукової галузі соціальних комунікацій (електронна періодика, установи та персоніфікуюча інформація).....324
6.5. Модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки.....342

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 355

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....370
1. Література.....370
2. Джерела.....389
3. Алфавітний список авторефератів.....406

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ.....439

ДОДАТКИ.....440
1. Показники захищених дисертацій, присвячених книзі і книжковій культурі, пресі та іншим періодичним виданням (1992–2008).....440
2. Показники захищених дисертацій, присвячених книзі і книжковій культурі, пресі та іншим періодичним виданням (2008–2015).....448
3. Хронологічний список захищених дисертацій (за авторами).....455
4. Кількісні показники інтенсивності захистів в установах, де працювали спеціалізовані вчені ради.....458
5. Кількісні показники та список установ, де були виконані дисертаційні праці.....465
6. Список дисертаційних досліджень у галузі книги.....474
7. Список дисертаційних праць у галузі преси.....482
8. Список дисертаційних праць у галузі журнальної періодики.....498
9. Список наукових керівників та консультантів.....509
10. Список опонентів.....526

ВСТУП

Надзвичайно широкі соціальні функції книги та періодики визначили той факт, що упродовж віків книга і періодика були основними факторами суспільного розвитку. Історія книги і періодики є історією суспільства, історією формування менталітету, національної духовності та свідомості. Однак ідеологічні цензурні обмеження в Україні XIX–XX ст. стояли на заваді повноцінній реалізації духовних функцій друкованих творів та вивченню історичного розвитку книги й періодичного видання, що створювало інформаційні бар'єри для поширення наукових ідей та усвідомлення спадкоємності національної культури. Здобуття Україною незалежності на початку 90-х років XX ст. стало надзвичайно важливою суспільною подією: звільнення від ідеологічних тенет дало змогу не лише активно розвивати свободу слова, а й проводити раніше заборонені або неактуалізовані дослідження історії книги, друку, преси, газетної та журнальної періодики, здійснити «інформаційний стрибок» в осмисленні власної історії та ролі книги і періодики у суспільному розвитку.

Великі можливості для цього мають і сучасні інформаційні технології, зокрема щодо створення електронного інтегрованого ресурсу книг і періодики, надання оперативного та вільного доступу до книг, журналів, газет та наукового простору з його складовими. Ідеологічна та інформаційна свобода визначають розвиток сучасного українського суспільства.

Змістова історико-культурологічна складова комплексного поняття «книга і періодика» полягає в тому, що впродовж усього історичного розвитку видавнича продукція віддзеркалює епоху в її багатомірності, допомагає розкривати основні тенденції комунікаційної взаємодії в суспільстві різних епох, проводити історичну реконструкцію шляхів його розвитку та персонального складу видатних осіб і національних провідників, здійснювати аналіз важливих аспектів державотворення, освіти, науки і культури, окреслити зміст національних проблем і шляхів розв'язання їх, надає дослідникам змогу екстраполювати історичний досвід засвоєння національних культурних цінностей.

Власне ці фактори зумовили значну увагу дослідників до теми історії, сучасного розвитку й перспектив комунікації з допомогою друкованого слова та дослідження книги і періодики як системи одного з важливих інформаційно-комунікаційних засобів. Книга, газета, журнал є маркером розвитку соціокомунікаційної системи. Тому їх дослідження має неабияке значення для оцінки стану суспільного розвитку, історичної тяглості та спадкоємності національного менталітету й державності, поступу науки, культури, освіти, економіки, прогнозування та створення обґрунтованих умов подальшого їх розвитку за допомогою наукометричного знання та управління перспективними дослідженнями.

Дисертаційні дослідження – рушійна сила науки, вони найбільш тісно пов'язані з розробкою нових напрямів та актуальних тем і є показником загальної затребуваності науки суспільством, доказом достовірності наукових результатів, їх апробації на практиці та визнання в науковому товаристві.

Водночас сама дисертація має унікальну властивість – бути комплексним комунікаційним джерелом інформації кваліфікаційного, наукового і правового характеру, що дає змогу різноаспектно оцінювати стан розвитку наукового напряму за допомогою різних джерел наукової інформації. А дисертація, присвячена книгам та періодичним виданням, стає джерелом загальносуспільного значення, що нарощує об'єктивне знання про розвиток і стан духовної складової суспільства.

Книга і періодика посіли важливе місце в науковій галузі соціальних комунікацій, що виокремилася у кінці 2007 р. Це зафіксовано Постановою Кабінету Міністрів України № 1718 від 13 грудня 2006 р. «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» і відповідним наказом Вищої атестаційної комісії України № 67 від 14 грудня 2007 р. «Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань». Там були виокремлені такі спеціальності, як: Теорія та історія соціальних комунікацій; Документознавство, архівознавство; Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство; Теорія та історія журналістики; Теорія та історія видавничої справи та редагування; Прикладні соціально-комунікаційні технології; Соціальна інформатика.

Формування нового наукового напряму «Соціальні комунікації» в сучасній номенклатурі української науки, де книга і періодика посідають важливе місце майже за усіма спеціальностями, супроводжується потребою вдосконалення традиційних та пошуку нових методологічних засад дослідження книги і періодики та інтеграційних підходів щодо оформлення нової наукової галузі.

Комплексність об'єкта пропонованого дослідження – дисертацій, у яких розглядаються питання історії, теорії та практики обігу книги і періодики в суспільстві, визначається специфічними особливостями та складністю для вивчення самої системи друкованого слова, її підсистем та елементів. Різновекторність для дослідження в галузі соціальних комунікацій стала додатковим аргументом на користь обрання дисертацій з питань книги і періодики об'єктом нашого дослідження.

Широке коло наукових спеціальностей, що вивчають книгу і періодику, виходить за межі напряму соціальних комунікацій. Тому виникає необхідність розмежування методичних засад вивчення книги і періодики в різних науках і дисциплінах, з одного боку, та осмислення

інтеграційних підходів для повноцінного формування галузі соціальних комунікацій, з іншого, а також розгляду перспективи створення наукометричного та бібліометричного ресурсів з урахуванням специфічних напрямів та інтеграційних тенденцій.

Усебічний аналіз дисертацій сприяє вивченню соціокомунікаційних процесів, дає змогу оцінити стан сучасного знання та розкрити перспективи оптимізації не лише дисертаційних досліджень, а й формування електронного наукометричного ресурсу галузі з прогностичними функціями. Цей ресурс уможливить об'єднання інформаційних каналів різного наукового походження в комунікаційну систему нового типу, нового соціокомунікаційного простору науки, де об'єднуються автори, наукові колективи, комунікаційні інститути, багатоаспектні наукові ресурси книги та періодики, користувачі інформацією тощо.

Цей ресурс має існувати в публічному доступі, а з огляду на його практичне значення – стати корисним не лише представникам МОН України, які організують розвиток системи атестації кадрів вищої кваліфікації, контролюють виконання вимог та якість кваліфікаційної роботи, а й науковим центрам та спеціалізованим радам для оптимізації процесу затвердження тем, вибору опонентів та визначення актуальності й новизни дослідження, слугувати інформаційною базою для інших учених, викладачів університетів, учителів та бути корисним широкому колу дослідників під час вибору напрямів досліджень, знайомства з представниками галузі знань та її перспективами.

У цій праці автор прагнув вирішити такі різноаспектні завдання:

– вивчити стан дослідження проблеми в усіх її аспектах, джерельну базу дослідження цього типу дисертаційних праць, розглянути становлення системи атестації кадрів вищої кваліфікації та її вимог, а також узгодження спеціальностей з напрямом соціальних комунікацій;

– з'ясувати роль дисертації як наукової праці, основного компонента системи підготовки кваліфікаційних праць, основні теоретико-методологічні та науково-практичні вимоги до дисертаційних праць докторського та кандидатського рівнів в Україні;

– розкрити методологічний апарат дослідження, систему загальнонаукових підходів і принципів, застосування комплексу методик, методів, спеціальних прийомів для вирішення мети і завдань дослідження;

– розглянути систему «книга і періодика» як системоутворювальний об'єкт дисертаційних досліджень у системі напрямів соціальних комунікацій, основні специфічні особливості а) підсистеми «книга» та б) підсистеми «газетна та журнальна періодика» та вивчити інші елементи цієї системи, методології та принципи її дослідження;

– виявити, статистично репрезентувати, а також класифікувати дисертаційні дослідження в галузі періодики і книги за різними критеріями, зокрема, за хронологічними та кількісними показниками, формальними

та змістовними критеріями, зокрема за хронологією захистів, науковими напрямами та спеціальностями, зв'язком об'єкта і предмета досліджень, авторами та науковою школою, кваліфікаційними критеріями, визначити шляхи об'єктивної інтеграції знання у цій сфері, відзначити недоліки та позитивні особливості дисертаційних досліджень у контексті вимог МОН України тощо;

– розглянути створення науково-комунікаційного ресурсу нового типу, сучасних інтеграційних бібліотечно-бібліографічних та інформаційно-аналітичних традиційних та електронних ресурсів (книг, періодики, бібліографічних та повнотекстових документів), а також можливості дисертаційного фонду та фонду авторефератів як основного джерела оцінки стану розвитку науки (вчені, вчителі, нові ідеї, послідовники, бібліографічний компонент, перспективи створення системного ресурсу науки тощо);

– встановити структуру і функції інтегрованого масиву інформації про розвиток наукових шкіл та центрів підготовки кадрів вищої кваліфікації, окреслити наявність «збагаченого середовища» вчених, яке формує напрями дослідження та визначає його новизну, запропонувати методологічні засади та модель інформаційно-аналітичної експертної системи інформаційного ресурсу соціокомунікаційного простору науки.

Такий підхід на прикладі дисертаційного фонду НБУВ та її наукового ресурсу книги і періодики (як паперового, так і електронного) не лише створює ресурсну базу наукового простору, а й розкриває перспективи подальшого розвитку ресурсної бази бібліотек як центрів аналізу та прогнозування розвитку певних наукових напрямів за наукометричними та бібліометричними критеріями та визначення перспективних дисертаційних тем у галузі соціальних комунікацій. Важливим є визначення структури даних прогностичного ресурсу науки в соціальних комунікаціях та комплексів заходів і нових технологій опрацювання ресурсу для виконання функції управління розвитком цього наукового напряму.

Автор звертає особливу увагу на те, що сучасний стан розвитку дисертаційних досліджень із соціальних комунікацій у галузі гуманітарних наук (у тому числі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства) потребує вироблення нових методологічних інтеграційних підходів та принципів щодо вивчення книги, газетної та журнальної періодики, з одного боку – як специфічного наукового джерела, що допомагає вивчити динаміку і зміст історичного процесу та сучасності, формування духовної складової суспільства, а з іншого – як багатоаспектного соціокомунікаційного фактора, що є безпосереднім учасником сучасного розвитку України і визначає перспективу дисертаційних досліджень, які опрацьовують нову парадигму науки.

Спеціально слід зупинитися на поняттях «книга», «газета» і «журнальна періодика», як масова, так і наукова, прийняті у репрезентованому

дослідженні. Вони розглядаються нами як категорії понятійного апарату системи рукописних та друкованих видань, які є об'єктами дослідження різних наукових дисциплін і включають оперування різними змістовими поняттями.

За основу обрано теоретико-методологічні засади поняття книги та періодики як соціокультурного явища і одночасно динамічної документної системи, соціально-комунікаційного засобу, каналу комунікації, що розвивається сьогодні в друкованому й електронному інформаційному просторі.

Зазвичай вони не мають взаємовиключного характеру, оскільки з різних позицій виконують складні й багатоаспектні функції розвитку суспільства, впливають на архетипні структури та систему формування національного менталітету, суспільної, колективної та індивідуальної свідомості, духовного світу людини.

Так, у книгознавчих словниках і журналістиці існують встановлені поняття за формою видання: газета – періодичне аркушеве видання, журнал є перехідною формою до книжного виду, книга – спеціальна форма друку у вигляді зброшурованого блока певного обсягу. Виконуючи спільну функцію впливу на свідомість людини, вони різняться між собою:

газета покликана максимально оперативно інформувати читача та віддзеркалювати поточні події, орієнтуючись на широку, хоча й цільову аудиторію;

журнал – видання книжного типу, його інформація відрізняється від газетної більшою ґрунтовністю, осмисленням та коментуванням матеріалу, періодичність визначається обраним напрямом;

книга – значно більше за газету та журнал видання, явище книжкової культури, що пов'язано нами з тривалістю впливу на науку та освіту; крім формальної наявності брошурування в блоки, має особливу книжкову структуру і складається з рукописних книг (які поширювалися рукописним способом) та книжкових видань (які поширювалися друком). Книга містить твори, що з'явилися внаслідок глибинного процесу вироблення нового знання або реалізації творчого художнього потенціалу людини і передбачають довготривалий вплив на формування духовного та інтелектуального потенціалу суспільства.

Однак, приймаючи такий розподіл у цілому, не можна не відзначити стрімкий розвиток родо-видового складу книги та періодики, видозмінюються об'єктно-суб'єктні відносини та в межах одного видання розвиваються функції книги і періодики, що відображено і в численних наукових дослідженнях їхнього сучасного стану, відповідно формуються різні наукові підходи щодо вивчення книги та періодики залежно від мети дослідження та його предмета.

Дослідження історії книги та періодики в дисертаційних працях спрямовані на встановлення генези цих видань друку, редакційно-видавничої діяльності, змісту комунікаційних функцій, розповсюджен-

ня і збереження книги й періодики для оперативного використання та для меморіального ресурсу, формування книжної культури за тривалий час становлення рукописних та друкованих форм комунікації в період писемності та друку, формування колекцій книжок та періодики тощо. Це є цілісним світом соціальної комунікації.

Складність розв'язання проблеми потребує залучення відповідної методології, заснованої на системному підході, який передбачає застосування системного та інших різноманітних методів аналізу та моделювання об'єкта і предмета для реалізації мети дослідження. Використано й основні загальнонаукові принципи і методи, зокрема принципи історизму та наукової об'єктивності з використанням структурно-функціонального, порівняльного, проблемно-хронологічного та описового методів. Значна увага приділена методам типізації, класифікації, систематизації, статистичного аналізу. Спеціальна увага приділена соціокомунікаційному методу, формулюванню його принципів стосовно об'єкта і предмета досліджень, залученого методологічного апарату, визначення його змісту відповідно до обраної проблеми та шляхів її вирішення.

Соціально-комунікаційна система дисертаційного комплексу, присвяченого книзі і періодиці, що розглядається в нашому дослідженні, складається з кількох рівнів.

Перший – дисертаційні дослідження як окремий вид наукової праці, що визначає новітні процеси в науці, є окремим видом джерела розвитку наукових знань, науково-інформаційного простору науки та прогностичного знання.

Об'єктом дослідження другого ієрархічного рівня було обрано досить різні, однак близькі функціонально, явища – книгу і періодику – друковані типи видань (як текстові видання в традиційно паперовому та електронному вигляді). Обидва типи об'єднуються у відкриту систему друкованого слова. Вони продукуються різними методами, виконують різні функції, пов'язані з діяльністю різних комунікаційних установ, редакцій і видавництв, бібліотек, наукових і літературних установ, освітніх закладів та професійних товариств, а також з великою когортою авторів і видавців, як комунікаційних вузлів цієї системи. Розвиток знання, представлений цією системою, однак, не може бути чітко розмежованим за типом і формою видання, за авторами і має багато перетинань, тому потребує міждисциплінарних досліджень, використання комплексних методик та специфічних підходів до вивчення.

Третій ієрархічний рівень представлений предметом обраних дисертаційних досліджень – вивчення змісту і напрямів дисертаційних праць, які визначають новаційні тенденції у розвитку соціокомунікаційної науки у сфері книги та періодики, а також інтелектуальних умов реалізації дисертаційної праці, передусім, наукових установ та наукових шкіл (кількість залученого інтелектуального потенціалу, наявність спеціалізованих вчених рад, міцність методологічного забезпечення наукових

напрямів, розвиток інформаційно-бібліографічної джерельної бази для дослідження книги й періодики та їхнього обігу в суспільстві).

Синтезація підходів такого характеру відбувається за допомогою розвитку соціокомунікаційних функцій наукових бібліотек, зокрема національних. Реалізація можливостей бібліотек як комунікаційних установ розглядається в аспекті створення та управління науково-інформаційним, науково-аналітичним та науково-бібліографічним ресурсом книги та періодики як спеціалізованим науковим електронним простором, що відображає розвиток досліджень книги та періодики в сукупності усіх складових. Інтегрований бібліотечний ресурс за рахунок наукометричних та навігаційних функцій дасть змогу організувати такий ресурс як систему, що включає низку змістових компонентів, зокрема, склад дисертаційних досліджень за науками і спеціальностями, діяльність наукових установ і освітніх закладів, формування наукових шкіл, персоналії та бібліографії, можливості створення електронних співтовариств та проведення наукових дискусій.

Досвід показує, що основна інтегруюча роль у цьому процесі має належати науковим і національним бібліотекам, які сьогодні трансформуються в потужні інформаційні центри, що володіють інтелектуальним потенціалом, мають технічні засоби для реалізації цих функцій та всю друковану продукцію – як в історичному розрізі (що важливо для формування національної пам'яті та сучасного менталітету), так і для реалізації сучасних соціокомунікаційних функцій наукових бібліотек як головних хранителів зведеної інформації щодо розвитку науки, у тому числі дисертаційного фонду.

Можливості і необхідність створення на базі дисертаційного фонду й фонду авторефератів, інших джерел інформації, а також залучення електронних інтернет-ресурсів наукометричних та бібліометричних методик і електронних технологій для якісно нового інтегрованого ресурсу доводить досвід Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського щодо створення ресурсів книги і періодики, прогнозування розвитку науки. Разом з тим такий підхід дає змогу зробити загальнонаукову модель такого ресурсу незалежно від наукового напряму, оскільки базується на системних параметрах розвитку наукових знань.

Отже, створення науково-комунікаційного ресурсу нового типу, що дасть змогу проводити аналіз дисертаційних досліджень, синкретично об'єднаних у межах одного наукового напряму «соціальних комунікацій», реалізовувати функції розвитку наукового знання, потребує визначення та аналізу цього документого фонду дисертацій, а також створення інтегрованого інформаційного ресурсу для оцінки стану розвитку, соціальних потреб, визначення актуальних тем дослідження, прогнозування розвитку наукових напрямів, інтелектуального потенціалу та державного забезпечення цього процесу.

Розділ 1

СИСТЕМА АТЕСТАЦІЇ КАДРІВ ТА СТАНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УКРАЇНІ. СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Створення та дослідження системи атестації кадрів вищої кваліфікації в Україні, започаткування галузі соціальних комунікацій

Розгортання дослідження проблем національної книги і періодики тісно пов'язане з розвитком атестаційної справи в незалежній Україні, її правовою базою, науково-організаційними засадами щодо державного управління справою, удосконаленням переліків галузей знань і змінами номенклатури спеціальностей, уточненням вимог до дисертаційних праць, умовами створення та діяльності спеціалізованих рад для захисту кандидатських та докторських дисертацій, порядку присудження ступенів і присвоєння звань та публікацій результатів дисертаційного дослідження тощо.

Усе це визначило місце дисертацій як особливого виду наукових праць у цьому процесі та їх кваліфікаційне значення, що дає змогу досліджувати процес руху дисертаційних праць у науковому просторі та часі як за формальними, так і за змістовими ознаками й характеристиками. Аналіз процесів формування тематики дисертаційних робіт та отриманих основних наукових результатів надає можливість об'єктивної оцінки динаміки дисертаційного руху в хронологічному зрізі та вимог до кандидатських і докторських дисертацій у контексті їх змін, паспортів спеціальностей нової наукової галузі «Соціальні комунікації».

Особливий інтерес до проблем книги і періодики в дисертаціях з гуманітарних наук зумовлений значенням цих соціокомунікаційних інститутів у суспільних відносинах, культурі, науці, освіті, але дослідження їх до 2007 р. були зосереджені в різних наукових напрямах. Оформлення напряму соціальних комунікацій у системі атестації кадрів вищої кваліфікації визначило зміну вимог до методологічних засад і певною мірою – наукових орієнтирів у визначенні актуальності й новизни досліджень.

Удосконаленню атестаційної системи в незалежній Україні сприяла

розробка низки законодавчих актів, що регулюють розвиток освіти, науки, зокрема законів про освіту, про наукову і науково-технічну діяльність, про інформацію, та національну програму інформатизації [271, 272, 273, 275].

Складний процес кваліфікаційної праці та порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань у незалежній Україні стало одним із центральних питань діяльності Вищої атестаційної комісії України, створеної у 1992 р., а процес розвитку системи започаткувало «Положення про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань України» від 20 травня 1992 р. [274], яке визначало наукові ступені, вчені звання й повноваження спеціалізованих вчених рад, кандидатські іспити та вимоги до оформлення і змісту дисертацій, процедуру подання й захисту дисертацій, а також розгляд дисертацій ВАКом, у тому числі переатестацію і нострифікацію, інші процедурні моменти атестаційної справи. Наступним регламентуючим документом, що суттєво вплинув на розвиток атестаційного процесу, стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження описів дипломів доктора і кандидата наук та атестата старшого наукового співробітника і переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» [276].

Були затверджені положення, які визначали основні вимоги, чинні й сьогодні, але впродовж розвитку атестаційної справи вони певною мірою коригувалися та пристосовувалися до тенденцій розвитку науки та державного управління атестаційним процесом.

Перше Положення забезпечувало досить високий ступінь автономії спеціалізованих вчених рад у процесі присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань. Наприклад, надавало спеціалізованим вченим радам право присудження наукового ступеня кандидата наук на підставі прилюдного захисту дисертації. На відміну від докторських дисертацій ВАК України мала лише вибірково перевіряти захищені кандидатські дисертації і затверджувати з урахуванням висновку відповідної експертної ради. Надавався дозвіл на захист дисертації за науковою доповіддю, опублікованою монографією або підручником. ВАК України могла надавати право окремим спеціалізованим вченим радам остаточно вирішувати питання про присудження наукового ступеня доктора наук.

Пунктами 12 та 13 регулювалися основні поняття щодо дисертації як виду наукової праці, зокрема визначення докторської та кандидатської праці. Відзначалося, що дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук має бути науковою працею, у якій на підставі виконаних автором досліджень розв'язано проблему важливого соціально-культурного й економічного значення, або розроблено нові теоретичні положення,

які можна кваліфікувати як значне досягнення у відповідній галузі науки, або викладено науково обґрунтовані технічні, економічні чи технологічні рішення, реалізація яких робить помітний внесок у науково-технічний прогрес. На відміну від докторської, дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук має бути науковою працею, у якій розв'язуються конкретні завдання, важливі для відповідної галузі науки, або викладено виконані автором науково обґрунтовані технічні, економічні чи технологічні розробки, спрямовані на впровадження досягнень науки у виробництво.

У пункті 14 зазначалося, що дисертація має бути самостійно написаною науковою працею, яка містить висунуті автором для прилюдного захисту теоретичні або експериментальні результати й наукові положення, характеризується єдністю змісту і свідчить про його особистий внесок у науку. Запропоновані нові рішення мають бути строго аргументовані й критично оцінені порівняно з відомими рішеннями. Дисертації, які мають прикладне значення, повинні містити відомості про практичне використання одержаних автором наукових результатів, а дисертації, які мають теоретичне значення, – рекомендації для використання наукових висновків.

Низка ключових положень стосувалася теми дисертації, яка мала бути пов'язаною, як правило, з планами основних науково-дослідних робіт організації і затверджуватися її вченою (науково-технічною) радою для кожного здобувача персонально. Наукова цінність дисертації перевірялася й науковими публікаціями – основні наукові результати дисертації повинні бути опубліковані в наукових виданнях України або інших країн, а також в інших виданнях, перелік яких затверджується ВАКом України.

Встановлювалися процедура подання та захисту дисертацій, вимоги до експертного висновку, опонентів, функцій та повноважень спеціалізованої вченої ради, автореферату, самої дисертації, а також повноважень ВАК України у сфері її компетенції щодо присвоєння наукового ступеня та вченого звання тощо.

Основні положення щодо вимог до змісту дисертації як кваліфікаційної праці залишилися практично в незмінному стані донині.

Наступне вдосконалення порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, підвищення контролю ВАК за якістю дисертацій відбулося в 1997 р. відповідно до постанов Кабінету Міністрів України № 644 від 28 червня 1997 р. та наказу ВАК України [277]. Внесено низку істотних змін, пов'язаних з визначенням порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, затверджено

новий перелік спеціальностей наукових працівників та перелік галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь, дано роз'яснення наукової оцінки докторських і кандидатських дисертацій.

Пункт 11 постанови Кабінету Міністрів України № 644 від 28 червня 1997 р. доповнювався уточненням змісту деяких термінів, визначалося, що дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії. Підготовлена до захисту дисертація повинна містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і свідчити про особистий внесок здобувача в науку.

Дисертація, яка має прикладне значення, додатково до основного тексту повинна містити відомості та документи, що підтверджують практичне використання отриманих здобувачем результатів – упровадження у виробництво, достатню дослідно-виробничу перевірку, отримання нових кількісних і якісних показників, суттєві переваги запропонованих технологій, зразків продукції, матеріалів тощо, а дисертація, яка має теоретичне значення, – рекомендації щодо використання наукових висновків.

Водночас звужено автономію спеціалізованих вчених рад, зокрема тим, що запроваджено експертизу дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора й кандидата наук, розгляд атестаційних справ здобувачів та видачу дипломів доктора наук і кандидата наук на підставі рішень спеціалізованих вчених рад та атестаційного висновку президії ВАК; у разі порушення спеціалізованими вченими радами вимог нормативно-правових актів з питань присудження наукових ступенів ВАК скасовує прийняті ними рішення.

Тоді ж було скасовано можливості захисту дисертації у формі наукової доповіді, визначено, що за наявності трьох негативних відгуків (із числа офіційних опонентів і провідної установи) на докторську дисертацію або двох – на кандидатську захист дисертації не проводиться і вона знімається з розгляду, про що спеціалізована вчена рада зобов'язана прийняти відповідне рішення; започатковано практику затвердження керівництвом спеціалізованої вченої ради додаткового офіційного опонента у разі відсутності з поважної причини під час захисту дисертації одного з офіційних опонентів, який дав позитивний відгук про дисертаційну роботу.

Для посилення фаховості дисертацій було запроваджено складання здобувачами наукового ступеня кандидата наук, які не мають повної

вищої освіти в галузі науки, за профілем якої підготовлено дисертацію, додаткового кандидатського іспиту із загальнонаукової дисципліни цієї галузі науки; визначено, що рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукових ступенів доктора та кандидата наук набуває чинності з дня прийняття президією ВАК рішення про видачу відповідного диплома.

У 1999 р. ВАК України опрацював спеціальне Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів і перелік спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (з подальшими змінами, до якого були внесені останні зміни від 07.08.2013 р.). Положенням регулюються питання діяльності аспірантури і докторантури [295].

Наказ ВАК України № 178 від 04.04.2000 р. «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію» обмежив неконтрольований процес вільного висвітлення результатів власних наукових результатів у сумнівних за якістю експертизи працях (http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0431-00). Цим наказом визначалися вимоги до захисту на здобуття ступеня доктора наук на основі монографії, яка мала містити результати попередніх досліджень у наукових фахових виданнях України та інших країн. Обсяг монографії для здобуття наукового ступеня доктора наук у галузі гуманітарних і суспільних наук – не менше 15 обліково-видавничих аркушів, тираж – не менш 300 примірників. Серед інших обов'язкових вимог до монографії – наявність відповідних рецензій та міжнародного стандартного номера книги ISBN, оформлення за державними стандартами, наявність у фондах бібліотек, перелік яких затверджено наказом голови ВАК України № 176 (z0353-00) від 04.04.2000 р. та зареєстровано в Міністерстві юстиції 14.06.2000 р. за № 353/4574 тощо.

Для докторської дисертації вимагалося не менше 20 публікацій за її темою та трьох – за темою кандидатської дисертації у наукових фахових журналах; регулювалася кількість публікацій в електронних виданнях тощо. Важливою вимогою стала наявність повного опису наукових результатів, що засвідчує їх достовірність, неповторюваність результатів дослідження в публікаціях, обов'язковість оприлюднення на конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах тощо.

Ґрунтовні вимоги були висловлені щодо публікації статей та фахових видань (журнал, збірник наукових праць). Видання мають бути включеними до офіційного реєстру і мати свідоцтво про державну реєстрацію

та загальнодержавну та (або) зарубіжну сферу розповсюдження засобу масової інформації; засновником (співзасновником) фахового видання є наукова установа, організація, вищий навчальний заклад; обов'язкова визначена тематична спрямованість з певної галузі науки, наявність не менше трьох докторів наук та головного редактора з відповідної галузі науки з числа штатних працівників установи тощо. Підкреслювалося, що фахові видання мають бути у фондах бібліотек України, визначених відповідно до наказу ВАК України № 175 (z0352-00) від 04.04.2000 р. «Про затвердження Переліку установ і організацій, куди обов'язково належить надсилати наукові видання, у яких публікуються основні результати дисертаційних робіт», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14.06.2000 р. за № 352/4573. Була включена вимога передачі Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського НАН України електронної копії фахового видання, для безоплатного розміщення її на сайті бібліотеки в розділі «Наукова паерфіодика України».

У редакції Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника 2007 р. встановлено кваліфікаційні вимоги до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук, а також детально регламентовано процедуру підготовки та проведення публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді [297]. Було ускладнено процедуру складання кандидатських іспитів та посилено контроль за нею з боку ВАК України: передбачено складання не одного, а кількох додаткових кандидатських іспитів здобувачами наукового ступеня кандидата наук, які не мають повної вищої освіти в галузі науки, з якої підготовлено дисертацію. Крім того, було висунуто низку вимог до оформлення бібліографічного опису в списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті [299], а також визначено правила оформлення посилань на архівні документи в прикнижкових, прикінцевих, пристатейних списках джерел (у монографії, навчальному посібнику, статті тощо) [300]. Уніфікація бібліографічного опису, архівних посилань, оформлення дисертацій тривала й надалі і має велике значення у процесі створення електронних бібліографічних ресурсів та довідкових систем.

Удосконалювалося й визначення наукових фахових видань, які затверджує ВАК України і де мають бути опубліковані наукові праці дисертантів, а розвиток інформаційних технологій зумовив появу «Положення про електронні наукові фахові видання», затвердженого спільним наказом Міністерства освіти і науки України, НАН України та ВАК України № 768/431/547 від 30.09.2004 р. та «Порядку формування

Переліку наукових фахових видань України, включення електронних наукових видань до Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт» (наказ № 1111 від 17.10.2012 р.) [309]. Перелік поповнювався залежно від появи нових електронних фахових видань [314].

Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника також постійно вдосконалюється. Так, «Порядок присудження», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., а також його останній варіант із змінами відповідно з Постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19.08.2015 та 1159 від 30.12.2015 р., містить уточнення деяких положень попередніх порядків [291].

Рішення про розширення номенклатури спеціальностей ВАК України має стратегічне значення для ефективного інноваційного розвитку нової наукової галузі в Україні та відповідає сучасним світовим тенденціям у розвитку наукових напрямів інформаційного суспільства. Певним етапом стало реформування ВАК України, що відбулося у 2010 р.: Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» № 1085/2010 від 9 грудня 2010 р. (http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010). Вища атестаційна комісія України була ліквідована, її функції передані Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України. У 2011 р. створено Департамент атестації кадрів, а для виконання повноважень щодо підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, покладених на МОНмолодьспорт України, – нині чинну атестаційну колегію (http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1169-11) [302].

Одним з головних завдань атестаційної колегії є експертиза кандидатських та докторських дисертацій і затвердження рішень спеціалізованих рад про присудження наукових ступенів кандидата і доктора наук, забезпечення об'єктивної оцінки здобувача наукового ступеня, здатності дослідника побачити нове, пояснити природу цього нового і знайти найбільш вигідне застосування нових досягнень у повсякденному житті. Сутність атестаційної роботи полягає у правильній оцінці наукової та прикладної значущості, економічної та соціальної цінності кожного дисертаційного дослідження, незалежно від того, у якій галузі науки і за яким конкретно фахом його виконано. Правильність цієї оцінки покладається на спеціалізовані та експертні ради [308].

Експертні ради здійснюють додатковий контроль за якістю дисертації.

Пунктом 12-м встановлювалися певні вимоги до експертної оцінки. Експерт має:

– проаналізувати якість підготовки документів атестаційної справи (відгуки офіційних опонентів, відгуки на автореферат, висновок спеціалізованої вченої ради, публікації); визначити глибину обговорення дисертації під час захисту;

– перевірити дисертаційну роботу й автореферат на відповідність їхнього змісту вимогам до кваліфікаційних наукових праць рівня кандидата чи доктора наук, відповідність паспорту наукової спеціальності, за якою захищено дисертацію, а також на наявність текстових запозичень;

– оцінити наукову і практичну цінність дисертації, а також ступінь новизни отриманих результатів, достовірність її висновків та рекомендацій.

За результатами експертизи експерт готує проект атестаційного висновку. Певні сумніви експертної ради можуть викликати додаткове запрошення на засідання експертної ради здобувача, наукового керівника (консультанта), голови спеціалізованої вченої ради, у якій проведено захист дисертації, чи надсилання дисертації та атестаційної справи здобувача наукового ступеня на додатковий розгляд, а також проведення повторної експертизи. Негативний атестаційний висновок є підставою для скасування рішення спеціалізованої вченої ради і відмови у видачі диплома про науковий ступінь. При розгляді докторської дисертації експерти зобов'язані визначити, якою мірою в ній використано матеріали кандидатської дисертації здобувача, які можуть використовуватися лише в оглядовій частині докторської дисертації [308].

На атестаційну колегію було покладено поглиблені контрольні функції правильної та об'єктивної атестації наукових працівників.

На сьогодні в Україні сформувалася своєрідна триступенева модель атестації наукових і науково-педагогічних кадрів:

1) ради із захисту дисертацій (спеціалізовані ради) за певними спеціальностями і галузями науки;

2) експертні ради з галузей науки;

3) атестаційна колегія Міністерства освіти і науки України, у складі якої найбільш відомі вчені країни за основними науковими напрямами.

Така модель враховує історичний досвід різних країн, переважно деяких європейських, збережений до цього часу. Ідеться про централізований характер атестації, тобто регулювання порядку присудження наукових ступенів не на рівні окремо взятого університету, а за допо-

могою нормативних актів загальнодержавного значення; запровадження суворої ієрархії наукових ступенів; надання дисертації статусу не тільки кваліфікаційної, а передусім наукової праці; публічний захист дисертації; значення наукового ступеня для покращення матеріального та соціального становища його власника тощо.

Одним із принципових підходів у діяльності МОН України стало регулювання номенклатури і переліків спеціальностей відповідно до умов розвитку нових наукових напрямів.

Визначною віхою є й упорядкування номенклатури та переліків спеціальностей відповідно до соціокультурних змін у сучасному українському суспільстві, які потребували відповідних трансформацій у науковій сфері, підвищення ефективності та якості дисертаційних досліджень, розвитку нових перспективних напрямів, одним з яких є галузь соціальних комунікацій, що безпосередньо стосується пропонованої праці.

В Україні вдосконалення системи спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присвоєння вчених звань, відображено такими актами: 1) Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» [278]; наказом ВАК України «Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присвоєння вчених звань» [295]; наказами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Переліку наукових спеціальностей» № 1057 від 14.09.2011 р. та «Деякі питання присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» № 1059 від 14.09.2011 р. [301, 302].

Відкриття нової наукової галузі «Соціальні комунікації», до якої увійшла низка попередніх спеціальностей, відображало об'єктивну необхідність подальшого розвитку гуманітарного напряму в науці і стало значною подією для низки наукових дисциплін. До 2007 р. деякі близькі спеціальності були в різних галузях науки. Так, наукові спеціальності 07.00.08 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство і 07.00.01 – Документознавство, архівознавство були віднесені до галузі історичних наук. При цьому за першою спеціальністю передбачалося присвоєння наукових ступенів з історичних, філологічних та педагогічних наук, а за другою – тільки з історичних наук. У подібній ситуації, як вважають розробники, опинилася і спеціальність 10.01.08 – Журналістика, яку віднесли до філологічних наук тощо [111].

Разом з тим розвиток глобалізації інформаційних процесів у світі

визначив стрімкий розвиток змісту цих спеціальностей і зумовив потребу аналізу цієї діяльності та її наукового забезпечення. Усе більше проявлялася штучна роз'єднаність споріднених спеціальностей, що почало суперечити інтеграційним тенденціям у розвитку соціокомунікаційних наук і міждисциплінарному характеру соціокомунікаційного знання. Проблемність ситуації в підготовці наукових кадрів для соціальних комунікацій, на думку розробників, була пов'язана і з множинністю галузей наук, за якими присуджується науковий ступінь, і відсутністю значної частини сучасних досліджень з проблем соціальних комунікацій у Переліку спеціальностей.

Зокрема, локалізація спеціальності 07.00.08 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство в науковому напрямі «Історичні науки» з можливістю захисту дисертацій з історичних, філологічних та педагогічних наук створила безліч проблем.

За радянських часів такий розподіл вважався умовним: дисертації сучасної тематики захищалися з педагогічних (технічних) наук, написані в історичному аспекті – з історичних наук. З роками експертиза наукової та практичної цінності дисертацій основну увагу почала приділяти не внеску здобувача у розвиток базових галузевих наук – книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, а в історичну або педагогічну науку. Ситуація погіршувалася ще й тим, що до експертизи та опонування залучалися, як правило, класичні доктори історичних та педагогічних наук, які недостатньо розуміли специфіку спеціальності.

У результаті здобувачі, пристосовуючись до вимог цих наук, набагато менше уваги приділяли власній науці (спеціальності), збагаченню її новими історичними, теоретико-методологічними і прикладними знаннями. Це протистояння особливо загострилося останнім часом у педагогічних науках. Тому вчені Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та Харківської державної академії культури за підтримки ВАК України ініціювали введення якісно нових галузей науки – культурології та соціальних комунікацій. У результаті Постановою Кабінету Міністрів України «Про доповнення переліку галузей науки, за якими може присуджуватися науковий ступінь» (№ 1718 від 13 грудня 2006 р.), існуючий перелік 1997 р. був доповнений абзацом «соціальні комунікації» [286].

Проекти переліку спеціальностей, формул спеціальностей та паспортів були опубліковані в «Бюлетені ВАК України» (2007. – № 2. – С. 6–17) для обговорення.

Номенклатура спеціальностей наукових працівників у науковій галузі «Соціальні комунікації» передбачала наступне.

Шифр: 27 – Соціальні комунікації.

27.00.01 – Теорія та історія соціальних комунікацій (соціальні комунікації);

27.00.02 – Документознавство. Архівознавство (соціальні комунікації, історичні науки);

27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство (соціальні комунікації, історичні науки);

27.00.04 – Журналістика та засоби масової інформації (соціальні комунікації);

27.00.05 – Видавнича справа (соціальні комунікації);

27.00.06 – Прикладні соціально-комунікаційні технології (соціальні комунікації);

27.00.07 – Соціальна інформатика (соціальні комунікації).

У визначенні номенклатури спеціальностей, формуванні їхніх паспортів, формул і напрямів досліджень у галузі соціальних комунікацій розробники спробували досягти таких стратегічних цілей:

а) створення переліку спеціальностей з урахуванням процесів інтеграції та диференціації в науках соціально-комунікаційного циклу;

б) збереження в трансформованому вигляді існуючих в Україні наукових спеціальностей, за якими тривалий час здійснювалася підготовка вітчизняних докторів і кандидатів наук;

в) збільшення кількості наукових спеціальностей з урахуванням сучасного системного розвитку соціально-комунікаційних наук;

г) оптимальне врахування національних досягнень, європейських і світових тенденцій у визначенні переліків наукових спеціальностей певної галузі;

д) орієнтація всіх наукових спеціальностей на базову галузь науки, за якою присуджується науковий ступінь кандидата і доктора наук – соціальні комунікації [113].

Після затвердження запропонованого переліку спеціальностей, їхніх формул і паспортів минуло вісім років. Почала створюватися відповідна інфраструктура нової наукової галузі, зокрема мережа спеціалізованих вчених рад у провідних наукових та навчальних центрах України; сформувалася експертна рада у ВАК України із соціальних комунікацій; визначається коло професійних наукових видань з галузі; здійснюється уточнення і доопрацювання паспортів спеціальностей тощо.

Отже, формування законодавчого поля для підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, і, зокрема, щодо підготовки та захисту кандидатських дисертацій, почалося з 1992 р., коли

були створені Міністерство освіти та Вища атестаційна комісія України. При цьому зберігалися принципи централізації у процесі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. За цей період атестаційна діяльність пройшла значний шлях щодо удосконалення якості підготовки кадрів вищої кваліфікації та дисертаційних праць, процедури підготовки, захисту та затвердження дисертацій.

Відтоді відбулося кілька етапів удосконалення паспортів спеціальностей (Бюл. ВАК України. – 2007. – № 2. – С. 3–17). Сьогодні паспорти спеціальностей, зокрема соціальних комунікацій, визначають специфіку різних галузей науки, що об'єднують сферу документальних та електронних джерел, різні види наукових та масових комунікацій та їх структуру [http://www.journ.univ.kiev.ua/nauka/naukova_stor/Pasport_CK_VAK.pdf] і мають такі формули спеціальностей:

27.00.01 – Теорія та історія соціальних комунікацій: галузь науки, яка вивчає сутність, закономірності соціальних комунікацій, процеси, структури та форми соціально-комунікаційних відносин.

27.00.02 – Документознавство, архівознавство: галузь науки, що вивчає сутність, закономірності, засоби та форми функціонування документа і документоутворень в оперативному та архівному стані документально-інформаційних систем, інформаційних потоків, ресурсів і комунікацій.

27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство: галузь науки, яка вивчає історію, теорію та практику книговидавничої, книготорговельної, бібліотечної, бібліографічної діяльності, розвиток та функціонування бібліотечно-інформаційних систем і комунікацій.

27.00.04 – Теорія та історія журналістики: галузь науки, яка вивчає теорію, історію, сутність, процеси, організаційні форми та структури журналістики в системі соціокомунікативної діяльності, феномен масової інформації та засоби її поширення, соціокультурні підвалини взаємодії засобів масової комунікації із соціумом.

27.00.05 – Теорія та історія видавничої справи та редагування: галузь науки, яка вивчає теорію, історію, методологію, організацію та технологічне забезпечення видавничої діяльності та редагування, їх структурно-функціональні трансформації в умовах електронного середовища.

27.00.06 – Прикладні соціально-комунікаційні технології: галузь науки, яка вивчає історію, теорію, методологію, організацію, становлення прикладних комунікаційних технологій у системі соціальної діяльності (в науці, політиці, виробництві, культурі, освіті тощо).

27.00.07 – Соціальна інформатика: галузь науки, яка досліджує

соціально-комунікаційні структури як об'єкти інформатизації, закономірності розвитку автоматизованих технологій відповідно до предметно-об'єктних трансформацій у сфері соціальних комунікацій, виявляє особливості процесів інтелектуалізації суспільної діяльності й інтелектуальної обробки інформації та знань.

Соціальна інформатика (27.00.07) виявилася найменш розробленою в теоретичному та практичному аспектах, вона дублювала відповідну спеціальність у технічних науках, що викликало суперечності в розробці курсів та викладанні у ВНЗ.

Розвиток дисертаційних досліджень у цій галузі хронологічно можна поділити на два періоди: 1991–2007 рр., коли спеціальність перебувала у складі історичних, філологічних та педагогічних наук; 2008–2015 рр., коли виокремилася спеціальність «Соціальні комунікації» і книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство увійшли до її складу.

Хоча дослідження соціальних комунікацій проводяться вже понад 100 років, але перебування їх у педагогічних, філологічних та історичних науках вимагало пристосування дисциплін до методологічних вимог інших спеціальностей.

Розвиток методологічних засад в інтеграційному контексті, пошуки системності різних дисциплін, що перебували до цього у складі інших наук, яскраво проявляються на прикладі вивчення такого важливого соціокомунікаційного інституту, як книга, газета, журнальна періодика та інші види періодичних видань, які є основою усіх комунікаційних процесів у суспільстві. У широкому розумінні ця функція охоплює діяльність великої кількості комунікаційних інститутів, що здійснюють створення, передачу та взаємообмін інформацією, зберігання інформації та управління нею. Це передусім наука, освіта, культура, політика та значною мірою – виробнича сфера. У цьому аспекті преса, періодика та книга є соціальним інститутом в одній площині та формою зберігання, передачі та взаємообміну інформацією – в іншій.

Важливо відзначити, що функціонування книги і періодики визначає моторику інтелектуального та духовного потенціалу нації та суспільства в цілому, що проявляється в усіх сферах розвитку знання. Тому як об'єкт дослідження книга присутня в різних науках, але, закономірно, предмет дослідження – різний.

За кілька років сформувалися три центри дослідження і підготовки дисертацій у галузі теорії та історії преси, періодичних видань та книги у напрямі соціальних комунікацій, де діють відповідні спеціалізовані вчені ради:

1) теорія та історія преси, теорія та історія журналістики, редакційно-

видавнича діяльність і прикладні соціальні технології та соціальна інформатика – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (далі – КНУ);

2) теоретичні питання книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в контексті розвитку фундаментальних засад книжкової справи і сучасних освітніх процесів – Харківська державна академія культури (далі – ХДАК);

3) теорія та історія книги і книжкової культури (історичні науки) в контексті книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства та документознавства і архівознавства, електронних ресурсів книги і періодики (соціальні комунікації) – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ).

Серед об'єктів досліджень оформився напрям різноманітних комунікаційних технологій мас-медіа та галузевої газетної періодики, комунікаційних властивостей книги та книжкової культури в їх багатоаспектній та історичній ретроспективі.

1.2. Стан вивчення проблеми у її комплексному змісті

Спеціальні дослідження дисертаційних праць, присвячених певній системі об'єктів соціальних комунікацій, зокрема системі «книга і періодика», донині не набули розвитку і практично відсутні. Але особливості розв'язання окресленої проблеми дають змогу залучити до історіографії дослідження вчених, які висвітлюють певні аспекти теми, яка нами опрацьовується.

Перша група праць стосується власне дисертаційних робіт певних спеціальностей, у яких досліджується роль, зміст та специфіка дисертаційної роботи як окремого виду наукової праці, роль бібліотек у системі соціальних комунікацій тощо.

Оскільки в нашому дослідженні розглядаються різні аспекти динамічної системи дисертаційних праць щодо книги і періодики як ієрархічного утворення, підсистемними об'єктами верхнього ієрархічного рівня у вигляді дотичних досліджень щодо обраної теми дисертації є: а) для першого ієрархічного рівня – дисертації як вид окремої наукової праці; б) для другого рівня – дослідження книги та періодики; в) для третього рівня – галузеві напрями дисертаційних досліджень; г) для четвертого рівня – проблемно-тематичний склад дисертаційних досліджень, тому залучаються наукові праці, у яких розглянуто деякі аспекти всіх ієрархічних рівнів досліджуваної проблеми відповідно до цих рівнів.

Наступна група наукових праць стосується ролі й значення наукометричного та бібліометричного аналізу для оцінки стану та прогнозування розвитку наукових напрямів, а також структурних елементів завдань та цілей системного дослідження.

Розглядаються й праці, присвячені питанням формування інформаційних ресурсів з книг та періодики, визначенню ролі наукових бібліотек у системі соціальних комунікацій, електронних ресурсів, формування дисертаційних фондів та їх використання з метою створення наукового прогностичного ресурсу для розвитку наукового напряму.

Отже, історіографія проблеми складається з кількох комплексів: праці, що присвячуються дослідженню поняття дисертації як окремого виду наукових праць та такі, які містять аналітичні дослідження або огляди дисертацій певних наукових напрямів тощо. Тому основна увага приділялася дослідженням, які спеціально розглядали дисертації як наукові праці з певного напряму розвитку науки та дисертаційні фонди бібліотек і роботу з ними.

До методологічного апарату дослідження залучалися праці вчених, які розробляли:

1) питання розвитку тенденції у системі підготовки кваліфікаційних праць, основні теоретико-методологічні принципи підготовки таких праць в Україні;

2) понятійний апарат соціальних комунікацій як окремого наукового напряму;

3) теоретико-методологічні та науково-практичні вимоги до дисертаційних праць докторського та кандидатського рівнів в Україні;

4) питання розвитку наукової бібліотеки як ресурсного центру та НБУВ як національної наукової бібліотеки – основного зберігача фонду дисертацій, універсального фонду книги і періодики та ресурсної бази науки.

Історіографія формування наукового напряму соціальних комунікацій за певними напрямами дисертаційних досліджень та галузей на сьогодні не набула розвитку. Певним винятком, але досить фрагментарним, є вивчення дисертаційних досліджень у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, у яких аналізуються питання об'єкта дослідження, проблематики праць, здійснюється огляд динаміки, змісту, проведення бібліометричного аналізу захищених дисертацій у цій галузі тощо.

Серед таких праць слід звернути увагу на статті Н. М. Кушнаренко та А. А. Соляник, у яких здійснено бібліометричний аналіз дисертацій,

захищених на початковому етапі розвитку наукової галузі «Соціальні комунікації», у 2008–2009 рр., та відзначено диспропорцію в тематиці, превалювання бібліотекознавчих робіт, повну відсутність дисертацій з актуальних питань бібліографознавства та книгознавства. Для бібліотекознавчих досліджень характерними об'єктами стали електронні бібліотечні ресурси та інформаційно-комп'ютерні технології. Автори статті наголосили на необхідності розробки актуальних проблем функціонування дитячих, шкільних, академічних, галузевих бібліотек, впровадження новітніх технологій зберігання й оцифровки бібліотечних фондів, забезпечення відкритого доступу до інформації в умовах захисту авторського права, підвищення культури читання та рівня бібліотечного сервісу тощо, однак практично не торкалися питання розвитку книгознавства та бібліографознавства, питань книги і періодики [113, 114].

У спеціальній статті Л. В. Глазунової «Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі» проаналізовано дослідження документального потоку дисертацій у галузі бібліографознавства, захищених в Україні у період з 1991 до 2008 р., як одного з провідних показників тенденцій розвитку науки [25]. Автор відзначила характерну особливість прикладного спрямування досліджень, у яких розробляються переважно питання розвитку бібліографії книги і періодики в окремі історичні періоди та види бібліографії, впровадження нових інформаційних технологій у бібліографічну діяльність.

Подальшого розвитку набули праці в галузі ідентифікації українських наукових шкіл культурологічно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілю, у яких визначено загальне й специфічне у їх формуванні та функціонуванні на базі науково-дослідної діяльності Харківської державної академії культури. Ідеться про дослідження В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко М. Каністратенко та А. А. Соляник [112]. Висвітлюючи систему комунікаційних зв'язків харківської наукової школи книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, автори підкреслюють, що це багаторівнева, відкрита, загальнодоступна, широкомасштабна структура, якій притаманні єдність наукової проблематики, спільність методології і методики, техніки, технології та організації наукових досліджень, потужна суб'єкт-суб'єктна та суб'єкт-об'єктна взаємодія на внутрішньому і зовнішньому контурах її діяльності. Автори подають відомості про захищені кандидатські і докторські дисертації означеного вищого навчального закладу.

В історіографії питання визначився й напрям бібліометрії. У

2001 р. була захищена дисертація О. М. Кобєлєва «Бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства в 1970–1990-ті рр.», у якій зроблено аналіз основного документального потоку – наукових праць з українського бібліотекознавства [80]. Це перше бібліометричне вивчення вітчизняних наукових праць 1970–1990-х років відомих учених В. О. Ільганаєвої, С. Г. Кулешова, В. С. Пашкової, М. С. Слободяника, А. С. Чачко та інших, які пропонують методику таких досліджень та доводять її наукове значення для аналізу стану та прогнозування розвитку науки.

Аналіз наукометричного формату опису наукової школи опрацювали такі дослідники бібліотекознавства, як Т. В. Клапіюк [79], І. В. Лукашов [127], О. Б. Борисова [16], Т. В. Захарчук [59, 60], Н. Н. Кушнаренко, А. А. Соляник, В. Шейко [112, 113].

Певну роль у бібліометричному аналізі дисертацій із книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства відіграла дисертація Л. А. Литвинової, захищена в Національній бібліотеці Україні ім. В. І. Вернадського у 2013 р. на тему: «Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства (1994–2012)» за спеціальністю 27.00.03 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій. Л. А. Литвинова, узагальнюючи формат опису наукової школи, визначила його принципи, враховуючи такі положення:

– відомості когнітивного характеру: дослідницька програма і причини її зміни, попередні досягнення членів наукової школи, характеристика сучасних досягнень і внеску наукового колективу у розвиток наукового знання, відомості про членів опонентного кола;

– відомості соціально-організаційного характеру: історія створення наукового колективу, соціально-політична обстановка в суспільстві, характеристика науки як соціального інституту і місце в ній даної наукової школи, наукові нагороди членів наукової школи, лідери та провідні дослідники, кадровий склад, організаційний потенціал, наявність користувачів (сфера використання результатів).

Набори відомостей, запропоновані для включення до опису діяльності, є найбільш загальними. Звісно, вони можуть змінюватись залежно від цілей створення бази досьє, специфіки наукової творчості, наявності необхідних даних.

До оцінки діяльності школи додається й нарис діяльності засновника наукової школи, що містить відомості про основні етапи його життя та наукової діяльності.

Спектр документів, які відображають діяльність засновника наукової школи, може включати:

– праці членів наукової школи (науково-дослідні, педагогічні, суспільно-політичні);

– літературу про наукову школу, що характеризує її внесок у розвиток науки і когнітивні особливості його творчості (що цитує література, мемуари та листування колег і послідовників, рецензії на його праці, роботи членів опонентного кола);

– праці, що характеризують соціальний і науковий фон діяльності наукової школи (монографії, які містять оцінку стану суспільства, монографії з історії та сучасного стану наукової дисципліни) [117, с. 145–146].

Основою методичних підходів у дисертації стало використання наукометричних та бібліометричних методів аналізу розвитку науки на базі дисертаційних досліджень.

У дисертаційній роботі Л. А. Литвинова звернула увагу на нерозробленість на той час питання методичних засад дисертаційних праць, зупинилася на понятті дисертації як виду кваліфікаційної наукової праці та інформаційного, наукознавчого і документознавчого джерела для виявлення тенденцій розвитку наукової галузі; зробила стислий історичний огляд становлення й розвитку вітчизняної науково-кваліфікаційної системи від часів зародження до наших днів. Вона запропонувала використання бібліометричного і проблемно-тематичного аналізу, а також класифікацію дисертаційних досліджень за науковим ступенем і галузями науки в 90-х роках XX ст. – 10-х роках XXI ст., за спеціальністю та роками захистів, за місцем захисту, за установами, де відбулися захисти та де вони були виконані.

Дослідниця проаналізувала статистичні показники участі вчених як наукових керівників (консультантів) з підготовки дисертацій, участі установ в атестації наукових кадрів, показники публікаційної активності, здійснила тематичний та хронологічний аналіз дисертаційних досліджень, тематичний розподіл дисертацій за напрямами, які розробляються за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», зокрема за історичною тематикою географічного, адміністративно-територіального та регіонального значення тощо. Тим самим вона досить детально розглянула дисертаційні дослідження як об’єкт бібліометричного дослідження за значний період часу, вперше зробила огляд динаміки розвитку досліджень, окреслила наукові школи та їхніх засновників, показала статистику захистів, а також застосувала методику частотного аналізу термінології, зокрема 15 слів, які найчастіше вживались у назвах дисертацій, що, на її думку, дало змогу

виявити низку проблемних моментів, які досліджували здобувачі в період з 1994 до 2012 р.

Нею було визначено оцінку дисертаційних праць із книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства як комплексного наукометричного джерела для визначення тенденцій та напрямів досліджень в Україні, формування наукових шкіл у цій галузі знань за бібліометричними критеріями, а також поставлено питання про необхідність застосування біографічних методів аналізу доробку відомих учених у цій галузі.

Л. А. Литвинова бере за основу аналіз автореферату, що є цілком коректним для вирішення поставлених завдань, і використовує методичні напрацювання своїх попередників. Вона доводить доцільність статистичного аналізу авторефератів як таких, що мають специфічні властивості, спрямовані на висвітлення відомостей щодо відповідальності за підготовку та наукову оцінку результатів дослідження. Ці відомості реалізуються через систему фіксованих і науково достовірних параметрів, які є опосередкованим джерелом якості наукової інформації, і аналіз цих даних дає змогу отримати попередні відомості про розвиток наукового напряму в далекій та близькій ретроспекції. Л. А. Литвинова, спираючись на праці попередників, бере за основу параметри, що вже розроблені в бібліотекознавстві, зокрема

1) персоніфікуючі (автор, науковий керівник (консультант), офіційні опоненти);

2) кваліфікаційні (кандидат, доктор наук);

3) галузеві (найменування однієї з галузей науки);

4) професійні (один або два шифри наукових спеціальностей);

5) часові (рік захисту);

6) регіональні (місто – місце підготовки, місто – місце захисту);

7) науково-організаційні та інституційні (організація – місце підготовки, організація – місце захисту);

8) статеві (чоловіча, жіноча стать дисертанта);

9) комунікаційні: ступінь включення в систему наукової комунікації через публікації (наявність і кількість публікацій у наукових фахових виданнях); оприлюднення (участь у конференціях, семінарах).

Аналіз зазначених параметрів (разом з тематичним вивченням безпосередньо дисертацій) масиву авторефератів дисертацій допоміг дослідниці показати широкі можливості бібліометричних методів для статистики розвитку дисертацій із спеціальності, наявності інфраструктури, що характеризує науковий потенціал науки.

Л. А. Литвинова вважає, що наукова школа не є строго

енциклопедично сформульованим поняттям, але є цілком сформованою науковою структурою, прийнятною організаційною формою проведення наукових досліджень в умовах державного регулювання. Саме в такій науковій структурі формується «критична маса однодумців», що створює сприятливе колегіальне середовище, яке саме по собі є мотивацією вчених і породжує синергію між дослідниками.

На практиці як критерій оформлення наукової школи нерідко враховується кількість дисертацій, захищених під керівництвом ученого, який заклав підвалини наукової концепції, дослідження науковців, які входять до цього неформального колективу. Крім того, вивчення потоку захищених дисертацій виявляє взаємозв'язки «вчитель – учень». Це суттєво для наукової школи і дає змогу отримати конкретні результати, що базуються на кількісних даних про захищені під керівництвом того чи іншого вченого дисертації та свідчить про відповідність тематики дисертацій учнів проблематиці дисертації лідера.

Визнаючи позитивні риси дослідження Л. А. Литвинової, слід зазначити, що дисертантка використовувала бібліометричні показники щодо розвитку спеціальності в цілому, цього цілком достатньо для кандидитської дисертації, однак за межами дослідження залишилося багато методологічних питань і методичного апарату дослідження дисертацій нової галузі знань внутрішньогалузевого характеру і з позицій іншого об'єкта і предмета дослідження, і в структурі розвитку системи атестації кадрів вищої кваліфікації, основних вимог та напрямів розвитку нової наукової галузі «Соціальні комунікації», запровадженої ВАК України у 2007 р. У дисертації не ставилося завдання розкрити шляхи формування нових проблемно-тематичних напрямів та їх зміст, який був оцінений лише за частотним аналізом слів, без експертизи змісту.

Важливе значення мають праці з використання можливостей наукової періодики в бібліометричних дослідженнях у бібліотекознавстві, зокрема Л. Й. Костенка, О. І. Жабіна, Є. О. Копанєвої, Т. В. Симоненко [144, 93, 96, 213], а також методи визначення пріоритетних напрямів розвитку науки на матеріалах реферативних журналів, запропоновані Н. Я. Зайченко [57, с. 49–59].

Тема наукометричного аналізу дисертаційних фондів у методології бібліотекознавчого аналізу опрацьовувалась і російськими вченими, зокрема, теоретичні засади бібліометрії розвиває О. М. Зусьман [62]. О. В. Пенькова провела аналіз зародження та застосування цього методу, починаючи від обґрунтування наукознавчих технологій у працях Г. Н. Доброва, закрема в «Науке о науке» (1989), та праці В. В. Налімова «Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса» (1969),

які вважали, що сукупність кількісних методів цілком об'єктивно показує процес розвитку науково-інформаційного простору та самої науки, оскільки наука є процесом, що розвивається в часі, і тому дінамика її змін може бути виміряна [43, 143].

Аналіз розвитку науки на базі дисертаційних праць здійснено Л. М. Михеєвою в статті «Диссертационные исследования по библиотековедению, библиографоведению (1986–2000 гг.)», де розглянуто тематичні напрями досліджень та діяльність наукових центрів підготовки праць [135]. П. С. Романов проаналізував англомовні дисертації з бібліотекознавства [197]. О. Л. Лаврик розглядала можливості наукометричного аналізу бібліотекознавства та бібліографознавства за такими показниками, як кількість захищених докторських дисертацій, наявність наукових лідерів, на праці яких посилаються, кількість фахових журналів з високим імпакт-фактором, кількість наукових конференцій, що відображають результати наукових досліджень [115].

Питання про роль дисертаційного фонду у бібліотеці та його дослідження стали предметом уваги А. В. Табачникова [226–227] та Н. М. Кабанової [72–75]. Н. М. Кабановій належить і висвітлення питання можливостей аналізу дисертаційного фонду з бібліотекознавства наукометричними методами щодо виявлення розробленості проблематики [72, 74]. Вона розглянула наукові праці в цій сфері та узагальнила основні наукові ідеї щодо можливостей отримання знання та моделей дослідження дисертаційних фондів, що характеризує розвиток науки, показує багатомірність результатів, за допомогою яких можна визначити тенденції зростання, організацію наукових досліджень, прогнозування науки, проблеми підготовки та добору кадрів тощо.

Дослідження галузевих дисертацій з педагогіки здійснили Н. А. Вершиніна та С. А. Писарева (2006) [19]. Вони звернули увагу на наукознавчі питання підготовки та аналізу змісту дисертаційних досліджень, визначення наукового внеску та відповідності дисертацій вимогам щодо використання методології дослідження. Для нас ця праця має швидше методологічне значення в сенсі оцінки відповідності дисертацій нового напряму «соціальні комунікації» змісту спеціальностей тощо.

Останнім часом в Україні активізувалося питання застосування кількісних підходів до оцінки ефективності діяльності вчених та наукових колективів, проводяться наукометричні дослідження не лише журнальних публікацій, а й дисертаційного фонду, що, безумовно, становить інтерес для нашого дослідження. Серед таких аналітичних праць можна згадати дослідження Т. М. Костирко, яка здійснила наукометричний аналіз дисертаційного фонду Наукової бібліотеки Національного

університету кораблебудування ім. адмірала Макарова (НБ НУК) за період 1971–2012 рр. [100]. Вона вважає, що за сукупністю дисертацій, виконаних у науковому колективі, можна оцінювати розвиток наукової школи як неформального творчого колективу, кадрового потенціалу науки та розвиток науки в цілому. Дослідниця розглядала співвідношення кількості кандидатських і докторських дисертацій, дисертаційні дослідження, захищені іноземними громадянами, за спеціальностями, а також проаналізувала динаміку дисертаційного фонду за два періоди: за 1971–1990 рр. та 1991–2012 рр.

Для порівняльного аналізу фонд поділено на два хронологічні періоди – доперебудовний (1971–1990 рр.) та період становлення українського суспільства (1991–2012 рр.). За кількісними показниками дослідниця висловила припущення щодо актуальності тем дослідження та перспектив розвитку окремих наукових напрямів, запропонувала рекомендації для впровадження в практику діяльності бібліотек періодичного наукометричного аналізу документів, що належать до фонду бібліотеки і дають змогу досить достовірно визначати вивченість проблем, забезпеченість відповідної наукової діяльності вчених релевантною інформацією.

Залучалися наукові праці, у яких здійснено оцінку ролі бібліотек у системі створення електронних ресурсів – бази аналізу прогнозування розвитку науки. Це праці представників інформаційно-комунікаційної сфери знань, що стосуються системи бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень сховищ даних щодо встановлення кількісних закономірностей у бібліотечно-бібліографічній діяльності та процесах наукової комунікації, які розвиваються в галузі управління ресурсами періодики. Серед них і ті, що розробляють системотехнічні засади формування та використання наукової електронної періодики України, засновані на конвергенції науково-видавничих, бібліотечно-інформаційних і бібліометричних технологій. Це, зокрема, колективна монографія фахівців НБУВ «Наукова періодика України та бібліометричні дослідження» (2014) [145].

Аспекти створення інформаційних ресурсів у галузі книги та періодики з можливостями прогнозування науки розглянуто в низці колективних монографій, зокрема «Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства» (2011), «Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій» (2011), «Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища» (2012) [54, 70, 196].

Не можна обійти увагою й розроблення теоретичних засад напряму соціальних комунікацій (про що детальніше йдеться в другому розділі). Методологічні засади сформованого напряму в номенклатурі спеціальностей уперше були обґрунтовані відомим ученим у галузі масових комунікацій професором В. В. Різуном, директором Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка [192, 194]. Він виділив основні (базові) функції соціальної комунікації як виду масової комунікації та форми публічного спілкування (інформаційну, експресивну, прагматичну), обґрунтував існування напряму соціальних комунікацій. В. В. Різун очолив першу експертну раду ВАК України із соціальних комунікацій на підставі постанови Вищої атестаційної комісії України за № 1-06/1 від 17 січня 2008 р. та № 41-06/2 від 13 лютого 2008 р.

Сьогодні накопичений значний досвід щодо визначення пріоритетних напрямів, проблематики й змісту наукових досліджень із соціальних комунікацій. Виходячи з потреб України, створено необхідні умови для розвитку перспективних напрямів дисертаційних досліджень у галузі соціальних комунікацій в Україні.

У зв'язку з відкриттям наукової галузі соціальних комунікацій необхідно відзначити розробку в історіографії питання теоретичних аспектів поняття «соціальні комунікації», засад та інтегруючих можливостей у працях В. В. Різуна, Ф. І. Шаркова, О. М. Холода, Г. Г. Почепцова та інших дослідників, які створили підґрунтя для розвитку галузі соціальних комунікацій, однак не розглядали конкретно-дисциплінарних методологічних засад та їх співвідношення в межах спеціальностей і галузі в цілому. Ці праці не лише мають історіографічне значення, вони містять методологічні підходи, які можуть бути використані й для нашого дослідження.

На бібліотекознавчі та бібліографічні аспекти соціальних комунікацій спеціально звертали увагу А. В. Соколов, В. О. Ільганаєва, Г. М. Швецова-Водка, В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко та А. А. Соляник, І. О. Давидова, Н. Е. Кунанець та інші дослідники. Водночас у своїх працях вони розглядали соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві в цілому (за певним винятком Н. Е. Кунанець, однак на специфічному предметі досліджень).

Книгознавчий аспект соціальних комунікацій розкривається в працях В. А. Маркової. За її твердженням, книжкова комунікація є системною взаємодією основних суб'єктів і об'єктів, що забезпечує рух смислів від автора до читача в соціальному часі й просторі з використанням семантичного повідомлення, зафіксованого у знаковій формі на стабільному

матеріальному носієві. Книжкову комунікацію дослідниця вважає формою спілкування між автором і читачем, яка історично створила відповідні посередницькі соціальні інституції для реалізації зазначеної функції. Посередницька діяльність у структурі книжкової комунікації представлена інституціями книговидання, книгорозповсюдження та книгозберігання, які виконують соціально-необхідну функцію – доведення книговидавничої продукції від автора до споживача [130].

Слід зупинитися також і на аспекті дослідження проблеми ролі бібліотеки як комунікаційної установи в сучасному інформаційному просторі та її функції ресурсної бази науки, де системоутворювальним центром має стати дисертаційний фонд і фонд авторефератів, взаємопов'язані з науковими центрами, персональними ресурсами вчених, електронними бібліографічними ресурсами книги та періодики, із широким доступом до інших наукових ресурсів та функцій. У такій комплексній постановці питання не розглядалося в історіографії проблеми.

Водночас питання ролі бібліотек у масових та наукових комунікаційних процесах, розвиток бібліотечно-комунікаційних моделей бібліотек та комплексних інформаційно-комунікаційних технологій у період формування суспільства знань не лише у теоретичних, а й, і це у даному разі головне, у науково-практичному сенсі, що дало змогу створити потужний науково-інформаційний ресурс і систему управління ним, розглядалися значною кількістю бібліотекознавців та вчених у галузі інформатики. Серед найважливіших слід визнати праці В. М. Горового [28], К. В. Лобузіної [122], Г. В. Шемаєвої [261], І. О. Давидової [33], В. О. Ільганаєвої [68], Н. Е. Кунанець [106], А. І. Каптерева [76], Л. Й. Костенка [96–98] та багатьох інших.

У практичному зрізі структури та механізму опрацювання різноманітного видового документального масиву бібліотечних книжкових, періодичних та аналітичних ресурсів від комплектування та наукового опису до інтеграції розділеного документального потоку у знаннєвий інформаційний ресурс, забезпечений засобами інтелектуального пошуку, та, що в даному разі головне, отримання комплексних ресурсів за заданими параметрами у системі бібліотечного ресурсу, слід відзначити праці К. В. Лобузіної. Зазначені напрацювання дали можливість окреслити параметри запропонованого в цій роботі ресурсу науки, коли створюються передумови для отримання на основі бібліотечного сховища знань принципово нових інформаційних ресурсів і сервісів з визначеними параметрами (видовими, тематичними, персональними, функціональними, ресурсними тощо).

Такий підхід до формування бібліотечного інформаційного сере-

довища значно економить зусилля на створення спеціалізованих інформаційних зрізів бібліотечної бази знань, у випадку цієї праці – системного інформаційного ресурсу науки як зручного для прогнозування її розвитку єдиного профільного інформаційного комплексу. Розвиток такого ресурсу закладає методологічні підвалини для створення мобільного та системного ресурсу науки, її інфраструктури, кадрового потенціалу й здобутків і, як один із практичних виходів, надає додаткові механізми розвитку атестаційної справи в Україні, спостереження за якістю підготовки дисертаційних праць, розвитком нових актуальних наукових напрямів, кваліфікованого наукового забезпечення розвитку напряму тощо.

Створення системного інформаційного ресурсу науки має й важливі напрями – формування документального ресурсу книги і періодики як науково-довідкового сегмента інформаційного наукового простору України, оцінка його стану, змістовна характеристика науково-довідкового та науково-інформаційного напрямів, внеску українських дослідників у його розвиток, що лише фрагментарно висвітлені в працях, обмежених предметом конкретного дослідження.

Однак усі ці дослідження становлять загальнонауковий інтерес з окремих аспектів нашого дослідження, а в цілому не розглядають питання дисертаційних досліджень книги і періодики та їхню кумуляцію у рамках галузі соціальних комунікацій. У цілому в науковій літературі представлені лише окремі, фрагментарні аспекти досліджуваної нами теми.

1.3. Дослідження української системи атестації кадрів вищої кваліфікації і формування наукової галузі «Соціальні комунікації»

До історіографії питання слід віднести і праці, присвячені становленню системи атестації кадрів вищої кваліфікації та формуванню спеціальності «Соціальні комунікації», що розкривають певні аспекти розвитку проблеми організації атестаційної справи в галузі соціальних комунікацій та допомагають визначитися з хронологією атестаційних вимог до дисертацій у міру розвитку нормативної бази.

Система атестації наукових кадрів вищої кваліфікації активно вивчалася українськими вченими, які розглядали різні аспекти становлення системи. Наукова значущість цього процесу доведена в деяких дисертаціях з історичних, педагогічних наук та наук у галузі державного управління в 90-х роках XX ст., де розглядалися питання формування в Україні власної системи підготовки кадрів та проблеми, що виникали під час

вирішення цього питання, а також у монографічних працях та статтях.

Серед найважливіших для розгляду обраного нами питання в контексті теми дисертаційного дослідження слід відзначити низку праць, переважно з аспектів державного управління, у яких розглянуто проблемні питання підготовки кадрів, та кваліфікаційних праць.

Управлінські аспекти висвітлено в колективних монографіях таких учених як В. І. Сергієнко, І. Б. Жиляєв, М. О. Кизим, О. М. Тищенко [210]; в індивідуальних працях, вміщених у довіднику «Атестація наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у 2008 році», розглянуто проблемні питання, напрями та статистику атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації [209]; у дисертації та монографії І. В. Костенко досліджуються юридичні аспекти наукової титулатури України в контексті світового досвіду від його витоків, розвитку та в сучасних правових реаліях [94, 95]; монографічне дослідження К. С. Островського присвячене проблемі і перспективам підготовки фахівців в Україні на порозі третього тисячоліття (історико-освітній, психолого-педагогічний, соціальний аспекти) [150]; у дисертації О. Г. Котової досліджується розвиток системи підготовки й атестації наукових та науково-педагогічних кадрів в Україні у 1992–1998 рр. [101]; О. В. Поживілова проаналізувала розвиток систем підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у європейському регіоні порівняно з Україною (1990–2005 рр.) [183].

У праці К. С. Островського висвітлено напрями, шляхи та принципи, основні стратегічні завдання реформування освіти в українській державі, проаналізовано проблему вивчення та формування особистості науковця, формування базових властивостей особистості студента, моделі фахівця, а також вплив професійних мотивів на якість підготовки фахівців, аспекти аналізу освітніх систем, проблеми і тенденції змін сучасної вищої освіти, головні тенденції її розвитку та реформування, стандарти професійної освіти Європи.

Глибоко проаналізовані тенденції у наукових працях і дисертації О. Г. Котової «Розвиток системи підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (1992–1998 рр.)» (2000), підготовленій в Українській академії державного управління при Президентові України і присвяченій вивченню управління процесами підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів [101]. Систему розглянуто як органічне поєднання та взаємодію законодавчо-нормативних актів, управлінських структур та установ, що здійснюють підготовку й атестацію кадрів вищої наукової кваліфікації. Проаналізовано кризовий стан науки та дієвість законодавчих актів, нормативних

документів, що регулюють процеси підготовки й атестації. Розроблено та реалізовано пропозиції щодо підвищення ефективності атестаційної роботи, підготовки та використання наукових і науково-педагогічних кадрів. Здійснено порівняння національної системи підготовки, атестації наукових кадрів із країнами Європейського регіону.

Здійснений дисертантом порівняльний аналіз вимог до присудження наукових ступенів кандидата і доктора наук і присвоєння вчених звань старшого наукового співробітника, доцента і професора, чинних в Україні, засвідчив їх високий (значно вищий, ніж у країнах Європейського регіону) рівень, що створює об'єктивні умови для визнання цих ступенів і звань та відповідних документів за кордоном. Це особливо важливо в умовах інтегрування України в міжнародний освітній простір, зростання академічної мобільності, коли проблеми еквівалентності і визнання освітніх рівнів у вищій освіті (у тому числі наукових ступенів і вчених звань) стали в ранг першочергових завдань, що потребують вирішення.

Дисертаційне дослідження О. В. Поживілової «Розвиток систем підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Європейському регіоні та Україні (1990–2005 рр.)» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук присвячене вивченню теоретичних і прикладних питань організації, забезпечення ефективної і якісної підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів у провідних державах Європи та Україні в умовах інтенсифікації Болонського та інших інтегративних європейських процесів. Виявлено результати поширення демократичних засад організації соціуму для освіти, руху від елітарної вищої освіти до загальної, перетворення освітньо-наукового комплексу в провідного рушія соціального й економічного прогресу. Центральне питання дисертації – аналіз стану й тенденцій змін аспірантури і докторантури в ЄС, у Великобританії, Німеччині, Італії і Франції, а також у Росії та Україні. Виявлено групу провідних інновацій, зроблено акцент на причинах і наслідках появи так званого професійного докторату – присудження наукового ступеня після виконання важливого проекту без створення праць фундаментально-теоретичного плану. Проаналізовано досягнення європейських країн, успіхи і провали Росії у спробі «лібералізації» роботи аспірантури і докторантури. Особливу увагу звернуто на стан і тенденції розвитку аспірантури і докторантури в Україні, вказано шляхи наближення їх до європейських стандартів.

Дисертант стверджує, що факт приєднання України до Болонського процесу потребує модернізації системи підготовки дисертацій з використанням зарубіжного досвіду. Значних позитивних змін у діяльності національної системи підготовки та атестації наукових та

науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації можна досягти законодавчим шляхом з урахуванням тих тенденцій розвитку підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, які характерні для інших країн-учасниць Болонського процесу [183].

Дисертант Я. Ю. Коваленко проаналізувала нормативно-правову основу, організаційно-економічні умови, у яких здійснюється підготовка науковців, висвітила позитивні й негативні тенденції та їхній вплив на подальший розвиток науки в Україні, розкрила значення науки та її кадрової складової в розвитку держави, розробила рекомендації щодо вдосконалення практики підготовки й атестації наукових кадрів, визначила рівень відповідності науково-технічного потенціалу України потребам часу. Однак обмежений аналіз змісту дисертаційних досліджень гуманітарного напряму спричинив формулювання дискусійних висновків, які значно коригуються нашим дослідженням. Зокрема, дисертантка стверджує: «Так званий "вибух" наукової думки в галузі суспільно-політичних і гуманітарних наук переважно мав зовнішній прояв, ніж змістовний. Методи і підходи до вирішення проблем залишилися на старому рівні, які у суспільній практиці минулого століття проявили свою безрезультативність і наразі лишаються осторонь від вирішення нагальних потреб. Позитивний вплив здійснили великі тематичні зрушення, які обумовили підготовку фахівців за новими напрямками, які тривалий час вважалися не актуальними» [82]. Обмежена виключно вторинними джерелами база дослідження стала причиною висновків дисертантки про застарілість методів і підходів до розв'язання проблем, які, як вона стверджує, виявили свою безрезультативність. Тим самим дисертантка стверджує, що вся система підготовки кадрів та вимоги до дисертацій у гуманітарній сфері призводили до того, що присвоювали ступені і звання безрезультативним дисертаціям. Однак це, на нашу думку, не відповідає дійсності. Певною мірою ми відносимо це на не досить коректне формулювання теми, а відповідно – і висновків, оскільки методологічна заява в назві теми передбачає формулювання теми дослідження на рівні докторської дисертації, де проблема аналізується та вирішується на більш глибинному рівні.

І. В. Костенко, яка детально вивчила історичний процес становлення титулатури, дійшла висновків, що порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань в Україні протягом століть розвивався в межах європейської традиції шляхом поглиблення та розгалуження самих меж атестаційної діяльності (у зв'язку з розвитком самої науки), збільшення кола осіб, які мають право на отримання наукового ступеня чи вченого звання (за рахунок розвитку інституцій освіти), а

також розширення обсягу прав таких осіб (через загальну тенденцію демократизації суспільства).

Водночас вона вказує й на те, що змінювалися критерії та системи відбору здобувачів у напрямі уніфікації вимог до всіх категорій та підкатегорій претендентів, визначалися відносно рівні умови для здобувачів наукового ступеня чи претендентів на вчене звання; суворішали система вимог та умови прийняття відповідними інстанціями рішень з питань присвоєння наукових ступенів та присудження вчених звань. Головна тенденція централізації та одержавлення атестаційної діяльності в цілому і порядку присудження наукових ступенів та присудження вчених звань, зокрема, започаткована в німецьких університетах Середньовіччя й Нового часу та успадкована звідти ВНЗ Російської імперії та Радянського Союзу, зберігається в Україні й досі, а кваліфікаційна діяльність здійснюється за моделлю атестації в межах державної системи.

Виходячи з історичного досвіду й аналізу стану законодавства сучасної України, І. В. Костенко вважає нагальною проблемою прийняття закону про атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів, який подолав би деякі суто юридичні колізії нашого законодавства і водночас став правовою основою для раціоналізації і демократизації практики присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, запровадження практики підготовки дисертаційних досліджень виключно через аспірантуру або докторантуру, укорінення й підтримання практики надання провідним ученим ступеня доктора наук на підставі їхніх реальних наукових здобутків, без підготовки і захисту дисертації та поза докторантурою тощо [95].

У відзначених працях чітко простежується основна думка: хоча після проголошення незалежності України в державі була створена власна науково-атестаційна система, яка успадкувала основні риси попередньої системи, вона від початку мала й значні відмінності. Сьогодні науково-атестаційна система України орієнтується на світовий рівень підготовки кадрів та спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій.

У цих дослідженнях розглянуто низку складних питань становлення системи атестації кадрів вищої кваліфікації та її вдосконалення, підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в Україні (1992, 1999); повноважень ВАК України та МОН України (1992, 200); роботи спеціалізованих вчених рад, вимог до підготовки кандидатських та докторських дисертацій, порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань України (1992, 1997, 2007); удосконалення переліків спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття

наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (1999, 2005, 2011); кандидатських іспитів, у тому числі додаткових (2008); визначення наукових фахових видань, які затверджуються ВАК України і в яких мають бути опубліковані наукові праці дисертантів; атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації (2008) тощо.

Державні статистичні дані підтверджують системність і вплив позасистемних чинників на розвиток підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у перші роки незалежності, що вимагало створення удосконаленої законодавчої бази, розмежування повноважень ВАК і Міністерства освіти, змін у номенклатурі наукових спеціальностей, у критеріях оцінювання якості наукових праць і педагогічної діяльності. Зміни в процедурах оцінювання дисертацій та їх захисту впорядкували роботу спеціалізованих вчених рад, експертних рад ВАК України, провідних установ, сприяли підвищенню вимог до роботи опонентів щодо об'єктивної оцінки дисертаційних досліджень тощо.

Аналіз міжнародного досвіду та національних особливостей, вітчизняних традицій та перспективного вдосконалення систем підготовки й атестації вчених у контексті Болонського процесу здійснено в працях І. М. Козубцова та Л. С. Лобанової.

І. М. Козубцов показав, що не існує єдиної системи наукових ступенів на Заході, а традиції в системах підготовки й атестації аспірантів теж істотно різняться. Умовним є групування країн за моделями, які історично склалися: німецькою (Австрія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Швейцарія, Швеція), французькою (Франція, Бельгія, Італія та ін.), англосакською (Англія, Ірландія, Шотландія, США, Канада, Туреччина та ін.), японською (Японія); канадською (Канада); пострадянською (Росія, Україна, Білорусь та ін.). У висновках він підкреслює необхідність модернізації системи [91].

Сучасний досвід організації підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів у розвинутих країнах, архітектуру наукових ступенів розглядає Л. С. Лобанова [118 119, 120]. У статті «Архітектура наукових ступенів: міжнародна практика і вітчизняні традиції» подано ґрунтовний аналіз архітектури наукових ступенів вітчизняної та зарубіжної систем освіти й науки від моменту їх появи до сучасного стану. Розглянуто широко обговорюваний на тої час у суспільстві законопроект «Про атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації», запропонований ВАК України, та вказано на його недоліки. Спираючись на основні положення Болонської декларації і

Берлінського комюніке, що мають для України характер міжнародних зобов'язань, автор висловлює своє бачення процесів перетворення, що відбуваються нині в науково-освітній системі розвинутих країн світу.

Л. С. Лобанова розглянула основні засади проекту Закону «Про підготовку і державну атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації», запропонованого Центром досліджень науково-технічного потенціалу й історії науки ім. Г. М. Доброва, які, на думку розробників, наближають національну систему підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації до суті атестації наукових кадрів у європейських країнах з урахуванням національного досвіду і традицій, які формувалися протягом багатьох десятиріч в Україні [118].

Вона звертає увагу на те, що впровадження нормативних документів не враховує деяких аспектів західних підходів, зокрема, ринкових аспектів цієї системи, а саме – впливу ринку праці, проблем працевлаштування, питання мобільності здобувачів наукових ступенів, наявності інноваційних освітніх структур, розподілу відповідальності за якість підготовленої дисертації та її експертизу. Головна проблема атестації, на її думку, – це забезпечення високої вимогливості до дисертаційних робіт. Існуюча багаторівнева відповідальність є нераціональною як з організаційної, так і з економічної точки зору, веде до невиправданого дублювання експертних робіт і можливого використання різних тіньових методів оцінки в нормативно-правовому полі [118, 119].

Ю. В. Дем'янчук подає статистичні відомості щодо підготовки кандидатів та докторів наук, аналізує останні нормативні вимоги до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук, розглядає міжнародні наукометричні бази даних, де пропонується публікувати матеріали, пропонує створити єдиний реєстр наукових видань тощо [35].

Нормативно-правове регулювання підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні розглядають у своїх працях фахівці державного управління Л. В. Лисенко [116], Б. А. Пережняк [179]. О. С. Попович [185], В. О. Чмига та ін. Зокрема В. О. Чмига здійснила аналіз результатів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні за 15-річний період функціонування галузі науки «Державне управління» [250]. А. В. Середа розглядає саме поняття атестації наукових кадрів із правової точки зору [211], А. П. Рачинський – інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні в процесі становлення й розвитку [190].

Слід відзначити ґрунтовні праці Ж. В. Таланової, яка на підставі

детального аналізу найвищих (докторських) кваліфікацій та їх ідентифікації за допомогою кваліфікаційних рамок засвідчує, що європейські метарамки кваліфікацій у нинішньому їх вигляді не охоплюють фактично існуючі кваліфікації, які надбудовуються над традиційними ступенями доктора філософії та їм еквівалентні – так звані постдокторські кваліфікації (вищого, габілітованого доктора, доктора наук). Для розв'язання цієї проблеми, на її думку, доцільно запровадити постдокторський кваліфікаційний рівень (рівень другої докторської кваліфікації), а також описувати докторський і післядокторський рівні за допомогою розширених Дублінських дескрипторів [228].

Важливе значення для усвідомлення історичних підходів та сучасних трансформаційних процесів мають інші дослідження Ж. В. Таланової, зокрема спостереження трансформації підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні в процесі реформ упродовж 1987–2008 рр., аналіз освітніх та професійних кваліфікацій, порівняння докторської підготовки у світі та Україні тощо [229, 230].

Можна назвати іще кілька статей, де також актуалізовані питання порівняння світового та вітчизняного досвіду. Наприклад «Кваліфікаційні роботи з історії: вимоги до них в Україні та на Заході» Д. І. Ідрісова [67].

Слід зазначити, що всі згадані дисертації та статті було написано впродовж останніх 10 років – період, коли тривало обговорення проектів реформи, яка сьогодні вже розгорнулася, тому ці праці мають переважно історіографічне значення. Їхнім предметом було обговорення питання вдосконалення управлінського аспекту системи, переважно у плані приєднання до Болонського процесу (Болонської декларації і Берлінського комюніке), спроби інтеграції українського досвіду та його розвитку в нових умовах. Змістовий аспект підготовки кадрів залишився поза увагою, хоча значна кількість статей містила статистику підготовки кандидатів та докторів наук та їх розподіл за спеціальностями, обговорювалися питання економічної ефективності та вдосконалення якості робіт, порівняння західного та вітчизняного досвіду, формальних аспектів процедурного характеру.

Слід спеціально зупинитися на вже згадуваній монографії «Система атестації наукових кадрів вищої кваліфікації» (В. І. Сергієнко, І. Б. Жиляєв, М. О. Кизим, О. М. Тищенко), яка була опублікована у 2008 р., але з огляду на поставлені в ній питання не втратила актуальності і цінності для предмета нашого дисертаційного дослідження.

Кілька пропозицій, висловлених авторами, є принциповими для розуміння контрольних функцій Атестаційної комісії ДАК МОН України

та централізованого управління цим процесом, хоч у літературі існують і думки щодо лібералізації цього процесу. Автори монографії наводять головний аргумент на користь такої системи: чинне законодавче поле передбачає низку соціально-фінансових зобов'язань щодо власників наукових ступенів і звань і наявність відповідних дипломів при розгляді організаційно-кадрових питань, що а ргіогі зумовлює право держави на організацію цього процесу. Автори розглянули законодавче забезпечення, широке коло нормативно-правових аспектів діяльності, детальну статистику підготовки кадрів з різних напрямів і з різних спеціальностей, розвитку наукових економічних шкіл в університетах та звернули увагу на зростання показників підготовки дисертацій здобувачами, які не вчилися в аспірантурі чи докторантурі, не працювали в наукових установах або вищих навчальних закладах, але успішно захищали відповідні дисертації без відриву від виробництва, «залишаючись осторонь від науки, так і освіти» [210, с. 9, 54].

Характеризуючи позитивно напрацьовану методико-нормативну базу, статистичні аспекти підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації і визначення напрямів упорядкування та реформування системи атестації в Україні у світлі інтеграції в освітню європейську співдружність, автори приділяють значну увагу виявленню методично помилкових підходів в опрацюванні дисертаційних робіт, що мало надати здобувачам та їхнім науковим керівникам допомогу в якісному покращенні підготовки атестаційного пакета документів, та пропонують шляхи вирішення питання, публікуючи проект закону про атестацію кадрів вищої кваліфікації.

Автори обговорюють питання про доцільність виокремлення галузі наукового права, яка реально вже сформувалася з огляду на фактичну наявність у Предметному класифікаторі нормативних правових актів, що регулюють наукову сферу діяльності, який відображає увесь масив нормативних правових актів, звертають увагу на дублювання змісту термінів «атестація наукових кадрів вищої кваліфікації» і «присудження наукового ступеня» тощо.

Для нашого дослідження має значення досвід різноманітного аналізу авторефератів та акцентуалізація уваги на суттєвих недоліках (за даними аналізу аналізу паспортів та авторефератів у галузі економічних наук). Автори монографії відзначили: певну розмитість меж і понять у напрямах досліджень, що призводить як до неусвідомленої, так і свідомої зміни тем, підбору здобувачем певних спеціалізованих рад для захисту, з подальшим «підлаштуванням» дисертаційних матеріалів, сприяє викривленню оцінки дисертацій при розгляді в експертних

радах ВАК, а також виконання дисертації на межі кількох спеціальностей або з таких, що відповідають кільком паспортам, але захищаються за однією спеціальністю [210, с. 55].

Автори відзначили й великі розбіжності в структурі та рівні деталізації паспортів, які часто формуються відповідно до «бачення» експертних рад ВАК та за певного впливу відповідних спеціалізованих вчених рад, дублювання окремих положень, наявність у паспортах окремих слів та словосполучень у невизначеному контексті, що призводить до «волюнтаристського» обрання здобувачем спеціалізованих вчених рад для захисту і викривлення оцінки дисертацій при розгляді в експертних радах ВАК; суперечності всередині паспортів однієї спеціальності та між паспортами спеціальностей різних галузей наук. Багато суперечностей виникло після затвердження президією ВАК нових спеціальностей [210, с. 68–74].

Аналіз виявив необхідність коригування паспортів і розширення переліку напрямів у затверджених паспортах спеціальностей, оновлення тематики досліджень.

Як зазначають автори, предметно-тематичний аналіз, який представляють здобувачі, – не глибоке дослідження за чітко визначеним вузьким напрямом, а із широким *спектром порушених питань при спрощених підходах до наукової якості* (курсив наш. – О. П.). Довести невідповідність подібних «оглядових» праць Положенню ВАК досить важко, оскільки є дисертація, у якій дотримано загальні формальні вимоги щодо обсягу, структури, змісту, наявності певних елементів новизни (як правило, нечітко визначених).

Методичні порушення стосуються й інших аспектів оцінювання результатів. Автори, зокрема, відзначають такі недоліки:

– не висвітлені необхідні, відповідно до визначення назви, мета, об’єкт та предмет дослідження, наукові результати;

– частотний аналіз у назвах авторефератів за ключовими словами виявив значні розбіжності у використанні «популярних» слів, що, як правило, декларуються в політиці, і дублювання термінів, які позначають поняття суспільних пріоритетів; в аналізі предмета, завдань і новизни присутнє некоректне й науково невиважене використання термінів та визначень;

– терміни, що вживаються для визначення мети (або новизни), далі в тексті не знаходять свого відображення, а в деяких випадках у тексті автореферату не застосовуються.

Проблему становлять і формулювання мети й новизни як узагальнення та обґрунтування теоретико-методологічних засад і прикладних

аспектів, що не відповідають вимогам до докторської дисертації, різко звужуючи її зміст, а в кандидатських – невиправдано розширюють. Крім того, автори кандидатських дисертаційних досліджень, які мають проблеми з забезпеченням новизни на базі конкретного предмета дослідження, часто намагаються компенсувати це своєрідними «фантазіями» на теоретично-методичні теми, видаючи за наукову новизну загальновідомі речі, абстрактно-неконкретні припущення, посилання на маловідомі й спірні теорії, використовуючи абстрактні схеми, застосовуючи таблиці й графіки, як своєрідну «наочну агітацію». Переважно це може бути зумовлено недосконалим знанням здобувачами теорії або замовним характером дисертації.

Автори монографії справедливо вважають, що на сьогодні відсутні єдині вимоги до поняття «наукова новизна» дисертаційного дослідження. Певною мірою автори (і відповідні спеціалізовані ради) формулюють наукову новизну або надмірно абстрактно, або перебільшують свої досягнення. Не завжди проглядається наскрізне розуміння наукової новизни в тракті мета – завдання – наукова новизна, за принципом – одне завдання вимагає знаходження одного нового наукового вирішення.

Встановлення практичного значення одержаних матеріалів також є проблемою, оскільки Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань не передбачене обов'язкове оформлення довідок про впровадження та узгодження дослідження з науковими програмами, планами, темами випускаючих кафедр для всіх наукових праць. Відповідно до норм статті 11 зазначеного Порядку «теми дисертацій мають бути пов'язані, як правило, з напрямами основних науково-дослідних робіт наукових установ і організацій і затверджені вченими радами для кожного здобувача персонально з одночасним призначенням наукового керівника». Підтвердження практичного використання отриманих автором результатів, обов'язкове тільки щодо дисертацій, які мають прикладне значення. Від авторів інших праць вимагається подання рекомендацій щодо використання наукових висновків. Тому здобувачі часто подають поверхово оформлені довідки, підписані посадовими особами, які не мають актово-розпорядницьких функцій, що в спецрадах не перевіряється [210, с. 99–100].

Значна частина дисертацій не має структурованого визначення наукової новизни, тематику дисертаційних досліджень обирають з посиланням на «особливості» предмета дослідження, а також додають (у дужках) пояснення, що роботу здійснено «на прикладі» діяльності кількох установ тощо [210, с. 117].

Багато дисертацій виконано в досить вузькій, чітко визначеній сфері

знань, що, за відсутності певної координації, призводить до не завжди обґрунтованих дублювань у дослідженнях, навіть до дослівних повторів у назвах прийнятих праць. У результаті аналізу виявлено 44 дисертації зі схожою тематикою, що становить майже 30 % від загальної кількості, та 12 % дисертацій, які не відповідають паспорту спеціальності.

Автори монографії торкнулися й багатьох інших питань підготовки дисертацій, дискусій у засобах масової інформації і науковій літературі щодо реформи системи атестації кадрів, висвітили думки вчених з різних питань атестаційного процесу та боротьби з негативними впливами «тіньових» ринкових відносин тощо. Але основну цінність для нашого дослідження має практичний аналіз дисертаційних праць з методологічного боку, що дало змогу сконцентрувати увагу на проблемних аспектах розвитку дисертаційної справи.

Для нашого дослідження має значення це узагальнення наукового опрацювання питання розвитку атестаційної справи та її вдосконалення, досвід статистичного аналізу авторефератів та акцентування уваги на здобутках, позитивних тенденціях та суттєвих недоліках. Важливим є порівняльний аналіз розвитку проблеми в різних гуманітарних науках.

1.4. Джерельна база дослідження

Основну групу джерельної бази дослідження становлять дисертації та автореферати дисертацій, об'єктом дослідження яких стали книга і періодика і які сьогодні об'єднані в науковій галузі «Соціальні комунікації», а також ті, що перебувають за межами спеціальності, але мають об'єктом книгу та періодику. Ця група з необхідною повнотою забезпечується різними інформаційними джерелами. Одним із джерел є база даних, яку веде МОН України з 1998 р., видання ВАК та МОН України, зокрема Бюлетені ВАК та «Атестаційний вісник» МОН України (до 2012 р.), спецвипуск газети «Освіта України» (після 2012 р.), де публікуються постанови, розпорядження, інформаційні повідомлення. Нами також опрацьовано щоквартальник «Літопис авторефератів дисертацій» – державний бібліографічний покажчик України, що видається Книжковою палатою України і призначений для поточного інформування про автореферати дисертацій, які захищаються в наукових та вищих навчальних закладах України здобувачами наукових ступенів доктора і кандидата наук тощо [333].

Іншим доступним джерелом є бібліотечні фонди головного фондоутримувача – НБУВ, що комплектує автореферати й самі дисертації у повному обсязі згідно з Законом України «Про обов'язковий примірник

документів» № 595-XIV від 09.04.1999 р. Це положення зафіксовано й у переліку установ та організацій, до яких обов'язково надсилаються автореферати дисертацій, затвердженому наказом Вищої атестаційної комісії України № 177 від 04.04.2000 р. Отже, фонди і каталоги НБУВ стали основним джерелом дисертаційних досліджень. Інформація про дисертації та автореферати, що зберігаються у фондах НБУВ, міститься також в електронному каталозі бібліотеки, вхід до якого забезпечений з веб-сайту НБУВ (http://www.nbuv.gov.ua/), що значно полегшує роботу з текстами дисертацій.

Для висвітлення основних засад розвитку атестаційної справи та підготовки кадрів вищої кваліфікації в Україні залучався пакет документів, виданих органами влади та управління:

1. Укази Президента України: «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000), та закони України, зокрема «Про освіту» (1991), «Про інформацію» (1992), «Про вищу освіту» (2014); «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1991); «Про Національну програму інформатизації» (1998).

2. Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України: «Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань України» (1992, 1997, 2008); «Про затвердження описів дипломів доктора і кандидата наук та атестата старшого наукового співробітника і переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» (1993), «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» (1999); «Про затвердження переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» (1997); «Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів» (2003); «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» (2006); «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (2007) тощо.

3. Постанови, накази, розпорядження МОНмолодьспорту України, Міністерства освіти, ВАК: «Про затвердження Переліку спеціальностей наукових працівників» (ВАК, 1997); «Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» (ВАК, 1999, 2005); «Положення про електронні наукові фахові видання» (затверджене спільним наказом МОН України, НАН України та ВАК України, 2004); Про складання додаткових кандидатських іспитів (ВАК, 2008); «Приклади

оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті» (ВАК, 2008); «Правила оформлення посилань на архівні документи у прикнижкових, прикінцевих, пристатейних списках джерел (у монографії, навчальному посібнику, статті тощо)» (2010); «Про затвердження переліку наукових спеціальностей» (МОНмолодьспорту України, 2011); «Деякі питання присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» (МОНмолодьспорту України, 2011; «Деякі питання експертних рад з питань проведення експертизи дисертаційних робіт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України» (МОНмолодьспорту України, 2011); «Положення про спеціалізовану вчену раду» (МОНмолодьспорту України, 2011); «Правила оформлення посилань на архівні документи у дисертаціях» (ВАК, 2010); «Список скорочень назв державних архівних установ України» (ВАК, 2010); «Про затвердження змін до Положення про експертну раду з питань проведення експертизи дисертаційних робіт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України» (МОНмолодьспорту України, 2012); «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» (МОНмолодьспорту України, 2012); «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» (МОНмолодьспорту України, 2012) тощо.

Комплекси бібліографічних джерел дають змогу проаналізувати ступінь розробленості джерельної бази та її використання в системі підготовки дисертаційних праць, внесок дисертаційних праць у систему розвитку бібліографічної бази даних. Основна увага була спрямована на систему бібліографічних покажчиків у галузі дослідження книги, преси і періодики.

Механізми співпраці в інформаційному полі науки, розкриття якості дисертацій, вплив на подальший розвиток нових наукових напрямів дає змогу з'ясувати порівняльний розгляд бібліографії періодичної преси в Україні у період розвитку незалежної наукової думки, коли відбулася «реабілітація» замовчуваних етапів української національної історії; встановлення основного кола бібліографічних джерел, здійснення тематичної класифікації, окреслення напрямів та перспектив розвитку бібліографії преси і періодики в Україні у співставленні з хронологією та ступенем використання й дослідження в дисертаціях книги, преси, наукової періодики стосується методології розвитку науки

Джерельна база дослідження історії преси в бібліографічному аспекті сьогодні дуже широка – понад 150 бібліографічних покажчиків та історико-бібліографічних досліджень, 42 спеціалізовані бази даних,

продуковані Книжковою палатою України, провідними бібліотеками України, передусім, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника, Національною парламентською бібліотекою України, Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка, академічними інститутами України тощо. Наша увага була приділена тим із цих джерел, що мали зв'язок з дисертаційними дослідженнями.

Бібліографія основних бібліографічних джерел (довідники, покажчики, каталоги, історико-бібліографічні дослідження) газет та періодичних видань поділяється нами на кілька напрямів: загальноукраїнська; українознавство; видання діаспори; регіональні бібліографії; окремий значний блок – Західна Україна, продукований Науково-дослідним центром періодики Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника; бібліотечні, архівні, музейні фонди; спеціалізовані видання покажчиків наукової періодики, що розкривають бібліографію окремих часописів тематичного спрямування. Ці праці залучалися для аналізу використання в дисертаційних працях та впливу дисертацій на розвиток газетної і журнальної бібліографії.

Загальноукраїнська бібліографія представлена довідниками «Друковані періодичні видання України», «Друковані засоби масової інформації України», «Друковані та електронні засоби масової інформації України: станом на 1 жовтня 1999 р.: Довідник: У 3 ч.»; (Г. П. Неліпа, 2000), які видає Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова», авторськими бібліографічними покажчиками «Сучасна жіноча преса в Україні» (1998) Дослідницького центру історії української преси; «Українська преса (1990–1995 рр.)» (Ю. О. Романишин та ін., 2004) Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника; «Преса України: газети 1917–1920 рр.» (Г. Я. Рудий, 1997) Інституту історії України НАН України; «Окупаційна і легальна періодична преса в Україні 1941–1944 рр.» (Черняков Б. І., 2005); а також низкою таких видань, як «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.»: іст.-бібліогр. дослідження (кер. проекту М. М. Романюк та ін., 2007–2009), «Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944)» (Курилишин, 2007) Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника; «Газеты дореволюционной России, 1703–1917» (Т. В. Акопян на ін., 2007) Російської національної бібліотеки.

Покажчики в галузі українознавства представлені виданням «Джерела українознавства та джерела альтернативного українознавства (Європа, 1939–1945 рр.)», що містить періодичні видання української діаспори у Європі, радянської влади та німецької окупаційної адміністрації

в Україні, проводу ОУН-УПА, тощо (Б. В. Грановський, 1990, 1998, 2002) НБУВ; журналом «Україна. Українознавство і французьке культурне життя» (1949–1953) (О. Кресін, 2003) НАН України, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького; «Українознавство: науковий, громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал і бібліографічний покажчик (2001–2006 рр.)» (П. П. Кононенко та ін., 2007) НДІ українознавства.

Бібліографія діаспорних видань представлена «Зведеним каталогом діаспорних видань (Л. Б. Оленич, 1996) Тернопільської державної обласної універсальної наукової бібліотеки.

Регіональні бібліографії представлено газетами та журналами Катеринославщини (1838–1916 рр.) (1838–1917 рр.) (Т. М. Ковальська, Н. М. Сидоренко та ін. 1993, 1995), Чернігівщини (Г. А. Конопацька та ін., 2002), Сумщини (Н. С. Подоляка, 2009); періодичними виданнями Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836–1944 рр.) (Ю. Лащук та ін., 1994).

Західна Україна представлена бібліографічними покажчиками, підготовленими вченими Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника: «Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.)» (М. Мартинюк, 1998); «Періодика Західної України 20–30-х рр. ХХ ст.» (Н. В. Антонюк та ін., 1998); а також виданнями «Преса Закарпаття ХІХ–ХХ століть» (Ю. М. Бідзіля, 2001, Ужгородський національний ун-т); «Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.» (М. Галушко, 2001); «Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр.)» (Дроздовська О., 2001); «Українські часописи Львова. 1848–1939» (М. М. Романюк, М. В. Галушко, 2001, 2002, 2003); «Українські часописи Ужгорода (1867–1944)» (В. Габор, 2003); «Українські часописи Коломиї» (М. М. Романюк, М. В. Галушко, 1996); «Чужомовне письменство на сторінках західноукраїнської періодики (1914–1939)» (Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, Наукове товариство ім. Шевченка; наук. ред. Р. Зорівчак, 2003); «Закарпаття на сторінках преси» (Г. М. Долгош та ін., 2006) Закарпатської ОУНБ.

Одним з напрямів є бібліографія преси, що зберігається у фондах бібліотек, архівів, музеїв. Серед найзмістовніших – покажчик Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького «Російськомовна періодична преса України у фондах Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького: Газети, бюлетені» (каталог) (Т. І. Олєйникова, 1993); та «Зведений покажчик журналів, які отримали бібліотеки м. Одеси

у 1999–2000 роках)» (2001) Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної парламентської бібліотеки України (за 1950–1993 рр.)» (Н. Г. Богун та ін., 1998); «Колекція періодики Рівненського обласного краєзнавчого музею» (Т. О. Пономарьова, В. Г. Виткалов, 1999); кілька каталогів газет і журналів у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки за 1944–2005 рр. (Л. І. Зелена, 1999, 2004, 2007) та каталоги періодичних видань бібліотеки (О. Г. Сак, Н. П. Дорошенко, 2008). Значний доробок належить науковцям ХДНБ ім. В. Г. Короленка, якими опубліковано низку покажчиків української преси – газет і журналів (Л. Ф. Бондаренко, Т. О. Сосновська, 1999, 2000), українських періодичних видань (Л. Ф. Бондаренко, Н. В. Лубенська, 2000, 2001, 2002), продовжуваних видань (Л. Ф. Бондаренко, 2003). Слід назвати також каталог «Зарубіжні періодичні видання» (Н. Г. Богун та ін., 2001); Каталог періодичних видань 1772–1940 рр. Бібліотеки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя (О. Д. Кільдіватова та ін., 2010).

Національні наукові бібліотеки НАН Україні підготували каталоги газет своїх фондів: каталоги газет 1990–2000 рр. Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (Ю. Романишин, 2004), низка каталогів Національної бібліотеки Українип ім. В. І. Вернадського, зокрема каталог неформальної преси в Україні (Т. О. Борисенко та ін., 2001), каталоги газет, укладені за хронологією (Т. О. Борисенко та ін., 2004, 2008, 2009).

Окремий блок становлять бібліографічні видання покажчиків наукової періодики. Серед них – періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1885–1939) (Т. Ю. Кульчицька, Л. І. Ільницька, 1990); низка видань щодо зарубіжної періодики у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України, що надходили з 2001 р. (О. Б. Вихристюк, Р. Л. Красій, Н. І. Малолєтова, О. В. Полякова та ін., 2003, 2006, 2008, 2009, 2011).

«Наукові періодичні видання України» (Український інститут науково-технічної і економічної інформації, 2006), «Педагогічна наука на сторінках журналу «Советская педагогика» (1937–1991) (Н. С. Побірченко, 2010); «Українська архівна періодика 1920–1930- х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія» (І. Б. Матяш, 1999); «Періодичні видання з агрономії в Україні. 1918–1940: Журнали, «Бюлетені» «Вісті»,«Наукові записки», «Збірники наукових праць», «Труди»: наук.-допом. ретросп. бібліогр. покажч. (В. А. Вергунов, О. П. Анікіна, 2002) та «Періодичні та продовжувані видання з агрономії на Полтавщині (XIX–XX ст.) (уклад.

В. А. Вергунов, О. П. Анікіна, 2002) Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки; «Журнали психолого-педагогічної тематики XIX – початку XX ст. із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського»: історико-бібліографічне дослідження Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (Маціборa та ін., 2009).

Цікавими як бібліографічний факт стали бібліографічні покажчики і каталоги із змісту окремих часописів, зокрема періодичних видань Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906–1911), «Вера и жизнь» (1912–1917), видані Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Чернігівським державним педагогічним університетом ім. Т. Г. Шевченка, Чернігівською державною обласною універсальною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка (О. Ф. Тарасенко, 2003); «Журнал іноземної літератури «Всесвіт» у XX сторіччі» (1925–2000) (О. Микитенко, Г. Гамалій, 2004); «Періодичні видання учнівської і студентської молоді України XIX – початку XX ст.» (Б. І. Черняков, 2004), виданий Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка (Інститут журналістики); «Бібліографія журналу «Схід» (1995–2006 рр.)» (В. С. Білецький та ін., 2007) Українського культурологічного центру та Донецького відділення Наукового товариства ім. Шевченка; «Арка». 1947–1948: Журнал літератури, мистецтва і критики: Бібліогр. покажч. змісту» (Н. В. Казакова та ін., 2003).

Аналіз бібліографічних посібників у зіставленні з дисертаційними працями дав змогу показати ступінь опрацювання джерел основної джерельної бази дисертантом, який обрав дослідження газет і журнальних видань, зокрема регіонального характеру, зв'язок опрацювання джерельної бази досліджень та ступінь її використання в дисертаційних працях, бібліографічні додатки в дисертаціях певного спрямування з боку повноти її використання – як один із критеріїв якості дисертаційної роботи.

Водночас це дало можливість показати вплив не лише використання, а й поповнення джерельної бази – вплив дисертаційних праць, присвячених книзі і періодиці, на розвиток української бібліографії.

Аналіз використання бібліографії книги та книжкових бібліографічних видань показав, що в історичній частині дисертанти самі створювали наукові книжкові каталоги, як паперові, так і електронні, каталоги книги, електронні ресурси бібліотечних колекцій та зібрань. Низка каталогів книги була видана НБУВ та ЛННБУ, зокрема в галузі рукописної книги: «Кириличні рукописні книги у фондах Львівської наукової бібліо-

теки ім. В. Стефаника НАН України: каталог. Т. 1. XI–XVI ст.» (Львів, 2007); Гнатенко Л. А. «Слов'янська кирилична рукописна книга XII XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Каталог. Кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом» (2012); Гнатенко Л. А. «Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог» (2003); Гнатенко Л. А. «Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Каталог. Кодиколого-орфографічне дослідження. Палеографічний альбом» (2007); Іванова О. А. «Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: наук. кат.: палеогр. альбом» (2010): Клименко Е. С. «Кириличні співочі рукописи монодійної традиції XI – початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Історико-кодикологічне дослідження: Каталог: Палеографічний альбом» (2011).

Залучалися багатотомні покажчики в галузі україномовної книги: «Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» у 18 випусках (1996–2014); «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923» (Т. 3: «Науково-допоміжний апарат», 2003); «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Т.1–2, Львів, 2010–2012); «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)» (К., 2001); «Українська література в загальнослов'янському і світовому контексті» (Т. 5: «Українська література в країнах Центральної і Південно-Східної Європи: матеріали до бібліографії» (К., 1994).

Однак дуже важко перевірити використання джерельної бази книги і періодики в останні роки, коли в НБУВ та ЛННБУ створюються електронні ресурси книги, газети, періодики, використання яких не персоніфіковано.

Основним джерелом дослідження стали дисертації та автореферати, захищені в період з 1992 по 2015 р. у різних галузях наукового знання. Особлива увага була приділена дисертаціям з напряму «соціальні комунікації» та дисертаціям, де об'єктом обрано власне книгу та періодику (газетну чи журнальну) як у категоріальному, так і в конкретному змісті (присвячені конкретним питання функціонування книги, преси і періодики). Залучалися й дисертації, присвячені видавничій діяльності, але в обмеженому вигляді (коли розглядався та аналізувався видавничий репертуар). Для аналізу співвідношення дослідження аспектів

книги, преси і періодики залучалися дисертації, написані за матеріалами преси та періодики, але об'єктом яких були питання журналістикознавства. У цілому розглянуто понад 360 дисертаційних праць. Перелік авторефератів представлений у списку джерел окремим списком, а також у структурованому вигляді – у низці додатків: за хронологією, за спеціальностями, за тематичними напрямами тощо.

Напрям соціальних комунікацій виокремився у 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1718 від 13 грудня 2006 р. «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» і відповідним наказом Вищої атестаційної комісії України № 67 від 14 грудня 2007 р. «Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань».

Разом з тим формування соціокомунікаційних досліджень відбувалося й раніше. Низка дисертаційних досліджень, захищених з 1993 по 2007 р. за спеціальностями, що були перенесені в напрям соціальних комунікацій, також підпадали під соціально-комунікаційні за змістом і тому були залучені до нашого дослідження незалежно від шифру спеціальності.

Отже, для порівняльного аналізу обрано увесь спектр дисертаційних досліджень історії, теорії, практики дослідження книги і періодики у різних науках (зокрема в історичних, педагогічних, філологічних, політологічних, філософських), а також цільово ті, що у 2007 р. були сконцентровані в науковому напрямі «соціальні комунікації» (за такими спеціальностями як: «Теорія та історія соціальних комунікацій», «Документознавство, архівознавство, книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство», «Теорія та історія журналістики», «Теорія та історія видавничої справи та редагування», «Прикладні соціальнокомунікаційні технології», «Соціальна інформатика»). Паспорти цих спеціальностей також стали джерелом порівняльного аналізу змісту спеціальностей, формул спеціальностей та напрямів дослідження для оцінки відповідності дисертацій обраній спеціальності.

Як джерельну базу використано також і багатоаспектні електронні ресурси глобальної мережі Інтернет, де міститься значна частина інформації, якої нема в друкованому вигляді. Це стосується не лише персоніфікації авторефератів та здобутків учених у галузі певної системи знань, опонентів, членів спеціалізованих рад тощо, а й інформації про вагу та значущість наукових центрів, установ, де виконувалися або захищалися дисертації, що міститься на сайтах цих установ. Серед них: Інститут журналістики Київського національного університету ім. Та-

раса Шевченка, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Класичний приватний університет (Запорізький інститут державного та муніципального управління, Гуманітарний університет); Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України (м. Київ); Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України; Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара МОН України, Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України. Захисти (хоча й незначна кількість) відбувалися в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Луганському національному університеті ім. Тараса Шевченка МОН України; Інституті історії України НАН України, Одеському національному університет ім. І. І. Мечникова МОН України, Запорізькому національному університеті МОН України, Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника МОН України, Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна МОН України та ін.

Значна кількість вищих навчальних закладів характеризують галузеву науку, де відчутний інший зміст наукового знання, що більше пов'язується з історією науки: це зокрема, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України, Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, Донецький національний університет, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Інститут педагогіки АПН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Київський славістичний університет, Львівська академія мистецтв, Національний університет внутрішніх справ (Харків), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України, Національний університет «Львівська політехніка» МОН України, Одеська національна юридична академія, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Черкаський державний технологічний університет тощо.

Для аналізу стану створення електронних ресурсів періодики залучалися зведені електронні каталоги періодичних видань національних та обласних бібліотек України, міжнародні зведені електронні каталоги наукових та університетських бібліотек, зокрема WorldCat, електронні ресурси окремих персональних баз даних науки тощо. Персональні сторінки вчених у міжнародних системах наукової інформації також стали

складовою джерельної бази для оцінки їхньої ролі в розвитку інтернет-спільноти вчених. Це, зокрема, наукові інтернет-сервіси ResarcherID, ORCID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic Search, Соціонет, які надають можливість введення та ідентифікації персональної інформації за принципами технологій інтерактивного обміну даними Веб 2.0, а також самостійно формовані спільнотою вчених наукові онлайнові мережі відповідно до системи Research 2.0.

Крім того, аналізувалися й електронні ресурси в галузі книги та періодики, виставлені в мережі Інтернет, та інші ресурси.

1.5. Специфіка дисертації як наукового джерела

Запропоноване дослідження спирається на теоретичні положення та методологічні здобутки вчених, які працюють у галузі наукознавчих знань, стосовно методології дисертаційних досліджень та її специфіки як кваліфікаційної роботи у сфері підготовки наукових кадрів.

Теоретичні аспекти дисертаційного дослідження, кандидатська і докторська дисертація як види наукової праці розглядалися значною кількістю вчених, які ставили завдання розкрити особливості підготовки та написання дисертації як кваліфікаційної праці, її специфічні особливості, вимоги до її змісту та оформлення, процедуру захисту, а також питання експертної оцінки дисертаційного процесу тощо. Ці дослідження та низка наукових статей на цю тему ґрунтувалися на нормативних документах, що були встановлені в системі підготовки дисертацій, пояснювали, спираючись на свій власний досвід, який базувався на вимогах науки, незалежно від національного досвіду, а також і такі, де розкривалися особливості країни, у якій дисертація захищалася, розкривали вимоги та особливості до кандидатської та докторської дисертації тощо. Як правило, ці праці готувалися у формі посібників для аспірантів та докторантів і лише деякі з них мали рівень наукового дослідження.

Зокрема, на українських теренах підготовлені «Методика як наука» (2000) С. У. Гончаренка [26], «Особливості організації науково-дослідної роботи аспіраітів та докторантів» (2009) О. Отич [151], на російських – «Диссертация: Подготовка, защита, оформление: практическое пособие» (2002) Ю. Г. Волкова [22], «Методология диссертационного исследования: как защитить диссертацию» (2000) В. Ярської [266]. Дослідження галузевих дисертацій з педагогіки проведено Н. А. Вершиніною та С. А. Писаревою (2006) [19], які звернули увагу на науко-

знавчі питання підготовки та аналізу змісту дисертаційних досліджень, визначення наукового внеску та відповідності дисертацій вимогам щодо використання методології дослідження.

Авторами проаналізовані організаційні засади, основні теорії та концепції підготовки і захисту дисертацій, прогностична функція, етика та методологія науки, запропоновані методологічні роз'яснення поняття наукової праці та дисертації, технології використання засобів розробки та оформлення дисертаційних досліджень, а також розкриті чіткі вимоги до аспіранта та кандидата наук, докторанта і доктора наук. Зроблено акцент на «інформаційному оформленні» – лексиці і мові науки та її прогностичному значенні.

Стисле узагальнення практики організаційної діяльності в цій сфері містить праця О. Отич. Дослідниця розглядає праці С. У. Гончаренка, О. П. Рудницької, Ю. Г. Волкова, М. І. Загузова, В. В. Краєвського, О. М. Новікова, Г. І. Рузавіна та інших учених-методологів, де викладено основні вимоги до написання наукових праць з проблем педагогіки та представлено критерії оцінювання їх наукової якості, а також подає методичні поради щодо підготовки педагогічних дисертацій не лише процедурно, а й за змістом понять, наприклад за основними напрямами дисертаційних досліджень: теоретико-методологічні, експериментально-педагогічні, історико-педагогічні, методичні. Автор приділяє певну увагу й розгляду помилкових підходів, зокрема невідповідність дисертації обраній спеціальності, переобтяження матеріалом, який не є новим, відсутність єдиної логіки викладу матеріалу; науковому стилю мовлення, грамотному оформленню тексту праці; наголошує на обов'язковому дотриманні правил наукової етики (коректне цитування та використання інтелектуальної власності інших науковців, недопущення перекручування цитат відповідно до потреб свого дослідження тощо).

Дисертація є видом наукової продукції, що тісно пов'язана з розробкою нових напрямів, аспектів, актуальних тем у науці. Вона засвідчує рівень та інтенсивність розробки певної проблематики, є показником її загальної затребуваності суспільством; фіксує завершеність розробки теми чи проблеми та доведення достовірності наукових результатів, їх апробацію на практиці та визнання в науковому товаристві; розкриває перспективи подальших досліджень.

Оскільки дисертаційні дослідження є результатом підготовки кадрів вищої кваліфікації та мають дотримуватися всіх вимог до наукової праці, від методичних засад дослідження до оформлення дисертації – вони є об'єктивним показником загального рівня розвитку науки. У

дисертаціях, особливо в їхній тематиці, раніше ніж будь-де, знаходять відображення нові ідеї та напрями досліджень. Тому аналіз розвитку дисертаційних праць, хоча й не вичерпує усіх питань досліджуваності проблеми, однак дає змогу об'єктивно оцінити ступінь досліджуваності та глибину розробки певних наукових напрямів, актуальність подальших розробок усталених або нових і перспективних наукових тем та в цілому наукового прогнозування.

Дисертація узагальнює попередню роботу її автора і статті, а для докторських – і монографії, опубліковані автором у попередні роки, тому залучення їх до історіографії питання чи огляду літератури може бути цілком замінено аналізом тексту дисертації.

Як кваліфікаційна робота дисертація є особливим видом науково-дослідної праці, що продукує достовірне наукове знання і має два ступеня – кандидатський та докторський. Вона містить наукові результати, які мають бути відповідним чином оцінені професійним колом учених, пройти процедуру публічного захисту, який засідчує особистий внесок автора у розвиток науки та його якості як ученого.

Дисертація традиційно розглядається як підсумок багаторічних досліджень, тому вона має бути завершеним науковим дослідженням, що містить нові знання, сформульовані та обґрунтовані наукові концепції та достовірні наукові результати, надавати уявлення про історичний аспект розвитку теми й проблеми [151, с. 38–44].

Виходячи з нормативного визначення, дисертація орієнтована на такий результат, якого найчастіше не можна досягти в інших формах наукового дослідження. Формування дисертації здійснюється відповідно до вимог проблемності, динамізму, відображення творчого потенціалу науки, потребує фіксації конкретного соціального інституту, якому приділяється увага, територіально-географічної і хронологічної прив'язки досліджень тощо.

Подібні вимоги до інших форм наукового дослідження можуть бути надлишковими, що обумовлює значущість саме дисертаційної роботи.

На наш погляд, необхідно підкреслити характерні особливості дисертації:

по-перше, це робота, виконана з метою показати високий науковий фах ученого, його внесок у науку, його кваліфікацію;

по-друге, це фундаментальна наукова праця, результат цілого етапу наукової діяльності вченого;

по-третє, це документ, після затвердження якого автор отримує певні гарантовані юриспруденцією права, що засвідчуються відповідним дипломом.

Дисертаційні дослідження були і залишаються найважливішим засобом наукового формування фахівця вищої кваліфікації і перевіреною формою вираження дослідницької думки.

Постійне вдосконалення підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів у своїй основі передбачає забезпечення високої якості дисертацій та актуальність їх тематики. У формулюванні дисертаційних тем найкраще проявляється колективний характер наукової діяльності: їх затверджують на кафедрах, у лабораторіях, на засіданнях вчених рад. Важливим аспектом є участь автора у виконанні планової тематики, значну кількість відомостей з дисертацій містять наукові звіти про науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи.

Самі дисертаційні роботи проходять багатоступеневу і різноманітну за характером експертизу. Цьому сприяють чинні інститути наукового керівництва та опонування, діяльність спеціалізованих вчених рад і провідних організацій (установ), практика атестацій, обговорень, публічних захистів та затверджень.

Практично жодна наукова праця, жоден інший документ (за винятком, можливо, опису винаходу) не супроводжується, не перевіряється на актуальність і новизну таким ґрунтовним і різнобічним контролюючим апаратом, як дисертація. Не менш суворо – з неодноразовим обговоренням, аналізом та подальшим затвердженням у компетентних органах – перевіряється актуальність і значущість тематики дисертаційних досліджень. Крім того, все частіше теми дисертацій включаються до планів основних науково-дослідних робіт, які проводять наукові установи, підприємства, ВНЗ. Усі ці заходи, безумовно, забезпечують високу якість абсолютної більшості захищених дисертацій.

Це означає, що актуальність тематики, наукова цінність і правомірність використання дисертацій як джерела інформації для аналізу тенденцій розвитку будь-якої науки, її структури і змісту, не може викликати серйозних сумнівів.

Дисертації як одному з джерел наукової інформації притаманна властивість, якою володіють лише масові потоки різних інформаційних джерел. Ця властивість, що сформульовна Г. М. Добровим як «генетична спадковість між різними видами джерел інформації» [43, с. 39], є об'єктивним результатом науково-технічного розвитку і тому широко використовується в науковому прогнозуванні. Пояснюється це тим, що традиції, які склалися в структурі змісту дисертацій, вимоги, що висуваються до дисертацій як до кваліфікаційних наукових робіт та до системи апробації результатів, дають змогу, на нашу думку, розглядати дисертацію не лише як певну наукову єдність і як один вид науково-

інформаційного джерела, а і як свого роду симбіоз кількох інформаційних джерел, як:

– окреме наукове дослідження, яке документує розвиток наукового напряму, представляє достовірне наукове знання, якому властиві загальнонаукове і специфічне (для певної галузі знань), вичерпність ідейного потенціалу розвитку наукового знання на час захисту дисертації, що має велике значення для оцінки стану й прогнозування подальшого розвиту науки;

– засіб визначення наукового потенціалу тієї чи іншої наукової системи, темпів, напрямів і тенденцій її розвитку, визначення параметрів сукупностей авторських колективів, наукових шкіл та наукового керівництва, діяльності спеціалізованих вчених рад і провідних організацій (установ) (нині ліквідовано) і тим самим представлення особистісного зрізу кадрового потенціалу науки та її інституцій;

– ґрунтовне бібліографічне джерело розвитку певних наукових напрямів і проблем у науці, завдяки вимогам до повноти й вичерпності історіографії питання, попереднього доробку вчених у цій галузі з окресленням певних структурних частин.

Бібліографічний аспект також заслуговує на окрему увагу. Крім суто бібліографічного підходу, критичний огляд літератури з теми, як правило, має цілком самостійний характер. Причому науковий рівень і цінність такого огляду, безумовно, не поступаються якості оглядів, що готуються в інформаційних органах, оскільки основні вимоги для дисертацій щодо оформлення списку літератури ґрунтуються на дотриманні бібліографічного стандарту.

Дисертант має пройти апробацію наукових результатів основних положень теоретичної частини дослідження і практичного доробку вченого – вони мають бути викладені в статтях автора, надрукованих у наукових журналах, збірках, працях (або для докторської дисертації – у монографії). Зміст окремих розділів дисертації знаходить своє відображення й у матеріалах конференцій, обов'язковий виступ на яких також передбачено вимогами до дисертацій. Тому опубліковані праці та дисертація є ключовою ланкою наукової репрезентації вченого.

Окремо слід зупинитися на характерній рисі дисертацій як комплексного джерела для розвитку бібліографії науки. Бібліографічний аспект дослідження дисертацій у контексті розвитку бібліографознавства залишається непоміченим.

В епоху стрімкого розвитку інформаційних процесів у суспільстві, коли формуються комплексні бази знань, бібліографічна інформація, яка набула нові можливості для вирішення різноманітних завдань, ста-

ла інтелектуальним продуктом, що супроводжує розвиток науки, культури, освіти.

Розвиток науково-дослідного характеру сучасного бібліографознавства дає змогу практичній бібліографії активно нарощувати нові знання, підвищуючи її джерелознавчі функції, набувати значення критерію оцінки рівня наукових праць і, насамперед – дисертацій, для яких вимога новизни наукового результату є однією з основоположних.

Процес написання власне дисертації супроводжується оволодінням бібліографічними методами пошуку та аналізу інформації, аналітико-синтетичною переробкою бібліографічних джерел. Бібліографічний супровід дисертацій є одним з показників повноти історіографічного та джерелознавчого аналізу розвитку наукового знання, достовірно верифікує новизну наукового результату, отриманого дисертантом, і має певне значення для оцінки стану розвитку відповідної наукової галузі.

Разом з тим дисертація сама є одним з важливих бібліографічних джерел, оскільки містить зведену бібліографію питання чи проблеми, що розглядаються в ній. Бібліографія та бібліографічні списки використаної літератури у більшості випадків є самостійним науково-дослідним продуктом, який рівноправно може бути оцінений як один з наукових результатів дослідження.

У свою чергу, бібліографознавство, як самостійна історична та соціокомунікаційна дисципліна, активно розвиває свої методи дослідження різних питань науки і культури, що стало підставою для визнання її як спеціальності в системі підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Пізнавальні можливості бібліографії істотно розширилися в результаті розвитку інформаційних технологій, які дають змогу швидко опрацьовувати і формувати багатоцільові бібліографічні ресурси, а в межах своїх функцій забезпечувати розвиток науки, удосконалювати евристичні методи і формувати різноманітні масиви бібліографічних даних. Завдяки доступності бібліографічних фактографічних баз даних, бібліографічного опису друкованих видань, підвищенню інформативності можливостей пошуку в різних системах розвивається джерелознавча цінність сучасної бібліографії. Сьогодні бібліографія дисертаційних робіт є одним із джерел для оцінних характеристик стану і прогнозування подальшого розвитку науки.

У період зростаючого ускладнення структури науки і суспільства, стрімкого розширення наукових досліджень і обсягу наукового знання процес управління науковою діяльністю в галузі визначення актуальних напрямів розвитку науки також ускладнюється. Разом з розвитком науки відбувається істотне посилення не лише допоміжного, а й науково-

дослідного потенціалу бібліографознавства, методи якого із 60-х років заклали основу сучасної бібліометрики, взятої на озброєння багатьма науковими центрами для оцінки наукової результативності досліджень. Хоча, на думку багатьох провідних учених, бібліометричний аналіз не є вичерпним і має використовуватися разом з експертними оцінками наукової ваги досліджень, бібліометрика посіла своє місце в сучасному наукознавстві.

Що стосується бібліографознавчого аналізу дисертацій, то оцінка новизни обумовлюється не тільки якістю бібліографії як безпосередньої вимоги до апарату дисертації, а й значним практичним виходом – кваліфікованим джерелом бібліографічного знання, на яке можуть спиратися наступні дослідники і самі бібліографи – для підготовки бібліографічних посібників та електронних ресурсів національної бібліографії.

Бібліографія є джерелом не тільки розробленості теми, її актуальності і перспектив, а й дає уявлення про персональний склад учених і наукових колективів, які працюють у цій галузі, є географічним показником розподілу наукових кадрів, характеризує формування наукових шкіл, показує динаміку розвитку структури і характер поглиблення або згортання різних наукових напрямів тощо.

Важливість дисертаційного бібліографознавства полягає в тому, що саме в дисертаціях як одному з видів науково-дослідної роботи відбувається розвиток його оцінної функції, показані можливості використання аналітичних функцій бібліографії в питаннях прогнозування стану та подальшого розвитку науки, що розкривають перспективи розширення методичного апарату найсучаснішого бібліографознавства.

Безумовно, дисертаційні дослідження не вичерпують необхідності залучення великої кількості бібліографічних джерел різного походження з історії розвитку науки, які мають аналізувати бібліографи у підготовці численних видів наукових бібліографічних посібників у традиційному вигляді та електронних ресурсів.

Інший аспект – роль дисертаційних досліджень у розвитку бібліографії та біобібліографії. Значна кількість дисертацій супроводжується складанням відносно повної бібліографії обраного аспекту чи теми дослідження, виникають фундаментальні бібліографічні покажчики. Іноді дослідженню передують фундаментальні історико-бібліографічні пошуки або, навпаки, дисертаційні дослідження спонукають до створення покажчиків національної бібліографії.

Дисертації з нових галузей знання, як правило, опрацьовують не лише повноцінну бібліографію, а й понятєвий апарат, термінологіч-

ну систему, що є значним науковим внеском у розвиток науки. Низка дисертацій містить термінологічні тлумачні словники, що розкривають термінологічний апарат наукової галузі в його розвитку. Якщо аналізувати обрану нами галузь, це стосується розвитку книгознавства, середньовічної книжності, рукописної книги та стародруків, рукописної та стродрукованої термінології, наприклад у дисертаціях О. М. Гальченко, Л. А. Дубровіної, Г. І. Ковальчук, С. Зінченко, О. І. Іванової, Е. С. Клименко, В. Я. Фріс та ін. Деякі з цих дисертацій містять словники як додаток. Цими дослідженнями розроблено понятєвий апарат науки, що був зіставлений з доробком книгознавців різних країн, у тому числі зарубіжних. Монографічні дослідження, що вийшли після захисту кандидатських дисертацій, містили значний термінологічний апарат та словники.

Разом з тим розвиток аналізу цього напряму та бібліографічний аналіз розвитку дисертаційних досліджень у цьому аспекті як метод пізнання рівня розвитку основних наукових напрямів поки ще не мав відповідної уваги з боку вчених.

Характерно те, що кожна дисертація, з тими або іншими, але завжди гранично жорсткими допустимими відхиленнями (внаслідок того, що робота кваліфікаційна), містить у собі всі ці елементи в екстрагованому або в досить концентрованому вигляді, бо обсяг дисертації, як відомо, регламентований. Дисертація і автореферат є унікальними працями для дослідження струкутури наукового знання та його оцінки.

Ще однією характерною особливістю масиву дисертацій є те, що він має значно вищий потенціал наукового випередження, ніж масиви інших джерел науково-технічної інформації. Це пояснюється тим, що дисертації, як правило, більшою мірою, ніж інші джерела, розкривають досвід наукових досліджень та наукове узагальнення досвіду попередньої практики [44, с. 41]. У дисертаціях чітко сформульована наукова концепція, що має важливе теоретичне й практичне значення, яка відсутня у повному обсязі в публікаціях того самого автора.

Таким чином, масив дисертацій є тим потоком документів, який традиційно використовують працівники інформаційної сфери і науковці для аналізу і прогнозів напрямів і тенденцій розвитку науки, її окремих галузей.

Ця особливість дисертацій вказує на те, що їх можна використовувати для аналізу основних напрямів і тенденцій розвитку галузей науки або навчальних дисциплін, причому з вірогідністю, рівною або більш високою, ніж при використанні опублікованих джерел інформації.

Разом з тим кожний поодинокий факт написання й захисту дисертації

ще не означає важливості певного напряму досліджень або цінності роботи. Проте використання великої сукупності дисертацій з певної тематики дає змогу об'єктивно представити шлях розвитку, пройдений даною науковою дисципліною, чільні в ній школи, виявити лідерів на всіх етапах розвитку.

Дисертація (і це також її характерна риса) як документ фіксує не тільки самі наукові факти, теорії тощо, а й коло осіб і організацій, які були причетні або до її підготовки, або до оцінки її якості.

Таким чином, можна відзначити такі характерні особливості дисертацій, які дають змогу використовувати їх масив для виявлення основних напрямів і тенденцій розвитку певної наукової галузі:

– дисертація є комплексним науковим джерелом інформації кваліфікаційного, наукового і правового характеру, що дає змогу різноаспектно оцінювати стан розвитку наукового напряму за допомогою різних джерел наукової інформації;

– дисертація розкриває актуальність, наукове і прикладне значення дослідження, відзначається наявністю чітко сформульованої наукової концепції, концентрованим вираженням нових наукових результатів;

– дисертація концентрує мікропотоки опублікованих і неопублікованих документальних джерел, автором або співавтором яких був дисертант, що свідчать про персональний науковий рівень ученого;

– дисертація містить фундаментальні бібліографічні списки наукових праць попередників, що показують ступінь розробленості питань, а також відображають у бібліографічному вимірі розвиток наукової галузі;

– дисертація розкриває структуру й цінність формального та неформального наукового співтовариства автора, усіх його індивідуальних і колективних членів за допомогою як бібліографії, так і безпосередніх учасників, що сприяли виконанню дослідження (наукове керівництво, консультування) і брали участь в оцінці його якості (опонування, організація проведення захисту тощо;

– специфічна структурна побудова, що є обов'язковою для всіх дисертацій, дає змогу оперувати усталеним методологічним апаратом аналізу наукового доробку вченого та наукових шкіл.

Отже, серед інших видів документів дисертації мають унікальну цінність як інформаційне, наукознавче та документознавче джерело для дослідження стану науки та основних напрямів і тенденцій розвитку окремих наукових дисциплін.

Кваліфікаційний рівень дисертацій передбачає два ступеня – кандидатський та докторський. Для прогнозування розвитку теоретичних засад науки принципово методологічно проаналізувати докторські

дисертації з урахуванням основних вимог до них. Докторська дисертація відрізняється порядком розглянутих питань, методологією та сутністю результатів. Якщо кандидатська дисертація вирішує конкретне завдання, то основним положенням докторської дисертації є створення цілісної наукової теорії (концепції) у певній галузі наукового знання.

Методологічний апарат дисертації має враховувати усталені в науці і перевірені часом поняття та критерії науковості для нового знання, типи і форми наукового знання, що отримуються; показати форми наукового знання, що покладаються в основу структури докторської дисертації; які методи і засоби наукового пізнання використовуються в роботі, у тому числі конкретно вказувати на методологічні підходи, що використовуються в дисертації, які вимоги ставляться до формулювання проблеми й гіпотези наукового дослідження [147, с. 17–19].

Методологія з філософської точки зору розглядається як вчення про методи пізнання в цілому, у конкретних науках методологія виступає як сукупність методів певної галузі знань, галузі наукового пізнання (у нашому випадку – методологія соціальних комунікацій).

Так, А. М. Новіков виокремлює кілька важливих положень щодо розуміння дисертації як методологічного явища і закономірностей розвитку наукового знання.

1. Кожне конкретне дослідження, як правило, зумовлене потребами суспільно-історичної практики, однак може і не зумовлюватися конкретними запитами практики, а випливати з логіки розвитку самої науки або визначатися особистими інтересами вченого.

2. Аналіз дисертаційних праць не може не враховувати відносну самостійність розвитку науки. Які б конкретні завдання не ставила практика перед наукою, вирішення цих завдань може бути здійснено лише після досягнення наукою відповідного рівня, відповідних ступенів розвитку самого процесу пізнання дійсності.

3. Наступність у розвитку наукових теорій, ідей і понять, методів і засобів наукового пізнання. Кожний вищий ступінь у розвитку науки виникає на основі попереднього ступеня із збереженням усього цінного, що було накопичено раніше.

4. Чергування в розвитку науки періодів – відносно спокійного, еволюційного, коли факти й експериментальні дані накопичуються в рамках існуючих теоретичних поглядів, і бурхливого, революційного, коли відбуваються різкі зміни теоретичних основ науки, системи її понять і уявлень, відбувається докорінна перебудова раніше усталених поглядів, перегляд фундаментальних положень, законів і принципів у результаті накопичення нових даних, відкриття нових явищ, що не

вкладаються в рамки колишніх поглядів. Але ломці і відкиданню піддають при цьому не сам зміст колишніх знань, а їх тлумачення, наприклад, неправильну універсалізацію законів і принципів, що мають лише відносний, обмежений характер.

Це характеризує сучасний стан сфери гуманітарних, суспільних наук. На думку деяких учених, ми сьогодні перебуваємо на етапі їх революційного розвитку. Важливо витримати баланс між тим, що було напрацьовано цими науками за попередні роки, і новим знанням: учений має дотримуватися об'єктивного аналізу процесів, що відбуваються в суспільстві.

5. Взаємодія і взаємопов'язаність усіх галузей науки, у результаті чого предмет однієї галузі науки може і повинен досліджуватися прийомами і методами іншої науки, що створює необхідні умови для повнішого й глибшого розкриття сутності і законів якісно різних явищ. І спроби інтеграції наук у дисертаціях можна тільки вітати. Але предмет дослідження та його результати мають належати галузі науки, за спеціальністю якої дисертант захищається. Встановилася практика, що міждисциплінарні дослідження мають захищатися з різних наук. Це є актуальним для нашого дослідження, яке розглядає один об'єкт у системі різних дисциплін.

6. Свобода критики, безперешкодне обговорення питань науки, відкрите і вільне вираження різних думок. Лише дискусія, критика і захист ідей гарантують розвиток наукового знання, долають однобічність поглядів і допомагають виробити єдиний погляд, найбільш адекватний самій дійсності.

Науковість знання перевіряється критеріями, визнаними в науці. Критерії науковості знання складаються з обґрунтованості результатів дослідження, відтворюваності результатів (можливості їх перевірки) та системності знання.

Особливе значення має робота з авторефератами. В авторефераті викладено основні ідеї та висновки дисертанта, показано внесок автора в проведене дослідження, ступінь новизни і практичну значущість результатів. Автореферат – не лише скорочена версія дисертації, це певною мірою самостійний науковий твір, у деякій мірі новий погляд на власну виконану роботу.

Він має специфічні властивості, спрямовані на висвітлення відомостей щодо відповідальності за підготовку та наукову оцінку результатів дослідження. Ці відомості реалізуються через систему фіксованих і науково достовірних параметрів, які є опосередкованим джерелом якості наукової інформації; аналіз цих даних дає змогу отримати попередні

відомості про розвиток наукового напряму в далекій та близькій ретроспекції. В авторефераті розкриваються основні інформаційні параметри розвитку науки, про що вже йшлося: персоніфікуючі, кваліфікаційні, галузеві, професійні, часові, регіональні, науково-організаційні та інституційні, статеві, комунікаційні – ступінь включення в систему наукової комунікації через публікації, участь у конференціях, семінарах. В авторефераті розкриваються новизна роботи, методологічний апарат, основні ідеї та практична цінність дослідження. Автореферат є наукоємним джерелом інформації, що дає змогу з високим ступенем достовірності оцінювити розробленість питання або проблеми.

Застосування наукометричного та бібліометричного методів для узагальнення відомостей про кількісні та якісні параметри й показники автореферату дає змогу оцінити рівень актуальності та характер розвитку наукових напрямів, формування наукових шкіл, визнаність наукових результатів з метою отримання даних про динаміку, структуру, закономірності розвитку та ефективність досліджуваних сфер. Це створює уявлення про якісний стан науки чи її окремого напряму, що відображає передній край досліджень і виявляє, таким чином, внутрішню, когнітивну структуру певної науки.

Аналіз зазначених параметрів (поряд з тематичним вивченням безпосередньо дисертацій) масиву авторефератів дисертацій дає змогу різноаспектно характеризувати розвиток наукових систем та їх інфраструктури, науковий потенціал у його конкретиці. Разом з тим з появою таких галузей як соціальні комунікації, що тільки почала свій шлях у системі знань, порівняльний аналіз дисертацій дасть змогу з'ясувати й проблемні аспекти дисертаційних досліджень, уточнення спеціальностей, розмежування сфер впливу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Становлення системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів після здобуття незалежності України характеризується постійними змінами нормативно-правової бази у цій сфері, що, у свою чергу, зумовило відповідні трансформації інституційної складової цієї системи. Ці зміни мали чітке спрямування на певне ускладнення процедури атестації наукових і науково-педагогічних кадрів, розширення повноважень МОН України в цьому процесі, підвищення вимог до якості дисертаційних праць, їхнього оформлення, роботи експертних комісій, а також спеціалізовних рад, відповідальності вчених за результати досліджень. Разом з тим нормативна база надавала багато можливостей

для вдосконалення атестаційної праці, розвитку номенклатури спеціальностей та уточнення їхнього змісту відповідно до актуалізації напрямів науки та соціальних потреб суспільства. Так, з 2007 р. виникає нова інтегрована наукова галузь – соціальні комунікації, яка відтоді проходила «апробацію» у становленні методологічних засад і структури спеціальностей; після напрацювання певного досвіду щодо підготовки цих спеціальностей відбувалося уточнення і доопрацювання паспортів з метою чіткого визначення змісту спеціальностей, понять та обсягів, визначення загального та відокремлення специфіки кожної спеціальності, уточнення формул відповідно до кожної спеціальності.

Номенклатура спеціальностей наукових працівників у науковій галузі «соціальні комунікації» передбачала нові спеціальності: 27.00.01 – «Теорія та історія соціальних комунікацій»; 27.00.02 – «Документознавство. Архівознавство»; 27.00.03 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»; 27.00.04 – «Журналістика та засоби масової інформації» (нині – Теорія та історія журналістики); 27.00.05 – «Видавнича справа» (нині – Теорія та історія видавничої справи та редагування); 27.00.06 – «Прикладні соціально-комунікаційні технології»; 27.00.07 – «Соціальна інформатика».

2. Особливості розв'язання окресленої проблеми дають змогу залучити до історіографії дослідження вчених, які можна вважати дотичними до історіографії окремих аспектів проблеми.

Перша група праць стосується дослідження дисертаційних праць як наукового об'єкта певних спеціальностей, у першу чергу в працях бібліотекознавців, які вивчали розвиток бібліотекознавства в системі соціальних комунікацій.

Важливу частину становить група наукових праць, де розглядається значення наукометричного та бібліометричного аналізу для оцінки стану та прогнозування розвитку наукових напрямів, а також структурні елементи завдань і цілей системного дослідження.

Залучалися праці, присвячені визначенню ролі наукових бібліотек у системі соціальних комунікацій, створенні електронних ресурсів, формуванні дисертаційних фондів та їх використанні з метою створення наукового прогностичного ресурсу. Тому історіографія проблеми включає й дослідження щодо поняття дисертації як окремого виду наукових праць та джерела, що містить аналітичні дослідження або огляди дисертацій певних наукових напрямів.

Певну групу історіографії становлять праці вчених, які розробляли питання розвитку тенденції у системі підготовки кваліфікаційних праць, управлінські аспекти, основні теоретико-методологічні

принципи підготовки таких праць в Україні; розвивали поняття соціальних комунікацій як окремого наукового напряму; стосувалися теоретико-методологічних та науково-практичних вимог до дисертаційних праць докторського та кандидатського рівнів в Україні.

Важливим компонентом стали праці, що досліджували роль і функції питання розвитку наукової бібліотеки як ресурсного центру та НБУВ як національної наукової бібліотеки – основного зберігача фонду дисертацій, універсального фонду книг і періодики та ресурсної бази науки, формування документального ресурсу книги і періодики як науково-довідкового сегмента інформаційного наукового простору України, оцінку його стану, змістову характеристику науково-довідкового та науково-інформаційного напрямів тощо.

Розгляд історіографії питання показав, що спеціальні дослідження дисертаційних праць, присвячених певній системі об'єктів соціальних комунікацій, зокрема системі «книга і періодика», до сьогодні не набули розвитку і практично відсутні.

3. Основну групу джерельної бази дослідження становлять дисертації та автореферати дисертацій, об'єктом дослідження яких стали книга і періодика і які сьогодні об'єднані в науковій галузі «Соціальні комунікації», а також ті з них, що за межами спеціальності, але об'єктом яких також є книга та періодика. Ця група джерел з необхідною повнотою забезпечується різними інформаційними джерелами. Зокрема це «Бюлетені ВАК» та «Атестаційний вісник» МОН України (до 2012 р.), спецвипуск газети «Освіта України» (після 2012 р.), де публікуються постанови, розпорядження, інформаційні повідомлення, видання літописів авторефератів дисертаційних праць, електронні ресурси на сайтах установ, де захищалися дисертації.

Джерельна база представляє також довідники та покажчики праць з проблеми, що роз'язується в дисертації, електронні ресурси періодики та книги. Джерельна база дослідження історії преси в бібліографічному аспекті дуже широка. Вона складається з бази бібліографічних покажчиків та історико-бібліографічних досліджень, спеціалізованих баз даних, що містять таку інформацію і продуковані Книжковою палатою України, провідними бібліотеками України, передусім, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського, Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника, Національною парламентською бібліотекою України, Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка, іншими обласними бібліотеками та академічними інститутами України тощо. Важливою частиною джерельної бази є сайти та електронні ресурси наукових установ, університетів,

бібліотек, а також зведені ресурси періодики, зокрема наукової.

4. Дисертація є надзвичайно змістовним джерелом розвитку науки, її аналіз дає змогу оцінювати стан розвитку науки, внесок окремих учених, наукових шкіл, наукової співдружності (керівників, опонентів, рецензентів, консультантів, експертів – членів спеціалізованих рад тощо), вона є комплексним науковим джерелом інформації кваліфікаційного, наукового і правового характеру, робить значний внесок у розвиток наукової бібліографії та відображає в бібліографічному вимірі розвиток наукової галузі. Дисертація розвиває методологічний апарат науки і в цілому є об'єктивним показником загального рівня розвитку науки.

Особливе значення для аналізу мають автореферати, де в акумульованому вигляді викладено основні ідеї та висновки дисертанта, показано внесок автора у проведене дослідження, ступінь новизни й практичну значущість результатів, дотримання вимог до наукової праці. В авторефераті розкриваються основні інформаційні параметри розвитку науки: персоніфікуючі, кваліфікаційні, галузеві, професійні, часові, регіональні, науково-організаційні та інституційні, статеві, комунікаційні – ступінь включення в систему наукової комунікації через публікації, участь у конференціях, семінарах тощо. Це розкриває значні перспективи застосування наукометричного та бібліометричного методів для узагальнення відомостей щодо кількісних та якісних параметрів і показників автореферату, дає змогу оцінити ступінь актуальності праці й характер розвитку наукових напрямів, формування наукових шкіл, опублікованість і визнаність наукових результатів з метою отримання даних про динаміку, структуру, закономірності розвитку та ефективність досліджуваних тем. Разом з тим з появою таких галузей як соціальні комунікації, яка тільки почала свій шлях у системі знань, порівняльний аналіз дисертацій дасть змогу з'ясувати й проблемні аспекти дисертаційних досліджень, уточнення спеціальностей, розмежування сфер впливу.

Розділ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Особливості міждисциплінарного підходу у методології дослідження

Методологічний апарат дослідження такого складного явища як книга і періодика у дисертаційних дослідженнях із соціальних комунікацій має поєднати галузеві поняття та спільні методологічні засади, окреслити специфіку окремих дисциплінарних досліджень, враховувати досягнення філософії науки та наукознавства, які базуються на загальних методологічних вимогах щодо наукових праць, у тому числі й передусім до дисертаційних досліджень, а також поняття наукового знання в соціальних комунікаціях під час вивчення універсальних понять [263, 19, 238, 101, 181].

Особлива увага звертається на вимогу науковості у підготовці дисертацій, зокрема в питаннях вивчення масової комунікації, що передбачає наявність у знання таких характеристик як загальність, необхідність, системність, можливість перевірки результатів. Існує усталена думка, що вчений має досліджувати не поодинокі факти, а закономірності, що повторюються, універсальне, що лежить в основі різноманітних феноменів дійсності. Унікальні явища, які зазвичай вивчаються в гуманітарних науках, слід розглядати у контексті загальнозначущих понять, намагаючись виявити в них стабільні риси. Необхідність виявляється в тому, що, вивчаючи об'єкти реальності, вчений фіксує в них сутнісні, системоутворювальні явища. Випадкові, довільні прояви об'єкта, що не стосуються сутності явища, елімінуються з процесу вивчення.

Системність виражається в самій організації наукового знання, що являє собою якусь узгоджену структуру. Отримання нового знання завжди має системний характер, оскільки системність проявляється вже на стадії визначення проблеми і гіпотези дослідження. Зміст цих методологічних підстав вважати працю науковою широко розвивається методологами науки, які аналізують критерії демаркації наукового і ненаукового знання [19].

Особлива увага приділяється поняттю верифікованість результатів дослідження, тобто перевірці достовірності знання як найважливішої

риси наукового знання, оскільки наукове знання має відповідати критерію істинності, відповідності знання пізнаваному в ньому предмету. Це фундаментальні теоретико-методологічні принципи, норми цінності, ідеали, що обумовлюють визначеність підстав, за якими корпуси ідей (гіпотези, концепції, теорії, допущення, факти) і діяльності (корпус актів: мислення, теоретизації, концептуалізація, факти) розцінюються як наукові і зараховуються як наукові.

Істинність перевіряється логічними критеріями, зокрема такими як несуперечливість, повнота, незалежність, доказовість, аргументованість, обґрунтованість; низкою емпіричних критеріїв – емпіричне підтвердження, емпіричне спростування, відтворюваність; екстралогічними і неемпіричними – простота, евристичність, конструктивність, нетривіальність, інформативність, логічна єдність, концептуальна, когерентна обґрунтованість, оптимальність, естетичність, прагматичність тощо.

Оскільки поняття наукової істини в новоствореному напрямі соціальних комунікацій також потребує осмислення, розуміючи, що вона може змінюватися з розвитком науки, оформлення структури науки, важливо простежити й формування підстав дослідження як найбільш загальних, фундаментальних положень, що визначають вихідні, базові знання в цій науці; теорій, що узагальнюють знання про сутність і об'єкти цієї науки.

Обираючи такий складний об'єкт дисертаційних досліджень як книга і періодика, ми можемо простежити формування власного методологічного апарату галузі соціальних комунікацій, залучення методичних засад інших наук, що пояснюється галузевою універсальністю книги і періодики як соціокомунікаційних систем. Дисертаційні дослідження книги, преси і періодики як розгалуженої комунікаційної системи є взаємопов'язаними, однак відносно самостійними елементами, що визначає й міждисциплінарний характер самих дисертаційних досліджень та їх аналізу.

З огляду на те, що вивчення книги і періодики – одне з найскладніших питань у контексті розвитку наукового знання, пов'язаного з дисертаційними дослідженнями, є необхідність чіткого уявлення про взаємовідносини об'єкта і предмета дослідження в різних наукових спеціальностях, передусім гуманітарного циклу, де об'єктом дослідження виступають одні й ті самі об'єкти та явища, але в різних аспектах (зокрема в аспектах масової та наукової комунікації, різних за функціями соціально-комунікаційних структур тощо).

Як показала джерельна база дослідження, книга і періодика як кому-

нікаційні канали, об'єкт і суб'єкт комунікації досліджуються в усіх цих напрямах (крім документознавства, архівознавства – 27.00.02), представляючи усі системи комунікаційних структур і комунікаційних відносин соціальних комунікацій.

Тому методологія нашого дослідження містить не лише суто теоретичний, а й практичний аспект співвідношення цих досліджень.

Питання розвитку наукового знання глибоко опрацьовуються у філософії та методології науки на загальнотеоретичному рівні. Але в умовах постійної зміни спеціальностей аспекти емпіричної категоризації, пов'язаної з розробкою питань локального знання в окремих наукових галузях, що необхідні для осмислення предмета дослідження, зокрема в гуманітарних науках, потребують постійної уваги з боку здобувачів наукових ступенів. Вироблення нового знання, його поглиблення, удосконалення залежить від взаємодії об'єкта і суб'єкта пізнання, а також від історичного розвитку практики, впродовж якого пізнання усе більше диференціюється, набуває нових рис та форм.

Серед цих явищ є категорії таких об'єктів як «книга» (видання книжкової форми) та «періодика» (газети, журнали, бюлетені, інші форми періодичних видань), широко представлені в суспільстві у різних видах, типах і формах. Вони досліджуються різними науками (історія, філософія, філологія, педагогіка, культурологія, мистецтвознавство, історія науки, соціологія і політологія, соціальні комунікації тощо). Ще більший спектр становлять спеціальності, що їх вивчають. Такий факт цілком зрозумілий, з огляду на функції, які виконують книга та періодика як особливий продукт соціокультурної сфери суспільства, що пов'язаний зі створенням та обігом у суспільстві політичної, правової, економічної, культурної, наукової інформації та має свої історичні особливості й закономірності розвитку.

На нашу думку, книга та періодика як мегасистема друкованих видань пов'язана з кількома системами, що створюють книгу і періодику, збирають і зберігають, а також інформують про книгу, газети та інші періодичні видання (редакції, видавництва, бібліотеки, книжкова палата тощо), а також фізично поширюють її різними засобами (книготорговельні організації). Роль книги оцінюється за її змістом, який також є комплексним для книги як комунікаційної системи – як поширення творів та ідей, що містяться в книзі, ілюстративний або нотний матеріал також і сама книга як факт поліграфії тощо. Отже, книга може виступати як видавничий, бібліографічний, історико-книгознавчий, культурний чи художній факт. Усе залежить від аспектів дослідження.

У цьому контексті книга і періодика є специфічною формою

опрацьованого людством багатоаспектного знання як активного комунікаційного засобу розумового впливу на окрему людину та суспільство в цілому, що розвиває науку, освіту, культуру, суспільну мораль і ментальність і може бути фактом науки й культури, освіти, економіки, політики тощо. Синкретичність наукових підходів до вивчення форми та змісту книги і періодики в різних науках є певною перешкодою для створення загальної теорії книги в її широкому сенсі.

Водночас, на нашу думку, до культури книги, безумовно, належать і рукописна книга як один з історичних видів книги та електронні книги й журнали, що не можуть бути виключеними зі сфери поняття «книги та періодика» лише за формою (рукописною або електронною) відтворення інформації.

Тому книга і періодика є особливими комунікаційними засобами, що також потребує розгляду методичного апарату їхнього дослідження. Передусім – визначення понять і термінів, що використовуються в науці, методів спеціального дослідження, контексту та сфери застосування. Дисертації з теорії, історії та практики книжкової комунікації розглядаються нами як система наукових досліджень друкованого слова (як у традиційному, так і в електронному вигляді), яке є одним з найважливіших видів наукової комунікації як в історичній ретроспективі, так і в сучасному українському суспільстві.

Книга і періодика пов'язуються нами з поняттям документальної комунікації, яка є засобом передачі інформації за допомогою спеціальної технології друку, що створює книжкову, газетну та журнальну продукцію як у паперовому, так і в електронному вигляді, і пов'язана із засобами підготовки, сприйняття інформації та її поширення, що найбільш повно відбиває як історичний, так і сучасний розвиток багатоаспектних векторів соціальних комунікацій, формує перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних каналів, методів впливу на комунікаційні процеси та поширення знання.

Дисертаційні дослідження, які обрали об'єктом книгу і періодику, належать до різних наукових напрямів та спеціальностей, що і створює систему наукових знань та сприяє їх розвитку. Новий для системи наукової класифікації спеціальностей напрям «соціальні комунікації» у системі подготовки кадрів вищої кваліфікації об'єднує низку дисциплін соціокомунікаційного циклу, з яких передбачено різнобічні дослідження книги і періодики як комунікаційних систем. Це є вихідним положенням щодо комплексного методологічного апарату дослідження.

Міждисциплінарність методів дослідження пояснюється й самими паспортами спеціальностей, де визначено комплекс наук, що вивчають

книгу і періодику в теорії та історії соціальних комунікацій; книгознавства, бібліотекознавства і бібліографознавства; теорії та історії журналістики; теорії та історії видавничої справи та редагування; прикладні соціально-комунікаційні технології та соціальну інформатику.

Запропонована праця ґрунтується на міждисциплінарному теоретичному синтезі, що, на нашу думку, дає змогу проникнути в галузеву специфіку соціальних комунікацій, зрозуміти реалії дослідження книги і періодики, можливості синтезу ідей і практичного досвіду.

Наявний методологічний апарат різних наук, що вивчають книгу та періодику сьогодні, надає можливості для розвитку соціокомунікаційної методології та методів у зв'язку з відносною молодістю цього наукового напряму, де об'єдналися різні наукові дисципліни, що раніше існували в історичних, педагогічних та філологічних науках.

Важливим є осмислення загальних методологічних принципів, на основі яких мають здійснюватися дослідження в галузі спеціальностей соціальних комунікацій і в структурі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, журналістики та видавничої діяльності, що вивчають книгу та періодику, а також проведення компаративного аналізу розвитку предмета дослідження в різних наукових спеціальностях цього наукового напряму.

Отже, ми розглядаємо дисертаційні дослідження книги і періодики як систему наукових праць, що взаємопов'язані об'єктом дослідження, але в структурно різних науках і дисциплінах. Тому в нашому дослідженні ми спиралися на різноаспектні методичні засади, опрацьовані вченими у галузі вирішення конкретних завдань і специфіки: джерелознавчого дослідження книги та періодики в різних спеціальностях, об'єднаних у спеціальності соціальних комунікацій; розвитку структури і функцій книги і періодики в минулому та сучасному суспільстві, специфіки та напрямів реалізації соціокомунікаційних функцій, питання зберігання та створення інформаційних систем, особливостей дисертаційних досліджень у галузі соціальних комунікацій та формування спеціальних методів дослідження тощо.

Окремого розгляду та обґрунтування потребує вибір дисертантом і виду наукової праці – дисертаційного дослідження як специфічного наукового жанру, що орієнтований на здобуття наукового звання та надає здобувачеві можливість отримати відповідну наукову кваліфікацію і науковий ступінь та який має відповідати низці вимог, що засвідчує високий науковий рівень праці, її актуальність, новизну, теоретичний і практичний внесок, вірогідність наукового результату та особистого внеску вченого й визнання науковим товариством. Обґрунтування

вибору такого об'єкта дослідження також має бути методологічно виправдане.

Соціально-політичні зміни в українському суспільстві, різкі зміни в інформаційному статусі науки та формування суспільства знань спонукає до пошуку нових теоретично-методологічних підходів до аналізу дисертаційних досліджень у цій сфері, що заслуговують на пильну увагу сучасних українських дослідників книги і періодики в сукупності розуміння тяглості та зв'язку історичного шляху і сучасних змін у суспільстві, де інформаційному виробництву, науковим технологіям створення наукового ресурсу приділяється значна увага.

Принципи порівняльного аналізу передбачають застосування низки критеріїв до аналізу дисертацій та авторефератів з метою виявлення тенденцій і внутрішнього змісту напрямів досліджень, створення загальної картини розвитку цих досліджень у різних напрямах та соціальних комунікаціях, а також перспектив його вдосконалення, зокрема завдяки створенню електронного ресурсу, що надає можливості не лише розкрити ступінь розробленості наукових тем і напрямів, отримати уявлення про склад наукового середовища, що професійно опрацьовує проблеми книги і періодики, та визначитися з вибором нових наукових тем і напрямів, уникнувши дублювання, а й відстежувати розвиток нової галузі знань.

Підготовка такого інтегрованого ресурсу і створення інтелектуалізованого та науково-структурованого масиву інформації у базі даних потребує вдосконалення старих та пошуків нових методологічних засад, інтеграційних підходів, що можуть відкрити перспективи оптимізації предмета дисертаційних досліджень та стратегічні перспективи формування електронного наукометричного ресурсу галузі з прогностичними функціями на базі дисертаційних досліджень.

Але цей процес має супроводжуватися вдосконаленням відповідних наукових та комунікаційних технологій усебічного опрацювання такого ресурсу в умовах сучасного суспільства знань та надання його в користування, що стає найважливішою функцією бібліотек як кумуляторів фондів книг, газет, журналів (періодики) та фондів дисертаційних досліджень, авторефератів, бібліографічних та документних, а також електронних ресурсів, що не мають друкованих аналогів та формують нові бібліографічні й інформаційно-аналітичні електронні ресурси, бази даних та надають інтегровану інформацію в суспільне користування. Тому методологія нашого дослідження враховувала аналіз трансформації функцій бібліотек і реалії створення нового соціокомунікаційного явища – комплексного ресурсу науки, де системо-

утворювальними елементами є дисертації та автореферати, традиційні та електронні ресурси в галузі книги і періодики, методи класифікації та структурування такого ресурсу та інтернет-навігації, що уможливлює здійснення пошуку за персоніфікованими даними, науковими школами та центрами підготовки дисертацій, науковим співтовариством, що продукує наукові знання та подготовку кадрів вищої кваліфікації, бібліографічними ресурсами та іншими параметрами.

Слід зазначити, що вже в останньому десятиріччі XX ст. бібліотеки, зокрема наукові, перетворюються в науково-інформаційні центри, формують новий за якістю знаннєвий, інформаційний та аналітичний електронний ресурс розвитку наукового знання, створюють проблемно-орієнтовані електронні бази даних, стаючи таким чином ресурсною базою оцінки стану та прогнозування розвитку науки за допомогою інноваційної інтеграції наукознавчих, соціокомунікаційних та інформаційних методів і технологій [47]. Поставлене в дисертації завдання створення спеціального наукознавчого ресурсу дисертаційних досліджень на бібліотечній платформі потребує й використання бібліотекознавчих методик.

Інший аспект – історичний. У фондах універсальних бібліотек зосереджені рукописи та видання, що не лише відображають національну пам'ять країни, а і є частиною світової культури. Бібліотеки зберігають найцінніші фонди книжкових видань і періодики – фонди рукописних книг, стародруків та рідкісних видань, найдавніших газет і журналів, книжкових гравюр та естампів, нотних, картографічних та інших джерел, архівних документів з історії різних наукових знань та галузей культури, історико-культурні книжкові зібрання, видання та записи музичної спадщини тощо. Відбувається постійний процес суспільної та наукової експертизи усієї продукції на предмет старіння та перетворення найкращої частини фонду на національну документальну пам'ять. Цей ресурс постійно розвивається і перетворюється на історичні джерела книги й періодики та стає базою історичних досліджень книжкової комунікації.

Це розкриває перспективи подальшого розвитку історії книги та періодики. Перспективи вивчення сучасних тенденцій розвитку книжкового інформаційного простору та періодики, інноваційних форм мас-медіа розкриваються з огляду на перетворення бібліотек у інформаційно-комунікаційні центри, що не лише розвивають доступ до власних ресурсів, а й організовують доступ до ресурсів Інтернету за допомогою технологій навігації, що значно прискорює пошук необхідної інформації.

Бібліотеки є комплексною ресурсною базою досліджень книги і

періодики, що здійснюються за допомогою бібліографічних ресурсів і створюють ці ресурси. Наявність таких ресурсів, що розкривають бібліотечні фонди, зокрема газетні й журнальні, та глобальні мережеві ресурси книги і періодики є евристичним блоком дисертаційних досліджень з усезростаючими можливостями визначення нових тем у галузі дослідження книги і періодики.

Тому в методичному апараті дисертації мають значення й комплексні книгознавчі, бібліотекознавчі та бібліографознавчі методики та науково-знавчі методичні засади структурування системи науки та її складників, науково-інформаційні підходи, що відбивають інформаційно-комунікаційні аспекти створення системного ресурсу.

Основні науково-інформаційні підходи до розуміння специфіки сучасних досліджень розвитку інформаційної сфери українського суспільства і роль у ньому бібліотечних установ свідчать, що в умовах сучасної глобалізації доцільно особливу увагу приділити врахуванню найбільш істотних факторів, що впливають на цей процес. У цьому можуть допомогти сучасні інформаційно-комунікаційні бібліотечні технології, зокрема визначити інститути українського суспільства, що характеризують процес національного науково-інформаційного виробництва і використання інформаційних ресурсів у галузі книги і періодики, шляхи розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження, використання глобальних інформаційних масивів для осмислення потреб науки і вітчизняних користувачів. Застосування цих технологій сприяє підвищенню ефективності використання інформаційних бібліотечних ресурсів та забезпеченню зростання наукового та творчого потенціалу українського суспільства.

Вирішення таких комплексних завдань дасть змогу залучити і поповнити методологічний арсенал дослідження соціальних комунікацій, зокрема у сфері визначення ролі соціально-комунікаційної системи у формуванні сучасного комунікаційного простору книги і періодики та його компонентів:

• коло комунікаційних установ, що забезпечують функціонування і розвиток інформаційного простору соціокультурного обігу книги і періодики – редакції газет та журналів, видавництва, наукові та освітні установи, інформаційні центри, бібліотеки, центри управління знаннями тощо);

• наукове середовище – індивідуальні вчені-лідери, наукові школи та співтовариства, які інтелектуально визначають наукову комунікацію, напрями дослідження структури і функцій соціальних комунікацій;

• науково-інформаційні ресурси, що включають відомості і знання у

сфері соціальних комунікацій, зафіксовані на різних носіях інформації, та їх місцезнаходження;

• коло користувачів інформаційних комунікацій та специфічні інформаційні потреби читачів книжкових видань, наукової періодики та друкованих мас-медіа;

• засоби інформаційно-комунікаційної взаємодії користувачів і організацій, що забезпечують їм доступ до інформаційних ресурсів на основі відповідних інформаційних технологій.

Такий підхід дає змогу врахувати історичний та сучасний контекст формування ресурсів книжкових джерел і можливості його вивчення та формування нового якісного ресурсу науки (у нашому випадку книг та періодики).

Розглянемо коло основних блоків методологічних та методичних засад дослідження.

2.2. Теоретичні концепції сучасного розвитку наукової галузі соціальних комунікацій

В основу загального принципу дослідження покладено поняття соціокомунікаційної діяльності масової комунікації та її форм і наукової комунікації в аспектах, книжкової та документальної комунікації, теоретичні засади яких почали стрімко розвиватися. Значною мірою це зумовлено потребою підготовки спеціалістів вищої кваліфікації (кандидатів і докторів наук) у зв'язку з оформленням у 2007 р. спеціального наукового напряму «Соціальні комунікації» за шифром 27 у переліку наукових спеціальностей України, де об'єднано різні дисципліни, що перебували в різних науках [298, 301].

Відтоді активізувалися питання теоретичних засад розвитку нового напряму. Першим дискусійним питанням стало саме словосполучення «соціальні комунікації». У наукових дослідженнях того періоду воно зустрічається як в однині, так і у множині – «соціальна комунікація» та «соціальні комунікації».

В Україні коректним вважається вживання цього словосполучення у множині – «соціальні комунікації», що передбачено Постановою Кабінету Міністрів України «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» і наказом Вищої атестаційної комісії України «Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» [298].

Провідні вчені в галузі соціальних комунікацій (В. В. Різун) вважають можливим використання словосполучення як у множині, так і в однині. Що стосується словосполучення в множині, то, на думку В. В. Різуна, під соціальними комунікаціями треба розуміти таку систему суспільної взаємодії, яка включає певні шляхи, способи, засоби, принципи встановлення й підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, спрямованої на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціальнокомунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії. Ці комунікації є соціально маркованими, бо передбачають взаємодію із соціально визначеними групами людей. Соціальні комунікації утворюються за законами спілкування, але, як і будь-які технологічні речі, передбачають використання наукових знань про спілкування та про все, що використовується для організації суспільнокомунікаційної справи.

Використання цього словосполучення в однині («соціальна комунікація») цілком допустиме у «двох значеннях: 1) соціальна комунікація як різновид соціальних комунікацій; 2) соціальна комунікація (частіше у цьому значенні – суспільна) як різновид публічного спілкування, що є окремим видом суспільно-культурної діяльності і лежить в основі соціальних комунікацій» [192].

Визнаючи такий підхід доцільним для пізнавальної діяльності конкретних досліджень різновидів соціальних комунікацій, у нашому дослідженні ми використовуємо обидві форми словосполучення, якщо мова йде про їхні різні значення.

Загальні питання теорії соціальної комунікації останнім часом розвиваються в працях Г. Г. Почепцова [187–188], В. В. Різуна [192–195], О. М. Холода [244–248], Ф. І. Шаркова [251–253], В. А. Ільганаєвої [64, 68, 69], а також у спеціальних працях, присвячених питанням комунікаційної діяльності, у підручниках для студентів інституту та факультетів журналістики, зокрема С. М. Квіта [77], В. В. Різуна [195] та ін.

У низці наукових праць лідерів нововідкритого напряму науки розвивалися як загальнотеоретичні підходи до сутності та механізму соціальної комунікації як окремого загального суспільного явища, так і різних видів соціальних комунікацій, масової, наукової, політичної, а також запропонований «соціальнокомунікаційний інжиніринг» як методологія дослідження соціальних комунікацій.

Важливо наголосити, що в цих працях головна мета була досить

очевидною – сформулювати виокремлені з інших сфер наукового знання методологічні принципи та підходи задля підтримки нового напряму, нової галузі знань у структурі розвитку науки, що виникає як «соціальні комунікації» і має об'єднати не технічні спеціальності, а гуманітарні, де на тої час вже існували певні стихійним чином сформовані напрацювання, зокрема, у системі масової, наукової та політичної комунікації. Іншим аспектом, що викликав появу таких праць, стала очевидна неузгодженість у цьому питанні дисциплін, що увійшли до складу нової галузі «Соціальні комунікації».

Перше узагальнення понятійного апарату соціальних комунікацій з оглядом основних підходів та пропозиціями власного підходу в новій галузі науки було здійснено В. О. Ільганаєвою. Вона розглядає систему соціальних комунікацій і передає концепцію Ф. І. Шаркова як процес цілеспрямованої комунікаційної взаємодії у сфері науки, підсистема соціальних комунікацій, що забезпечує формування наукової свідомості та наукового базису соціальної свідомості. Вона вважає, що заслуга розвитку поняття соціальних комунікацій належить А. І. Михайлову, А. І. Чорному, Р. С. Гіляревському [64, с. 218–220], які розглядали соціальні комунікації як систему, де здійснюється отримання, передача, накопичення і логічне опрацювання наукової інформації з метою отримання нових наукових знань. Сама В. О. Ільганаєва вважає, що це відкрита соціальна система, яка базується на взаємодії людей, функціонуванні суспільних інститутів, підпорядкуванні певним соціальним нормам. У науковій інформації учений та інформація – два важливі компоненти системи, що перебувають у взаємозв'язку, оскільки створюють та споживають інформацію. Система соціальних комунікацій має свої специфічні властивості й функції. Основні складові системи – інституційні структури, комунікаційні засоби, що включають канали, рівні, засоби комунікації, які забезпечують транспортування інформації та її засвоєння [64, с. 218–219).

Розвиток теорії соціокомунікаційного підходу в наукових дослідженнях, зокрема, масової комунікації, знайшов відображення не лише в журналі «Світ соціальних комунікацій», що виходив із січня 2002 р., а й у започаткованому 2010 р. журналі «Комунікація», на сторінках якого в статтях Г. Г. Почепцова «Соціальні комунікації і нові комунікативні технології» та В. В. Різуна «До питання про соціальнокомунікаційний підхід у науці» в узагальненому вигляді викладено методологічні питання нової наукової галузі та запропоновано ґрунтовні положення щодо розвитку соціокомунікаційних засад.

Теоретичні розробки щодо поняття соціальних комунікцій

фіксуються в західній науці ще з початку XX ст. [251]. Хоча визначень поняття «соціальних комунікацій» досить багато і вони диференціюються за галузями наук, ці визначення, у принципі, близькі в основних підходах щодо поняття різноманітності комунікаційної взаємодії у соціумі та соціокомунікаційних систем. Не ставлячи завдання оглядати розвиток соціокомунікаційних поглядів у цілому, у нашому дослідженні ми зосереджуємо увагу на розвитку теоретичних підходов до методології дослідження, зумовлених організацією нової галузі науки – соціальних комунікацій і потребою визначення її методологічних засад. У цьому питанні безумовне лідерство належить теоретикам, які професійно представляють масові соціальні комунікації, а також працюють у сфері журналістики та редакційно-видавничої справи.

Так, у визначенні Г. Г. Почепцова пропонується розглядати соціальну комунікацію як «обмін між людьми або іншими соціальними суб'єктами цілісними знаковими повідомленнями, у яких відображені інформація, знання, ідеї, емоції тощо, обумовлений цілим рядом соціально значущих оцінок, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих у даному суспільстві». Г. Г. Почепцов зазначає, що соціальні комунікації «налаштовані на управління соціальними системами, маючи для цього як короткотривалий (тактичний), так і довготривалий (стратегічний) інструментарій. Освіта, бібліотеки чи наука як стратегічний інструментарій підтримують домінуючі моделі світу, які належать даному виду суспільства» [187, с. 19–26].

В. В. Різун значно розширює та конкретизує це поняття і вводить у визначення системи СК її принципову складову – соціальні інститути. СК розглядається ним «як система суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціальнокомунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії» [192, с. 7].

В. В. Різун запропонував бачення основних елементів СК, що є принциповими для нашого дослідження. Він виділяє такі елементи, як: різні види організованої публічної інституціолізованої взаємодії (комунікаційної діяльності) у суспільстві між соціальними інститутами й споживачами відомостей, які продукуються, зберігаються та поширюються цими інститутами за допомогою комунікаційних технологій

та технологічно визначених каналів, способів і засобів зв'язку; наявність виробництва відомостей (соціальної інформації), які створюються залежно від потреб, мети, завдань і стратегічно спрямовані на формування соціального поля, громадської думки, впливають на прийняття рішень у соціумі.

Вчений спеціально виокремлює поняття соціальнокомунікаційних інститутів, що спеціалізуються на різних видах комунікаційної діяльності і утворюють суспільну комунікаційну систему, яка діє за законами спілкування, спеціальними технологіями, та забезпечують функціонування соціально значущої інформації у вигляді різного роду документів і творів (інформаційне виробництво) та наявність професіоналів і мають діяльнісний характер. Принциповою особливістю він вважає те, що СК не можуть існувати без соціальної пам'яті; тримаються не тільки на морально-етичних засадах, а мають і правову основу [194, с. 35–36].

Цілком справедливо В. В. Різун звернув особливу увагу на функціонування суспільної комунікаційної системи, що здійснюється за законами спілкування і спирається на соціальнокомунікаційні інститути, які спеціалізуються на комунікаційній діяльності й організовують цю взаємодію, продукують соціальну інформацію, зберігають та поширюють її, орієнтуючись на потреби суспільства [194, с. 35–36].

Соціальнокомунікаційний підхід до вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій, сформульований В. В. Різуном, враховує те, що сутністю цього нового для науки підходу є фіксація, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретація даних у системі понять соціальнокомунікаційного інжинірингу, а точніше – з точки зору того, чи здійснює об'єкт дослідження на соціум той вплив, який технологічно закладався, і як соціум відреагував на об'єкт впливу. Тому дослідження комунікаційних об'єктів у соціальному вимірі обов'язково включає такі методичні процедури, як: 1) фіксація досліджуваного об'єкта у природній для нього системі суспільних координат (зв'язок із соціальною групою, фахом, віком, освітою, переконаннями, вірою тощо); 2) спостереження за досліджуваним об'єктом у соціальних умовах; 3) експериментування з досліджуваним об'єктом у реальних або лабораторно відтворених соціальних умовах; 4) опис результатів спостережень чи експериментів відносно соціально заданих параметрів; 5) аналіз результатів досліджень у соціально заданому контексті; 6) соціально зорієнтована інтерпретація результатів аналізу.

Ф. І. Шарков, демонструючи соціологічний підхід, пропонує використовувати цей термін в однині і вважає головним вивчення соціальних факторів, які сприяють формуванню соціального знання й оцінних

категорій комунікації. У статті «Истоки и парадигмы исследований социальной коммуникации» він запропонував класифікацію комунікацій на три групи, що ґрунтуються на соціальній, мовній і суто комунікативній основі. Ф. І. Шарков вважає, що термін «соціальна комунікація» нині застосовується в трьох методологічних контекстах: перший орієнтований на вивчення «комунікативних засобів з метою їх використання для реалізації соціальних функцій комунікації»; другий стосується проблем міжособистісної комунікації; третій пов'язаний із проблемами впливу масової комунікації на розвиток суспільних відносин [251]. Ці ідеї він узагальнив у підручнику «Основы теории коммуникации» (2003) [252].

Соціологічна концепція класифікації російських учених знайшла свій прояв і в редакторській статті «Соціальні комунікації» порталу sotsiologia.ru, де соціальна комунікація представлена як предмет соціології, що вивчає передачу і здобуття смислової і оцінної інформації, і в плані впливу на її відношення до соціальних цінностей даного суспільства і соціуму в цілому.

З огляду на такий підхід соціальні комунікації поділяються на три групи за цільовою аудиторією, джерелом повідомлення, вербальністю: 1) міжособистісна, групова чи масова (ознака: характер цільової аудиторії); 2) офіційна й неофіційна (ознака: джерело повідомлення, його автор); 3) вербальна та невербальна (ознака: наявність/відсутність мовлення як засобу спілкування) [220].

О. М. Холод звертає увагу на документальний аспект соціальних комунікацій. Зокрема, розглядаючи їх з позицій масової комунікації, пропонує визначати соціальні комунікації як «галузь знань, що вивчає організаційно впорядковану систему документів, їх масиви, продукти засобів масової комунікації та інформаційні технології, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів і намірів за безпосередньої участі членів комунікативного процесу» [244, с. 35]. Тому він класифікує соціальні комунікації як систему маніпуляцій (позитивний або негативний вплив на: комунікаційні технології (створення, прогнозування, адаптація, реалізація); стратегії і моделі (соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини); соціальні фігуранти (суб'єкти і об'єкти) [246, с. 7–12].

Узагальнення та уточнення позицій містять інші праці О. М. Холода, і зокрема аналітична стаття «Соціальні комунікації як поняття у науковій галузі "Соціальні комунікації"» [245], де автор розглядає як розгалужену семантику зазначеного терміна, так і сутність його поняття, а також визначає основи методології галузі, порівнюючи по-

зиції В. В. Різуна, Г. Г. Почепцова, Ф. І. Шаркова [251], В. О. Ільганаєвої.

Методологічні засади досліджень соціальних комунікацій викладені О. М. Холодом у навчальному посібнику «Методологія досліджень соціальних комунікацій» (2013) [248]. Автор як прихильник комунікаційно-психологічного напряму в соціальних комунікаціях розглядає методи наукового пізнання за критеріями «наявність/відсутність практичного дослідження» та «обсяг загальної/конкретної репрезентації знань».

Одним із цікавих висновків його концепції є прагнення відмови від некоректного, на його думку, терміна «масова комунікація» на користь поняття «психологічний вплив», оскільки комунікація ЗМК (на відміну від терміна ЗМІ) не має зворотного зв'язку. Він подає «трансформовану дефініцію» масової комунікації, де підкреслює її характеристики: вид комунікації, гетерогенність (однотипність); анонімність; публічність під час транслювання; одночасність у досягненні адресата; нестійкий характер; висока витратність трансляції повідомлень; неможливість перевірити інформацію; відсутність фіксації миттєвого зворотного зв'язку (ніхто не фіксує, не бачить реакції і почуттів аудиторії, яка перебуває вдома, сам на сам з телеприймачем, друкованим ЗМІ або Інтернетом); спрощеність продукту масової комунікації; утворення різних соціальних та інтелектуальних ніш аудиторії; «виховання» аудиторії; притягування цільової аудиторії.

Повертаючись до першого пункту дефініційної характеристики, яка стверджує, що «масова комунікація вважається видом комунікації», О. М. Холод звертає увагу на однобічність масової комунікації і декларує непогодження з нею. Масова комунікація, як він стверджує, не може вважатися видом комунікації, оскільки не передбачає зворотного зв'язку. Ні телебачення, ні друковане періодичне видання не мають можливості, зафіксувавши реакцію аудиторії, таким самим чином миттєво відреагувати. На думку вченого, поняття «масові комунікації» і «психологічний вплив» є досить близькими і можуть певною мірою вважатися синонімами. У дослідженнях соціальних комунікацій варто звертатися до поняття «психологічний вплив» тоді, коли дослідник вважатиме, що мова йде про неодночасність у досягненні адресата, самопросування, невисоку витратність трансляції повідомлень та наявність очевидного характеру примусу. Відсутність перелічених ознак під час вивчення явищ та процесів соціальних комунікацій означатиме, що мова йде про масові комунікації.

Підходи О. М. Холода до розуміння особливостей масової комунікації мають методологічний характер під час оцінювання в нашому дослідженні масової та наукової комунікації та таких видів комунікації,

що цілком застосовуються і для розкриття різних видів та аспектів документальної комунікації – книг, газет, журналів, інших періодичних видань.

Заради справедливості слід відзначити, що ці концепції у архетипній структурі збігаються і з точкою зору засновників інформаційно-кібернетичної парадигми Н. Вінера, В. Ешбі та засновника математичної теорії комунікації К. Шеннона, про що згадує сучасний бібліотекознавець Н. Е. Кунанець, а також розвинуті в математичному апараті та методології соціальних комунікацій у технічних науках. Так, іще К. Шеннон у своїх працях проводив паралелі щодо способів обміну даними між технічними засобами та людьми, вважаючи системою комунікацій таку систему, що містить п'ять складових: джерело інформації, яке виробляє повідомлення або послідовність повідомлень, які будуть доведені до відома приймального термінала; передавач, який працює, щоб створити сигнал, придатний для передачі каналом; канал, що є лише середовищем, яке використовується для передачі сигналу від передавача до приймача; приймач, що зазвичай виконує зворотну операцію того, що робить передавач − реконструкцію повідомлення; людину або річ, для яких призначене повідомлення [107].

К. Шеннон вважав комунікаційними всі системи, які можуть бути використані для передачі повідомлень з необхідною точністю. Ця його вимога ідеально реалізується в бібліотечний практиці, що надало можливості бібліотекам застосовувати його підхід набагато раніше за формування галузі соціальних комунікацій та розвивати методичні засади бібліотечної, книжкової та бібліографічної комунікації.

Ці погляди розвивалися в тій чи іншій мірі багатьма вченими. Отже, базові підходи до розуміння соціальних комунікацій в аспектах соціальної взаємодії різних елементів структури суспільства та процесів, що цю структуру пов'язують, у принципі є загальновизнаними. Серед останніх праць можна назвати і кандидатську дисертацію О. О. Морозової «Формування методичного забезпечення досліджень масовокомунікаційного впливу в науках про соціальні комунікації», захищену у 2014 р., де розкриваються історичні аспекти та методи масових комунікацій [138].

Розвиток методології соціальних комунікацій відбувається і в бібліотекознавстві. На бібліотекознавчі та бібліографічні аспекти соціальних комунікацій спеціально звертали увагу А. В. Соколов, В. О. Ільганаєва, Г. М. Швецова-Водка, В. Шейко, Н. М. Кушнаренко і А. А. Соляник, І. О. Давидова та інші дослідники.

Певний вплив на розвиток теорії соціальних комунікацій у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства здійснили пра-

ці російського вченого А. В. Соколова, зокрема його підручник, у якому узагальнено його підходи до метатеорії соціальних комунікацій, у тому числі розкрито зв'язок із вказаними дисциплінами [219].

Теоретичні положення А. В. Соколова ґрунтуються на розумінні соціальної комунікації як руху смислів у просторі і часі. Виходячи з цього, він розкриває закономірності, розглядає рівні, види і форми соціальних комунікацій, характеризує комунікаційні потреби, канали та типологію соціально-комунікаційних каналів, еволюцію комунікацій та соціальної інформатики тощо. Особлива увага приділена інформаційному підходу в соціальних комунікаціях, показана система соціально-комунікаційних наук. Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографію він відносить до культурологічних наук (у тому числі й інші прикладні науки про документальні комунікації), а також історію і теорію масових комунікацій, журналістику тощо. Бібліографознавство та бібліополістика, крім того, сприймаються ним як комунікаційні канали.

Соціокомунікаційний підхід, застосований А. В. Соколовим до розуміння книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні, набув розвитку в працях харківських учених В. М. Шейка, В. О. Ільганаєвої, Н. М. Кушнаренко, А. А. Соляник, В. А. Маркової. Висвітлюючи систему комунікаційних зв'язків харківської наукової школи книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, дослідники характеризують її як багаторівневу, відкриту, загальнодоступну, широкомасштабну структуру, якій притаманні єдність наукової проблематики, спільність методології методики, техніки, технології та організації наукових досліджень, потужна суб'єкт-суб'єктна та суб'єкт-об'єктна взаємодія на внутрішньому і зовнішньому контурах її діяльності. Характеризуючи основні інституціональні ознаки провідних наукових шкіл Харківської державної академії культури, автори подають відомості про захищені кандидатські і докторські дисертації [112, 114, 256].

Словник-довідник із соціальних комунікацій автора-упорядника В. О. Ільганаєвої є першим виданням в Україні, у якому системно розкривається зміст значного кола понять, що відображають об'єктно-предметне поле сфери соціальних комунікацій у їх гносеологічних, онтологічних і феноменологічних аспектах. В основу трактування понять покладена концепція генералізаційної теорії соціальних комунікацій, запропонована нова дисципліна – медіалогія, включені поняття надсистемного, системного та підсистемного рівнів проявів феномену комунікації з урахуванням духовного і матеріального її аспектів [64, с. 2]. На думку В. О. Ільганаєвої, висловлену у 2009 р., чіткого визначення

системи соціальних комунікацій генералізаційного рівня теорії соціальних комунікацій ще не існує.

Основним теоретиком у бібліотекознавстві традиційно вважається А. В. Соколов. В. О. Ільганаєва розглядає його концепцію та приєднується до думки вченого про те, що найбільш поширеним є розуміння соціальної інформаційно-комунікаційної системи як історично усталеної багатоцільової та багатофункціональної системи комунікаційного обслуговування, що задовольняє комунікаційні потреби суспільства в цілому. Ідеться про можливості кожного члена суспільства для творчого внеску в соціальну пам'ять як складової культурної спадщини, виконання функції узагальнення вихідних повідомлень, смислове опрацювання (згортання та розгортання), формування та довготривале зберігання документальних фондів на різних носіях інформації, поширення смислів, що зберігаються в поточній соціальній пам'яті; зберігання суспільної пам'яті в інтересах суспільства. Ці функції реалізуються спеціальними установами, які є об'єктами управління з боку держави (зокрема видавничі, журналістські, рекламні, бібліотечно-бібліографічні, педагогічні, архівні, музейні, інформаційні служби). Вони створюють посередницьку продукцію та послуги, що забезпечують комунікацію [64, с. 282–284].

Авторська позиція В. О. Ільганаєвої полягає в тому, що в основу системотворення покладено предметність соціокомунікаційної діяльності та субстанціональну єдність процесу соціальної взаємодії. Субстанціональний аспект соціальних комунікацій проявляється в документальних (первинних і вторинних) структурах, інформаційних і когнітивних. Функціональний аспект дає уяву про різні структурні рівні організації як системи. Документ і інформація, інформація і знання набувають функціонального значення в комунікаційній системі, що й визначає книжково-документальну, масову комунікативну, інформаційну та інші комунікації, а також комунікаційні організації та особливості функціонування їх у системі соціальних комунікацій, що базується на багатомірній взаємодії, інтеграції і системної трансформації, що обумовлено факторами зовнішнього середовища та внутрішнім механізмом розвитку. Еволюція системи соціальних комунікацій супроводжується зростанням різноманітності комунікаційних відносин у суспільстві, за формою, засобами фіксації, розповсюдження та збереження знання [64, с. 284–287].

В. О. Ільганаєва зафіксувала народження нового терміна – «медіалогія», застосованого С. М. Квітом, для позначення молодої наукової дисципліни, що претендує на системне пізнання сучасного наукового

простору [77]. Медіалогія формується на базі двох до цього різноспрямованих течій: теорії масових комунікацій і медіакритики. Історично пов'язана з періодом становлення системи комунікацій в умовах формування інформаційного суспільства, що ґрунтується на електронній комунікації [64, с. 195].

Останнім часом сутність соціокомунікаційного підходу та його застосування в бібліотекознавстві розглядається у працях та докторській дисертації Н. Е. Кунанець [107, с. 11–18]. На базі історіографічного аналізу розвитку методології соціальних комунікацій (абстрагуючись від його «офіційного виникнення» в 1963 р, на другій сесії Другого Ватиканського Собору), вона вказує на значний внесок бібліотекознавців в осмислення та використання цього підходу у бібліотечній діяльності.

Дослідниця спирається на комунікаційні концепції вчених, які стали засновниками теорії інформації і, фактично, соціальних комунікацій та теорії передачі даних каналами зв'язку (модель комунікації Шеннона-Вівера). Приділяє увагу дослідженням ролі книгодрукування у розвитку соціальних комунікацій західними вченими, окремо зупиняється на ідеях М. Маклюана, який зазначав, що засобом комунікації є повідомлення, розглядав історію його розвитку від рукописного до друкованого тексту, тобто поступової заміни усних способів повідомлення візуальними. Книгодрукування, на його думку, перетворило національні мови в засоби масової комунікації і водночас – у замкнуті системи, що зумовило сучасний націоналізм як централізуючу силу. Він проаналізував соціальні результати книгодрукування, у тому числі й негативні [128].

Книгодрукування як засіб комунікації розглядали й інші дослідники. Так, Н. Е. Кунанець згадує концепції засобів комунікації західних учених – Г. Інніса, А. П. Ашера, Л. Февра і А.-Ж. Мартена, які розвивали історію книги та книгодрукування як окрему дисципліну на принципах школи «Анналів» [240].

Н. Е. Кунанець посилається на дослідження В. В. Різуна, О. М. Холода, А. С. Чачко, В. О. Ільганаєвої, Н. В. Жадько, М. С. Слободяника та ін. і вважає, що багатогранна та глибинно-сутнісна діяльність бібліотек є важливим складовим елементом системи соціальної комунікації, що зумовлює застосування різних методологічних підходів до їх дослідження в рамках бібліотекознавства. Спираючись на запропоновану академіком В. М. Глушковим концепцію чотирьох інформаційних революцій: перша – виникнення мовлення на основі знакового спілкування; друга – поява писемності; третя – виникнення книгодрукування; четверта – винайдення та використання перших електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), Н. Е. Кунанець продовжує цей

науково-інноваційний ряд. Дослідниця стверджує, що формування глобальної всесвітньої інформаційної інфраструктури – мережі Інтернет, безсумнівно, претендує на роль п'ятої соціально-орієнтованої інформаційної революції. Зазначені інформаційні революції в певному сенсі можна вважати революціями в соціокомунікаційній галузі. У кожній з них значну роль відігравали бібліотеки, як соціальні інститути накопичення, зберігання та поширення суспільних інформаційних ресурсів і соціальнокомунікаційна інфраструктура [107].

Соціокомунікаційний аспект бібліотечної діяльності розглядається і в деяких дослідженнях, присвячених проблемі трансформації функції бібліотек в інформаційному суспільстві та сучасному суспільстві знань. Зокрема можна згадати праці І. О. Давидової [32], Г. В. Шемаєвої [259–261], у яких набув розвитку аспект науково-комунікаційної взаємодії в бібліотечній діяльності.

Особлива увага приділялася формам наукової комунікації, які також підпорядковані законам комунікації як засобу обміну інформацією за схемою К. Шенонна та В. Вівера:

1) комунікант – відправник повідомлення (особа, яка генерує ідею або збирає, опрацьовує наукову інформацію та передає її);

2) комунікат – повідомлення (фіксована чи нефіксована наукова інформація, закодована певним чином за допомогою символів, знаків, кодів);

3) канал (спосіб передачі наукової інформації);

4) реципієнт – отримувач повідомлення (особа, якій призначена інформація і яка певним чином інтерпретує її, реагує на неї);

5) зворотний зв'язок – реакція реципієнта на отримане наукове повідомлення [149].

Книгознавчий аспект соціальних комунікацій запропонований у працях В. А. Маркової. Книжкова комунікація, стверджує дослідниця, є системною взаємодією основних суб'єктів і об'єктів, що забезпечує рух смислів від автора до читача в соціальному часі й просторі з використанням семантичного повідомлення, зафіксованого в знаковій формі на стабільному матеріальному носієві. Вона вступає у спілкування з культурно-історичним контекстом, а її структура має просторову конфігурацію [131, с. 218].

В. А. Маркова розглядає книгу і книжкову справу в широкому соціально-комунікативному контексті як базову підсистему системи соціальної комунікації. Виникнувши у відповідь на потребу суспільства подолати просторово-часові обмеження усної комунікації, книжкова комунікація поступово сформувала певні посередницькі соціальні

інституції, покликані сприяти реалізації зазначеної функції. Посередницька діяльність у структурі книжкової комунікації представлена інституціями книговидання, книгорозповсюдження та книгозберігання. Доведено, що головна функція комунікативного посередника полягає, по-перше, у подоланні авторським повідомленням комунікаційних та комунікативних бар'єрів (технічних, психологічних, соціальних) – перешкод на шляху руху смислу від автора до читача, по-друге – у регулюванні поширення авторських повідомлень у комунікативному середовищі за допомогою селекції за ціннісними ознаками [683].

Специфічним питанням нашого дослідження є розуміння такого напряму соціальних комунікацій, як наукова комунікація стосовно об'єкта дослідження та бібліотечної діяльності.

Поняття наукової комунікації пов'язується з розвитком наукового знання та його обміном за допомогою форм і процедур професійного спілкування та існування наукових інститутів суспільства. Його вивчають комплексно в багатьох науках, і передусім у наукознавстві, соціології науки, психології, філології, а також нині – у соціальних комунікаціях.

Зазвичай поняття наукової комунікації в дослідженнях з теорії та практики соціальних комунікацій трактується досить просто і об'єднує вчених, які широко розуміють поняття «спілкування», тобто як обмін інформацією між дослідниками, інституціями та організаціями, що сприяє розвитку науки і є її неодмінною умовою. Спілкування може відбуватися в різний спосіб, однак основним посередником є наукова книга і наукова періодика, що фіксує нове знання та сприяє обміну науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими та спеціалістами. Вони реалізують доступ до інформації.

Обіг наукової інформації в суспільстві також відбувається за законом К. Шеннона та В. Вівера. Але сьогодні стрімко змінюються умови, темпи та форми наукової комунікації. Як форма обміну знанням виникає таке поняття як «електронні ресурси», які можуть багатократно підвищити якість наукового пошуку та отримання інформації.

Інформатизція науки відразу показала можливості різкого прискорення наукового обігу вже в 70-х роках XX ст. [134, 142, 238], але в сучасному суспільстві обіг інформації значно зростає і висуває нові методологічні умови для організації інформації, у тому числі наукових книг і наукових журналів.

Сьогодні суспільство швидкими темпами змінюється під впливом інформаційних технологій. На перший план сучасної наукової комунікації виходить електронна комунікація, що сприяє й стрімкому

розвиткові нових наукових напрямів, технологій, методології дослідження. В. О. Добривечір, визначаючи наукову комунікацію в статті «Сучасні тенденції у науковій комунікації» [42, с. 18–23], стверджує, що під впливом глобалізації наукова комунікація у XXI ст. має суттєві відмінності від тієї, якою вона була у XX ст. Сьогодні основним фактором розвитку наукової комунікації є безперешкодний доступ до інформації, легкість спілкування та використання наукової інформації завдяки електронним технологіям. Виникають нові тенденції, що мають значення формотворчих факторів для всіх учасників цього виду комунікації.

Серед них – зростання неформальної комунікації між ученими завдяки розвитку інформаційних технологій (електронна пошта, повідомлення в соціальній мережі, веб-конференції, що транслюються через програму Skype), новостворені наукові комунікаційні мережі, зокрема Ukrainian Scientists Worldwide (http://www.usw.com.ua/) та Scientific Social Community (http://www.science-community.org/).

Іншими тенденціями є: створення міждержавних наукових груп для проведення дистанційних спільних досліджень, трансформація інформаційних ресурсів науки і створення відкритих (безкоштовних) ресурсів, де публікуються наукові статті й дослідження – репозитарії, наукові блоги, журнали відкритого доступу (Open Access journals) та архіви (чи репозитарії) відкритого доступу (репозитарій arXiv) та перехід від журнально-орієнтованої моделі у поширенні наукової інформації на модель статейно-орієнтовану. Найважливіший новий фактор – виникнення електронних наукових журналів, що посіли значне місце в системі наукових комунікацій.

Іншими ознаками часу є посилення ролі наукометричних баз даних в умовах інформаційного суспільства. Коли кількість інформації, зокрема наукової, зростає в геометричній прогресії, усе гостріше постає питання про визначення якісних джерел наукової інформації та опрацювання критеріїв оцінки якості наукового журналу.

Вже тривалий час серед дослідників побутує думка, що комунікація в науці – складна цілісна система, різні компоненти якої настільки тісно пов’язані між собою, що будь-яка спроба вивчення одного з них без урахування решти заздалегідь неадекватна.

У цих умовах зростає значення бібліотек у науковому спілкуванні, організації таких ресурсів в електронному вигляді, а також створенні електронних ресурсів газетного фонду, наукометричного ресурсу, баз даних, що допомагають прогнозуванню розвитку науки, а створення бібліотеками спеціального інформаційно-пошукового апарату може значно полегшити спілкування вчених.

Методологічні підходи до електронної наукової комунікації створення електронної періодики та книжкових ресурсів, формування нових електронних ресурсів інтегративного характеру в контексті соціокомунікаційної діяльності розглядалися в працях К. В. Лобузіної, Л. Й. Костенка, В. М. Горового, Г. В. Шемаєвої, А. І. Радченко, Т. О. Ярошенко, Н. Д. Аксьонової та багатьох інших. Найбільше уваги приділяється питанням електронної періодики, створення бібліографічних та повнотекстових бах даних, перетворення бібліотек у сучасний інститут соціальних комунікацій.

Серед останніх комплексних досліджень слід виокремити концептуальні підходи до розуміння ролі бібліотек в інформаційному просторі (середовищі), викладені колективом авторів монографії «Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища» (2012), які проаналізували сучасні підходи до розуміння ролі комунікаційних установ і бібліотеки особливо [196]. Автори монографії – вчені НБУВ О. С. Онищенко, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузіна – спростували як ілюзорну поширену думку про те, що з появою електронних книг та глобальних інформаційних комунікаційних каналів Інтернет електронний документ може безпосередньо зв'язати автора і читача, усунувши посередників (таких як видавництва та бібліотеки). Однак така безпосередня комунікація (автор – читач) призводить до виникнення двох основних комунікаційних криз: суперечності між постійно зростаючим обсягом інформаційних фондів і можливістю індивідуальної пам'яті усвідомити цю інформацію (А. В. Соколов) [219] та суперечності між легкодоступністю, швидкістю інформування й відсутністю редакційної та експертної оцінки інформації робить її хибною, неякісною і недостовірною (автори монографії). До цього слід додати й те, що навігаційні можливості сучасних бібліотек з орієнтації у складі і змісті ресурсів надають можливість значно скоротити пошук необхідної інформації у глобальній мережі.

Разом з тим такі документальні інституції, як бібліотеки, виробляють вторинно-документальну продукцію (бібліографічні матеріали і системи науково-довідкових видань, пошукового апарату і бази даних) з метою надання довідкових та навігаційних послуг користувачам інформації, пропустивши їх через експертний фільтр. Таким чином, на нашу думку, суто інформаційний підхід до ролі бібліотек у сучасних соціальних комунікаціях є недостатнім, тому що користувач перш за все бажає отримати не лише інформацію, а достовірні знання (які відрізняються від інформації тим, що вони можуть бути усвідомлені та засвоєні індивідуумом → накладені на певний клас явищ, умов та ситуацій → застосовані

для вирішення завдань або вироблення оперативних рішень). Саме таку можливість доступу до знань і мають створювати сучасні бібліотеки, використовуючи найкращі здобутки аналітичних та семантичних бібліотечних технологій опрацювання інформаційних потоків [196, с. 98–99].

Автори колективної монографії висувають концепцію основної функції бібліотеки у соціокультурній комунікації і розглядають найважливіші концепції розуміння ролі бібліотеки в сучасному інформаційному просторі. Вони спеціально розвивають ідейну та практичну основу розуміння бібліотеки як елемента глобального інформаційного простору/середовища (information enviroment), який є сукупністю інформаційних ресурсів, інформаційних процесів, організаційних структур, технічних інструментів і засобів інформаційної взаємодії користувачів. При цьому бібліотека розглядається як інформаційний посередник між інформацією та споживачем. Таке розуміння функції бібліотеки як організатора «зустрічі» документа і споживача збігається з поглядами М. Я. Дворкіної [34], яка переосмислює нові реальності бібліотечного обслуговування, та структурно-функціональним підходом Ю. М. Столярова, який розглядає бібліотеку у «четвероєднанні» документа, абонента, бібліотекаря і матеріально-технічної бази [224].

Саме в цьому контексті ми будемо надалі розглядати бібліотечно-інформаційну діяльність у формуванні ресурсної бази бібліотеки для розвитку науки і роль дисертаційного фонду та фондів книги і періодики в цьому процесі.

2.3. Загальнонаукові принципи та підходи у методології дослідження дисертаційних праць

Методологія як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності має чотирирівневу структуру, зокрема: фундаментальні, загальнонаукові, конкретно-наукові принципи, конкретні методи, що використовуються для вирішення спеціальних завдань дослідження.

Важливий фундаментальний принцип – принцип історизму, тобто розгляд предметів, об’єктів і явищ у їх розвитку, саморусі, зміні. Історичний підхід до предмета дослідження становить аналіз основних етапів і тенденцій його виникнення, розвитку і функціонування. Крім того, дисертації аналізувалися за допомогою джерелознавчих методів, властивих історичним та філологічним дослідженням, де дисертація розглядалася як джерело інформації щодо розвитку наукових напрямів та шкіл у науці.

За допомогою принципу наукової об'єктивності досліджувалися процеси, явища, факти в їх об'єктивній сутності. Це досягалося використанням методів зіставлення, аналізу, логічної обумовленості в інтерпретації шляхів розвитку книгознавства, бібліотекознавства та біліографознавства, внеску окремих вчених у їх розвиток.

Значну роль у наукових дослідженнях відіграє принцип загального зв'язку та взаємозалежності, оскільки система соціальних комунікацій є цілісною, усі її елементи перебувають у стані взаємодії. Цей принцип визначає взаємообумовленість форм наукового мислення – понять, суджень, категорій, теорій, що висловлюються в дисертаційних дослідженнях та відображають загальний зв'язок наукового знання і взаємообумовленість явищ книги та періодики як окремих фактів та їх систем, всебічність розгляду предметів і явищ реальної дійсності у поєднанні медійної та наукових комунікацій. Книга і періодика також перебувають у стані взаємозалежності як об'єкти дослідження.

Суспільний обіг інформації та її творення в системі книги і періодики передбачає тісний зв'язок усіх інституційних елементів – інституцій, що виробляють книгу і періодику, зберігають її та організовують інформаційно-аналітичну діяльність, розповсюджують книгу та періодику (зокрема, книготорговельні організації та різні форми реклами і пропаганди книги). Особистісний фактор становлять автор, редактор, користувач інформації (читач), дослідник, які у свою чергу перебувають у зв'язку з інституційною системою. Випадання одного з елементів повністю руйнує систему. Водночас систему наукового дослідження об'єднує не лише об'єкт та предмет, її стабілізує специфіка наукового знання, що оперує певним категоріальним понятійним апаратом, терміносистема, характерна для цієї галузі знань і її розвиток, методичний взаємозв'язок наукового аналізу й синтезу.

Принцип історизму покладено нами в основу аналізу загального розгортання дисертаційних досліджень у певний історичний період і обумовлений ним. Сам хронологічний період нашої праці було обрано, виходячи з його історичного значення для розвитку України, її незалежності, тих завдань, що були поставлені перед науковцями й історичною наукою щодо напрямів дисертаційних досліджень, змісту дисертаційних праць. Гуманітарний напрям у науці відрізняється специфікою, що полягає у його тісному зв'язку із станом ідеології, культури та демократичних засад суспільства, які й визначають характер та об'єктивність досліджень. У цьому контексті особливо цікавим є дослідження їх розвитку за часів незалежності України, коли суспільство звільнилося від «прокрустового ложа» радянської ідеології і почалося заповнення білих

плям та лакун в історичному минулому українського народу, розвитку його культури, науки, освіти, мови, національної свідомості, політичного стану. Серед таких проблематик опинилася й історія української книги, преси та періодики, які зосереджували найгостріші питання суспільно-політичного, наукового та культурного розвитку України. Цим визначається й обраний для нашого дослідження період 90-х років XX ст. – середини 10-х років XXI ст., коли дослідження історії та теорії преси почали привертати значну увагу філологів, істориків, філософів, етнологів, журналістів, педагогів. З позицій дотримання принципу історизму розглядалися і дисертаційні дослідження з історії книги та періодики.

Обраний період характеризується новими соціальними тенденціями – інформатизації та глобалізиції світу завдяки комунікації, у якій книга і періодика відіграє фундаментальну роль. Вивчення сучасних процесів функціонування системи друкованого слова, що перебуває на вістрі комунікаційних процесів, потребує застосування відповідних методів пізнання.

До загальнонаукових методів пізнання належать системний, структурно-функціональний, логічний (використання законів логіки), імовірнісний методи, моделювання, формалізація тощо. А також методи абстрагування, узагальнення, аналізу і синтезу, дедукції та індукції. Аналогія є методом наукового пізнання, за допомогою якого від схожості об'єктів певного класу за одними ознаками робиться висновок про їх схожість і за іншими ознаками, що дає змогу зіставити дисертаційні дослідження книги і періодики в різних науках. Аналогія під час аналізу дисертаційних досліджень уможливлює зіставлення дисертацій за принципом схожості та аналіз змісту дисертаційних досліджень.

Спеціально-наукові методи дослідження визначаються передусім специфічним характером предмета й об'єкта дослідження певної науки, її теоретичними принципами, що зумовлюють використання особливих методів, які випливають з того чи іншого розуміння сутності її об'єкта.

Спеціально-наукову методологію найчастіше визначають як сукупність методів, принципів і прийомів дослідження, що використовуються у тій чи іншій галузі знань (науці). У цьому сенсі ми використовуємо методи соціальних комунікацій та методи окремих наук, у рамках яких були написані дисертації, а також дисциплінарні методи наукового дослідження, тобто систему прийомів, принципів, які застосовуються у тій чи іншій дисципліні, що входить у певну галузь науки або виникає на стику наук. При цьому враховувалося, що кожна наука – це комплекс

дисциплін, які мають свій специфічний предмет і власні методи дослідження.

Важливе значення ми надаємо емпіричним методам дослідження: спостереженню, порівнянню, вимірюванню, експерименту тощо, які було застосовано на прикладі авторефератів дисертацій. За допомогою методу моделювання було створено експериментальну модель електронного прогностичного ресурсу з метою виявлення нових властивостей обраного об'єкта і зв'язків з розвитком сучасних накових комунікацій та перевірки гіпотези дослідження.

Наша робота ґрунтується на методах міждисциплінарного дослідження як сукупності низки інтегративних методичних засобів, які виникли в результаті сполучення різних рівнів методології, переважно на стику історичних, філологічних, філософських, педагогічних, політологічних наук та таких дисциплін, як теорія та історія журналістики, джерелознавство, книгознавство, бібліотекознавство, документознавство тощо. Ці методи обумовлені поглибленням взаємозв'язків наук, яке дає змогу результати, прийоми і методи однієї науки широко використовувати в інших. Тут особливо слід вказати на метод джерелознавчого аналізу текстів дисертацій різних напрямів науки, який вважається одним з фундаментальних в історичних науках, компаративного аналізу, що має застосування у філологічних науках, у даному випадку – у літературознавстві, журналістиці, пресознавстві тощо.

Логічна побудова дослідницької роботи ґрунтується на міждисциплінарному підході не лише до вивчення книги та періодики в контексті різних наукових дисциплін соціальних комунікацій, а й до вивчення бібліотек у контексті соціокомунікаційних процесів. Це сприяло отриманню сукупності нових наукових результатів методологічного та методичного плану, які утворюють цілісну концепцію стратегії розвитку ресурсних функцій наукової бібліотеки як інтегрального соціального інституту, покликаного не тільки збирати, зберігати, опрацьовувати та надавати доступ до своїх фондів, а й вибудовувати нові типи ресурсів та формувати соціокомунікаційні відносини між бібліотекою як соціальною інституцією та суспільством загалом, а в даному разі – науковцем – користувачем ресурсів, що потребують кумуляції необхідної інформації та її класифікації з метою зняття певних бар'єрів при отриманні інформації.

Безумовну основу дослідження становить системний підхід, який оперує методами структурно-функціонального аналізу та синтезу. Серед основних загальнонаукових підходів першим слід назвати системний, на якому власне базуються інші підходи. Сутність системного

підходу обґрунтована багатьма дослідниками, серед яких – В. Г. Афанасьєв, І. В. Блауберг, Е. Г. Юдін та ін. Застосував системний підхід у бібліотекознавстві Ю. М. Столяров у своєму дослідженні бібліотеки як системного об'єкта.

В основі визначення системного підходу взято до уваги праці з теорії систем, зокрема В. Садовського, А. Уйомова [207, с. 93–99; 236, с. 19], де висвітлено позиції різних учених, які займалися теорією систем, визначенням поняття системного підходу та показали багатоманітність підходів до поняття системи та її структури.

Стислий виклад сутнісних характеристик методологічної бази досліджень, що може плідно розвивати, зокрема такі загальнонаукові методи, як: системний, структурно-функціональний, діяльнісний, синергетичний, інформаційний, культурологічний та ін., наводить Н. М. Кушнаренко [110].

Системний підхід щодо соціальних комунікацій, реалізований у нашому дослідженні, передбачає аналіз складної ієрархічної багаторівневої системи.

Перший, верхній рівень – передбачає розгляд «дисертаційних досліджень», присвячених книзі і періодиці в різних галузях знань і в галузі соціальних комунікацій. Системоутворювальним елементом є дисертація, що надалі класифікується як за ступенем – докторська та кандидатська, так і за галузями знань та предметом дослідження, іншими елементами системи.

Другий рівень – документальна система «книга і періодика» як система рукописних та друкованих документів, які є близькими, але різними категоріальними поняттями та створюють специфічну систему комунікаційних джерел (об'єкт або суб'єкт комунікації залежно від типу і виду комунікації). Системоутворювальними елементами є «книга», «книжка», «газета», «часопис», «журнал», «брошура», «дайджест» тощо.

Третій – інституційний рівень, передбачає наявність «системи інституційного рівня» комунікації. Він представлений установами та організаціями, що реалізують документальні комунікаційні функції у суспільстві і мають справу з різними видами комунікації як суспільство з метою здійснення цілеспрямованого впливу на різні сфери розвитку суспільства. Зокрема це «видавництво», «редакція», «бібліотека», «книжкова палата», «книготорговельна організація», «наукова установа», «освітній заклад», «державна установа», «громадська організація» в галузі книговидання, книгорозповсюдження, зберігання книги тощо.

Четвертий – функціональний рівень системи, передбачає аналіз

системи видів документальних комунікації залежно від сутності внутрішніх функцій системоутворювальних елементів. Так можна розглядати, наприклад, книжково-документальну, масову комунікаційну, інформаційно-комунікаційну та інші специфічні види комунікації.

Вони перебувають у структурно-функціональному взаємозв'язку, і хоча мають відносно сталу структуру, прагнуть до постійного розвитку, невпинно розширюючи її пізнавальні можливості. Пізнавальні можливості цієї системи за змістом розвиваються історично, оскільки тісно пов'язані з предметом постійної уваги вчених різних наук – розвитком знання. Система комунікаційних джерел не залежить від форми передачі тексту – друкованої або електронної.

Отже, системоутворювальними категоріями є поняття «дисертація», «книга», «періодика», «видавництво», «бібліотека», «книготорговельна організація», «наукова установа» тощо.

У системному аналізі ми вважали важливим з'ясувати такі категорії:

– матеріальний об'єкт (елемент системи, у даному разі – дисертаційні дослідження книги і періодики), його властивості (основні властивості, поняття та вимоги до дисертацій у цілому) та відносини з об'єктами системи (порівняння дисертаційних досліджень у різних напрямах соціальних комунікацій);

– стабільність системи (атестаційної справи, що визначає єдність вимог до дисертацій, сталість напрямів галузі науки, методологічного апарату, ґрунтовність результатів дослідження тощо);

– визначити міру самостійності (ступінь самостійного формування галузі та її напрямів) та залежності елементів системи (від споріднених систем).

Стабільність і самостійність системи аналізувалася шляхом встановлення єдності об'єкта та розвитку різних напрямів дисертаційних досліджень, охопленням актуальних тем і проблем, співвідношенням предмета дослідження в різних науках, ґрунтовністю наукових досягнень, наявністю сформованих наукових шкіл, адекватністю науковим та суспільним потребам тощо.

Одночасно розглядалася й система друкованого слова в широкому його розумінні, яка, у свою чергу, складається з кількох підсистем і елементів, що охоплюють форми та засоби передачі думок або смислів. Оскільки взаємозв'язок системи реалізується через друковане слово, система комунікаційного процесу передачі думок здійснюється шляхом кругообігу передачі думок : автор – твір – друковане слово (книга та періодика), новий автор – новий твір. Таким чином здійснюється

сприймання особою розумових здобутків людства, створення особою (автором) нового знання та поширення знання за допомогою друкованого слова, а надалі – новий цикл: сприймання особою нового знання – створення нового знання тощо.

Система наукової комунікації ідей передбачає зв'язок: автор – науковий напрям – наукова школа – професійне середовище та його зв'язки, усе, що становить науковий супровід дисертаційних досліджень та свідчить про розвинутість і суспільну потребу у розвитку цього наукового знання.

Книжкова комунікація здійснюється також за допомогою системи комунікаційних установ: Наукова або освітня установа – Редакція – Видавництво – Бібліотека – Книжкова палата – «Товариство видавців» тощо – як структура комунікаційних установ. Між ними існує особливий комунікаційний зв'язок, реалізований у системі документів науково-інформаційного спілкування за допомогою пошукового та науково-інформаційного апарату, що передбачений у підготовці зведених темпланів, бібліографій, літописів книг, журналів, дисертацій, інформаційно-аналітичних продуктів, електронних баз даних та інших інформаційних систем тощо.

Отже, системний підхід, використаний у дисертації, передбачає розгляд свого об'єкта як складної системи документів, об'єктів дослідження, функцій документів та об'єктів дослідження. Системний підхід дав змогу визначити структуру і функції системи, її сталість і зробити прогноз подальшого розвитку наукової галузі на основі одного з найважливіших об'єктів соціальних комунікацій.

У структурі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство» особлива роль належить бібліотечній та інформаційній діяльності, використанню інформаційного підходу, пізнавальних можливостей інформаційної теорії, методів, засобів, організаційних форм і технологій для визначення специфічних особливостей предмета дослідження. Виходячи з цього, усі об'єкти, процеси та явища є, по суті, інформаційними, оскільки пов'язані зі створенням, накопиченням, обміном або використанням інформації (відомостей, знання) для здійснення соціальної комунікації.

Найбільшого застосування потребує бібліотечно-інформаційний підхід. Він надає можливості ефективного використання пізнавального потенціалу інформаційної діяльності, що розглядається як сукупність процесів одержання, збору, аналітико-синтетичної переробки, зберігання, пошуку та поширення інформації (а також інших допоміжних процесів, що забезпечують ці основні процеси), що використовуються

комунікаційними посередниками (соціальними інститутами або людьми), які виконують посередницькі функції між джерелом інформації (автором твору чи документа) та його споживачами [110, с. 84–94].

Бібліотека виступає як кумулятор фондів книг, періодики (зібрання друкованих творів), авторефератів, дисертацій (на правах рукописів) та установа, що здійснює комунікаційні функції за допомогою інформаційної діяльності і створення науково-довідкового апарату на фонди та електронні ресурси. Бібліотека реалізує як бібліографічну форму передачі інформації, так і окремо повнотекстову або змішану (в комплексних базах даних).

Роль бібліотеки в сучасному інформаційному просторі багатократно зростає. Сьогодні відбувається процес становлення бібліотеки як ефективного соціального інституту інформаційного суспільства. Її функції значно трансформуються – у зв'язку з розвитком інтернет-технологій виникають нові форми та засоби акумуляції та передачі інформації, передусім у системі наукового знання. Поняття книги та періодики поповнюється поняттям інформаційно-аналітичного ресурсу, де інтегрується знання і виникає новий за якістю електронний ресурс, що повноправно виконує базові функції книги та періодики. Розвиток цього «змішаного» фонду відбувається за рахунок створення якісно нових інтегрованих ресурсів, що не мають друкованих аналогів.

Значна роль бібліотек щодо можливостей прогнозування розвитку науки та наукового напряму, оскільки вони володіють усіма засобами та можливостями створення комплексного електронного ресурсу з умовною назвою «Наука майбутнього». Цей ресурс, створений на засадах об'єднання різних форм знання та форм комунікацій, надає нових можливостей прогнозування майбутнього розвитку соціальних комунікацій як науки на базі дисертаційного фонду. Лише бібліотека реалізує зв'язок: автор – книга – видавництво – бібліотека (фонди книги та періодики) – інформаційні ресурси – наукове співтовариство (читачі або користувачі інформації) – автор.

Дисертаційний фонд, створений на правах рукописного, є окремим наукоємним ресурсом. Дисертаційні дослідження – унікальні джерела перевіреного та доведеного знання, що допомагають розкрити системні зв'язки комунікаційних джерел та систему взаємодії друкованого слова як системного об'єкта дослідження в гуманітарних науках і побудувати діючу та прогностичну модель розвитку науки.

Із системним підходом тісно пов'язане й використання методів наукометричного та бібліометричного аналізу, який сьогодні разом із застосуванням методів математичного аналізу широко використовується

під час аналізу наукової ефективності досліджень та наукового прогнозування [96, с. 29–32].

Такі підходи є особливо актуальними у формуванні нових наукових напрямів. На думку В. П. Рибачука, «багатофакторність і недостатня визначеність, зокрема категоріальна та інформаційна, системи нових наукових і технологічних напрямів як об'єкта дослідження потребує поєднання методів кількісного аналізу та методів якісного (експертного) аналізу» [191, с. 36–45]. Фактично йдеться про синергізм наукометричних і експертних методів прогнозування розвитку науки і технологій — «наукометрично-експертний» підхід. Тому в нашому дослідженні ми використовуємо здобутки застосування кількісного аналізу та експертного, який полягає в якісному аналізі напрямів наукових досліджень у такій новій галузі знання.

В останнє десятиріччя значно зросла увага українських учених до проведення загальних та галузевих наукометричних досліджень. Наукометрія – галузь наукознавства, що займається статистичними дослідженнями структури та динаміки масивів і потоків наукової інформації. В іншому значенні використовується як інструмент підтримки прийняття рішень, науково обґрунтовані закономірності дослідницької діяльності, у тому числі із застосуванням сучасних інформаційних технологій та останніх досягнень статистики, теорії вимірювань, інформатики та теорії управління.

Активно розвиваються методологічні та прикладні аспекти наукометрії й бібліометрії, а останнім часом у Центрі досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України вивчаються аспекти веб-наукометрії. Бібліометричні й вебометричні дослідження ведуться також у НБУВ, Інституті проблем реєстрації інформації, ХДАК, державній науковій установі «Книжкова палата України ім. Івана Федорова», Науково-дослідному інституті статистики НТК статистичних досліджень Держкомстату України, НПБУ та інших установах країни. У фахових наукових виданнях («Наука та наукознавство», «Проблеми науки», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Бібліотечний вісник» та ін.) регулярно висвітлюються проблеми та результати проведених досліджень, у тому числі з бібліометрії.

Наукометричні та бібліометричні методи здійснюють усе більший вплив на розвиток методології соціальних комунікацій.

Отже, методологічні засади нашого дисертаційного дослідження спираються на розуміння системного підходу у вивченні явища. Ми розуміємо систему дисертаційних досліджень як багатофункціональну,

як інтегроване цілісне утворення об'єктів (атрибутів), де об'єкти є її елементами, що мають окремі властивості і перебувають у взаємодії.

Ця система, якщо враховувати параметральну концепцію системного підходу А. Уйомова, И. Сараєва, А. Цофнас (порядок і хаос, цілісність і фрагментарність, простота і складність, система і модель тощо), що має деякі особливості в параметрах (у тому числі простота та складність систем), безумовно, як було показано вище, належить до складних соціальних систем, пов'язаних з комунікаційними властивостями науки, освіти, культури, із політичною, соціально-економічною та духовною сферою суспільства [236].

У системному підході важливо застосувати методи структурного аналізу, що дають змогу не лише встановити структуру системи та зв'язок між її елементами і функціями, а й проведення формалізації системи електронних ресурсів та баз даних дисертаційних праць. Бурхливий розвиток інформації значно обмежує можливості її засвоєння в повному обсязі простими вербальними засобами, тому побудова системного електронного ресурсу, що передбачає реорганізацію знання та його класифікацію, сприятиме подоланню бар'єрів її засвоєння.

Дисертація як кваліфікаційна наукова праця також має свої системні параметри, що представляють її загальнонаукові параметри та специфічні параметри профілем галузі науки, що визначаються низкою вимог до її тексту.

Спираючись на думку І. С. Блауберга, Е. Р. Юдіна [13], ми розуміємо, що системний підхід не існує у вигляді строгої методологічної концепції: він виконує свої евристичні функції, залишаючись не дуже жорстко зв'язаною сукупністю пізнавальних принципів, основний сенс яких полягає у відповідній орієнтації конкретних досліджень, як у нашому випадку з аналізом розвитку дисертаційних досліджень у галузі системи «книга і періодика» як соціокомунікаційних об'єктів. Позитивними перевагами системного підходу є те, що, за твердженням авторів, вони дають змогу фіксувати недостатність старих, традиційних, предметів вивчення для постановки і вирішення нових завдань, а також істотно допомагають визначати предмети вивчення, задаючи структурні і типологічні характеристики цих предметів, сприяючи формуванню конструктивних дослідницьких програм.

У дисертації застосовуються методи визначення цілісності запропонованої системи. Основні положення поняття цілісності системи в системному підході, що нами застосовуються, спираються на досягнення школи І. В. Блауберга, В. М. Садовського, Е. Г. Юдіна, зокрема визначення понять цілого, цілісності та взаємозв'язків системи, що визнані

сьогодні класичними і покладені в основу багатьох сучасних розробок цієї проблематики. Філософія і методологія системних досліджень, що розвивається цими вченими, також взята нами до уваги під час пізнавальної процедури оцінки цілісності системи, із застосуванням методологічних визначень цілісності через подолання чотирьох антиномій. Основні положення системного підходу І. В. Блауберга уточнюються через дані їм конкретні визначення понять цілого, цілісності, системи та встановлення взаємовідносин між ними.

Ціле розглядається як конкретний об'єкт, що володіє інтегративними властивостями (у нашому випадку – інтегративні властивості дисертаційних досліджень у напрямі соціальних комунікацій за різними спеціальностями, інтеграційні можливості книги та періодики як документів комунікації тощо).

З гносеологічної точки зору інтегративність є властивістю, що виникає як результат дослідження узагальнюючої функції поняття цілісності, пов'язаного зі вже пізнаними особливостями системоутворювальних об'єктів, серед котрих дисертація, книга, періодика, комунікаційна інституція розглядаються як досить складні системоутворювальні об'єкти.

Цілісність – уявлення про повноту охоплення явища і разом з тим про сутність інтеграції, процесів новотворення, структурних рівнів, ієрархічної організації процесів і явищ тощо. Цю функцію поняття цілісності виконує в силу того, що воно має своєрідну двошарову структуру, включаючи в себе не тільки актуальне, а й потенційне знання. Розглядаючи коло дисертаційних досліджень у галузі книги і періодики, які розкривають актуальні напрями дослідження соціальних комунікацій, ми не можемо не звернути увагу на перспективи подальших досліджень та на прогностичні функції дисертаційних праць щодо подальшого розвитку наук соціокомунікаційного циклу на прикладі системи книги та періодики.

Система – поняття, призначене для відтворення в знанні цілісного об'єкта за допомогою специфічних принципів, певних понятійних і формальних засобів; як правило, це відтворення здійснюється з певною практичною спрямованістю (наприклад, у зв'язку із завданнями управління інформацією). Слід мати на увазі, що зображення цілісного об'єкта (цілого) у вигляді системи – не єдино можлива форма його відображення в знанні, оскільки можуть існувати, скажімо, структурне, функціональне, структурно-функціональне, поелементне та інші його зображення, які ми також застосовуємо у нашому дослідженні.

За І. В. Блаубергом, використовуючи ці визначення, легко встанови-

ти відношення цілого до цілісності та системи – до цілісності. Ціле – це конкретний об'єкт (клас об'єктів), у якому на основі застосування відповідних дослідницьких процедур виявлено наявність інтегративних властивостей. Таким чином, поняття цілого формулюється як результат застосування поняття цілісності та пов'язане із здійсненням пізнавальної діяльності, а не як вихідна характеристика об'єкта самого по собі.

Тому настільки важливим етапом у розвитку будь-якої науки стає вироблення в ній адекватних уявлень про досліджуваний об'єкт як ціле. Дисертаційні дослідження книги і періодики як пізнавальний об'єкт цілком правомірно характеризуються інтегративною цілісністю.

Важливе положення про те, що поняття цілого, цілісності та системи в реальному процесі наукового пізнання не стоять поруч один з одним, а утворюють певну ієрархію, що включає в себе, крім названих, і ряд інших пов'язаних з ними понять. Ця цілісна, ієрархічно організована понятійна система являє собою підсистему наукового знання в цілому, взятого в певному зрізі – під кутом зору інтеграції, синтезу знань. При цьому поняття цілісності виступає як інтегральна характеристика синтетичних тенденцій наукового пізнання в соціальних комунікаціях.

Крім того, до нашого дослідження залучено праці, у яких охарактеризовано основні принципи методології системного підходу, зокрема видання лекцій О. В. Кустовської, яка узагальнила їх на базі аналізу наявної наукової літератури [109].

У дослідженні застосовуються й інші принципи, що дають змогу розкрити систему дисертаційних праць. Зокрема принцип ієрархії структури – виявлення або створення у системах, що розглядаються в нашій праці, ієрархічних зв'язків, модулів, цілей. Тут використання аналізу розпочинається з «вищих» рівнів ієрархії. Передусім це «книга» і «періодика», а далі розглядаються й складові системи та напрям конкретизації.

Принцип функціональності – структура системи тісно пов'язана та обумовлюється її функціями, отже, створювати та досліджувати систему необхідно після визначення її функцій. У даному разі відстежуються тенденції і результати створення нової галузі «Соціальні комунікації», хоча дослідження книги і періодики відбувалося і раніше. Нові функції дисертаційних праць у глузі історичного знання, впровадження інформаційних технологій – усе це не може досліджуватися без визначення зміни функцій.

Отже, структурно-функціональний аналіз також став базовим під час дослідження розвитку системи дисертаційних праць та їхнього об'єкта.

Системний аналіз базується на таких методологічних принципах:

– органічна єдність об'єктивного та суб'єктивного в процесі наукового дослідження;

– структурність системи, що визначає цілісність і стійкість її характеристик;

– динамізм системи;

– міждисциплінарний характер системних досліджень;

– органічна єдність формального та неформального при проведенні аналізу.

Один з основоположників загальної теорії систем – Л. фон Берталанфі – визначав систему як комплекс взаємодіючих елементів. Таким чином, система – це комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність.

Н. М. Кушнаренко розглядає сутність структурно-функціонального методу щодо книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їх ролі (функцій) у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи. Кожний елемент виконує свої специфічні функції, які «працюють» на загальносистемні функції. Структура характеризує систему в статиці, функції – у динаміці [110, 84–94].

Структура системи вивчається нами методом класифікації складових системи на основі аналізу як елементів структури, так і зв'язків між ними. У дослідженні проводиться різнопланова класифікація за формальними ознаками – за формою – докторські і кандидатські праці, присвячені книзі, газетній або журнальній періодиці, за шифрами спеціальностей, або за змістом – за тематичною направленістю дисертаційних праць, за проблемними рішеннями, за предметом дослідження, за науковими центрами, науковими колективами, де була підготовлена дисертація тощо.

Синтез отриманої інформації допоміг не лише визначити загальнонаукові тенденції розвитку досліджень, а й отримати нові знання щодо ступеня розробки первинних напрямів, виявити прогалини і малодосліджувані проблеми, зв'язок проблематики, можливості прогнозування та використання наукометричних методів.

Структуризація – засіб пізнання ступеня складності будь-якого об'єкта чи процесу на всіх рівнях (від макро- до мікро-), дослідження структури системи. Сутність процесу чи явища як системи виявляється в їхній структурі, однак реалізується в їхніх функціях (ролях, призначенні). Це дає можливість розглядати систему як структурно-функціональну цілісність, у якій кожний елемент (підсистема, компонент) має певне

функціональне призначення, яке має узгоджуватися із загальними цілями системи в цілому. Рівень цілісності системи залежить від рівня відповідності її структури і функцій головній меті системи.

Діяльнісний підхід – це методологічний принцип, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому). Діяльність – форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Діяльність людини може розглядатися в широкому значенні цього слова – як динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем, а також у вузькому – як специфічна професійна, наукова, навчальна тощо форма активності людини, у якій вона реалізує свідомо поставлені цілі, що формуються внаслідок виникнення певних потреб [110, 84–90]. Дисертаційні дослідження багатьох вчених у цьому напрямі є проявом діяльнісного методу.

Метод теоретичного моделювання як опосередкованого пізнання широко застосовується щодо різних залучених до дисертаційних досліджень таких ієрархічних модельних систем у плані складу і структури систем та зв'язків між ними, зокрема динамічної моделі структури системи книга-періодика і дисертаційного дослідження книги і періодики за хронологічними критеріями; моделі електронного прогностичного ресурсу дисертацій тощо.

Сутність цього методу, на нашу думку, у тому, що з метою вивчення характеристик структурних елементів та функцій дисертаційних досліджень книги та періодики як відносто самостійних, але взаємопов'язаних підсистем у системі досліджень створюється умовний образ об'єкта дослідження, який дає змогу отримати нове знання щодо того, як розивається сама система дисертаційних праць у межах напряму соціальних комунікацій та її значення у загальній системі соціокомунікаційного простору науки. На цих теоретичних засадах нами побудовано модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки.

Метод моделювання науково-прогностичного ресурсу дисертаційних праць був застосований шляхом аналізу структури наукового знання та його комунікаційної структури. Модель як засіб осмислення дійсності дає можливість впорядкувати та формалізувати уявлення про об'єкт дослідження, виявити суттєві взаємозв'язки та залежності, точніше сформулювати основні поняття і стисло описати систему, а також пояснити причинно-наслідкові зв'язки та загальну структуру системи, що досліджується та моделюється [109, с. 48–49].

У попередньому параграфі ми розглянули методологічні підходи до

вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій за концепцією В. В. Різуна, який характеризує соціальнокомунікаційний підхід як фіксацію, моніторинг, опис, аналіз та інтерпретацію даних у системі понять соціальнокомунікаційного інжинірингу, оцінку впливу на соціум та зворотну реакцію соціуму.

Виділяються три основні (базові) функції соціальної комунікації як виду публічного спілкування: інформаційна, експресивна, прагматична.

Інформаційна функція означає, що завдяки соціальній комунікації в суспільстві передається інформація про предмети, їх властивості, явища, дії та процеси.

Експресивна функція визначає здатність соціальної комунікації передавати оцінну інформацію про предмети або явища.

Прагматична функція означає, що соціальна комунікація є засобом, який спонукає людину до певної дії та реакції.

Розвиток галузі соціальних комунікацій викликав процес подальшого вдосконалення змісту та обсягу цих дисциплін, поглибленого вивчення самостійного методологічного апарату цих наук, методів та завдань. Об'єктивний розвиток інформаційних комунікацій дав змогу ще до 2007 р. підготувати в надрах інших наук (філологічних, історичних) відповідних спеціалістів, провідних учених, які успішно працювали в галузі соціальних комунікацій і захищали дисертації, які за змістом можна віднести й до соціокомунікаційного напряму. Серед них були й дисертації в галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства.

Отже, основним методологічним підходом нашого дослідження є системний аналіз. Для його реалізації застосовано низку наукових методів, які дали змогу проаналізувати джерельну базу дослідження, відстежити основні напрями розвитку досліджень книги і періодики за допомогою аналізу дисертацій, врахуванням специфіки цього виду наукової праці.

Хронологічний метод допоміг розглянути розвиток дисертаційних досліджень у хронологічній послідовності та взаємозв'язку, оцінити динаміку кількісного та якісного стану дисертацій відповідно до часових параметрів, послідовність та тяглість у розробці певних наукових тем, виявити спадкоємність ідей та розвиток напрямів під час формування шкіл, що опрацьовують питання книги та періодики.

Проблемно-тематичний метод використано з метою окреслити коло проблем та питань, які стали принциповими для дослідження книги і періодики, розвитку соціальних комунікацій у цій галузі, проаналізувати тематику досліджень, охарактеризувати наукові сили, спрямовані

на вирішення цих проблем, співвіднести розв'язання цих проблем у різних спеціальностях та наукових інституціях, де були підготовлені кадри вищої кваліфікації, діяли спеціалізовані вчені ради та проводилися захисти дисертацій.

Порівняльний метод застосований для розгляду етапів розвитку дисертаційних досліджень до і після започаткування галузі соціальних комунікацій, аналізу розвитку напрямів дослідження, формування наукових шкіл у різних спеціальностях соціальних комунікацій в Україні періоду незалежності, для осягнення розв'язання проблем теорії та історії книги та періодики, особливостей формування нових напрямів.

Завдяки системно-структурному методу дисертаційні дослідження книги і періодики розглядалися як взаємопов'язана система в колі наукового знання та виявлено їх структурну будову та функції, а дисертаційні дослідження розглянуто як джерельну базу дослідження.

Біографічний метод дав змогу проаналізувати не лише авторів дисертацій та керівників, опонентів та наукові школи, а й діяльність сучасних учених у науковому напрямі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, розглянути розвиток наукових шкіл, участь учених у формуванні нового напряму соціальних комінікацій.

Прийоми евристики використовувалися під час виявлення джерельної бази дослідження у фондах бібліотек, електронних інформаційних ресурсах, науково-довідкових виданнях та монографічних дослідженнях, пов'язаних з розробкою цих питань.

Методика дослідження книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства за допомогою аналізу такої унікальної форми наукової розвідки як дисертація, передбачає використання комплексу методів, з'ясування стану розробки теми та поставленої мети й завдань дослідження. Тому було використано методи історіографічного аналізу літератури з теми, що вивчається, простежено досягнення українських учених у розвиток теоретичних і практичних питань книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, аналіз дисертаційних праць, розвиток соціальних комунікацій, досліджень соціокомунікаційних функцій бібліотек та їх ролі у створенні комплексного прогностичного ресурсу науки, що виконує широке коло функцій, у тому числі і функції експертного аналізу розвитку науки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Методологічні засади і методи дослідження, застосовані в цьому дослідженні, орієнтовані на нову галузь пізнання – соціальні комунікації,

підпорядковані розв'язанню сформульованої проблеми, прийнятим критеріям істини й орієнтирові на предмет і об'єкт знання даної галузі та на її модельному об'єкті – системі книги і періодики. Вони характеризуються різноманітністю та комплексністю, враховуючи, що сучасна ідейно-духовна та інформаційна трансформація суспільства формує якісно нові соціокомунікаційні відносини в інтелектуальній та духовній сфері суспільства, гармонізує її структуру, формує повноцінну, без історичних прогалин та викривлень історичну та національну пам'ять, формує сучасний менталітет, а також сприяє розвитку сучасних комунікаційних процесів в умовах глобалізації інформаційних процесів у науці. Виникли умови для об'єктивного та незалежного дослідження соціокомунікаційних процесів у різних дисциплінарних дослідженнях, що об'єднані в соціальних комунікаціях.

2. Особлива увага звертається на вимогу науковості у підготовці дисертацій, зокрема в питаннях вивчення комунікації в галузі книги і періодики, що передбачає наявність у знання таких характеристик як загальність, необхідність, системність, істинність та можливість перевірки результатів.

Обираючи такий складний об'єкт дисертаційних досліджень як книга і періодика в галузі соціальних комунікацій, у методичних засадах необхідно враховувати засади соціальних комунікацій та інших наук, що пояснюється галузевою універсальністю книги і періодики як соціокомунікаційних систем. Дисертаційні дослідження, що вивчають книгу, пресу і періодику як розгалужену комунікаційну систему, є взаємопов'язаними, однак відносно самостійними елементами, що визначає й міждисциплінарний характер самих дисертаційних досліджень та їх аналізу.

3. Книга і періодика пов'язуються нами з поняттям документальної комунікації, яка є засобом передачі інформації за допомогою спеціальної технології друку, що створює книжкову, газетну та журнальну продукцію як у паперовому, так і в електронному вигляді та пов'язана із засобами підготовки, сприйняття інформації та її поширення. Це найбільш повно відбиває як історичний, так і сучасний розвиток багатоаспектних векторів соціальних комунікацій, формує перспективи розвитку інформаційно-комунікаційних каналів, методів впливу на комунікаційні процеси та поширення знання. Але цей розвиток має супроводжуватися розвитком відповідних наукових та комунікаційних технологій, усебічного опрацювання такого ресурсу в умовах розвитку сучасного суспільства знань та надання його в користування, що стає найважливішою функцією бібліотек як кумуляторів фондів книг, газет,

журналів (періодики) та фондів дисертаційних досліджень, авторефератів, бібліографічних та документних, а також електронних ресурсів, що не мають друкованих аналогів та формують нові бібліографічні та інформаційно-аналітичні електронні ресурси, бази даних та надають інтегровану інформацію в суспільне користування.

Тому методологія запропонованого дослідження враховувала аналіз трансформації функцій бібліотек і реалії створення нового соціокомунікаційного явища – комплексного ресурсу науки, де системоутворювальними елементами є дисертації та автореферати, традиційні та електронні ресурси в галузі книги і періодики, методи класифікації та структурування такого ресурсу на інтернет-навігації, що уможливлює пошук за персоніфікованими даними, науковими школами та центрами підготовки дисертацій, науковим співтовариством, що продукує наукові знання та здійснює підготовку кадрів вищої кваліфікації, бібліографічними ресурсами та іншими параметрами оцінки стану та прогнозування розвитку науки з допомогою інноваційної інтеграції наукознавчих, соціокомунікаційних та інформаційних методів і технологій. У методичному апараті дисертації мають значення й комплексні книгознавчі, бібліотекознавчі та бібліографознавчі методики та наукознавчі методичні засади структурування системи науки та її складників, науково-інформаційні підходи, що відбивають інформаційно- комунікаційні аспекти створення системного ресурсу.

4. Запропонована праця ґрунтується на міждисциплінарному теоретичному синтезі, що, на нашу думку, дає змогу проникнути в галузеву специфіку соціальних комунікацій, зрозуміти реалії дослідження книги і періодики, можливості синтезу ідей і практичного досвіду. Загальні питання теорії соціальної комунікації за останні роки розвиваються працями В. В. Різуна, Г. Г. Почепцова, О. М. Холода, Ф. І. Шаркова, В. А. Ільганаєвої та інших учених. Дослідження комунікаційних об'єктів у соціальному вимірі обов'язково включає такі методичні процедури: фіксацію досліджуваного об'єкта у природній для нього системі суспільних координат; спостереження за досліджуваним об'єктом в соціальних умовах; експериментування з досліджуваним об'єктом; опис результатів спостережень чи експериментів відносно соціально заданих параметрів; аналіз результатів досліджень у соціально заданому контексті; соціально орієнтована інтерпретація результатів аналізу. Загальні подходи до методології у бібліотекознавстві були розглянуті в наукових працях А. В. Соколова, В. О. Ільганаєвої, Г. М. Швецової-Водки, В. Шейка, Н. М. Кушнаренко і А. А. Соляник, І. О. Давидової, Н. Е. Кунанець, Г. В. Шемаєвої та інших дослідників.

Розвиваються концептуальні подходи до розуміння роль бібліотек в інформаційному просторі (середовищі), викладені книгознавцями та бібліотекознавцям, розробки методологічних засад інформаційної та ресурсної функції бібліотек як комунікаційних установ і наукової бібліотеки особливо (О. С. Онищенко, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузіна, Л. Й. Костенко та ін.).

5. Водночас наукова комунікація також має свої методичні засади, що орієнтуються на розвиток системи наукових знань, де дисертація є одним з її об'єктів та складовою системи, як визначає у дослідженні електронної наукової комунікації В. О. Добривечір, характеризуючи нові формотворчі фактори для всіх учасників цього виду комунікації: зростання неформальної комунікації між ученими завдяки розвитку інформаційних технологій, новоствореним науковим комунікаційним мережам Ukrainian Scientists Worldwide (http://www.usw.com.ua/) та Scientific Social Community (http://www.science-community.org/).

Важливою тенденцією є створення міждержавних наукових груп для проведення дистанційних спільних досліджень, трансформація інформаційних ресурсів науки і створення відкритих (безкоштовних) ресурсів, де публікуються наукові статті й дослідження – репозитарії, наукові блоги, журнали відкритого доступу (Open Access journals) та архіви (репозитарій arXiv), та перехід від журнально-орієнтованої моделі у поширенні наукової інформації на модель статейно-орієнтовану, що реалізована у факті виникнення електронного наукового журналу та цілісної системи електронної періодики.

Іншими ознаками часу є зростання ролі наукометричних та бібліометричних баз даних в умовах інформаційного суспільства, їхньої ролі у визначенні якісних джерел наукової інформації та опрацюванні критеріїв оцінки якості наукового журналу. Однак стостерігається прагнення до рівноваги у поєднанні методів кількісного та та якісного (експертного) аналізу, коли фактично йдеться про синергізм наукометричних і експертних методів прогнозування розвитку науки і технологій – «наукометрично-експертний» підхід.

Отже, комунікації в науці – це складна цілісна система, різні компоненти якої настільки тісно пов'язані між собою, що будь-яка спроба вивчення одного з них без урахування решти заздалегідь неадекватна.

6. Основними фундаментальними принципами дослідження є: принцип історизму, тобто розгляд предметів, об'єктів і явищ у їх розвитку, саморусі, зміні етапів і тенденцій його виникнення, розвитку і функціонування; наукової об'єктивності – за допомогою якого досліджувалися процеси, явища, факти в їх об'єктивній сутності за відмови

від упередженої думки залежно від ідеологічних чи інших ідеологем та класифікацій, а отже, і від суб'єктивних оцінок та відхилень від реальності; загального зв'язку та взаємозалежності, оскільки система соціальних комунікацій є цілісною, де всі її елементи перебувають у стані взаємодії. Цей принцип визначає взаємообумовленість форм наукового мислення – понять, суджень, категорій, теорій, що вислювлюються в дисертаційних дослідженнях, відображає загальний зв'язок наукового знання і взаємообумовленість явищ книги та періодики як окремих фактів та їх систем, всебічність розгляду предметів і явищ реальної дійсності у поєднанні медійної та науковох комунікацій.

До загальнонаукових методів пізнання належать системний, структурно-функціональний, логічний (використанни законів логіки), імовірнісний методи, методи моделювання, формалізація тощо, а також методи абстрагування, узагальнення, аналізу і синтезу, дедукції та індукції. Особлива увага надається системному аналізу, що спирається на фактор суспільного обігу інформації та її творення в системі книги і періодики, передбачає тісний зв'язок усіх інституційних елементів – інституцій, що виробляють книгу і періодику, зберігають її та організують інформаційно-аналітичну діяльність, розповсюджують книгу та періодику; особистісний фактор складається з елементів автора, редактора, користувача інформації, дослідника, які у свою чергу перебувають у зв'язку з інституційною системою. Випадання одного з елементів повністю руйнує систему. Водночас систему наукового дослідження об'єднує не лише об'єкт та предмет, її стабілізує специфіка наукового знання, що оперує первним категоріальним понятійним апаратом, терміносистема, характерна для цієї галузі знань, методичний взаємозв'язок наукового аналізу і синтезу.

7. Елементи системи перебувають у структурно-функціональному взаємозв'язку, і, хоча мають відносно сталу структуру, прагнуть до постійного розвитку, невпинно розширюючи її пізнавальні можливості. Пізнавальні можливості цієї системи за змістом розвиваються історично, оскільки тісним чином пов'язані з предметом постійної уваги вчених різних наук, розвитком знання. Система комунікаційних джерел не залежить від форми передачі тексту – друкованої або електронної. Отже, системоутворювальними категоріями є поняття «дисертація», «книга», «періодика», «видавництво», «бібліотека», «книготорговельна організація» тощо.

8. Застосовано бібліотечно-інформаційний підхід. Він надає можливості ефективного використання пізнавального потенціалу інформаційної діяльності бібліотек, що розглядається як сукупність процесів

одержання, збору, аналітико-синтетичної переробки, зберігання, пошуку та поширення інформації (а також інших допоміжних процесів, що забезпечують ці основні процеси), що використовуються комунікаційними посередниками (соціальними інститутами або людьми), які виконують посередницькі функції між джерелом інформації (автором твору чи документа) та його споживачами.

9. Отже, методологічні засади нашого дисертаційного дослідження спираються на розуміння системного підходу у вивченні явища, тісно пов'язаного із соціальнокомунікаційним підходом: ми розуміємо систему дисертаційних досліджень як багатофункціональну, як інтегроване цілісне утворення об'єктів (атрибутів), де об'єкти є її елементами, що мають окремі властивості і перебувають у взаємодії. Для його реалізації застосовано сукупність таких методів як проблемно-тематичний, порівняльний, хронологічний, системно-структурний, класифікації та систематизації, бібліотечно-інформаційний, моделювання, низку спеціальних методік різних взаємопов'язаних у соціальних комунікаціях дисциплін. Разом з кількісними (наукометрічні та бібліометричні) методами дослідження, цей комплекс методів дав змогу проаналізувати джерельну базу дослідження, простежити основні напрями розвитку досліджень книги і періодики за допомогою аналізу дисертацій, враховуючи специфіку цього виду наукової праці, а також запропонувати створення системи наукового бібліотечно-інформаційного ресурсу нового типу, що дає можливість здійснювати оцінку стану й розвитку науки та вдосконалювати функції системи атестації кадрів вищої кваліфікації.

Розділ 3

ЗАГАЛЬНА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КНИГИ І ПЕРІОДИКИ (1992–2015): ХРОНОЛОГІЯ, ТЕМАТИКА, БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ

3.1. Загальна динаміка розвитку дисертаційних досліджень у галузі книги і періодики

Дослідження книги та періодики й досі залишається об'єктом уваги вчених різних спеціальностей, що найбільш чітко проявляється під час бібліометричного аналізу авторефератів дисертаційних праць. Популярність об'єкта дослідження пояснюється значною роллю книги і періодики в соціокомунікаційних процесах суспільства як носіїв знання та рушійної сили розвитку інтелектуального та духовного потенціалу суспільства.

Визначення дисциплінарної специфіки за допомогою аналізу об'єкта і предмета досліджень особливо важливе для розвитку нової наукової галузі – «Соціальних комунікацій», оскільки й після відкриття цього напряму науки певна кількість досліджень книги та періодики й досі залишається в межах інших спеціальностей і наук гуманітарних досліджень, а інтегровані підходи щодо формування соціокомунікаційної специфіки і сьогодні не набули відповідного розвитку.

Автореферати є зручним об'єктом бібліометричного аналізу: у них стисло розкриваються основні відомості, Як вже зазначалося, для оцінки ступеня розвитку галузі важливо проаналізувати такі параметри, як: загальна кількість виконаних та захищених дисертацій, авторів, наукових керівників (консультантів), офіційних опонентів; кваліфікаційний статус (кандидат, доктор наук); галузеві напрями та конкретні професійні характеристики (шифри наукових спеціальностей); часовий період (роки захисту); регіональний аспект щодо підготовки та захисту дисертацій, інституційний (організації, де виконували та захищали роботи); стать дисертанта (чоловік, жінка); комунікаційні показники (ступінь включення в систему наукової комунікації через публікації та інші форми комунікаційних зв'язків, передусім ідеться про наявність і кількість публікацій у наукових фахових виданнях та оприлюднення – участь у конференціях, семінарах, круглих столах). Крім того, автореферати розкривають напрями досліджень та ступінь новизни, що дає змогу поповнити статистику змістовним аспектом галузі наукових

знань, з'ясувати дисциплінарну специфіку та розвиток науки.

Бібліометричний та наукометричний аналіз дисертаційних праць сьогодні широко використовується у бібліотекознавстві, його значення та пізнавальні можливості, як показано в першому розділі, висвітлювалися у багатьох працях таких українських дослідників як Н. М. Кушнаренко та А. А. Соляник, В. М. Шейко, Л. В. Глазунова, О. М. Кобєлєв, В. О. Ільганаєва, С. Г. Кулешов, В. С. Пашкова, М. С. Слободяник, А. С. Чачко, О. Б. Борисова, Л. А. Литвинова, Т. М. Костирко, Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко, а також російських – О. М. Зусьман, О. В. Пенькова, Л. М. Михеєва, Т. В. Клапіюк, Т. В. Захарчук, І. В. Лукашов, А. В. Табачников, Н. М. Кабанова та ін.

Разом з тим аналіз дисертаційних досліджень книги і періодики як комунікаційних факторів у різних спеціальностях поки ще не став предметом спеціального дослідження, хоча в наукознавстві є приклади аналізу міждисциплінарних досліджень складних об'єктів науки. Для українського книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства такий підхід особливо важливий з огляду на те, що українська книга і періодика у повноті свого історичного розвитку стали досліджуватися лише в період незалежності, коли відбулася певна деідеологізація суспільства і Україна побудувала свою систему атестації кадрів вищої кваліфікації.

Актуальність такого дослідження пояснюється й тим, що книги і газетна та журнальна періодика традиційно були об'єктом переважно філологічних, історичних, педагогічних наук, а з 2007 р. відкрилася галузь науки «Соціальні комунікації», де широко висвітлюються питання історії, теорії і практики книги і періодики, книговидання, книгорозповсюдження, редакційно-видавничої діяльності, а також інші аспекти функціонування книги і періодики в гуманітарній сфері суспільства.

Тому важливо з'ясувати динаміку та основні бібліометричні показники дослідження книги і періодики у системі підготовки кадрів вищої кваліфікації за період 1992–2015 рр., розкрити динаміку процесу дослідження книги в різних галузях наук. Статистичний аналіз базується на поділі на два періоди: 1992–2007 рр. – існування номенклатури спеціальностей до введення наукової галузі «Соціальні комунікації», другий період – 2008–2015 рр. – після внесення змін до номенклатури спеціальностей і введення низки нових спеціальностей 27-ї галузі «Соціальні комунікації» та відповідного переформатування низки дисциплін, що були переведені до цих спеціальностей.

Тому запропонований аналіз дисертацій проводиться за двома періодами – до і після впровадження галузі соціальних комунікацій, що дасть змогу встановити динаміку за кількісними показниками.

Визначення дисциплінарної специфіки за допомогою аналізу об'єкта і предмета досліджень особливо важливе для розвитку нової наукової галузі – «Соціальних комунікацій», оскільки й після відкриття цього напряму науки певна кількість досліджень книги та періодики й досі залишається в межах інших спеціальностей і наук гуманітарної сфери, а інтегровані підходи до формування соціокомунікаційної специфіки і сьогодні не набули відповідного розвитку.

Загалом протягом цього періоду відбувся захист 362 дисертацій, які безпосередньо й опосередковано висвітлюють питання функціонування книги, газетної та журнальної періодики в різних аспектах.

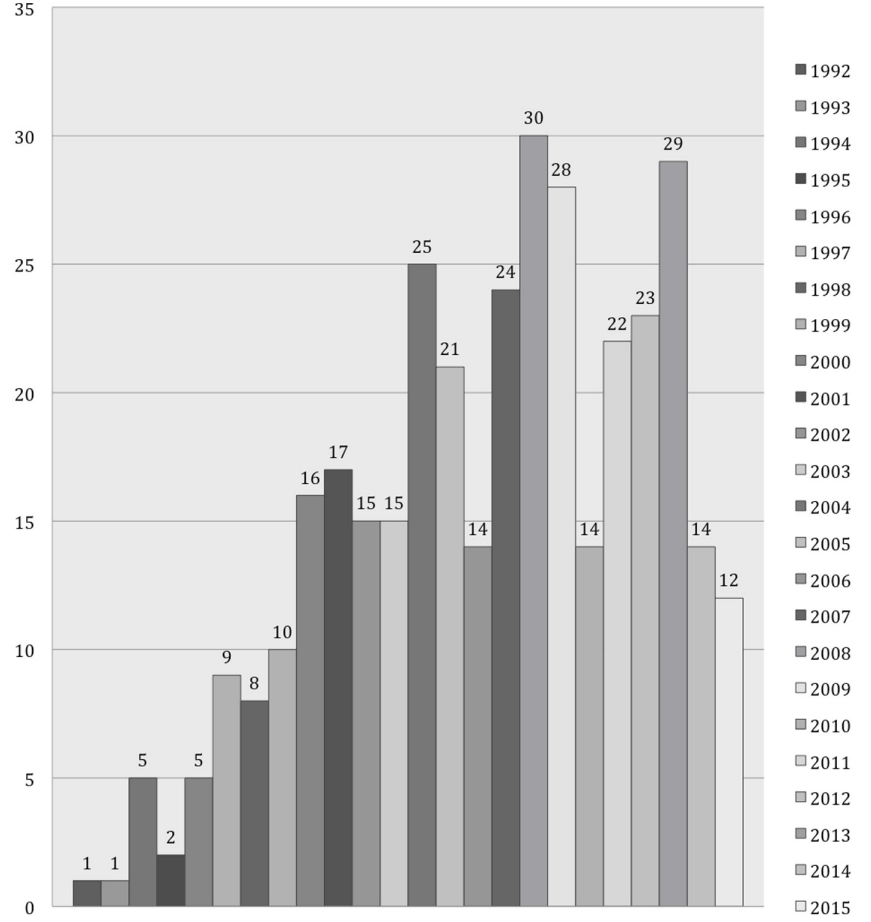

Рис. 3.1. Динаміка кількісних показників захищених дисертаційних робіт КНУ ім. Т. Г. Шевченка (1992–2015 рр.)

На діаграмі (рис. 3.1) відображено динаміку підготовки та захисту дисертацій, нерівномірність у підготовці дисертацій і захистів. Цікаво, що найвищі показники припадають на період зміни номенклатури спеціальностей, об'єктивний спад захистів спостерігається у 2009 р., коли значну кількість праць потрібно було узгодити з вимогами нової номенклатури, а надалі – знову зростання кількості дисертацій, що свідчить про об'єктивні процеси продовження розвитку наукових спеціальностей вже у межах соціальних комунікацій.

На жаль, останні два роки характеризує певне зменшення кількості захистів, що, на нашу думку, пояснюється не лише ненасиченістю галузі знань науковими дослідженнями книги і періодики, а й соціопсихологічними чинниками, пов'язаними з політичними процесами в Україні, загальним станом науки, що втрачає фінансування, падінням престижності наукових досліджень.

Розглянемо показники захисту дисертацій у галузі книги і періодики протягом 1992–2007 рр. (табл. 3.1) (див. також додаток 1).

Аналіз 195 захищених дисертацій, присвячених книзі і книжковій культурі, пресі та іншим періодичним виданням, а також дослідженням різних питань на матеріалах преси, показав такі статистичні дані

Таблиця 3.1

Показники дисертацій (1992–2007 рр.)

№ п/п	Шифр спеціальності, галузь науки	Назва спеціальності	Кількість дисертацій
1.	05.25.04 Історичні науки	Книгознавство	3
2.	07.00.01 Історичні науки	Історія України	17
3.	07.00.02 Історичні науки	Всесвітня історія	8
4.	07.00.06 Історичні науки	Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни	18
5.	07.00.07 (07.00.10) Історичні науки	Історія науки і техніки	2

Продовження табл. 3.1

6.	07.00.08 Історичні науки	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	43
7.	07.00.08 Філологічні науки	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	2
8.	07.00.10 Історичні науки	Документознавство, архівознавство	1
9.	09.00.11 Історичні науки	Релігієзнавство	1
10.	10.01.01 Філологічні науки	Українська література	7
11.	10.01.07 Філологічні науки	Фольклористика	1
12.	10.01.08 Філологічні науки	Журналістика	69
13	10.02.01 Філологічні науки	Українська мова	1
14.	10.02.04 Філологічні науки	Германські мови	2
15.	12.00.01 Юридичні науки	Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень	1
16.	13.00.01 Педагогічні науки	Загальна педагогіка та історія педагогіки	6
17.	13.00.04 Педагогічні науки	Теорія і методика професійної освіти	1
18.	17.00.01 Мистецтвознавство	Теорія та історія культури	2
19.	17.00.03 Мистецтвознавство	Музичне мистецтво	1
20.	17.00.05 Мистецтвознавство	Образотворче мистецтво	1
21.	23.00.02 Політологічні науки	Політичні інститути та процеси	3
22.	24.00.01 Фізичне виховання та спорт	Олімпійський і професійний спорт	1

Продовження табл. 3.1

23.	25.00.02 Державне управління	Механізм державного управління	1
24.	26.00.01 Культурологія	Теорія та історія культури	3

Зі 195 дисертацій кандидатів та докторів наук із соціальних комунікацій у галузі «Історичні науки» протягом 1992–2007 рр. захищено – 93 (48 %) праці, у галузі «Філологічні науки» – 82 (42 %). Незначну кількість дисертацій захищено в інших галузях: «Педагогічні науки» – 7; «Мистецтвознавство» – 4; «Політологічні науки» – 3; «Юридичні науки» – 1; «Фізичне виховання та спорт» – 1; «Культурологія» – 3; «Державне управління» – 1. У філологічних науках найбільший відсоток дають спеціальності «Журналістика» та «Українська література», а в галузі історичних наук – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «Історія України» та «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни», «Всесвітня історія».

Розглядалися й дисциплінарні аспекти досліджень книги і періодики у книгознавстві, бібліотекознавстві та бібліографознавстві в аспектах соціальних комунікацій.

Після 2007 р. змінюється номенклатура спеціальностей і показники захищених дисертацій змінюються (табл. 3.2) (див. також додаток 2)

Таблиця 3.2

Показники захищених дисертацій (2008–2015 рр.)

№ п/п	Шифр спеціальності, галузь науки	Назва спеціальності	Кількість дисертацій
1.	05.13.06 Технічні науки	Інформаційні технології	3
2.	07.00.01 Історичні науки	Історія України	11
3.	07.00.02 Історичні науки	Всесвітня історія	4

Продовження табл. 3.2

4.	07.00.06 Історичні науки	Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни	11
5.	07.00.07 Історичні науки	Історія науки і техніки	2
6.	07.00.08 Історичні науки	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	2
7.	08.00.03 Економічні науки	Економіка та управління національним господарством	1
8.	09.00.04 Філософські науки	Філософська антропологія, філософія культури	1
9.	10.01.01 Філологічні науки	Українська література	1
10.	10.01.08 Філологічні науки	Журналістика	1
11.	10.02.01 Філологічні науки	Українська мова	2
12.	10.02.13 Філологічні науки	Мови народів Азії, Африки, аборигенів Америки та Австралії	1
13.	13.00.01 Педагогічні науки	Загальна педагогіка та історія педагогіки	7
14.	17.00.07 Мистецтвознавство	Дизайн	2
15.	23.00.02 Політичні науки	Політичні інститути та процеси	1
16.	23.00.03 Політичні науки	Політична культура та ідеологія	1
17.	26.00.01 Культурологія	Теорія та історія культури	1
18.	23.00.03 Політичні науки	Політична культура та ідеологія	1
19	26.00.01 Культурологія	Теорія та історія культури	1

Продовження табл. 3.2

20.	27.00.01 Соціальні комунікації	Теорія та історія соціальних комунікацій	14
21.	27.00.03 Соціальні комунікації	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	13
22.	27.00.03 Історичні науки	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	14
23.	27.00.04 Соціальні комунікації	Теорія та історія журналістики	54
24.	27.00.05 Соціальні комунікації	Теорія та історія видавничої справи та редагування	13
25.	27.00.06 Соціальні комунікації	Прикладні соціально-комунікаційні технології	7

За цей період було захищено 166 дисертацій, присвячених різним питанням історії, теорії, практики функціонування книги та книжкової періодики. З них 114 (69 %) захищені за шифрами галузі 27 і авторам присуджено ступінь доктора та кандидата наук із соціальних комунікацій; за шифрами галузі 07 («Історичні науки») – 43 (27 %) (13 з них у межах галузі «Соціальні комунікації» за шифром 27.00.03). Результати захисту дисертацій з інших галузей: «Педагогічні науки» – 7, «Філологічні науки» – 5; «Філософські науки» – 1; «Мистецтвознавство» – 2; «Політологічні науки» – 2; «Культурологія» – 1; «Технічні науки» (інформаційні технології) – 3; «Економічні науки» – 1.

Для розуміння реалій щодо змісту захистів принципово зазначити, що до складу соціальних комунікацій перейшли ті спеціальності, які раніше належали до інших наук, фактично лише змінивши шифр спеціальності.

Відсоткове відношення досліджень у соціальних комунікаціях у цілому порівняно з загальною кількістю праць в усіх галузях наук таке: у цілому за 2008–2015 рр. у галузі «Соціальні комунікації» захищено 42 докторські та 288 кандидатських дисертацій, з них, присвячених книзі і періодиці – докторських 11, кандидатських – 101, автори яких здобули науковий ступнь докторів та кандидатів наук із соціальних комунікацій, та 14 – історичних наук у межах галузі «Соціальні комунікації».

Отже 25 % докторських та 37 % кандидатських належать у галузі 27 дисертаціям з книги та періодики.

За такий короткий термін це міцний показник розвитку наукового напряму соціальних комунікацій. Тому важливим для дослідження стало завдання проведення аналізу подальшого розвитку методологічних засад вже виокремленої галузі.

Розглядалися й дисциплінарні аспекти досліджень книги і періодики у книгознавстві, бібліотекознавстві та бібліографознавстві в аспектах соціальних комунікацій.

Сформувалися кілька міцних центрів підготовки кадрів вищої кваліфікації, де опрацьовуються проблеми, пов'язані з питаннями функціонування книги та періодики в історичному просторі і сьогоденні, комунікаційних властивостей традиційних та електронних ресурсів книги, газет та журналів, впливу на розвиток науки, культури, освіти, форми національної та масової свідомості. Повний перелік цих університетів та науково-дослідних установ, де виконувалися і де захищалися дисертації, наводиться нами в додатках 4–5.

Серед них: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (145), Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України (61), Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ (14), Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України (14), Класичний приватний університет (Запорізький інститут державного та муніципального управління, Гуманітарний університет) (14); Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (12), Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара МОН України (11), Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України (10), Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (6).

По п'ять захистів відбулося в Луганському національному університеті ім. Тараса Шевченка МОН України; Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна МОН України. По чотири захисти – у Донецькому національному університеті, Запорізькому національному університеті МОН України, Інституті історії України НАН України, Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова МОН України, Одеському національному університет ім. І. І. Мечникова МОН України, Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника МОН України.

Багато вищих навчальних закладів показує незначну кількість – від трьох до одного захисту, але ці показники характеризують галузеву науку, де відчутний інший зміст наукового знання, що більше пов'язується з історією науки. Це, зокрема, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, Державний економіко-

технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Інститут педагогіки АПН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Київський славістичний університет (м. Київ), Львівська академія мистецтв, Національний університет внутрішніх справ (Харків), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України, Національний університет «Львівська політехніка» МОН України, Одеська національна юридична академія, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Черкаський державний технологічний університет тощо.

Отже, ці показники переважно характеризують процес вивчення галузевої наукової періодики, що також відображає функції книги і періодики в системі галузевого знання.

Тема книги і періодики була обрана для підготовки дисертацій у 65 освітніх і наукових установах, але визнаними лідерами є: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, де виконано 145 дисертацій (40 %), та Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України – 61 дисертація (17 %) (рис. 3.2).

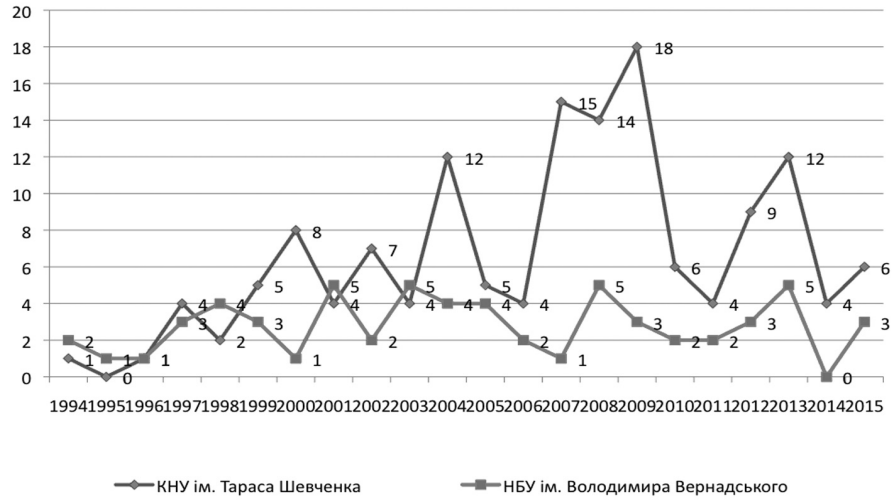

Рис. 3.2. Динаміка кількісних показників захищених дисертаційних робіт в КНУ ім. Т. Г. Шевченка та в НБУВ НАН України (1994–2015 рр.)

• Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 145 (1994 р. – 1, 1996 р. – 1, 1997 р. – 4, 1998 р. – 2, 1999 р. – 5, 2000 р. – 8, 2001 р. – 4, 2002 р. – 7, 2003 р. – 4, 2004 р. – 12, 2005 р. – 5, 2006 р. – 4, 2007 р. – 15, 2008 р. – 14, 2009 р. – 18, 2010 р. – 6, 2011 р. – 4, 2012 р. – 9, 2013 р. – 12, 2014 р. – 4, 2015 р. – 6);

• Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України – 61 (1994 р. – 2, 1995 р. – 1, 1996 р. – 1, 1997 р. – 3, 1998 р. – 4, 1999 р. – 3, 2000 р. – 1, 2001 р. – 5, 2002 р. – 2, 2003 р. – 5, 2004 р.– 4, 2005 р. – 4, 2006 р. – 2, 2007 р. – 1, 2008 р. – 5, 2009 р. – 3, 2010 р. – 2, 2011 р. – 2, 2012 р.– 3, 2013 р. – 5, 2015 р. – 3).

Розподіл профілів спеціальностей, що існують у повноваженнях спеціалізованих вчених рад різних установ, показав, що основна кількість дисертацій захищається в КНУ ім. Тараса Шевченка (145 дисертацій, або 40 %) за кількома спеціальностями: 27.00.01 – «Теорія та історія соціальних комунікацій»; 27.00.04 – «Теорія та історія журналістики»; 27.00.05 – «Теорія та історія видавничої справи та редагування»; 27.00.06 – «Прикладні соціально-комунікаційні технології». Найбільша кількість захистів припадає на спеціальності 27.00.04 – «Теорія та історія журналістики» і 27.00.05 – «Теорія та історія видавничої справи та редагування».

Наступна за кількістю захистів – НБУВ, де є спеціальність 27.00.03 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». У цій установі захищена 61 дисертація, або 17 % усіх захистів. Враховуючи, що цей показник презентує лише одну спеціальність порявняно з КНУ, він свідчить про високий рівень розвитку досліджень книги, газетної та журнальної періодики в межах спеціальності.

В інших спецрадах захищалися дисертації, де предметом дослідження були різні змістовні аспекти теми, коли були використані різні властивості цих видів друку – в історичному, літературознавчому, педагогічному, політологічному, мистецтвознавчому та інших аспектах галузевих видів періодики, у тому числі й у природознавчих та технічних науках (див. додатки 4–5).

Загальна статистика захистів показує, що з 362 дисертацій лише 38 (11 %) представляють категорію рівня докторських. Це докторські дисертації О. В. Богуславського [500], А. А. Бойко [501], М. К. Василенка [516], Л. Є. Василик [517], Л. І. Головатої [539], І. С. Грєбцова [544], П. І. Губи [547], Л. А. Дубровіної [566], О. А. Іванової [583], С. М. Квіта [598], Т. І. Ківшар [602], О. М. Кобєлєва [610], Г. І. Ковальчук [616], Ю. В. Колісника [626], О. Ф. Коновця [630], С. О. Костилєвої [637], С. І. Кравченко [640], І. В. Крупського [645], В. М. Кулика [652], С. М. Лободи [671], К. В. Лобузіної [672], В. П. Ляхоцького [676],

В. А. Маркової [684], В. Л. Мацєжинського [686], С. М. Міщука [694], Е. І. Огар [780], І. З. Павлюка [721], І. С. Паримського [733], М. М. Романюка [749], Г. Я. Рудого [752], Н. М. Сидоренко [768], Л. В.Сніцарчук [777], Л. В. Супрун [790], М. С. Тимошика [793], В. Цісака [811], Б. І. Чернякова [816], Г. М. Швецової [818], Б. З. Якимовича [832].

Отже, показник докторських дисертацій становить лише 11 % від загальної кількості дисертаційних праць. Однак, на нашу думку, цей показник відображає не лише певну слабкість теоретичних засад розробки питань історії та теорії книги і періодики в галузі соціальних комунікацій, а й молодість самої галузі науки, недостатнє накопичення наукової бази емпіричних досліджень, у центрі уваги котрої переважали питання розробки «білих плям» історії, що, безумовно, було для незалежної України найбільш актуальним завданням. Сьогодні вже сформувалася міцна парадигма дослідження книги і періодики як ресурсів науки, освіти і культури в умовах інформаційного контексту розвитку суспільства знань, глобалізації інформаційних процесів та масових засобів комунікації, що характеризує сучасний стан українського суспільства.

У конкретній постановці питання дослідження у сфері категоріальних понять «книга» та «періодика» охоплюють своїм предметом широкий діапазон проблем – суспільні потреби в книзі та періодиці, умови створення та розвитку, зберігання та розповсюдження, здійснення впливів на суспільні відносини та комунікаційні процеси, інтелектуальний та духовний стан суспільства тощо.

Наукові виміри докторських подають такі відомості:

з філологічних наук:

10.01.08 («Журналістика») – А. А. Бойко, М. К. Василенко, С. М. Квіт, Н. М. Сидоренко, М. С. Тимошик, В. Цісак, О. В. Богуславський;

з історичних наук:

07.00.01 («Історія України») – С. О. Костилєва, Л. І. Головата,

07.00.02 («Всесвітня історія») – І. С. Грєбцова, В. Л. Мацєжинський,

07.00.06 («Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни») – П. І. Губа, Л. А. Дубровіна, І. В. Крупський, М. М. Романюк, Г. Я. Рудий,

07.00.08 («Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство) – Т. І. Ківшар, Г. І. Ковальчук, В. П. Ляхоцький, Г. М. Швецова, Б. З. Якимович,

07.00.10 («Історія науки і техніки») – О. Ф. Коновець,

27.00.03 («Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство») – С. М. Міщук;

з політологічних наук:

23.00.02 («Політичні інститути та процеси») – В. М. Кулик;

з педагогічних наук:

13.00.01 («Загальна педагогіка та історія педагогіки») – С. М. Лобода;

із соціальних комунікацій (з 2008 р.):

27.00.04 («Теорія та історія журналістики») – О. В. Богуславський, Л. Є. Василик, Ю. В. Колісник, С. І. Кравченко, І. З. Павлюк, Л. В. Сніцарчук, Л. В. Супрун,

27.00.01 («Теорія та історія соціальних комунікацій») – Е. І. Огар, І. С. Паримський, О. А. Іванова,

27.00.03 («Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство») – К. В. Лобузіна, В. А. Маркова, О. М. Кобєлєв.

Науковими керівниками дисертацій, об'єктом яких обрано книгу та книжкову культуру, були 43 особи, з них 22 доктори наук, 21 кандидат наук (детальніше див. додаток 9).

Серед докторів наук:

Боряк Г. В., Державний комітет архівів України – 1;

Дубровіна Л. А., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – 14;

Зелінська Н. В., Українська академія друкарства – 7;

Ільганаєва В. О., Харківська державна академія культури – 3;

Ісаєвич Я. Д., Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – 4;

Ківшар Т. І., Київський національний університет культури і мистецтв – 2;

Ковальчук Г. І., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – 4;

Кулешов С. Г., Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства – 1;

Курносов Ю. О., Інститут історії України НАН України – 1;

Кушнаренко Н. М., Харківська державна академія культури – 1;

Литвин М. Р., Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – 1;

Матяш І. Б., Державний комітет архівів України – 2;

Непомнящий А. А., Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського – 1;

Новальська Т. В., Київський національний університет культури і мистецтв – 1;

Омельчук В. Ю., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – 2;

Онищенко О. С., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – 8;

Попик В. І., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – 1;

Сенченко М. І., Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова» – 1;

Слободяник М. С., Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук – 3;

Соляник А. А., Харківська державна академія культури – 1;

Чишко В. С., Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (директор Інституту біографічних досліджень) – 2;

Шемаєва Г. В., Харківська державна академія культури – 1.

Значний інтерес становить коло опонентів: вони представляють університети, науково-дослідні установи НАН України, Національної академії мистецтв України установи, галузеві інститути, наукові бібліотеки, музеї тощо майже усіх регіонів України, показуючи формування наукового середовища в галузі дослідження книги та періодики. Переважно науковці виступали опонентами один-два рази. Найбільшу активність виявили такі опоненти, як С. Г. Кулешов – 6; О. Б. Виноградова; Матяш І. Б. – 6; В. Ю. Омельчук – 8 (додаток 10).

Отже, за показниками, що тут наведені, дослідження книги та періодики майже повністю перейшло від філологічних (передусім, «Журналістика») і педагогічних наук, а також частково історичних наук, до соціальних комунікацій. За такий короткий термін це міцний показник розвитку наукового напряму соціальних комунікацій. Разом з тим різноманітність спеціальностей показує й широку затребуваність об'єкта досліджень у різних наукових галузях, відображає синтезовану сутність змісту й функцій книги і періодики як соціального явища.

Основна вимога докторської дисертації – її теоретичний внесок у розвиток наукового напряму. Тематичний аспект докторських дисертацій розкриває напрями, що почали розроблятися в хронологічному зрізі: історія і теорія книги – від її історичних форм та книжкових пам'яток – рукописної форми, стародруків, цінних та рідкісних видань і до XIX ст.; XIX – початок XX ст., коли активно формується новітня українська література та національна українська книжка і просвітницька преса та журнальна періодика, виникають українські видавництва; період Української революції та історичні періоди XX ст., пов'язані з радянською ідеологією, що так фатально позначилася на долі української книги і періодики. Значного розвитку набула проблематика сучасного стану комунікаційних процесів, електронних технологій інформа-

ційної сфери, пов'язаних із книгою та періодикою, сучасного розвитку друкованих мас-медіа, національної преси, регіональних тенденцій у галузі преси, різних видів книги та періодичного друку; проводяться біобібліографічні дослідження діяльності видатних вчених і просвітників, які залишили помітний слід в історії книгодрукування та преси, а також дослідження ролі книги і періодики в процесах державного управління. Одним з напрямів стало вивчення соціальних функцій книги та преси в динаміці сучасного інформаційно-комунікаційного процесу, розвитку електронних ресурсів бібліотек, електронних видавництв, електронного суспільства та соціопсихологічних аспектів комунікаційних процесів в умовах глобалізації інформаційної діяльності.

Окремо слід зупинитися на спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», за якою захищено 61 дисертацію, з них 9 докторських у галузі книги і періодики, хоча загальна кількість захищених дисертаційних праць із цієї спеціальності становить близько 160, але інші дисертації мають або суто бібліотекознавчий, або бібліографознавчий аспект. У категоріальний зміст поняття системи книги і періодики, як вже згадувалося, можуть бути включені і такі аспекти, однак вони вже мають об'єктом і предметом бібліотечну та бібліографічну діяльність, яка не пов'язана з теорією та історією журналістики, іншими близькими напрямами соціальних комунікацій, але має спільні сфери дослідження, передусім, видавничу діяльність.

3.2. Дисертаційні дослідження у галузі книги та книжкової культури в Україні

Здобуття Україною незалежності відкрило перед українськими книгознавцями широкі можливості для дослідження власної національної культури, яка впродовж усього періоду існування СРСР була під забороною. Почався активний процес заповнення «білих плям» та вивчення тенденцій розвитку історії національної книги. За часів СРСР підготовка кадрів вищої кваліфікації бібліотечного та бібліографознавчого профілю здійснювалася у Москві та Ленінграді, в Україні не було власної аспірантури та докторантури у цих галузях.

За даними Л. А. Литвинової, яка спиралася на відомості, надані різними дослідниками, загальна тенденція підготовки кадрів для України в галузі бібліографознавства виражалася у дуже низьких показниках [39].

Вона стверджує, що після знищення вітчизняної школи українських книгознавців у 30-х роках, книгознавство почало відроджуватися з 90-х років XX ст., коли Україна звільнилася від ідеологічного тиску

радянських часів. Так, для порівняння можна зазначити, що у 50–70-х роках захистилися на здобуття наукового ступеня переважно кандидати педагогічних наук М. М. Фельдштейн (1953 р. – питання державної бібліографії УРСР), Н. Я. Фрідьєва (1954 р. – публічна, громадська та безкоштовні бібліотеки Харкова до 1917 р.), В. Т. Витяжков (1954 р.), І. І. Корнєйчик (1955 р. – крайова бібліографія художньої літератури), М. С. Демченко (1961 р.), О. І. Коломийченко (1965 р. – видання та розповсюдження творів класиків марксизму-ленінізму в Україні в 1917–1920 рр.), С. І. Волкова (1968 р. – розвиток і укріплення державних масових бібліотек РСФРР у 1933–1937 рр.), Д. Д. Тараманов (1968 р.), Т. О. Скрипник (1969 р. – комуністична партія – організатор видавничої справи в Україні у 1917–1920 рр.), С. В. Сороковська (1971 р. – українська радянська історична бібліографія. Її становлення, розвиток та завдання), О. М. Хропач (1978 р. – проблеми бібліотечного обслуговування промисловості регіону – на матеріалах УРСР), Н. Ф. Колосова (1978 р. – бібліографічні і статистичні аспекти історії технічної книги УРСР у 1926–1932 рр.), Л. П. Одинока (розвиток бібліотекознавства в УРСР у 1917–1941 рр.) та ін. [40].

За даними Г. І. Булдіної, з 324 дисертаційних робіт, захищених у дисертаційній раді Московського державного університету культури протягом 1980–1996 рр., 35 (10,8 %) наукових досліджень було виконано в УРСР до 1991 р. за усіма спеціальностями, тому відсоток дисертацій у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства був ще меншим [117, с. 129–130].

Окремі докторські дисертації українських вчених, захищені у 70-х роках ХХ ст., досліджували українську книгу в колі слов'янських культур. Для історії книги важливими є дві ґрунтовні докторські дисертації: «Мистецтво книги в Україні XVI–XVIII ст.» (1973) Я. П. Запаска та «Історія книгодрукування на Україні та його роль у міжслов'янських культурних зв'язках XVI – першої половини XVII ст.» (1977) Я. Д. Ісаєвича [65]. Обидва вчених були яскравими представниками української гуманітарної науки.

Отже, перелік цих дисертацій яскраво свідчить, що питання історії книги, передусім української, та книгознавства в цілому, після значного періоду «забуття» лише в 90-х роках ХХ ст. отримали можливість системного вивчення. Тому огляд розвитку напряму є актуальним завданням сучасного книгознавства, він уперше розкриває динаміку й тематичний склад дисертаційних праць у хронологічному зрізі та структуру цього масиву праць. До аналізу не залучалися дисертаційні праці з бібліографознавства та бібліографії книги і періодики, які, на нашу думку, мають дещо інший методо-

логічний апарат і як предмет дослідження їх треба вивчати окремо.

Створення власної системи кадрів вищої кваліфікації дало змогу в стислі терміни розпочати дослідження української історії книги та книжкової справи. У цей період було відкрито спеціалізовані вчені ради та аспірантуру зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» при головних бібліотечних інституціях, зокрема, при Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (з 1993), при Харківській державній академії культури (1997), при Київському національному університеті культури і мистецтв (1993).

До 1993 р. були дві окремі спеціальності – 05.25.03 «Бібліотекознавство, бібліографознавство» та 05.25.04 «Книгознавство», а захисти відбувалися за спеціальностями педагогічних, філологічних та історичних наук. Спочатку ці спеціальності були віднесені до «Документальної інформації», що зафіксовано в спеціальній постанові президії Головної ради ВАК України № 1/9 від 13 травня 1993 р.

Тоді домінували історичні дослідження, спрямовані на закриття «білих плям» в історії вітчизняного бібліотекознавства, книгознавства, бібліографознавства. Водночас дослідження книги і книгознавства захищаються і в галузях інших наук, тому залучалися і відомості щодо захистів з інших спеціальностей.

У поняття «книга» включається система категоріальних книгознавчих понять, пов'язаних із книгознавчою категорією «книга» та «книжкова культура», що включає, у тому числі й історіографічні аспекти, історію книжкових колекцій та зібрань, історію книговидавничої справи та книгорозповсюдження.

Тема розвитку дисертаційних досліджень з історії книги, книгознавства та книжкової періодики в Україні 90-х років XX ст. – середини 10-х років XXI ст. не була предметом спеціального дослідження. Певні питання розглянуто в дисертації Л. О. Литвинової, яка, як уже згадувалося, аналізувала розвиток спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», надала загальну характеристику наукових шкіл, проаналізувала наукометричні та бібліометричні показники розвитку комплексної дисципліни, однак показники розвитку дисертаційних досліджень у галузі книги спеціально не виокремлювалися, хоча й коротко сказано про основні напрями дослідження книги на основі статистики згадування слова «книга» у назві дисертації (41 дисертація), а також не враховувалися книгознавчі дослідження, що захищалися за іншими спеціальностями.

Хоча спеціалізацію 05.25.04 «Книгознавство» було вже відкрито одночасно з оформленням ВАК України, перші книгознавчі роботи були

захищені в рамках історичних наук за традиційними напрямами – «Історія України» та «Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни».

Розглянемо загальну динаміку дисертаційних досліджень у галузі книги та книжкової культури на прикладах дисертаційних досліджень. З метою скорочення системи підрядкових посилань бібліографічні відомості авторефератів тут і далі не наводяться, тому що читачі можуть легко знайти їх за алфавітним списком дисертацій у списку джерел та в додатку 3, де подано хронологічну послідовність захістів. Отже, для ідентифікації авторів та назв і хронології досліджень праць ми відсилаємо до додатків.

Першими працями стали дослідження історії розвитку книгознавства в УСРР у 20-ті–30-ті роки канд. іст. наук Г. І. Ковальчук (1992, 07.00.02); а також кодикологічні дослідження рукописної книги д-ра іст. наук Л. А Дубровіної, де опрацьовано теоретичні й практичні питання рукописної книги, узагальнені в нових, заявлених дослідницею, дисциплінах – кодикологія та кодикографія у дослідженнях історії української книги (1993, 07.00.06); дослідження канд. іст. наук В. Я. Фріс із питань історії кириличної рукописної книги в Україні XVI – першої половини XVII ст. в контексті кодикології та регіональних особливостей (1994); дослідження канд. іст. наук М. Б. Боянівської, присвячені виробництву й розповсюдженню української рукописної книги в XV – першій половині XVII ст. (1994).

З 1994 р. з огляду на нерозробленість питань історії, теорії та практики української книги було запроваджено дисципліну «Книгознавство», у рамках якої в 1994 р. захищено дисертації, присвячені вивченню оправи українських книг та стародруків як об'єкта кодикографії (О. М. Гальченко, канд. іст. наук, 05.25.04) та історії книговидавництва «В. І. Рапп і В. І. Потапов» (Н. М. Ольховик, канд. іст. наук, 05.25.04).

У 1995 р. відбувся захист першої праці з історії книжкових колекцій та зібрань, присвяченої бібліотеці й архіву київського митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова), (Є. В. Рукавіцина, канд. іст. наук, 05.25.04).

У 1996 р. – змінюється шифр спеціальності та її зміст – вона об'єднує близькі спеціальності і дістає назву «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» з правом захисту на історичні, педагогічні і філологічні науки.

Відкриття спеціальності ознаменовано докторською дисертацією на тему історії українського книжкового руху: книговидання та книгорозповсюдження в 1917–1923 рр. (Т. І. Ківшар, д-р іст. наук, 07.00.08).

Отже, вже в перші роки сформувалися напрями в галузі історії книги, кодикології та кодикографії, історії книжкових колекцій та зібрань, книговидання та книгорозповсюдження.

Цікаво, що наступні роки продемонстрували розвиток таких напрямів, як розробка теоретичних питань книжкової культури, методології наукового дослідження книжкових колекцій та зібрань у бібліотеках.

У 1997–1998 рр. захищено дисертації в галузі методичного забезпечення проведення реконструкції та реєстраційного опису бібліотечних колекцій та зібрань у системі історико-культурних фондів (Л. В. Муха, канд. іст. наук, 07.00.08) і дослідження та колекціонування стародрукованої кириличної книги в Галичині (кінець XVIII – перша половина XX ст.) (О. М. Колосовська, канд. іст. наук, 07.00.08).

Новий напрям – дослідження різних аспектів друкованої книги та її типологічних особливостей. Зокрема у 1997 р. відбувся захист дисертації в галузі мистецтва книги, присвяченої вивченню художніх компонентів структури навчальної книги як засобу розвитку пізнавального інтересу молодших школярів (І. Д. Нілова, канд. пед. наук, 07.00.08). У 1998 р. досліджувалися історіографія, джерела, типологія видань для дітей в Україні 1917–1923 рр. (Н. П. Марченко, канд. іст. наук, 07.00.08), а також природничо-наукова і технічна книга в Україні у XVIII ст. (В. Ю. Соколов, канд. іст. наук, 07.00.08). Розвиток історичної оправи книги та її мистецтва розглянуто в дисертації С. В. Зінченко (канд. іст. наук, 07.00.06). У 1998 р. триває дослідження рукописної книги, зокрема методичних аспектів історико-книгознавчого аналізу та археографічного опису єврейських декорованих рукописних пам'яток України XVIII – початку XX ст. (І. А. Сергєєва, канд. іст. наук, 07.00.08), у наступному – захищається дисертація, присвячена кодикологічному дослідженню грецьких рукописних книг і документів IV–XX ст., що зберігаються в НБУВ (Є. К. Чернухін, канд. філол. наук, 07.00.08).

Тоді ж, у 1997 р., започатковується напрям книгознавчої періодики – захищається кандидатська дисертація, об'єктом якої стали «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20-х – початку 30-х років XX ст. (Н. Г. Солонська, канд. іст. наук, 07.00.08), а в 1998 р. відбувся захист дисертації, присвяченої журналам України 1917–1928 рр. у фонді Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського як історико-книгознавчому джерелу (Т. В. Коваль, канд. іст. наук, 07.00.08). Також досліджувалася книговидавнича діяльність Києво-Могилянської академії та її вихованців (І. Б. Торбаков, канд. іст. наук, 07.00.08).

Значного розвитку в подальшому набуває напрям вивчення історії цінних бібліотечних книжкових зібрань. У 1999 р. захищено дисертацію,

присвячену вивченню книжкового зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII – середини XIX ст. в контексті походження, долі та історико-книгознавчої реконструкції (С. О. Булатова, канд. іст. наук, 07.00.08). У 2001 р. захищаються кандидатські дисертації з історії архіву і бібліотеки Шодуарів як джерело з історії колекціонування і біобібліографії в Україні XIX–XX ст. (Є. А. Біленький, канд. іст. наук, 07.00.08); родових книгозбірень Правобережної України XVIII ст. (І. О. Римарович, канд. іст. наук, 07.00.08); історії комплектування та сучасного стану колекційних фондів бібліотеки Київського університету св. Володимира (1834–1927 рр.) (Т. Є. Мяскова, канд. іст. наук, 07.00.08).

Українські сільськогосподарські видання Східної Галичини (20–30-ті рр. XX ст.) розглядаються як джерело бібліографічної інформації в 1999 р. (Л. А. Пинда, канд. іст. наук, 07.00.08).

У 2000 р. вивчалася книжкова справа: книговидання київського товариства «Просвіта» (1906–1920 рр.) розглянуто в дисертації С. Л. Зворського (канд. іст. наук, 07.00.08). Аспекти взаємодії книжкової справи та ЗМІ – книжкова промоція, – розглянуті в дисертації Г. М. Ключковської (канд. філол. наук, 10.01.08).

Тривають дослідження окремих видів історичної книги – у 2001 р. захищається історико-книгознавче дослідження друкованого букваря в Україні XVI – початку XX ст. (О. З. Клименко, канд. іст. наук, 07.00.08) та мистецтвознавча дисертація, присвячена дереворізам кириличних книг Галичини XVII ст. та відображенню в них образів Христа і Богородиці (В. В. Стасенко, канд. мистецтвознавства, 17.00.05). Досліджувалася нотна рукописно-книжна колекція О. К. Розумовського як об'єкт музичного джерелознавства (Л. В. Івченко, канд. мистецтвознавства, 17.00.03).

У 2001 р. дисертаційні дослідження в галузі педагогічних наук розкривають особливості культурно-виховної ролі книги в умовах формування інформаційного суспільства (О. Л. Біличенко, канд. пед. наук, 07.00.08) та книгознавчої підготовки фахівців у системі вищої бібліотечно- бібліографічної освіти України: теоретико-методологічні засади (С. В. Сищенко, канд. пед. наук, 07.00.08).

Біографічні досліження видавничої діяльності представлено у 2002 р. докторською дисертацією – дослідженням архівно-археографічної та бібліотечно-бібліографічної діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (В. П. Ляхоцький, д-р іст. наук, 07.00.08).

Захищено дослідження з теорії книги та документа в системі соціальних комунікацій (Г. М. Швецова, д-р іст. наук, 07.00.08), кандидатські дисертації, присвячені видавничо-бібліотечній інфраструктурі української еміграції в Чехо-Словаччині між двома світовими війна-

ми (О. С. Заремба, канд. іст. наук, 07.00.08) та музично-видавничій діяльності на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст. (Л. М. Зеленська, канд. іст. наук, 07.00.08).

Дослідження рукописної книги у 2003 р. були представлені дисертаціями О. А. Іванової, яка опрацювала засади кодикологічного опису рукописної книги XVI ст. в Україні (канд. філол. наук, 07.00.08), М. К. Іваннікової, дослідження якої присвячене кириличній світській рукописній книзі XVII ст. у фондах НБУВ (канд. іст. наук, 07.00.08), та С. М. Міщук, який дослідив колекційний фонд бібліотеки Волинського краєзнавчого музею в Житомирі (1900–1932), його походження, склад, долю (канд. іст. наук, 07.00.08).

У 2004 р. захищається кілька дисертацій, що розкривають історію, долю та склад унікальних колекцій та зібрань, продовжують розвивати теоретико-методологічні засади класифікацій, наукового опису та створення науково-пошукових довідників у галузі колекційної книжкової спадщини. Серед них – дослідження бібліотечних колекцій та зібрань XIX–XX ст. як об'єктів археографічного та джерелознавчого опису (Л. В. Лисенко, канд. іст. наук, 07.00.08); книжково-рукописного зібрання барона Ф. Р. Штейнгеля (Н. Р. Миронець, канд. іст. наук, 07.00.08); бібліотечних колекцій з історії нумізматики XIX – початку XX ст. у фондах НБУВ (Г. А. Міщук, канд. іст. наук, 07.00.08).

У 2004 р. тривало дослідження аспектів книговидання, зокрема книговидавнича справа Поділля у період другої половини XIX – початку 30-х років XX ст. розглядається в дисертації Т. Н. Кароєвої (канд. іст. наук, 07.00.08): видавнича справа в Києві (друга половина XIX – початок XX ст.) – у праці С. С. Петрова (канд. філол. наук, 10.01.08), науково-видавнича та просвітницька діяльність Василіянського Чину в Галичині (кінець XIX –перша половина XX ст.) – у дисертації М. В. Лозинського (канд. іст. наук, 07.00.01). Тенденції сучасного вітчизняного книговидання: організаційний, тематичний та рекламно-промоційний аспекти (1991–2003 рр.) – дослідження І. М. Копистинської (канд. філол. наук, 10.01.08).

З'явилися й історіографічні дослідження. Зокрема, розвиток історико-книгознавчої думки в Україні у XIX ст. – тема дисертації Н. М. Шалашної (канд. іст. наук, 07.00.08).

Сім дисертацій книгознавчої проблематики захищено у 2005 р. Теорія книги представлена докторською дисертацією на тему: «Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття» (Г. І. Ковальчук, д-р іст. наук, 07.00.08), певні теоретичні напрацювання представлені в дисертації, присвяченій трансформації навчальної книги в умовах

інформатизації вищої освіти (О. О. Карпенко, канд. пед. наук, 07.00.08). Конкретно-історичні дослідження стосувалися франкомовної україніки кінця XVII – початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція (Р. С. Кириченко, канд. іст. наук, 07.00.08); української книги другої половини XIX – першої чверті XX ст. на півдні України: історико-книгознавчий і бібліографічний аспекти (Н. Л. Малиновська, канд. іст. наук, 07.00.08); української дитячої книжки Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.) (Г. В. Корнєєва, канд. іст. наук, 07.00.08); бібліотечної, книговидавничої та культурно-просвітницької діяльності М. П. Балліна (1829–1904) (В. М Ковальчук, канд. іст. наук, 07.00.08).

У 2006–2007 рр. триває розвиток напрямів бібліотечної періодики – 1991–2005 (Л. І. Бейліс, канд. іст. наук, 07.00.08). Продовжується вивчення різних історичних видів музичної книги – рукописної книги, зокрема виконано кодикологічне дослідження музичної крюкової рукописної книги XII – початку XX ст. в Україні (Е. С. Клименко, канд. іст. наук, 07.00.08); історії українського інтролігаторства в аспекті мистецтва оправи (С. В. Зінченко, канд. іст. наук, 07.00.06); досліджуються українські нотні видання 1923–1934 років: книгознавчий і бібліографічний аспекти (О. А Вакульчук, канд. іст. наук, 07.00.08).

З кінця 2007 р. змінюється номенклатура спеціальностей, і «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» переходить до нової наукової галузі – «Соціальні комунікації» з правом захисту в галузі історичних наук та в галузі соціальних комунікацій. За спеціальністю 07.00.08 у 2008 р. захистилися здобувачі, які представили дисертації до захисту в 2007 р. Серед них докторська дисертація Б. З Якимовича, присвячена видавничій діяльності Івана Франка (1890-ті роки XIX ст. – 1916 р.), який розглядався і як книгознавець (д-р іст. наук, 07.00.08).

Плідним для книгознавчого напряму став 2008 р., коли відбувся захист дисертації з рукописної книги, видавничої справи, персонологічного дослідження видавців та книгознавців, зокрема кириличної рукописної книги XVI ст. в історико-культурному процесі в Україні (М. М. Кольбух, канд. іст. наук, 27.00.03); дослідження «Часопис "Книгарь" як осередок вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920 рр.)» (Т. С. Гринівський, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); праці «Іван Крип'якевич як книгознавець» (Т. О. Литвин, канд. іст. наук, 27.00.03).

Водночас з'явилися дисертації з деяких аспектів економіки книговидання та його державного регулювання, зокрема, присвячені організаційно-

управлінським засадам формування конкурентних стратегій в економіці України: на прикладі книговидавництва (Р. А. Дименко, канд. екон. наук, 08.00.03), державному регулюванню розвитку книговидання в Україні (Т. В. Кузякова, канд. наук з державного управління, 25.00.02).

У 2009 р. відбувся захист першої дисертації з дослідження книги та книгорозповсюдження в умовах інформаційного суспільства та інтеграції соціокомунікаційного простору (О. М. Афанасенко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03), хоча поки ще домінують історичні праці в галузі історії книги та книжкової спадщини. Серед останніх – дослідження французької книги в Галичині у другій половині XVII ст.: видавничий репертуар, розповсюдження та рецепція (І. Б. Качур. канд. іст. наук, 27.00.03); історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової спадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) (С. М. Міщук, д-р іст. наук, 27.00.03).

2010 рік позначений подальшим дослідженням історії книжкових колекцій та зібрань, зокрема приватних книжкових зібрань у фондах Наукової бібліотеки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (1918–1941) (М. М. Калмикова, канд. іст. наук, 27.00.03); книгозбірні «Студіон» у Львові (1909–1940 рр.) (М. О. Кривенко, канд. іст. наук, 27.00.03), а також книгознавчої періодики: часопису «Українська книга» (1937–1943) у контексті становлення української книгознавчої періодики першої половини XX ст. (І. Д. Плехова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

У 2011 р. вперше в історії книгознавства в дисертаційних дослідженнях розглянуто питання книжкової комунікації, теорії, історії, перспектив розвитку (В. А. Маркова, д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.03); звернуто увагу на конкретні питання історії стародрукованої книги – історико-книгознавче дослідження видань І. Федорова та П. Мстиславця: філігранологічний аспект (Н. П. Бондар, канд. іст. наук, 27.00.03); триває дослідження дитячої книги в мультимедійному середовищі (О. О. Литвиненко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03). Родова книгозбірня Урбановських та Стажинських як об'єкт історико-книгознавчого дослідження (XIX – поч. XXI ст.) – тема дисертації, захист якої відбувся також у 2011 р. (О. С. Рабчун, канд. іст. наук, 27.00.03).

У 2012 р. типологія, проблематика, жанрові особливості книговидання для дітей в Україні XX ст. розглянуті в дисертації Н. М. Вернигори (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); шкільний підручник у періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті роки XX ст. – поч. XXI ст.) досліджено О. В. Бондар (канд. пед. наук, 13.00.01).

Висвітлювалася роль товариства «Рідна школа» в книжковому русі

Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. (О. С. Плитус, канд. іст. наук, 27.00.03).

У 2013 р. захищено дві докторські дисертації: з розвитку знаннєвих бібліотечних ресурсів, книжкових та періодичних видань (К. В. Лобузіна, д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.03); а також у галузі новітньої української дитячої книги: соціокультурний, комунікативний та видавничий виміри (Е. І. Огар, д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

Узагальнення розвитку дисертаційних досліджень як джерела визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства в Україні (1994–2012) здійснено в праці Л. А. Литвинової (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03), професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі розглядається в дисертації В. Є. Сошинської (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03).

Стан, проблеми та перспективи реклами книги в незалежній Україні вивчалися В. В. Кулаковською (канд. культурології, 26.00.01), зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей у бібліотеках України – Ю. І Горбанем (канд. культурології, 26.00.01); національна книга в культурі України (кінець XX – початок XXI ст.) – С. П. Ковальчук (канд. культурології, 26.00.01).

У 2014 р. Л. В. Головата захистила докторську дисертацію, присвячену історії книговидавничої справи у Центрально-Східній Європі 1939–1945 рр. (д-р іст. наук, 07.00.01).

У 2015 р. відбувся захист дисертації з історії сербських видань кінця XVIII – початку XX ст. у Галичині: історико-книгознавчий аспект (І. В. Олексів, канд. іст. наук, 27.00.03); дослідження української літературно-художньої періодики в УСРР (1921–1934 рр.): бібліотечно-бібліографічна реконструкція, напрями розвитку, специфіка функціонування (Т. С. Опришко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03); дослідження української кириличної рукописної книги XVII ст.: атрибуція та кодикологічний опис (Т. А. Добрянська, канд. іст. наук, 27.00.03), а також дисертації, присвяченої вивченню концептуальних засад державної політики України в галузі книговидання та книгорозповсюдження (А. Л. Мураховський, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03).

Аналізуючи загальні показники динаміки, можна підбити підсумки та констатувати наступне.

У цілому захищено 84 дисертації. Серед них до введення галузі «Соціальні комунікації» за 15 років – з 1992 по 2008 р., захищено 56 дисертацій, після – за вісім років за шифрами соціальних комунікацій – 28.

За роками захисту, закономірно, спочатку було не дуже багато захистів: 1992 – 1; 1993 – 1; 1994 – 4; 1995–1996 – 2. З 1997 р. напрям ак-

тивізується – за цей період відбулося його оформлення, сформульовані теми, підготовлені дисертації і впродовж 1997–1998 рр. захищено вже 9 робіт, а надалі за роками: 1999 – 5; 2000 – 4; 2001 – 7; 2002 – 4; 2003 – 3; 2004 – 8; 2005 – 6; 2006–2007 – 3; 2008 –2009 – 7; 2010 –2011 –7; 2012 – 3; 2013 – 6; 2014 – 1; 2015 – 4. Певний спад кількості дисертацій припадає на останні два роки.

Кількісні показники дослідження лише дають змогу стверджувати, що виділення напряму книгознавства як соціокомунікаційної дисципліни було об'єктивно обґрунтованим і за останні роки сталося його оформлення.

Отже, переведення до галузі соціальних комунікацій продовжило такі самі темпи розвитку.

За 2008 р. дві дисертації (Т. Ярощенко та Б. Якимович) захищені за старим шифром 07.00.08, у зв'язку з тим, що дисертації була представлені до захисту до зміни номенклатури спеціальностей.

Серед дисертацій найбільшу кількість представляють історичні науки: 48 дисертацій (серед них і ті, що з 2008 р. захищалися у межах галузі «Соціальні комунікації», – 9 , а також 12 – з присвоєнням ступеня кандидата і доктора наук із соціальних комунікацій); 7 – з педагогічних наук; 11 – з філологічних наук, 2 – з мистецтвознавства, 1 – з державного управління, 2 – з культурології, 1 – з економічних наук.

Отже, у дослідженнях книги та книжкової культури після відкриття спеціальності «Соціальні комунікації» з 2008 р. захищено в межах галузі «Соціальні комунікації» – 9 дисертацій з історичних наук та 12 – із соціальних комунікацій.

Тематично-хронологічний аспект аналізу захистів кандидатських та докторських дисертацій показав загальну динаміку розвитку книгознавчої проблематики за часів незалежності України, зміну номенклатури спеціальностей, коли відбувалися зміна паспортів та аспектів дослідження книгознавства та розширення його меж, розвиток різних напрямів щодо вивчення історії, теорії та практики вивчення національної книги в історичному контексті та соціокультурному процесі, початок досліджень сучасних проблем книги, книжкової культури, книговидавництва та книгорозповсюдження.

Враховуючи те, що лише з 90-х років XX ст. почався розвиток сучасного українського книгознавства, дослідження бібліотечних фондів книжкової спадщини, неактуалізовані у попередні роки і викреслені з національної пам'яті як національна буржуазна культура, саме ці дослідження започаткували абсолютно новий для української науки напрям, покликаний заповнити лакуни історичної пам'яті, розкрити книжкові

скарби та створити міцні теоретичні засади для розвитку цієї дисципліни.

Аналізуючи кількісні показники, слід зазначити, що серед 84 дисертацій, захищених у 1992–2015 рр. у галузі книги за спеціальністю книгознавства, докторських дисертацій лише 11. П'ять з них мають важливе значення для теорії, історії та історіографії книги в цілому (Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Г. М. Швецова, С. М. Міщук, В. А. Маркова). Дві докторські дисертації розкривають аспекти історії персонального аспекту книговидавничої діяльності, у тому числі – в особах (В. П. Ляхоцький, Б. З. Якимович); дві – українського книговидавничого руху (Т. І. Ківшар та Л. В. Головата). Одна дисертація присвячена вивченню специфіки комунікаційних особливостей сучасної дитячої книжки в соціокультурному, комунікативному та видавничому вимірі (Е. І. Огар). Одна дисертація розкриває засади створення сучасного знаннєвого ресурсу книги, вирішує методолого-технологічні питання створення бібліографічного та цифрового ресурсу в сучасних базах даних та мережах (К. С. Лобузіна).

Хоча за своїм значенням ці дисертації ґрунтовно розвивають теоретико-методологічні засади книгознавства, однак, безумовно, є недостатнім результатом для розвитку нового напряму. Усі вони, незважаючи на те, що були захищені як у галузі історичних наук (вісім), так і в галузі соціальних комунікацій (дві), містять значний соціокомунікаційний аспект, що свідчить про правомірність відкриття галузі соціальних комунікацій та вдосконалення номенклатури спеціальностей.

Недостатність теоретичної розробки питань книги та книжкової культури певною мірою компенсувалася висвітленням теоретичних аспектів у кандидатських дисертаціях, серед котрих значна частина питань започатковує та розвиває методичні засади кодикології та книгознавства, дослідження та реконструкції книжкових фондів бібліотек, колекцій та зібрань, вивчення їх походження, складу та долі, проведення вивчення стародруків, сучасних видів і типів національної книжки тощо.

Окреслились окремі напрями книгознавчих досліджень, що викладено нами в хронологічній послідовності:

• розвиток теоретичних засад кодикології як дисципліни, що вивчає рукописну книгу – слов'янську кириличну, грецьку, єврейську тощо, її об'єкт, предмет, методи, поняття рукописної спадщини та створення системного наукового опису (кодикографія), розробка питань типології, мистецтва книги, видового складу рукописної спадщини XI–XIX ст., вивчення оправи книги. Цей напрям опрацьовувався в дисертаціях Л. А. Дубровіної, В. Я. Фріс, М. Б. Боянівської, О. М. Гальченко, І. А. Сергєєвої, Є. К. Чернухіна, О. А. Іванової, В. В. Стасенко, М. К. Іваннікової,

Е. С. Клименко, М. М. Кольбух, Т. А. Добрянської;

• історіографічний напрям вивчення рукописної книги (С. М. Міщук);

• теорія книги та документа в системі соціальних комунікацій (Г. М. Швецова-Водка);

• розвиток історико-книгознавчої думки в Україні (Н. М. Шалашна);

• теорія та практика книжкового пам'яткознавства (Г. І. Ковальчук);

• книжкова комунікація (В. А. Маркова, В. Є. Сошинська);

• історія книговидавничої справи та книгорозповсюдження (Н. М. Ольховик, Т. І. Ківшар, І. Б.Торбаков, О. С. Заремба, Л. М. Зеленська, Т. Н. Каруєва, Л. В. Головата), у тому числі в сучасному суспільстві (О. М. Афанасенко, А. Л. Мураховський, І. М. Копистинська);

• книжкова спадщина України у спеціалізованих виданнях – стародруках (Н. П. Бондар), природничо-наукова і технічна книга в Україні у XVIII ст. (В. Ю. Соколов), сільськогосподарська книга (Л. А. Пинда), нотні видання (О. А. Вакульчук);

• історія книжкових колекцій та зібрань (Є. В. Рукавіцина, С. О. Булатова, О. М. Колосовська, Є. А. Біленький, І. О. Римарович, Л. В. Івченко, Т. Є. Мяскова, С. М. Міщук, Г. А. Міщук, Н. Р. Мироненць, М. М. Калмикова, М. О. Кривенко, О. С. Рабчун);

• науково-методичні питання реконструкції історичних колекцій та бібліотечних зібрань, збереженості та історичної долі (Л. В. Муха, Л. В. Лисенко, Р. С. Кириченко);

• навчальна книга, книгознавча підготовка фахівців (І. Д. Нілова, О. Л. Біличенко, С. В. Сищенко, О. О. Карпенко, О. З. Клименко);

• дитяча книга в Україні і сучасному мультимедійному просторі (Н. П. Марченко, Г. В. Корнєєва, О. О. Литвиненко), дитяча книга в мультимедійному просторі (Н. М. Вернигора, О. І. Огар);

• історія регіональної книжки XIX–XX ст. (Н. Л. Малиновська);

• іноземна книга в Україні (І. Б. Качур, І. В. Олексів);

• періодика в системі книгознавства (Н. Г. Солонська, Т. В. Коваль, Л. І. Бейліс, Т. С. Гринівський, І. Д. Плехова, Т. С. Опришко);

• персональний внесок видатних вчених та просвітників у книговидавничу діяльність (В. П. Ляхоцький, В. М. Ковальчук, Б. З. Якимович, Т. О. Литвин).

Тридцять сім дисертацій було захищено в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Крім того, захист відбувся у таких інституціях, як Інститут історії НАН України (2), Харківська державна академія культури (5), Київський національний університет культури і мистецтв (4); Київський національний університет ім. Т. Шевченка (3), Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (2),

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (1). Здобувачі представляли різні міста України: Київ, Харків, Львів, Рівне, Луцьк, Житомир, Миколаїв, Чернігів, Одеса, Сімферополь.

Важливо відзначити, що у більшості дисертацій відчутно простежується історичний контекст та джерелознавчий аспект, незалежно від шифру спеціальності, що, безумовно, пояснюється потребою у розробці питань історії національної книги. Ці питання залишалися впродовж значного часу незатребуваними радянським суспільством, критичним стало відставання України в питаннях історії української національної та історичної книги, висвітлення україніки, що перебувала під забороною з 30-х років XX ст., коли розвиток книгознавства та національної бібліографії був припинений.

Водночас почалася розробка питань сучасного книгознавства, книговиробництва, книгорозповсюдження, мультимедійних технологій, створення електронної книги та системи книжкових ресурсів, професійної комунікації в книгознавстві, книги як об'єкта комунікації тощо.

Тематично-хронологічний зріз дає змогу розглянути розвиток напрямів дослідження у їх спадкоємності та актуалізації, відстежити динаміку створення певних наукових шкіл, розвиток методології дослідження, а також розширення сфери та змісту напряму. Хоча за проблемно-тематичним змістом значна кількість дисертацій становить поодинокі праці, які лише намітили формування певної структури досліджень книги як явища, що свідчить про розвиток методології та методів дослідження певних напрямів.

У цьому контексті найбільшого розвитку набув напрям теорії, історії та історіографії рукописної книги, що свідчить про оформлення школи кодикології та її розвиток, чітко означений у проблемно-хронологічному аспекті – від її теоретичних засад до реалізації ідей та вдосконалення методів атрибуції, встановлення походження, історії функціонування та історичної долі рукописної книги XII–XVIII ст., формування сучасних електронних ресурсів тощо. Послідовний розвиток досліджень належить київським вченим НБУВ (Л. А. Дубровіна, О. М. Гальченко, І. А. Сергєєва, Є. К. Чернухін, О. А. Іванова, М. К. Іваннікова, Е. С. Клименко, М. М. Кольбух, Т. А. Добрянська), а також львівським вченим (В. Я. Фріс, М. Боянівська та М. М. Кольбух); житомирським вченим (С. М. Міщук). Дві дисертації захищалися в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України й обидві лише в 1994 р. (В. Я. Фріс та М. Б. Боянівська).

Наступним за значенням напрямом є історія цінних книжкових колекцій та зібрань, яка ніколи не досліджувалася в попередні роки.

Хронологічно початок розвитку цього напряму пов'язаний з першим досвідом дослідження колекцій та розробкою науково-методичних питань щодо реконструкції історичних колекцій та бібліотечних зібрань (Л. В. Муха, Л. В. Лисенко, Р. С. Кириченко). Хронологічне нарощування проблематики, поступовий розвиток методичних засад дослідження колекцій також простежується у послідовності захищених дисертацій таких вчених як Є. В. Рукавіцина, С. О. Булатова, О. М. Колосовська, Є. А. Біленький, І. О. Римарович, Т.Є. Мяскова, Г. А. Міщук, Н. Р. Миронець, Л. В. Івченко, М. М. Калмикова, М. О. Кривенко, О. С. Рабчун.

Основна кількість дисертаційних досліджень виконана в НБУВ. Крім того, вчені Є. А. Біленький та Г. А. Міщук представляють м. Житомир, Н. Р. Миронець – Луцьк, М. М. Калмикова – Сімферополь, О. М. Колосовська та М. О. Кривенко – Львів, Н. М. Шалашна – Миколаїв. Усі дисертації захищалися в НБУВ, що означає її лідерство в цьому напрямі. Усі ці дисертації, захищені в НБУВ, створюють «збагачене середовище» для розвитку дослідження історії книги та книжкових зібрань як наукового напряму в Україні.

Отже, за роки незалежності сформувався міцний напрям дослідження української книги та книжкової культури в аспектах історії та теорії книги і в документному потоці наукової галузі «Соціальні комунікації».

3.3. Дисертаційні дослідження преси і періодики в Україні 90-х років XX ст.

Загальна динаміка розвитку дисертаційного процесу дає змогу простежити розвиток дослідження преси і періодики в незалежній Україні, основних наукових напрямів і актуальних для пресознавства тем.

Українська преса та періодика – один із найпривабливіших для дисертаційних досліджень різного профілю напрям. Як синтезований об'єкт дослідження преса вивчається фахівцями різних наук і в різних аспектах, що дають комплексне уявлення про загальні тенденції та конкретний зміст її розвитку в конкретно-історичних умовах та сучасному суспільстві, а також розкривають теоретичні засади преси як соціогуманітарного явища. Питання історії преси тісно пов'язане з журналістикою, однак, залучаючи видання з історії преси та періодики, ми залишаємо поза межами дослідження розвиток літературно-критичної діяльності та редакційно-видавничий аспект періодики, що не відображав її змістовну площину, яка є окремим предметом дослідження.

У зв'язку з попередніми ідеологічними заборонами дослідження

історії національної преси і періодики, відчутно проявилося прагнення вчених опрацювати найбільш складні періоди історичного розвитку України в ХХ ст.

У 90-х роках ця проблематика лише почала розвиватися. Перші глибокі дисертаційні дослідження з'явилися в 1994–1996 рр. і відразу намітили основні вектори вивчення національної періодики, її функціональної сутності. Іменний покажчик авторефератів представлений у списку джерел у розділі «Автореферати дисертацій», хронологічна послідовність захистів – у хронологічному покажчику в додатку 3.

Перша дисертація, захищена в 1994 р., присвячувалася науково-просвітницькій пресі України ХІХ – першої третини ХХ ст. (О. Ф. Кононець, д-р іст. наук). У 1995 р. відбувся захист дисертації з питань періодичної преси як джерела вивчення національно-культурної політики Української держави (1918 р.) (Г. Я. Рудий, канд. іст. наук). У 1996 р. з'явилася наступна дисертація, присвячена пресі як джерелу досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.) (І. В. Крупський, д-р іст. наук), а також дослідження «"Літературно-науковий вісник" як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і рр. ХХ ст.)» М. П. Лескова (канд. філол. наук, 10.01.08). Крім того, у 1996 р. з'явилася перша дисертація, що розкриває сучасні питання ролі преси у державотворенні: «Державотворчі функції сучасної української преси» І. І. Паславського (канд. політ. наук, 23.00.02). Також у 1996 р. відбувся захист першої праці із зарубіжної проблематики, що представляла специфічний напрям вивчення зарубіжної мови у зарубіжній українській періодиці, питання культури української мови в періодичних виданнях української діаспори США і Канади вивчалося О. С. Кривошеєвою (канд. філол. наук, 10.02.01).

У 1997 р. з'явилося вже більше праць, переважно філологічного профілю, які висвітлювали теми національної свідомості і культури, що раніше були «неактуальними». Цього року відбувся захист першої праці з педагогічних наук (І. М. Мельник), першої дисертації, присвяченої регіональній пресі (О. Д. Школьна) та першої дисертації, присвяченої книгознавчій періодиці (Н. Г. Солонська).

Зокрема 1997 р. представлений темами: закарпатська україномовна преса 20–30-х років ХХ ст. у контексті національного відродження краю (В. В. Габор, канд. філол. наук); українська таборова преса першої половини ХХ ст.: проблеми національно-духовного самоствердження (Н. М. Сидоренко, д-р філол. наук); українська преса Галичини і становлення шкільного книговидання (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) (Л. М. Шеремет, канд. філол. наук); становлення та розвиток

системи періодичної преси Катеринославської губернії 1838–1917 рр. (О. Д. Школьна, канд. філол. наук); проблема народної школи і виховання в педагогічній пресі (за матеріалами західноукраїнських видань другої половини XIX – початку XX ст.) (І. М. Мельник, канд. пед. наук, 13.00.01); «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20-х – початку 30-х років XX ст. (Н. Г. Солонська, канд. іст. наук, 07.00.08).

Тоді ж уперше висвітлено тематику української еміграції – ішлося про пресу українців північноамериканського континенту як чинник збереження іхньої етнічної ідентичності (1990-ті роки) (О. М. Гриценко). У 1998 р. відбувся захист дисертацій з історії періодичних видань, які були в обмеженому використанні у радянський період та недоступні широкому загалу, зокрема: журнали України 1917–1928 рр. (Т. В. Коваль, канд. іст. наук, 07.00.08), часопис «Университетские известия» (1861–1919) та його роль у розгортанні наукових досліджень у галузі історії в Київському університеті (В. М. Щербатюк, канд. іст. наук, 07.00.06).

У дисертаціях, захищених у 1999 р., розглядалися питання теорії та практики формування типів видань, зокрема військового видання в процесі українського державотворення 1917–1920 рр. за матеріалами часопису «Стрілець» (С. П. Сегеда, канд. філол. наук, 10.01.08), роль журналу «Червоний шлях» у літературному процесі 20–30-х років в Україні (Н. В. Лощинська, канд. філол. наук, 10.01.01); актуальними виявилися тема регіональної преси в демократичному суспільстві (М. А. Карась, канд. філол. наук, 10.01.08) та літературно-естетичної еволюції журналу «Слово і час» (К. Г. Олійникова, канд. філол. наук, 10.01.01).

Також досліджувалися книговидавнича справа у Сполучених Штатах Америки (порівняльно-системний аналіз) (О. В. Бершов, канд. філол. наук, 10.01.08); економічний аспект діяльності друкованих ЗМІ України (Ю. П. Васьківський, канд. філол. наук, 10.01.08); прагмасемантичні особливості категорії оцінки в рекламному тексті (на матеріалі реклами журналу Time) (Л. М. Киричук, канд. філол. наук, 10.02.04).

У 2000 р. захищаються дисертації, що висвітлюють історію преси і періодики. Так, цей рік відзначений докторською дисертацією, присвяченою українській пресі Північної Буковини як джерелу вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.) (М. М. Романюк, д-р іст. наук, 07.00.06). Об'єктом вивчення стали також історичні періодичні видання, зокрема журнал «Краєзнавство» та його роль у розвитку історичних регіональних досліджень 1920–1930 рр. (В. В. Бездрабко, канд. іст. наук, 07.00.06.) та журнал «Український історик» в українській історіографії другої половини XX ст. (Л. Д. Сакада), «Український

історичний журнал» у контексті дослідження історії України XIV – середини XVII ст. (Л. І. Капітан, канд. іст. наук, 07.00.06). Розглядалася діяльність видавництва «Вік» (1894–1919) (В. В. Хоню, канд. філол. наук, 10.01.08), літературно-естетична еволюція журналу «Слово і час» (К. Г. Олійникова, канд. філол. наук, 10.01.01). Журнал «Рідний край» і літературний процес початку XX ст. дослідила С. В. Семенко (канд. філол. наук, 10.01.01).

2000 рік став переломним для висвітлення в дисертаційних дослідженнях сучасної проблематики розвитку різноаспектних функцій преси і періодики, що свідчить про актуалізацію цього напряму досліджень в українському суспільстві. Темами таких праць були: свобода преси в сучасному суспільстві: генезис, зміст, структура (В. М. Гвоздєв, канд. філол. наук, 10.01.08); висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000–2002 рр.) (М. С. Дерепа, 24.00.01); книжкова промоція як взаємодія книжкової справи та ЗМІ (засади формування української моделі) (Г. М. Ключковська, канд. філол. наук, 10.01.08); фактор преси у конституційному процесі в Україні (Е. В Мамонтова, канд. політ. наук, 23.00.02). Питання ролі української преси як фактора впливу на міжнародну діяльність України (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) досліджувалося в контексті основних газетних видань (В. В. Власенко, канд. філол. наук, 10.01.08);

У 2001 р. відбувся захист перших дисертацій з вивчення досвіду різних країн у діяльності преси та періодики, наприклад дисертації, присвяченої порівняльному аналізу досвіду Україні та інших країн, зокрема сучасним питанням трансформації преси в Польщі й Україні у контексті суспільних змін (1989–1999 рр.) (В. Цісак, д-р філол. наук, 10.01.08), праці, у якій проаналізовано аспекти досвіду сучасної преси ФРН – комунікативно-економічна конкуренція та концентрація як фактори ефективної діяльності друкованих ЗМІ (Л. А. Мукомела, канд. філол. наук, 10.01.08).

Вчені також досліджували становлення та розвиток системи реферування української наукової літератури (1991–2000 рр.) та аспекти реферування наукових періодичних видань (М. Б. Сорока, канд. іст. наук, 07.00.08); вивчали пресу національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999 рр.) (Ю. В. Колесник, канд. філол. наук, 10.01.08). Дослідження окремих часописів представлені працями І. М. Ковальської-Павелко, яка присвятила дослідження «Колоколу» О. І. Герцена і зв'язкам з Україною (канд. іст. наук, 07.00.06) та С. Ш. Айтова, який досліджував українську історіографію та журнал «Основа» в контексті культурно-

національного відродження України (канд. іст. наук, 07.00.06).

Педагогічні науки поповнилися дисертацією І. В. Дубінець «Педагогічна просвіта батьків у вітчизняній періодичній пресі другої половини XIX століття» (канд. пед. наук, 13.00.01).

Справжній дисертаційний сплеск починається з 2002 р., коли відбувся захист цілої низки дисертацій з різної проблематики. Тут були представлені як дореволюційний період підросійської України, зокрема перші праці присвячені релігійній пресі та періодиці – пресі православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст. (А. А. Бойко, д-р філол. наук, 10.01.08), журналу «Труды Киевской духовной академии» та історії церкви (С. М. Гузенко, канд. іст. наук, 09.00.11).

У дисертаціях також досліджувалися питання регіональної преси і періодики в історичному аспекті, зокрема періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820–1865) (І. С. Грєбцова, д-р іст. наук, 07.00.02); українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) (В. В. Гутковський, канд. іст. наук, 07.00.01); західні регіони України представляли праці з вивчення української преси повітових міст Галичини 20–30-х років XX ст. (О. Р. Дроздовька, канд. філол. наук, 10.01.08) та української сатирично-гумористичної преси Галичини 20–30-х років XX ст. (Л. В. Сніцарчук, канд. філол. наук, 10.01.08).

Була також захищена дисертація, присвячена ролі центральної преси Ємену в інформаційному забезпеченні громадсько-політичних перетворень суспільства: проблеми та перспективи (1994–2000 рр.): (Алі Мабхут Саад Мулкат, канд. філол. наук, 10.01.08).

Актуальними залишалися теми дослідження ролі преси у державотворчому процесі та національно-культурному русі періоду, зокрема, присвячені інформаційно-пресовій діяльності Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. (О. В. Богуславський, канд. філол. наук, 10.01.08); українській військовій пресі як складовій інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.) (О. П. Позняков, канд. філол. наук, 10.01.08); національно-культурному рухові 1907–1914 рр. та ролі української преси (О. А. Яцина, канд. іст. наук, 07.00.01).

У цьому ж році була захищена тема, пов'язана з пресою періоду нацистської окупації Східної України (Д. М. Титаренко, канд. іст. наук, 07.00.06), розкривалася роль газети «Терджиман» у пропаганді реформаторських процесів у мусульманській громаді Російської імперії (1883–1905 рр.) (І. О. Богданович, канд. іст. наук, 07.00.02).

Сучасний період представлений дослідженням архітектоніки

українського газетного видання (системної організації та закономірностей розподілу елементів) (В. В. Шевченко, канд. філол. наук, 10.01.08), становлення і розвитку західноукраїнської молодіжної преси 1900–1939 рр. (О. І. Тимчишин, канд. філол. наук, 10.01.08).

У дисертаціях 2003 р. розглядалися як теоретичні, так і практичні питання структури і функцій періодики, зокрема сучасна проблематика відображена в дисертаціях, присвячених тематичній моделі сучасного регіонального видання (на матеріалі друкованої газетної періодики Кіровоградщини за 1991–2003 рр.) (І. В. Бєлінська, канд. філол. наук, 10.01.08) та ролі преси у правовому інформуванні громадян України (О. С. Денісова, 12.00.01).

Однак основна увага дисертаційних тем сконцентрована на історії національно-культурного значення регіональної періодики. Зокрема розглядалися літературні періодичні видання 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях (М. С. Гдакович, канд. філол. наук, 10.01.08), досліджувалися теми запорізької преси 20–40-х рр. ХХ ст. (І. С. Герман, канд. філол. наук, 10.01.08); роль газети «Буковина» в загальноукраїнському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ ст. (А. П. Гречанюк, канд. філол. наук, 10.01.01); газета «Киевлянин» та суспільно-політичні рухи в Україні: 1900–1914 рр. (Р. В. Гула, канд. іст. наук, 07.00.01); архіви українських часописів кінця ХІХ – початку ХХ ст. (І. В. Клименко, канд. іст. наук, 07.00.08); преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки ХХ ст.) (О. А. Коляструк, канд. іст. наук, 07.00.01); роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.) (Н. В. Кузіна, іст. наук, 07.00.01); видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918–1933 рр. (С. В. Старовойт, канд. іст. наук, 07.00.08); міжнародно-інформаційна діяльність Української держави 1917–1923 рр. (Д. В. Будков, канд. іст. наук, 07.00.01).

2004 р. також домінували дослідження з історії преси і періодики України: періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) (Г. Я. Рудий, д-р іст. наук, 07.00.06); дореволюційна преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914 рр.) (Т. В. Антонченко, канд. іст. наук, 07.00.06); українська преса Наддніпрянщини: пропаганда та відстоювання національних домагань українства (1905–1907 рр.) (О. М. Березовський, канд. іст. наук, 07.00.01). Західноукраїнський регіональний аспект був представлений темою української преси Покуття як джерела дослідження суспільно-політичного життя краю 20–30-х років ХХ ст. (В. П. Глаголюк, канд. іст. наук).

Новітня проблематика розкривала становлення і розвиток друкованих

засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х–90-ті роки XX ст.) (С. В. Костилєва, д-р іст. наук, 07.00.01).

У 2005 р. захищалися дисертації з питань культурного життя півдня України на сторінках періодичної преси (90-ті роки XX ст.) (О. О. Баковецька, канд. іст. наук, 07.00.01); періодичної преси періоду визвольних змагань (О. В. Пархітько, канд. філол. наук, 10.01.08); питання полеміки М. Драгоманова і газети «Вольное слово» (1881–1883) з російською соціалістичною журналістикою розглядалося в дисертації Н. С. Заверющенко (канд. філол. наук, 10.01.08).

Зарубіжне пресознавство та журналістикознавство представлене дисертацією «Інформаційно-тематична характеристика шпальти редактора в іранській пресі» (Растегар Ірадж, канд. філол. наук, 10.01.08).

Серед праць, присвячених конкретним виданням, – дослідження газети «Громадська думка» / «Рада» (1905–1914 рр.) як першої щоденної україномовної газети Наддніпрянської України (А. В. Кобинець, канд. філол. наук, 10.01.08), газети «Волинь» (1941–1944 рр.): організаційний і проблемно-тематичний аспекти (Р. В. Радчик, канд. філол. наук, 10.01.08).

Актуалізувалися дослідження динаміки розвитку та концептуальних особливостей періодичних видань для жінок в Україні (О. М. Сушкова, канд. філол. наук, 10.01.08).

У цьому році відбувся захист дисертації, присвяченої мистецькій періодиці Одеси другого десятиріччя XX ст. (О. І. Хобта, канд. філол. наук, 10.01.08). Сучасна тематика висвітлена в працях, присвячених дослідженню питань національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 р.) (Л. А. Кулішенко, канд. філол. наук, 10.01.08); періодичної преси Канади та її впливу на виборчий процес у країні (на прикладі федеральних виборів до Парламенту Канади 2000 р.) (Ю. П. Мовчан, канд. філол. наук, 10.01.08); екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) (Д. О. Олтаржевський, канд. філол. наук, 10.01.08).

У кількох дисертаціях розглянуто книговидавничі аспекти історії преси і періодики. Зокрема, 2004 р. вперше були захищені праці за темою видавничої діяльності ОУН і УПА. У них досліджується: видавнича та публіцистична діяльність ОУН і УПА на західноукраїнських землях (40–50-і роки XX ст.) (Ю. О. Романишин, канд. іст. наук, 07.00.01); видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941–1954 рр.) (О. Й. Стасюк, канд. іст. наук, 07.00.01).

Галузевий напрям розвивала праця, присвячена періодичним

виданням як джерелу з історії агрономії в Україні 20–30-х років ХХ ст. (О. П. Анікіна, канд. іст. наук, 07.00.07) .

У 2005 р. вивчалася публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Євгена-Юлія Пеленського (Л. І. Сілевич, канд. філол. наук, 10.01.08), роль «Українсько-руської Видавничої Спілки» (1899–1932) у формуванні національних засад редакційно-видавничої діяльності (Н. Б. Благовірна, канд. філол. наук, 10.01.08).

Значна кількість дисертацій була захищена у 2006 р. Зокрема, відбувся захист першої теоретичної праці, присвяченої типології сучасної преси Східної України (С. А. Гурьєва, канд. філол. наук, 10.01.08), а також пресі української соціал-демократії та українському питанню в Російській імперії на початку ХХ ст. (А. А. Завадовський, канд. іст. наук, 07.00.01).

Тривало вивчення проблематики преси української діаспори, зокрема еміграційної преси у Франції 20–30-х рр. ХХ ст. (О. І. Дейнека, канд. філол. наук, 10.0.08); української педагогічної преси Канади як фактора розвитку рідномовного шкільництва в діаспорі (друга половина ХХ ст.) (Г. П. Бигар, канд. пед. наук); уперше розглянуто питання кримськотатарської преси в 1917–1928 рр.: тенденції розвитку й національну своєрідність (Г. З. Юксель, канд. філол. наук, 10.01.08).

Три дисертаційні праці були присвячені питанню історії преси в Західній Україні. Зокрема, досліджувалася українська преса другої половини ХІХ – початку ХХ ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини (О. М. Хімяк, канд. іст. наук, 07.00.01); національно-визвольний рух у Галичині на початку ХХ ст. та українська преса Наддніпрянської України (Н. П. Олешко, канд. іст. наук, 07.00.01); коломийський журнал «Жіноча доля» (1925–1939) в літературному процесі Галичини початку ХХ ст. (Л. І. Кліщ, канд. філол. наук, 10.01.01).

Розглядалася й українська бібліотечна періодика, у тому числі сучасна (Л. І. Бейліс, канд. іст. наук, 07.00.08); становлення якісної преси у посткомуністичному світі (В. Й. Жугай, канд. філол. наук, 10.01.08).

Галузева періодика відобразилася в таких темах дисертацій як: створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922–1930 рр. (Є. П. Костик, канд. іст. наук, 07.00.01); роль журналу «Инженер» (1882–1917) у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту (В. О. Остафійчук, канд. іст. наук, 07.00.07).

Особистісний аспект знайшов відображення в темах: редакторська та журналістська діяльність Леоніда Глібова (І. Л. Побідаш, канд. філол. наук, 10.01.08); Євген Чикаленко та газета «Рада» у формуванні мови преси на початку ХХ ст. (Н. П. Фіголь, канд. філол. наук, 10.01.08), самоосвіта особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої поло-

вини XIX – початку XX ст. (І. І. Сидоренко, канд. пед. наук, 13.00.01).

У 2007 р. тривало висвітлення ролі преси як джерела дослідження українського державотворчого процесу, зокрема періоду 1917–1920 рр. (П. І. Губа, д-р іст. наук, 07.00.06); досліджувалася тема боротьби газети «Киевлянин» з українством наприкінці XIX – початку XX ст. (Ю. М. Половинчак, канд. іст. наук, 07.00.01). Українське пресознавство поповнилося другою дисертацією, у якій висвітлено спортивну періодику Галичини 20–30-х років XX ст. в історико-функціональному аспекті і проблемно-тематичні домінанти (В. О. Ковпак, канд. філол. наук, 10.01.08).

Новітній період представлений дослідженнями журналу «Молода Україна» (Н. В. Антипчук, канд. філол. наук, 10.01.01), проблеми національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 р.) (Л. А. Кулішенко, канд. філол. наук, 10.01.08); тенденцій та перспектив євроінтеграційних процесів у газетній періодиці України та Польщі (В. В. Поплавська, канд. філол. наук, 10.01.08), динаміки розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі (М. К. Василенко, д-р філол. наук, 10.01.08); структурно-функціональних особливостей преси для дітей періоду незалежності України (Т. С. Давидченко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

Цей рік відзначений першою дисертацією, присвяченою електронній періодиці, у якій досліджуються теоретичні питання електронних журналів у системі інформаційних ресурсів бібліотеки: друга половина XX – початок XXI ст. (Т. О. Ярошенко, канд. іст. наук, 07.00.08), а також дослідженням всеукраїнської загальнополітичної газети 1998–2006 рр. (у контексті утвердження суспільної моралі в Україні) (О. І. Ільченко, канд. філол. наук, 10.01.08).

Вчені розробляли також тему ролі преси як джерела у суспільно-політичних процесах в еміграції, зокрема досліджувалися: преса української політичної еміграції як джерело вивчення гетьманського руху (міжвоєнний період) (Д. В. Колісник, канд. іст. наук, 07.00.06); українська преса США та Канади (1945–1994 рр.): особливості висвітлення україно-американських взаємин (В. В. Губарець, канд. філол. наук, 10.01.08); українські землі у сприйнятті польськомовної центрально-європейської преси (середина десятих років – шістдесяті роки XIX ст.) (Є. Ф. Годований, канд. іст. наук, 07.00.02); українські періодичні видання у Німеччині (1919–1945 рр.): формування та функціонування (Н. М. Кулеша, канд. філол. наук, 10.01.08). Розглядалися також питання інформаційних маніпуляцій у повідомленнях світової періодичної преси в контексті інформаційної безпеки України: стан та шляхи протидії (А. В. Юричко, канд. філол. наук, 10.01.08).

Зарубіжна проблематика преси висвітлювалася також у кандидатській дисертації Коу Сяохуа, присвяченій формуванню ринку китайської місцевої газети в перехідний період (1978–2005 рр.) (канд. філол. наук, 10.01.08).

Регіональна преса представлена дослідженням типологічних особливостей періодичної преси Запорізького краю (1904–1920 рр.) (Т. В. Хітрова, канд. філол. наук, 10.01.08) та діяльності видавництва «Карпати» в краєзнавчому русі України (1945–1991 рр.) (Г. П. Біланич, канд. іст. наук, 17.00.01).

Педагогічний напрям представлений дослідженням, присвяченим питанням розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки ХХ ст. (Г. П. Щука, канд. пед. наук, 13.00.01).

Питання книговидання у 2007 р. висвітлюються в працях Н. І. Кучини, яка вивчала питання книговидавничої справи в незалежній Україні (канд. іст. наук, 17.00.01) та О. Є. Обертаса, який досліджував український самвидав 1960-х років (канд. філол. наук, 10.01.01).

У 2008 р. тему зарубіжної української преси доповнили розробка питання преси діаспори США як комунікативного чинника формування ідентичності українців (1939–2005 рр.) (В. В. Чекалюк, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01), та дослідження преси міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр. (національно-патріотична дискусія) (О. В. Богуславський, д-р наук із соц. комунікацій).

Тоді ж відбувся захист значної кількості дисертацій різної тематики. Історичний аспект представлений дисертацією на тему становлення і розвитку преси Києва періоду 1835–1917 рр. (типологія, проблематика, національна спрямованість) (А. М. Волобуєва, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); та працею, у якій досліджується часопис «Книгарь» як осередок вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920 рр.) (Т. С. Гринівський, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

Регіональний історичний аспект відображений у темі часописів Поділля періоду національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. (В. О. Гандзюк, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Дві кандидатські дисертації досліджують період нацистської окупації у темах: україномовна легальна періодика часів нацистської окупації (1939–1944) (К. М. Курилишин, канд. іст. наук, 07.00.01); політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 рр.) (В. М. Яременко, канд. іст. наук, 07.00.02).

Сучасний період розкрито в дослідженнях типології, характеристики, домінант релігійної преси України (І. М. Скленар, канд. наук із

соц. комунікацій); екологічної етики журналу The Ecologist у контексті глобалізаційних процесів у соціальних комунікаціях (Т. О. Бондаренко, канд. наук із соціальних комунікацій, 27.00.01); реклами в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси) (С. Г. Соловйов, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06), морально-етичної проблематики на шпальтах преси Православної церкви Волині (1867–2006 рр.) (М. А. Левчук, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Сучасний період розвитку преси розглядається в працях М. К. Василенка, який вивчав динаміку розвитку інформаційних та аналітичних жанрів української преси (д-р філол. наук, 10.01.08) та Т. С. Давидченко, яка розглядала структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

Низка дисертацій присвячена окремим часописам, як суспільно-політичним, так і загальнопросвітнім, Зокрема вивчалися: місце «Черниговских губернских відомостей» у суспільно-політичному житті України другої половини XIX – початку XX ст. (О. В. Дудар, канд. іст. наук, 07.00.01); часопис «Квартальник історичний» і розвиток польської історіографії останньої чверті XIX – першої половини XX ст. (Л. М. Лазурко, канд. іст. наук, 07.00.06); українська історія у висвітленні часопису «Вестник Европы» (1866–1918) (А. Б. Магітова, канд. іст. наук, 07.00.06).

Галузева періодика відображена в дослідженні «Журналу Министерства государственных имуществ» як джерела із соціально-економічної історії Південної України (В. М. Філас, канд. іст. наук, 07.00.06) та ролі часопису «Журнал Міністерства шляхів сполучення» у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту у 1865–1875 рр. (О. В. Євменчук, канд. іст. наук, 07.00.07).

У галузі педагогічних наук розглядалися питання підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років XX ст.) (А. В. Пугач, канд. пед. наук, 13.00.01).

Зарубіжна преса в аспектах зв'язку з українською була об'єктом дослідження в праці «Преса Сирії: структура, особливості функціонування, тематично-жанрові домінанти, порівняльний аспект з українською пресою» (К. Шейхо, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

У 2009 р. відбувся захист дисертацій, які продовжили тему періодики часів Другої світової війни, зокрема вивчалися газети «Українське слово» та «Нове українське слово» як джерело з історії України періоду Другої світової війни (жовтень 1941 – вересень 1943 рр.) (В. А. Гедз, канд. іст. наук, 07.00.06).

Були захищені чергові дисертації з історії преси в українській еміграції, у яких висвітлюються: українська преса Австралії (1949–2007)

як чинник збереження національно-духовних цінностей (Т. О. Моісеєва, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); видавнича діяльність української діаспори в Австралії (1948–2008 рр.) (Л. І. Саєнко, канд. іст. наук, 27.00.03). Тривав розвиток проблематики спортивної періодики, зокрема за матеріалами преси та сайтів інформаційної мережі Інтернет досліджувалися засоби масової комунікації та формування іміджу українського спорту (О. О. Садовник, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06).

Відбувся захист дисертацій, у яких досліджено: роль галицької дитячої періодики 20–30-х років ХХ ст. у становленні української пізнавальної літератури (Ю. В. Стадницька, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); становлення і розвиток західноукраїнської молодіжної преси 1900–1939 рр. (О. І. Тимчишин, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); педагогічна й культурно-освітня діяльність товариства «Просвіта» на Закарпатті (1920–1939 рр.) (О. А. Яцина, канд. пед. наук, 13.00.01).

Досліджувалися трансформаційні тенденції преси Великобританії (С. Р. Блавацький, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04, захист 25.01.2010 р.), часопис «Вістник для Русинів Австрійської держави» (1850–1866 рр.) як джерело вивчення історії національної видавничої справи (М. М. Кулинич, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

Дослідження сучасної преси характеризують такі теми як: двомовна преса в умовах білінгвізму в Україні: історія, практика, тенденції розвитку (М. В. Варич, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); тижневик «Освіта» як чинник християнського виховання молоді: соціально-комунікативний аспект (1992–2005 рр.) (В. П. Перехейда, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01); домінантні мотиви у християнських дитячих журналах сучасної України (У. О. Колесніченко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Історична ретроспекція характеризує проблематику історії становлення та розвиток рекламно-довідкової преси на території Східної України ХІХ – початку ХХ ст. (В. В. Георгієвська, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04), журнал «Украинская жизнь» і літературний процес початку ХХ ст. (О. О. Полумисна, канд. філол. наук, 10.01.01); роль газети «Рада» в національному відродженні українського народу (1906–1914 рр.) (П. В. Опанащук, канд. іст. наук, 07.00.01); україномовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–2000 рр. розглядається як структурна частина загальнонаціонального інформаційного простору (І. З. Павлюк, д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Релігійна періодика відображена в дослідженні протестантської періодики України як суспільно-політичного явища 20-х років

ХХ ст. (А. Є. Ігнатуша, канд. іст. наук, 07.00.01), а також у вивченні взаємозв'язку релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси) (С. Й. Хомінський, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

У 2010 р. продовжувалося дослідження особливостей регіональної преси різних хронологічних періодів у теоретичному аспекті, зокрема вивчалися типологія, характеристика, жанрові домінанти запорізького регіону другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (М. Д. Дяченко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04), політико-правові умови функціонування, тенденції розвитку, організаційно-журналістська практика української преси Галичини (1919–1939 рр.) (Л. В. Сніцарчук, д-р із соц. комунікацій, 27.00.04); історико-типологічні та структурно-функціональні аспекти преси Ворошиловградської області 1938–1956 рр. (О. В. Корчагіна, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04), розвиток української преси Станіславівського воєводства (1921–1939 рр.) (Р. С. Лещишин, канд. іст. наук, 07.00.01).

Історія становлення преси знайшла прояв у дослідженнях часопису «Українська книга» (1937–1943) у контексті становлення української книгознавчої періодики першої половини ХХ ст. (І. Д. Плехова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

Зарубіжна преса була об'єктом дослідження Л. С. Заікіної, яка розглядала газети The Daily Telegraph та The Times як джерела з історії «холодної війни» (1949–1985 рр.) (канд. іст. наук, 07.00.06).

Регіональна періодика представлена дисертаціями: «"Полтавскія Епархіальныя Ведомости" як історичне джерело вивчення діяльності Російської Православної Церкви (1863–1918 рр.)» (О. В. Колесник, канд. іст. наук, 07.00.06); «Преса Луганщини 1917–1938 рр.: становлення та основні тенденції розвитку» (К. М. Ульянова, канд. із соц. комунікацій, 27.00.04; захист 2.02.2010).

Сучасним питанням преси і періодики присвячувалися дисертації на теми: інтернет-видання України: становлення та особливості розвитку (М. В. Чабаненко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); міська газета: творчо-соціальна парадигма функціонування (Г. А. Сенкевич, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); соціальні та когнітивні особливості замітки в українській періодиці початку ХХІ ст. (С. І. Куранова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

У 2011 р. розроблялися теми: педагогічної преси як чинника формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти ХХ ст.) (С. М. Лобода, д-р пед. наук, 13.00.01), педагогічної просвіти батьків (О. В. Курчий, канд. пед. наук,13.00.01).

Історія регіональної періодики на Слобожанщині XIX – на початку XX ст. досліджувалася в дисертації С. В. Мірошніченко (канд. іст. наук, 07.00.01).

Вивчення зарубіжної преси представлене дисертаціями: «Німецька преса повоєнних років та її роль у соціально-культурному становленні демократичної держави» (Л. В. Євтушенко, канд. наук із соц. комунікацій, спец. 27.00.04); «Періодичні видання Польщі 20–30-х років XX століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літературна комунікація, польсько-український діалог» (С. І. Кравченко, д-р наук із соц. комунікацій, спец. 27.00.04).

Історична ретроспекція регіонального характеру подана в дисертації «Періодична преса Херсонської та Бессарабської губерній в оцінці політичного та економічного розвитку Сполучених Штатів Америки другої половини XIX ст.» (І. В. Сидун, канд. іст. наук, 07.00.02).

Сучасні процеси розвитку преси розглянуто в дисертаціях, присвячених літературно-мистецькій періодиці в соціальнокомунікаційному просторі України початку XXI ст. (О. А. Іванова, д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.01); журналу як феномену модерної культури: філософсько- антропологічний аналіз графічного оформлення (О. В. Іващенко, канд. філософ. наук, 09.00.04); захищена дисертація на тему: «Правовий і девіантний дискурси у комунікативній практиці газет України» (С. П. Кость, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06).

Розвиток видавничої справи України в 1990–2010 рр. розглянуто в дисертації В. І. Шпака (канд. іст. наук, 07.00.01).

Галузева архівна періодика як джерело вивчення історії архівної справи (1947–2007 рр.) представлена дисертацією М. В. Ковтун (канд. іст. наук, 07.00.06). Окремим виданням була присвячені такі дослідження як: «Публікації мемуарів у журналі "Киевская старина" (1882–1906 рр.)» (Т. В. Курбацька, канд. іст. наук, 07.00.06), «Симон Петлюра як редактор журналу "Украинская жизнь" (1912–1917 рр.)» (Д. І. Миронюк, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); «Журнали "Українська хата" (Київ, 1909–1914 рр.) та "Нова Україна" (Прага, 1922–1928 рр.) як головні репрезентанти ідейного наповнення та особливостей публіцистики Микити Шаповала» (С. Ф. Привалова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

2012 р. також відзначений значною активністю. Були захищені дисертації теоретичного характеру, зокрема «Періодичні наукові фахові видання у сфері сучасної наукової комунікації» (А. О. Бессараб, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); «Інтернет-видання як чинник формування демократичної політичної культури» (К. М. Василенко, канд. політ. наук, 23.00.03); «Інформаційна технологія проектування полос

газетних видань» (І. В. Гілета, канд. техн. наук, 05.13.06); «Періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (на базі аналізу інтернет-видань кінця ХХ – початку ХХІ ст.)» (С. В. Горова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03).

Регіональну пресу вивчали на прикладі преси Тернопільщини 1985–1991 рр. (О. К. Вільчинський, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Окремі дисертаційні дослідження висвітлювали різні аспекти часописів: мовні питання на сторінках часопису «Зоря» (1880–1897 рр.) (Т. М. Білявська, канд. філол. наук, 10.02.01); дизайн періодичних видань Закарпаття 1919–1944 рр.: формотворчі та стилістичні особливості (Л. Я. Поліха, канд. мистецтвознавства, 17.00.07), діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20–30-х рр. ХХ ст.) (І. Я. Гнип, канд. іст. наук, 07.00.01); типологічна парадигма гендерно маркованих журналів в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. (І. М. Дяченко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); журнал «Друкарство» як тип періодичного видання для фахівців видавничої справи та редагування (М. В. Макуха, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); редакційна політика паризького журналу «Тризуб» 1925–1940 рр. (А. М. Тимошик-Сударикова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Мистецтвознавчий аспект вивчення дизайну аркушевих шрифтових видань досліджувала О. М. Яремчук (канд. мистецтвознавства, 17.00.07).

Зарубіжний досвід розкривався в дисертації, присвяченій структурі і типологічній характеристиці новітніх медіа Великої Британії (на прикладі інтернет-газет Англії) (О. М. Колісник, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); за матеріалами веб-сайтів газет The Times, The Guardian, The Independent вивчався образ України в британських інтернет-ЗМІ (С. А. Кулик, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06).

Педагогічні аспекти стосувалися проблеми контролю навчальних досягнень школярів в українських періодичних фахових виданнях (друга пол. ХХ ст.) (Я. П. Кривко, канд. пед. наук, 13.00.01).

Досліджувалися проблеми застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина ХХ ст.) (О. М. Крутько, канд. пед. наук, 13.00.01).

У цьому самому році досліджувався український самвидав 1960 – 80-х років: сегмент неперіодичних видань (О. С. Спанатій, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

Міжнародний аспект відображений у темі: газетна періодика України як джерело дослідження політичної історії Сербії 1878–1918 рр.

(С. Д. Чернік, канд. іст. наук, 07.00.06).

У 2013 р. відбувся захист докторських дисертацій: «Національна преса – суспільна домінанта інформаційного простору демократичної держави» І. С. Паримського (д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.01); «Комунікаційна система "Літературно-Наукового Вістника" ("Вістника"): мовноментальні детермінанти» Л. В. Супрун (д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.04); «Журнальна періодика УРСР (1950–1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості Ю. В. Колісника (д-р наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Розроблялася проблематика галузевої економічної періодики як ресурсу підготовки бібліотечних інформаційно-аналітичних видань для управлінських структур (Л. В. Присяжна, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03); вивчалася роль журналу «Инженерное дело» в розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту (С. В. Гурінчук, канд. іст. наук, 07.00.07).

Сучасна проблематика знайшла відображення в темі аналізу типологічних особливостей «часопису новин» на сучасному етапі (світовий досвід та українські реалії) (Л. В. Хотюн, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); у вивченні сучасної колумністики як складової персонального журналізму в українській та американській пресі (О. В. Цвєтаєва, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); у дослідженні сучасного стану, тенденцій розвитку спортивних журналів незалежної України (О. В. Корольова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

Регіональний аспект представлений дослідженням контентного наповнення та аудиторних характеристик рекламних матеріалів кримських газет (А. В. Платонова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06).

Становлення і розвиток дитячої та учнівської періодики на території України кінця XIX – початку XXI ст. досліджувала О. О. Сидоренко (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Система обслуговування газетними фондами в умовах зростання інформаційних потреб читачів (1991–2010) розглядалася С. В. Дригайлом (канд. іст. наук, 27.00.03).

Історичний аспект містили дисертації: «Газети Києва 1905–1914 рр. як джерело вивчення українського питання» Р. О. Загорулька (канд. іст. наук, 07.00.06); «Україномовна періодика в національно-культурному житті Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) О. І. Муц (канд. іст. наук, 07.00.01); «Становлення та еволюція "ідейних" жіночих журналів у Російській імперії початку XX ст.» Л. В. Філіпенко (канд. іст. наук, 07.00.02).

Релігійна тема розкривалась у дисертаціях С. А. Козиряцької «Мережеві християнські видання в медіапросторі України:

структурно-функціональні та типологічні особливості» (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04) та А. І. Полякової «Релігійна тематика в суспільно-політичних часописах (на матеріалі тижневиків "Кореспондент", "Український тиждень", "Фокус", "Главред")» (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Зарубіжне пресознавство представлено дисертаціями: «Інформаційна та композиційно-графічна модель щоденних періодичних видань Швеції (на прикладі газети "Афтонбладет")» (Саліх Хіва Тахір, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); «Зовнішній вектор соціальної комунікації на матеріалах італійської преси» (Г. В. Рудницька, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01).

Вивчення сучасної проблематики також продовжилося і в 2014 р. Зокрема захищено дисертації з таких питань: маркетингові стратегії сучасних громадсько-політичних газет України (І. М. Мудра, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06); недобросовісна реклама у газетних виданнях України (М. О. Кіца, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.06); електронні видання як об'єкт комплектування фондів бібліотек України (В. В. Каїді, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03).

Ретроспективні аспекти преси і періодики розглядалися в контексті преси москвофільського руху в Східній Галичині: ідейно-концептуальні засади, структура, еволюція (1900–1939) (Т. В. Бурдега, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); у контексті рукописних книг і журналів Бориса Грінченка: редакційно-видавничий аспект (М. І. Одінцова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); регіональні ретроспективні аспекти розглянуто на прикладі преси Сумщини 20–30-х років XX ст. (типологічна характеристика та жанрово-стильові особливості) (І. В. Сипченко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

Зарубіжна преса представлена темою формування етнокультурних стереотипів у якісній британській пресі (Н. В. Варех, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04).

У 2015 р. відбувся захист дисертацій, присвячених журнальній періодиці: «Чоловічому журналу» у контексті гендерної преси (глобальне і національне) (Г. Е. Маркова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); контенту ілюстрованої розважальної преси 20-х – поч. 30-х років XX ст. у системах соціальних комунікацій України та Німеччини (Р. О. Горбик, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); українській літературно-художній періодиці в УСРР (1921–1934 рр.): бібліотечно-бібліографічна реконструкція, напрями розвитку, специфіка функціонування (Т. С. Опришко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.03); візуальним концептам невербальної комунікації українського журналу

(на прикладі культурно-освітніх журналів 1991–2013 рр.) (А. Г. Ворона, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.01). Розглядалася видавнича діяльність Київського політехнічного інституту (Г. І. Лоза, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

Характеризуючи дисертаційні дослідження з точки зору коректного ставлення до об'єкта дослідження, можна виокремити такі умовні групи.

Основна, перша група включає дисертаційні праці, у яких об'єктом дослідження стали безпосередньо газети та періодика, що розглядалися в історичному процесі та сучасності, їх види, функції та роль у суспільному і духовному розвитку, як цілісно, так і в різних видах і формах.

Однак для загального уявлення про коло досліджень включено групи дисертацій, що перебувають на межі таких досліджень, зокрема з вивчення персоналій у редакційно-видавничій діяльності, особливо журналістиці, а також видавничої діяльності в цілому, де розглядаються спільні для книги і періодики об'єкти дослідження. Ці групи дисертаційних праць, що згадуються в нашому дослідженні, містять інформацію про газети та часописи, розглядають пресу та часописи опосередковано, через призму іншого об'єкта дослідження.

Другу групу становлять дисертаційні дослідження ролі особистостей, які працювали в галузі редакційно-видавничої діяльності. Однак ми вважаємо за необхідне згадати ці дисертації задля розкриття загальної панорами національних пресознавчих досліджень, а в центрі уваги була діяльність редакторів та видавців періодичних видань та газет. Це дисертації, присвячені Є. Чикаленку та ролі газети «Рада» у формуванні мови преси на початку XX ст. (Н. М. Фіголь, канд. філол. наук, 10.01.08); М. Тараньку – редактору і видавцю українських часописів та книжкових серій для дітей і молоді (1919–1939 рр.) (Л. М. Кусій, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); М. Шаповалу (С. Ф. Привалова, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04), Д. Донцову і «Літературно-Науковому Вістнику» (С. М. Квіт, д-р філол. наук, 10.01.08); М. Максимовичу (О. О. Рясна, канд. філол. наук, 10.01.08); О. Барвінському – його публіцистичній та редакторсько-видавничій діяльності (С. Д. Романюк, канд. філол. наук, 10.01.08); П. Стебницькому як публіцисту (А. А. Борець, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); Г. Костельному як журналісту і літературному критику (Л. М. Вежель, канд. філол. наук, 10.01.08); І. Франку та його редакторській і видавничій діяльності (М. Г. Василенко, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05); В. Я. Шульгіну – його життєвому шляху та науково-громадській діяльності (Р. П. Левінець, канд. іст. наук, 07.00.06); С. Петлюрі як редактору журналу «Украинская жизнь» (Д. І. Миронюк, канд.

наук із соц. комунікацій, 27.00.04); О. Маковею – його публіцистичній і редакторській діяльності (Р. М. Романюк, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04); Євгену-Юлію Пеленському та його публіцистичній і редакторсько-видавничій діяльності (Л. І. Сілевич, канд. філол. наук, 10.01.08); І. Огієнку та українознавчим проблемам у його науковій, публіцистичній, редакторській і видавничій діяльності (М. С. Тимошик, д-р філол. наук, 10.01.08); М. Драгоманову та газеті «Вольное слово» (1881–1883) в полеміці з російською соціалістичною журналістикою (Н. С. Заверющенко, канд. філол. наук, 10.01.08).

Третя група представлена дисертаціями, які об'єктом дослідження обрали не пресу і періодику, а різні питання та проблеми журналістикознавства, публіцистики, жанрової специфіки матеріалів газет та періодичних видань, або інші актуальні питання комунікативного спілкування в суспільстві на прикладі матеріалів преси та періодики, дискурси в комунікативній практиці газет, тому вони також, як і перша група, стосуються нашого дослідження умовно. Ці дисертації переважно демонструють розвиток напряму 27.00.04 – Теорія та історія журналістики, а також розкривають політологічні та педагогічні питання, що висвітлювалися на шпальтах газет педагогічного спрямування.

Серед них такі праці як: «Українська сатирична публіцистика Наддніпрянщини періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.» (О. І. Почапська); «Комунікаційно-жанрові модифікації репортажу в сучасній українській пресі (за матеріалами періодичних видань 2000 –2012 рр.) (О. М. Бикова); «Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі» (М. К. Василенко); «Трансформація фейлетону на шпальтах київської преси другої половини XIX – початку XX ст.: призначення, жанрова сутність, стилістика» (Н. Г. Герасимчук); «Правовий і девіантний дискурси у комунікативній практиці газет України» (С. П. Кость); «Вибір журналіста в умовах тоталітарної держави (на матеріалі італійської преси 20–30-х років XX ст.)» (Ю. І. Мельник); «Національна специфіка рецепції постмодернізму в українській та польській пресі» (Д. Ю. Попіль); «Зовнішній вектор соціальної комунікації на матеріалах італійської преси» (Г. В. Рудницька); «Толерантність як орієнтир професійної діяльності журналіста в українській пресі мультикультурного суспільства» (О. Ю. Сухомлин), «Сучасна колумністика як складова персонального журналізму в українській та американській пресі» (О. В. Цветаєва), «Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики» (Х. П. Дацишин); «Ідейно-естетичні пошуки у літературній критиці Львова 20–30-х рр. XX ст. (на матеріалах літературної періодики)» (І. І. Капраль); «Проблема контролю

навчальних досягнень школярів в українських періодичних фахових виданнях (друга пол. XX ст.)» (Я. П. Кривко); «Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади» (О. С. Кривошеєва); «Проблеми застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина XX ст.)» (О. М. Крутько); «Соціальні та когнітивні особливості замітки в українській періодиці початку XXI ст.» (С. І. Куранова).

Педагогічний аспект, наприклад, характеризує дисертації з теми формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики (А. Д. Онкович), з проблеми національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 р.) (Л. А. Кулішенко) тощо.

Об'єктом політології, наприклад, є докторська дисертація В. М. Кулик, у якій розглядається дискурс українських медіа: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Політологічний аспект цього процесу та державотворчі функції досліджено І. І. Паславським, який проаналізував становлення преси як активної політичної сили розбудови незалежної держави.

Четверта група дисертацій сформувалася за останні роки з відкриттям галузі соціальних комунікацій та нової спеціальності «Прикладні соціально-комунікаційні технології», що вивчає історію, теорію, методологію, організацію, становлення прикладних комунікаційних технологій у системі соціальної діяльності (в науці, політиці, виробництві, культурі, освіті тощо). Захист цих дисертацій відбувся в спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка. Кілька кандидатських дисертацій присвячено різним питанням соціокомунікаційних технологій мас-медіа в галузі газетної періодики. Так, розглядалися питання розвитку реклами у газетних комунікаціях – недобросовісна реклама в газетних виданнях України (М. О. Кіца); контентне наповнення та аудиторні характеристики рекламних матеріалів кримських газет (А. В. Платонова); реклама в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси) (С. Г. Соловйов); маркетингові стратегії громадсько-політичних газет України (І. М. Мудра); засоби масової комунікації та формування іміджу українського спорту (О. О. Садовник); дискурси в комунікативній практиці газет (С. П. Кость).

Бібліографічний аналіз показав: у цілому розглянуто 278 дисертацій у галузі преси та періодики, прямо та опосередковано присвячених пресі і періодичним виданням. Сто тридцять дисертацій присвячені пресі і 87 – періодиці, враховуючи й книгознавчу періодику, присвячену книзі. Інші – загальним питанням розвитку преси і періодики, редакційно-видавничої діяльності тощо.

Автори 18 з цих дисертацій здобули ступінь докторів наук:

педагогічних (13.00.01): С. М. Лобода;

соціальних комунікацій – 27.00.01: І. С. Паримський, О. А. Іванова; 27.00.04: Л. В. Сніцарчук, І. З. Павлюк; С. І. Кравченко, Л. В. Супрун, Ю. В. Колісник;

філологічних (10.01.08): М. К. Василенко, А. А. Бойко, В. Цісак, Н. М. Сидоренко, О. В. Богуславський;

історичних (07.00.02): О. Ф. Кононець, І. С. Грєбцова; (07.00.06): І. В. Крупський, Г. Я. Рудий, М. М. Романюк.

Кандидатські дисертації також переважно охопили галузі історичних, філологічних, педагогічних наук, а після відкриття з 2007 р. галузі соціальних комунікацій (куди перейшли деякі спеціальності, з яких захищалися в попередні роки, зокрема «Журналістика», «Видавнича справа») зосередилися на соціокомунікаційних аспектах, започатковуючи напрям з вивчення сучасних проблем функціонування преси і періодики.

З часу відкриття галузі соціальних комунікацій захищено 14 дисертацій на здобуття ступеня доктора і кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю «Теорія і історія соціальних комунікацій» (27.00.01), об'єктом або предметом котрих стали газети та журнальна періодика. Автори трьох із цих досліджень здобули ступінь доктора наук: Е. І. Огар, І. С. Паримський, О. А. Іванова. Кандидатські дисертації захистили: В. В. Перехейда, В. В. Чекалюк, Т. О. Бондаренко, С. Й. Хомінський, Т. С. Давидченко, С. І. Куранова, Г. В. Рудницька, О. В. Корольова, А. Г. Ворона, О. О. Морозова. Тринадцять дисертацій захищені в спецраді Інституту журналістики КНУ. Одна (Т. О.Бондаренко) – у Харківській державній академії культури.

Лідируючі позиції в захистах у галузі преси і періодики посідає КНУ – там захищено в цілому 169 дисертацій (див. додаток 4).

Склад наукових керівників представлений 122 докторами наук, серед яких найбільшу кількість дисертантів підготовлено такими вченими:

Демченко Володимир Дмитрович, Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара – 5;

Іванов Валерій Феліксович, Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка – 10;

Іванченко Роман Григорович, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» – 3;

Мелещенко Олександр Костянтинович, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 6;

Москаленко Анатолій Захарович, Київський університет ім. Тараса Шевченка – 3;

Різун Володимир Володимирович, Київський національний

університет ім. Тараса Шевченка – 4;

Романюк Мирослав Миколайович, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника – 9;

Сидоренко Наталія Миколаївна, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики – 20;

Сніцарчук Лідія Віталіївна, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, – 3;

Тимошик Микола Степанович, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 14;

Шкляр Володимир Іванович, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 6;

Шумарова Наталія Петрівна, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 3.

Характеризуючи тематично-хронологічний аспект дисертаційних праць, можна відзначити деякі статистичні особливості і закономірності.

Загальнотипологічна класифікація показує, що за 20 років сформувалися всі ієрархічні рівні дослідження української преси і періодики: загальнонаціональний рівень – вивчає пресу і періодику як України, так і української діаспори та місць етнічного проживання; загальнодержавний рівень – досліджує пресу України в історичній ретроспекції і на сучасній території (в тому числі пресу національних меншин); регіональний рівень – відображає розвиток преси і періодики у регіонах України; галузевий рівень – досліджує пресу певної наукової галузі або сфери діяльності та частковий рівень – присвячений окремим газетам та часописам. Сформувався напрям вивчення зарубіжної преси та періодики таких країн, як Польща, США, Словаччина, Велика Британія, Словаччина, Німеччина, Сирія, Китай, ФРН, Швеція тощо.

Хронологія досліджень показала, що протягом першого десятиріччя незалежності України домінували теми загальнонаціонального аспекту розвитку історії преси, пов'язані із заповненням ретроспективного інформаційного простору дослідженням тем національної преси і періодики, яка за радянського часу була заборонена як буржуазно-націоналістична. Об'єктами дослідження стали преса національно-визвольних змагань (друга половина Х1Х – перша чверть ХХ ст.), національно-культурного руху 1907–1914 рр., українська преса часів Української держави 1917–1921 рр., українська військова преса в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.), історія української преси 20–30-х років та преса періоду Другої світової війни, у меншому обсязі – преса і періодика радянського часу, але в аспектах національно-культурного стану в умовах радянської влади. Ці праці заповнили прогалини проблематики.

Значна увага приділялася пресі української еміграції, що почала вивчатися відразу після здобуття незалежності. Захищено 13 дисертацій з вивчення преси української еміграції в Австралії, Франції, Польщі, США, Канаді, Італії, Великій Британії. Перші дисертації присвячувалися пресі української еміграції в США та на північноамериканському континенті, починаючи з 1996 р. (О. С. Кривошеєва, 1996; О. М. Гриценко, 1997; О. В. Бершов, 1999, та ін.)

Зрозуміла й значна увага пресі та періодиці української діаспори, яка впродовж багатьох років не була доступна на материковій Україні і дослідники преси не мали можливості розглядати її.

Почалися дослідження регіональної преси майже всіх регіонів України, основна увага приділялася специфіці та ролі преси і періодики в національно-культурному процесі. Зокрема, регіональна преса і періодика представлені пресою Північної Буковини, Волині, Галичини, Катеринославщини, Кіровоградщини, Київщини, Криму, Луганщини, Наддніпрянщини, Полісся, Холмщини та Підляшшя, Тернопільщини, Південного степового регіону Російської імперії, Запоріжжя, Ворошиловградської області, Чернігівщини, півдня України, Східної України, Західної України, Закарпаття, Покуття тощо. У дисертаціях охоплені всі регіони України, однак найбільш історично вивченою є преса Західної України, передусім XIX – 30-х років XX ст.

Від самого початку 90-х років почали досліджуватися й окремі українські часописи, зокрема: «Літературно-науковий вісник»; маловідомі або невідомі до цього часу видання газет та часописів 20–30-х років в Україні та видання діаспори – «Стрілець», «Рідний край», «Слово і час», «Основа», «Український історик», «Культура», «Українська книга», «Украинская жизнь», «Українська хата», «Нова Україна», «Україна», «Тризуб» тощо.

Формувався напрям з вивчення преси окремих галузей та сфер суспільної діяльності: дитячої (з 1998 р.), образотворчої та художньої (з 1998 р.), військової (з 2002 р.), спортивної преси (з 2002). Почали захищатися дисертації з питань релігійної преси і періодики (з 2001 р.), преси природничих наук, гендерної преси (2005).

З 2000 р. починає повільно розвиватися напрям сучасних досліджень преси і періодики, зокрема відбулися перші захисти праць, присвячених фактору преси в конституційному процесі в Україні, пресі національних меншин України як засобу їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999), архітектоніці сучасного українського газетного видання (системна організація та закономірності розподілу елементів).

Друге десятиріччя демонструє подальший розвиток історичної проблематики ролі преси в національно-духовному та державотворчому процесах, регіональних питань розвитку національної преси і періодики, але значно зміцнюється та послідовно збільшує відсоткове співвідношення проблематика вивчення сучасних теоретичних питань розвитку преси і періодики.

З 2008 р. – після затвердження наукової галузі «Соціальні комунікації» напрям вивчення проблем сучасної преси та періодики набуває значного розвитку, що актуалізується й увагою суспільства до сучасних питань пресознавства; зокрема вивчаються питання становлення і розвитку друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті роки ХХ ст.): поняття свободи преси: сутність, зміст, структура; роль преси в правовому інформуванні громадян України; створюються дисертації, присвячені питанням технології періодичних видань, моделюванню сучасного регіонального видання, інформаційній технології проектування полос газетних видань, мистецтву та питанню графічного оформлення газет і журналів; економічним, екологічним та правовим питанням тощо.

Значного розвитку в системі соціальних комунікацій набули дослідження ролі періодичних електронних видань та їх комунікаційних функцій, творчо-соціальної парадигми функціонування в модерній культурі, формування демократичної політичної культури в соціальнокомунікаційному просторі України початку ХХІ ст., розвитку реклами, інформаційних ресурсів, типологічних особливостей «часопису новин» на сучасному етапі.

Характерною особливістю є суттєвий розвиток нових напрямів – напряму дитячої періодики та преси в мультимедійному просторі, дослідження питань української періодики діаспори, вивчення досвіду західних країн, мистецької, гендерної преси тощо.

Але 74 % залишаються за проблематикою ретроспективних досліджень функцій преси та періодики різних часів, регіонів, спрямування, що означає ще недостатню насиченість історії національної культури цими дослідженнями преси і періодики. Дається взнаки століття затримування досліджень національних питань з історії українського народу.

Вперше сформувалася й нова спеціальність «Прикладні соціальнокомунікаційні технології», яка вивчає історію, теорію, методологію, організацію, становлення прикладних комунікаційних технологій у системі соціальної діяльності (в науці, політиці, виробництві, культурі, освіті тощо). Ці дисертації також захищалися в спецраді КНУ ім. Тараса Шевченка.

Останнім часом почав розширюватися специфічно новий аспект дослідження книги та періодики, зокрема преси, – об'єктом стали їхні комунікаційні властивості, що поповнює історичний, соціокультурний та науково-інформаційний напрям. За вісім років наукових досліджень у межах нового, 27-го напряму, цей аспект знайшов свій прояв в усіх спеціальностях соціальних комунікацій, також тривали дослідження в

історичних, політологічних, педагогічних, філологічних науках та мистецтвознавстві.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Загалом протягом 1992–2015 рр. відбувся захист 362 дисертацій, які безпосередньо та опосередковано висвітлюють питання функціонування книги, газетної та журнальної періодики в різних аспектах. З огляду на короткий час розробки означених питань це вагомий за кількістю показник актуальності цього напряму в гуманітарних науках. Для нашої праці принциповим є хронологічний аналіз підготовки та захисту дисертацій з огляду на два періоди розвитку досліджень: 1992–2007 рр. та 2008–2015 рр. – до і після вдосконалення номенклатури спеціальностей і відкриття галузі соціальних комунікацій.

Зі 195 дисертацій кандидатів та докторів наук із соціальних комунікацій у галузі «Історичні науки» протягом 1992–2007 рр. захищено – 93 (48 %) праці, у галузі «Філологічні науки» – 82 (42 %). Незначну кількість дисертацій захищено в інших галузях: «Педагогічні науки» – 7; «Мистецтвознавство» – 4; «Політологічні науки» – 3; «Юридичні науки» – 1; «Фізичне виховання та спорт» – 1; «Культурологія» – 3; «Державне управління» – 1. У філологічних науках найбільший відсоток дають спеціальності «Журналістика» та «Українська література», а в галузі історичних наук – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «Історія України» та «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни», «Всесвітня історія».

Протягом 2008–2015 рр. захищено 166 дисертацій, присвячених різним питанням історії, теорії та практики функціонування книги та періодики. З них 114 (69 %) дисертацій були захищені за шифрами галузі 27, і авторам присуджено ступінь доктора та кандидата наук із соціальних комунікацій; за шифрами галузі 07 – «Історичні науки» захищено 43 дисертації, або 27 % (13 з них – у межах галузі «Соціальні комунікації», за шифром 27.00.03); педагогічні науки – 7 (4%). Інші показники показали такий результат: «Філологічні науки» – 5; «Філософські науки» – 1; «Мистецтвознавство» – 2; «Політологічні науки» – 2; «Культурологія» – 1; «Технічні науки» (інформаційні технології) – 3; «Економічні науки» – 1.

Хоча показник докторських дисертацій у межах 10–11 %, здавалось би, незначний, слід узяти до уваги те, що ця наукова сфера лише почала опрацьовуватися і не може за такий короткий час дати позитивну динаміку за чисельністю докторських дисертацій.

Ці статистичні показники свідчать, що тема книги і періодики опрацьовується в різних наукових спеціальностях залежно від предмета досліджень та сфери застосування результатів дослідження: соціальні комунікації, історичні, педагогічні, філологічні, філософські, політологічні

науки; мистецтвознавство, культурологія, технічні та економічні науки. Основний відсоток – до 90 % – припадає на такі науки, як соціальні комунікації, історичні, педагогічні, філологічні науки.

2. Цікаві результати дало порівняння показників досліджень у соціальних комунікаціях у цілому із загальною кількість праць в усіх галузях наук. Після створення у 2007 р. галузі «Соціальні комунікації» за усіма спеціальностями захищено 330 дисертацій, з них 42 докторські та 288 кандидатських. Серед них з питань книги і періодики в цілому за 2008–2015 рр.: 11 докторських, а також 101 кандидатська – автори яких здобули науковий ступінь докторів та кандидатів наук із соціальних комунікацій, та 14 – ступінь докторів та кандидатів з історичних наук у межах галузі «Соціальні комунікації». Отже, 25 % докторських та 37 % кандидатських дисертацій належить у галузі соціальних комунікацій дисертаціям з питань книги та періодики. Цей масив вважаємо достатнім для визначення тенденцій розвитку важливої сфери книги і періодики в межах нового напряму «соціальні комунікації», актуальних питань галузі, оцінки соціальної затребуваності напряму.

3. У цілому захищено 84 дисертації, присвячені книзі і книжковій комунікації. З них до введення галузі «Соціальні комунікації» за 15 років – з 1992 по 2008, було захищено 56 дисертацій, після – за вісім років за шифрами галузі «Соціальні комунікації» – 28. Тридцять сім дисертацій було захищено в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Крім того, захист відбувся в таких інституціях як Інститут історії НАН України (2), Харківська державна академії культури (5), Київський національний університет культури і мистецтв (4); Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (3); Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (2), Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (1).

З питань, прямо та опосередковано присвячених пресі і періодичним виданням, було захищено 278 дисертацій. Серед них 130 дисертацій, присвячених пресі, і 88 – періодиці, враховуючи й книгознавчу періодику, присвячену книзі. Інші 60 дисертацій стосувалися загальних питань розвитку преси і періодики, редакційно-видавничої діяльності, біографічного фактора у видавничій справі тощо.

4. У незалежній Україні сформувалася основна проблематика вивчення книги і періодики, без ідеологічних обмежень і політичних умов, розвивалися центри дослідження цих питань, наукові колективи, здатні не лише об'єктивно висвітлювати історичне минуле, а й прогнозувати нові актуальні напрями досліджень сучасного політично та ідеологічно трансформованого суспільства, яке вступає в новий, глобалізований період розвитку, що висуває нові завдання досліджень та зумовлює видозміни ресурсної бази науки.

Провідні університети та науково-дослідні установи, які підготували здобувачів або провели захист дисертацій у спеціалізованих вчених

радах, демонструють загальноукраїнський рівень, оскільки представляють майже усі регіони України. Тема книги і періодики була обрана для підготовки дисертацій у 65 освітніх і наукових установах, хоча безумовними лідерами є Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (145) та Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України (61). За ними йдуть Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ (14), Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України (14), Класичний приватний університет (Запорізький інститут державного та муніципального управління, Гуманітарний університет) (14); Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (12), Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара МОН України (11), Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України (10), Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (6) тощо.

5. Хронологічний аналіз показав, що в перші 10 років розвитку атестаційної справи і до введення галузі «Соціальні комунікації» основна проблематика досліджень переважно стосувалася історичного та джерелознавчого аспектів, спрямованих на заповнення «білих плям» в історії книги, газети, журнальної періодики, як в Україні, так і в українській діаспорі, де видавнича діяльність була добре розвинута. Масштаби «білих плям» важко окреслити, українська преса і періодика реально ніколи не вивчалися у їх повноті і системності, оскільки і за часів царату, і в радянський період фактично перебували в стані повної стагнації. Докторські дисертації сучасного періоду спрямовані на масштабну реконструкцію історії книги, осмислення теорії книгознавчих та пресознавчих досліджень, теоретичних засад наукового дослідження проблематик, починаючи з рукописного періоду та стародруків, періодики – з XVIII ст. Проводиться виявлення та науковий облік видань, газет і часописів, що ніколи не були в науковому обігу, висвітлюється значення книги, преси та журнальної періодики для історії національно-державного руху, культури, науки, освіти, для формування національної пам'яті українського народу. Дослідження в цьому напрямі активно проводяться, хоча й дещо сповільнилися в першому десятиріччі XXI ст. У ретроспективі об'єктами дослідження були преса національно-визвольних змагань (друга половина X1X – перша чверть XX ст.), національно-культурного руху 1907–1914 рр., українська преса Української держави 1917–1921 рр., українська військова преса в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.); висвітлювалася історія української преси 20–30-х років та преса періоду Другої світової війни, у меншому обсязі – преса і періодика повоєнного радянського часу, але також з позиції визначення ролі української книги і періодики.

6. З кінця 90-х років почалося вивчення нових явищ, галузей та сфер суспільної діяльності незалежної України, виникають теоретичні праці. Формуються національний, регіональний та місцевий аспекти

дослідження книги та періодики, а також галузеві аспекти – дитяча (з 1998 р.), зображувальна та художня (з 1998 р.), релігійна (з 2002 р.), військова (з 2002 р.), спортивна преса (з 2002 р.). Захищаються дисертації з питань релігійної преси і періодики (з 2001 р.), природничих наук, гендерної преси (з 2005 р.), електронної періодики (з 2008 р.) тощо.

Активізація сучасних питань книги та пресознавства, питання становлення й розвитку друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті роки XX ст.) пов'язані з розвитком напряму соціальних комунікацій – з кінця першого десятиліття XXI ст. Мова йде про поняття свободи преси (сутність, зміст, структура), про роль преси в правовому інформуванні громадян України. Створюються дисертації, присвячені питанням технології періодичних видань, моделюванню сучасного регіонального видання, інформаційній технології проектування полос газетних видань, графічному оформленню газет та журналів, розглядаються економічні, екологічні та правові питання тощо. За останні 10 років значного розвитку в системі соціальних комунікацій набули дослідження ролі періодичних електронних видань та їхніх комунікаційних функцій, творчо-соціальної парадигми функціонування в модерній культурі, формування демократичної політичної культури в соціальнокомунікаційному просторі України початку XXI ст., розвитку реклами, інформаційних ресурсів, типологічних особливостей «часопису новин» на сучасному етапі.

7. Аналіз дисертаційних досліджень за періодами та роками засвідчує стабільний розвиток вивчення національної книги, преси та періодики, розгортання дослідження від історичної до сучасної проблематики, що актуалізована в незалежній Україні, творення власного наукового простору, який наповнюється об'єктивними багатоаспектними дослідженнями, формуючи науковий потенціал. Позитивну динаміку показала й підготовка кадрів докторів наук, які захистилися в період незалежності і почали створювати власні школи та виховувати учнів. Серед них: у галузі книги – Л. А. Дубровіна, Н. В. Зелінська, Г. І. Ковальчук, В. О. Ільганаєва, І. Б. Матяш, М. С. Слободяник, В. С. Чишко, Г. В. Шемаєва; у галузі преси та журнальної періодики – А. А. Бойко, В. М. Даниленко, В. Д. Демченко, В. Ф. Іванов, С. А. Кость, І. В. Крупський, В. М. Медведєва, О. К. Мелещенко, І. Л. Михайлин, А. З. Москаленко, О. Г. Мукомела, В. В. Різун, М. М. Романюк, Н. М. Сидоренко, М. С. Тимошик, В. І. Шкляр (з 1990 р.), Н. П. Шумарова (з 1994 р.) та ін. Захищаються кандидатські дисертації, підготовлені вже другим поколінням вчених, що відкриває перспективу зміцнення української школи книгознавства та пресознавства.

Розділ 4

НАПРЯМИ І НАУКОВІ ЦЕНТРИ ДОСЛІДЖЕНЬ КНИГИ ТА КНИЖКОВОЇ КУЛЬТУРИ (1992–2015): ІСТОРИЧНИЙ ТА ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ

4.1. Книга, книжкова культура, книжкова комунікація: обсяги понять і структура

Звернення до актуальних проблем історичного розвитку та сучасного стану української культури після набуття Україною незалежності дає змогу значно розширити простір історії української культури новою науково обґрунтованою інформацією з історії української книги, книжкової культури та її сучасного існування. В умовах будівництва нового демократичного супільства особливо актуальним стало вивчення соціокультурних аспектів історичного минулого книги та книжкової справи і культури та окреслення її об'єктивних властивостей як формального, так і змістовного плану, зокрема, національної української книги. Ці питання не порушувалися впродовж існування радянської держави і не були (за деякими виключеннями практичної роботи з книгою, підготовкою каталогів та бібліографій, що становили мізерний відсоток від загального обсягу книжної спадщини) предметом спеціальної уваги вчених. Історія і теорія книги була представлена локальними працями щодо радянської книги і базувалася на принципах радянської ідеології. Певні питання історії книги висвітлювались в історичних науках та літературознавстві, філософських та етнографічних працях, що характеризували розвиток історико-літературних джерел, творів, що увійшли до складу книги. Але власне книгознавчі питання української книги не розглядалися, а методологічні питання теорії та історії книги стали прерогативою московських та ленінградських книгознавчих шкіл у спеціалізованих вишах та головних державних бібліотеках СРСР, де абсолютна перевага віддавалася радянській книзі.

Українське книгознавство, розвиток котрого представлений у дисертаційних дослідженнях із книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, а також суміжних наук, зокрема історичного джерелознавства, літературознавства, мистецтва книги, культурології тощо, має свої специфічні риси. «Книгознавство» від початку заснування цього напряму було окремою кваліфікаційною спеціальністю. Але оптимізація

спеціальностей, як згадувалося, призвела до об'єднання низки споріднених дисциплін: у 1997 р. було сформовано комплексну дисципліну «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство» (замість окремих «Книгознавство» та «Бібліотекознавство та бібліографознавство») під час удосконалення правових та методичних засад атестаційної справи в Україні в 1999 р. [277, 278], а також відповідно до наказу Вищої атестаційної комісії України № 86 від 13 березня 1997 р. [295].

Важливим актом для розвитку спеціальності стало відкриття наукової галузі «Соціальні комунікації» (27 напрям) і наукової спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», крім захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора і кандидата із соціальних комунікацій, було надано можливість захисту на здобуття ступеня доктора і кандидата з історичних наук та соціальних комунікацій. Чергове підтвердження низки спеціальностей відбулося у 2011 р., коли вийшов спеціальний наказ МОН України відносно номенклатури спеціальностей [301], яка існує також у міжнародних класифікаційних системах у розділі соціальних комунікацій (як книгознавство та бібліотечні науки). Разом з тим простір наукової галузі книгознавства дуже широкий, тому захист дисертацій, що мають зв'язок із книгознавством, відбувається в галузі історичних, філологічних та педагогічних наук, мистецтвознавства, а тепер і соціальних комунікацій.

Слід додати важливий коментар – у практичному застосуванні у фаховій українській літературі функціонують два терміни – «книга» і «книжка», що традиційно застосовується з 20-х років XX ст., коли бібліографи розділили ці поняття за хронологією та соціальним впливом. Перше стосується історичних пам'яток, пов'язаних з обігом рукописних книг і стародруків, вивчення книги цього періоду розрізняється методично з книгою нового та новітнього періодів. Друге поширене поняття «книжка» прийнято дослідниками періоду нової української літератури, що веде свій початок від «Енеїди» І. П. Котляревського (1798) – перша пам'ятка українського письменства, що була укладена розмовною українською мовою на сюжет однойменної класичної поеми римського поета Вергілія. Власне ця поема І. П. Котляревського започаткувала становлення нової української літератури і української книжки нового та новітнього часу.

У теоретичному аспекті поняття «книга» застосовується в категоріальному змісті, як змістовна форма фіксації та передачі інформації.

Історія, теорія і практика книги вивчається спеціальними дисциплінами – книгознавством та кодикологією, які, залежно від площини дослідження, вважаються дисципліною як книгознавчого, так і історико-джерелознавчого циклу.

Теоретиками книгознавства вона розглядається як дисципліна, що комплексно досліджує книгу як предмет матеріальний, її елементи та функції, розробляє типологію та класифікацію книг і методи книгознавчих досліджень, вивчає книжкову справу як систему, у тому числі процеси існування книги в культурній на науковій комунікації. Так, характеризуючи книгознавство як наукову дисципліну, Г. І. Ковальчук розглядає її сутнісні аспекти. Вона виділяє поняття терміна «книгознавство» як комплекс наук про книгу та книжкову справу; як теоретичну дисципліну про книгу і книжкову справу, синонім поняття «бібліологія», а також як історико-книгознавчу дисципліну.

Вона стверджує, що термін «книгознавство» (Bücherkunde) для означення науки про книгу був уведений до наукового обігу ще в другій половині XVIII ст., однак до сьогодні загальноприйнятого визначення книгознавства як наукової дисципліни не існує. У межах книгознавчих досліджень книгу розглядають як складову матеріальної культури, вивчають її основні елементи, типологію, функції, у тому числі соціальну. До книгознавчого комплексу наук традиційно включають: загальну теорію книгознавства, науки про видавничу справу, поліграфію, книжкову торгівлю (бібліополістику), бібліотечну справу (бібліотекознавство), бібліографію (бібліографознавство), бібліофільство тощо. Кожна з книгознавчих дисциплін становить, у свою чергу, комплекс відносно самостійних галузей знань, наприклад, до науки про видавничу справу належать: теорія редагування; економіка видавничої справи; теорія мистецтва книги; основи видавничої техніки тощо.

За спостереженням Г. І. Ковальчук, серед книгознавчих дисциплін найбільш активно розвивається історія книги, яка на сьогодні є вже визнаною книгознавчою дисципліною. До кола її питань увійшли такі, що стосувалися матеріалу, з якого виготовлялася книга (папірологія, паперова справа), письма (палеографія), художнього оформлення (дисципліни, що вивчали мініатюри, книжкову графіку, оправи), рукописної книги (кодикологія) та першодруків (інкунабулознавство). Г. І. Ковальчук вважає, що книгознавство залучає методи цих дисциплін (зокрема палеографічний, шрифтологічний, друкарський, мистецтвознавчий, типологічний, функціональний, бібліографічний, аналітико-синтетичний) і результати відповідних досліджень часто стають надбанням не лише науки про книгу, а й споріднених галузей знань, тому ці дисципліни не є суто книгознавчими. Водночас розвиваються й інші галузі історичного книгознавства, які вивчають не лише пам'ятки писемності чи стародруки, історію друкарства та видавничої справи, а й історію книжкового мистецтва, книжкової торгівлі, бібліофільства,

бібліографії тощо [85, с. 308–316; 86]. Усі вони потрапляють до кола спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство».

Значного розвитку набула дисципліна «кодикологія», яка почала активно розвиватись як самостійна книгознавча дисципліна в 90-х роках XX ст. завдяки специфіці книжкової культури рукописного періоду існування людства. На думку теоретика кодикології Л. А. Дубровіної, ця дисципліна вивчає рукописну книгу як об'єкт рукописно-книжної спадщини і комплексне джерело з історії духовної культури [51, 49, с. 395–396]. Взаємодіє з джерелознавством, палеографією, археографією, текстологією, філігранологією, дипломатикою, книгознавством, бібліографією. Кодикологія вивчає походження, склад, зміст і побутування рукописної книги, техніку виготовлення рукописних кодексів, репертуар, письмо, матеріал, мистецтво книги тощо. Дослідження з проблем кодикології розвиваються в напрямах теорії книги, історії рукописно-книжної спадщини та практики. До теоретичних належать питання визначення об'єкта, предмета, методологічних засад, розробка понятійного апарату, класифікації, структури, методів аналізу та вивчення тенденцій функціонування рукописних книг в історії як рукописного періоду комунікації, так і періоду друку, оскільки феномен культури рукописної книги широко представлений до середини XIX ст., однак існує й до сьогодні як частковий феномен (наприклад, і досі зберігаються традиції переписування книги у старовірів, або такий політичний рух як самвидав тощо) [49, с. 395–396; 50, с. 317–326].

Л. А. Дубровіна запропонувала метод моделювання рукописної книги, розвинуту кодикологічну модель рукописної книги з урахуванням структури і функцій книги в контексті походження, форми та змісту, історії кодексу, провела класифікацію кодикографічних систем тощо [51, с. 96–150, 132–154].

Історія книги як окремий напрям книгознавства та основний ареал дії кодикології передбачає вивчення закономірностей розвитку книжної культури, її специфічних особливостей, передусім національних. Однак важливим аспектом досліджень є атрибуція та ідентифікація рукописної книги, яка, як правило, є анонімною і дуже рідко має відомості про автора, дату й місце створення. Це книга, яка з причин, вказаних раніше, не досліджувалася в українській науці, тому практична галузь кодикології – кодикографія концентрує увагу та аналізі всього комплексу роботи з книгою для атрибуції, тобто встановлення науково обґрунтованих атрибутів – мети, часу й місця виникнення кодексу, його авторів і створювачів, особливостей техніки виготовлення, побутування від часу створення до наших днів. Вивчаються особливості

паперу, письма, почерків, чорнила, організації та оформлення тексту, оздоблення тексту та оправи, походження книги (соціальне, географічне) та ін. Залучаються методи джерелознавства, палеографії, текстології, хронології, філігранології, маргіналістики, бібліопегії та інших спеціальних історичних дисциплін. Важливість кодикології та кодикографії обґрунтовується тим, що лише достовірно атрибутована книга дає змогу включити її в аналіз історико-літературного процесу та вивчення історії певних періодів. Отже, вивчення української кодикології базується на пізнанні джерелознавчих підвалин національної книжно-рукописної традиції, її історії, культури, найрізноманітніших аспектів життя книги в Україні [49, с. 317–326; 51, с. 178–185].

Кодикографія – спеціальна дисципліна, що визначає характер, методи та види опису рукописної книги як інформаційно-культурологічної системи на основі всіх складових, що відображають її форму, зміст та долю. Галузь науково-практичної діяльності пов'язана з науково-інформаційними функціями бібліотечної діяльності щодо створення науково-довідкового апарату – створення наукових описів рукописних книг, каталогів, довідників, автоматизованих інформаційних систем тощо. Кодикографія – камеральна галузь кодикології, яка змикається з камеральною галуззю археографії. Іноді сприймається як методичний апарат кодикології, для визначення галузі кодикології, що займається різними системами описування рукописних книг для автоматизованих баз даних [49, с. 394–395; 50, с. 317–326].

Ці вихідні положення стали основою дисциплінарного аналізу всього кола дисертаційних праць, де у тій чи іншій мірі розглядаються питання книги та книжкової культури.

Методологія дослідження книги розроблялася багатьма вченими, однак загальновизнаної методології дослідження книги, що розглядається в різних науках, і до сьогодні не існує. Тому до аналізу предмета нашого дослідження ми включили всю сукупність теоретичних та практичних підходів до поняття «книга», поставили завдання з'ясувати сучасні підходи та напрями дослідження книги та книжкової культури, розглянути можливості соціокомунікаційного підходу до подальшого визначення дослідження книги.

На відміну від поняття «газета», «журнал» та «періодичне видання», поняття «книга» та «книжкова культура» активно дискутується. Що стосується видавничого змісту поняття книга, М. С. Тимошик вказує на те, що «існуючі десятки тлумачень «книги» як терміна не є досі загальноприйнятими, бо не змогли в короткій, місткій і переконливій формі окреслити ні глибинної її сутності, ні меж, які відрізняють її від

інших засобів збереження і передачі інформації. Пояснюється це, з одного боку, еволюцією матеріальної форми книги в історичному розрізі, а з іншого – її універсальними особливостями та багатофункціональним призначенням» [234, 235].

Якщо ознайомитися з поняттями «книга», що пропонують найпопулярніші енциклопеції сучасності, дослідник зустрінеться, передусім, із видавничим поняттям книги як книжкового видання. Так, Вікіпедія формулює поняття таким чином: «Книга, книжка – письмовий запис, неперіодичне видання у вигляді зброшурованих аркушів друкованого матеріалу, набір письмових, друкованих, ілюстрованих або порожніх аркушів, виготовлених з паперу, пергаменту або іншого матеріалу, як правило, скріплених з одного боку». За Державним стандартом України ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» книга – це «книжкове видання обсягом понад 48 сторінок», а ДСТУ 3018-95 «Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення» поняття книги визначається в контексті формального підходу до типології видання обсягом та поліграфічними особливостями – якщо порівнювати її з іншими видами друкованої продукції і відзначаючи наявність кількості сторінок, скріплених у блок та заключених в оправу як основних ознак книги [316, с. 8–10; 317, с. 3].

Понятійний апарат такого соціального явища як книга розглядало багато дослідників, кожні концептуальні засади були спробою теоретичного об'єднання властивостей книги як соціально-комунікаційного явища. Методологічно, як уже згадувалося, це пояснюється синкретичністю поняття «книга», що охоплює велику соціокультурну сферу як в її духовному, так і у виробничому аспектах. Вона також стала і об'єктом економічних наук, оскільки як матеріальний об'єкт книга має споживчу вартість. Сучасна номенклатура видавничої справи налічує понад 2 тис. різноманітних посад і спеціальностей, і більшість фахівців відчуває потребу в освоєнні історичного досвіду розвитку книги.

Отже, видавниче поняття книги є найпростішим, оскільки базується на практичному змісті видавничої справи, пов'язаному з видавничою технологією видання.

Категоріальні визначення поняття «книга» у книгознавчо-комунікаційному аспекті стосовно друкованої книги, які дещо видозмінювалися разом з розвитком книгознавства, належали таким дослідникам як О. М. Ловягін, М. М. Куфаєв, А. І. Барсук, І. Є. Баренбаум, А. О. Бєловицька і С. Л. Омилянчук, Г. І. Ковальчук, К. Мігонь, М. М. Кушнаренко, М. П. Єльников, М. С. Тимошик та ін.

Документологічні концепції книги представлені в працях А. В. Со-

колова, Ю. М. Столярова, Г. М. Швецової-Водки [20, 217, 225]. Що стосується типологізації книги, зокрема аналіз праць О. А. Гречихіна та інших, – до аналітичної О. В. Динер [37]. Майже всі дослідники розглядають це поняття та простежують його еволюцію. Тому, вважаємо недоцільним повторювати всі попередні визначення й концепції та відсилаємо до останнього до цих авторів та останнього огляду цього питання, що розкривалося у вказаній праці В. А. Маркової [684]. Тут ми зупиняємося лише на основних підходах, пов'язаних з конкретним предметом нашого дослідження і в контексті підходів до обсягів поняття, що мало значення для відбору дисертаційних праць для аналізу розвитку дослідження книги як категоріального поняття в книгознавчому аспекті.

Якщо в літературознавстві слово «книга» у більшості адекватно слову «літературний твір» як акт індивідуальної творчості, у книгознавстві переважає поняття книги як комунікаційна система, поширюється концепція книжкової комунікації, як посередника між автором твору й читачем, що організується посередництвом книжкової справи та створює книжкову культуру. У праці В. А. Маркової книга в контексті електронної комунікації та книжкової комунікації сприймається або як канал, або як засіб спілкування в просторі та часі, тобто як суб'єкт спілкування, хоча електронна книга в цьому контексті не має можливостей друкованої. [130, с. 70–78; 131, с. 181–200].

О. А. Гречихін, розглядаючи книгу як об'єктивоване в діалектичній єдності соціальної інформації та семіотичній і матеріально-конструктивній формі представлення цієї інформації, запропонував принципово-типологічну модель книги, що передбачала дев'ять структурних комунікаційних категорій (підсистем): предмет (типізація соціальної інформації, як змістового результату суспільно-політичної діяльності (культури); метод (типізація підходу, засобу, як умови досягнення мети соціальної комунікації); мета (типізація основного завдання книги); адреса (типізація читача, споживача інформації); жанр (типізація засобу семіотичного уявлення соціальної інформації); час (типізація історико-хронологічного аспекту комунікації); простір (типізація просторово-географічного аспекту комунікації); апарат (типізація допоміжних засобів засвоєння книги); носій – типізація засобів матеріально-конструктивної реалізації книги [29, с. 28–29]. Хоча ця типологічна схема як система класифікації може бути критикована, вона відображає коло проблем, пов'язаних з вивченням категоріального апарата.

Отже, у книгознавстві концептуальна модель типологізації форми, функцій та аспектів комунікації також спирається на широкі підходи,

що прагнуть до охоплення всієї системи, пов'язаної з фактом і фактором «книги».

Найбільш поширеними підходами в книгознавстві є такі, що спираються на її комунікаційні функції як засобу передачі інформації, інші – на систему організації інформації посередництвом змісту та форми. Ці підходи в переважній більшості змінювалися залежно від предмета і завдань дослідження.

Спробу створити універсальне тлумачення поширено в російському книгознавстві. Так, І. Е. Баренбаум висловлював думку про широке книгознавче значення поняття «книга», що об'єднує будь-який рукописний або друкований текст як твір, а відповідно і всю подукцію, включаючи книгу, журнал, газету, альманах, плакат та будь-який інший друк, які в сукупності виконують близькі соціальні функції [6].

Є. Л. Немировський розглядав книгу як знакову систему, «у якій для обміну семантичною інформацією між різними матеріальними системами використовується сукупність візуально чи тактильно сприймаємих знаків писемності чи інших графічних образів, відтворених на аркушевому матеріалі рукописним або поліграфічним способом» [146; 147, с. 493].

А. О. Бєловицька пропонує кілька визначень соціоінформаційного підходу залежно від аспектів розгляду. Так, вона стверджує, що «книга в самому загальному виді є один із способів існування і руху соціальної інформації в суспільстві… Субстанціальною, сутнісною ознакою книги обумовлена і її основна соціальна функція – інформаційна, тобто функція обміну, розподілу і перерозподілу такої форми соціальної інформації, як семіотична, у процесі усвідомленої суспільно-практичної діяльності», звідси необхідність комунікаційного аспекту в підході до аналізу сутності книги. Надалі уточнює, що «книга є спосіб організації твору індивідуальної свідомості у твір суспільної свідомості, що має форму організації літературного, музичного, образотворчого твору у твір літератури, музики, образотворчого мистецтва. Це рівень одиничного для книги в комунікаційному процесі "свідомість"» [8, с. 157, 229].

Характеризуючи сутність процесу руху книги в суспільстві, А. О. Бєловицька звертає увагу на те, що він є відображенням книги «свідомістю індивідуума, групи людей, суспільною свідомістю і відтворення в ході і засобами різних форм цілей усвідомленої громадсько-практичної діяльності» [8, с. 229, 245].

Український книгознавець Г. І. Ковальчук запропонувала інтегровану концепцію книги, за якою «книга – найважливіша історично розвинута форма закріплення й передачі в часі та просторі різноманітної

інформації у вигляді текстового чи ілюстративного матеріалу, призначена для багаторазового використання; неперіодичне видання у формі кодексу (скріплених у корінці аркушів друку) будь-якого формату обсягом понад 48 сторінок або 3-х друкарських аркушів, у обкладинці чи оправі; адресований читачеві твір писемності чи друку, що за допомогою певної системи знаків, зафіксованих на певному матеріалі, виконує покладені на нього інформаційні, естетичні, навчальні та інші функції; важливе джерело інформації, один із давніх способів існування й руху соціальної інформації у суспільстві і канал соціальної комунікації» [83].

Г. М. Швецова-Водка у низці праць – докторській монографії, статтях та підручниках розвиває комунікаційно-інформаційний підхід, коли книга розглядається ще в більш широкій системі – «документ», розглядається з погляду теорії соціальної інформаційної комунікації, враховує різні визначення інших авторів, які досліджували поняття, пропонує типологічну класифікацію книги на шість типів у порівняльному аналізі з поняттям «документ», враховуючи особливості матеріального носія інформації. Останне поняття – документ, вона вважає базовим, окреслюючи всі види друку та інші форми передачі інформації шляхом знаків та зображень як загальнотеоретичне поняття «документ», закріплене і в спеціальному Держстандарті.

Не можна не відзначити, що підходи, які прийнято в цьому дослідженні, враховують не лише внутрішній, а й зовнішній контур комунікаційної системи книги як комунікаційної системи, яка є суб'єктом більшої суспільної комунікаційної системи – соціально-комунікаційних інститутів, які спеціалізуються на комунікаційній діяльності і організують цю взаємодію: скрипторії, видавництва, друкарні, книготорговельні організації, громадські організації, а також бібліотеки, музеї та архіви, науково-інформаційні центри тощо.

Історично, за засобом виробництва, у самому узагальненому вигляді книга поділяється на рукописну, друковану, електронну, що пов'язується з різними комунікаційними епохами і засобами фіксації та передачі інформації. У свою чергу, схеми типологізації та видової класифікації книги можуть бути дуже розвинутими та ієрархічно побудованими залежно від предмета дослідження.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства породжує нові форми книги та обговорення спеціалістами поняття електронної книги. Так, у дисертаційних дослідженнях найбільш конкретно це питання представлено теоретичною концепцією В. А. Маркової щодо поняття електронної книги в аспекті питання книжкової комунікації, як форми міжособистісного спілкування «автор – читач». Вона запропонувала як

робоче авторське визначення: «книга є культурно-історично зумовленою стабільною формою передачі зафіксованого на матеріальному носієві, зазвичай, соціально значущого семантичного повідомлення від автора до читача, яка активно впливає на репрезентацію його змісту» [684].

В. А. Маркова розглядає її базову роль у системі соціальної комунікації, головних компонентів системи книжкової комунікації, трансформаційних тенденцій, що відбуваються з ними в сучасному електронному комунікаційному просторі та співіснування друкованої книги та книги електронної. Вона стверджує, що *електронна книга є новим засобом комунікації, а не етапом еволюції традиційної книги* (курсив наш. – О. П.), оскільки в електронній книзі порушується єдність змісту й форми. Якщо електронна книга є, на її думку, лише зручним комунікативним пристроєм, то традиційна є не лише засобом комунікації, а й повноправним її суб'єктом. В. А. Маркова прогнозує невтішні наслідки у випадку, якщо відбудеться витіснення традиційної книги електронною [131].

Дослідниця підкреслює, що книга не є засобом масової комунікації, в умовах домінування видавничих супергігантів та масових мільйонних тиражів читання книг завжди було процесом особистим. Тому, якщо книжковому виробництву, безумовно, були притаманні в епоху індустріального суспільства ті самі особливості (стандартизація, спеціалізація, синхронізація, концентрація, максимізація, централізація), сама комунікативна природа книги перебувала поза масифікацією [130, с. 70–71].

Електронне середовище сьогодні демонструє, на думку В. А. Маркової, співіснування кількох різновидів текстів, які умовно можна назвати книгами: електронні копії друкованих видань; оригінал-макети книг; електронні тексти, що створені в електронному середовищі і можуть бути повноцінно представленими в друкованій формі; електронні тексти, які створені і можуть повноцінно сприйматися тільки в електронному середовищі; електронні тексти, що функціонують в актуальному режимі (гіпертексти з можливістю інтерактивності, т. зв. «мережева словесність»), але сутність книги від цього не змінюється. Водночас В. А. Маркова підкреслює як переваги, так і недоліки електронної книги, у тому числі її нестабільність як інформаційних ресурсів у мережі [130, с. 76].

Ю. В. Бондар також розглядає книгу як об'єкт авторської комунікації з читачем, відзначаючи, що окрім загального сприйняття їх як засобу накопичення й поширення знань, явища матеріального й духовного світу тощо, також виразно асоціюються і з комунікаційним полем. Для ілюстрації наводяться кілька авторських дефініцій: «Книга – це можливість зрозуміти інших»; «Книга – це понятійний код автора твору»; «Книга

– це засіб авторської комунікації з іншими людьми та світом»; «Книга – це потужний засіб впливу на людей»; «Книга – це конструювання реальності через поширення ідей та поглядів»; «Книга – це засіб масової комунікації, який характеризується позачасовістю аудиторії»; «Книга – це смисли, що можуть об'єднувати»; «Книга – це засіб спілкування між поколіннями»; «Книга – це спосіб формування спільноти» [14, с. 29].

Книжкові видання, на думку Ю. В. Бондар, є важливим складником системи соціальних комунікацій, що не лише забезпечують функції накопичення, збереження й поширення інформації та знань, а й виконують також важливу роль суспільного посередника, формуючи інформаційне та смислові поля, які забезпечують суспільний діалог та комунікаційне взаєморозуміння в суспільстві. Вони впливають на становлення та забезпечення стабільності соціальних груп і спільноти в цілому. Різні соціальні, професійні чи вікові групи людей мають властиві їм, зокрема, читацькі характеристики, які певним чином ілюструють і пояснюють як рівень стійкості цих груп, так і особливості їхніх світоглядно-ціннісних позицій та суспільної практики.

Книга як засіб читання розглядається Е. І. Огар, яка вивчала дитячу книгу і виявила, що тенденції в сучасному читанні у співвідношенні з розвитком природи читання, його феноменологічних засад і базовими принципами, процеси рецепції як неодмінний супутник читання залишаються незмінними. Ці тенденції почасти можуть пояснювати зниження обсягів продажу видавничої продукції. Розвиваючи комунікаційні аспекти книги як засобу міжособистісного спілкування між автором і читачем, вона стверджує, що рівень та якість читання у суспільстві свідчать про рівень сукупного інтелекту, стабільність розвитку суспільства, конкурентоспроможність держави. Необхідність відновлення ефективної системи книгорозповсюдження є очевидною та може бути здійсненою лише комплексними зусиллями видавців, книгарів і бібліотекарів, педагогів, та за умов підтримки влади й бізнеса. Вивчення функцій книги вона пов'язує з необхідністю глибокого аналізу сучасних об'єктів, методів і технологій читання, змінами у самому читачеві [148; 149, с. 38].

Сьогодні категоріальне поняття «книга» як об'єкт книгознавства розглядається дуже широко і з різних позицій, обмежуючи її зміст виключно обсягом – кількістю аркушів, а системоутворювальні елементи – автор (комунікант) – рукописний текст книги (документ вихідний) – установа, що видає книгу (комунікаційний посередник – видавництво чи редакція періодичного або продовжуваного видання, центр депонування документів, фірма грамзапису, відеозапису тощо – власне книга

як опублікований і тиражований документ) – комунікаційна установа (бібліотека як заклад використання, заклади книгорозповсюдження, пов'язані з книжною торгівлею) – користувач інформації.

За Швецовою визначення «книги» в системі комунікації може мати такий вигляд: книга – це документ опублікований, виданий або депонований, що надається в суспільне користування через книжкову торгівлю та бібліотеки. «Бібліотеки» тут розуміються як соціальний інститут, що забезпечує зберігання документів, опублікованих у будь-якій формі, на будь-якому матеріальному носії; бібліотеки як державні та муніципальні, публічні, так і приватні та особисті [255, с. 62–63].

Г. І. Ковальчук пропонує своє визначення поняття «книга» в контексті «книжкового пам'яткознавства», розглядає історіографічні аспекти розвитку понять і дисциплін книгознавчого циклу та історичні традиції української книжкової культрури [84, 87].

Паралельно дискутується й поняття «книжкової культури», яке також у зв'язку з їх широкими функціями книги має різні концепції обсягу поняття та точки зору на співвідношення понять «культура книги», «книжкова культура», «книжкова справа», «духовна культура» тощо, що розглянуто детальніше В. І. Васильєвим [18].

В. В. Добровольський вважає, що поняття і термін «книжкова культура» сьогодні використовується в науковому обігу різних гуманітарних наук, набуваючи значення наукової категорії, хоча її зміст однозначно не сформульований й до сьогодні. Під книжковою культурою розуміється широке коло різнопредметних понять: усвідомлення суспільством ролі книги на певних історичних стадіях розвитку людської цивілізації, національного або державного об'єднання, етнічної спільності; групова або індивідуальна культура читання, рівень логіко-психологічного сприйняття книжкового тексту; категорії професіоналізму в процесі створення книги; соціальне відтворення книжкових традицій та багато іншого. Подібне різноманіття уявлень про сутність книжкової культури вчений вважає цілком закономірним, що викликано, щонайменше, трьома причинами: по-перше, недостатністю наукової розробленості питання; по-друге, складністю і багатоаспектністю даного явища, яке виступає як багаторівневий системний об'єкт; по-третє, початковою багатозначністю родового поняття – «культура», предметно-змістовне поле якого воістину незрозуміло [45].

Низка дослідників вважає поняття книги як пов'язаного не лише з культурою книговиробництва, книгорозповсюдження, а й культурою читання, зокрема в сучасному електронному суспільстві.

Так, О. В. Антоник вважає, що поняття «книжкова культура» базується

на культурі самої книги, культурі розповсюдження книжкової продукції та культурі читання, що пов'язується нею з освітніми функціями і величезним виховним потенціалом, що закладає культурні досягнення цивілізації, є інструментом формування суспільних цінностей ще на стадії формування особистості. Традиційна книга завдяки неповторній структурі та семіотиці продовжує залишатися соціокультурним явищем, доступним і ергономічним джерелом інформації та естетичної насолоди, вона, на думку О. В. Антоник, не тільки відповідає психофізіологічним особливостям сприйняття, потребам збереження й утилітарного використання інформації, викликає естетичний інтерес, але й формує культуру читання, яку слід «реанімувати» як базову категорію в системі інформаційних надбань особистості постіндустріального суспільства.

Інтернет-технології та сучасні мережі передачі інформації суттєво трансформують інформаційне поле, а відтак і інформаційну культуру особистості, тому термін «культура читання» потребує виокремлення й актуалізації в сучасному контексті, оскільки, крім орієнтування в інформації, він передбачає вплив на внутрішньоособистісні характеристики читача, зокрема творчої уяви, пам'яті і інтелектуального розвитку [3]. О. В. Антоник спирається на бібліопсихологічну теорію читання М. О. Рубакіна, як складного поліфункціонального комунікаційного процесу, заснованого на цілісній організації роботи обидвох півкуль мозку, засвоєння тексту і контексту твору, перетвореного засобами книжкової справи в друковане (чи електронне) видання, можливе лише за умови вдумливого, аналітичного читання, особливо важливого для дітей та підлітків.

Ставиться також питання про необхідність дослідження інформаційних інтересів молодіжної аудиторії; місце книги серед інших джерел інформації для обґрунтування засобів впливу на поліпшення процесів книгокористування серед молоді, виявити якісні та кількісні показники книгокористування; шляхи оптимізації видавничого репертуару та книготорговельного асортименту відповідно до результатів дослідження; обґрунтувати методи, форми і шляхи формування цілісної системи стимулювання читання й інтересу до книги серед молоді тощо [3].

Роль книги і читання складається в засвоєнні базових цінностей, формується суспільно корисна особистість; читання має увійти в структуру життєдіяльності особистості, – такі міркування переконливо обґрунтовані в численних публікаціях Ю. П. Мелентьєвої [133].

Цей зв'язок процесу читання та книгокористування досліджувала О. М. Афанасенко, яка вважає, що читання, рівень читацької активності та стан складових книжкового ринку перебувають у взаємозалежності,

оскільки ситуація на книжковому ринку впливає на читацьку активність населення і водночас обумовлюється нею [4, с. 9]. Так, О. М. Афанасенко розвиває ці ідеї у своїх працях, а надалі й у дисертаційному дослідженні, присвяченому системі книгорозповсюдження в Україні в умовах інтеграції соціокомунікаційного простору (2009).

Детально поняття «книжкової культури» та співвідношення з «книжковою справою» в історіографії розглянуто в працях С. Н. Грипич, де наводяться різні концепції щодо обсягу поняття, Є. Л. Немировського, А. І. Барсука, Ю. А. Дінерштейна, А. О. Бєловицької та інших, а також спроби ув'язання традиційних концепцій та сучасних посередництвом значення в книжковій культурі аспекта виховання духовності навчально-педагогічною книгою [30, с. 43].

С. Н. Грипич, присвячуючи статтю ролі навчально-педагогічної книги, розглядає концептуальні положення щодо поняття «книжкової культури». Спираючись на концепції В. І. Васильєва та В. В. Добровольського, коротко характеризує найрізноманітніші терміни та тлумачення в професійному колі книгознавців, що потрапляють до професійної лексики (книга, книжкова справа, видавнича справа, видавнича культура, книжкова культура, культура книги, мистецтво книги, книжкове мистецтво, друкарське мистецтво тощо), від повного їх ототожнення до повного протиставлення. Констатуючи відсутність єдності думки та дискусійний характер різних концепцій, вона, приєднуючись до ідей В. І. Васильєва та В. В. Добровольського, пов'язує це з багатоаспектністю цього явища і вважає, що єдиним виходом із цього становища великій кількості суперечливих і нерідко поверхневих тлумачень основних понять є необхідність їхньої наукової оцінки та побудови логічно обґрунтованої системи, у контексті книжкової культури як факта духовної культури суспільства в цілому.

С. Н. Грипич оглянула основні концепції книгознавчих визначень «книжкова культура», «книжкова справа» в цій сфері – як енциклопедичні визначення, так і авторські концепції. Автор зазначає, що розробка такого підходу в українській історіографії книгознавства практично відсутня і закликає наукову спільноту опрацювати цей напрям книгознавства. Спираючись на російські енциклопедичні визначення терміна «духовна культура» та духовне виробництво, а книжкову справу як систему взаємодіючих і вирішуючих загальні завдання галузей культури і економічної сфери, пов'язаних зі створенням і виготовленням книги, її розповсюдженням і використанням, що включає видавничу справу, поліграфічну промисловість, книжкову торгівлю, бібліотечну та бібліографічну справу, засобом освоєння світу [30, с. 41–42].

С. Н. Грипич зупиняється на підходах В. І. Гульчинського, який оцінює книжкову культуру як частину культури суспільства, пропонує розглядати її в контексті книжкової справи – «як історично обумовлену громадську діяльність зі створення, розповсюдження, споживання та збереження книги й інших носіїв інформації. Через культуру суспільства з книжковою культурою пов'язані і її взаємообумовлюючі продуктивні сили і виробничі відносини, політична і юридична системи (соціальні інститути, організації та установи), певні форми суспільної свідомості людей». Тому В. І. Гульчинський визначає структуру книжкової справи як увесь склад книжкової сфери: матеріально-технічна база; духовні та естетичні цінності загальної культури, що знайшли виявлення в книзі і через книгу; творча діяльність, спрямована на «пізнання книги», книжкової справи і самого книгознавства; установи та організації книжкової справи і книгознавства; освіта, виховання і пропаганда книги; художня культура книги [31]. Наводиться думка С. А. Пайчадзе, який, визначаючи співвідношення книжкової справи з книжковою культурою, виходить, зокрема, і на її зв'язок з рівнем технологічного розвитку держави. На його думку, книжкова культура – це «рівень, досягнутий книжковою справою в поєднанні з історично сформованими традиціями і реаліями ставлення народу до книги (і друку в цілому) в конкретній країні (чи регіоні) на певному щаблі розвитку суспільства. По суті, книжкова культура є показником рівня технологічного розвитку держави та свідчить про інтелектуальний потенціал населення, у тому числі на окремих територіях його проживання» [152].

З цих висловлювань виходить, що книжкова культура – це частина культури суспільства, синонім книжкової справи або його складова частина, або частина того й іншого.

Розглядаючи історико-соціологічні аспекти книжкової культури, А. І. Рейтблат це поняття, так само, як і багато інших авторів, пов'язує з книжковою справою і соціальною роллю літератури (письменник – видавець – книгар – читач – бібліотекар – критик).

Мистецтвознавчий підхід концентрує увагу на мистецтві книги та її оформленні (А. Панченко, В. Ляхов та ін.). У значної кількості авторів, які досліджували роль книги у світовій культурі (Є. Яцунік), історична роль книги та її вплив на суспільство асоціюються з книжковою культурою. Однак низка авторів культуру книги оцінюють як складову книжкової культури.

Історіографічний огляд, зроблений С. Н. Грипич, свідчить, що автори розглядали лише окремі аспекти поняття. Одні автори ототожнюють книжкову культуру з мистецтвом книги, інші – літературу і літературний

процес із книжковою культурою. Сама С. Н. Грипич пов'язує поняття книжкової культури з найголовнішою роллю навчально-педагогічної книги в історії та системі духовності [30, с. 44–47].

Слід відзначити й те, що в українській історіографії існують концепції сприймання книги і книжності як таке, що поширюється й на всю видавничу продукцію, враховуючи періодику як вид джерела книжного типу.

У свою чергу хотілося б зупинитися також на ідейних положеннях Ю. В. Тимофєєвої, яка проаналізувала концепції книги й книжкової культури та дефініції понять у сучасному книгознавстві і зробила висновок про необхідність розглянути поняття книжкової культури як системоутворювальне, де об'єднуються суспільні, гносеологічні та особистісні фактори, а також пропонує структуру книжкової культури, що складається з чотирьох елементів:

– книговидання (регіону, нації, народу), кількісні та якісні показники, поліграфічне виконання, видавничий репертуар, художньо-конструктивні особливості видань, книжкова графіка і дизайн, мистецтво оправи;

– книгопоширення – торгівля книгою усіх форм, книготоргові підприємства та магазини, склади, розповсюдження, бібліотеки, робота з читачем і в Інтернеті;

– читач та книга – коло читання, модифікація, читацькі інтереси та потреби, використання книг, мотивація читання та засвоєння культурної спадщини;

– взаємодія авторів, видавців, поліграфістів, художників книги, книгопродавців, бібліотекарів, покупців, читачів (зокрема дитячої аудиторії).

До книговидання вона вважає необхідним віднести і рукописні та електронні книги (у такому випадку термінологічно коректніше буде визначити цей процес як «книговиробництво». – О. П.).

Такий підхід, вважає Ю. В. Тимофєєва, передбачає приєднання до думки І. Е. Баренбаума, який пропонує широке тлумачення цього терміна, що включає в поняття «книга» всі види видавничої продукції, враховуючи й такі види як газета, журнал, аркушівка, плакат тощо. Вони всі є складовими книжкової культури в її багатофункціональності [233].

Загальнотеоретичні підходи, безумовно, становлять методологічний інтерес, однак конкретно-наукові дослідження передбачають і конкретний об'єкт дослідження в системі категоріального поняття «книжкова культура».

У даному дослідженні ми вважаємо пов'язувати ці дефініції з терміносистемою книгознавства, але з урахуванням системного підходу,

необхідно залучити й інші гуманітарні науки, які досліджують книгу в системі широкого поняття культури.

Понятійний апарат книгознавства розвивається впродовж становлення та розвитку спеціальних історико-філологічних дисциплін. За твердженням дослідників книги, і досі не існує загальноприйнятого поняття й самого книгознавства, яке змикається з різними аспектами, наприклад, літературознавства, бібліографознавства, бібліотекознавства, джерелознавства, тому в основу спеціальності 27.00.03 об'єктивно покладено інтеграційний зміст теорії, історії та практики роботи з книгою. Це пояснюється тим, що книга є категоріальним поняттям, феноменом як матеріальної, так і духовної культури суспільства, що акумулює різні комунікаційні властивості та канали суспільної взаємодії.

Одним із завдань нашого дослідження стало визначення соціокомунікаційного підходу до поняття «книга», що передбачає інтеграцію різноманітних концепцій, які на сьогодні існують у різних дисциплінах, і створюють книгоцентричну парадигму сучасного книгознавства. У цьому аспекті поняття «книга» набуває категоріального значення. Категоріальне значення поняття «книга», хоча і розглядалося частково в історіографії, але лише в соціокомунікаційному аспекті воно набуває повноцінного усебічного змісту. Цей підхід, попри наявність широкої історіографії та багатьох енциклопедичних видань і досліджень книги (найзначнішими з них є, наприклад, енциклопедичне видання «Книги» та періодичного збірника «Книга. Исследования и материалы», що видається Російською академією наук та Науковою радою «История мировой культуры» тощо), об'єктивно почав розвиватися лише останнім часом, коли з'явилися умови інтеграційних підходів до цієї проблеми в період інформаційної глобалізації розвитку суспільства та потреби розвитку структури сучасного наукового знання, прискорення інформаційно-комунікаційних процесів.

Соціокомунікаційний підхід у категоріальному визначенні поняття книги та книжкової культури, що вимальовується з аналізу розвитку дисертаційних досліджень, має розглядати їхнє значення виключно в категоріальному змісті, об'єднувати всі аспекти виробництва та руху книги, тобто її функціонування в соціальних комунікаціях – враховуючи не лише власне сам матеріальний факт книги та її значення в процесі суспільного спілкування, а й усе те, що пов'язано з поняттям «книжкової культури» і «книжкової та видавничої справи», бібліотечної справи, тобто в предмет дослідження включаються самі книги, установи, зв'язки, процеси, засоби спілкування між автором і читачем та комунікаційними установами. Такий підхід розвиває комунікаційну

теорію і практику, що здійснюють дисертаційні дослідження.

Поняття «книга» ми сприймаємо широко в аспекті соціокомунікаційного підходу – як загальну категорію, що зафіксована в спеціальних книгознавчих довідниках, книгознавчих дослідженнях сучасних учених. Воно включає рукописну та друковану форму й цілісну взаємопов'язану систему виготовлення книги, її розповсюдження, зберігання та використання, а також пов'язано з такими структурними підсистемами як «книжкова справа», «книжкова спадщина» та «книжкова комунікація», «книжкова політика». Реалізація системних стосунків відбувається посередництвом системи установ, що реалізують комунікаційні функції – управлінських структур, що організують рух книги на державному рівні, видавництв, книготорговельних організацій, бібліотек та Книжкової палати, мас-медіа тощо. Терміносистема поняття «книга» є розвинутою і потребує окремого розгляду.

Із стислого огляду досліджень зрозуміло, що поняття «книги» є категоріально-філософським та соціологічно багатоаспектним, воно, безумовно, відображає більш широку категорію «книжкова культура».

Проблеми книги та книжкової культури, як показує аналіз дисертацій, досліджуються в різних науках гуманітарного циклу, однак, як спеціальний об'єкт науки дослідження книги та книжкової культури зазвичай пов'язується з книгознавством, межі котрого також не визначено достатньо чітко. Так, характеризуючи розвиток теорії книгознавства на сучасному етапі, Г. І. Ковальчук, яка проаналізувала матеріали Міжнародної наукової конференції з проблем книгознавства, що проходила в Москві 28–30 квітня 2009 р. – «Наука о книге: традиции и инновации»: к 50-летию сборника «Книга. Исследования и материалы», виокремила три напрями (тематичні блоки) теоретичних досліджень у галузі книгознавства.

Перший з них – публікації, присвячені теоретичним питанням об'єкта і предмета книгознавчих досліджень, висвітленню структури книгознавства як науки, основних напрямів, за якими розвивається наразі книгознавство. Найбільший масив, на її думку, становлять публікації на тему співвідношення традиційної та електронної книги, що стає дедалі актуальнішим.

Ще один потужний напрям сучасних книгознавчих досліджень, висвітлений у збірнику, – теорія та історія книжкової культури.

Г. І. Ковальчук вважає основними проблемами сучасного книгознавства, що висвітлилися на міжнародній конференції, такі:

• місце книгознавства в системі наукового знання з огляду на розвиток нових інформаційних технологій, а також документознавства;

• формулювання структури сучасного книгознавства, його об'єкта і предмета досліджень;

• інституціонування нових книгознавчих дисциплін на стику з іншими науками: теорії та історії книжкової культури, книжкового пам'яткознавства тощо;

• співвідношення книгознавства із суміжними дисциплінами – документознавством, теорією літератури і читачезнавством, інформологією, культурологією, філософією;

• електронна книга як об'єкт книгознавства, співвідношення традиційної та електронної книги, майбутнє книги;

• теорія та історія книжкової культури як одна з основних категорій сучасного книгознавства;

• філософсько-культурологічна методологія книгознавчих досліджень, культурологічний підхід до досліджень книжкової культури, взаємовплив компонентів книжкової культури і соціальних процесів;

• вивчення попередніх книгознавчих досліджень, розвиток історичного книгознавства [88, с. 53].

Хоча, безумовно, цей перелік не вичерпує усіх питань сучасного книгознавства, Г. І. Ковальчук оглянула основні підходи сучасних книгознавців щодо теорії та практики сучасного книгознавства, яке концентрує увагу лише на аспектах друкованої книги. Окремо вона розвиває напрям «книжкового пам'яткознавства», який обґрунтовує історично, теоретично та науково-практично, виходячи з особистого досвіду практичної роботи із стародруками, рідкісними та цінними фондами наукових бібліотек. Їй належить визначення понять «цінна», «рідкісна», обґрунтування «книжкового пам'яткознавства», що розвивається в низці наукових праць і спеціальному монографічному дослідженні «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах» (2004) [89].

Теоретико-методологічне значення для омислення всього кола понять, методів роботи із стародруками та рідкісними виданнями має її докторська дисертація «Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття» (2005).

Але, як зазначали деякі дослідники, у книгознавчому знанні щодо теорії книги з невідомих причин практично вилучено з історіографії питання поняття рукописної книги, хоча в узагальнюючих підходах завжди вказується рукописний період як етап еволюції книги. На нашу думку, поняття книги не тотожне поняттю «книжкове видання», оскільки включає у його зміст і рукописну книгу.

Отже, аналізуючи дисертаційні дослідження, ми розглядаємо

поняття «книга» – як таке, що поглинає не лише власне сам матеріальний факт книги, а й усе те, що пов'язано з поняттям «книжкової культури» і «книжкової видавничої справи» в її історичному та сучасному вимірах і аспекті книжкової комунікації, що дає змогу осягнути коло проблематики досліджень книги в галузі соціальних комунікацій.

4.2. Дисертаційні дослідження з історії книги та книжкової культури в Україні: напрями і розвиток методологічних засад дослідження

Характеризуючи зміст книгознавчих дисертацій з теорії книги та здобутки українських учених, слід розглянути докторські дисертаційні праці та докторські монографії, що розвивають теорію і методологію дослідження книги.

Вперше в Україні теоретичні і методологічні засади історико-книгознавчого та джерелознавчого дослідження рукописної книжної спадщини, які базувалися на соціокомунікаційному підході, були розглянуті Л. А. Дубровіною в 1992 р. у спеціальній докторській монографії «Кодикологія та кодикографія української рукописної книги» (К., 1992), де розглядалися такі поняття як «рукописна книга», «рукописно-книжна спадщина» – як об'єкт спеціальної науки – кодикології та її практичного розділу – кодикографії та комунікаційну книжну систему у внутрішньому й зовнішньому контурі структури та комунікаційних зв'язків. У 1993 р. нею була захищена в Інституті історії НАН України докторська дисертація в галузі історичних наук – «Кодикологія та кодикографія як спеціальні історичні дисципліни в дослідженнях історії української книги» (1993) [566].

Поняття «рукописна книга» розглядалося Л. А. Дубровіною як об'єкт кодикології і кодикографії (як практичні стадії кодикології) – науки книгознавчого циклу, що передбачає комплексний характер визначення цього поняття, яке базується на розумінні рукописної книги як історичного джерела книжного типу, враховується генезис самої книжної культури та її зміст. В основі методології дослідження закладено соціокомунікаційний підхід до поняття рукописної книги як інформаційно-комунікаційної системи. Для книгознавства принциповим є визначення об'єкта, предмета, методів і завдання української кодикології та її окремої галузі – кодикографії, а також відокремлення цих наук від археографії, палеографії, бібліографії, джерелознавства. Встановлюється місце кодикології та кодикографії в колі споріднених джерелознавчих та книгознавчих наук.

Розроблений загальний понятійний апарат кодикології та кодикографії, запропоновано шляхи його подальшого розвитку, встановлено основні дефініції. Визначені структура та функції, форма та зміст рукописної книги, як історичного комплексного джерела, і, одночасно, своєрідної соціальної за походженням штучної системи, яка існує в історичному просторі та часі шляхом активного обігу в різношарових інформаційних потоках суспільства.

Розглянуто питання інформаційно-комунікаційного процесу суспільства, пов'язаного з походженням, призначенням та історією кодексів, процесом створення та запровадження рукописної книги, що відображає зв'язок: «епоха – автор – рукописна книга – описи рукописної книги (повідомлення про рукописну книгу – споживач інформації – суспільство».

Запропоновані методи інформаційно-документального, археографічного та історико-кодикологічного моделювання рукописної книги і системи інформаційного та аналітичного опису писемних джерел. Базуючись на розумінні історичного моделювання, як фактора наукового пізнання об'єкта, створюється розгорнута інформаційно-кодикологічна модель рукописної книги у контексті теорії інформаційного відображення джерела в інформаційно-комунікаційному процесі суспільства.

Інформаційно-комунікаційний процес суспільного обігу писемного книжного джерела протягом усього періоду його існування виглядає як вплив різних факторів та хронологічно послідовна зміна певних процесів: акумуляція ідеї, створення писемного джерела, оформлення писемного джерела в кодекс із пристосуванням ідеї писемного джерела до ідеї його оформлення, безпосереднього впливу рукописної книги в сукупності всіх її функцій на читача, і навпаки, – читача на рукописну книгу у процесі бутування книги (записи, коментарі, глоси, приписки, переписування тексту та ін.), опосередкований вплив на комунікаційний процес через вторинні форми інформування – каталоги, довідники, археографічні публікації.

Вивчення ж книжно-рукописної традиції передбачає системне уявлення про процеси передачі традицій і розвитку духовної спадщини в загальному розумінні через книжну рукописну соціально-комунікативну систему, розробку теоретичних основ та методик предметизації, типології, тематичної та географічної класифікації РК [566].

Л. А. Дубровіна стверджує, що основним критерієм при визначенні рукописної книги як об'єкта кодикології та кодикографії має бути походження кодексу, як цілісного історичного джерела та його форми й функцій у системі рукописно-книжної спадщини. Акцентування на проблемі

походження рукописної книги, як синтетичного джерела, дало змогу розглянути змістовні компоненти аналізу книги як взаємопов'язаних питань про час, причини створення рукопису, способи вираження закладеної в ньому ідеї та передачі багатоаспектної інформації, а також форми, за допомогою яких джерело реалізує свій зміст.

Типологічно-змістове вивчення рукописної книги передбачає супроводжуватися аналізом особливостей структури, оформлення, способів організації тексту, його змісту та багато чим іншим у зовнішньому формуванні та внутрішній структурі книги, які безпосередньо пов'язані зі способами передачі знань. Комунікаційною особливістю рукописної книги є відмінне від друкованої книги розуміння авторської ідентифікації. Поняття автора має сукупне значення, оскільки книжна форма рукописної книги несе в собі узагальнене поняття про творців кодексу: автора, співавтора, редактора, перекладача, коментатора, упорядника, художника, палітурника, переписувача, читача та інших, і створює нову якість джерела, яке синтезує у собі самобутність творців кодексу та авторів чи укладачів літературного, історичного, наукового, музичного та інших будь-яких конкретних текстів.

«Рукописна книга», на думку Л. А. Дубровіної, яка присвятила в монографії розділ визначенню цього поняття, визначається, насамперед, єдністю походження та єдністю призначення його, як книжного джерела в сукупності зовнішньої та внутрішньої форми й змісту на основі єдиних за походженням та призначенням ідеї, структури, книжної технології, мистецтва, а також єдиної мети, яка обумовлюється його соціальними функціями [50].

Вона розглядає структуру, функції, комунікаційні взаємозв'язки рукописної книги, що знайшли відображення в інформаційно-кодикологічній моделі рукописної книги, що складається з великої кількості змістовних взаємопов'язаних інформаційних ознак, які розкривають її внутрішню структуру та мають бути кодикографічно описані і встановлені зв'язки між ними. З усіх подальших визначень книги лише Л. А. Дубровіна звертає увагу на наявність окремої книжкової технології подання текстів (кодикологічну структуру), що відрізняє її з інших видів друкованої продукції. Цей науковий опис розкриває і зовнішній контур комунікаційних зв'язків книги із середовищем, що спонукало до її створення і відображає рукописно-книжну культуру середньовіччя. Оскільки в рукописних книгах відсутні, як правило, автор та вихідні відомості, встановлення авторства, назви творів, дати й місця створення, книжної технології у сукупності таких ознак як папір, письмо, бутування, оздоблення, конструкція, зміст текстів та багато іншого,

– усе це встановлюється з допомогою джерелознавчих методів.

Подвійність книги як об'єкта матеріального та духовного викликає ускладнення в бібліотекознавчих та книгознавчих дослідженнях книги. Разом з тим, за твердженням Л. А. Дубровіної, книга не є просто формою інформації та комунікаційним засобом, вона є складним явищем культури, одночасно її фактом і фактором, цілісною системою, що має складну структуру й розвинуті функції, що визначають шляхи розвитку суспільства.

Важливість таких підходів для книгознавства в цілому та для кодикології зокрема витікає з того, що ці концепції ґрунтуються на особистому досвіді практичної діяльності, реального описування рукописних книг, глибокого знайомства з рукописно-книжною культурою середньовіччя.

У подальших дослідженнях, розвиваючи розуміння комунікаційних функцій рукописної книги, Л. А. Дубровіна стверджує, що «комунікаційна функція є невід'ємною сутністю книги, засобом (або інформаційним каналом), завдяки котрому між людьми або іншими соціальними суб'єктами відбувається просторово-часовий зв'язок та обмін не лише цілісним, а й соціально значущим знанням, отриманим як результат духовного, інтулектуального та художнього осмислення оточуючого матеріального світу, світоглядних концепцій та уявлень, викладених автором книги. Цей продукт має можливість прямого впливу на духовний та інтелектуальний світ людини, в екстрагованому вигляді засвоїти ідеї, що були передані найкращими представниками людства та художньої еліти, національні культурні цінності та норми спілкування» [52].

Розглядаючи сучасні комунікаційні функції рукописної книги, Л. А. Дубровіна розкриває значення бібліотек, архівів та музеїв як комунікаційних інститутів, де не лише зберігаються рукописні книги, а й відбувається наукова адаптація книжкової спадщини до сучасного культурного контексту та потреб гармонізації суспільства, здійснюється науково-інформаційна та комунікаційна функція в галузі духовної культури, науки та освіти [52].

Ґрунтовне дисертаційне дослідження Г. І. Ковальчук «Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття», захищене у 2005 р. у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, є наступним теоретико-методологічним дослідженням соціокомунікаційного характеру, першим у вітчизняному книгознавстві та бібліотекознавстві дослідженням, яке присвячене рідкісним і цінним книгам, обґрунтуванню комплексу знань щодо книжкових пам'яток як окремої галузі на межі книгознавства та пам'яткознавства, що тяжіє до оформлення в самостійну книгознавчу дисципліну (поряд з інкунабулознавством,

кодикологією, бібліопегістикою тощо) – книжкове пам'яткознавство, змістом якого є виявлення, вивчення, охорона, облік та зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках, музеях, архівах, а також питання інформаційного розкриття фондів книжкових пам'яток, їх реєстрація у зведених базах даних державного та світового рівнів. Розглядаються аспекти правової бази України щодо охорони, реєстрації та доступу до книжкових пам'яток як складової національного культурного надбання, засади Державного реєстру національного культурного надбання України в галузі книжкових пам'яток.

Г. І. Ковальчук показує багатозначність поняття «книжкова пам'ятка», подає критерії визначення як пам'ятки друку та культури на засадах теоретичних підходів та практичної експертизи друкованої продукції, що входять до історично складеного комплексу – бібліотеки, ученого, бібліофіла – і оцінюються як пам'ятки лише в рамках цього комплексу, оскільки в такому зібранні, з одного боку, відбивається епоха, а з другого – особистість збирача. Вона пов'язує це поняття з правовим статусом такої книги і виявляє суть книги-пам'ятки – її історичну значущість [616].

У дисертації нею представлено систематизоване книгознавче знання про принципи, методи та способи пізнання рідкісних і цінних книг; еволюцію базових термінів і понятійного апарата книгознавства та пам'яткознавства, зокрема дефініцій «рідкісна», «цінна», «особливо цінна», «унікальна книга», «стародрук», «книжкова пам'ятка» тощо, представлено власну класифікацію рідкісних видань і примірників тощо. Доведено, що лише поєднання понять «рідкісна» й «цінна» книги (які не є синонімами) робить книгу пам'яткою історії та культури або книжковою пам'яткою [616, с. 28]. Цінним у дослідженні Г. І. Ковальчук є розкриття широкого кола питань роботи з рідкісними та цінними виданнями, що вписано нею як у теоретичні сучасні концепції, що існують у світі (в тому числі ЮНЕСКО), а й розкрито на базі її значного досвіду роботи із стародруками та рідкісними виданнями.

Важливим є й те, що Г. І. Ковальчук пропонує критерії експертної оцінки книжкової пам'ятки одиничної та колекції-пам'ятки. Книжковими пам'ятками є рукописні книги, стародруки та окремі примірники інших друкованих видань. Серед рекомендованих критеріїв відбору книжок – пам'яток історії та культури вчені виділяють хронологічний, історичний, меморіальний, мовний і принцип винятковості (неординарності видання), а також критерій повноти або комплексності колекції. Крім того, застосовуються соціально-ціннісні, кількісні та документальні критерії тощо.

У дисертації запропоновано шляхи реалізації наукової реєстрації в Державному реєстрі національного культурного надбання книжкових пам'яток, незважаючи на їх відомчу належність до Національного музейного, архівного чи бібліотечного фонду, наголошено на необхідності уніфікації описів книжкових пам'яток, з урахуванням принципових засад щодо укладання облікового реєстру книжкових пам'яток у сховищах держави, опрацьовані методичні рекомендації щодо опису окремих груп пам'яток та внесення до Реєстру основних даних, зокрема таких як інкунабули, палеотипи, стародруки кириличним, латинським, гражданським шрифтом, рукописні книги, рідкісні й цінні видання XIX–XX ст., та організаційні засади.

Запропонована концепція книжкового пам'яткознавства включає, з одного боку, усі найбільш раціональні аспекти теоретичних книгознавчих, бібліотекознавчих, бібліофільських і пам'яткознавчих концепцій, а з другого – спрямована на безпосереднє застосування науково обґрунтованих підходів і методів роботи з рідкісними й цінними книгами в практиці бібліотечної діяльності з фондами книжкових пам'яток.

До цієї групи дисертацій, у яких досліджується книжкова спадщина рукописної книги та стародруків, тяжіє й монографічне дослідження та докторська дисертація С. М. Міщука, яка розглядала історіографію вивчення книжкової культури – «Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової стадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.» (2009) [694], що була захищена в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. С. М. Міщук розвиває поняття книжкової спадщини як об'єкта наукового описування та наукової реєстрації в Україні і становлення історичного книгознавства та історії книги. Він окреслює ту частину спадщини, що пов'язана з рукописною книгою та стародруком, та розкриває формування теоретичних та науково-практичних засад становлення історичного книгознавства, бібліографії стародруків, кодикології та кодикографічних методів в Україні у другій половині XIX – 30-х роках XX ст., коли історичне минуле почало осмислюватися як невід'ємна частина національної культури, а книга, відповідно, – як її головний носій. Процес розпочався з вивчення старовини, описування пам'яток культури, створення наукових описів рукописів та каталогів стародруків, що було зумовлено необхідністю виявлення, інвентаризації та залучення до наукового обігу першоджерел слов'янської писемної та книжкової культури. Поняття книжкової спадщини встановлювалося емпіричним шляхом – створенням наукових каталогів та описів, становленням камеральних та едиційних методів археографії рукописної книги

та бібліографії стародруків. Наукова робота з книгою призводить до відгалуження ряду спеціальних історичних і філологічних дисциплін, передусім палеографії, текстології, філігранології, маргіналістики, книгознавства, кодикології та кодикографії, історичного джерелознавства та археографії. Значний поштовх був зроблений для літературознавства і мовознавства. У цей період починають формуватися методологічні та методичні засади історичного книгознавства, автором виокремлені періоди та етапи становлення історичного та літературознавчого книгознавства. Створюються кілька концепцій історії книги та книгознавства, які с. М. Міщук детально розглядає і характеризує, декілька наукових шкіл, які були представлені значною кількістю вчених, які працювали в університетах, духовних академіях, наукових товариствах, музеях та інших інституціях, визначений особистий внесок кожного та особливості цих шкіл, зокрема, у Києві, Харкові, Львові, Одесі, Чернігові, Ніжині, Полтаві, Катеринославі, Кам'янець-Подільському, Луцьку та Житомирі й інших містах [694, с.16–21].

Становлення практичної стадії історичного книгознавства на його синкретичному етапі: воно виникає в надрах мовознавства, літературознавства та історичних досліджень і поєднує в собі всі аспекти науки про книгу, зокрема бібліографічно-археографічний (описування рукописних книг та стародруків), бібліотекознавчий (формування фондів колекцій та зібрань), історико-видавничий (вивчення історії друку та друкарень). Це дуже важливий момент в осмисленні загальних методологічних підходів до такої складової книгознавства, як історія книги.

С. М. Міщук виокремлює періоди розвитку методології і методів історичного книгознавства. Він вказує на пріоритетність наукових концепцій В. М. Перетца, який розподілив функції джерелознавчого описування як засобу дослідження тексту пам'ятки та описування книги як історичного джерела, що містить пам'ятку. Цей аспект став дуже важливим для розвитку кодикології, кодикографії та книгознавства з огляду на те, що виникнення пам'ятки літератури та історії – лише відправний рубіж для подальшого побутування тексту в списках, виданнях, що існували впродовж багатьох століть [694]. Одночасно за підсумками дисертаційного дослідження видано спеціальний бібліографічний покажчик, що розкриває процес наукового описування рукописних книг та стародруків в Україні (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) [137, с. 3–4]. Історіографічний аспект характеризує й дисертаційне дослідження Т. О. Литвин [668], присвячене книгознавчому доробку українського історика І. П. Крип'якевича.

Нову проблематику дослідження українського національного кни-

говидання та книгопоширення відкрила докторська дисертація Т. І. Ківшар «Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.)» (1996) [78, 602], що була захищена в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Цей період величезної політичної активності – змін влад – Української Центральної Ради (УЦР), Гетьманату та Директорії Української Народної Республіки (УНР), перші роки більшовистської влади, – став тим історичним періодом, коли бурхливо розвивалося українське книговидавництво, діяльність наукових товариств та товариств «просвіта». Але до кінця ХХ ст., за цензурних умов у радянські часи всі вони перебували в спецфондах бібліотек і не були доступні дослідникам. Численні додаткові «репресії національної книги» сприяли й знищенню накладів книжок, їхньому розпорошенню, тому необхідно було проводити й реконструкцію складу національної книги того періоду. Т. І. Ківшар започаткувала термін «книжковий рух», надала його теоретичне обґрунтування, розглянула практичний аспект книговидання та книгопоширення в ці часи.

Аналіз матеріалу показав, що, незважаючи на різні політичні й соціальні орієнтири, якими керувалися творці нової України, проблеми розвитку книговидання та книгопоширення як засобів соціальної комунікації залишалися серед пріоритетних напрямів їх державної політики в галузі культурного будівництва, що свідчило про розуміння для становлення української державності ролі в державотворчому процесі вітчизняної книжності та національної книжки. Т. І. Ківшар звернула увагу на структуру соціокомунікаційних установ та культурні функції і політичну обумовленість репертуару книжки та системи книговидання й книгопоширення.

Під час діяльності українських урядів книжкові видання за всіма показниками сягнули небувалої кількості від початку книгодрукування і до 1923 р., цей рух супроводжувався активізацією громадської ініціативи, у заснуванні закладів книговидання, книгопоширення, що мали виразно просвітницький та національно-патріотичний характер. Характерна особливість цього історичного періоду виявилася в кількісному зростанні популярних, навчальних та дешевих видань, мета яких полягала у відродженні національної пам'яті українців та залученні широких верств населення до класичного спадку людства. Українські уряди сконцентрувалися на першочерговому розповсюдженні українських підручників і навчально-методичної літератури для шкіл та вищих навчальних закладів, підтримці утворення інформаційного середовища засобами друку для національних меншин на здоровій соціокультурній основі. Утворення розгалуженої мережі різних типів бібліотек та

національної бібліотеки спрямовувалося на зростання освіченості та організацію шкільної та позашкільної освіти.

Процеси націоналізації та реквізиції бібліотек, книгарень, друкарень, видавництв, папірень розпочалися після встановлення радянської влади в Україні, супроводжувалися запровадженням класового підходу до формування тематико-типологічної структури книговидавничого репертуару, спрямовувалося на вилучення із вжитку українців надбань національної і світової культури, зміну його мовного складу щодо переваги російських книжок перед українськими.

Відбулися зміни в українському інформаційно-комунікаційному середовищі, структурі й функціях мережі бібліотек та їх книжкового фонду, трансформувалися соціальні функції книгозбірень, більшість яких із закладів позашкільної освіти перетворювалася на заклади політосвіти.

Кардинальні зміни унеможливили існування національної бібліотеки в Україні протягом усієї радянської доби. Великі еміграційні осередки, що з'явилися в Польщі, Австрії, Німеччині та Чехословаччині після поразки визвольних змагань українського народу, здійснювали видання та розповсюдження українських книжок, що були свідоцтвом духовного життя еміграції [602, с. 38–40].

Інший складний період характеризує докторська дисертація Л. В. Головатої «Український легальний видавничий рух Центрально-Східної Європи 1939–1945 років» [539]. У дисертації вивчається український легальний видавничий рух Другої світової війни – масштаби, моделі функціонування, кількісні параметри, головні учасники, окремі типологічні зразки видань. Охоплено ареал, який увійшов до зони німецького контролю і де українські громадські й інтелектуальні кола ініціювали діяльність близько 50 видавничих осередків. Показана тенденційність радянської історичної науки щодо цього питання, зібрано значний бібліографічний матеріал щодо видань цього періоду, у тому числі й газет, відтворено структуру видавничого руху, визначено його специфіку в головних центрах українського соціального й культурного життя, показано внесок громадських рухів та політичних груп у нових умовах існування, розкрита діяльність європейських емігрантських середовищ в окупованих країнах. Проаналізовано умови існування видавничої справи у Львові. Показано регіональні відмінності, зумовлені несиметричністю запроваджених режимом форматів видавничої сфери. Представлено окремі типологічні різновиди видань, зокрема навчальна, художня книга, участь українських авторів у цьому процесі.

У дисертації доведено, що, перебуваючи під контролем нацистської держави, санкціоноване книго- і пресовидання в Німеччині й на оку-

пованих територіях більшою або меншою мірою було зорієнтоване на поширення панівної ідеології, про що свідчать у більшості періодичні та меншою мірою книжкові видання. Водночас аналіз репрезентативної кількості публікацій доводить, що легальна видавнича продукція українською мовою не становить однорідного явища з погляду підпорядкування, суспільних функцій чи змісту і демонструє різні умови й побудники соціокультурної діяльності воєнного часу, як колективів, так і індивідуумів. Так, виокремлена численна група видань, що були зареєстровані громадськими організаціями, і поважне місце в змісті виділили для обговорення питань національної культури, мови, мистецтва, світогляду, виховання та освіти, поточних подій суспільного життя [539, с. 26–32].

Докторські дисертації В. П. Ляхоцького та Б. З. Якимовича, які були захищені в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, – окремий інтегрований аспект розкриття видавничої діяльності українських письменників та просвітників у галузі видання української книги і періодики, що є важливим напрямом досліджень персоніфікації видавничого процесу. Характерною особливістю цих досліджень є не лише розкриття життєвого шляху видатних діячів України – Івана Огієнка [676] та Івана Франка [832], а й концептуальний підхід ув'язання життєвого шляху з ідейними переконаннями щодо побудови національної культури посередництвом видавничої діяльності, а також повна реконструкція видань у галузі книги й періодики, що є фундаментальною базою дослідження історії національного друку в періоди найбільшої стагнації української культури. Особливістю цих праць у книгознавчому аспекті є методологічне поєднання історичних досліджень національної книги та періодики посередництвом видавничої діяльності і створення повної бібліографії видань, пов'язаних з персонологічним чинником в історії книжкової культури. Різноманітність у підходах до висвітлення особистого внеску в історію книги, збирацьку діяльність у галузі колекційної книги, створення бібліотек характеризують і кандидатські дослідження В. М. Ковальчука, присвячене М. П. Балліну [614], Є. В. Рукавіциної, присвячене митрополиту Євгенію (Болховітінову) [755].

Докторські праці Л. А. Дубровіної, Г. І. Ковальчук, С. М. Міщука, Т. І. Ківшар стали тим остовом, на засадах котрого розвиваються окремі історико-книгознавчі напрями в галузі книги, книжкової спадщини, що зберігається в бібліотеках у вигляді окремих рукописних книг та стародруків, цінних колекцій та зібрань, видань національної книжки, що є національним надбанням України.

Вектор дисертаційних досліджень Г. М. Швецової-Водки та

В. А. Маркової орієнтований та розв'язання проблем сучасної книги. Хоча ці здобувачі не пройшли докторантуру та захищали дисертації на правах здобувачів, узагальнюючи свій досвід роботи джерелами та побудовою реальних теоретичних конструкцій, власне ці роботи «задавали тон» у розгортанні нового напряму в книгознавстві, практично не досліджуваного в попередні роки.

Передусім це стосується напряму, що об'єктом має рукописну книгу і стародруки. У цих працях розвиваються окремі питання теоретичних та практичних засад кодикології як дисципліни, що вивчає рукописну книгу – слов'янську кириличну, грецьку, єврейську, польську тощо, її об'єкт, предмет, методи, поняття рукописної спадщини та створення системного наукового опису (кодикографія), розробка питань типології, мистецтва книги, видового складу рукописної спадщини XI–XIX ст., вивчення оправи книги – що представлено дисертаціями, які відображають хронологічну послідовність розгортання цього напряму: В. Я. Фріс, М. Б. Боянівської, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, І. А. Сергєєвої, Є. К. Чернухіна, О. А. Іванової, В. В. Стасенко, М. К. Іваннікової, Е. С. Клименко, М. М. Кольбух, Т. А. Добрянської.

У 1994 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України під керівництвом Я. І. Ісаєвича захищаються дві кандидатські дисертації. У першій дисертації – В. Я. Фріс «Кирилична рукописна книга в Україні XVI – першої половини XVII ст.: кодикологія та регіональні особливості», захищеної в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (1994), розкриваються основі складові поняття книги, джерела, короткий огляд історії писемності та її еволюції, технології та мистецтва книги, її репертуар, джерела побутування книги, основна проблематика історії та реконструкції книжкової культури та її персоніфікації. Розглянуто основні компоненти поняття книжкової культури в цілому: показано зріз книжкових центрів, скрипторії, книгозбірні всіх установ та верств населення, тісний взаємозв'язок рукописної книги зі стародруками. Репертуар книги відображає розвиток літературних та історичних творів в Україні [803].

Друга конкретно-історична дисертація – М. Б. Боянівської «Українська рукописна книга в XV – першій половині XVII ст.: виробництво і поширення» (1994) [507], де дослідниця приділила значну увагу недослідженим питанням українського книгописання та їхнім осередкам монастирям, репертуару книги (її основному складу), зокрема біблійній та навчальній, виникненню шкіл та освітніх центрів, розвитку мови письма тощо. Важливим аспектом став аналіз бутування рукописної книги на базі значного кола різного роду створювачів ко-

дексів та маргінальних записів, що супроводжують бутування рукописних книг впродовж усього її існування: переписувачів, вкладників. Ця рукописна-книжна культура, за висновком М. Б. Боянівської, була високого європейського рівня.

Першою дисертацією, присвяченою оправі українських книг та стародруків як об'єкта кодикографії в аспектах розвитку напряму української бібліопегістики, стала дисертація О. М. Гальченко, захищена в Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського (нині Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського) в 1994 р. під керівництвом Л. А. Дубровіної [526]. Унікальність дисертації складається з того, що вперше в Україні розглядалися теоретичні й практичні питання історії оправи, її конструктивних особливостей та мистецтва, в історичному контексті розкриваються технологічні методики, вперше представлений значний термінологічний апарат, система наукового опису та методи атрибуції оправи.

Інший аспект дослідження письма рукописних книг розглядався в кандидатській дисертації Л. А. Гнатенко, яка на прикладі рукописних книг розглянула староукраїнський правопис останньої чверті XIV – першої чверті XVII ст. у зв'язку з проблемою другого південнослов'янського графіко-орфографічного впливу (букви на позначення голосних звуків), канд. філол. наук за спеціальністю 10.02.01 (українська мова), захищеній у 1997 р. в Інституті української мови НАН України, науковий керівник В. В. Німчук. Особливістю цієї дисертації є те, що методика визначення графоорфографічних особливостей стала однією з методик мовної атрибуції рукописних книг і сьогодні використовується в кодикологічному аналізі українського походження книги, зокрема, висновок автора, що цей вплив не зробив генеалізуючого впливу на український традиційний правопис, а відчувався лише в конфесійних пам'ятках.

Низка наступних дисертацій характеризує розвиток досліджень рукописної книги в Україні в XVI ст.: зокрема, розвиток кодикологічних засад опису з використанням можливостей інформаційних технологій, глибокої джерелознавчої атрибуції книг, що раніше не були в науковому описі і тому значний масив був залучений до наукового обігу О. А. Іванової, М. М. Кольбух. Ними виявлений, атрибутований та кодикологічно досліджений основний корпус рукописних книг в Україні з численних бібліотек наукових, культурно-освітніх, релігійних установ, державних та приватних колекцій і зібрань, що накопичилися у двох національних бібліотеках України – О. А. Іванова – у НБУВ (2003) [584]; М. М. Кольбух – у фондах ЛННБУ (2008) [628]. Проведення

кодикологічного аналізу спрямовано на визначення історії, походження, змісту та побутування рукописної книги й колекцій книги в певному історичному середовищі.

Надалі ця робота продовжилася з рукописною книгою XVII ст. у праці М. К. Іваннікової [582] (2003), яка охарактеризувала XVII ст. як період бурхливого розвитку світських тенденцій у культурі та зростанням цінності духовного життя людини, тому в цей період з'являється значна кількість творів світського характеру, методологія вивчення котрих значно розрізняється від конфесійних джерел, змінюється репертуар книги, технологія книги та письма, оформлення, виникають нові види книг тощо.

Українська книга XVII ст., методика виокремлення та дослідження, характерні особливості, тенденції розвитку в контексті суспільно-політичних, освітніх, культурних процесів цього складного часу в Україні, створення електронного ресурсу – усе це узагальнюється в дисертації Т. А. Добрянської [561].

Досліджувався унікальний вид рукописної книги – музичної крюкової рукописної книги, що були виявлені в НБУВ, атриботовані та досліджені в еволюції нотного письма XII–XX ст. Е. С. Клименко [604]. Нею обґрунтовано специфічні риси музичної рукописної книжності, етапи її розвитку, пов'язані з графічними особливостями нотного письма, правописом гімнографічних текстів, стилями оздоблення, оформленням, структурною типологією, жанрами, складом та змістом текстів, нотаціями та музичними особливостями. Розкрито специфічні особливості співочих РК гімнографічного змісту, де поєднані у них два види тексту – літургійний та музичний, розвиток та взаємозв'язки між якими спричинили появу в рукописах різних текстологічних та музично-палеографічних ознак у певні періоди існування.

Ці дисертаційні роботи були проведені в НБУВ та ЛННБ, захищені у спецраді НБУВ. Переважну більшість кадидатських дисертацій було захищено під керівництвом Л. А. Дубровіної, яка створила власну кодикологічну школу дослідження рукописної книги як феномену історії та культури, історико-культурної комунікації.

Значна емпірична робота була проведена з встановлення та уточнення назв рукописних книг, датування, змісту, осіб переписувачів та власників книг, локалізації, мовних редакцій; визначенні особливостей репертуару XVI ст. у контексті рукописно-книжної культури України, що дало можливість з'ясувати основні тенденції розвитку рукописно-книжної культури цього століття, з'ясувати методи дослідження.

Методологія вивчення рукописних книг і стародруків надалі розви-

валася в конкретному плані на дослідженнях єврейських декорованих рукописних пам'ятках у кандидатській дисертації на історичні науки І. А. Сергєєвої [766] (1998), під керівництвом О. С. Онищенка, та Є. К. Чернухіна (1999) [815], який кодикологічно досліджував грецькі рукописи IV–XX ст. у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського і захистив кандидатську дисертацію в галузі філологічних наук, під керівництвом Л. А. Дубровіної.

Три дисертації розглядають характерні особливості оздоблення рукописних книг: В. В. Стасенка [787] на прикладі дереворізів кириличних книг Галичини (канд. мистецтвознав.), що була захищена у Львівській академії мистецтв, та С. В. Зінченко [581] – візантійсько-балканські впливи на розвиток інтролігаторства в монастирях та церквах Київської метрополії XIV–XVII ст. (канд. іст. наук), захищена у Львівському національному університеті ім. Івана Франка у 2007 р. Єврейські декоровані рукописні пам'ятки стали об'єктом дослідження в згаданій дисертації І. А. Сергєєвої, яка розглянула декорування в історико-книгознавчому аспекті з позицій наукового опису та атрибуції книги.

Характерною особливістю часу стало осмислення трансформації форми й змісту книги в історичному та сучасному інформаційному суспільстві: представлення в інформаційних системах, розробка уніфікації та структури наукового опису відповідно до інформаційно-кодикографічних методів репрезентації рукописної книги різних часових періодів та видів, взаємозв'язок із стародруками, що завершилося створенням електронного ресурсу в інтегрованій базі даних «Кодекс», де представлено рукописні книги кириличного письма XII–XVII ст. (Л. А. Дубровіна, О. І. Іванова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, Е. С. Клименко, Т. А. Добрянська).

Практичний внесок цього напряму в розвиток рукописної книги як основної складової рукописно-книжної культури та соціальних комунікацій у галузі історії культури, науки, освіти, супроводжувався створенням значних за обсягом авторських наукових каталогів рукописної книги цього періоду [318–322].

Напрям дослідження рукописної книги як у теоретичному, так і практичному аспектах набув значного розвитку.

Започаткування історіографії історичного книгознавства було покладено кандидатською дисертацією Г. І. Ковальчук «Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30 рр.» [615], присвяченої діяльності в галузі теорії та практики книгознавства такого унікального для України інституту як Український науковий інститут книгознавства, який зібрав найкращі наукові кадри і заклав теоретичні основи сучасного українського

книгознавства та бібліографознавства, проводив науково-організаційну роботу, заснував спеціальну наукову книгознавчу періодику.

Під керівництвом Г. І. Ковальчук надалі захищається кандидатська дисертація Н. М. Шалашної «Розвиток історико-книгознавчої думки в Україні у XIX ст.» (2004) [817]. Дослідження Н. М. Шалашної стало першою узагальнюючою працею в галузі історичного книгознавства, у якій охарактеризовано етапи розвитку книгозначої думки, напрями, тематика історико-книгознавчих досліджень, окреслено особистий внесок видатних учених у дослідження історії книги в Україні, основні питання, що ними розроблялися, та способи розв'язання найбільш актуальних на той час проблем. Нею було визначено структуру історико-книгознавчого знання й характерні риси методики дослідження книги того часу, а також головні результати розвитку історії книги протягом XIX ст. як теоретичної науки і значення цих результатів для формування вітчизняної наукової школи книгознавства.

Історико-книгознавче дослідження стародруків та рідкісних видань продовжили Н. П. Бондар та О. З. Клименко. Так, розвиток методичного забезпечення дослідження стародруків, зокрема видань І. Федорова і П. Мстиславця та ролі філігранологічного аналізу в питаннях історії друку періоду започаткування слов'янського друку належить Н. П. Бондар [503]. Шляхом філігранологічного аналізу паперу встановлено невідомі раніше факти стосовно послідовності друку частин московського Апостола 1564 р., львівського Апостола 1574 р., вільнюського Євангелія 1575 р. та острозької Біблії 1581 р., проаналізовано технологію підготовки видань до друку та особливості формування блоку книги та його структури тощо.

У кандидатській дисертації О. З. Клименко досліджується український буквар як книжкове явище в усіх його 202 виданнях. У матеріалах досліджено етапи еволюції видової форми та змісту українського букваря, його функцій та вплив на особливості формування початкової освіти в різних регіонах України у різні хронологічні періоди, визначено типологічні особливості букваря як специфічного виду навчальної літератури. Виявлено наявність загальної української традиції, яка знайшла своє вираження в мовно-стилістичних особливостях, структурно-змістовному втіленні та художньо-поліграфічному виконанні [606], типологічні особливості букваря визначаються за сукупністю ознак, серед яких найсуттєвішими є проблематика (зміст), цільове та читацьке призначення, особливості систематизації та викладу матеріалу, матеріально-конструктивна форма. Зроблено також класифікацію за походженням, регіонами, часом створення, призначенням

тощо. У цій дисертації запропоновано методологію вивчення типології та видового аспекта книги, що розвивалася впродовж значного часу і в різних суспільно-політичних обставинах.

Стародрукованій книзі присвячено кандидатське дослідження М. В. Макарової [678]. Розкрито історичні умови і тенденції розвитку українського книговидання досліджуваного періоду, особливості друкарства на східноукраїнських і західноукраїнських землях, книговидавничі контакти та способи співробітництва між окремими видавничими центрами на території українських земель, форми поширення книжкової продукції та особливості міграцій стародруків, використання українських стародруків у богослужбовій практиці та науково-освітній діяльності, розкрито внесок видавництв Києва, Почаїва, Острога та Львова в загальноукраїнському та регіональному книжковому русі. Книжкова продукція другої половини XVI – XVIII ст. має величезне національно-культурне значення. Дослідниця встановила, що українська національна свідомість розвивалася в тісному зв'язку зі свідомістю релігійною, тому релігійна книга (а автор пропонує її класифікацію на релігійно-філософську для вищих верств, проповідницьку та житійну для міщан і селян) відігравала вирішальну роль у формуванні самосвідомості українського народу, кристалізації української національної ідентичності.

Досліджувалися особливості природничої та технічної книги XVIII ст. в Україні, зокрема в дисертації В. Ю. Соколова [779]. Ним визначені головні тенденції та етапи розвитку книгодрукування в галузі природничих наук і техніки, відзначені видавництва, що друкували природничу книгу. Охарактеризовано умови та особливості функціонування природничо-наукової і технічної книги в Україні у XVIII ст., встановлено основне коло видань з різних галузей знань, надрукованих в Україні протягом XVIII ст., зокрема в таких важливих для суспільства галузях як медицина та ветеринарія, астрономія, сільське господарство, розглянуто друкування календарів, які поширювали знання в галузі різних напрямів знання тощо. Розкрито значення книг даної тематики у поширенні наукових знань та визначено їх місце в приватних книжкових зібраннях, бібліотечних фондах навчальних закладів та монастирів.

У досліджуваний період почалося вивчення музичної книги, нотних видань та музичних видавництв. Історію музичної книги – нотних видань та бібліографії 20–30-х років XX ст. в Україні досліджувала О. А. Вакульчук [511]. Вона провела реконструкцію українських нотних видань у книгознавчому й бібліографічному аспектах, складову частину національного бібліографічного репертуару, з'ясувала вплив історико-культурних факторів на стан розвитку музичної творчості і

нотовидавничої справи, характерні особливості нотних видань, джерелознавчу цінність. Унаслідок реконструкції складу видань виокремлено профільну колекцію українських нотних видань 1923–1934 рр., опрацьовано, описано, систематизовано та введено до баз даних на основі впровадження сучасних методик обробки матеріалу в автоматизованому режимі.

Музично-видавнича діяльність на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX ст. досліджувалася Л. М. Зеленською [580], де встановлено основні етапи історичного розвитку цієї діяльності, охарактеризований науково-освітній та мистецький потенціал у Києві, Харкові, Одесі, Херсоні, Катеринославі, створення розвиненої поліграфічної бази, заснування та діяльність спеціалізованих музичних видавництв та нотодрукарень, встановлено напрями й тематику музичних видань тощо.

Л. А. Пинда дослідила питання формування та розвитку системи українських сільськогосподарських, зокрема кооперативних видань Східної Галичини 20–30-х років XX ст. [728]. Вона розглянула понад 2 тис. видань, у тому числі періодичних, встановлено інформаційні потреби сільськогосподарської галузі того часу, здійснено комплексний історико-бібліографознавчий аналіз рекомендаційно-виробничої та науково-допоміжної бібліографії у фахових виданнях.

Тісний зв'язок з вивченням історичної книги має інший міцний напрям історико-книгознавчого вивчення колекційних книжкових зібрань [167].

Питання вивчення історії та реконструкції історичних книжкових колекційних зібрань також актуалізувалися в період незалежності України. До цього часу ввчення історичних колекцій та книжкових зібрань, що сформувалися впродовж століть на території України, не було предметом спеціального дослідження з боку книгознавців. За радянських часів ці теми не були пріоритетними, вони потребували спеціального методичного забезпечення, вивчення досвіду дослідження зібрань різних духовних та світських інституцій, родових бібліотек, приватних колекцій XVII–XVI ст. як культурного надбання України. Цей напрям історії колекційних фондів, унікальних фактів книжкової культури не розвивався за радянських часів, оскільки зазначені колекції в переважній більшості були пов'язані з «буржуазною» культурою, до того ж вимагало знання різних європейських мов та старих класичних мов, широко представлених у складі цих зібрань. Особлива увага до книжкових колекцій та зібрань пояснювалася руйнівною долею багатьох з них.

Після націоналізації в 1918–1925 рр. і втрати дореволюційних влас-

ників книжкові колекційні зібрання в ХХ ст. кардинально змінювали своє місцезнаходження, знищувалися, розпорошувалися або ж просто зберігалися без належного наукового опрацювання як з боку науковців, так і з боку бібліотечних фахівців [47]. За постановами радянських урядів ці фонди були у більшості вивезеними і зконцентровані в НБУВ. Та сама доля спіткала й західні регіони України, коли відбулася націоналізація в 1939 р. і колекції та зібрання було переміщено до ЛННБУ. Опрацювання колекційних фондів значно ускладнювалося через відсутність наукових каталогів. Багато з них містилося у фондах концентрації без належного опрацювання. Тому розвиток цього напряму передбачав проведення книгознавчої та історико-культурної атрибуції книжок, а робота з ретроспективними фондами вимагала залучення фахівців відповідної кваліфікації і знання мов.

Колекційні книжкові зібрання, як правило, пов'язані з іменами видатних діячів науки та культури. Вони зберігаються у фондах бібліотек різного рівня, багато з них є родовими, містять надзвичайно цінні видання, збиралися впродовж поколінь. В їхньому складі – давні манускрипти, інкунабули, палеотипи, книги відомих видавничих марок Європи (Альдів, Ельзевірів, Плантенів, Дідо) та видання, що нині вважаються рідкісними, а також періодичні видання, наукові та художня література.

За останні 20 років книжкові колекції, зібрання та родові бібліотеки активно вивчалися істориками-книгознавцями, які захистили кандидатські дисертації з цієї проблематики. Загальнометодичні питання реконструкції колекційних книжкових фондів історичного походження, загальна типологія за приципами походження, проведення паспортизації та державної реєстрації як культурного надбання та книгознавчого явища розглянуто в теоретичній праці Л. В. Мухи «Бібліотечні колекції та зібрання в системі історико-культурних фондів: реконструкція і реєстраційний опис» (1997) [703], розвивались у кандидатській дисертації Л. В. Лисенко «Бібліотечні колекції та зібрання ХІХ–ХХ століття як об'єкт археографічного та джерелознавчого опису» (2004) [667]. У цих роботах було підбито підсумок першого етапу практичної роботи, проведеної з історичними колекціями та зібраннями в НБУВ та ЛННБУ після того як у 90-х роках завдання актуалізації, реєстрації та опису історико-книжкової спадщини стало одним з напрямів роботи з історико-культурними фондами.

Паралельно розроблено книгознавчо-джерелознавчі підходи до наукового дослідження самих колекційних фондів, на базі архівного матеріалу вивчалися їхні власники, аналізувалися шляхи комплектування,

особливості бібліофільських інтересів приватних колекціонерів, репрезентувалася найцінніша частина у вигляді рукописних книг, стародруків, унікальних книжок, а також простеження історичного шляху зібрань та реконструкції їх походження, складу і змісту, історії самого фонду. Першими такими ґрунтовними дисертаціями стали роботи, присвячені колекціонуванню книги в XVII–XIX ст., зокрема у працях О. М. Колосовської «Дослідження та колекціонування стародрукованої кириличної книги в Галичині (кінець XVIII – перша половина XX ст.)» (1998) [627], С. О. Булатової «Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII – сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція» (1999) [509], І. О. Римарович «Родові книгозбірні Правобережної України XVIII ст. у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: історія та бібліографічна реконструкція» (2001) [747], а також Т. Є. Мяскової «Історія комплектування та сучасний стан колекційних фондів бібліотеки Київського університету св. Володимира (1834–1927 рр.)» (2001) [705]. Ці кандидатські дисертації завершувалися й монографічними дослідженнями цих історичних колецій та зібрань, виникає думка про необхідність державної реєстрації таких колекційних зібрань як національного культурного надбання України.

Низка дисертаційних праць розглядала практичну історію бібліофільства в Україні, формування цінніших колекційних бібліотек, досліджувалися давні колекції, що увійшли до складу приватних бібліотек, зокрема праця Є. А. Біленького «Архів і бібліотека Шодуарів як джерело з історії колекціонування і біобібліографії в Україні XIX–XX ст.» (2001) [493], С. М. Міщука «Бібліотека Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900–1932): походження, склад, доля» (2003) [693], Н. Р. Миронець «Книжково-рукописне зібрання барона Ф. Р. Штейнгеля: формування, зміст, доля» (2004) [689], Р. С. Кириченко «Франкомовна україніка кінця XVII – початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція» (2005) [600], М. О. Кривенко «Книгозбірня “Студіону” у Львові (1909–1940 рр.): історія, сучасний стан фонду» (2010) [641], О. С. Рабчун «Родова книгозбірня Урбановських та Стажинських як об’єкт історико-книгознавчого дослідження (XIX – поч. XXI ст.)» (2012) [745].

Унікальній нотній колекції графа О. К. Розумовського, що зберігається у фондах НБУВ, присвячена дисертація, захищена на науковий ступінь кандидата наук у галузі мистецтвознавства, належить Л. В. Івченко [586], яка дослідила склад і зміст колекції в контексті музичної культури Європи та Росії, історії роду Розумовських, їхні колекційні

захоплення, здійснила науковий опис колекції та видала наукове дослідження й каталог [66].

Питання збереженості та зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей у бібліотеках України, зокрема в аспектах створення умов для зберігання, консервації та реставрації, сучасних інноваційних технологій у галузі копіювання інформації та інші розглянуто в дисертації Ю. І. Горбаня [540].

Склад колекційних приватних бібліотек Криму досліджено М. М. Калмиковою «Особові книжкові зібрання у фондах Наукової бібліотеки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (1918–1941)» (2010) [591]. Хоча загальна кількість праць не є значною, вони відкрили новий напрям в українському книгознавстві та обрали своїм об'єктом фундаментальні книжкові зібрання.

У зв'язку з тим, що об'єкт дослідження завжди мав бути мало або взагалі не вивченим, а власне дослідження – спиратися на унікальні комплексні методики обліку, наукового опису, паспортизації, евристично-пошукової роботи для встановлення долі колекцій, їхніх частин та окремих унікальних книжок, – виокремлюється група дисертацій, що заклали теоретико-методологічні основи роботи з колекціями, запропонувавши систему їхнього наукового опису та паспортизації.

Основними результатами таких досліджень стали проведення наукової реконструкції, вивчення походження та складу зібрання, залучення до наукового і культурного обігу інформації про колекції та зібрання, що містяться у фондах наукових бібліотек, зокрема Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського, та у фондах бібліотеки Волинського краєзнавчого музею в Житомирі.

Основу дисертаційних досліджень становили як історична реконструкція долі, так і джерелознавчі студії стосовно найцінніших з книгознавчої точки зору видань; масивів книжок та періодичних видань, набутих власниками в XVII–XVIII ст.; рукописної частини зібрань; архівних джерел; колекційних історичних документів; образотворчих матеріалів; каталогів зібрань тощо.

З огляду на те, що певні книжкові зібрання містять ще й, наприклад, генеалогічні джерела (зібрання Урбановських та Стажинських), а також нумізматичний та картографічний матеріал (зібрання Шодуарів), дослідники, здійснюючи аналіз родо-видового складу колекцій, спиралися на комплекс спеціальних історичних дисциплін. Частина дисертацій має і важливу складову створення формування електронного

ресурсу та електронних каталогів на ці видання.

За складом переважають родові книжкові колекції польського походження, зібрання видатних українських діячів, культурно-просвітницьких (Студіон) та навчальних (Київський університет св. Володимира) установ, а також колекції іншомовної україніки.

Лише в період незалежності книжкові зібрання, що потребували наукового опису, атрибуції, встановлення їхнього походження, здійснення реконструкції складу та змісту, вивчення історії формування, родоводу власників, почали розглядатися як явище книжкової культури й історико-культурне джерело та як необхідна складова розвитку науки й освіти в Україні.

Характерною особливістю є те, що в дисертаціях застосовується комплексний підхід у методології дослідження таких фондів, включаючи історичний, книгознавчий, бібліотекознавчий аспекти, що дає змогу ввести до наукового обігу новий фактографічний матеріал та сприяє розширенню тематики історичних студій. Дослідження цих колекцій неможливо без знання іноземних мов польської, французької, німецької, італійської, слов'янських мов, а також латини та грецької мови, оскільки в них представлений важливий компонент європейських видань, як белетристики, так і наукової та навчальної книги, а також, як правило, колекційної рукописної книги та стародруків.

Дослідженню історії поширення та реперуару іншомовної книги в Україні XVII–XIX ст., зокрема французької та сербської, присвячені праці І. Б. Качур [597] та Р. С. Кириченко [600], І. В. Олексів [710]. У цих працях аналізувалися конкретно-історичні обставини книговидання та попиту на іноземну книгу, аналізувався тематичний склад і автура, роль українських діячів у книговидавничому процесі, взаємні культурні впливи, розкривалися бібліотечні фонди національних наукових бібліотек тощо. Ця книжкова спадщина характеризувала значення європейської книги у формуванні просвітницького руху в XIX ст.

Історія української книговидавничої справи та книгопоширення в контексті української книги, крім докторської Т. І. Ківшар, розвивалася і в інших кандидатських дисертаціях. Так, книговидавнича діяльність київського товариства «Просвіта» (1906–1920 рр.) досліджувалася С. Л. Зворським [579], де автор висвітлював комплекс питань, пов'язаних з книжковим рухом у київському товаристві «Просвіта» в 1906–1920 рр.: організацією видання книжок для народу, вивченням читацьких уподобань, створенням і розвитком «просвітянської» бібліотеки. Вперше відтворено складні й суперечливі процеси освіти народних мас шляхом залучення до друкованого слова, які було здійснено під егідою

київської «Просвіти» за часів царської влади та в період національно-визвольної боротьби українського народу в 1917–1920 рр.

Певний внесок в історію українського книговидавництва у дореволюційній Росії зроблено Н. М. Ольховик, яка захистила дисертацію «Книговидавництво "В. І. Рапп і В. І. Потапов"», розкрила історію його створення, участь харківських діячів у його діяльності, репертуар книг (канд. іст. наук, 1994) [714]. Важливе значення для історії видавничої діяльності у XVIII ст. мала дисертація І. Б. Торбакова «Києво-Могилянська академія і російське Просвітництво (літературно-видавнича діяльність вихованців Києво-Могилянської академії в Петербурзі та Москві в другій половині XVIII ст.)» (канд. іст. наук, 1997) [797].

Регіональні аспекти охарактеризовано в працях Т. Н. Кароєвої «Книговидавнича справа Поділля: тенденції розвитку (друга половина XIX – початок 30-х років XX ст.)» (2004) [595]. У роботі розкривається історія діяльності видавництв у контексті загальнополітичної ситуації, змін в економічному, освітньому та культурному житті, цензурні утиски, заснування та діяльності друкарен, різних видавничих осередків, зокрема українських, польських, єврейських, а також специфіка розвитку в період Української революції та встановлення влади більшовиків, розвиток та трансформація книговидавничого репертуару. Українська книга другої половини XIX – першої чверті XX ст. на півдні України досліджувалася Н. Л. Малиновською, було зроблено бібліографічну реконструкцію, досліджено видавництва, напрями та читачів [680].

Об'єктом дослідження стала й видавнича справа в Києві другої половини XIX – початку XX ст., яку ґрунтовно досліджував С. С. Петров [727], відомий не лише монографічним дослідженням, а й за наслідками дослідження створив низку бібліографічних праць та покажчиків. Ним було розглянуто процес становлення різних галузей друкарства та книговидання в місті від фактично мануфактурних підприємств, у яких використовувалася переважно ручна праця, до розвиненої системи виробництва з усіма властивими йому елементами: використанням найсучасніших технологічних засобів, конкуренцією, підвищенням рівня експлуатації робітників, розподілом та перерозподілом ринку, витісненням дрібного виробника. Встановлено суттєвий внесок у розвиток галузі книговидання її провідних діячів – видавців, друкарів, власників книгарень. З урахуванням суспільно-політичних умов досліджуваного періоду (політики російського самодержавства, спрямованої на знищення українського друкованого слова та репресій щодо національної культури) проаналізовано розвиток російськомовного й україномовного книговидання. Досліджено роль україномовної книги

в підвищенні освітнього рівня населення, формуванні громадської думки та ствердженні суспільних політичних поглядів. Охарактеризовано основні види видань за цільовим призначенням і тематикою. Висвітлено історію створення та напрями діяльності провідних київських видавництв.

У дисертації В. В. Хоню [808] розкривається діяльність київського видавництва «Вік» (1894–1919) та його роль у становленні видавничої галузі в Україні (канд. філол. наук, 2000), як одного з найвпливовіших українських видавничих осередків кінця XIX – початку XX ст. Запропоновано періодизацію, організаційно-методичні засади і загальну мету роботи видавництва, охарактеризований внесок видавництва «Вік» у подолання цензурних утисків, проаналізовано видавничу продукцію та розширення репертуару тогочасної української книги, сприяння закладенню професійних підвалин видавничої діяльності, спеціалізації на всіх етапах редакційно-видавничого процесу, а також його вплив на подальше формування книжкового репертуару, згуртування авторського середовища і виховання читацької аудиторії, текстологічні принципи підготовки літературних творів до видання, засоби популяризації української книжки, створення системи інформування про видання й налагодження мережі книгорозповсюдження.

О. С. Плитус у дисертації «Роль товариства Рідна школа у книжковому русі Галичини кінця XIX – першої третини XX ст.» (канд. іст. наук, 2012) [731] глибоко розкриває діяльність товариства в цілому, склад та напрями діяльності, реконструйований видавничий репертуар, розглядаються форми просвітницького руху, поширення національної книжки, прихильники та меценати, редактори й видавці. Значна увага приділяється аналізу періодичних видань на їхньому змісту.

Видавничій справі української діаспори присвячено дослідження Л. І. Саєнко «Видавнича діяльність української діаспори в Австралії (1948–2008 рр.)» (канд. іст. наук, 2009) [759], у якому проведено бібліографічну реконструкцію і систематизовано основні складові книговидавничого репертуару української еміграції, розкрито його зв'язок з національною культурою, просвітницькою діяльністю, виявлено провідні напрями тематико-типологічного аналізу видавничої діяльності осередків. Особливу увагу приділено вивченню діяльності українських громадських організацій у галузі розвитку книговидавничої справи та внеску науковців, громадсько-політичних та культурно-освітніх діячів у розвиток книговидання.

Ґрунтовний аналіз видавничо-бібліотечної інфраструктури української еміграції в Чехо-Словаччині, чому присвячено дослідження

О. С. Заремби «Видавничо-бібліотечна інфраструктура української еміграції в Чехо-Словаччині між двома світовими війнами» (2002) [578], дав змогу розкрити існування наукових українських інститутів та видавничих центрів, які спрямували свою діяльність на видання наукової літератури та навчально-просвітницьку літературу, визначено структурну, тематичну та типологічну специфіку книжкового репертуару українських еміграційних видавництв, виявлено роль еміграційних українських громадських організацій у забезпеченні функціонування видавництв та бібліотек; оцінено внесок окремих особистостей (науковців, письменників, політиків, культурно-освітніх і громадських діячів) у процес становлення та розвитку видавничо-бібліотечної справи.

Одним з найпопулярніших напрямів стало дослідження різних аспектів дитячої книги.

Конкретно-історична проблематика характеризує кандидатські дисертації на історичні науки: Н. П. Марченко [685] «Видання для дітей в Україні 1917–1923 рр.: історіографія, джерела, типологія» (1998, НБУВ) та Г. В. Корнєєвої [632] «Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.)» (2005, КНУКІМ), захищені на науковий ступінь кандидатів історичних наук. У цих працях спостерігається розвиток методології історико-книгознавчого дослідження дитячої книжки в її еволюційному процесі за комплексом критеріїв, що враховують її виховну та пізнавальну специфіку. Досліджено особливості історичних етапів розвитку дитячого книгодрукування та прагнення до його розвитку, утворення та функціонування видавництв, спілок, товариств, що видавали дитячі книжки, видавничі репертуари, здійснено типологічну класифікацію книжок у контексті функціонального (як правило на світські та релігійні) та читацького призначення на художні та пізнавальні видання, встановлена роль дитячих календарів, «книжок-газеток», релігійної літератури. Розквіт припадає на 20–30-ті роки, коли сформувалася методологія підготовки та видання дитячої книжки, її розповсюдження, тематико-жанрова еволюція давала можливість видавати різноманітні книжки та періодику. Тим самим визначено тенденції розвитку, особливості, регіональну специфіку та внесок українських громадських товариств і приватних осіб у виданні та розповсюдженні книжки. Отже, почалося ґрунтовне дослідження історії та теорії дитячої книжки в Україні.

Окремий блок дисертацій у галузі педагогічних наук присвячено сучасним питанням розвитку навчальної книги, захищених у Харківській державній академії культури.

До праць, у яких порушуються теоретичні питання, можна віднести кандидатські роботи: І. Д. Нілової – щодо художніх компонентів структури навчальної книги як засобу розвитку пізнавального інтересу молодших школярів (1997) [706]; О. Л. Біличенко розглядала культурно-виховну роль книги в умовах формування інформаційного суспільства (2001) [494], С. В. Сищенко досліджувала книгознавчу підготовку в системі вищої бібліотечно-бібліографічної освіти України (2001) [773]; О. О. Карпенко, яка розглядала теоретичні аспекти трансформації навчальної книги в умовах інформатизації вищої освіти (2005) [596].

У дисертаціях порушуються питання змін в інформаційному просторі та соціокультурній ситуації в Україні, що зумовлює необхідність трансформації педагогічної освіти та підготовки фахівців з усіх галузей знань у системі вищої школи впровадження нових підходів до організації процесу навчання, його змісту, системи контролю й оцінки одержуваних результатів, що передбачає оновлення його науково-методичного забезпечення, важливою складовою якого є навчальна книга. Реформування національної освіти в контексті Болонської угоди та її інтеграції у європейський та світовий освітній простір висувають нові умови щодо навчальної книги в процесі інформатизації, удосконалення її змісту, форми та використання під час навчання, активне залучення форм медіа-навчання тощо. Відзначається, що на сучасному етапі розвитку освіти навчальна книга трансформується в гіпертекстову систему за домінуючою роллю підручника, який набуває інтеграційних ознак у гіпертекстовому просторі на рівні навчально-методичного комплексу.

4.3. Проблеми сучасної книги та книжкової комунікації в дисертаційних дослідженнях

Створення галузі соціальних комунікацій у системі атестаційної справи в кінці 2007 р. в Україні викликало увагу здобувачів наукових ступенів до розробки питань сучасної книги та книжкової комунікації, акцентування на розвиток сучасної системи книжкової справи та осмислення розвитку електронної книжкової культури в період формування інформаційного цивілізаційного простору в нових соціокультурних умовах.

Спеціальні теоретичні дослідження сучасної книги в системі соціальних комунікацій розпочинаються монографією Г. М. Швецової-Водки «Документ і книга в системі соціальних комунікацій» та докторською дисертацією «Документ і книга в системі соціальних комунікацій»

(д-ра іст. наук, спец. 07.00.08. 2002) [255, с. 59–61; 818], захищеною в Національний бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, розглядаються бібліотечно-бібліографічний аспект питання у зв'язку з книжковою культурою в цілому та співвідношенні понять «документ» і «книга» з погляду теорії соціальної інформаційної комунікації та визначення об'єкта для практики бібліографічної і бібліотечної справи; з'ясування становлення та розвитку наукових поглядів на документ і книгу як складову частину об'єкта бібліографії. Це дало змогу обґрунтувати і доповнити документографічно-книгознавчу концепцію бібліографії та забезпечити формування соціально-комунікаційно-інформаційної неокнигознавчої концепції бібліографії.

Структуру поняття «книга» Г. М. Швецова класифікує на шість типів значень, які вона нумерує від загального (узагальнююче поняття «книга» до конкретного, часткового, і відштовхується від матеріальних характеристик сучасної книги, передусім кількості сторінок, носіїв, форми існування (зібрання аркушів, блок або брошуровка, обсяги, тип книжкового видання тощо), так і можливості її бібліографічного опису. Книга VI типу пов'язується нею з терміном «книга», що може належати як до неперіодичного, так і до періодичного (точніше, серіального) видання. Типологію книги вона пропонує розглядати в контексті книги функціонально – як літературного твору, жанрів, що існує в державних стандартах видавничої справи, а у своєму дослідженні пропонує документографічно-книгознавчу концепцію бібліографії. Вона базується на соціально-комунікаційному функціональному підході, який дає можливість однозначно трактувати книгу як документ опублікований, що надається в суспільне користування завдяки діяльності комунікаційних посередників – видавничої справи, бібліотечної справи та книжкової торгівлі. Формою опублікування може бути видання чи депонування документа в спеціально визначених центрах із застосуванням бібліографічної інформації з метою широкого інформування про депоновані документи. Таким чином, поняття «книга» охоплює не тільки друковані, а й електронні видання, а також рукописні та електронні документи, у разі їх депонування у визначених центрах, якими повинні бути, у першу чергу, бібліотеки. Поняття «книга» визначається також, виходячи з особливої знакової системи запису інформації.

На думку Г. М. Швецової, з'ясування понять «документ» і «книга» з погляду теорії соціальної комунікації дало можливість розглянути різноманітні концепції щодо визначення об'єкта бібліографії, критично підійти до розгляду інформографічної та когнітографічної концепцій бібліографії, довести, що співвідношення документографічно-книгознавчої і

інформографічної концепцій бібліографії полягає у тому, що останню не слід розглядати як заперечення першої, а лише як підтвердження нерозривного зв'язку документографічно-книгознавчого і інформографічного підходів в оцінці соціальної інформаційної комунікації [254].

Це дало змогу обгрунтувати і доповнити документографічно-книгознавчу концепцію бібліографії та забезпечити формування соціально-комунікаційно-інформаційної неокнигознавчої концепції бібліографії.

Структуру поняття «книга» Г. М. Швецова класифікує на типи значень, які вона нумерує від загального до конкретного. Вона пропонує першим номером називати широке поняття «Книга» (що дорівнює Документу IV за її класифікацією «документ»), які вміщує усі часткові визначення. За її класифікацією «Книга II» – охоплює тільки видання на паперовому носії (або його замінниках).

Монографія та докторська дисертація В. А. Маркової «Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку» (2011) [131, 683], що була захищеною в Харківській державній академії культури, присвячені розробці концептуальних засад розвитку книжкової комунікації в аспекті спілкування між автором та читачем книги, визначенні перспектив її функціонування в умовах електронної комунікації. Вона відштовхується у своїй концепції від ідеї, що унікальність книги як засобу комунікації полягає у її соціально-функціональному призначенні і пропонує теоретичне виокремлення книжкової комунікації як самобутньої підсистеми соціальної комунікації. Вона підтримує розгляд її як «суперсистеми», запропонованої А. В. Соколовим, елементами якої є всі інституції, причетні до створення, розповсюдження, зберігання й використання книги.

Авторське визначення обсягу та змісту поняття «книжкова комунікація», В. А. Маркова акцентує на системному аспекті – як системну взаємодію основних суб'єктів і об'єктів, що забезпечує рух смислів від автора до читача в соціальному часі й просторі з використанням семантичного повідомлення, зафіксованого в знаковій формі на стабільному матеріальному носієві [683].

У такому підході для з'ясування сутності книжкової комунікації книга розглядається саме як суб'єкт комунікації, який активно впливає на репрезентацію змісту повідомлення. Увага в такому випадку зосереджується на аксіологічній складовій книжкової комунікації, яка і визначає її особливість у структурі документної комунікації. Книгу і книжкову справу в ширшому – соціально-комунікативному контексті – В. А. Маркова пропонує сприймати як базову підсистему системи соціальної комунікації.

Підтримуючи поширену серед книгознавців точку зору щодо сутності книжкової комунікації, на відміну від просторово-часових обмежень усної комунікації, В. А. Маркова вважає, що книжкова комунікація поступово сформувала відповідну структуру посередницьких соціальних інституцій, що реалізують цю комунікацію, представлену інституціями книговидання, книгорозповсюдження та книгозберігання. Функція комунікативного посередника полягає, по-перше, у подоланні авторським повідомленням комунікаційних та комунікативних бар'єрів (технічних, психологічних і соціальних) – перешкод на шляху руху смислу від автора до читача, по-друге, у регулюванні поширення авторських повідомлень у комунікативному середовищі за допомогою селекції за ціннісними ознаками. Видавнича соціальна інституція як генеративний комунікативний посередник сприяє подоланню технічного та психологічного бар'єрів. Інституція книгорозповсюдження (книжкова торгівля) – транзитний комунікативний посередник – виконує соціально-необхідну функцію – доведення книговидавничої продукції до споживача. Його діяльність спрямована, насамперед, на подолання просторових обмежень у розповсюдженні авторського повідомлення, оскільки осередки реалізації книжкової продукції передбачають її короткострокове зберігання. Для подолання ж часових обмежень у розповсюдженні авторського повідомлення існує термінальна книжково-комунікаційна підсистема, яка представлена такими інституціями книгозберігання як бібліотеки [683, с. 19–20].

Виникнення електронного книговидання, книжкової інтернет-торгівлі, електронних бібліотек створює умови для інтеграції традиційних соціальних інституцій у нове комунікаційне середовище, потрбує трансформації книжкової комунікації. Дослідниця значну увагу приділила порівняльному аналізу традиційної та електронної книги. Розглядаючи співвідношення цих форм книги, вона підкреслює й переваги традиційної книги як «людинорозмірної», характеризуючи еволюцію її як матеріальної форми, що відбувається з урахуванням параметрів людського тіла, здатності візуально сприймати певну довжину рядка, здійснювати під час роботи з нею певні жести тощо. Обов'язкова єдність ідеального змісту й матеріальної форми, чого не має книга електронна, перетворює традиційну книгу на антропоморфну, а тому її повна заміна електронними засобами комунікації буде антропологічною помилкою.

Традиційна книга, як вважає В. А. Маркова, забезпечує більшу надійність інформації, яку надає книжкова комунікація, порівняно з електронними засобами комунікації, а сучасні тенденції в

традиційному та електронному книговиданні свідчать про їх паралельний взаємопов'язаний розвиток, коли друкована книга співіснуватиме з електронними виданнями, оскільки це різні за своєю природою засоби комунікації [683, с. 32–34].

Відкриття соціальних комунікацій, безумовно, визначило увагу до сучасної проблематики дитячої книги та книжкової культури, книговидання та книгорозповсюдження, у тому числі й щодо сучасної дитячої книги в мультимедійному середовищі, що стало об'єктом дослідження О. О. Литвиненко (2011, ХДАК) [669], у якому осмислюються теоретичні та практичні аспекти еволюції дитячої книги в мультимедійному середовищі. Визначаються онтологічні функції дитячої книги (евристична, пізнавальна, гедоністична, естетична, культурно-виховна, соціалізуюча та ін.), доводиться поступова втрата друкованої книги домінуючої позиції в навчальній і дозвіллєвій діяльності сучасної дитини на користь офлайнових та онлайнових інтерактивних дитячих видань. Виявлений дисбаланс у його тематичній, типологічній, віковій, жанровій структурі, негативний вплив мультимедійного середовища на сучасні моделі дитячого читання, переважання дозвіллєвих видань, майже повна відсутність соціально значущих їх типів (науково-популярні, довідкові, художні). Важливим комунікаційним засобом залучення дітей до якісного читання дослідниця бачить у формуванні ефективного та змістовно привабливого мультимедійного середовища на базі бібліотечних інтернет-сайтів дитячих та юнацьких бібліотек України, створенні корпоративної Національної електронної дитячої бібліотеки [669, с. 16–17].

Книговидання для дітей в Україні XX ст.: типологія, проблематика, жанрові особливості досліджувалися Н. М. Венригорою [520]. Дослідниця проаналізувала напрацювання значної історіографії з цього питання, що надало їй можливість побачити розгорнуту картину становлення та розвитку книговидавничої галузі для дітей; формування термінології та розвитку жанрового розмаїття; дає змогу охарактеризувати періоди та класифікувати видання з огляду на сучасне бачення проблем книговидання для дитячої аудиторії.

Проблема трансформаційних тенденцій новітньої дитячої книги в сучасному українському соціумі аналізується в монографії та докторській праці Е. І. Огар [708]. Дослідниця розглядає феномен дитячої книги як особливої форми книжкової комунікації у взаємодії з іншими видами соціальної комунікації та встановлює його специфічні особливості, що витікають з інваріантної адресантно-адресатної природи, в об'єктивному комунікативному дисбалансі, спричиненому різним віковим і соціальним

статусом головних її учасників – автора і читача, поліморфній комунікативній природі видання, розкриває взаємозв'язок між видавничою культурою та комунікативною ефективністю видання. Охарактеризовано основні колізії формування українського наукового та суспільного дискурсу навколо дитячої книги у ХХ – на початку ХХІ ст.

Обґрунтовано поняття «колективного автора» дитячого видання (письменник, перекладач, художник, видавець). Адресантна природа описуваної комунікації є поліваріантною і визначається віком адресанта, його професійним статусом (автор тексту, художник-автор ілюстрації, видавець), ступенем авторства й первинністю/вторинністю комунікації (автор оригінального твору/адаптатор, ретранслятор), місцем у комунікаційному ланцюзі (творець-посередник), характером комунікацій (літературна, літературно-видавнича, маркетингово-промоційна).

Дисертант зупиняється на таких аспектах як креативний потенціал дитини-адресанта, рецептивні можливості дитини-адресата, визначає критерії комунікативної ефективності дитячої книги як специфічної культури книги, розглядає вербальний аспект літературної комунікації.

На окрему увагу заслуговує запропонована дисертантом типологія дитячої книги в аспекті комунікативної ефективності, побудована з урахуванням світового досвіду й реалій українського дитячого книговидання як тріада: соціально-функціональне призначення – читацька адреса – тематика (проблематика) видання. Вона визначає типологічні моделі художньої книги та нехудожньої книги, аналізуються виокремлені в структурі нехудожньої пізнавальна і навчальна книги.

На основі ретроспективного аналізу національної бібліографії та реальних видавничих проектів, популярних видавництв виявлено основні кількісні та якісні тенденції формування репертуару української дитячої книги 1991–2009 рр., запропоновано концепцію колективного суб'єкта формування репертуару: «автор – ілюстратор – видавець» і в цьому аспекті проаналізовано діяльність профільних видавництв. Аналізуючи особливості літературно-видавничого явища, Е. І. Огар відзначає дитячу «классику» («стабільно прочитуваним» кількома генераціями, але в системі модернізації), видавниче втілення казки й фентезі, переклад дитячих творів, феномен релігійної книги для дітей, зображально-текстова книжка і книжка-іграшка, дитячі видавничі серії, та глибоко аналізує сутність кожного.

Розглядаючи функціонально-комунікативний потенціал сучасних дитячих пресодруків, Е. І. Огар сформульовано вимоги до сучасного

дитячого часопису, проаналізовано явище конвергенції паперових та цифрових медіа для дітей. Вона визначає перспективи розвитку дитячої книги, зокрема, за умов змагальності між традиційними та новітніми медіа, також визначено можливі шляхи подальшого розвитку основних прийомів текстотворення, оформлення та книжкового дизайну в царині традиційної дитячої книги під впливом новітніх цифрових продуктів, альтернативних носіїв контенту, читання. Серед виразних ознак, якими може бути наділена дитяча книга мультимедійного постору, є інтерактивність, інтермедійність, нелінійність (гіпертекстуальність), візуальна атракційність тощо. Теоретико-методологічні засади системного оцінювання культури дитячої книги розроблено в аспекті підвищення її комунікативної ефективності. Дослідниця пропонує науково обґрунтовану типологізацію дитячих видань, яку розглянуто як важливу передумову оптимізації процесів їх ефективного створення, редакційно-видавничої підготовки та просування в суспільстві, а також літературно-видавничі явища з високим креативно-видавничим потенціалом.

Змінюється проблематика – на перший план постають питання змін соціальних умов, у яких функціонує книга, зміни структури книжкової справи, її нормативно-правового забезпечення, діяльність в умовах ринкових відносин, формування демократичної політичної культури, кардинальних економічних перетворень. Книжкова культура зтикається не лише з умовами ринку, а й змінами соціальних культурних норм, у психотипі користувача та технологіях, зумовлених швидким просуванням електронної культури книги.

Змінам у тенденціях сучасного вітчизняного книговидання в організаційному, тематичному та рекламно-промоційному аспектах у період 1991–2003 рр. (канд. філол. наук, 2004) [631] присвячена робота І. М. Копистинської. Автор досліджує політичні умови та формування нових понять у книгознавстві, зокрема фактор розмежування понять «національна» та «україномовна» книга, зміни в репертуарі, нормативно-правовому забезпеченні регулювання видавничої діяльності та особливості функціонування книгарень і активних видавництв. Аналізуються втрати і здобутки, особливості функціонування вітчизняного видавничого ринку за умов відсутності належної державної підтримки, з'ясовано причини кризи в галузі книговидання та розвиток прагматичного аспекту у галузі книговидання країни від державної політики в даній сфері.

Почало досліджуватися зарубіжне книговидання провідних країн, що було пов'язано з необхідністю вивчення досвіду: історія книговидання в США (1620–1998), розвитку видавничо-поліграфічної техніки,

продукції книжкових видавництв та структури книговидавничої галузі, організаційної структури видавництв представлено в кандидатській дисертації О. В. Бершова [487]. Він спеціально зупиняється на актуальних для України питаннях як удосконалення авторського права та книжкового маркетингу на основі інформаційно-комунікаційних технологій, створення цифрових бібліотек і систем, форми захисту та позначення видавничої продукції на основі інформаційно-комунікаційних технологій систем цифрового ідентифікатора об'єкта тощо. Запропоновано вдосконалення законодавчої бази з урахуванням розглянутого досвіду, впровадження нової схеми організації виробництва й розповсюдження продукції видавництв.

Аналізу державного регулювання розвитку книговидання в Україні присвячується й наступна робота Т. В. Кузнякової (канд. наук з держ. управління, 2008) [648], у якій розглянуто історію та шляхи вдосконалення механізму державного регулювання книговидання в Україні як складової інформаційного простору. Автор стисло зупиняється на питанні регулятивної функції книги впродовж її існування, її місце в процесі соціальної комунікації, широко використовує зарубіжний досвід книговидання під час аналізу особливостей організаційного, редакційно-видавничого та розповсюджувального етапів процесу книговидання, розглядає систему регулювання книговидання в статиці та динаміці. Виділено історичні періоди (теологічний, могилянський, університетський, поліцейський, радянський), сучасний етапи розвитку книговидання в Україні. Проаналізовано нормативно-правові й організаційні засади та сучасний стан книговидання в Україні, основні завдання державної політики щодо регулювання книговидання. Запропоновано ідеї щодо вдосконалення механізму державного регулювання книговидання, основні заходи щодо розв'язання актуальних проблем розвитку галузі.

У дисертації Н. І. Кучіної [660] здійснено комплексне дослідження розвитку книговидавничої справи в незалежній Україні. Уточнено ключові поняття: «книга», «книговидавнича справа», «управління книговидавничою справою». Розкрито соціокультурні аспекти розвитку книговидавничої справи та проблеми законодавчого забезпечення книговидання в державі, проаналізовано динаміку та тенденції розвитку книжкового ринку. Висвітлено можливості використання інформаційних технологій у даній сфері.

У дисертації В. І. Шпака (канд. іст. наук, 2011) [823] також розглядаються аспекти формування, становлення та функціонування національної видавничої справи в сучасний період трансформації політичного світогляду, формування демократичної політичної культури,

кардинальних економічних перетворень. Досліджено її вплив на формування суспільно-громадського, духовно-культурного розвитку та відродження українських традицій, розвиток економіки та розбудову громадянського суспільства. Проаналізовано умови функціонування книговидавничої справи, засобів масової інформації як складової інформаційного простору України, здобутки і прогалини в законодавчому забезпеченні видавничої справи, основні напрями технічної, технологічної та ринкової трансформації видавничої галузі, системи управління та підготовки кадрів. Розглянуто проблеми ролі та місця ВС у суспільному обігу, структурі політико-владних відносин, інформаційної політики в Україні у сучасний період. Розкрито особливості становлення національної видавничої справи в контексті світових інформаційних процесів, визначено проблеми та шляхи забезпечення зміцнення й захисту національного інформаційного простору.

Певний підсумок розвитку книговидання та книгорозповсюдження міститься в дисертації А. Л. Мураховського (канд. наук із соц. комунікацій, 2015) [702], у якій на засадах аналізу книговидавничої діяльності та законодавчому забезпеченні видавничої справи обґрунтовуються концептуальні засади державної політики України в цій галузі з урахуванням її розвитку у період формування власного інформаційного простору України, трансформацій у видавничій діяльності.

Система книгорозповсюдження в Україні в умовах інтеграції соціокомунікаційного простору стала об'єктом дослідження кандидатської дисертації О. М. Афанасенко (канд. наук із соц. комунікацій, 2009) [481]. У дисертації охарактеризовано негативні ознаки книгорозповсюдження, фрагментарність, недостатню структурованість, слабкі зовнішні та внутрішні зв'язки, відсутність ефективної дистриб'юторської й оптової ланок книгорозповсюдження, обмеженій мережі книжкових магазинів, недостатню ефективність інформаційного забезпечення всіх учасників книжкового ринку та чіткої взаємодії між ними; зниження читацької активності населення; недосконалість нормативно-правової бази книгорозповсюдження тощо. Тому дисертантом визначено механізми правового регулювання книготорговельної галузі, впровадження нових засад діяльності в галузі технологій маркетингу, франчайзингу, логістики; запропоновано заходи щодо підвищення читацької активності населення, налагодження інформаційного обміну та комунікації з іншими соціокомунікаційними структурами, фахове вдосконалення знань, умінь і навичок у підготовці сучасних кадрів. Запропонована концептуальна модель системи книгорозповсюдження.

Професійній комунікації у книжковій галузі як фактора її розвитку

присвячується дисертація В. Є. Сошинської (канд. наук із соц. комунікацій, 2013) [783]. Книжкова комунікація спеціально розглядається в книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві, видавничій справі, а також у структурі й особливостях комунікаційних каналів галузі.

Нею розкривається понятєвий апарат і сутність професійної комунікації у різні історичні періоди в Україні, внесок науково-дослідних установ, товариств та громадських об'єднань у формування системи галузевої комунікації у книжковій сфері.

Глибоко проаналізовано формальні канали комунікації, зокрема, науково-дослідні установи у формуванні системи галузевої комунікації, показано становлення та розвиток фахової періодики як каналу професійної комунікації, розкрито неформальні комунікаційні процеси в структурі галузевої професійної комунікації – професійних товариств, до яких увійшли провідні українські науковці й практики. Розкрито сутність сучасних електронних засобів взаємодії, перенесення функціональних акцентів з одних методів і засобів комунікації на інші, залучення до професійної комунікації і нефахівців, що додає нові ідеї стосовно розвитку галузевої науково-практичної діяльності. Підкреслено значущість сучасної ресурсної бази формальної комунікації – репозитарії як відкриті цифрові колекції наукових і професійних документів та бібліотечні ресурси як інтеграційний фактор науково-професійних комунікаційних зв'язків тощо.

Стан розвитку національної книги в Україні кінця XX – початку XXI ст. розглянуто в дисертації С. П. Ковальчук (канд. культурології, 2013) [617]. Під національною книгою вона пропонує розуміти масив друкованих книжкових видань, створених українськими видавцями на території України, незалежно від мови видання. Кризовий стан української книги пов'язується із складністю періоду кінця XX – початку XXI ст. як особливого періоду, що, з одного боку, характеризується актуалізацією національних наукових досліджень, зверненням уваги науковців до книжкової спадщини, а з іншого – проявляється недооцінка ролі національної книги в розвитку сучасної української культури, у процесах державотворення, що призвело до зниження рівня духовності, культури окремої особи, до серйозних проблем у книговиданні та книгорозповсюдженні. Досліджуються тенденції розвитку книжкової справи: реформування книжкової галузі на основі різних форм власності, приватизація книжкових магазинів, видавництв, різке зменшення кількості українських видань на душу населення, видавничих тиражів та висока ціна на книги, недостатнє поповнення бібліотечних фондів, невиважена політика щодо мови видань та ін. Аналізуються сучасні видавництва та

трансформація сучасної книги в електронну, з одного боку, а з іншого – зростання рівня техніки та мистецтва книги за рахунок нових технологій.

Електронні видання як об'єкт комплектування фондів бібліотек України стали об'єктом дослідження В. В. Каїді (2014) [590]. Вона розглянула науково-організаційні засади комплектування фондів бібліотек України електронними виданнями локального та мережевого доступу в аспекті комунікаційних технологій у системі «електронне книговидання – електронне книгорозповсюдження – комплектування фондів бібліотек України електронними виданнями», охарактеризовано систему організаційно-методичних, нормативно-правових, технікотехнологічних складових комплектування фондів бібліотек України, визначено тенденцію диверсифікації різновидів електронних видань особливості тематичної та типо-видової структури вітчизняного потоку електронних видань тощо.

Історію видавничої діяльності в галузі права і юридичних наук на українських землях та у діаспорі досліджено від кінця XIX ст. до 1990 р. в кандидатській дисертації на соціальні комунікації М. І. Женченко [572], яка розглянула особливості формування й розвитку національної мережі видавничих організацій, редакцій періодичних видань правничої тематики у роки незалежності України, сучасну типологію і класифікацію правничої літератури в 1991–2006 рр. за функціональним призначенням, інформаційними ознаками, обсягом, структурою, оригінальністю змісту, ознакою повторності випуску, мовною ознакою та тематичних груп. Виявлено тенденції щодо змін видової структури правничої літератури, залежність від суспільно-політичної ситуації в країні, форм власності й засновника періодичного видання; розроблено методику підготовки до друку чинних нормативно-правових актів, особливості рекламування та розповсюдження літератури правової тематики.

Отже, книга та книжкова комунікація вивчається в наукових галузях соціальних комунікацій, історичних та філологічних наук, наук з державного управління, культурології, книговидавнича діяльність у низці праць розглядається в аспектах процесу книговиробництва та книгорозповсюдження, де вирішуються питання виробництва власне книги як виду видавничої продукції в її формі, зафіксованій держстандартом, та форм її поширення. Але у багатьох дисертаційних дослідженнях комплексно розглядаються і спільні питання видання книги та періодики. Редакційно-видавнича діяльність у галузі створення та розповсюдження преси і різних видів періодичних видань, що тяжіє до історії та

сучасного пресознавства й мас-медіа, має свій предмет дослідження та методи і тому не розглядається в цьому розділі.

Теоретичні питання розвитку сучасної книги та книжкової культури за останні роки постійно поширюються та охоплюють різні наукові напрями. Центрами підготовки таких дисертацій стали Харківська державна академія культури (В. А. Маркова, О. О. Литвиненко, А. Л. Мураховський, О. М. Афанасенко, В. В. Каїді) та Інститут журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка (Е. І. Огар, Н. М. Вернигора, І. М. Копистинська О. В. Бершов, М. І. Женченко), Київський національний університет культури і мистецтв (С. П. Ковальчук, В. Є. Сошинська, Н. І. Кучина). Поодинокі дисертації захищені в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (Г. І. Швецова-Водка), Національній академії державного управління при Президентові України (Т. В. Кузнякова), Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті ім. Г. Сковороди (В. І. Шпак).

Для теоретичних дисертацій сучасного соціокомунікаційного напряму характерним є використання методології соціокомунікаційного, системного, соціокультурного підходів у комплексі з класифікаційним, термінологічним, бібліометричними, соціологічними та інформаційно-аналітичними методами дослідження проблем книги та книговидання, їхнього функціонування в суспільстві. Оформлення галузі соціальних комунікацій спричинило пошуків соціокомунікаційних підходів до вивчення книги та домінування теоретичних питань книжкової комунікації не лише в докторських, так і в кандидатських дисертаціях, що захищалися не лише в галузі соціальних комунікацій, а й історичних і філологічних наук [177]. Соціально-комунікаційна методологія передбачала вивчення як комунікаційно-функціональних властивостей книги, так і системи її обігу в суспільстві – книговиробництво, книгорозповсюдження та книгозберігання.

Книга розглядається як категоріальне поняття, системоутворювальний фактор у системі книжкової комунікації, коли вивчається й видавнича діяльність, дослідження питань типології та функцій сучасної книги, аспекти трансформації її форми, розвиток електронної книги та електронної комунікації, аналіз сутності і функцій книговидання, структури та суб'єктів видавничої системи, нормативно-правова база й методи управління книговидавничою галуззю, а також практичні питання видавництва, поліграфії, книжкова торгівля, редакційно-видавничий процес, авторське право, маркетинг та ринок, матеріально-технічні та економічні аспекти видавничої діяльності, культура видання та видавнича культура тощо. Своє місце зайняла і проблематика електронного

книговидання – електронне книгорозповсюдження – комплектування фондів бібліотек України електронними виданнями.

Слід зазначити й те, що напрям дослідження сучасних проблем книги і книжкової культури лише почав розвиватися і має значні перспективи, сьогодні формується розподіл предмета та аспектів дослідження в різних науках, що характеризує певне дублювання проблематики і відображає період становлення галузі соціальних комунікацій та багатоаспектність поняття «книга» та книжкової комунікації в сучасному інформаційному просторі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Понятійний апарат книгознавства сьогодні перебуває у стадії обговорення дискусійних питань щодо таких базових дефініцій як «книга» та «книжкова культура», що ускладнюється й постійною трансформацією суспільства у зв'язку з його переходом на інформаційну та знаннєву стадію розвитку, із проникненням електронних технологій в усі сфери життя, у тому числі в книжкову комунікацію. Значною мірою це пов'язано з ускладненням універсального визначення цих понять та дуалістичною, синкретичною природою книги як об'єкта матеріальної та духовної сфер суспільства, її багатоаспектних функцій як факта і фактора на всіх етапах цивілізаційного розвитку суспільства. Принциповим для нашого дослідження є розуміння книги та книжкової культури як категоріальних, системоутворювальних понять.

Більшість дослідників схиляються (з невеликими відмінностями в концепції) до прийняття широкого тлумачення терміна «книжкова культура», як такого, що складається з таких компонентів як книговидання, книгорозповсюдження, культура читання (читачезнавство, читач та книга), а також комунікаційної взаємодії між авторами, видавцями, поліграфістами, художниками книги, книгопродавцями, бібліотекарями, покупцями, читачами (зокрема дитячої аудиторії) тощо.

Такий підхід, на думку деяких дослідників, означає, що в категоріальне поняття «книга» включається не лише видавничий факт книги в її формі і змісті, а й усі види видавничої продукції, враховуючи й такі види як газета, журнал, аркушівка, плакат тощо. Вони всі є складовими книжкової культури в її багатофункціональності. Така думка аргументує ідею сукупного поняття тим фактом, що книговидання, книгорозповсюдження, читачезнавство (читач та книга), а також комунікаційна взаємодія характеризується єдністю системи циркуляції матеріального

та функціонального книги, газети, журналу та інших видів друку в системі соціальних комунікацій.

Хоча конкретні наукові і особливо дисертаційні дослідження передбачають чітке визначення об'єкта та предмета дослідження та уникають «розмитості» або «метатеорій», де специфічні властивості об'єкта зникають, для визначення джерельної бази нашого дослідження такий підхід є методологічно важливим для усвідомлення основних напрямів дослідження книги і як факта, і як фактора культури.

2. Категоріальність цих понять у теоретичних дослідженнях може бути прийнятою в аспекті вивчення книги в системі соціальних комунікацій, вибору та аналізу масиву дисертацій, присвячених книзі і книжковій культурі. Отже, аналізуючи дисертаційні дослідження, ми розглядаємо поняття «книга» – як таке, що має книжну форму, поглинає не лише власне сам матеріальний факт книги, а й усе те, що пов'язано з поняттям «книжкової культури» в її історичному та сучасному вимірах і аспекті книжкової комунікації, що дає змогу осягнути коло проблематики досліджень книги в галузі соціальних комунікацій.

Поняття «книга» в аспекті соціокомунікаційного підходу розглядається як загальна категорія, що зафіксовано в спеціальних книгознавчих довідниках, книгознавчих дослідженнях сучасних учених. Воно включає рукописну та друковану форму й цілісну взаємопов'язану систему виготовлення книги, її розповсюдження, зберігання та використання, а також пов'язано з такими структурними підсистемами як «книжкова справа», «книжкова спадщина» та «книжкова комунікація», «книжкова політика». Реалізація системних стосунків відбувається посередництвом системи установ, що реалізують комунікаційні функції – управлінських структур, що організують рух книги на державному рівні, видавництв, книготорговельних організацій, бібліотек та Книжкової палати, мас-медіа тощо.

Розуміючи дискусійність об'єднання в понятті «книга» таких видів друку як преса і періодика в їхньому розмаїтті, у нашому дослідженні ми розмежовуємо ці поняття як такі об'єкти дослідження в дисертаціях, що мають різний змістовний аспект за їхніми функціями, про що вже йшлося в другому розділі.

3. Оцінка розвитку досліджень у галузі історії та теорії національної книги в Україні в її різноманітності та розвитку дослідження книжкової культури має ґрунтуватися на тому факті, що до 90-х років XX ст. напрям історії та теорії книги в Україні був нерозробленим, дослідження у цьому напрямі вважалися неактуальними з огляду на ідеологічну радянську концепцію інтернаціональної за змістом та

національної за формою культури, що передбачала осудження вивчення та пропаганди «буржуазно-націоналістичної» культури. Хоча публічно демонструвалася ідея бережливого ставлення до історичної книжкової спадщини, і значні культурні шари багатомільйонної книжкової спадщини після націоналізації дореволюційних бібліотек було зібрано в кількох обласних та центральних книгосховищах України, найбільшими з котрих стали сучасні наукові національні бібліотеки – НБУВ та ЛННБУ, опинилися в забутті.

4. Ця книжкова спадщина не залишилася в цілісності – її історичні зв'язки було перервано, багато з них було зруйновано в період революційних подій 1917–1921 рр., а рештки з їхніх місць перебування по всій Україні перемістилися до книгосховищ Києва та Львова, Харкова та інших великих міст України. Інший фактор, що не сприяв дослідженню цих фондів, став репресивний механізм сталінізма та цензурна стратегія радянської влади, що конфісковувала, ліквідовувала та закривала національну українську книгу в спецфондах. Не сприяла збереженості фондів Друга світова війна. Ця величезна книжкова спадщина залишалася неактуалізованою до здобуття Україною незалежності, яка відкрила спецфонди, поставила завдання зберегти книжкову історичну спадщину та створила умови для її вивчення, відродження національної пам'яті посередництвом включення в сучасний науковий обіг цієї ціннішої історичної спадщини. Відмова від атеїстичного ставлення до історичної спадщини дала змогу реабілітувати й релігійну книгу, що становила значний відсоток рукописних книг та стродруків, інших видань до XIX ст. Це пояснює таку активну позицію вчених щодо реконструкції та вивчення історії книги й періодики в цілому, та української зокрема, створення бібліографічного репертуару української книги та національної бібліографії, реєстру національного культурного надбання, у тому числі книжкового, а також біографічного реєстру видатних діячів України, що прославили себе вивченням, збиранням, видавничою діяльністю в галузі книги та періодики.

5. Звільнення від ідеологічного радянського диктату в галузі національної книги відкрило можливості і для бурхливого розвитку українського книгознавства, формування його методологічних засад, напрямів дослідження та ціннісних орієнтирів, опрацювання значного масиву книжкової спадщини, формування наукових концепцій історії книги і періодики. Це пояснює й появу міцного історичного напряму в українському книгознавстві, що буде продовжуватися й надалі, оскільки джерельна база вивчення історії книги лише почала опрацьовуватися. Паралельно розвивається методологія та спеціальні методи книгознав-

чого дослідження. Необхідність створення наукових засад книгознавства в галузі української книги в особливостях його виміру, вивченні історії національної та світової книжкової культури стало необхідною умовою ліквідації дисбалансу в осмисленні духовних традицій українського народу, включення його в сучасну національну свідомість та, одночасно, засвоєння світового досвіду книжкової культури.

6. У 90-х роках ХХ ст., а також у першому десятилітті ХХІ ст. сформувалися найважливіші напрями історичного книгознавства, що знайшли розвиток у дисертаційних працях у галузі розробки теорії та історії книги й книжкової культури, демонстрували наукове становлення нових напрямів дослідження книги. Розвиток теоретичного напряму характеризується інституціонуванням нових книгознавчих дисциплін на стику з іншими науками: теорії книжкової культури, книжкового пам'яткознавства, кодикології і кодикографії, бібліопегістики, книжкового документознавства (О. М. Гальченко, Л. А. Дубровіна, Г. І. Ковальчук, Г. М. Швецова) та історії книги (рукописна книга, стародруки, рідкісні видання, книжкові пам'ятки) – як феномену соціальної комунікації та розкрили особливості книги як джерела з історії та культури українського народу та народів світу (Л. А. Дубровіна, Г. М. Ковальчук, С. М. Міщук).

Значного розвитку набуло вивчення конкретно-історичних видів рукописної книги, розвиваються теоретичні засади кодикології як дисципліни, що вивчає рукописну книгу – слов'янську кириличну, грецьку, єврейську тощо, її об'єкт, предмет, методи, поняття рукописної спадщини, та створення системного наукового опису (кодикографія), розробка питань типології, мистецтва книги, видового складу рукописної спадщини XI–XIX ст., вивчення оправи книги – опрацьовувалися в дисертаціях Л. А Дубровіної, В. Я. Фріс, М. Б. Боянівської, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, І. А. Сергєєвої, Є. К. Чернухіна, О. А. Іванової, В. В. Стасенко, С. В. Зінченко, М. К. Іваннікової, Е. С. Клименко, М. М. Кольбух, Т. А. Добрянської;

– історіографічний напрям вивчення книги знайшов прояв практично в усіх ґрунтовних дисертаціях теоретичного характеру та спеціально – у працях С. М. Міщука, Г. І. Ковальчук, Н. М. Шалашної та представлений в інших дисертаційних дослідженнях у першому розділі, що вимагається відповідним Положенням;

– історія та теоретичні засади (в тому числі питання змісту) книговидавничої справи, книговидання та книгорозповсюдження представлена працями Т. І. Ківшар, Н. М. Ольховик, І. Б.Торбакова, О. С. Заремби, Л. М. Зеленської, Т. Н. Кароєвої, Л. В. Головатою, С. С. Петровим;

– книжкова спадщина України в окремих типах та видах:

стародруки та рідкісні видання – Н. П. Бондар, Ю. І. Горбань, М. В. Макарова, В. Ю. Соколов;

іноземна книга в Україні – І. Б. Качур, І. В. Олексів, Р. С. Кириченко;

сільськогосподарська – Л. А. Пинда;

нотні видання – О. А. Вакульчук;

українські букварі – О. З. Клименко;

– історія книжкових колекцій та зібрань: Є. В. Рукавіцина, С. О. Булатова, О. М. Колосовська, Є. А. Біленький, І. О. Римарович, Л. В. Івченко, Т. Є. Мяскова, С. М. Міщук, Г. А. Міщук, Н. Р. Миронець, М. М. Калмикова, М. О. Кривенко, О. С. Рабчун;

– науково-методичні питання реконструкції історичних колекцій та бібліотечних зібрань, збереженості та історичної долі зібрань: Л. В. Муха, Л. В. Лисенко;

– навчальна книга, її специфічні особливості та книгознавча підготовка фахівців: І. Д. Нілова, О. Л. Біличенко, С. В. Сищенко, О. О. Карпенко, О. З. Клименко;

– історія дитячої книги в Україні в національно-культурному просторі: Н. П. Марченко, Г. В. Корнєєва,

– історія регіональної книжки XIX–XX ст. – Н. Л. Малиновська, Т. Н. Кароєва;

– питання збереженості та зберігання книжкових пам'яток (Ю. І. Горбань).

Персональний внесок видатних учених та просвітників у книговидавничу діяльність – В. П. Ляхоцький, В. М. Ковальчук, Б. З. Якимович, Т. О. Литвин.

Ця класифікація є, безумовно, формальною – за головною предметною ознакою, оскільки в дисертаціях поєднуються різні характеристики та аспекти книги.

7. Іншим фактором, що визначив розвиток книгознавства сучасної книги, стали трансформаційні процеси в суспільстві, що були спричинені бурхливим розвитком інформаційних процесів у суспільстві, формуванням глобального інформаційного суспільства знань, інформаційної електронної культури та всебічним проникненням інформаційних, а сьогодні і цифрових, технологій у діяльність комунікаційних установ, підвищення ролі й значення соціальних комунікацій на цьому етапі розвитку інформаційних процесів. Цей масштабний рух вимагає формування нових методологічних засад соціально-комунікаційної діяльності та книгознавства як системи з науковою рефлексією, що має самоусвідомлювати шляхи та методологію досліджень у світі, що

змінюється. У значній кількості праць розглядається трансформація форми й змісту книги в історичному та сучасному інформаційному суспільстві, розвиток комунікаційних функцій. Серед головних напрямів:

– теорія книги та книжкова комунікація як складові документальної системи соціальних комунікацій (Г. М. Швецова, В. О. Маркова), професійної комунікації у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві (В. Є. Сошинська);

– теорія і практика дитячої книги в сучасному мультимедійному просторі – О. І. Огар, О. О. Литвиненко, Н. М. Вернигора;

– розвиток сучасної видавничої справи і книгорозповсюдження та трансформаційні тенденції суспільства – О. М. Афанасенко, О. В. Бершов, Т. В. Кузнякова, Н. І. Кучіна, В. І. Шпак, І. М. Копистинська, А. Л. Мураховський;

– розвиток електронної книги та видового складу книжкової продукції – О. О. Карпенко та І. Д. Нілова, О. О. Литвиненко.

8. Важливою особливістю дисертацій є застосування комплексного підходу в методології дослідження теорії книги та книгознавства, включаючи історичний, книгознавчий, бібліотекознавчий, літературознавчий, мистецтвознавчий аспекти, інформаційний та соціокомунікаційний, що дає змогу опрацювати найскладніші питання історії та теорії книгознавства. Соціально-комунікаційна методологія передбачала вивчення як комунікаційно-функціональних властивостей книги, так і системи її обігу в суспільстві – книговиробництво, книгорозповсюдження та книгозберігання.

Цілком зрозуміло, що поняття «книга» є надто широким та перебуває в постійному обговоренні серед кола фахівців, оскільки книга є не лише матеріальним фактом історії людства, а й соціальним явищем, яке у сукупності відображає всю різноманітність прояву матеріальної та духовної культури різних епох. Вона є історичним джерелом розвитку ідей та матеріальної історії людства, безпрецедентним комунікаційним засобом, що здійснює взаємодію епох, джерел духовності й культури, что передаються з допомогою писемності та друку, а також книжного мистецтва і книжкової культури в цілому.

9. Книга розглядається як категоріальне поняття, системоутворювальний фактор у системі книжкової комунікації, коли вивчається й видавнича діяльність, дослідження питань типології та функцій сучасної книги, аспекти трансформації її форми, розвиток електронної книги та електронної комунікації, аналіз сутності і функцій книговидання, структури та суб'єктів видавничої системи, нормативно-правова база і методи управління книговидавничою галуззю, а також практичні питання

видавництва, поліграфії, книжкова торгівля, редакційно-видавничий процес, авторське право, маркетинг та ринок, матеріально-технічні та економічні аспекти видавничої діяльності, культура видання та видавнича культура тощо. Своє місце зайняла і проблематика електронного книговидання – електронне книгорозповсюдження – комплектування фондів бібліотек України електронними виданнями.

10. Фундаметальні питання теорії та методології книги як в історичній ретроспективі, так і в сучасному суспільстві лише почалися і мають перспективи подальшого розвитку, а наявність дискусійних питань свідчить про об'єктивний розвиток цього наукового напряму в системі соціальних комунікацій. Вони враховують нові суспільні трансформації інформаційного та цифрового суспільства, зміни векторів розвитку України. В умовах інтеграції соціокомунікаційного простору українського суспільства почали активізуватися дослідження, що націлені на вирішення питань типології сучасної книги та її технологічних і функціональних особливостей у традиційній культурі та медіа-просторі, підвищення ефективності книговидавничої сфери, створення ефективної системи книгорозповсюдження в Україні, розробку теоретико-організаційних засад її оптимізації, визначення нових наукових підходів до її організації.

11. Аналіз дисертаційних праць показує, що розробка соціокомунікаційного напряму дослідження сучасних проблем книги і книжкової культури лише почала розвиватися, сьогодні формується розподіл предмета та аспектів дослідження в різних науках, що характеризує певне дублювання проблематики і відображає період становлення галузі соціальних комунікацій та багатоаспектність поняття «книга» та книжкової комунікації в сучасному інформаційному просторі. Дослідження в цілому є важливим науковим напрямом, що дає змогу оцінити розвиток історії та теорії книги як наукового напряму в Україні, яка почала вивчати своє історичне минуле, що впродовж десятиліть було вилучено з історичної пам'яті народу. Визначення формування нових напрямів та актуальних тем у науці, рівень та інтенсивність розробки наявних проблем, зокрема електрон ної книжкової комунікації, рівномірність досліджень, створення наукових шкіл вітчизняного книгознавства, усе це має велике значення для сучасного процесу заповнення живою історією національної пам'яті України.

Розділ 5

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРІОДИКИ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМИ

5.1. Преса і періодика як об'єкти дисертаційних досліджень: до змісту понять

Характеризуючи поняття періодики (або періодичних видань) як об'єкта нашого дослідження, слід мати на увазі, що цей термін є синкретичним за своєю суттю і характеризує видання, що видаються з певною періодичністю або такі, що продовжуються, і виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів на рік. Під цю категорію підпадають газети, журнали, бюлетені та інші види періодичних видань, які, у свою чергу, розподіляються на такі, що належать засобам масової інформації (газети, часописи тощо) або відносяться до наукових видань (наукові журнали).

Спадщина вітчизняної газетно-журнальної періодики велика за обсягом і дуже різноманітна, але в ній є низка ознак, за якими можна визначити спільне й відмінне, тобто вибудувати певну систему. Дослідники періодики пропонують різні типологічні схеми, зокрема М. І. Недопитанський пропонує типологізувати сучасну періодику на основі двох видів ознак: головних і другорядних. Головні ознаки: а) ознака тематичної масштабності та рівня охоплення аудиторії (загальнонаціональна, регіональна періодика); б) ознака власності (бюджетна, комерційна періодика); в) жанрова ознака (інформаційно-масова, аналітична періодика). Другорядні ознаки: професійно-галузева (відомчі видання, «ділова» періодика); ідеологічна (партійна преса); розважальність («глянцеві» видання, таблоїди) [145].

У професійному колі використовуються терміни «преса», «друковані засоби масової інформації (преса)», «газетні та журнальні видання».

Під поняттям «преса», як правило, розуміється друковані засоби масової інформації та комунікації, газетні та журнальні видання, основними жанрами в пресі є інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні видання.

Правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації в Україні визначені в Законі «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», у якому встановлені основні положення

їх організації і діяльності відповідно до Конституції, Закону України «Про інформацію» та інших актів чинного законодавства і визнаних Україною міжнародно-правових договорів. У Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» дається поняття друкованих ЗМІ (ст. 1), перелік суб'єктів їх діяльності (ст. 7), чітко і детально викладені положення про принципи їх функціонування в Україні, свободу їх діяльності, порядок заснування й особливості державної реєстрації друкованого засобу тощо. Під друкованими ЗМІ (пресою) розуміють періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Друковані ЗМІ мають свої форми прояву: газети, журнали, платівки, дискети, відеокасети тощо.

У Законі України «Про інформацію» (ст. 20) закріплено, що друкованими ЗМІ є періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені та інші разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними ЗМІ є радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. ЗМІ представлені відповідними органами: редакціями періодичного друку, теле- і радіомовленням. Цим органам надані відповідні права й обов'язки. Друкований ЗМІ вважається виданим, якщо він підписаний до виходу у світ і надрукований будь-яким тиражем [92, с. 254–257].

Поняття, види і жанри масової періодичної преси на сьогодні в цілому визначені і стали вже майже христоматійними, на відміну від поняття «книги» [58].

Періодичне видання може мати як друковану на папері, так і електронну форму. Воно створюється для реалізації інформаційних потреб читачів у певній предметно-тематичній інформації, що визначає й функціональний напрям і зміст видання, тому має уніфікований заголовок, відносно сталу структуру та оформлення, підпорядковані цілеполаганню та ідеї видання. Його періодичність визначається рівномірними проміжками часу та послідовно нумерується окремими випусками. Періодичні видання мають різноманітні форми подання інформації, складаються з різних видів джерел та видів подання інформації, текстів і зображень, що за змістом функціонально поєднані, мають завдання задовольняти оперативні та повсякденні замовлення й потреби. Реалізація підготовки та видання здійснюється редакціями, які є суб'єктами діяльності друкованих ЗМІ, і складається із: засновника (співзасновника), редактора (головного редактора), редакційної колегії, редакції, трудового колектива редакції, журналістського колектива, журналіста, автора, видавця та розповсюджувача.

Представлені широким колом суб'єктів діяльності періодичні видання відображають політику видавця, у багатьох випадках, зокрема масових, орієнтованих на формування духовності, свідомості, залежать від цензурних обмежень. Найбільшою мірою це стосується засобів масової інформації, де офіційна цензура впродовж попереднього існування України в складі інших держав слугувала механізмом боротьби з загрозами вільнодумства будь-якого прояву, у тому числі національними. Сьогодні законодавство України, зокрема «Про інформацію» та «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» забороняє створення та фінансування державних органів, установ, організацій або посад для цензури масової інформації. Законом не допускається вимога попереднього погодження повідомлень і матеріалів, які поширюються друкованими ЗМІ, а також заборона поширення повідомлень і матеріалів з боку посадових осіб державних органів, підприємств, установ, організацій або об'єднань громадян, крім випадків, коли посадова особа є автором поширюваної інформації чи дала інтерв'ю. Водночас реалізація політичних та інших переконань видавців може певною мірою впливати на ідеологічний та політичний зміст матеріалів. Тому актуальною залишається проблематика свободи ЗМІ, і сьогодні особлива увага належить питанням свободи преси, ролі преси в просторі мас-медіа.

Форми опублікування матеріалів у періодичних виданнях досить різноманітні. Серед них: офіційної інформації органів влади, матеріали з'їздів, конференцій, нарад і повідомлення інформагентств; інформаційні матеріали самого видання (хроніки подій, репортажі кореспондентів, фоторепортажі); редакційні матеріали (передовиці і редакційні статті); аналітичні матеріали, тобто авторські роздуми з приводу подій (статті, нариси, рецензії); художньо-публіцистичні матеріали (фейлетони, вірші, памфлети); матеріали зворотного зв'язку, зокрема листи та відклики читачів; значне місце може займати реклама.

Тематична або проблемна спрямованість та структурованість періодичних видань, оперативний характер пояснює їх привабливість для джерелознавчого наукового дослідження певних проблем, можливості цілісного аналізу та відображення різноманітних матеріалів періодичного видання як «свідка» часу й певного його відбитка аналітичними, публіцистичними та художніми засобами, так і засобами наукового характеру (для наукової періодики). Хоча періодика значною мірою суб'єктивована політикою редакції, історичними та політичними реаліями часу, вона також є фактом свого часу, що заслуговує на вивчення.

Як об'єкт джерелознавчого вивчення періодичне видання розглядається в цілому, у єдності всіх його видавничих одиниць (книги, томи,

номери, додатки до них), хронології виходу їх у світ, складу редакції та авторів, зміни редакційної політики, можливості впливу на цільового читача, відображення умов та ідей свого історичного часу.

Газета та журнал розрізняються за способом впливу на читача, механізмом подачі інформації, оперативністю. Для газет характерна лаконічність інформації, подієвість, ефектність та «вражаюча» візуалізація матеріалу; журнал розрахований на докладні статті та огляди, вдумливе читання, наявність рецензування статей та публікацію рецензій, коментар, урівноваженість у поданні інформації, відрізняється фундаментальністю підходу, мовою і стилем викладу. Газета показує проблеми та специфіку поточного політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства і відмінне найбільшою оперативністю серед інших друкованих видань.

Виділяють газети загальнополітичні та спеціалізовані. Загальнополітичні видання умовно можна охарактеризувати як ЗМІ для всіх і про все, що багато в чому забезпечує їх стійкість на інформаційному ринку і незамінність як історичних джерел. Спеціалізовані видання відрізняються профілізацією тематичного ряду або обмеженням аудиторії і тематики. Зустрічаються видання, що поєднують ці характеристики; досить часто такими є партійні видання, цільове призначення яких визначається завданням комунікації для членів певної політико-ідеологічної течії.

Журнал – періодичне видання, що відрізняється меншою оперативністю, має постійну рубрикацію і містить аналіз суспільних відносин, постановку наукових, політичних, соціально-економічних, духовних проблем, а також різну соціально затребувану інформацію. Класифікаційні підходи до вивчення журнальної періодики обираються залежно від мети дослідження й можливості окреслення об'єкта.

Виділяють журнали літературно-мистецькі, суспільно-політичні, наукові, науково-популярні, виробничо-практичні, популярні, реферативні тощо. Така класифікація також є умовною, і наукові дослідження періодичної передбачають і розвиток класифікаційної системи.

Своєрідність преси як джерела полягає не тільки в особливій інформаційній функції, складній структурі, але і в різноманітності її специфічних жанрів журналістського твору, особливості його змістовно-тематичних характеристик, типу відображуваної дійсності, композиції, стилістики. Кожному властивий свій зміст, тематична спрямованість, стиль, специфіка знання, коло авторів та читачів. Це означає, що дослідження преси та періодики в ЗМІ можуть мати великий простір досліджень, опрацьовуються сучасними вченими в різних профілях соціо-

комунікаційної діяльності і розкривати сучасні тенденції формування цієї сфери суспільної діяльності.

Основні підходи до дисертаційних праць як об'єкта дослідження преси і періодики характеризуються різними хронологічними векторами:

перший – історико-ретроспективний, що розглядає історичний шлях розвитку преси й періодики як суспільних явищ і виконання ними комунікаційних функцій в історичному минулому;

другий – аналіз сучасних процесів, тенденцій і явищ, що характеризує трансформаційні процеси цього важливого соціального інституту як загалом у системі, так і його відображення черех призму окремих елементів системи документальних комунікацій та конкретних видань. Ці дослідження, перебуваючи в межах гуманітарних досліджень, почали привертати значну увагу філологов, істориків, філософів, етнологів, журналістів, педагогів.

Історія української преси та періодики є одним з найбільш привабливих для дисертаційних досліджень різного профілю напрямів. Як синтезований об'єкт дослідження преса може вивчатися фахівцями різних наук і в різних аспектах, які дають комплексне уявлення про загальні тенденції та конкретний зміст її розвитку в конкертно-історичних умовах, а також розкрити теоретичні засади дослідження преси як соціогуманітарного явища. Питання історії преси тісно пов'язано з історичним та літературним джерелознавством, коли досліджуються її функції в аспектах джерела суспільно-політичного розвитку держави, із журналістикою, історії редакційної та видавництв, розвиток в аспектах літературно-критичної діяльності різних осіб, публіцистики, дослідження редакційно-видавничої діяльності відомих українських діячів тощо.

Важливим для наукових досліджень є наукові періодичні видання та спеціалізовані, передусім наукові та науково-популярні, які також представляють цікавий об'єкт дослідження, однак цілеполагання такої періодики має дещо інший характер, ніж для ЗМІ.

Наукова періодика є окремим напрямом дослідження і займає важливе місце серед численних наукових видань, що пояснює увагу вчених до її дослідження. Науковий журнал – основний канал формальних комунікацій між ученими та фахівцями, який формує єдине середовище професійного спілкування, він був і є центром поширення інформації та місцем зберігання нових наукових ідей. Інформаційне середовище фахівця утворюють у сукупності всі види наукової комунікації, однак саме журнальна стаття залишається, незважаючи на всі зміни

в технології, «атомом наукового зв'язку», а журнальні статті посідають перше місце серед джерел інформації, якими користуються вчені. Наукова стаття була, є і буде необхідним джерелом поточної документованої інформації для наукового співтовариства. Це основний вимір науково-дослідного процесу, що створює систему для формального, упорядкованого й відкритого спілкування між ученими [196, с. 36].

Концепцію сучасної наукової періодики та її класифікацію і функції розвиває Т. М. Яцків: залежно від цільового призначення наукові журнали можуть бути поділені на науково-теоретичні, науково-практичні та науково-методичні [268, с. 62–68]. Науково-теоретичні журнали відображають новітні досягнення фундаментальних і галузевих (прикладних) наук. Це журнали Національної академії наук, галузевих академій, академічних науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, наукових товариств. До них належать журнали, що охоплюють інформацію загальнонаукового, фундаментального характеру, і численні журнали, які становлять різні тематичні класи.

Поряд з результатами наукових досліджень у науково-теоретичних журналах викладаються хід і методи проведення досліджень, обговорюються проблеми науково-технічного, соціального, економічного, екологічного прогресу. Фіксуючи результати наукових досліджень – ідеї, факти (закони, категорії тощо), журнали служать засобом передачі наукової інформації в просторі й часі та забезпечують наступність і кооперацію наукової праці. Читачами науково-теоретичних журналів є переважно вчені та фахівці вищої кваліфікації.

Особливим видом наукових журналів є науково-практичні журнали, що призначені для фахівців, чия професійна діяльність ґрунтується на результатах наукових досліджень і пов'язана з упровадженням наукових розробок у практику, сприяє підвищенню кваліфікації фахівців аналізувати перспективні напрями і методи розвитку виробництва й техніки. Тим самим фундаментальна теоретична наука перетворюється з потенційного в реальний фактор виробництва.

Проникнення в практику наукової періодики електронних видань Т. М. Яцків розглядає як позитивний процес, оскільки електронні видання мають значні переваги як у підготовці, так і інші риси – нижча вартість, відсутність витрат на доставку і митного збору пересилання за кордон, широкий доступ з боку кількості читачів, зручність у користуванні інформацією тощо. Це розкриває перспективи кардинального перетворення всієї системи розповсюдження, створення відповідної редакційної служби і маркетингових технологій, вона менш схильна до коливань ринку. Але кожний науковий журнал потребує підвищення свого рейтингу [268].

Інший важливий аспект для нашого дослідження – визначення соціальних чинників, що розглядається в працях Ю. В. Діденка, який досліджує академічну наукову періодику [38] з позицій класифікації та типоформуючих ознак і відображення української академічної періодики в електронному просторі [39–41]. Ю. В. Діденко, аналізуючи соціальні чинники, які створюють умови для виникнення нових типів журнальної продукції, визначає типоформуючі ознаки: видавець (засновник); ціль (мета) та завдання журналу; читацька аудиторія. Вони тісно між собою пов'язані, але кожна з них може бути первісною при формуванні типу видання. До вторинних (залежних) типологічних ознак належать: авторський склад, внутрішня структура, оформлення, жанри друкованих матеріалів. До формальних – періодичність, обсяг, тиражі.

Розвиток наукової періодики сьогодні тісно пов'язаний із процесами інтеграції української науки у світову, вона є часткою системи атестації кадрів вищої кваліфікації, що підтверджує наукову ефективність дисертаційних досліджень, тому широко обговорюється в колі фахівців, які працюють у цій сфері [269], зокрема необхідність вивчення питання створення загальнодержавної системи наукових електронних періодичних видань як провідного компонента сучасної системи наукової комунікації за допомогою формування в бібліотеках систематизованих і структурованих зібрань на засадах нормативно-правової взаємодії з їх видавцями та авторами [259].

Отже, сучасна наука визначила загальну типологію та предмет дослідження періодики.

5.2. Дисертаційні дослідження ролі преси в суспільно-політичному, державотворчому та національно-культурному процесах в Україні

За останні 20 років в Україні почався процес активного вивчення історії національної періодичної преси, її ролі, функцій, внеску в розвиток суспільно-політичних та культурних питань розвитку державної ідеології та державотворчих процесів, як в ретроспективі, так і в сучасному державотворенні України. Однією з найменш вивчених і болючих проблем у гуманітарних дослідженнях з ідеологічних причин, що перешкоджали її усебічному вивченню і заповненню цієї білої плями у висвітленні боротьби українського народу за власну державу, стала проблема розвитку ідей українського національно-культурного та державотворчого розвитку в історичному та сучасному хронологічних зрізах [173].

Роль преси в суспільно-політичному та державотворчому процесах представлена працями Т. В. Антонченко, М. А. Волобуєвої, І. С. Грєбцової, П. І. Губи, А. А. Заводовського, О. І. Ільченко, О. А. Коляструк, Н. П. Олешко, М. М. Романюка, Г. Я. Рудого, С. Д. Чернік, О. П. Позднякова, І. З. Павлюка, О. Ф. Коновця, І. В. Крупського, К. М.Ульянової, О. А. Яцини, О. М. Хімяк, Ю. М. Половинчак, С. П. Сегеди, О. В. Богуславського, В. В. Гутковського, О. В. Пархітька, Д. В. Будкова, В. О. Гандзюка та ін. [170, 176].

Першою працею у незалежній Україні, що розглядала загальнонаціональні питання розвитку преси, стало дослідження О. Ф. Коновця «Науково-просвітницька преса України XIX – перша третина XX ст. Історія. Теорія. Практика» (1994) на звання доктора історичних наук, де визначений склад та джерельна значущість періодичної преси України XIX – першої третини XX ст. для просвітницького руху та національно-культурного пробудження українського народу, розглянуто, серед інших, питання боротьби науково-просвітницької преси за формування національної свідомості українців, напрями просвітництва народу, національну культуру та ідеї державності, охарактеризовано основне коло діячів науки та культури, які закладали засади розвитку української преси [630].

Фундаментально досліджувалася джерельна цінність різних видів та напрямів періодичної преси періоду другої половини XIX – першої чверті XX ст. І. В. Крупським у докторській дисертації в галузі історичних наук, у якій висвітлено процеси боротьби за українську державу, розвиток ідей, підходів різних політичних сил, дана характеристика процесів трансформації ідей [645]. Йому належить історико-джерелознавче осмислення функціонування української преси (друга половина XIX – перша чверть XX ст.), що сприяє інтеграції спеціальних наукових дисциплін, створює теоретичну основу для міждисциплінарних досліджень, зокрема, для аналізу масових комунікацій, розширенню фундаментальних і прикладних досліджень у галузі історії і теорії культури, літературознавства, соціології і психології наукової творчості, педагогіки й освіти, історії науки й преси, історії науки та техніки тощо. Він розглядає українську газету як художньо-поліграфічний феномен.

Регіональні питання історії газетної та журнальної періодики набули значного висвітлення. Серед загальних праць, присвячених великим хронологічним періодам, що включає різні етапи діяльності преси, слід відзначити докторську дисертацію із соціальних комунікацій І. З. Павлюка, яка охоплює легальну пресу всього періоду 1917–2000 рр. і присвячена таким регіонам як Волинь, Полісся, Холмщина та Підляшшя (2009)

[721], де комплексно досліджено україномовну легальну пресу цих історичних місцевостей на різних етапах у контексті загальносвітових історичних процесів XX ст.: 1917–1939 рр. (у складі Російської імперії та з 1921 р. – Польської Республіки); 1939–1941 рр., 1941–1944 рр. (передусім, окупаційну пресу періоду Генеральної губернії та Райхскомісаріату) 1944–1990 рр., а також 1990–2000 рр. – періоду формування незалежної України у зіставленні з радянською пресою в складі УРСР. Показано близькість демократичних моделей розитку преси в дорадянський період та у часи незалежності, а форми існування окупаційної преси описано як реалізацію тоталітарного архетипу з домінуванням інтересів ідеологічної системи над духовними інтересами особистості. До наукового обігу залучено 424 часописи та тисячі імен учасників творення інформаційно-комунікаційного простору періодичної преси.

Дисертація М. М. Романюка присвячена українській пресі Північної Буковини як джерелу вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940) за умов австрійського панування та румунської окупації краю (2000), що розглядає питання виникнення українських суспільних течій та політичних партій, їх програмні вимоги, про ставлення Австро-Угорської монархії (1870–1918) та королівської Румунії (1918–1940) до національної преси, про висвітлення економічного, суспільно-політичного та культурного життя краю та формування національної свідомості українців, згуртування народних мас навколо ідеї створення окремого українського автономного краю та проголошення незалежної держави, в утвердженні державницьких ідей [749].

Особливості становлення, функціонування й основних тенденцій розвитку преси Луганщини 1917–1938 рр. у контексті суспільно-політичних подій краю розглянуто в кандидатській дисертації із соціальних комунікацій К. М. Ульянової, яка проаналізувала передумови виникнення та становлення типу «партійно-радянської преси» з урахуванням специфіки регіональних і загальноукраїнських факторів, становлення радянських державних підходів до ролі преси, ролі окремих осіб у цьому процесі [799].

О. М. Хімяк – про роль преси Галичини XIX – початку XX ст. [804]; В. О. Гандзюка – часописи Поділля періоду національно-визвольних змагань (1917–1920) у відстоюванні ідей державності [527]; Н. П. Олешко – національно-визвольний рух у Галичині на початку XX ст. та українська преса Наддніпрянської України [711], С. В. Мірошніченко – становлення та розвиток періодичного друку на Слобожанщині та його вплив на освітньо-культурні процеси у регіоні в XIX – на початку XX ст. [691].

Низка дисертацій присвячена питанням розвитку української преси

другої половини XIX – початку XX ст. як чинника формування національної свідомості та культури, утвердження національної ідеї українців, та боротьба за автономію України, реформування виборчого законодавства в умовах відсутності української незалежної держави, розвиток національно-визвольного руху, зокрема в праці О. А. Яцини – про роль преси у національно-культурному русі 1907–1914 рр. [836].

Важливу групу утворюють кандидатські дисертації, що присвячувалися окремим газетам, які здійснювали великий вплив на формування свідомості українського народу або представляли опозиційні погляди. Серед них дослідження, зокрема, А. А. Кобинець, Т. С. Гринівського, Ю. М. Половинчак.

Газеті «Громадська думка» / «Рада» (1905–1914) як першій щоденній україномовній газеті Наддніпрянської України, яка сприяла утвердженню національної ідеї, на сторінках котрої публікувалися видатні письменники та громадські діячі, присвятила дослідження А А. Кобинець [611]. Часопису «Книгарь» як осередку вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920) була присвячена робота Т. С. Гринівського [545], у якій охарактеризовано завдання, структуру, архітектоніку, змістове наповнення та методику подачі публікацій. Установлено авторів видання, систематизовано та проаналізовано статейні та рецензійні матеріали «Книгаря», показано стан української видавничої справи періоду 1917–1920 рр. та місця часопису в розвитку національного книгознавства.

Слід згадати й дисертацію Ю. М. Половинчак, присвячену боротьбі газети «Киевлянин», що відображала позицію представників монархічно налаштованих кіл, з українством наприкінці XIX – початку XX ст., у тому числі в питаннях державної політики [735].

Найбільш активно досліджували питання ролі преси в українському державотворенні періоду 1917–1920 рр. Серед дисертацій, присвячених цьому періоду, найбільш фундаментальними є дослідження Г. Я. Рудого, С. П. Сегеди, О. В. Богуславського, В. В. Гутковського, О. В. Пархітька, Д. В. Будкова, П. І. Губи.

Особлива роль належить докторській дисертації Г. Я. Рудого, який ґрунтовно опрацював напрями і методологічні засади дослідження періодики України як об'єкта джерелознавчого дослідження української культури та масове історичне джерело (1917–1920). У дисертації показано загальні тенденції формування й функціонування газетної періодики України в період Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР, УСРР, запропоновано її систематизацію і класифікацію, проаналізовано тематику й зміст опублікованих матеріалів періодичних видань, у тому

числі загальні державотворчі підходи та принципи в системі духовних цінностей українського народу [752]. Так, особливе значення для нашої роботи мають опрацьовані Г. Я. Рудим оцінки ролі преси як історичного джерела. Він стверджував, що преса багатопланове, унікальне історичне джерело, яке має синтетичний характер як за змістом, так і за формою подачі матеріалів, засобом інформування суспільства про суть теорій, програм, політики діючих партій, органів державної влади, громадських, просвітницьких організацій, на долю котрої випала значна частина роботи з формування національної свідомості українців, згуртування народних мас навколо ідеї створення проголошення незалежної держави. Йому належить і обґрунтування поняття «українська преса», залучення до наукового обігу понад 700 нових газет, невідомих широкому науковому загалові, розробка аналітико-синтетичних засад класифікації газетних джерел, комплексного методичного апарату дослідження преси за багатоаспектними критеріями, проведення статистичного аналізу, а також глибокий змістовний аналіз напрямів у культурі. Він спеціально наголошував на політичному, художньому, публіцистичному значенні преси. Ключова роль у вивченні газетних джерел належить атрибуції та розробці наукових методів джерелознавчого аналізу – експертній оцінці та класифікації газетних джерел за типовими і різновидовими ознаками, із врахуванням їх головних характеристик.

Г. Я. Рудий показав, що на сьогодні сформовано методологічно різні підходи щодо поняття «українська преса». Перший – у контексті національно-етнічного аспекта, розвивається головним чином в історії журналістики та публіцистиці, де поняття «українська преса» означає україномовну пресу. Інше – у державно-політичному і адміністративно-територіальному плані, – як «преса в Україні» незалежно від мови видання, однак, така, що видана на території України і стосується її історії безпосередньо. Він довів необхідність врахування, крім мови, також і змісту, характеру й масштабу висвітлювання подій, тобто яким чином відображаються проблеми українського життя.

Низка кандидатських дисертацій розкриває конкретні питання історії різних типів та видів преси.

У дослідженні С. П. Сегеди розкрито формування типу військового видання в процесі українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») [763], питання української військової преси як складової інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921) розглянуті О. П. Позняковим [733].

Кандидатська дисертація О. В. Богуславського присвячена інформаційно-пресовій діяльності Центральної Ради та українських

урядів 1917–1920 рр. [499]. Ним розкрито процес становлення, розбудови та функціонування урядової пропагандистсько-інформаційно-пресової служби в цей період, з'ясовано, що урядові чиновники надавали важливого значення проблемі пропаганди української ідеї та інформаційної роботи в масах, про що свідчать законодавчі акти та створення відповідних урядових структур та інфраструктури інформаційної діяльності.

Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) розглядалася В. В. Гутковським [553]. Висвітлено роль українських громадсько-політичних діячів у заснуванні періодичних видань, розкрито політику самодержавства і російського більшовизму щодо українських культурних та державотворчих проблем, з'ясовано основні етапи розвитку державної ідеї: від культурно-просвітньої діяльності і до вимог автономії і незалежності держави. Охарактеризовано роль преси у пробудженні нації до політичного життя, проаналізовано проблематику газетно-публіцистичних виступів, присвячених національно-культурним та державотворчим проблемам української нації.

Більш вузкі питання регіонального характеру характеризують дисертацію О. В. Пархітька, присвячену одеській періодичній пресі періоду визвольних змагань [723], у якій розкрито деякі питання щодо принципової відмінності преси періоду національно-визвольних змагань від періодичних видань часів царату та радянської влади.

Не були забуті й аспекти міжнародної діяльності Української держави та цього періоду – у працях Д. В. Будкова, присвячених міжнародно-інформаційній діяльності Української держави 1917–1923 рр. [508], де спеціально проаналізовано пресу діяльності різних типів української державності в 1917–1923 рр. – Центральної Ради Української Народної Республіки, Української Держави гетьмана П. Скоропадського, радянської України (УСРР), Державного Центру УНР в еміграції, показаний процес відродження національної державності, прагнення України встановити свій статус на міжнародній арені, сприяння громадських організацій та української діаспори в міжнародно-інформаційній роботі українських урядів та дипломатичній роботі.

Тематика ролі преси як джерела дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. продовжується в докторській дисертації П. І. Губи [547], де здійснено джерелознавчий аналіз матеріалів періодичної преси в контексті історії національно-визвольних змагань і державотворчих процесів в Україні у період 1917–1920 рр., розкрито форми, методи та засоби відображення державотворчого процесу на

різних етапах Української революції та тенденції становлення й розвитку газетної періодики як історичного джерела, інформаційний потенціал для з'ясування державницької місії Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, їх внутрішньої та зовнішньої політики.

Історію преси УСРР у контексті політики українізації (20–30-ті роки XX ст.) розкрито в дисертації О. А. Коляструк [629]. Дисертант простежила механізми впливу преси на масову свідомість, визначила методи та способи впровадження пресою радянських стереотипів у громадську свідомість, коливання ціннісних орієнтирів у національному самоусвідомленні нації та особи, показала діяльність цензури в обмеженні друкованого слова та національної думки.

Регіональний історичний аспект відображений у темі часописів Поділля періоду національно-визвольних змагань (1917–1920) (В. О. Гандзюк, канд. наук із соц. комунікацій, спец. 27.00.04) [527].

Газети Києва 1905–1914 рр. як джерело вивчення українського питання розглядалися Р. О. Загорульком [576] (канд. іст. наук, 07.00.06). Дореволюційна преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914) в Україні (Т. В. Антонченко [480], канд. іст. наук, 07.00.06).

Україномовна періодика в національно-культурному житті Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939) (О. І. Муц [704], канд. іст. наук, 07.00.01). Ретроспективні аспекти преси і періодики розглядалися в контексті преси москвофільського руху в Східній Галичині: ідейно-концептуальні засади, структура, еволюція (1900–1939) (Т. В. Бурдега, [510] канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04). Газети Галичини (1919–1939) – політико-правові умови функціонування, тенденції розвитку, організаційно-журналістська практика (Л. В. Сніцарчук, д-ра із соц. комунікацій, 27.00.04) [777].

Декілька дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук присвячено недосліджуваним питанням періодичної преси періоду війни 1941–1945 рр. із різних ідеологічних позицій боротьби за державу. Так, у дисертації Д. М. Титаренка [796], присвяченій пресі Східної України періоду німецько-фашистської окупації як історичного джерела (1941–1943), розглянуто пресу Східної України періоду німецько-фашистської окупації, функціонування періодичних видань Юзівщини, Ворошиловградщини та Харківщини, охарактеризовано їх інформаційні можливості щодо висвітлення соціально-економічного стану та духовного життя регіону, підпільно-партизанського руху та ходу бойових дій на радянсько-німецькому фронті. У дисертаційному дослідженні В. А. Гедза вивчалися газети «Українське слово» та «Нове

українське слово» як джерело з історії України періоду Другої світової війни (жовтень 1941 – вересень 1943 р.) [531], де розкрито інформаційні можливості газет у висвітленні ходу бойових дій на фронтах Другої світової війни, соціально-економічного стану, культурного та духовного життя регіону, показано офіційну інформацію, публіцистичні жанри, авторами яких були журналісти та письменники України, що залишилися на окупованій території.

У праці К. М. Курилишина [657], присвяченій україномовній легальній періодиці часів нацистської окупації (1939–1944), проаналізовано вплив ОУН на формування редакційної політики української легальної преси на початковому етапі війни, цензурні обмеження з боку окупаційної адміністрації, у науковий обіг уведено 365 назв легальних періодичних видань даного історичного періоду, розкрито історію створення, редакційні колективи, вплив періодики на тогочасне суспільно-політичне життя українського населення.

В. М. Яременко розглянуто політику німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті України (1941–1944) [833], вивчено особливості виникнення та функціонування місцевих видавництв, рівень професійності редакторів та штатного персоналу, матеріально-технічне забезпечення, досліджено читаність періодики, а також пропаганди та ступінь її впливу на місцеве населення в різних питаннях, у тому числі щодо державних питань.

Роль газети «Волинь» та однойменного видавництва в 1941–1944 рр. у громадсько-політичному, суспільно-економічному, духовному та культурному житті українців у роки Другої світової війни та утвердженні ідеї незалежності України розглядала Р. П. Радчик [746]. Проаналізовано тематику книжкової продукції видавництва та проблематику часописів «Орлена» й «Український хлібороб», охарактеризовано діяльність Самчука як письменника та журналіста й головного редактора в непростий час німецької окупації та внесок у справу боротьби за відродження української державності. Розкрито тематичні аспекти численних публікацій журналістів газети «Волинь» і позаштатного активу.

Дві кандидатські дисертаційні праці з історичних наук за спеціальністю «Історя України» були присвячені пресі й періодиці ОУН і УПА. Серед них, зокрема, видавнича та публіцистична діяльність ОУН і УПА на західноукраїнських землях (40–50-ті роки XX ст.) (Ю. О. Романишин); видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941–1954) (О. Й Стасюк). У цих дисертаціях охарактеризовано видавничу політику організації та її осередків, формування ідеології видань, самі видання, проаналізовано умови виготовлення, розповсюдження, форми

(типи) друкованих видань ОУН і УПА, а також визначено мету, завдання та охарактеризовано боротьбу ОУН і УПА за творення незалежної Української держави, висвітлено основні тематичні аспекти досліджених видань, негативну роль більшовицької системи (політичну, економічну) щодо українського визвольного руху та побудови незалежної Української держави.

Вповні зрозумілим є слабка представленість у подальшому періоді радянської преси 50–80-х років, переважно історичних праць. Увагу було приділено специфічним питанням історії преси, зокрема, діяльності видавництва «Карпати» в краєзнавчому русі України (1945–1991) (Г. П. Біланич), питанням розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки ХХ ст. (Г. П. Щука); архівній періодиці як джерелу вивчення історії архівної справи (1947–2007 рр.) (М. В. Ковтун); типологічній характеристиці ЗМК Криму (1954–2004) (С. М. Кличко); пресі Ворошиловградської області 1938–1956 рр.: історико-типологічні та структурно-функціональні аспекти (О. В. Корчагіна).

У цей період захистилися дві фундаментальні дисертаційні праці в галузі соціальних комунікацій. Перша характеризує україномовну легальну пресу Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–2000 рр. як структурну частину загальнонаціонального інформаційного простору і належить І. З. Павлюку (д-ра наук із соц. комунікацій, 27.00.04). Особливістю методології цієї праці є те, що було проведено порівняльний аналіз розвитку преси двох маловідомих періодів – 1917–1939 рр. у зіставленні з пресою різних окупаційних періодів, у тому числі й періоду Другої світової війни, а також радянських часів і до 1990-х років, а надалі – у незалежній Україні 90-х років. Порівнюючи періодичні часописи цього періоду між собою, він звертає увагу на такі аспекти як спілкування з читачами, із релігійною, політичною, економічною владами різних рівнів, показує тематичну, жанрову, стильову розмаїтість преси, її залежність від реалій часу та боротьбу з цими реаліями (криміналом, корупцією, деморалізацією, бідністю), орієнтацією на Захід, Схід, чи на вироблення свого шляху «між рівними серед рівних». І. З. Павлюк окреслив значне коло видань, провів хронологічно-типологічну характеристику різночасових видань у якісному та кількісному вимірах, аналізував циклічність, адже повторювалися навіть деякі назви газет цих періодів. Автор підкреслював, що якщо радянська Україна переживала фізичний і духовний геноцид, організований більшовиками, то інші українські землі – Волинь, Полісся, Холмщина та Підляшшя – опинилися під тиском різних сил: польського шовінізму, російського більшовизму, а згодом – і німецького фашизму. У цих умовах окупаційна преса стала

активно деформованим політичною (окупаційною, «не своєю») владою дзеркалом національного буття, через певні історичні обставини інтегрованого в інформаційно-географічний простір народів-сусідів. Автор розглядає часописи, які обслуговували різні сфери суспільного життя рідною мовою, ставали об'єктивною, реальною потребою, трансформованим інстинктом самозбереження нації.

Мікромоделлю архетипів національної журналістики І. З. Павлюк вважає пресу Волинської області 1990–2000 рр., де розвиваються різні напрями, види, типи, що демонструють як тяглість, так і конфронційність преси різних часів.

Журнальна періодика УРСР (1950–1980) у формуванні суспільної свідомості стала об'єктом дослідження Ю. В. Колісника (на здобуття ступеня д-ра наук із соц. комунікацій, 27.00.04, 2013). Автор показав процес перетворення суспільної свідомості та української культури в зручну форму пропаганди марксистсько-ленінської ідеології, розкрив особливості тоталітарного засилля в методах керівництва журналістикою, вони активно відображали соціально-культурне життя, нерідко подавали ґрунтовні, цікаві матеріали, однак сама культура зазнавала ідеологічних утисків і лише номінально розвивалась як національна. Ю. В. Колісник дослідив, як преса 80-х років висвітлювала історичну тематику, розкривала питання духовності та культури, відіграла важливу роль у національному самоусвідомленні українського народу, розкривала дискусійні питання культури й політики. ЗМІ актуалізовували історичну спадщину, збагачували культурно-духовну сферу. Він приділяє увагу і прогресивним мас-медіа – від центральних до самвидавної преси і транскордонних радіопередач, які спростовували партійно-радянські символи та ідеї, збагачували свідомість громадян, ставали духовними чинниками їхнього прозріння і повернення до першооснов національної культури, встановлення істинних цінностей національної культури, релігії, мистецтва тощо.

За останні роки значної уваги набули питання становлення преси та ролі сучасної преси незалежної України у формуванні державотворчих процесів. А. О. Костилєва у докторській дисертації в галузі історичних наук досліджувала становлення й розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. XX ст.) [637], охарактеризовано стан вітчизняних досліджень масової комунікації України, висвітлено процес інституалізації пресознавства, інформаційні можливості різних видів джерел та формування національного інформаційного простору новітньої України в правовому, політичному та економічному аспектах, роль політико-ідеологічних, економічних та

культурних чинників у розвитку української преси, з'ясовано характер взаємодії політичної системи та системи засобів масової комунікації (ЗМК), встановлено вплив державної політики в інформаційній сфері на принципи організації процесу діяльності газет та журналів, проведено аналіз типологічних рис і структурних елементів української періодики за умов розвалу СРСР та трансформацій пострадянського суспільства, а також визначено перспективні напрями розвитку періодики України в процесі розбудови інформаційного суспільства, запропоновано рекомендації щодо раціонального використання історичного досвіду діяльності друкованих ЗМК за нових реалій сучасного суспільства.

Державотворчі процеси періоду незалежності та соціально-політичні аспекти розвитку преси й періодики знайшли свое місце в численних кандидатських працях. Так можна вказати на працю М. В. Варич «Двомовна преса в умовах білінгвізму в Україні: історія, практика, тенденції розвитку» [513]. Політологічний аспект цього процесу та державотворчі функції досліджено І. І. Паславським, який проаналізував становлення преси як активної політичної сили розбудови незалежної держави [724].

Комплексне дослідження всеукраїнської загальнополітичної газети як типу друкованого видання на прикладі газет «День», «Дзеркало тижня», «Молодь України», «2000», «Кіевскій телеграф» у період 1998–2006 рр. у контексті утвердження суспільної моралі в Україні вивчала О. І. Ільченко [588], визначено їх головні тематичні тенденції, пріоритетність, жанрові особливості журналістських виступів, систем рубрикацій газет, з'ясовано частотність публікацій морально-виховного змісту, вимоги до написання публікацій, морально-етичну тематику опитування для соціологічних служб газет тощо.

Окрему групу становлять дисертації, що присвячувалися міжнародним аспектам існування незалежної України. Так, у дисертації В. В. Поплавської розкрито висвітлення тенденції та перспектив євроінтеграційних процесів у газетній періодиці України та Польщі [739], розглянуто процес формування стратегічного партнерства в об'єднаній Європі та показано провідне значення мас-медіа у його реалізації, оскільки за умов стрімкої глобалізації саме засоби масової інформації все більше впливають на розвиток національної політики держав, показаний процес переходу до інформаційного суспільства та комунікаційних технологій, транскордонних каналів комунікації, медіалізації суспільного життя.

Український медійний дискурс 2000-х років з погляду творених і підтримуваних у ньому індентичностей, ідеологій і владних стосунків досліджував у докторській дисертації в галузі політології В. М. Кулик

[651]. Ним проведено огляд жанрово-тематичної структури й ідеологічних ефектів дискурсу популярних газет і телеканалів, розглянуто окремі тематично окреслені дискурсивні практики, дискурсивну нормалізацію різноманітних суспільних явищ, що є наслідком відсутності проблематизації даних подій. Акцентовано на медійному зображенні етнокультурних та етнополітичних процесів.

Важливим для української політичної системи стало дослідження М. А. Карася, який присвятив дослідження регіональній пресі в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США) [594], де регіональному сегменту як провідному у структурі системи преси розвинутих країн приділено основну увагу. Автор доводить, що завдяки перевагам локальності газета ефективно розв'язує проблему громадського контролю над демократичним самоврядуванням, і бачить шлях від розладу до гармонії для вітчизняної місцевої преси у засвоєнні проблемно-пошукового методу журналістського відображення дійсності, запозиченням досвіду випуску друкованих органів індустріальних держав Заходу.

Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) розглядалася в дисертації В. І. Власенко [522]. Вона показала значний вплив друкованих засобів масової інформації різного політичного спрямування на міжнародну діяльність держави на прикладі становлення та розвитку відносин між Україною та НАТО в 1990-х роках. Дослідження проведено на основі публікацій у дев'яти провідних українських газетах, за допомогою класичних методів соціологічного аналізу текстів масової комунікації з'ясовано чинники ефективності впливу друкованих засобів масової інформації (ЗМІ) на вироблення та реалізацію зовнішньої політики України, зокрема у важливому її напрямі – розвитку відносин з Північноатлантичним оборонним союзом. Висвітлено реалізацію пресою функції формування об'єктивної громадської думки, роль у процесі підготовки та прийняття державних зовнішньополітичних рішень і важливість налагодження співпраці між пресою та владними структурами, причетними до прийняття зовнішньополітичних рішень.

Об'єктом дисертації В. Цісака стала трансформація преси в Польщі і Україні в контексті суспільних змін у 1989–1999 рр., розглянуто основні складові системи преси: розвиток законодавства про пресу та правове поле діяльності друкованих засобів масової інформації, політичний та економічний клімат, його вплив на функціональність, а також ефективність преси, основні типологічні сегменти друкованої пе-

ріодики обох країн (диференціація преси згідно з її видами, функціями та ринковими нішами), основні аспекти професійної діяльності журналістів як агентів (центральних діючих суб'єктів) системи преси [811].

Загальні питання теорії пресознавства та преси в сучасному просторі держави стали предметом докторських та частково кандидатських дисертацій. У докторський дисертації І. С. Паримського «Національна преса – суспільна домінанта інформаційного простору демократичної держави» (2013) [722] досліджено суперечливі інформаційно-політичні, державотворчі, демократичні процеси в сучасній Україні. Ним обґрунтовано теоретичну концепцію функціонування преси як національного суспільного інституту та генератора світоглядних цінностей суспільства у формуванні громадянської свідомості людей як складника творення сильної національної держави, цивілізованої інтеграції у світовий інформаційний простір. З'ясовано сутність базового поняття «національна преса» в її історичному контексті. Розкрито джерела та умови розвитку української преси в пошуках та утвердженні прогресивних суспільних ідеалів, у активній агітації за політичні свободи народу. Системно досліджено особливості створення розгалуженої мережі преси як дієвого відображення своєрідної історії політичного життя нації, процесу пошуку власної специфіки змісту національної ідеології. Вивчено загальні теоретичні тенденції розвитку національної преси в сучасному інформаційному просторі України. Розглянуто діяльність сучасної національної преси в методологічному векторі істина – ідеологія – культура та її роль у формуванні національно-політичної стратегії консолідації суспільства. Виявлено соціально-політичні витоки журналістської творчості, основні багатомірності змістово-формальної цілісності публіцистичного твору, журналістських цінностей, норм діяльності та специфіки політичної культури для підвищення ефективності національної преси, наукового прогнозування її діяльності, подальшого розвитку. Узагальнено у вигляді теоретичних моделей основи теорії сучасної національної преси як суспільної домінанти національного інформаційного простору та типології національної свідомості.

У дисертаційному кандидатському дослідженні Ю. В. Колісника, присвяченому пресі національних меншин України як засобу їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999) [626], проаналізовано вплив демократичних перетворень в Україні на відродження етнічних меншин, значення преси нацменшин в їх національно-культурному розвитку, взаємозв'язки титульної нації та нацменшин, показано практичне поєднання національних та інтернаціональних цінностей. Особливу увагу приділено вихованню

толерантності – запоруки міжнаціональної єдності та стабільності, показано, що збільшення обсягів інформаційного забезпечення, видання національної преси є характерними проявами вільного розвитку етнічних меншин за умов української державності, яка забезпечує належні права та свободи громадян різних національностей.

Певна кількість праць ґрунтовно розглядає сучасні соціополітичні та ідеологічні питання свободи та функціонування преси в суспільному процесі демократизації та новому політичному процесі, зміни суспільних умов існування України як держави, розвитку інформаційних технологій та медіа-комунікацій, що надають нових можливостей для здійснення впливу на формування масової свідомості, сприяння демократичним процесам, формування нового національного духовного простору тощо.

Глибокий аналіз становлення якісної преси у посткомуністичному світі міститься в дисертації В. Й. Жугай [573]. Ним узагальнено світовий і вітчизняний досвід творення й функціонування якісної преси, розглядається поняття «якісних засобів масової інформації» та аспекти, які визначають якісний рівень ЗМІ: тип і спрямованість видання, тематика публікацій, жанрова палітра матеріалів та стиль публікацій, поліграфічно-художнє оформлення друкованого засобу інформації, якісний склад читацької аудиторії; наклад; наявність власних кореспондентів у регіонах, за кордонами держави; періодичність виходу, охоплюваність широкого географічного загалу; рейтингові позиції газети всередині країни та за кордоном.

В. М. Гвоздєв у дисертації «Проблема й поняття свободи преси: сутність, зміст, структура» (2004) звертається до сутності поняття «свобода преси» в його історичному розвитку та сучасному контексті, аналізує низку термінів зі словом-домінантою «свобода» та формування нового понятєвого апарату журналістики, проблеми свободи преси розглядає з історико-філософської, правової, морально-етичної, політико-економічної, психологічної точок зору [528], обговорюються питання свободи преси і свободи слова, свободи преси і свободи інформації, свободи преси і свободи журналістської діяльності тощо. Виявлено три стадії етапу реалізації свободи вираження поглядів, показано рівні й складові свободи преси, охарактеризована сутність 14 аспектів проблеми свободи преси та аспекти правового визначення й конституційно-юридичних гарантій свободи преси.

Регіональний аспект типології сучасної преси розкривається в дисертаційному дослідженні С. А. Гурьєвої «Типологія сучасної преси Східної України» [552].

Вивчення фактора преси в конституційному процесі в Україні, методів та стилю роботи багатьох вітчизняних газет різних політичних орієнтацій здійснено в дисертації Е. В. Мамонтової [682]. Проведено порівняльний аналіз ступеня та факторів їхнього впливу на хід конституційного процесу і зміст нового Основного закону України. Зроблено відповідні висновки та сформульовано практичні рекомендації щодо їхнього наукового й практичного використання.

Інноваційним питанням стали маркетингові стратегії сучасних громадсько-політичних газет України, розглянуті в дисертації І. М. Мудрої [700], у якій визначено роль організаційно-економічного механізму розвитку видавництва як системи організаційно-управлінських і економічних елементів, що становлять методи, важелі й інструменти узгодження економічних інтересів для активізації виконання його місії – регулювання всебічного розвитку економіки.

Певні аспекти ролі преси в державно-політичному процесі мають дисертаційні праці О. В. Уліцької «Регіональна преса у конфліктному полі місцевих органів влади (за матеріалами львівських газет 1994–2004 рр.)» (2005) [798] та О. А. Щербакової «Проблема формування національної еліти України крізь призму преси 90-х років» (1999) [825].

Значного висвітлення набув напрям історії зарубіжної та еміграційної преси і періодики. Сформувалася методологія вивчення преси й періодики української діаспори, коли розглядається історичний аспект розселення українських іммігрантів (кінець XVII – перша третина XX ст.).

Простежується історичний розвиток діаспорних видань, вказується на їхнє значення для розвитку й становлення української громади серед неукраїнського довкілля, зокрема висвітлюється адаптуюча та консолідуюча роль серед українських переселенців, більшість з яких були незаможні селяни, коли роль преси була у допомозі в самоорганізації, створенні перших запомогових товариств й культурних осередків. Підкреслюється, що на перших порах свого існування преса українських іммігрантів ще не мала характеру політичного органу. Такої особливості вона набула вже на початку XX ст., закликаючи українську громаду до відстоювання своїх соціально-економічних і політичних прав, висвітлюючи політичне життя Америки і Канади, Австралії, Франції тощо. Розглядалися умови виникнення газетно-журнальної періодики, репертуар, розповсюдження й використання конкретних видань, їх обсягів, відгуків читацької аудиторії на ті чи інші публікації, історично-статистичних та соціологічних даних, тісний взаємозв'язок усіх інституційних елементів, що є складовими етнічної спільноти тощо. Використовувалися евристичні методи встановлення кількості

українських газет, журналів та іншої періодичної продукції, визначалися імена редакторів, видавців та співробітників української журнально-газетної періодики, особливостей розвитку видавничої справи в українській діаспорі; проводився аналіз проблемно-тематичного аспекту української періодики, надавалася типологічна характеристика цих видань відповідно до проблемно-тематичного спрямування; розкривалася специфіка зв'язку еміграційної преси з колишньою батьківщиною, з'ясування чинників збереження національно-духовних цінностей українців в іноетнічному середовищі; визначалося місце преси української еміграції в еміграції як невід'ємної частини української національної журналістики.

Такі підходи властиві працям, як приклад, таких дослідників: О. М. Гриценко – преса українців північноамериканського континенту (США та Канади), Г. П. Бигар – українська педагогічна преса Канади; О. І. Денека – українська еміграційна преса у Франції; В. В. Чекалюк – преса діаспори США; В. В. Губарець – українська етнічна преса США та Канади (1945–1994); Т. О. Моісеєва – українська преса Австралії (1949–2007); Л. І. Саєнко – видавнича діяльність української діаспори в Австралії (1948–2008).

У таких працях враховувалися історичні обставини і конкретне життя українців, зокрема в праці Н. М. Кулеші – українські періодичні видання у Німеччині [650], де розкривалася історія преси української еміграції у міжвоєнний період, періоду Другої світової війни, коли на цій території перебували мільйони українських робітників, військовополонених та добровольців, для яких видавалася преса рідною мовою під контролем німецьких пропагандистських інституцій із залученням українських журналістів, складена бібліографія українських періодичних видань досліджуваного періоду та біографії редакторів, видавців і журналістів, які працювали над створенням цих видань.

Декілька дисертацій української еміграції досліджували питання періодики міжвоєного періоду у Європі, коли розглядалася історія створення наукових установ, громадських організацій у різних країнах, персональний склад і внесок у розвиток української видавничої справи. У докторській дисертації О. В. Богуславського «Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр.: національно-патріотична дискусія» [500] широко розкрито позитивні й негативні риси української емігрантської преси різних політичних течій, позиції очільників різних напрямів, представників української політичної, культурної та інтелектуальної еліти, які визначали стан і характер видань, що конкурували між собою. Ним розглянуто пресу «лівого» середовища,

яка в основному була представлена такими виданнями як «Борітеся-Поборете!», «Нова Україна», «Трудова Україна», «Соціял-Демократ», «Нова Доба», «Соціялістична Думка»; пресу консервативного середовища, яка не набула широкого розвитку і в основному представлена такими виданнями як «Хліборобська Україна», «Український Козак», «Думки Гетьманця», «Бюлетень гетьманської управи»; національно-державницького напряму українського еміграційного політичного середовища, виданнями, що становили центр пресових дискусій, були «Тризуб», «Воля», «Українська Трибуна», «Український Голос», «Табор», «Соборна Україна» та ін.

Не зважаючи на переможно-оптимістичну риторику провідників української еміграції у 20–30-х роках, дисертант переконує, що вона переживала період інтелектуальної загальмованості, відчувала паралізованість її впливу на хід історичного розвитку в Україні, що було зумовлено вдумливим аналізом того, що відбувалося в навколишньому світі, часто підміняли реальний стан справ на бажаний, вимріяний, критикує негативність політичних дискусій. Разом з тим О. В. Богуславський стверджує, що міжвоєнна українська політична еміграція дала реальний доказ того, що українське суспільство, навіть у складних моральних і матеріальних умовах еміграції, було здатне до функціонування на засадах багатопартійності й плюралізму думок. Проте досвід еміграції показує і відверті негативи такої «моделі» плюралістичної дискусії – брутальну, а часто й безпринципну, конкурентну боротьбу між різними політичними середовищами за впливи на маси, взаємовідчуженість і постійне взаємопоборювання цих середовищ, а також відсутність контактів і спільної мови навіть між ідейно близькими партійними угрупованнями.

Висвітлювалися й окремі видання, зокрема такі, що існували впродовж десятиліть, і важливо було проаналізувати розвиток умов діяльності, зміни в редакційній політиці, авторів, спрямованість текстів, особливості на різних етапах тощо, наприклад у дисертації О. М. Дзвінчук – часопис «Український Голос» (Вінніпег, Канада, 1910–1981); О. Я. Омельковець – громадсько-політична, інформаційна та видавнича діяльність осередків «Смолоскип» у Франції і США (1950–1980-ті роки); А. Д. Онкович – формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики.

Періодика української еміграції в різних країнах розглядається як неперсічне явище у фактологічному, суспільно-політичному й культурно-духовному аспектах, що мала великий вплив на збереження національної ідентичності на чужині та формування національно-патріотичної

громадської думки, водночас здійснюючи внесок у формування об'єктивної репутації української нації у світі, виховання національно-патріотичної думки.

Одним з нових явищ стали дисертаційні дослідження газетно-журнальної періодики різних країн. Л. В. Євтушенко – німецька преса повоєнних років та її роль у соціально-культурному становленні демократичної держави; М. А Карась – регіональна преса в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США); О. В. Кушнір – журнал «Дукля» (Словаччина, 1953–2004); Ю. П. Мовчан – періодична преса Канади; Є. Ф. Годований – польськомовна центральноєвропейська преса; Коу Сяохуа – китайські місцеві газети; К. Шейхо – преса Сирії; С. Р. Блавацький – The Times, The Guardian, The Independent; Л. С. Заікіна – газети The Daily Telegraph та The Times як джерела з історії «холодної війни»; В. Л. Мацєжинський – реклама в пресі Польського Королівства і Східної Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.); В. В. Мальцева – економічна проблематика на сторінках преси ФРН (1996–2001); С. І. Кравченко (докторська) – періодичні видання Польщі 20–30-х років XX ст. у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби; Саліх Хіва Тахір – періодичні видання Швеції; Алі Мабхут Саад Мулка – преса Ємену тощо. Зарубіжний досвід висвітлюється досить фрагментарно, поки ще в ньому не простежується системності, однак, враховуючи лише початковий етап цього напряму.

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що в останні 20 років дослідження проблема державотворення та преси зазнала значного розвитку. Найбільша увага приділялася питанням преси та державотворення в добу Української революції та визвольних змагань українського народу (1917–1920), нацистської окупації (1941–1944), сучасного періоду незалежної України. Певний внесок характеризує й дослідження ролі преси у становлення національної свідомості та розвиток національно-державних ідей у кінці XIX – першої чверті XX ст., боротьбу ідеологій радянської системи та національної державної ідеї в українській пресі.

Розглядалися питання типології преси, форм, методів, засобів відображення державотворчого процесу на різних етапах розвитку України та різних суспільно-політичних умовах, тенденції становлення й розвитку газетної періодики як історичного джерела, інформаційний потенціал української преси для дослідження процесів державотворення, питання боротьби науково-просвітницької преси за формування національної свідомості українців, напрями просвітництва народу, національну культуру та окрему державність, внесок діячів науки та культури у розвиток ідей державності України.

На особливу увагу заслуговує проведення реєстрації видань та їх характеристика, систематизація і класифікація видів преси, розкриття формування редакційної політики української преси, аналіз тематики й зміст опублікованих матеріалів періодичних видань, присвячених питанням розвитку ідей державності, розвиток законодавства про пресу, політичний та економічний клімат, його вплив на функціональність, а також ефективність преси.

Разом з тим тематику пресознавчих досліджень дисертаційного характеру, пов'язаних з питаннями державного будівництва в Україні, не можна визнати вичерпною, з огляду на глибину цієї проблеми з точки зору політологічних, історичних та філологічних наук, а також з урахуванням наукового напряму соціальних комунікацій.

5.3. Релігійна преса і періодика як об'єкт дисертаційних досліджень

Сучасні дисертаційні дослідження преси і періодики в Україні в історичному та соціокомунікаційному аспектах набувають значної ваги у зв'язку з постійно зростаючим соціокультурним значенням такого комукаційного фактора, як преса, у стрімкому формуванні глобального інформаційного простору, активного входження в цю сферу українського сегмента мережі Інтернет.

Хоча релігія та вірування завжди становили значну частку духовного менталітету людини, лише останнім часом, після відмови від домінування атеїстичних концепцій і звільнення від ідеологічних стереотипів радянського суспільства, релігійні часописи стали об'єктом спеціальних досліджень. Цими дослідженнями світських учених заповнюються значні лакуни в історії Церкви та релігійної періодики, а також аналізуються сучасні видання конфесійної періодики.

Вивчення історіографічного аспекту розгортання дисертаційних досліджень у галузі релігійної преси досі не проводилося, хоча останнім часом ця проблематика розвивається в різних напрямах та за різними спеціальностями. Дисертаційні праці є показником актуальності й новизни проблеми релігійної преси і періодики в гуманітарній науці, вони характеризують об'єктивний поступ цього напряму, масштаби й темпи розвитку, актуалізують етапи інноваційних тенденцій у науці, що відображають стан суспільства та його трансформаційні процеси. Вони свідчать про формування наукового кадрового потенціалу та професійного середовища, що гарантує об'єктивний подальший розвиток цієї галузі науки, особливо враховуючи ту обставину, що до 90-х років

об'єктивне висвітлення питань розвитку релігійної преси й періодики і її фактична наявність у світській науці були відсутні.

Перші праці такого характеру стали з'являтися в наукових студіях, починаючи з перших років XXI ст., а перша дисертація в цій галузі була захищена у 2001 р. Процес відбувається в умовах домінування суспільно-політичного та культурологічного аспекту в дослідженні історії преси й періодики, однак його поява відображає тенденцію гармонізації світської та релігійної сфер суспільства й розвиток світського наукового підґрунтя у висвітленні історії та стану релігійної преси. Навіть і незначна кількість праць, що нині репрезентує розвиток таких досліджень, вже показує перспективність цього напряму, важливість проблематики та актуальність таких досліджень в Україні.

У цілому дисертаційні дослідження за хронологічними параметрами можна класифікувати як такі, що мають ретроспективний та сучасний характер.

Історико-релігійний аспект пресознавства розкривається в працях А. А. Бойко, І. Я. Гнипа, В. В. Перехейди, С. М. Гузенко, О. В. Колесник, У. О. Колесниченко, С. А. Гур'євої, І. М. Скленара, А. Є. Ігнатуши, С. Й. Хоминського, А. І. Полякової, М. А. Левчук.

Вперше питання релігійної преси України було розглянуто в дисертації А. В. Юраша «Українська церква у контексті сучасних політико-конфесійних та комунікативних процесів (історико-політологічний аспект)» [829]. Автор здійснив аналіз сучасних політико-релігійних трансформацій, розкрив їх вплив на конфесійні комунікативні зв'язки та дослідив специфіку релігійної пресової комунікації та її основні функції, здійснив типологічну диференціацію різновидів релігійних газет і журналів та їх систематизацію за конфесійною ознакою. Ця праця дає можливість зрозуміти характер розвитку сучасної церковної релігійної преси, з'ясувати тенденції становлення розгалуженої мережі релігійних видань залежно від організаційного рівня конфесійних інституцій. Проте вона охоплює досить вузький хронологічний період – початок демократичних процесів та перші роки незалежності України (1988–1995).

Так, фундаментальний внесок у розвиток цього напряму був зроблений А. А. Бойко у 2002 р., яка в дисертації на здобуття ступеня доктора філологічних наук усебічно розкрила важливий хронологічний етап розвитку преси православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст., реконструювала її склад завдяки укладанню покажчика православної преси в Україні, висвітлила тематику й проблематику обраної нею теми з позицій історії журналістики [501]. Вона актуалізувала специфічні ознаки православної преси, класифікувала її за принципом сег-

ментування, здійснила її систематизацію за аудиторним принципом. Дисертант дослідила формування загальної концепції відображення історичних подій на шпальтах церковних часописів, а також виокремила внесок окремих особистостей – представників духовенства, філософів, публіцистів – у процес становлення та розвитку преси православної церкви в тогочасному журналістському контексті. Автором охарактеризовано й історичні особливості розвитку преси зазначеного періоду, зокрема залежність концепцій видань від позицій офіційної Церкви, місце періодики православної церкви в журналістському процесі кінця XIX – початку XX ст.

Об'єктом дисертаційних праць стало також фундаментальне періодичне видання «Труды Киевской духовной академии» (ТКДА). Проблеми історії Церкви України-Русі (Православ'я давньоруського періоду) на сторінках цього часопису досліджувала С. М. Гузенко, яка захистила кандидатську дисертацію з історичних наук у 2002 р. за спеціальністю 09.00.11 [549]. У роботі було розглянуто цей провідний друкований орган українських істориків Церкви другої половини XIX – початку XX ст. як богословсько-історичне джерело, важливе для сучасного релігієзнавства, визначено проблематику журналу, охарактеризовано його наукову спадщину в сучасному контексті, вивчено проблематику історії давньоруського православ'я та головні аспекти трактування історії давньоруської Церкви на сторінках цього часопису. Дисертантом було відзначено цінність публікацій часопису, показано, що часопис відіграв важливу роль у вітчизняній історичній науці, зокрема він сприяв значному примноженню історико-релігієзнавчих студій, об'єднував коло видатних православних істориків Церкви і є актуальним і для сучасних історико-релігієзнавчих студій.

О. В. Колесник досліджувала інше ґрунтовне джерело з історії релігійної преси – «Полтавские епархиальные ведомости» як історичне джерело вивчення діяльності Російської православної церкви в 1863–1918 рр. і в 2010 р. захистила дисертацію на здобуття ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 [621]. Вона проаналізувала тематичну та жанрову спрямованість публікацій «Відомостей», простежила зміни в тематичній спрямованості публікацій у різні періоди, зумовлені суспільно-політичними реаліями й актуалізацією певних питань релігійного життя та настроїв суспільства. Нею розглянуто структуру та наповнення матеріалами офіційної та неофіційної частин часопису, визначено характер публікацій, класифіковано матеріали періодичного видання за критеріями рівня офіційності, змісту, ступеня узагальнення, характеру викладу матеріалу та хронологічних ознак.

Дисертант охарактеризувала джерельну значущість часопису для вивчення внутрішньоцерковних процесів РПЦ, для реконструкції церковного устрою, станової характеристики православного духовенства Полтавської єпархії та здійснила регіональний вимір повсякденної історії духовенства й тогочасних проблем суспільства, зумовлених соціально-економічними змінами й загостренням політичної боротьби. Вона проаналізувала типи публікацій та інформаційну значущість видання для дослідження основних напрямів та форм проповідницької, місіонерської, освітньої і доброчинної діяльності духовенства Полтавської єпархії, виокремила питання публікацій «Відомостей» як об'єкта церковно-історичної регіоналістики, зокрема церковно-краєзнавчих та присвячених пам'яткоохоронній діяльності. Дисертантом доведено значення цього видання для дослідження життя та праці церковних діячів на базі аналізу групи біографічних розвідок за видами життєдіяльності та професійною спрямованістю, жанрами, ступенем узагальнення та хронологічною ознакою.

Джерелознавчі аспекти преси Східної Галичини розглядалися І. Я. Гнипом у кандидатській дисертації «Діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20–30-х рр. XX ст.)» [537]. Він розглянув основні періодичні видання, що публікували статті та огляди з релігійної проблематики, проаналізував структуру, зміст і жанри публікацій. У дисертації охарактеризований внурішній устрій Церкви, її активні діячі, напрями релігійної, духовної та просвітньо-культурної діяльності. Особливе місце він надавав питанням соціального захисту населення з боку Церкви. Він відзначив складні економічні та соціополітичні умови цього періоду, який характеризувався наслідками війн, голоду, землетрусів. У роботі широко представлений матеріал, що ілюструє, як часописи розкривають благодійну діяльність Греко-католицької церкви, монастирі котрої організували підтримку сиріт, удов, безробітних, чернецтва, провадили проповідницьку діяльність та надавали фінансову підтримку для організації освіти та випуску часописів, зокрема «Рідної школи». Увага в дисертації була приділена також і ґрунтовній діяльності митрополита А. Шептицького, інших ієрархів Церкви.

Дисертація М. А. Левчук становить ґрунтовне дослідження преси православної церкви на Волині, яке охоплює досить значний хронологічний період – 1867–2006 рр. [664]. Висвітлюючи питання морально-етичної проблематики на шпальтах православної преси Волині, дослідниця розкрила історичний і проблемно-тематичний аспекти православних часописів краю, актуальну тематику видань у різні історичні

періоди (висвітлення церковно-богословської, морально-філософської і церковно-історичної тематики), вплив колишніх видань на концептуальні особливості сучасної волинської православної преси. Широкий спектр проблем, що розглядається в зазначеній праці, дає змогу усвідомити процес становлення православної преси не тільки на регіональному, а й на загальноукраїнському рівні.

Певною мірою історії релігійної преси стосувалася і кандидатська дисертація Л. М. Вежель «Гавриїл Костельний як журналіст і літературний критик» (2001), захищена на здобуття ступеня кандидата філологічних наук (10.01.08) [519]. Хоча ця дисертація є персонологічним дослідженням діяльності видатного теолога Греко-католицької церкви, у ній значне місце приділяється його журналістській діяльності та виданню журналів «Нива» й «Божі сліди», на сторінках яких друкувалися релігієзнавчі праці, що розвінчували історичні намагання Риму латинізувати українську Церкву, ігноруючи уніатські домовленості 1596 р., а також імперські намагання ополячити або русифікувати західноукраїнське населення, втягнути його в протистояння ворогуючих сторін. Проаналізовано літературно-критичний набуток протопросвітера на сторінках патріотичних часописів «Дзвони» та «Діло», показано специфіку цих часописів.

Дисертація В. В. Перехейди, представлена на здобуття ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01, присвячена дослідженню соціально-комунікативного аспекту всеукраїнського громадсько-політичного тижневика «Освіта» як чинника християнського виховання молоді в 1992–2005 рр. [726]. Специфікою дослідження є те, що тижневик «Освіта», що почав виходити за часів незалежності України, розглядається як чинник християнського виховання молоді, ґрунтуючись на теорії переконання й інших концепціях медіавпливу.

На підставі кількісних показників та ідейно-тематичного й концептуального аналізу дисертантом доведено, що тема релігії та християнського виховання є комунікаційною спрямованістю видання, проаналізовано форму видання (жанристику, рубрикацію, стилістику) та його релігійну проблематику, аргументовано оцінку виховного потенціалу газети та рекомендації щодо його підвищення. Важливим для подальшого дослідження проблематики є підготовлений дисертантом бібліографічний покажчик газети «Освіта».

У дисертації У. О. Колесниченко «Домінантні мотиви у християнських дитячих журналах сучасної України», захищеній на ступінь кандидата наук із соціальних комунікацій (2009, спеціальність 27.00.04 – теорія та

історія журналістики) [622], розкриваються особливості функціонування сучасної християнської періодики для дітей, як важливої складової системи релігійних видань, охарактеризовано дитячі журнали православної, греко-католицької і римо-католицької церков. Важливу роль таких журналів автор вбачає насамперед у формуванні християнського світогляду молодого покоління. Досліджено особливості функціонування домінантних мотивів у християнських дитячих виданнях України 1890–1939 рр. («Дзвінок», 1890–1914 рр., «Утро жизни», 1908 р., «Молода Україна», 1908–1912 рр., 1914 р., «Світ дитини», 1914–1939 рр., «Волошки», 1917 р., «Дзвіночок», 1931–1939 рр.) і доби незалежності («Ангелятко», «Агнець», «Богдан», «Вертоград», «Водограй», «Зернятко», «Незабудка», «Отрок.ua», «Радость моя», «Свет Рождества», «Сто талантів», «Шишкин лес»); запропоновано нову типологію українських християнських дитячих журналів; розкрито їхнє значення в процесі духовного розвитку українських дітей; досліджено неперервність традицій українського виховання, які забезпечує християнська журнальна періодика України; проаналізовано такі домінантні (християнські) мотиви в різножанрових творах дитячих журналів, як «Божа воля – понад усе», «будь-які здібності, талант – це Божий дар», а також мотиви милосердя, любові до ближнього, любові та поваги до батьків, любові до братів наших менших, євхаристії, сили віри та молитви; показано значення дитячої періодики як засобу комунікації та передачі юному поколінню інтелектуального та духовного потенціалу суспільства; розкрито позитивний вплив даних видань на формування християнського світогляду українських дітей.

З'явилися дисертаційні праці, у яких розкриваються науково-методичні засади типології, класифікації та специфіка сучасної релігійної преси. У 2006 р. захищена дисертація С. А. Гур'євої на науковий ступінь кандидата філологічних наук (спеціальність 10.01.08) [552], присвячена аналізу та типології сучасної преси Східної України в системному аспекті та з урахуванням розвитку суспільно-політичного та духовного контексту, у якій проаналізовано характер трансформації та специфічні особливості релігійної преси в умовах незалежності України. Аналізуючи сучасну християнську релігійну періодику цього регіону, вона зосереджує увагу на православних виданнях, зокрема періодиці УПЦ МП. Автор виділила основні типи єпархіальних друкованих органів, дала характеристику офіційним і духовно-просвітницьким виданням, порівнюючи їх з дореволюційними попередниками. Вона описала їх основну тематику та постійні рубрики, визначивши категорії читачів, яким вони адресуються. Визначена нею типологія православних видань поширюється і на всю християнську пресу.

Узагальнювальний характер має дисертація І. І. Скленара, у якій вирішуються питання типології, характеру та домінанти сучасної релігійної преси України (захищена в 2009 р., за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики) [775]. Дисертант розкриває систему сучасної релігійної преси України, виявляє видання та здійснює типологічний аналіз цього сегмента періодики, розглядає провідні тематичні блоки релігійної преси в період незалежності України – від 1991 до 2000 р., визначає домінанти ідейно-тематичних напрямів та визначення ступеня їхньої важливості в релігійному та суспільному житті України. У дисертації розглядається генеза та специфіка «релігійної преси» католицької і православної церков, тематичні блоки релігійних газет, журналів як сегмента сучасної української журналістики. Запропонована типологія містить близько 20 сучасних релігійних видань таких конфесій, як Українська греко-католицька церква, Римсько-католицька церква в Україні, Українська автокефальна православна церква, Українська православна церква Київського патріархату, Українська православна церква (Московський патріархат) у період 1991–2000 рр. Дисертантом окреслено широку автуру цієї преси, до якої належать релігійні журналісти, публіцисти, богослови, релігієзнавці, культурологи та всі ті, хто цікавиться релігійною тематикою. У дисертації акцентовано увагу на окремих блоках публікацій із цієї тематики у виданнях «Київська Церква», «Лавра», «Парафіяльна газета», «Наша віра», «Православний вісник» (УПЦ КП) та низці інших. Домінантною тематикою змісту цих видань стали релігійна толерантність-нетерпимість, соціальні принципи християнства, питання взаємодії Церкви і суспільства, місце морально-етичних цінностей в особистому житті християнина та в державі, духовне життя людини, ідея всеукраїнського релігійного порозуміння і єдності Церкви, канонічність релігійних організацій України тощо. Автор акцентує увагу на суспільному значенні релігійної преси, яка, окрім релігійних питань, повертає забуті імена культурних діячів, які проектували українські храми, малювали ікони, наповнювати українську літературу християнськими ідеями.

Дослідженню закономірностей та специфіки розвитку протестантської періодики в Україні у 1920-х роках у контексті суспільно-політичних подій даного періоду присвячено дослідження А. Є. Ігнатуши [587].

У дисертації показаний контекст розвитку періодики – найбільш суттєві суспільно-політичні та конфесійні фактори, що формували ідеї й обставини виникнення та вплив на зміст, етапи розвитку періодичних видань церков баптистів, євангельських християн, християн євангельської віри, адвентистів сьомого дня. Показаний вплив церковних

центрів на реалізацію видавничих проектів на протестантську періодику періоду НЕПу та становлення тоталітарної партійно-державної системи. На базі аналізу публікації протестантських видань України, у яких розглянуто ключові суспільно-політичні події та зміни даного періоду, висвітлено еволюцію ставлення церков до радянської держави, військової служби, змін антирелігійної та національної політики. До наукового обігу залучено нові періодичні видання – зокрема журнали Всеукраїнського об'єднання адвентистів сьомого дня («Благовестник») і Харківського обласного союзу євангельських християн («Евангелист»). Показано суттєву роль журналів у зміцненні організаційної єдності релігійних спільнот, соціальному вихованні віруючих, пропагуванні християнських цінностей, встановлено імена релігійних діячів, які організовували та сприяли реалізації видавничих проектів, впливали на формування позицій редакцій і керівництва церков.

Дисертація на ступінь кандидата наук із соціальних комунікацій (27.00.01) на тему взаємозв'язку релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси) була захищена С. Й. Хомінським у 2009 р. [807]. Оригінальність підходів дисертаційного дослідження полягає в тому, що до комплексного аналізу залучено публікації природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси з метою з'ясування ефективності співпраці в проблематиці екологічної діяльності, ролі мас-медіа у вирішенні питань взаємопов'язаної проблематики, у спонуканні до співпраці релігійних і природоохоронних організацій. Дисертант виокремлює тематику дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища в священних книгах; надає порівняльну характеристику екофільних ідей у різних релігіях; озвучує екологічну проблематику вустами очільників релігійних організацій; висвітлює легендарні постаті сучасного екорелігійного руху, специфіку охорони тварин і рослин з особливим сакральним статусом, тваринні й рослинні алегорії в релігіях, міжрелігійні конфлікти та дискусії на ниві захисту довкілля, релігійну інтерпретацію культового для природоохоронців зеленого кольору, взаємозв'язок релігійної й екологічної проблематики в матеріалах для дітей, екорелігійні конференції, семінари тощо. У дисертаційному дослідженні також проаналізовано тематичне розмаїття публікацій преси з висвітлення взаємозв'язку релігійної та екологічної проблематики на матеріалах часопису Київського еколого-культурного центру «Гуманитарный экологический журнал», часописів «Людина і світ», «Православний вісник», «Євангельська нива», «Парафіяльна газета», газети «Минарет»; показано взаємозв'язок релігії та екології в

усіх обраних для дослідження виданнях; визначено роль діячів релігії та природодохоронців в експертизі діяльності; складено зведений спектр тематичного розмаїття 246 публікацій у різних періодичних виданнях, який охоплює 59 тематичних блоків.

Необхідно згадати й дисертацію А. І. Полякової «Релігійна тематика в суспільно-політичних часописах (на матеріалі тижневиків «Кореспондент», «Український тиждень», «Фокус», «Главред»), на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій (2013, 27.00.04 – теорія та історія журналістики) [737]. Дисертант зафіксувала всі публікації, які виходили в цих тижневиках з релігійної проблематики впродовж останніх семи років (2005–2012), здійснила статистичний аналіз видань і визначила співвідношення матеріалів релігійної проблематики різних конфесій, що фігурували на сторінках указаних тижневиків, репрезентувала журналістські засоби й аспекти представлення теми, жанри, автуру, особливості формулювання заголовків, мовні аспекти матеріалів з питань релігії. У роботі приділено увагу різноманітним аспектам висвітлення церковно-релігійного життя в новітній українській пресі. Опрацьовуючи всього чотири видання, дисертант характеризує їхні особливості, засоби втілення досліджуваної теми та її розгортання в кожному з видань.

Релігійна тема розкривалась у дисертації С. А. Козиряцької «Мережеві християнські видання в медіапросторі України: структурно-функціональні та типологічні особливості» (канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.04) [620], де вона досліджувала співвідношення журналістського (об'єктивного інформування) й конфесійного (пропаганди / реклами / піару) компонентів у змісті християнських інтернет-ЗМІ України. У дисертації запропоновано типологію християнських інтернет-ЗМІ України, у тому числі української діаспори, охарактеризована специфіка релігійних ЗМІ.

Підбиваючи підсумок огляду дисертаційних праць із проблеми релігійної преси, слід зазначити її загальний активний розвиток. При незначній кількості праць, які почали захищатися з 2001 р., виявилася наявність досить широкого спектра питань, що вирішуються в дисертаціях: від дослідження історії та змісту окремих часописів до аналізу сучасного релігійного процесу через призму визначення тематичного спрямування, типологічних характеристик сучасної преси, розробки біографічних аспектів, домінанти сучасної релігійної преси України, її зв'язків із суспільною діяльністю та розвитком церковно-релігійного життя.

У них висвітлюються загальноукраїнські та регіональні аспекти, однак головна увага приділена пресі православної церкви,

Греко-католицької церкви, протестантським церквам. Разом з тим проблематика дисертаційних робіт свідчить, що цей напрям у пресознавстві активно розвивається, прагне формувати свій методологічний апарат і напрями досліджень.

5.4. Формування нових напрямів дисертаційних досліджень преси і періодики у сфері науки, культури, освіти, сучасних комунікацій

Тематичний аналіз дисертацій показує широку картину наукових досліджень, формування нових напрямів дослідження преси і періодики.

Літературний процес у період XIX – поч. XX ст. та роль української преси в ньому відображено у кількох дисертаціях, зокрема, розкривалася роль газети «Буковина» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX ст. (А. П. Гречанюк, канд. філол. наук, 10.01.01); часопис «Вістник для Русинів Австрійської держави» (1850–1866) – у дисертації М. М. Кулинич; роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.) (Н. В. Кузіна, іст. наук, 07.00.01); Л. В. Супрун – «Комунікаційна система «Літературно-Наукового Вістника» («Вістника»): мовноментальні детермінанти»; журнал «Рідний край» і літературний процес початку XX ст. дослідила С. В. Семенко (канд. філол. наук, 10.01.01); українську сатирично-гумористичну пресу Галичини 20–30-х років XX ст. – Л. В. Сніцарчук (канд. філол. наук, 10.01.08). Розвиток сучасних жанрів літературно-художніх журналів України «Дзвін», «Дніпро», «Кур'єр Кривбасу», «Всесвіт» за 2011–2012 рр., «Золота пектораль» за 2008–2012 рр. аналізувався в дисертації Л. М. Монич [697].

Значний внесок у дослідження літературно-мистецької періодики в соціально-комунікаційному просторі України початку XXI ст. належить докторській праці О. А. Іванової [583], яка проаналізувала сучасний ціннісно-функціональний і комунікаційний статус літератури, з одного боку, і літературно-мистецьке журнальне видання як концептуальну модель та як сегмент української журнальної періодики соціально-комунікаційного характеру, з іншого. Залучалися провідні українські журнальні видання про літературу: «Київська Русь», «ШО», «Кур'єр Кривбасу», «Книжник-review», «Березіль», «Сучасність», «Дзвін», «Київ», «Дніпро» та «Вітчизна». Вона охарактеризувала уявлення про початок XXI ст. як соціокультурний простір сучасності, його комунікаційні особливості, зокрема щодо організації інформаційного та масмедійного просторів, встановила креативний та рецептивний потенціал

художньої літератури, тенденції його реалізації; побудувала концептуальні моделі літературно-мистецького журнального видання; описала літературно-мистецьку періодику сучасної України як окремого сегмента мас-медійного простору; моніторинг відображення в українській літературно-мистецькій періодиці картини суспільних процесів щодо взаємозв'язків літератури та соціуму, дослідила моделі комунікації між простором літератури й соціумом, що презентуються періодикою тощо.

Значний інтерес становить дисертація Т. С. Опришко, присвячена українській літературно-художній періодиці в УСРР (1921–1934): бібліотечно-бібліографічна реконструкція, напрями розвитку, специфіка функціонування (Т. С. Опришко, канд. наук із соц. комунікацій,27.00.03) [719]. Вона здійснила джерельну реконструкцію та розглянула літературно-мистецькі журнали «Плуг» (та однойменний літературно-мистецький альманах), «Плужанин», «Гарт», «Молодняк», «Вапліте», «Пролітфронт», «Нова генерація», збірники «Бюлетень «Авангарду» «Мистецькі матеріали», інші періодичні та неперіодичні видання, які видавалися заходами Спілки селянських письменників «Плуг», Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (ВУСПП), літературної організації «Молодняк», Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ), Пролетарським літературним фронтом (ПРОЛІТФРОНТ), об'єднанням непролетарських письменників та митців «Нова генерація», асоціацією панфутуристів «Аспанфут», літературною групою «Авангард». Нею встановлена роль української літературно-художньої періодики в системі ідеологічної та соціокультурної комунікації, її вплив на літературний процес в УСРР у 20-х – першій половині 30-х років ХХ ст. у контексті діяльності тодішніх літературних організацій та трагічну долю учасників цього процесу.

У сучасних дисертаційних працях висвітлювалися питання феномену газети та журналу, дослідження форми й змісту, у тому числі структури газетного та журнального видання, оформлення та моделювання графічної форми, аспекти невербальної комунікації, технологічні питання інформаційної системи підтримки рішень тощо – досліджувалися спеціалістами в галузі різних наук – філософії, філології, соціальних комунікацій. Це коло питань аналізувалося в кандидатських дисертаціях: В. Е. Шевченко «Архітектоніка сучасного українського газетного видання (системна організація та закономірності розподілу елементів)» (2002) [819]; О. І. Мриглод «Компоненти інформаційної системи підтримки рішень для наукових періодичних видань» (2009) [699]; Саліх Хіва Тахір «Інформаційна та композиційно-графічна модель щоденних періодичних видань Швеції» [761] (2013), А. Г. Ворони

«Візуальні концепти невербальної комунікації українського журналу (на прикладі культурно-освітніх журналів 1991–2013 рр.) (2015) [524]; О. В. Іващенко «Журнал як феномен модерної культури: філософсько-антропологічний аналіз графічного оформлення» (2011) [585].

Важливе місце займає й книгознавча і бібліотечна періодика, що стала об'єктом книгознавчих досліджень [168]. Дослідження стосувалися історії та сучасного існування періодики. Так, Н. В. Лощинською [675] зроблено аналіз видання «Червоний шлях», яке публікувало книгознавчу та бібліотекознавчу проблематику і певний час було єдиним бібліотечним друкованим органом. У дисертації В. Є Сошинської розглядалася спеціальна українська періодика першої третини ХХ ст., де увага приділялася виданням цього профілю [783].

Так само Г. І. Ковальчук досліджувала цей часопис у кандидатській дисертації, присвяченій розвитку книгознавства у 20–30-х роках ХХ ст., надалі вона опублікувала покажчик наукового часопису «Бібліологічні вісті (1923–1930): Систематичний покажчик змісту», у якому розписаний за роками багатоаспектний зміст часопису – єдиного на той час друкованого органу Українського наукового інституту книгознавства, де публікувалися статті співробітників як самого інституту, так і Всенародної (національної) бібліотеки України, Української книжкової палати, книгознавців та бібліотекознавців з різних університетських та публічних бібліотек. Зміст цього часопису дає можливість не лише розкрити імена видатних учених, а й уявити значення передової української бібліологічної думки, що поєднувала книгознавство, бібліотекознавство та бібліографію, розкрити її інтелектуальний потенціал, рівні види й типи публікацій, напрями дослідження української книжкової культури, розвиток теорії та методології книгознавства та його напрямів; формування національного бібліотекознавства та бібліографії, зокрема, репертуару української книги, української преси, дослідження світового досвіду в галузі бібліотечного будівництва тощо [414].

Цьому ж часопису приділяє увагу Н. Г. Солонська, яка захистила дисертацію на тему: «"Бібліологічні вісті" як явище української книгознавчої думки 20 – початку 30-х років ХХ ст.» у 1997 р. [781]. Вона показала, що часопис став самостійним осередком книгознавчої думки, підготовлений усім розвитком української гуманітарної науки, спрямованим на формування перспективних напрямів книгознавства, які стали можливими лише із здобуттям Україною незалежності. Значну увагу приділено авторському складу, який представляв найкращі сили української історичної та філологічної науки, що присвятили своє життя розвитку бібліологічної науки, книгознавству. На його сторінках

знайшли відображення й розвиток загальних принципів бібліотечного будівництва та бібліотеки як складного, багатовимірного об'єкта культури, наукової та культурно-освітньої національної установи.

Іншим сучасним книгознавчим явищем стала дисертація Т. С. Гринівського, присвячена часопису «Книгарь» як осередку вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920) [545]. «Книгарь» був першим книгознавчим часописом, який оперативно реагував на всі актуальні питання цього нестабільного часу. Комплексне дослідження Т. С. Гринівського розглядає різні аспекти історії та функціонування часопису: він проаналізував передумови й історію його застосування та розвитку, охарактеризовано завдання, структуру, архітектоніку, змістове наповнення та методику подачі публікацій. Значну роботу проведено із встановлення авторів видання, просистематизовано та проаналізовано статейні та рецензійні матеріали «Книгаря», що є ґрунтовною джерельною базою історії становлення національної видавничої справи. Показаний його поліфункціональний напрям, визначено їх характерні особливості та нелегкі умови існування на тлі стану української видавничої справи періоду визвольних змагань 1917–1920 рр. Стверджується про важливе місце даного часопису в розвитку національного книгознавства, попри короткий час його існування.

Інформаційна цінність цього часопису надзвичайна не лише для книжників. «Книгарь: Літопис українського письменства», яке видавало в Києві товариство «Час», крім наукових книгознавчих та публіцистичних статей інформації, публікував значну кількість рецензій на українські книжки, у галузі української національної культури, у тому числі на перші поетичні збірки М. Рильського та П. Тичини, бібліографічні огляди українських нових видань, публікувалися огляди бібліотек, зокрема, стаття І. Свєнціцького про бібліотеку Національного музею у Львові та інші бібліотеки Львова, статті С. Кондри «Бібліографічна класифікація по децимальній системі», де розкривається сутність і переваги класифікаційної системи М. Дьюї, а також його ж праці в галузі бібліотечної технології, стандартизації бібліотечної справи, каталогізації, зокрема на інвентарному, систематичному та алфавітному каталогах. На сторінках публікувалися статті змісту науки бібліографії тощо. Видання припинило своє існування з приходом більшовицької влади.

У дисертації І. М. Плехової, присвяченій часопису «Українська книга» (1937–1943) [730], охарактеризовано цей український фаховий часопис із книгознавства й бібліографії «Українська книга», що наприкінці 1930-х років був єдиним центром національної книгознавчої думки в Україні. Проаналізовано умови розвитку української фахової

книгознавчої періодики кінця XIX – початку XX ст., запропоновано періодизацію розвитку книгознавчої преси даного періоду. Висвітлено умови реалізації часопису «Українська книга», визначено відповідність та новаторство її концептуальних засад, а також місце й роль художньо-технічного оформлення в реалізації концепції журналу та специфіку маркетингової стратегії. Розкрито особливості співпраці редакції часопису з провідними українськими науковцями. Встановлено авторство статей, надрукованих під шифрованими та дешифрованими криптонімами, розглянуто проблемно-тематичну палітру публікацій часопису та актуальність їх наукового спрямування. Наведено дані статистичного аналізу діяльності українських видавництв, які працювали в період існування львівського часопису.

Часописи бібліотечного та книгознавчого спрямування періоду української незалежності (1991–2005) розглянув у дисертаційному дослідженні Л. І. Бейліс [485]. Він проаналізував систему української фахової бібліотечної періодики, яка складається в Україні, починаючи з 1990-х років.

У дисертації ґрунтовно розглянуто часописи «Бібліотечний вісник» (видавець – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського), «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета» (Національна парламентська бібліотека України), «Світ дитячих бібліотек», «Бібліотечний форум», «Бібліотекознавство. Документологія. Інформологія» (Державна академія керівних кадрів культури та мистецтв), показано, що власне ці часописи створюють в Україні національну систему української фахової бібліотечної періодики. До національної системи фахових видань віднесено й періодичні збірники, зокрема наукові збірники Харківської державної академії культури і мистецтв, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Київського національного університету культури і мистецтв, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, які видаються як щорічники або як неперіодичне видання, що продовжується. Крім того, оглянуто низку видань журнального типу, інформаційних бюлетенів, які випускаються державними або обласними бібліотеками і також є неперіодичними виданнями, що продовжуються.

Охарактеризовано інформаційні бюлетені як підвид серіальних українських бібліотекознавчих видань, які почали свій розвиток, починаючи з 1992 р., зокрема «Бібліотеки України – юнацтву. Досвід. Проблеми. Перспективи» (1992–1996), «Бібліосвіт» (Державна юнацька бібліотека України); «Вісті з бібліотек» (Львівська ОУНБ), «Бібліотеки Київщини: Досвід. Проблеми. Перспективи» (Київське обласне управління культури і Київська обласна бібліотека для дітей); «Пульс бібліотечного життя»

(Управління культури Херсонської держадміністрації і Херсонська обласна універсальна бібліотека ім. О. М. Горького); «Дайджест «В бібліотеках області. Інформація. Досвід. Реклама» (Управління культури Сумського облвиконкому і Сумська обласна універсальна наукова бібліотека); «Інформаційний дайджест «В досье библиотекаря» (Запорізьке управління культури облдержадміністрації та обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. М. Горького); «Библиокрым» (Міністерство культури Автономної Республіки Крим і Фонд підтримки бібліотек), «Бібліоімпульс» (Кіровоградська обласна бібліотека юнацтва); «Калейдоскоп цікавих фактів» (Полтавська обласна бібліотека юнацтва ім. Олеся Гончара).

Л. І. Бейліс залучає до періодичних видань і збірники КНУКіМ «Соціально-психологічні проблеми бібліотечної професіології, менеджменту та маркетингу послуг» (1998), щорічник «Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній Україні» (з 1999 р.), де розкривають наукові проблеми суто бібліотекознавчого напряму. Його матеріали ґрунтуються на методології педагогіки, соціології, тісно пов'язані з проблемами бібліотечної професіології. Крім того, згадуються й «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (з 1998 р.) – найбільш ґрунтовне серіальне видання, яке віддзеркалює широкий спектр проблем сучасного бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, а також «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника», важливі з точки зору вивчення фондів україніки, особливо в західних областях України, а також цікавими підходами до бібліотекознавчих проблем.

У дисертації розглянуто окремі видання в аспекті місця, яке вони займають у системі професійної комунікації, структури, контенту, авторського складу, галузевої належності, встановлено головних редакторів і членів редколегій. Подано типологічну характеристику, висвітлено процес створення системи української бібліотечної періодики у контексті історичної перспективи, починаючи з першої половини XX ст. Визначено жанри документальних джерел наукової інформації.

Отже, основна увага дослідників, які обрали цю тему дисертаційним дослідженням, була прикута до найбільш значних часописів бібліотекознавчого та книгознавчого напрямів. Автори встановлювали кількість, структуру і зміст, редакторський та авторський склад, жанрову належність, редакційно-видавничу специфіку, а також історичне значення для розвитку науки.

Бібліотечна, бібліографічна та книгознавча періодика є специфічним об'єктом вивчення, у цих виданнях зосереджений великий шар історико-культурологічної інформації, вони за змістом охоплюють не

вузькі, а дуже широкі питання розвитку соціогуманітарної сфери суспільства. Ці видання характеризують різноманітність жанрової належності публікацій, серед котрих – офіційні документи, що регламентують розвиток галузі, методичні рекомендації і інструкції, наукові теоретичні та методологічні огляди, історичні розвідки, дискусії, публіцистичні статті, практичний досвід. Вони є необхідними каналами професійної комунікації як в історичній ретроспективі, так і в сучасному світі, коли ми перейшли на електронні форми, що значно розширили комунікаційні можливості соціального спілкування.

Нові тенденції демонструють і теми, пов'язані з виникненням історії та сучасним станом гендерної преси, де розглядалися різноманітні питання теми: історичний аспект – у дисертації Л. В. Філіпенко «Становлення та еволюція "ідейних" жіночих журналів у Російській імперії початку XX ст.» (2013) [802]; теоретичні аспекти гендерної преси – І. М. Дяченко «Типологічна парадигма гендерно маркованих журналів в Україні кінця XX – початку XXI ст.» (2012) [568] та Г. Е. Маркової «"Чоловічий журнал" у контексті гендерної преси (глобальне і національне)» (2015) [684]; О. М. Сушкової «Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості» (2005) [792].

Питання формування електронних періодичних видань – нового типу онлайн-періодики – було започатковане рядом дисертаційних праць. Так, вперше його ґрунтовно було репрезентовано в дослідженні Т. О. Ярошенко «Електронний журнал в системі інформаційних ресурсів бібліотеки: друга половина XX – початок XXI ст.» (2008) [835] та в монографії, напрацьованій за цією дисертацією, – «Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки» (2010).

В останній уперше було розглянуло значення нового типу електронних журналів у період інформаційно-комунікаційних технологій суспільства, що базується на знаннях та веб-технологіях, висвітлено еволюцію наукового електронного журналу як засобу наукової комунікації та складової інформаційних ресурсів бібліотеки, його роль у трансформації функцій бібліотеки, визначено наявність на той час 60 таких журналів.

Т. О. Ярошенко запропонувала дефініцію електронного журналу як періодичного електронного видання, що є закінченим електронним ресурсом (гіпертекстовим, інтерактивним, мультимедійним тощо) і вміщує групу електронних документів (статей), які пройшли редакційно-видавничу обробку та призначені для тривалого зберігання й розповсюдження в комп'ютерних мережах у незмінному вигляді. Нею охарактеризовані основні типи та види електронного журналу залежно

від способів створення (паралельні, оригінальні, комбіновані), розповсюдження та зберігання (локальні, мережеві), вартості та умов передплати (пакетні пропозиції, сплата за назву, сплата за архів та ін.), ліцензійних умов доступу (авторизація, інтернет-протокол) тощо. Автор також визначила існуючі переваги електронного журналу та дослідила стандарти пошуку й архівування. У своєму монографічному дослідженні Т. О. Ярошенко вперше розглянула електронний журнал як засіб наукової комунікації сучасного суспільства, особливості управління колекціями електронних журналів у бібліотеках, запропонувала технологічну схему й основні принципи даного управління, розроблені на підставі практичного досвіду провідних бібліотек світу за останні 15–20 років.

Продовженням тематики електронних періодичних видань стала дисертаційна робота С. В. Горової «Періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (на базі аналізу інтернет-видань кінця XX – початку XXI ст.)» (2012) [542]. У ній розкриваються перспективи використання періодичних електронних видань засобів масової інформації як нового перспективного напряму бібліотечної діяльності, формування ресурсу періодичних видань, утвердження в практиці інформаційного забезпечення бібліотечного обслуговування, створення бібліотечних періодичних видань як власних інформаційних продуктів, що ґрунтуються на аналітиці газетних фондів, періодики, інформаційних продуктів глобальної мережі. Такі спеціальні електронні періодичні видання, у тому числі й ті, що продукують власне бібліотеки, орієнтовані на тематично локалізовані запити певних категорій користувачів та забезпечення інформаційного супроводу суспільно-політичної та економічної діяльності, набувають значення ефективних інструментів орієнтації в постійно зростаючих обсягах соціальної інформації.

Галузева періодика відображена в кандидатських дисертаціях з історичних наук, зокрема, досліджувалася роль низки спеціалізованих видань у розвитку технічних та економічних питань: В. М. Філасом – «Журнала Министерства государственных имуществ» як джерела із соціально-економічної історії Південної України [801]; О. В. Євменчук – «Журналу Міністерства шляхів сполучення» у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту у 1865–1875 рр. [570]; С. В. Гурінчук – журналу «Инженерное дело» в розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту [551]; В. О. Остафійчуком – журналу «Инженер» (1882–1917) у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту [720]; О. П. Анікіної – періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20–30-х років XX ст. [478].

Розроблялася сучасна проблематика галузевої економічної періодики як ресурсу підготовки бібліотечних інформаційно-аналітичних видань для управлінських структур (Л. В. Присяжна) [743].

Однак питання сучасної наукової періодики висвітлено лише в праці А. О. Бессараб «Періодичні наукові фахові видання у сфері сучасної наукової комунікації» [488] (канд. наук із соц. комунікацій), де запропонована типологія та напрями видань. Розглядалася видавнича діяльність Київського політехнічного інституту (Г. І. Лоза, канд. наук із соц. комунікацій, 27.00.05).

Низка кандидатських дисертацій характеризує розвиток педагогічного напряму преси і періодики, у галузі педагогічних наук розглядалися питання підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років XX ст.) (А. В. Пугач, канд. пед. наук, 13.00.01) [744]. Педагогічні аспекти стосувалися проблеми контролю навчальних досягнень школярів в українських періодичних фахових виданнях (друга пол. XX ст.) (Я. П. Кривко, канд. пед. наук, 13.00.01) [642]; національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 р.) (Л. А. Кулішенко) [654]; проблеми шкільного підручника в періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) (О. В. Бондар) [504]; розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки XX ст. (Г. П. Щука) [827]; застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина XX ст.) (О. М. Крутько) [646]; проблеми самоосвіти особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої половини XIX – початку XX ст. (І. І. Сидоренко) [769].

Не можна не відзначити незначну кількість праць педагогічної проблематики, що висвітлювали б питання педагогічної преси й періодики в соціокомунікаційному аспекті.

Таким чином, дослідження газетної та журнальної періодики характеризується стрімким розвитком у різних наукових напрямах та наукових спеціальностях, передусім у галузі історії преси і періодики, розглядалися питання загальної та регіональної історії преси, діяльність окремих часописів та газет, роль преси в національно-культурному та суспільно-політичному процесах в Україні, аналізувалися типи та види періодики, тематико-жанрові особливості окремих актуальних напрямів тощо. Почали досліджуватися сучасні тенденції розвитку преси в оновленому українському суспільстві та електронному інформаційному просторі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Здобуття Україною незалежності та формування демократичного суспільства в 90-х роках створили умови для стрімкого розвитку комплексних та поглиблених об'єктивних досліджень історії преси та періодики. Захищалися дисертації в галузі історичних, філологічних, політологічних, педагогічних наук та соціальних комунікацій.

Значний відсоток займають історико-джерелознавчі та історико-літературознавчі і журналістикознавчі дослідження. Зрозуміло, що періодизація історії преси тісно пов'язана з історичною періодизацією, що об'єктивно відображає суспільні процеси кінця XIX–XX ст. Так, комплекси дисертацій присвячені таким періодам, що були однобічно висвітлені в радянській історіографії або взагалі не вивчалися, зокрема:

періоди XIX – поч. XX ст. – пресі як джерелу вивчення національно-культурної політики та національно-культурного руху;

періоду 1905–1914 рр., коли преса здійснювала пропаганду національно-культурного руху та відстоювала національні домагання українства;

періоду Української революції 1917–1920 рр. та національно-визвольних змагань за Українську державу, коли почалося державне будівництво, а питання державотворення набули реальної гостроти в умовах діяльності різних урядів;

у 1920–1930-х років XX ст., коли проводилася боротьба з натиском рядянської ідеологічної системи та репресивною політикою, а також насаджувалися ідеї радянського державного будівництва;

1941–1945 – періоду війни та нацистської окупації, який також у радянські часи характеризувався суб'єктивним аналізом історії преси, у цей період національна преса також публікувала статті.

Період 50–80-х років представлений у дисертаціях значно менше, але праці висвітлювали внесок регіональної преси і періодики в національно-культурний розвиток та форми протистояння нав'язуванню радянської ідеології.

2. Період другої половини XIX ст. і доби Української революції 1917–1920 рр. отримав найбільшу увагу з боку істориків-джерелознавців та журналістів, що визначається величезною роллю преси в історичних суспільних процесах, потребами наукового осмислення її подальшого розвитку й значення в соціокомунікаційних взаємодіях, оскільки проблематика дисертаційних досліджень висвітлює найбільш актуальні та гострі питання історії та сучасного стану преси й газетної періодики. Історія преси, активного засобу формування національної свідомості,

культури, державного будівництва, стала помітним об'єктом дисертаційних досліджень з 90-х років XX ст. та досліджується донині.

Цей період складається з трьох етапів: другої половини XIX – початку XX ст., коли преса вивчається як джерело дослідження національно-культурної політики та національно-культурного руху; 1905–1917 рр., коли преса здійснювала пропаганду національно-культурного руху та відстоювала національні домагання українства; Української революції 1917–1920 рр. та національно-визвольних змагань за Українську державу, коли почалося державне будівництво, а питання державотворення набули реальної гостроти в умовах діяльності різних урядів. Було проаналізовано коло видань, тенденції становлення та розвитку газетної періодики як історичного джерела, форми, методи та засоби відображення державотворчого процесу на різних етапах Української революції, їх внутрішньої та зовнішньої політики. Докторські дисертаційні дослідження цього періоду відрізняються глибокими теоретико-методологічними розробками питань історії, класифікації, функції преси і періодики цього періоду.

У цілому розглядалися питання загальної та регіональної історії преси, діяльність окремих часописів та газет, роль преси в національно-культурному та суспільно-політичному процесах в Україні, оцінювалася джерельна значущість періодичної преси України XIX – першої третини XX ст. Було розглянуто близько 700 окремих видань, розкрито діяльність редакційних колективів, окремих видавців, письменників та видавців.

3. У дисертаційних дослідженнях розглядалися такі аспекти як види та типи видань, жанрові та публіцистичні особливості, політична та культурна спрямованість, редакції та особи, які займалися виданням преси, чинники, що впливали на існування й розвиток преси тощо. Напрями дослідження також можуть бути класифіковані на багато аспектів, які можна виокремити як головні.

Важливу складову становлять теоретичні питання пресознавства та журналістикознавства, що розвивалися в різних наукових спеціальностях і представлені не лише вказаними ґрунтовними докторськими дисертаціями – А.А. Бойко, Е. І. Огар, І. С. Паримського, О. А. Іванової, І. В. Крупького, Л. В. Сніцарчук, І. З. Павлюка, Войцеха Цісака, Ю. В. Колісника, С. М. Лободи, О. В. Богуславського, В. Л. Мацєжинського, Б. І. Черняка, М. К. Василенко, Л. В. Головатої, П. І. Губи, С. О. Костилєвої, В. М. Кулика, а й низкою кандидатських дисертацій, зокрема таких учених як І. В. Бєлінська, М. К. Василенко, М. В. Варич, В. І. Власенко, В. М. Гвоздєва, С. А. Гурьєва, В. Й. Жугай, Г. А. Сенкевич та ін.

У період існування соціальних комунікацій захистилося 14 дисерта-

цій за спеціальністю теорія і історія соціальних комунікацій (27.00.01), 11 дисертацій на здобуття ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій та три – доктора наук (Е. І. Огар, І. С. Паримський, О. А. Іванова), об'єктом або предметом котрих стали газети та журнальна періодика, тенденції розвитку сучасної національної системи друкованих, електронних та мережевих видань, її особливості та зміст.

Частина кандидатських праць теоретичного аспекту присвячені сучасним комунікаційним аспектам вузької предметної галузі періодичних видань та мас-медіа: спортивних журналів (О. В. Корольова), зовнішньому вектору соціальної комунікації на матеріалах італійської преси (Г. В. Рудницька); соціальні та когнітивні особливості замітки в українській періодиці початку XXI ст. (С. І. Куранова); структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України (Т. С. Давидченко); тижневик «Освіта» як чинник християнського виховання молоді: соціально-комунікаційний аспект (1992–2005) (В. В. Перехейда); взаємозв'язок релігійної та екологічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси) (С. Й. Хомінський); екологічна етика журналу The Ecologist у контексті глобалізаційних процесів у соціальних комунікаціях (Т. О. Бондаренко); преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців (1939–2005) (В. В.Чекалюк).

Декілька напрямів розкривають функції преси і періодики, коли преса й періодика розглядаються як інформаційне джерело для вивчення широкого кола питань щодо соціальних процесів, суспільно-політичних подій та рухів, релігійного стану, формування громадської думки та масової свідомості тощо, тобто предметом є ідеологічна, інформаційна, культуротворча, рекламна, розважальна та інша діяльність соціокомунікаційного характеру в галузі мас-медіа.

Складова історичного напряму представлена різними напрямами, що розкривають:

– роль преси в суспільно-політичному та державотворчому процесі представлено працями Т. В. Антонченко, М. А. Волобуєвої, І. С. Грєбцової, П. І. Губи, А. А. Заводовського, О. І. Ільченко, О. А. Коляструк, Н. П. Олешко, М. М. Романюка, Г. Я. Рудого, С. Д. Чернік та ін.;

– вивчають пресу і періодику як історичне джерело з історії певних періодів, як правило, у контексті розвитку української національної ідеї і національних змагань, специфіки розвитку України в певні періоди, зокрема, В. А. Гедз, І. В. Крупський, Д. М. Титаренко, О. М. Хімяк, В. М. Яременко;

– регіонально-історичний розкривають праці таких учених як:

В. В. Габор, В. П. Глаголюк, І. С. Герман, О. Р. Дроздовська, М. Д. Дяченко, М. А. Карась, С. М. Кличко, О. В. Корчагіна, І. З. Павлюк, Ю. В. Колісник, О. В. Пархітько, М. М. Романюк, І. В. Сипченко, Л. В. Сніцарчук, К. М. Ульянова, Т. В. Хітрова, О. Д. Школьна;

– історико-релігійний аспект пресознавства розкривається в історичних працях А. А. Бойко, І. Я. Гнипа, В. В. Перехейди, С. М. Гузенко, О. В. Колесник, У. О. Колесниченко, А. Є. Ігнатуши; сучасні питання релігійної преси – С. А. Гурьєвої, І. М. Скленара С. Й. Хоминського, А. І. Полякової, С. А. Козиряцької;

– літературно-художня періодика – О. А. Іванова, Т. С. Орпишко;

– окремий напрям – вивчення видів преси і періодики: військової, таборової, молодіжної (О. П. Позняков, Н. М. Сидоренко, О. І. Тимчишин), спортивна періодика досліджувалася в працях М. С. Дерепа, О. О. Садовник, О. В. Корольова; гендерна преса – І. М. Дяченко, жіночі журнали (Л. В. Філіпенко, Л. І. Кліщ), «Чоловічий журнал» у контексті гендерної преси (Г. Е. Маркова);

– дитяча – Ю. В. Стадницька, У. О. Колесніченко, О. О. Сидоренко, Т. С. Давидченко, Е. І. Огар тощо;

– конкретні окремі газети, часописи та наукові журнали: Р. В. Гула, П. В. Опанащук, Р. В. Радчик, О. В. Дудар, А. В. Кобинець, А. Ю. Гречанюк;

– роль еміграційної преси представлена вивченням української політичної еміграції: Д. В. Колісник, В. В. Чекалюк, Т. О. Моісеєва, О. М. Дзвінчук, Г. П. Бигар, О. І. Денека, В. В. Губарець, О. В. Богуславський, Л. І. Саєнко, О. Я. Омельковець.

У значній кількості дисертацій розглядалися питання зарубіжної преси і періодики, з них 13 – української діаспори в різних країнах.

Щодо предметно тематичного критерію, як об'єкт дисертаційного дослідження розглядалися не лише роль преси в національно-культурному русі України, а й такі теми як: теоретичні дослідження типології сучасної преси і періодики, таборова преса першої половини XX ст., преса української еміграції. Серед них: Австралія, Франція, Польща, США, Канада, Європа, Італія, Велика Британія, Сирія, Словаччина, Ємен, газетна періодика України та Польщі, преса національних меншин України (кримськотатарська), преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку XX ст., становлення західноукраїнської молодіжної преси та спортивної періодики, мистецькі періодичні видання, жіноча та дитяча преса.

Культурологічна роль преси в різні часи представлена дисертаціями таких учених як О. О. Баковецька, В. В. Гутковський, О. Ф. Коновець,

О. А. Яцина та багатьма іншими, де це питання досліджувалося в контексті більш широкого предмета.

4. За останні роки почали розвиватися дослідження актуальних питань преси і періодики сучасного періоду (преса політичних партій, засобів масової інформації новітньої України, роль преси в державотворчих процесах періоду незалежності та її функції є об'єктом політологічних, філологічних та історичних досліджень. Значна кількість праць висвітлює, як вказувалося, теоретико-методологічний аспект: дисертації О. А. Іванової, І. С. Паримського, І. І. Паславського, В. В. Поплавської, Г. В. Рудницької, С. О. Коростильової та ін.

Серед сучасних питань певне місце посіло дослідження:

преси національних меншін і етносів – В. В. Колісник, Н. В. Яблоновська;

правовий аспект досліджувався в працях О. С. Денісової, С. П. Кость, Е. В. Мамонтової;

екологічний аспект періодики містять праці Д. О. Олтаржевського, С. Й. Хомінського, Т. О. Бондаренко;

економічні питання розглядалися в працях Коу Сяохуа, І. М. Мудри, Л. А. Мукомели, С. Й. Хомінського, В. В. Мальцевої, Л. В. Присяжної та ін.;

реклама в історичному та сучасному контекстах досліджувалася В. Л. Мацєжинським, В. В. Георгієвською, М. О. Кіци, А. В. Платоновою, С. Г. Соловйовою;

розважальні функції преси були об'єктом дослідження Р. О. Горбика.

Широко представлений педагогічний аспект досліджень, зокрема в працях таких дослідників як С. М. Лобода, О. В. Бондар, Л. А. Кулішенко, І. М. Мельник, І. І. Сидоренко, Г. П. Щука, А. В. Пугач, Я. П. Кривко та ін.

5. Розвивалися дисертаційні дослідження періодики як частини інформаційних електронних ресурсів бібліотек, зокрема, нового типу онлайн-періодики – електронний журнал у системі інформаційних ресурсів бібліотеки другої половини XX – початку XXI ст. (Т. О. Ярошенко, хоча дисертація захищена на історичні науки, коли ще не функціонував 27 напрям, має яскравий комунікаційний аспект), періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (С. В. Горова), сучасна економічна преса як періодичні видання газетного чи журнального характеру (Л. В. Присяжна), частково це питання розглядалося й у праці В. В. Каїді, яка розглядала електронні видання як об'єкт комплектування фондів бібліотек України.

6. Предметно-географічна ознака також була одним із чинників –

вивчалися як загальноукраїнський, так і регіональний аспект, зокрема, преса Північної Буковини, Волині, Галичини, Катеринославщини, Кіровоградщини, Київщини, Криму, Луганщини, Наддніпрянщини, Полісся, Холмщини та Підляшшя, Тернопільщини, Південного степового регіону Російської імперії, Запоріжжя, Ворошиловградської області, Чернігівщини, Запоріжжя, півдня України, Східної України, Західної України, Закарпаття, Покуття тощо. У дисертаціях охоплено всі регіони України, однак найбільш історично вивченою є преса Західної України.

7. Низка дисертаційних досліджень зосереджувалася на конкретних часописах та журналах: С. Ш. Айтов – «Основа», Н. В. Антипчук – «Молода Україна», В. В. Бездрабко – «Краєзнавство», Т. М. Білявська – «Зоря», Т. О. Бондаренко – The Ecologist, Т. С. Гринівський – «Книгарь», С. М. Гузенко – «Труды Киевской духовной академии», С. В. Гурінчук – «Инженерное дело», О. М. Дзвінчук – «Український Голос» (Вінніпег, Канада, 1910–1981 рр.), О. В. Євменчук – «Журнал Міністерства шляхів сполучення», Л. І. Капітан – «Український історичний журнал», С. М. Квіт – «Літературно-Науковий Вістник» («Вістник»), Л. М. Киричук – Time, Л. І. Кліщ – «Жіноча доля» (1925–1939), О. В. Колесник – «Полтавские Епархиальные Ведомости», Н. В. Кузіна – «Літературно-науковий вісник»; М. М. Кулинич – «Вістник для Русинів Австрійської держави» (1850–1866), Т. В. Курбацька – «Киевская старина» (1882–1906), О. В. Кушнір – Журнал «Дукля» (Словаччина, 1953– 2004); Л. М. Лазурко – «Квартальник історичний», М. П. Леськова – «Літературно-науковий вісник»; Н. В. Лощинська – «Червоний шлях», А. Б. Магітова – «Вестник Европы» (1866–1918), М. В. Макуха – «Друкарство», Г. Е. Маркова – «Чоловічий журнал», Д. І. Миронюк – «Украинская жизнь» (1912–1917), К. Г. Олійникова – «Слово і час», Остафійчук В. О. – «Инженер» (1882–1917), Т. О. Пасова – «Культура», І. Д. Плехова – «Українська книга», О. О. Полумисна – «Украинская жизнь, С. Ф. Привалова – «Українська хата» (Київ, 1909–1914) та «Нова Україна» (Прага, 1922–1928), І. І. Савчук – «Україна», Л. Д. Сакада – «Український історик», С. П. Сегеда – «Стрілець», С. В. Семенко – «Рідний край», Н. Г. Солонська – «Бібліологічні вісті», Л. В. Супрун – «Літературно-Науковий Вістник» («Вістника»), А. М. Тимошик-Сударикова – «Тризуб» (1925–1940), В. М. Філас – «Журнал Министерства государственных имуществ», В. М. Щербатюк – «Университетские известия» тощо. Цей перелік демонструє видову різноманітність періодики, але домінуючою є періодика української проблематики.

Розділ 6

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЯК РЕСУРСНА БАЗА СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НАУКИ

6.1. Дисертаційні дослідження книги і періодики: позитивні тенденції і недоліки

Книга і періодика займає значне місце в галузі соціокомунікаційних досліджень у цілому, включаючи різні гуманітарні науки. Аналіз такого джерела дослідження як система книги і періодики, як одного з базових комунікаційних соціальних систем, дав змогу виявити здобутки та вузькі міста у розвитку окремого напряму соціальних комунікацій та окреслити проблему формування теоретичних засад напряму, поставити завдання створення аналітичного та прогностичного ресурсу науки на базі запропонованої комунікаційної моделі.

У цілому можна відзначити, що масив дисертацій показує високу актуальність і безперечну новизну напряму в цілому. Це зафіксовано в значній кількості дисертаційних праць, які відповідають високим вимогам до дисертацій як кваліфікаційних праць, мають наукове й прикладне значення.

Докторські праці відрізняються чітко сформульованими науковими концепціями, є концентрованим вираженням нових наукових результатів, залучають до наукового обігу нове знання. Джерельний апарат дисертацій доводить ґрунтовність та повноцінність висновків та верифікованість результатів досліджень, що свідчить про персональний науковий внесок вченого. Зміст корпусу дисертаційних праць у галузі книги та періодики яскраво свідчить, що за цей час було фактично написано невідому історію української книги та періодики, до відомих історичних джерел було додано колосальну за обсягом емпіричну базу книги і періодики, що зберігалася в бібліотечних та архівних фондах науково неактуалізованою впродовж усієї її історії, перерваної у XX ст. – зафіксовані у підготовлених дисертантами бібліографіях до дисертацій та у виданих ними фундаментальних бібліографічних довідниках та монографіях.

У дисертаційному процесі в цілому брали участь 46 наукових установ (вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, бібліотеки та музеї), а також 65 установ, де дисертація виконувалася (див. додатки 4, 5). Аналіз структури установ, у яких виконувалися та захищалися

дисертаційні праці, і кадрового складу вчених свідчить про поступове формування нового професійного середовища наукових керівників, консультантів та опонентів, експертів, розкриває структуру та склад наукового співтовариства, що сприяли виконанню дослідження і брали участь в оцінці її актуальності для науки й суспільства та якості. Сто дев'яносто чотири наукових керівника підготували 362 дисертанта, опонували дисертації 348 опонентів, працювало 46 спеціалізованих вчених рад (див. додатки 9, 10).

Станом на 2014–2015 рр. у галузі соціальних комунікацій було зареєстровано 24 фахових видання [314]. Хоча у різні часи цей перелік змінювався та уточнювався, на сьогодні він відображає значний розвиток напряму соціальних комунікацій.

Найбільшу кількість фахових видань зареєстровано в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка – дев'ять: «Актуальні питання масової комунікації»; «Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка», «Журналістика»; «Інформаційне суспільство»; «Наукові записки Інституту журналістики»; «Образ», «Стиль і текст»; «Теле- та радіожурналістика»; «Українське журналістикознавство».

У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського зареєстровано чотири фахових видання: «Бібліотечний вісник»; «Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів»; «Українська біографістика»; «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития»; «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

У Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника – два: «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника»; «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства».

Українська академія друкарства МОН України – два: «Наукові записки»; «Поліграфія і видавнича справа».

По одному фаховому виданню випускали: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв – «Библиотековедение. Документоведение. Информология»; Книжкова палата України – «Вісник Книжкової палати»; Львівський національний університет ім. Івана Франка – Вісник Львівського університету (Серія «Журналістика»); Харківська державна академія культури – «Вісник Харківської державної академії культури»; Класичний приватний університет – «Держава та регіони» (Серія: Гуманітарні науки); Одеський національний університет

ім. І. І. Мечникова – «Діалог: Медіа-студії»; ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» – «Освіта регіону»; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» МОН України – «Психолінгвістика».

Ці видання охопили всі спеціальності соціальних комунікацій, показують високий науковий рівень, розкривають активну цитованість в Україні і наявність наукового середовища, що свідчить про те, що при правильному оформленні цих журналів та праць у міжнародних наукометричних базах даних вони отримують високий імпакт-фактор, який сьогодні існує лише в національному просторі.

Публікація наукових статей дисертантів відбувалася в усіх фахових виданнях. Найбільша кількість публікацій – 67 % була в галузі газетної та журнальної періодики у фахових виданнях КНУ ім. Тараса Шевченка та ЛННБУ; у галузі книги на книжкової культури – 71 % у фахових виданнях НБУВ, ХДАК, НАКККіМ.

Розглядаючи зміст дисертаційних досліджень, слід наголосити, що характерною особливістю проблематики абсолютної більшості праць є значна увага до історії книги та періодики, опрацювання ретроспективних аспектів книги, преси, періодики. Дослідження сучасного соціокомунікаційного процесу у сфері книжкової та газетної і журнальної сфери розгорнулося лише після введення галузі соціальних комунікацій.

Позитивним є і наявність наукової дискусії, передусім, у галузі теоретико-методологічних засад соціальних комунікацій, що розкривається в докторських та частково в кандидатських дисертаціях. Розвиток цього напряму показує і наявність міцного наукового середовища, і наявність праць за історичними періодами, що активно заповнили лакуни історії України об'єктивною та достовірною інформацією.

Усі наукові напрями, представлені в дисертаціях, почали розвиватися за умов незалежності в Україні, оскільки основну увагу було приділено дослідженню значних за обсягом «білих плям» в історії української книги, преси і періодики. Певна «насиченість» такою тематикою помітна лише сьогодні, але, безумовно, хоча з небуття було піднято важливі для історичного процесу видання, особи та видавництва, розглянутий процес книговидавничої справи, роль книги та періодики в історії освіти, науки і культури, історичні дослідження в цій галузі української історії лише почали розвиватися та здоганяти інформаційні потреби суспільства в об'єктивній оцінці свого історичного минулого, ролі книги та періодики у формуванні менталітету та патріотичної свідомості українського суспільства.

Оцінюючи фундаментальні для книгознавства, бібліотекознавства

та бібліографознавства дисертаційні дослідження в галузі рукописної книги та стародруків, газетних та журнальних періодичних видань, слід відзначити використання та наукову реконструкцію цих багатоаспектних джерел переважною більшістю дисертантів, а істинність результатів особливо докторського дослідження перевірялася ґрунтовною джерельною базою досліджень та практикою роботи з книгою, газетою, часописом, науковим журналом. Цей досвід роботи дав змогу надалі сформувати власні наукові школи, що ґрунтувалися на значному експериментальному матеріалі, логічному аналізі джерел, і це дало можливість створити цілісну школу фахових спеціалістів у галузі книги й періодики та послідовників їхніх ідей у розвитку подальших дисертаційних праць, які можна називати науковими школами. Теоретична база цих праць стає підґрунтям практичної роботи з документальною спадщиною у наукових бібліотеках, архівах та музеях, а також книгознавчих досліджень книжок – пам'яток історії та культури взагалі.

Значна кількість бібліографічних праць, де була реконструйована спадщина книги і періодики, була написана внаслідок проведення дисертаційних досліджень.

Водночас проявилися й деякі аспекти, що потребують критичного ставлення.

Загальний аналіз напрямів та змісту дисертаційних праць показав недостатність теоретичних розробок теорії книги і періодики у соціальних комунікацій, передусім методології соціальних комунікацій. Особливість сфери книги і періодики складається з того, що вони, як базовий комунікаційний суб'єкт, що здійснює суспільне спілкування, є уразливим для повного виокремлення його з комплексу гуманітарних наук, які продовжують дослідження різних видів книг і періодики у функціональному плані й предметі розгляду.

Хоча, як показало дослідження, після виокремлення соціальних комунікацій низка дисциплін «перекочувала» в соціальні комунікації, відзначається тематична близькість дисертаційних праць та у багатьох випадках невиразність соціокомунікаційного аспекту. Іноді створюється враження, що такий перехід був здійснений автоматично.

Хоча соціальні комунікації і представлені ґрунтовними докторськими дисертаціями, появилися кандидатські дисертації, у яких заявлялися теоретичні результати, не пов'язані з аналізом практичної сфери соціальних комунікацій, зокрема захищених у деяких спеціалізованих вищих навчальних закладах. Вони демонстрували частковий результат і не наблизили соціальні комунікації до реальних розробок теорії соціальних комунікацій в аспектах створення спільної методології та

соціокомунікаційного інжинірингу, а іноді були відверто слабкими, часто-густо демонстрували певну близькість підходів і методів. Можна пояснити це й тим, що бажання створити методологічні засади нового напряму з урахуванням попередніх досягнень науки в різних дисциплінах, однак, за вимогами до підготовки кандидатських та докторських дисертацій, розв'язання проблеми та оформлення нового напряму науки належить до компетенції докторських дисертацій.

Дослідження показало, що лише з 2011 р. з'явилися теоретичні праці В. В. Різуна, зокрема методологічна стаття, у якій чітко окреслювалася структура питань компетенції соціальних комунікацій, і де був відокремлений предмет соціальних комунікацій на відміну від інших гуманітарних наук [193].

Нерозробленість термінологічної системи щодо понять книги та періодики, існування інтегруючого визначення, де під категоріальне поняття «книга» підходили всі види друкованої продукції, незалежно від типу, виду, форми та такі, що включають і газети, часописи, наукові журнали, аркушний матеріал тощо. Практичне застосування термінів показало застосування інтегрованого терміна в дослідження «видавничої діяльності» та «редакційно-видавничої», «книговидавничої» у різних спеціальностях.

Поняття видавничої діяльності є в паспортах кількох спеціальностей соціальних комунікацій, що свідчать про багатофункціональність цієї діяльності і складність у виокремленні об'єкта і предмета дослідження, а також застосування спільних методів дослідження, як наприклад у дисертаціях В. П. Ляхоцького (присвяченій митрополиту Іларіону (Івану Огієнкові) та М. С. Тимошика (присвяченій видавничій діяльності Івана Огієнка, хоча об'єктом стали українознавчі проблеми в його науковій, публіцистичній, редакторській і видавничій діяльності), захищеній на науковий ступінь доктора філологічних наук, а також Б. З. Якимовича (присвяченій Івану Франку як книгознавцю та видавцю), захищеній на науковий ступінь доктора наук, та М. Г. Василенка «Редакторська та видавнича діяльність Івана Франка», захищеній та науковий ступінь кандидата наук із соціальних комунікацій. Але ці дисертації, що захистилися майже одночасно, мали різні шифри спеціальностей, зокрема «Теорія та історія видавничої справи та редагування» у спецраді КНУ (М. Г. Василенко та М. С. Тимошик) та «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» в спецраді НБУВ (В. П. Ляхоцький та Б. З. Якимович).

Близькими є теми кандидатських дисертацій Ю. О. Романишина «Видавнича та публіцистична діяльність ОУН і УПА на західноукраїнських

землях (40–50-і роки XX ст.)» (2004) та О. Й. Стасюк «Видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941–1954 рр.)» (2004).

Іншим прикладом є ситуація з вивченням видавничої діяльності Австралії: Т. О. Моісеєва «Українська преса Австралії (1949–2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей», захищена в КНУ у 2009 р. на кандидата наук із соціальних комунікацій, та Л. І. Саєнко «Видавнича діяльність української діаспори в Австралії (1948–2008 рр.), захищена на кандидата наук з історичних наук в 2009 р. у НБУВ. Дисертації захистилися практично одночасно за різними спеціальностями, але за складом джерел, методами та висновками були дуже близькими.

Хоча засад стосовно відхилення у присудженні наукового ступеня цим дисертантам в атестаційній комісії і не було, у подальшому науковим керівникам та дисертантам слід орієнтуватися і на інші фахові видання, ніж ті, що представляють обрану спеціальність. Публікації щодо прийняття до захисту у виданнях ВАК та МОН України не рятує ситуації, оскільки в даному випадку дослідження проводяться в різних спеціальностях.

Як і у згаданому в першому розділі дослідження колективу економістів (В. І. Сергієнко, І. Б. Жиляєв, М. О. Кизим, О. М. Тищенко) у соціальних комунікаціях спостерігається певна розмитість меж і понять у напрямах досліджень, що може приводити до підбору здобувачем певних спеціалізованих рад для захисту, пристосування дисертаційних матеріалів до спеціальності ради, виконання дисертації на межі кількох спеціальностей, або за такими, що відповідають декільком паспортам, але захищаються за однією спеціальністю [210].

Особливо слід зупинитися на формулюванні докторських дисертацій, прагнення узагальнюючого підходу в умовах відсутності методології соціальних комунікацій. Так, у докторській дисертації В. А. Маркової «Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку», захищеній у ХДАК за спеціальністю із соціальних комунікацій (2011), проблема поширюється на всю книжкову комунікацію, але знайомство з дисертацією свідчить про обмеженість предмета: мова йде лише про книжкову комунікацію як засіб спілкування між автором та читачем, що є досить вузькою проблематикою, яка не вказана в назві. Безумовно, як ми бачили, поняття «книжкової комунікації» є також таким, що дискутується в науці. Тобто об'єкт значно вужчий, ніж це заявлено в назві дисертації. Однак дисертант уникає дискусії щодо поняття «книги» та книжкової комунікації і уходить від історії книги як книгознавчого факту та не включила в дослідження теоретичні докторські й кандидат-

ські праці, що захищені у НБУВ, де питання книги та книжкової комунікації, комунікаційні властивості книги розглядалися в історичному аспекті, та закладалися розуміння книги як об'єкта книжкової комунікації у ретроспективі й сучасному електронному просторі. Така назва без розкриття предмета дослідження «закриває» можливості системного бачення методології соціальних комунікацій у книжковій сфері, створює ускладнення в експертній оцінці ДАК теоретичного рівня дисертації [130].

Те саме можна відзначити і в кандидатських дисертаціях, де не лише не сформульований предмет, а й відсутній хронологічний аспект, наприклад, О. В. Бершова «Книговидавнича справа в Сполучених Штатах Америки (порівняльно-системний аналіз)»; Н. М. Вернигори «Книговидання для дітей в Україні ХХ століття: типологія, проблематика, жанрові особливості»; М. І. Женченко «Видання правничої літератури в Україні: історичний, типолого-тематичний та редакційно-видавничий аспекти»; Т. І. Кучини «Розвиток книговидавничої справи в незалежній Україні»; Г. І. Лози «Видавнича діяльність Київського політехнічного інституту»; Д. Ю. Попіль «Національна специфіка рецепції постмодернізму в українській та польській пресі» тощо.

Проблему становлять і формулювання мети й новизни як узагальнення та обґрунтування теоретико-методологічних засад і прикладних аспектів, що не відповідає вимогам до докторської дисертації, різко звужує її зміст, а в кандидатських невиправдано розширює.

Дослідники атестаційної справи справедливо вважають, що на сьогодні відсутні єдині вимоги до поняття «наукова новизна» дисертаційного дослідження. У спеціальній літературі було відзначено, що певною мірою автори (і відповідні спеціалізовані ради) формулюють наукову новизну або надмірно абстрактно, або перебільшують свої досягнення. У багатьох випадках в авторефератах та дисертаційних вступах з досліджень книги і періодики новизна викладається в оповідній формі. Не завжди проглядається наскрізне розуміння наукової новизни в трактуванні ціль – завдання – наукова новизна, за принципом – одне завдання вимагає знаходження одного нового наукового вирішення [209–210].

Однією з вимог оцінки новизни докторської дисертації є відсутність зв'язку у результатах дослідження та висновках з результатами кандидатської дисертації. У Положенні про експертну раду з питань проведення експертизи дисертаційних робіт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Наказ МОНмолодьспорт України № 1058 від 14.09.2011р.) вказано, що експерти зобов'язані визначити, якою мірою в ній використано матеріали кандидатської дисертації здобувача, які

можуть використовуватися лише в оглядовій частині докторської дисертації. Часто виникає питання про співвідношення результатів дисертацій, але, не ставлячи собі завдання глибоко проаналізувати експертні оцінки дисертацій, у тому числі опонентів, висловлюючи в цілому довіру опонентам та фахівцям, які працювали під час експертизи, слід звернути увагу на те, що докторські дисертації, безумовно, мають ґрунтуватися на попередньому науковому досвіді, але об'єкт і предмет має бути різним. Оскільки на атестаційну колегію було покладено поглиблені контрольні функції правильної та об'єктивної атестації наукових працівників, слід звертати увагу на поглинання результатів кандидатської у докторській дисертації. У нашій галузі ця ситуація не викликає сумнівів, оскільки ті, хто захистився в період незалежності як кандидати і доктори, зокрема, Г. І. Ковальчук (кандидатська: «Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30 рр.», докторська: «Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття»), Ю. В. Колісник (кандидатська: «Преса національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999 рр.)», докторська: «Журнальна періодика УРСР (1950–1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості»), О. В. Богуславський (кандидатська: «Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр.», докторська: «Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр.: національно-патріотична дискусія»), С. М. Міщук (кандидатська: «Бібліотека Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900–1932): походження, склад, доля», докторська: «Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової спадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.»); Г. Я. Рудий (кандидатська: «Періодична преса – джерело вивчення національно-культурної політики української держави (1918 р.)», докторська: «Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.)»; Л. В. Сніцарчук (кандидатська: «Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості», докторська: «Українська преса Галичини (1919–1939): політико-правові умови функціонування, тенденції розвитку, організаційно-журналістська практика»). Як бачимо, лише у Л. В. Сніцарчук є певне поглинання проблематики. У цілому, характерною особливістю проблематики дисертаційних досліджень у галузі книги і періодики є те, що вони порушували питання та проблеми, що ніколи не були об'єктом неупередженого розгляду, навіть періоду «перемоги» радянської влади, як наприклад у Ю. В. Колісника,

а в переважній більшості праць – узагалі розглядалися в історіографії питання вперше, ґрунтувалися на нововідкритих джерелах, які встановлювалися внаслідок дуже кропіткої евристично-дослідної роботи, як у галузі книги та книжкових колекцій, так і, насамперед, преси та періодичних видань, внеску окремих діячів у розвиток книжкової та редакційно-видавничої справи, пов'язаних з національно-патріотичним рухом та культурно-просвітницькою сферою життя народу.

Низка праць захищається з близькими формулюваннями, на що слід було б звернути увагу відповідним спеціалізованим вченим радам, хоча обирається і різний об'єкт, наприклад, у Державному економіко-технологічному університеті транспорту: С. В. Гурінчук – Роль журналу «Инженерное дело» в розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту; В. О. Остафійчук – Роль журналу «Инженер» (1882–1917) у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту; О. В. Євменчук – Роль часопису «Журнал Міністерства шляхів сполучення» у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту тощо.

Чітке виокремлення термінів зберігається лише в конкретних дослідженнях періодичної преси та часописів (як у сукупності, так і окремих газет і часоперіодичних видань) як джерела вивчення історичних подій та соціальних процесів, культурного розвитку.

Не є показником активного розвитку теоретичних засад галузі пропорційне відношення докторських та кандидатських дисертацій як 1: 10 (42 докторські та 288 кандидатських дисертацій у цілому, в галузі книги та періодики всіх гуманітарних наук – 38 докторських та 362 кандидатські дисертації, а конкретно із соціальних комунікацій лише 8 докторів наук), що детально розкрито в третьому розділі. Поки що домінування докторських характеризує історичні науки. Разом з тим докторська дисертація це – передусім теоретичний внесок у розвиток науки, показник її значущості й актуальності.

Такий склад докторів не забезпечує належну представницьку повноту та роботу спеціалізованих вчених рад у галузі соціальних комунікацій докторського рівня, впливає на коректність опонування та експертизи, перевантаження вузького кола спеціалістів, які працюють у спецрадах, експертних радах МОН України, опонують дисертації. Молодість напряму вимагає залучення до опонування значної кількості докторів історичних та філологічних наук, які мають наукові праці в цій галузі, але не мають шифру спеціальності «Соціальні комунікації» (див. додаток 10). Хоча це не можна вважати порушенням вимог Атестаційної комісії, однак на розвиток теоре-

тичних докторських праць слід звернути увагу.

Загальна кількість опонентів сягає 432 осіб, з них докторів наук – 240.

Абсолютна більшість опонентів брали участь у захистах дисертацій лише один раз. Тільки незначна кількість докторів наук опонували значну кількість дисертаційних праць, як наприклад, О. В. Богуславський, І. Ф. Іванов, І. В. Крупський, В. В. Лизанчук, Т. І. Ківшар, Г. І. Ковальчук, О. К. Мелещенко, І. Б. Матяш, Ю. А. Пінчук, В. В. Полковенко, Г. Г. Почепцов, Н. М. Сидоренко, Л. В. Сніцарчук, В. Ф. Солдатенко, Ю. Е. Фінклер, Б. І. Черняков, В. І. Шкляр.

Хоча вже підготовлений корпус (перша лінія) наукових керівників та консультантів, які здатні керувати підготовкою праць кадрів вищої кваліфікації, і досі відчувається заміщення цього корпусу кадрових спеціалістів на кандидатів наук як керівників (див. додаток 9). Відсутність в Україні зведеного публічного наукового електронного біографічного ресурсу, що повноцінно представляв би наукове середовище, також відчувається.

Аналіз показав домінування історичної ретроспективної проблематики, зокрема пов'язаної з боротьбою за власну державу, національно-культурне відродження в XIX–XX ст., що, безумовно, має об'єктивні причини – національна книга і періодика не була об'єктом і предметом дослідження ані до XX ст., ані впродовж існування радянської влади. Це основний результат розвитку історичного знання в галузі комунікацій у незалежній Україні.

Однак лише останнім часом увагу було спрямовано на вивчення сучасних проблем та завдань науки й суспільства. Появилися дослідження електронної періодики, електронних бібліотечних ресурсів преси і періодики, книги, характерних особливостей існування книги і періодики в електронному середовищі, проблем співіснування традиційної видавничої продукції та такої, що існує виключно в електронній формі. Вивчаються теоретичні і методологічні засади: сучасної періодики та її існування в медіа-просторі, розвиток сучасної структури, національних світоглядних та освітніх функцій, методичні засади структурно-функціонального аналізу сучасного жанроутворення у співставленні з розвитком нових умов та диференціації читача за цільовими інтересами та суб'єктивними характеристиками; специфічні особливості жанрової класифікації для реалізації комунікаційних функцій відповідно до нових економічних і політичних умов, коли йде переорієнтація друкованих ЗМІ відповідно до нових потреб, у тому числі інвесторів та бізнесу. Розглядаються процеси формування регіональної специфіки ЗМК, розширення діапазону проблем, у розв'язанні яких зацікавлені

певні верстви суспільства та засоби їхнього розв'язання (передусім ґрунтовні докторські, зокрема О. А. Іванової, Е. І. Огар, І. С. Паримського, С. О. Костилєвої, М. К. Василенка, Л. Є. Василик та ін.). Але загальна кількість таких праць досить незначна.

Треба враховувати надзвичайно швидкі зміни, що характеризують соціальні комунікації, які також відображають зміни. Безумовне стрімке зростання інформаційних ресурсів, розвиток його структури, колосального обсягу інформації, виникнення нових видів і форм комунікаційних зв'язків тощо, не завжди можуть бути подоланими традиційними методами аналізу джерельної бази, однак і надають в окремих аспектах значні переваги.

Широка різновекторність досліджень і тематична багатоманітність пояснюється молодістю спеціальності, а також складністю сфери соціокомунікаційної взаємодії у суспільстві, що складається з багатьох систем, що характеризуються яскраво вираженим взаємним проникненням, спільними аспектами, міждисциплінарністю тощо. Відзначається перекликання проблематики, розмитість меж дослідження та предмета, видова близькість структури системи книги та періодики, тематична схожість, а також необхідність розкриття предмета досліджень у його повноті, усе це ускладнює завдання, унеможливлює іноді відмову від міждисциплінарності, а це означає умовність вимоги відповідності спеціальності. Ця відповідність оцінюється в значній кількості випадків як умовна, оскільки результат дослідження є вагомим лише у тому разі, коли предмет аналізується достатньо повно і в системному аспекті.

Привабливим є дослідження родо-видового складу книги і періодики, їхня історична тяглість та спадкоємність, акцентування на сучасних питаннях умов та принципів існування книги і періодики. Та актуалізувалися сучасні теми й проблеми, пов'язані з процесами та комунікаційними особливостями інформаційного суспільства та медіа-технологій, що стрімко змінюється – дитяча книга, релігійна періодика, екологічна та економічна періодика, гендерна преса, специфіка медіа-видань та електронної комунікації тощо.

Різноманітність потребує координації, яка на сьогодні абсолютно не відповідає потребам часу. Якщо загальні тенденції, що характеризують періодичну пресу XIX – першої третини XX ст., можна вважати в цілому забезпеченими дослідницьким матеріалом, необхідне подальше поглиблене дослідження редакційно-видавничих процесів, окремих часописів та газет, особистостей видавців, проблематики видань, а також соціокомунікаційних особливостей, що визначали характер української преси та газетної періодики того часу.

За останні 20 років в Україні почався процес активного вивчення історії національної періодичної преси, її ролі, функцій, внеску в розвиток суспільно-політичних та культурних питань розвитку державної ідеології та державотворчих процесів, як у ретроспективі, так і в сучасному державотворенні України. Разом з тим актуальність таких досліджень визначається не лише величезною роллю преси в суспільно-комунікаційних процесах, а й необхідністю координації та розвитку пресознавчих досліджень в Україні, нагальними потребами наукового осмислення її подальшого розвитку, оскільки проблематика дисертаційних досліджень висвітлює найбільш актуальні й соціально гострі питання історії та сучасного стану газетної періодики.

Особливістю цієї спеціальності є її синкретичність для усього напряму за паспортом спеціальності: «Галузь науки, яка вивчає сутність, закономірності соціальних комунікацій, процеси, структури та форми соціально-комунікаційних відносин». Однак, як свідчить проблематика захищених кандидатських дисертацій, фундаментальні засади теорії пресознавства в аспекті соціальних комунікацій поки ще є одиничними.

Разом з тим, коли йде мова про пресу, у назві дисертацій не завжди чітко виокремлена соціокомунікаційна проблематика, особливо, коли йде на стику наук (наприклад, поняття «екологічної етики», «християнського виховання»).

Багато напрямів представлено вельми незначною кількістю дисертаційних праць, наприклад, викликає стурбованість дуже невиразно представлений напрям наукової періодики в цілому.

Дослідження показало, що підготовка фахівців відбувалася в 65 наукових інституціях, однак у реальності в Україні існують лише кілька великих центрів підготовки спеціалістів дослідження книги і періодики вищої кваліфікації в галузі соціальних комунікацій (див. додаток 5).

Цілком об'єктивно виокремлюються два значні центри: це КНУ – як центр дослідження газетної та журнальної періодики (145 захистів), і НБУВ (61 захист) – як книги та сучасних електронних ресурсів у галузі періодики. Деякі дисертації в обох спеціалізованих вчених радах представляли видавничу діяльність окремих осіб та інституцій. Однак це лише 59 % загальної кількості захистів. 41 % належить іншим організаціям, які значно розширюють на загальноукраїнському рівні формування середовища вчених у галузі соціальних комунікацій.

З цих 41 % половину представляють такі, що захистили по 10 і до 14 дисертацій: у Харківській державній академії культури Міністерства культури і мистецтв України; Дніпропетровському національному університеті ім. Олеся Гончара МОН України; Інституті української

археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України; Класичному приватному університеті, Львівському національному університеті ім. Івана Франка МОН України. Значно менше представлені інші вищі навчальні заклади та наукові установи. Однак, як показують цифри, вони досить значні за загальною кількістю. Ці установи, попри нечисленність захистів, поповнюють коло опонентів дисертацій із соціальних комунікацій.

Отже, лише вісім наукових інституцій із 65 забезпечують дослідження книги і періодики в Україні. Разом з тим у такому випадку не можна встановлювати другорядність або провінційність наукових центрів, оскільки книга і періодика не є магістральними напрямами дослідження теми книги, книжкової культури, газет та періодичних журналів і збірників наукових праць у численних університетах та наукових установах. Наявність значної кількості таких інституцій, з одного боку, дає підстави вважати розвиток цього напряму як такий, що відбувся, а з іншого – значно утруднює експертний аналіз підготовлених праць у цій сфері. База даних, що існує у ДАК, лише частково може виконати пошук таких праць, але база даних є базою службового користування і недоступна науковим колективам, які формулюють теми наукових досліджень і прагнуть уникати дублювання або близькості тем дисертацій, навіть якщо ця дисертація захищалася за різним профілем.

Навіть установи-лідери не завжди можуть передбачити близькі або дублюючі теми в інших спеціальностях.

Як вже зазначалось вище, прикладом є ситуація з вивченням видавничої діяльності Австралії: Т. О. Моісеєва «Українська преса Австралії (1949–2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей», захищена в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка у 2009 р. на кандидата наук із соціальних комунікацій та Л. І. Саєнко «Видавнича діяльність української діаспори в Австралії (1948 – 2008 рр.)», захищена на кандидата наук з історичних наук в 2009 р. у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Дисертації захистилися практично одночасно і за складом джерел, методами та висновками були дуже близькі. Публікації щодо прийняття до захисту у виданнях ВАК та МОН України не рятує ситуації, оскільки в даному випадку дослідження проводяться в різних спеціальностях. З цього витікає бажаність створення спільного, інтегрованого бібліографічного ресурсу, який дав би можливість повноцінно представити дослідження проблематики в різних галузях гуманітарної науки.

Наукові школи та установи, де готувалися та захищалися дисертацій-

ні праці, також мають різну вагу. Кількість захищених дисертаційних праць, безумовно, є показником сталості та міцності наукових шкіл в установах та персональних наукових шкіл у галузі книги та періодики. Порівняльний аналіз підготовки дисертацій, які вирішували питання розвитку спеціальностей і галузей науки, що представляли дисертації, дав змогу представити картину рівнів наукової підготовки дисертацій, керівників у різних освітніх установах та науково-дослідних установах та ступень дослідження питань.

Значні претензії можуть бути висловлені кандидатським дисертаціям, що захищалися в Луганському національному університеті ім. Тараса Шевченка і базувалися на дослідженні педагогічної пресі і періодики (за спец. 13.00.01 на канд. пед. наук). Формулювання теми відбувалося з порушенням правил, що встановлені для кандидатських дисертацій, що мають усебічно вирішувати наукове завдання або конкретний фрагмент певної проблематики. Як вже згадувалося нами в першому розділі, на відміну від докторської, дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук повинна бути науковою працею, у якій розв'язуються конкретні завдання, важливі для відповідної галузі науки, або викладено виконані автором науково обґрунтовані технічні, економічні чи технологічні розробки, спрямовані на впровадження досягнень науки у виробництво. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук повинна бути науковою працею, у якій на підставі виконаних автором досліджень розв'язано проблему, що має важливе соціально-культурне й економічне значення [274]. Однак луганські дисертації містили в назві дисертації поняття «проблема», що встановлено для докторських дисертацій і є проявом недостатньо кваліфікованого відношення до формулювання теми, а відповідно і дезорієнтування дисертантів у меті й завданнях дисертацій. Цілком зрозуміло, що рівень кандидатської дисертації не передбачає дослідження проблеми. Це дисертації Л. А. Кулішенко «Проблема національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 рр.)»; О. В. Бондар «Проблема шкільного підручника у періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.)» (2011); Г. П. Щуки «Проблеми розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки XX століття» (2007); А. В. Пугач «Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років XX ст.)» (2008); Я. П. Кривко «Проблема контролю навчальних досягнень школярів в українських періодичних фахових виданнях (друга пол. XX ст.)» (2012); І. І. Сидоренко «Проблеми самоосвіти особистості

у вітчизняній педагогічній пресі другої половини XIX – початку XX століття»; О. М. Крутько «Проблеми застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина XX ст.)» (2012).

Насторожує й формулювання теоретичних заголовків у кандидатських дисертаціях і занадто широкий об'єкт дослідження без розкриття предмета, наприклад у кандидатських дисертаціях, захищених у КНУ: О. В. Бершова – «Книговидавнича справа в Сполучених Штатах Америки (порівняльно-системний аналіз)» (канд. філол. наук), М. А. Карася «Регіональна преса в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США)» (канд. філол. наук, 1999), С. Г. Соловйова «Реклама в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси)» (2008). У Київському національному університеті культури і мистецтв захистилася дисертація С. П. Ковальчук «Національна книга в культурі України (кінець XX – початок XXI століття)» (канд. культурології, 2013).

Одним з позитивних результатів є опрацювання бібліографічної джерельної бази в багатьох дисертаціях, зокрема ретроспективних. Джерельна база національної книги та періодики не була опрацьована бібліографічно і лише останнім часом стала відкриватися в науковому доступі, тому багато наукових досліджень не обмежилося підготовкою списку джерел та літератури, а й підготувало окремі бібліографічні покажчики, довідники, історико-бібліографічні видання як до захисту, так і після нього. Характерною особливістю стала участь бібліографів у дослідженні соціокомунікаційних аспектів книги та періодики. Це вимагало величезних зусиль для реконструкції такої бази. Разом з тим у значній кількості дисертацій, які використовували опубліковані бібліографічні покажчики, не відзначалася наявність цих довідково-бібліографічних видань, що можна трактувати як свідомий вчинок або як незнання необхідності вказівок на узагальнені бібліографічні видання.

Особистий внесок у розвиток науки не завжди формулюється виразно, а саме як такий, що належить особисто здобувачу, але не розкривається у 81 % авторефератів.

Практичне використання результатів – як правило визначається в навчальному процесі, однак відбувається й недооцінка впровадження в бібліотечну систему здобутків дослідження книги та періодики. Важливим, з огляду на специфіку тематики, є застосування в бібліотечну практику зібраної авторами бібліографічної інформації, принаймні у тих випадках, коли існують реальні бібліографічні покажчики або оригі-

нальні бібліографічні напрацювання в списках літератури та джерелах.

Одним з головних завдань аналізу дисертаційного процесу є проведення незалежної експертизи кандидатських та докторських дисертацій, як на стадії захисту, так і під час затвердження.

Формування нового напряму викликає ускладнення роботи експертів, які були зібрані в експертній раді після об'єднання в соціальних комунікаціях з філологічних, історичних та педагогічних наук. Атестаційна колегія МОН затверджує рішення спеціалізованих рад про присудження наукових ступенів кандидата і доктора наук з допомогою експертних рад, виконує завдання забезпечення об'єктивної оцінки наукового рівня здобувача наукового ступеня, виконання ним формальних умов, що висовуються до дисертаційних праць. Експерти мають глибоко вивчати здатності дослідника до наукової праці, здобуття нового знання, оцінити найбільш вигідне застосування нових результатів у практику, незалежність експертизи результатів його дослідження та стадіях процесу підготовки до захисту та самого захисту, науково-педагогічну кваліфікацію опонентів та експертів.

Насправді питання вибору експертів та об'єктивної оцінки наукової праці є складним, і в усіх наукових співтовариствах активно дискутується питання уникнення або зведення до мінімуму суб'єктивних оцінювань наукового результату дослідження, зарахування багатьох критеріїв та факторів, що впливають на результати наукової роботи, прагнення зведення до мінімуму випадковості опонентів, які мають високий науковий рівень, однак можуть бути необізнані у вузькому профілі знання, зокрема щодо новизни дисертаційного дослідження.

Аналіз кола опонентів показав, що вибір опонентів вченою радою не завжди був обґрунтований оцінкою значущості наукового внеску вченого в розробку тематики, що розглядалося в дисертації. Статистичний аналіз опонентів показує (див. додаток 10), що з 432 опонентів, що запрошувалися спецрадами до оцінки якості дисертацій у галузі книги та періодики, основну кількість опонувань: від 21 рази та 10 разів – 7 опонентів; від 9 до 5 – 19; від 4 до 3-х – 16 опонентів. По два рази опонували 42 опоненти, по одному – 348.

Так, кількісні показники показують таку картину (відомості подаються за інформацією про опонента станом на час опонування):

21 раз опонував один опонент – доктор історичних наук, професор І. В. Крупський, Львівський національний університет ім. Івана Франка, професор кафедри радіомовлення і телебачення;

18 разів опонував один опонент – доктор філологічних наук, профе-

сор Ю. Е. Фінклер, ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука», факультет журналістики, професор кафедри реклами і мови ЗМІ;

14 разів запрошувалася на опонування як кандидат і доктор наук із соціальних комунікацій, доцент Л. В. Сніцарчук, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, заступник генерального директора з наукової роботи, завідувач відділення Науково-дослідного центру періодики;

13 разів опонував як кандидат і як доктор філологічних наук, доцент О. В. Богуславський, Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління», завідувач кафедри журналістики, видавничої справи та редагування;

12 – доктор філологічних наук, професор В. І. Шкляр, Інститут журналістики Київського університету ім. Тараса Шевченка, завідувач кафедри міжнародної журналістики;

11 – доктор історичних наук, професор Г. І. Ковальчук, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, завідувач відділу стародруків та рідкісних видань;

10 разів опонувала доктор філологічних наук, професор Н. В. Яблоновська, Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, професор кафедри міжмовних комунікацій та журналістики;

дев'ять разів опонували два доктори філологічних наук: професор В. В. Лизанчук, завідувач кафедри радіомовлення і телебачення факультету журналістики Львівського національного університету ім. Івана Франка; професор О. К. Мелещенко, Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, професор кафедри міжнародної журналістики;

вісім – запрошувалися три опоненти: доктор філологічних наук, професор В. Д. Демченко, Дніпропетровський національний університет, факультет систем і засобів масової комунікації, декан, завідувач кафедри; доктор історичних наук, професор Т. І. Ківшар, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень; доктор історичних наук, професор В. Ю. Омельчук, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, завідувач відділу національної бібліографії;

сім разів опонували доктор філологічних наук, професор Б. І. Черняков, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, професор кафедри теорії масової комунікації Інституту журналістики; доктор філологічних наук, професор В. Ф. Іванов, Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, завідувач

кафедри організації масово-інформаційної діяльності;

шість разів опонувало шість учених: доктор філологічних наук, професор А. А. Бойко, Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, професор кафедри соціальних комунікацій; доктор історичних наук, професор І. Н. Войцехівська, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки; доктор історичних наук, професор О. Ф. Коновець, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри соціальних комунікацій; доктор історичних наук, професор С. Г. Кулешов, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України, завідувач відділу документознавства; доктор історичних наук, професор І. Б. Матяш, Науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Держкомархіву України, директор; доктор історичних наук, професор В. Ф. Солдатенко, Інститут національних відносин і політології НАН України, завідувач відділу теорії і історії національних відносин;

п'ять разів опонували шість науковців: доктор наук із соціальних комунікацій, доцент М. В. Бутиріна, Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, завідувач кафедри реклами та зв'язків із громадськістю; доктор історичних наук, заслужений діяч науки і техніки України Ю. А. Пінчук, завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України; кандидат філологічних наук, професор В. В. Полковенко, завідувач кафедри журналістики Міжнародного інституту лінгвістики і права; науковий редактор Головної редакції зводу пам'яток історії та культури України при Українській енциклопедії ім. М. Бажана; доктор філологічних наук, професор Г. Г. Почепцов, завідувач кафедри міжнародних комунікацій та зв'язків із громадськістю Інституту міжнародних відносин Київського університету ім. Тараса Шевченка; доктор філологічних наук, професор Н. М. Сидоренко, Інститут журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, завідувач кафедри історії літератури і журналістики; доктор історичних наук, старший науковий співробітник Г. Р. Рудий, Президія НАН України, сектор з координації наукових досліджень у галузі природничих і суспільних наук науково-організаційного відділу, вчений секретар.

По чотири опонування мають вісім учених: кандидат філологічних наук І. С. Бондаренко, Запорізький національний університет, доцент кафедри журналістської творчості, реклами та зв'язків із громадськістю; кандидат філологічних наук, доцент Т. В. Хітрова, Інститут жур-

налістики і масової комунікації Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), завідувач кафедри журналістики і соціальних комунікацій; кандидат філологічних наук, доцент Н. І. Черниш, Українська академія друкарства, професор кафедри видавничої справи і редагування; кандидат історичних наук, доцент О. Б. Віноградова, Державна бібліотека України для юнацтва, заступник директора; кандидат історичних наук Н. М. Зубкова, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, завідувач відділу джерелознавства, археографії та документознавства; кандидат історичних наук, професор Г. П. Кривошея, Міжнародний інститут лінгвістики і права, декан факультету журналістики; кандидат педагогічних наук Л. П. Одинока, Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Головного архівного управління України, завідувач відділу науково-довідкового апарату та обліку документів; доктор технічних наук, професор М. І. Сенченко, Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», директор, заслужений діяч науки і техніки України.

Три опонування здійснили вісім вчених: доктор історичних наук, професор М. С. Слободяник, Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри університетської та професійної освіти; доктор наук із соціальних комунікацій, професор О. В. Тріщук, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», завідувач кафедри видавничої справи та редагування; кандидат філологічних наук, доцент В. В. Хоню, Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет», доцент кафедри видавничої справи та редагування; доктор філологічних наук, професор Ю. Г. Шаповал, старший науковий співробітник Інституту народознавства НАН України (м. Львів); кандидат філологічних наук, доцент Н. Б. Ґабор, Львівський національний університет ім. Івана Франка, факультет журналістики, доцент кафедри зарубіжної преси та інформації; доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України В. М. Даниленко, Інститут історії України НАН України, завідувач відділу історії другої половини XX ст.; кандидат історичних наук О М. Дзюба, Інститут історії України НАН України, старший науковий співробітник; доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України Л. А. Дубровіна, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, директор; доктор філологічних наук, професор В. Й. Здоровега, Львівський національний університет ім. Івана Франка, професор кафедри української преси.

Два опонування належать 42 вченим; одно опонування здійснили

348 докторів та кандидатів наук (див. додаток 10). 9% опонентів захистили кандидатські або докторські до 90-х років, вони становили основне коло опонентів у період зародження незалежної гуманітарної науки в 90-х роках. Серед них доктори наук Ю. А. Пінчук, А. В. Санцевич, В. Ф. Погребенник, П. Т. Тронько, М. П. Ковальський, Я. Д. Ісаєвич, М. М. Варварцев, Я. С. Калакура, В. О. Горбик, М. М. Пещак та ін.

Такі досить розкидані показники потребують об'єктивних пояснень. Ці відомості показують, з одного боку, наявність значної кількості науковців, які здатні оцінити розвиток досліджень у галузі книги та періодики, видавничої справи, але з іншого боку – свідчать про певне «розмивання» основного ядра опонентів: диспропорції у даному разі очевидні. Безумовно, ці цифри не можна абсолютизувати: так, причинами можуть бути різні обставини. Наприклад, частина провідних фахівців – докторів наук, залучалася до роботи у ВАК та АК МОН, вони очолювали або були заступниками голів спецрад, що означає, що вони не мали права опонувати або взагалі, або у своїй спеціалізованій раді, що різко знижувала показники їхнього опонування, але не означало непопулярності як вчених. Іншою причиною є зміни в номенклатурі спеціальностей та вимога до опонентів відповідності шифру спеціальності, що звужувало можливості опонування певної категорії вчених. Не рятував ситуацію і дозвіл на опонування вченим, які не мали відповідного профілю дисертації шифру спеціальності, але мали наукові праці в цій галузі. Впливали і матеріальні аспекти, які не сприяли запрошенню опонентами вчених з інших міст та із закордону, психологічні та інші фактори.

Але основною причиною, як нам здається, стала відсутність зведеної інформації про вчених, які працювали в цій сфері знання і могли виступати рецензентами праць і докторських монографій, другим або третім опонентом. В умовах формування нових спеціальностей різко не вистачало докторів наук, і молодість спеціальності була на заваді її розвиткові в умовах вимог до кола опонентів. Позитивну роль відіграло й усунення провідних організацій, коли були відкриті можливості запрошувати опонентів з кола цих установ. Хоча значна кількість учених мають свої біографічні довідки в інтернет-ресурсах, зокрема останнім часом, із розвитком глобальної мережі і високих інформаційних технологій, ця інформація є абсолютно «глухою» під час вибору опонентів для захисту дисертацій нових напрямів, як наприклад, соціальних комунікацій. З одного боку, спеціальність не була забезпечена необхідною кількістю кадрів вищої кваліфікації за шифром спеціальності, а з іншого – відсутність інформації про можливі кандидатури

та їхні здобутки у дослідженні книги і періодики не були відомі із-за розрізненості колективів учених.

Експерт має володіти знаннями в різних галузях знань, але сучасний стан інформування в цій галузі незадовільний. Необхідні нові рішення у наданні експертам повної інформації про дисертаційний процес та розвиток наукових напрямів. Такий ресурс може бути створеним на нових засадах формування прогностичного соціокомунікаційного електронного ресурсу на базі сучасних бібліотек і бібліотечних ресурсів та виконувати як функції ресурсної бази експертного аналізу, так і функції оцінки стану та прогнозування науки. Модернізація інформаційного ресурсу передбачає й можливості створення спеціального порталу з можливостями доступу до різних баз даних.

Сьогодні змінюються технологічні умови підготовки дисертаційних праць, що дало б можливість уникнути багатьох проблем, пов'язаних з формулюванням теми, оцінкою її актуальності й новизни, вибором опонентів, аналізом загального розвиту науки. Інформаційні і зокрема цифрові технології глобальної мережі дають змогу значно прискорити результат досліджень. Але поки ще цей процес лише почався. Сьогодні повнота джерельної бази науки не може бути забезпеченою використанням відкритих джерел в Інтернеті без звернення до ресурсів бібліотек, зокрема наукових. Бібліотеки перетворюються на ресурсні центри і мають усі можливості розкриття своїх фондів, передусім бібліографічними засобами, а також забезпечити доступ до світових ресурсів.

Для аналізу атестаційного процесу та розвитку науки в цілому, для затвердження нових наукових тем дисертаційних досліджень важливе значення має розвиток комплексної ресурсної бібліографічної, реферативної, повнотекстової бази науки бібліотек, зокрема, книжкового та журнального фонду, бібліографії періодики та преси, також електронної періодики та роль наукових бібліотек у формуванні ресурсу періодичних видань. Ця ресурсна база має не лише широке призначення розвитку науки, вона також має значення і для розвитку системи атестації кадрів вищої кваліфікації, виконання її функцій, передусім у проведенні багатоаспектної експертизи розвитку актуальних тем, новизни, наявності авторитетного наукового середовища, установ, колективів та окремих вчених, визнання наукових шкіл в Україні і світі, експертів, здатних об'єктивно оцінювати кваліфікаційну роботу тощо.

Створення такої ресурсної бази передбачає моделювання відповідної комунікаційної системи, де були б задіяні всі діючі «особи» цього процесу, а також урахування технологічних особливостей (або технології) наукової комунікації, яка складається з багатьох параметрів

[193–194]. У даному випадку комунікаційна система реалізується через такі її елементи як вчений, який створює науковий продукт; установа, де він працює, і яка гарантує якість його роботи, наукове середовище, наукові керівники та консультанти, експерти, колеги та ін.; атестаційна колегія МОН, що затверджує результати захисту; наукова бібліотека, що є ресурсною базою експертизи та зберігає дисертаційні праці і автореферати та володіє науково-довідковим апаратом пошуку інформації.

Отже, основою для оцінки є вимоги експертного наукознавчого аналізу, який, за вимогами МОН України, досить регламентований, але іноді експерту не вистачає наявності повноцінного джерельного ресурсу. Загальна наукова експертиза як процес передбачає наявність системи в її повноті – персоналії, наукові установи, наукові колективи і школи, наукові напрями, наукові публікації, наукові фахові видання, науково-дослідні теми і програми. У цьому може допомогти сучасна ресурсна база бібліотек та можливості управління цим ресурсом.

6.2. Бібліотека – комунікаційна установа в сучасному інформаційному просторі та її функції консолідованої ресурсної бази науки

Питання ролі бібліотек у масових та наукових комунікаційних процесах, розвиток бібліотечно-комунікаційних моделей бібліотек та комплексних інформаційно-комунікаційних технологій у період формування суспільства знань сьогодні розглядається значною кількістю бібліотекознавців та вчених у галузі інформатики, серед яких В. М. Горовий [28], К. В. Лобузіна [122–125], Г. В. Шемаєва [259; 260, с. 78–84, 262], І. О. Давидова [32, с. 78–84], В. О. Ільганаєва [68–69], Н. Е. Кунанець [104–106], А. І. Каптерев [76], Л. І. Костенко [98, с. 33–38] та багато інших.

Огляд наукового доробку українських вчених, які працюють безпосередньо з ресурсами бібліотек, з нових позицій формування наукового простору, що є предметом цієї статті, є важливим для розуміння сучасних трансформацій у галузі бібліотекознавства та наукознавстві.

У низці досліджень підкреслюється особлива роль бібліотек у сучасному глобальному інформаційному просторі щодо формування книжково-журнальних і газетних фондів та бібліографічних видань, інформаційно-довідкових електронних ресурсів бібліотек як джерельної бази дослідження книги та періодики, реалізації інформаційно-довідкової ролі бібліотек в електронні ресурси (віртуальні бібліотеки і архіви часописів та газет, інформаційно-аналітичні ресурси в мережі Інтернет).

В. О. Ільганаєва розглядає два концептуальні підходи до розуміння соціокомунікаційної ролі бібліотеки: перше пов'язано з обґрунтуванням документаційно-комунікаційної сутності діяльності бібліотек, пов'язаної з документальними фондами, ресурсами, обслуговуванням (Ю. Н. Столяров [224–225], А. В. Соколов [217–219]); друге – з формуванням уявлень про бібліотеку як базову соціокомунікаційну структуру, яка концентрує комунікаційну культуру суспільства і забезпечує комунікаційні процеси з використанням документів, інформації та знанням (В. О. Ільганаєва). У найбільш розвинутому виді вона схиляється до думки, що бібліотека являє собою багаторівневу соціально-комунікаційну структуру, що забезпечує документально-інформаційну і когнітивно-комунікаційні функції [64, с. 50–51].

Теоретичні аспекти трансформаційних змін бібліотек під впливом активного розвитку соціальних комунікацій розглянуто в колективній монографії «Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій» [9], виданої у 2010 р., представлений аналіз теоретичних та прикладних проблем трансформаційних процесів як у галузі соціальних комунікацій узагалі, так і бібліотечно-інформаційній справі зокрема. Відображено загальносистемні аспекти бібліотечної діяльності в умовах становлення системи соціальних комунікацій та галузеві умови діяльності бібліотек ВНЗ, організаційно-функціональні, технологічні і управлінські аспекти, а також підходи, методи та досвід вирішення різноманітних завдань, які виникають у процесі наближення бібліотек до вимог сучасного освітнього простору інформаційного суспільства.

Монографія складається з окремих робіт, що представляють єдину структуру й певну послідовність розкриття актуальної проблематики соціальних комунікацій: аспекти загальносистемного бібліотекознавчого значення (В. М. Бебик, В. Д. Демченко, Т. І. Власова, Т. О. Колесникова, І. Б. Кондратюк); педагогічні аспекти діяльності бібліотек ВНЗ (Т. О. Колесникова, О. В. Пекур, А. В. Мямліна); інформаційні ресурси і корпоратизація їх формування й використання (Т. О. Колесникова, І. Г. Перепелиця, В. М. Романова, С. Я. Цимбалюк, Л. В. Дубчак); проблеми і задачі інтелектуалізації бібліотек ВНЗ (Л. В. Савенкова, С. А. Назаровець); управлінські питання і менеджмент (Т. П. Ткаченко, Л. О. Бояріна, Л. Г. Влащенко, Т. Б. Грищенко, О. М. Никитенко); конкретно-прикладні аспекти роботи в умовах електронного бібліотечного середовища (Л. П. Семененко, Н. В. Непран, С. Ю. Кирко, С. М. Яшанов).

У вступній статті В. О. Ільганаєва звертає увагу, що авторами цієї колективної монографії є переважно працівники вищих навчальних

закладів (ВНЗ), тобто безпосередні наглядачі та учасники процесів, що відбуваються у бібліотечній сфері в сучасних умовах. Останнє є результатом усвідомлення сутності механізмів розвитку бібліотек як соціально-комунікаційних організацій. Автори демонструють розширення аспектів міждисциплінарної та міжнаукової взаємодії бібліотекознавства, а також основних напрямів інтеграції бібліотек в інформаційно-комунікативну підсистему суспільства [9, с. 3].

Бібліотекознавство, як вважають дослідники, вийшло за межі вузько відомчої проблематики, переглядає обсяги предметної галузі та теоретичні засади, перетворюється на дисципліну документально-комунікаційного циклу, залучає методи споріднених дисциплін, розвиває теорію масових комунікацій. Колективна думка авторів монографії свідчить, що від часів глобальної інформатизації, яка охопила суспільство в останні роки XX ст., позначились основні точки дотику всіх соціально-комунікаційних структур, що забезпечують процеси збору, обробки, зберігання, передачі, представлення та поширення соціально значущої інформації в будь-якому вигляді: звук, письмо, відображення, рух тощо. Інформаційно-технічні інновації стали фактором реструктуризації в комунікаційній підсистемі суспільства в цілому і в окремих її підсистемах.

У докторській монографії та дисертації Г. В. Шемаєва ґрунтовно розглядає електронні ресурси бібліотек України національного, регіонального, галузевого і спеціалізованого значення, до яких вона віднесла різні їх форми: електронні журнали, бібліотечні електронні каталоги, бази даних, електронні бібліотеки, репозитарії, портали, недокументні засоби наукової взаємодії у формі дискусійних груп, форумів, телеконференцій тощо. Такий підхід вона обумовлює потребою об'єднання всіх засобів комунікації, які здійснюють вплив на розширення діяльності бібліотек. Соціально-комунікаційний потенціал бібліотек дослідниця розкриває як інтеграційний фактор у системі наукових комунікацій, визначає історико-культурні традиції бібліотечної діяльності в системі науки та здійснює вивчення сучасних підходів до інформаційного забезпечення науки, включаючи формальні та неформальні комунікації, поєднує лінійні та нелінійні засоби і форми комунікації тощо. Вона характеризує стан вітчизняної науки, інформаційну інфраструктуру науки, особливості діяльності наукових бібліотек України та бібліотек вищих навчальних закладів, визначає вплив електронних ресурсів бібліотек на стан інформаційного забезпечення потреб вітчизняної науки тощо.

Важливим є уявлення про систему наукових комунікацій, канали і засоби в цій системі, трансформацію бібліотек в умовах диверсифікації

комунікаційної сфери науки та медіації наукового простору, розкриває вплив електронних каналів і засобів, які сприяють багатомірному поданню інформації та нелінійному її сприйманні, на діяльність бібліотек у системі наукових комунікацій. Серед основних стратегій розвитку електронних ресурсів бібліотек України вона називає управління електронними ресурсами на засадах стратегій професійної комунікаційної взаємодії бібліотечних фахівців в електронному середовищі, презентації наукових здобутків в електронному середовищі, із розширенням електронних форм подання результатів наукових досліджень та засобів наукової взаємодії, збільшенням типів та видів універсальних, галузевих, предметно-орієнтованих електронних ресурсів у національних і глобальних мережах [261].

У працях Н. Е. Кунанець звертається увага на такий важливий аспект дослідження можливостей ресурсної бази наукової бібліотеки як поняття консолідованого бібліотечного інформаційного ресурсу [105, с. 181–188], який дає змогу кумулювати багатоаспектні джерела інформації та опрацювати систему управління ним з метою диференційованого надання бібліотечно-інформаційних послуг користувачам з різними інформаційними потребами та обмеженими можливостями. Для цього необхідно відповідне орієнтування на розробку та адаптацію спеціальних інформаційних технологій для усунення інформаційних бар'єрів для користувача [104, с. 7–12].

Значний внесок у розробці проблеми належить вченим НБУВ, які опрацьовують питання забезпечення активного входження бібліотек у процеси формування суспільства знань шляхом розвитку та вдосконалення методів, засобів та інструментарію організації, упорядкування та забезпечення якісно нової системи доступу до знань, накопичених у документально-інформаційних фондах бібліотек, і тим самим стати активним суб'єктом сучасних соціальних комунікацій.

У низці монографій, написаних такими дослідниками як О. С. Онищенко, В. І. Попик, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна, О. Д. Рябоконь, Ю. М. Половинчак, Н. С. Вітушко, С. В. Горова, Л. Й. Костенко, К. В. Лобузіна, Л. А. Чуприна, Д. В. Бондаренко та іншими, розкривається процес перетворення наукових бібліотек у частину інформаційного середовища та зростання ролі бібліотек в управлінні глобальними ресурсами, у створення умов для оперативних інформаційних обмінів на базі структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів тощо [70, 196, 97, с. 45–60].

Питання створення засобів якісно нової системи управління знанням, що міститься в документально-інформаційних ресурсах

наукових бібліотек, є основною проблематикою наукових досліджень К. В. Лобузіної, яка захистила докторську дисертацію, вирішуючи питання методологічних і практичних засад ефективного механізму інтеграції інформаційно-комунікаційних та бібліотечних технологій для забезпечення формування знаннєвих ресурсів бібліотек як упорядкованих інформаційних комплексів з інтелектуальним доступом.

Нею запропоновано науково-організаційні та науково-методичні засади опрацювання документного масиву книжок, газет і журнальної періодики за допомогою інтеграції бібліотечних та комп'ютерних технологій, які реалізують інтелектуальний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки. Ці ресурси розглядаються як інтегрований інформаційний об'єкт бібліотеки і перетворюють її книжкові фонди у базу знань, де відбувається накопичення електронних ресурсів та налагоджено ефективний обмін знаннями в процесі документальної комунікації. Такі рішення можуть бути рекомендовані як модельні для створення багатоаспектних бібліотечних інформаційних інтернет-комплексів та корпоративних порталів наукових бібліотек [123, с. 34–41; 125, с. 24 –28; 124, с. 155–164]. Результати дослідження були узагальнені нею в монографії «Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності» (2012) та докторській дисертації [122].

К. В. Лобузіна запропонувала модель опрацювання комплексного документального масиву, який має пройти цілу низку етапів опрацювання: комплектування розділення документального потоку за видовим складом атрибуція об'єктів та визначення форматів їх опису для забезпечення повноти та сумісності їх представлення опис документів та створення необхідних точок доступу введення експертної інформації усунення неоднозначності об'єктів пошуку розкриття змісту документів інтеграція розділеного документального потоку в знаннєвий інформаційний ресурс, забезпечений засобами інтелектуального пошуку отримання на основі бібліотечного сховища знань нових комплексних ресурсів за заданими параметрами. Тим самим така технологія формування бібліотечної ресурсної бази створює передумови для отримання на основі бібліотечного сховища знань принципово нових інформаційних ресурсів і сервісів з визначеними параметрами (видовими, тематичними, персональними, функціональними, ресурсними тощо).

Такий системний підхід до формування бібліотечного інформаційного середовища значно економить зусилля на створення спеціалізованих інформаційних зрізів бібліотечної бази знань, які остаточно сприймаються користувачем як єдиний профільний інформаційний комплекс. У цьому інформаційному комплексі, який вже кілька років

створюється в НБУВ, сформовано інтегрований (або консолідований) ресурс книги і періодики, дисертаційного фонду і фонду авторефератів, який дає змогу з високою ефективністю прогнозувати розвиток науки будь-якого напряму з використанням баз даних книги і періодики та інтернет-ресурсів [123].

Тим самим створюється інтегрована ресурсна база науки, що працює на єдиних технологічних засадах, за єдиними методичними та технологічними принципами, організації комплексу електронних інформаційних ресурсів: наукової електронної бібліотеки та цифрових колекцій на базі кумуляції експертних знань спеціалістів різного профілю.

Важливе значення має оцінка ролі бібліотек у системі створення електронних ресурсів як бази аналізу прогнозування розвитку науки, праці представників інформаційно-комунікаційної сфери знань, зокрема, тих, що досліджують можливості бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень у сховищах даних для встановлення кількісних закономірностей у бібліотечно-бібліографічній діяльності та процесах наукової комунікації, що розвиваються в галузі управління ресурсами періодики. Матеріали щодо розробки системотехнічних засад формування та використання наукової електронної періодики України, що базуються на конвергенції науково-видавничих, бібліотечно-інформаційних і бібліометричних технологій, оприлюднено в колективній монографії фахівців НБУВ, «Наукова періодика України та бібліометричні дослідження» (2014) [144].

Перспектива розвитку комунікаційних можливостей бібліотеки в контексті інформаційних технологій у період формування суспільства знань розвивається в низці наукових праць Л. Й. Костенка [144, с. 45–60], В. О. Копанєвої [93], де аналізуються реалії сучасного комунікаційного процесу в бібліотеках світу та України, показуються досягнення бібліотек у галузі управління електронними ресурсами, перетворення на центр збереження інформаційних ресурсів і періодики зокрема. Л. Й. Костенко підкреслює важливість розуміння вимог суспільства знань до всіх інституцій – вони мають орієнтувати свою діяльність на наукоємні технології. Стосовно бібліотек така ідеологема потребує визначення стратегічного напряму розвитку в них інтелектуальних інформаційних технологій, серед котрих він називає створення бібліографічної інформації з допомогою комп'ютерних технологій, реферативної інформації (приклад – реферативна база «Україніка наукова» журналу «Джерело»), а також інформаційно-аналітичної діяльності (зокрема, спираючись на досвід лідера – Бібліотеку Конгресу США та її спеціальну службу, націлену на усебічну законодавчу та політичну підтримку діяльності Конгресу), що перетворює бібліотеку з

ортодоксально-стабільного суспільного інституту в центр інформатизації і розвиває її прогностичні функції.

Такі функції забезпечуються, як стверджує Л. Й. Костенко, проведенням взаємодоповнюючих бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень у сховищах даних для встановлення кількісних закономірностей у бібліотечно-бібліографічній діяльності та процесах наукової комунікації з метою оптимізації науково-інформаційної сфери суспільства в цілому та розвитку інтелектуальних технологій обробки документів і виділення зі сховищ даних нових знань.

Звертається увага і на техніко-технологічні й організаційні трансформації бібліотечно-інформаційних установ на етапі інформатизації суспільства, які пов'язані зі зміною їхніх функцій від виключно документозберігаючих до таких, які забезпечують доступ до світових інформаційних ресурсів. Так, на думку І. О. Давидової, традиційне розуміння функції бібліотеки як головного утримувача окремого документного фонду змінюється ставленням до неї як до інформаційної установи, котра акумулює зовнішні та створює власні БД. Документно-інформаційний рівень соціальних комунікацій, якого сягає бібліотека, зумовлює диверсифікацію бібліотечного виробництва: від цілісного документа до його фрагментів, текстів, смислів, знань.

Ці зміни пов'язані з розробкою та широким упровадженням дедалі гнучкіших інформаційних режимів і систем, глибокою переробкою документальних потоків, виникненням фактографічних, гіпертекстових, повнотекстових, інформаційних та експертних систем [33, с. 78–84].

Одним з об'єктів аналізу Н. М. Кабанової є фонд дисертацій та фонд авторефератів, що існує в бібліотечних фондах, у тому числі в електронному вигляді в мережевому просторі, і може бути успішно опрацьованим наукометрично та бібліометрично для створення персональних сторінок та оцінок наукової значущості й новизни наукових досліджень [74, с. 50–55; 75, с. 66–69].

Така соціокомунікаційна роль бібліотек надає міцну базу для прогнозування розвитку науки шляхом використання методів бібліографічної ідентифікації наукових шкіл та бібліометричних методик, а також експертного аналізу електронних ресурсів наукового співтовариства, що існують у глобальних мережах [169, 175].

Таким чином, джерельна база прогнозування науки складається з основних видів документальних інформаційних джерел, зокрема авторефератів та дисертаційного фонду як системоутворювального елементу, реферативних та бібліографічних баз даних, за якими можна визначити та ідентифікувати конкретні напрями наукових досліджень,

рубрикаторів і електронних каталогів національних бібліотек, які дадуть змогу визначити наукові центри, що мають внесок у підготовку кадрів вищої кваліфікації, авторів, які опрацьовують актуальні питання нових наукових напрямів. Важливий сегмент – наукова періодика (у вільному електронному форматі), персональні профілі вчених у глобальній мережі. Застосування тезаурусного методу в практиці інформаційного пошуку розширяє використання цієї бази.

Створення такого наукового інформаційного ресурсу дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінки особистості вченого, а й для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних напрямів, збагатить форми електронного спілкування вчених за рахунок включення в ресурси і неформальних каналів спілкування.

Судячи з наявних публікацій, такий ресурс і комунікаційні технології створено в НБУВ та інших національних наукових бібліотеках України, і почався процес його апробації для вирішення таких завдань. Значним фрагментом цього інформаційного комплексу є загальнонаціональний портал «Наука України: доступ до знань», головною метою якого є надання інтегрованого доступу до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек.

Розвиваючи вже існуючий портал «Наука України: доступ до знань», можна досягти значних результатів у створенні соціально-комунікаційного простору науки.

Пропозиції щодо моделі консолідованих інформаційних ресурсів науки стосуються складових порталу, що будуть містити авторитетні файли, розширені довідковою інформацією:

• наукові бібліотеки – реєстр наукових бібліотек України, у якому буде надаватися стисла інформація про бібліотеку та її фонди, місцезнаходження, інтернет-адресу, науково-інформаційні ресурси, відомче та інституційне підпорядкування;

• науково-інформаційні ресурси бібліотек – систематизований за регіонами, типами та галузями знань анотований інтернет-навігатор наукових ресурсів бібліотек України;

• наукові фахові видання – систематизований за регіонами, типами та галузями знань інтернет-навігатор наукових журналів та періодичних України;

• вищі навчальні заклади та наукові установи – систематизований за типами, регіонами, галузями знань реєстр вищих навчальних закладів та наукових установ України, призначений для проведення пошуку центрів наукової підготовки кадрів вищої кваліфікації та наукових видань укра-

їнських наукових установ, пов'язаний із записами авторитетних файлів;

• науковці України – систематизований за званнями, регіонами, галузями знань, відомчим та інституційним підпорядкуванням реєстр науковців України, призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських вчених, пов'язаний із записами авторитетних файлів К. В. Лобузіна, http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656].

Отже, українські бібліотекознавці та бібліографознавці плідно працюють з теоретичними та практичними підходами до створення інформаційного ресурсу науки, де функції її прогнозування відіграють основну роль.

Відштовхуючись від теоретичних узагальнень і концепцій ролі бібліотек в інформаційному суспільстві, вчені вже активно створюють такий ресурс на базі комплексних методів його формування та управління ним. Такий підхід, безумовно, дасть можливість повністю використати новий технологічний базис наукової взаємодії, що потребує об'єднання усіх засобів комунікації та здійснює вплив на розширення діяльності бібліотек, а також сформувати новий напрям формування системи наукового електронного середовища України, пов'язаного з ресурсами та прямими науковими зв'язками, стати повноправним членом глобального інформаційного наукового співтовариства.

6.3. Дисертаційні дослідження та бібліографічні ресурси бібліотек: внесок дисертаційних праць у розвиток наукової бібліографії книги і періодики

Незалежність України відкрила можливості для неупереджених історико-бібліографічних досліджень та корпусних бібліографічних видань без ідеологічних лакун та обмежень, проведення об'єктивних досліджень української книги і періодики XVIII–XX ст., підготовки багатотомних науково-довідкових видань, численних бібліографічних покажчиків, ґрунтовних монографії і спеціальних статей на цю тему, а також електронних ресурсів книги і періодики, що сьогодні активно розвиваються.

Сучасні бібліографічні ресурси формуються з урахуванням розвитку новітніх технологій, створюються електронні каталоги та бази даних на газетні надходження, що, безумовно, допомагає орієнтуватися у фондах книги та сучасній періодиці, оцінити її місце в книжковій та газетній спадщині [70].

Таку роботу очолюють доктори наук, які захистили докторські дисертації у галузі книги, зокрема Л. А. Дубровіна та Г. І. Ковальчук,

директори Інституту рукопису та Інституту книгознавства НБУВ [48]. Проводиться значна робота в галузі публікації наукових каталогів рукописних книг та стародруків, підготовці електронного ресурсу. Кодикологи та археографи, задіяні в підготовці таких каталогів рукописних пам'яток, захистили ґрунтовні дисертації на цю тему, що дало змогу проводити таку унікальну роботу з книгою. Серед них ті, що захистили дисертації з питань рукописної книги: канд. іст. наук О. А. Іванова, канд. філол. наук Л. А. Гнатенко, канд. іст. наук О. М. Гальченко, канд. іст. наук Т. А. Бургомістренко (Добрянська), канд. іст. наук М. М. Кольбух, канд. філол. наук К. Е. Чернухін, І. А. Сергеєва, канд. іст. наук Е. С. Клименко та ін. Понад 10 років проводиться заповнення бази даних «Кодекс» відомостями про рукописну книгу XII–XVII ст., надалі планується поповнення бази даних інформацією про рукописні книги XVIII ст. Бази даних розглядаються як основа Державного реєстру національного культурного надбання України та науковий ресурс з історії книги та писемності в Україні.

Напрям створення науково-інформаційних ресурсів на стародруки та рідкісні видання також є різновидом бібліографічних ресурсів. Заповнюються бази даних стародруків, надрукованих кириличним, латинським, гражданським шрифтом, палеотипів, українських видань, надрукованих латинським шрифтом, рідкісних видань XIX–XX ст., мініатюрних видань, книгознавчих та історико-культурологічних видань, що проводиться особами, які захищали кандидатські дисертації, – канд. іст. наук Н. П. Бондар, І. О. Римарович, О. М. Колосовська, М. К. Іваннікова, І. Б. Качур, Т. Є. Мяскова, О. С. Рабчун та ін. [48].

Значний бібліографічний ресурс характеризує й формування електронних каталогів спеціалізованої літератури за різними напрямами книжкової спадщини: музичної – канд. іст. наук О. А. Вакульчук, Л. В. Івченко; образотворчої, картографічної, колекцій та зібрань.

Привертають увагу і спеціалізовані багатотомні видання української книги кінця XVIII – 20-х років XX ст.: «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923» та «Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги», «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» [керівники В. Ю. Омельчук, Л. І. Ільницька] [326–328, 331–332].

Електронні ресурси газетних видань формуються багатьма бібліотеками, завдання бібліотек – створення корпусу бібліографічних джерел з історії преси та наукової періодики. Важливість створення таких бібліографічних джерел не потребує спеціального доведення, вони є

органічною та незмінною часткою джерельної бази будь-яких наукових студій і дисертаційних досліджень у галузі книги, преси, періодики. Аналіз дисертаційних праць показав, що розвиток бібліографії та дисертацій перебуває у прямому зв'язку, визначає основний вибір тем дослідження та його напрям. З іншого боку, список літератури, оформленої як бібліографічні довідники, поповнюють джерельну базу соціокомунікаційних досліджень.

Документальний ресурс української преси та періодики активно вивчається дослідниками історії преси, які розкривають зміст окремих видань, їхнє значення в історії суспільно-політичного руху та становленні національної ідеї, розвитку культури та загальноукраїнського літературного процесу, визначають роль окремих діячів науки, культури, освіти, видавничого руху в започаткуванні та виданні окремих часописів, внеску в розвиток української журналістики та публіцистики. На цю тему захистилася значна кількість кандидатських та докторських дисертацій за різними напрямами історії преси та періодики, розвинуті засади теорії пресознавства [173].

Ефективне інформаційно-бібліографічне забезпечення наукових досліджень, на наш погляд, передбачає безумовну наявність системи галузевої документної інформації та бібліографічної інформації про неї, що дає змогу проводити систематичне вивчення інформаційних потреб науки, актуальних запитів учених. Таке забезпечення неможливо без наявності наукових бібліотек, які як організована система установ і організацій, що здійснюють бібліографічну роботу за цією галуззю виконують функції ресурсного і координаційного центру для розгортання роботи в межах України, а також на сьогодні створюють електронні ресурси в галузі газет і періодичних видань та прагнуть до формування єдиної корпоративної бібліографічної бази даних, побудованої на єдиних методах і принципах [159].

Стан бібліографічного забезпечення науки та суспільства сьогодні характеризується наявністю різноманітних бібліографічних довідників традиційного друку та електронних ресурсів.

Однією з ознак нового часу став активний розвиток історико-бібліографічного напряму в дослідженнях історії та сучасного стану преси й наукової періодики. У свою чергу всередині цього напряму виокремлюються два типи видань: фундаментальні історичні й філологічні дослідження в галузі бібліографії та серія різнопланових науково-довідкових ресурсів – електронних каталогів та бібліографічних покажчиків.

Перший тип видань розвивається дуже активно, про що свідчить

не лише масштабний процес захисту докторських та кандидатських дисертацій у напрямах філологічних, історичних наук, культурології, соціальних комунікацій. Створилися спеціальні наукові центри пресознавства та історико-бібліографічних досліджень у цій галузі.

Найпотужнішим із цих центрів є Науково-дослідний центр періодики Львівської національної наукової бібліотеки Україниp ім. В. Стефаника [198], створений під керівництвом доктора історичних наук, члена-кореспондента НАН України М. М. Романюка, який за короткий час створив низку праць, що розвиває регіональні аспекти розвитку преси в західних регіонах України [430, 431].

Набули визнання львівські дослідники історії преси Л. В. Сніцарчук, М. В. Галушко, М. М. Романюк, які захистили докторські та кандидатські дисертації, опублікували фундаментальні історико-бібліографічні дослідження, присвячені українській пресі в Україні та світі XIX–XX ст. [434, 435, 383, 384, 375, 387]; В. В. Габор – «Українські часописи Ужгорода (1867–1944)» [373]; О. Р. Дроздовська – Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр.) [377], працюють відомі пресознавці М. Мартинюк, Н. В. Антонюк, Т. Ю. Кульчицька та ін., готуються історико-бібліографічні дослідження «Українська преса в Україні та світі», довідкові видання та матеріали до енциклопедичного словника «Українська журналістики в іменах», історико-бібліографічне дослідження «Українські часописи Львова» тощо.

Науково-дослідний центр періодики ЛННБУ, з метою координації методичних засад опису газет та періодичних видань, створення єдиних підходів до формування бібліографічного ресурсу та вивчення періодичних видань XIX–XX ст., розробив єдину «Схему повного бібліографічного опису періодичного видання». Також запропоновано нову періодизацію журналістського процесу, обумовлено наукові принципи й методи дослідження. Серед пріоритетних напрямів діяльності центру: підготовка та видання матеріалів до національної бібліографії періодики XIX–XX ст., видання ґрунтовних досліджень до майбутньої фундаментальної «Історії української преси XIX–XX ст.» і підготовка видання багатотомного енциклопедичного словника «Українська журналістика в іменах XIX–XX ст.» [199]. Діяльність центру, як вже зазначалося, відзначена активним захистом докторських та кандидатських дисертацій у галузі преси і періодики та соціальних комунікацій у цілому.

Загальноукраїнський контекст розвитку преси в певні історичні періоди розкривається у бібліографічних покажчиках та історико-бібліографічних дослідженнях київського вченого Г. Я. Рудого «Преса України : газети 1917–1920 рр.» [204, 205, 352]; М. І. Мартинюка

«Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914–1939 рр.)» (Львів, 1998); бібліографічному дослідження архівної періодики України 1920–1930-х років І. Б. Матяш [132].

Другий тип видань є науково-довідковим напрямом. Об'єктом цього напряму є окремі газети, часописи, бюлетені, фахові періодичні видання або групи споріднених видань у певній галузі знань, корпусних видань бібліографічних покажчиків газет та періодики (тематичні та хронологічні), що зберігаються у фондах бібліотек, архівів, музеїв.

Цілком закономірно, що в період, починаючи з 1991 р., основна увага бібліографів була спрямована на підготовку тих довідково-бібліографічних праць, що розкривали наявність періодики та зміст тих видань, що впродовж XX ст. перебували під ідеологічною забороною радянських часів, передусім, українознавчій проблематиці, дореволюційній пресі, а також виданням української діаспори [159].

Сьогодні цей тип видань становить міцну сформовану джерельну базу історико-бібліографознавчих досліджень преси та підготовки дисертаційних праць. Специфічною рисою розвитку документально-інформаційної діяльності є її тісний зв'язок із сучасними електронними технологіями.

У період 90-х років XX – поч. XXI ст. відбулися докорінні зміни і в технологічних засадах створення інформаційної бази історії преси та періодики, прискорений сучасний комунікаційний процес у сфері документних ресурсів, зумовлений розвитком електронних технологій та мережевих ресурсів. Інноваційні інтернет-технології дають можливість формувати корпусні покажчики, такі, що спрямовані на розкриття повного репертуару преси та періодичних видань, що виходила в Україні.

Значних змін набувають й методичні засади створення науково-довідкових бібліографічних покажчиків нового покоління, які не обмежуються коротким бібліографічним описом, а повністю розкривають зміст і склад часописів, здійснюють науково-аналітичний опис періодичних джерел преси та періодики як джерела з історії преси, супроводжують видання науковим коментарем або цілісним дослідженням. Так, слід згадати покажчик «Киевской старины», підготовлений М. Г. Палієнко [153–155]. Привертають увагу й специфічні покажчики Б. В. Грановського, зокрема «Джерела українознавства» і бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань [356], а також «Джерела альтернативного українознавства (Європа, 1949–1945 р.)» з аналітичним розписом публікацій щодо природи, історії, етносу, державотворення, культури та виробничих сил України [355].

Одночасно з'явилися численні праці, присвячені дослідженню релігійної преси та релігійних часописів, зокрема в працях таких дослідників, які захищали дисертації, як: В. В. Афанасьєва (релігійна преса сучасної України), М. А Балаклицький (протестантська преса України і медіатизація протестантської церкви в Україні), А. О. Бессараб (періодичні наукові видання релігійної тематики), А. А. Бойко (преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX ст.) та релігійні наукові часописи, зокрема «Труди Київської Духовної Академії»), С. А. Козиряцька (мережеві видання православної, католицької та протестантських церков в Україні), У. О. Колесніченко (християнська дитяча періодика), С. П. Кость (українська греко-католицька преса), І. В. Крупський (преса у державотворенні України), М. А. Левчук (історія релігійної преси і періодики православної церкви Волині), М. В. Лозинський (історія та сучасність релігійної періодики), І. М. Скленар (система сучасної релігійної преси України), С. Й. Хомінський (синтез релігії та екології в релігійній християнській пресі), І. М. Швець (сучасна релігійна преса України) та ін. Дисертаційні праці та бібліографічні дослідження в цих роботах є органічним цілим.

Виняткове значення мають видання наукових каталогів, присвячених релігійній періодиці, зокрема Л. М. Дениско «Релігійні православні періодичні видання XIX – початку XX століття у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [428].

Створення науково-інформаційного напряму представлення газетних джерел та періодики як частини репертуару української національної бібліографії та актуального завдання формування електронного простору України сьогодні є актуальним питанням національних та наукових бібліотек [55]. Електронні каталоги газет, як правило, розкривають поточні сучасні надходження до бібліотек. Ретроспективні покажчики газет та періодичних видань тісно пов'язані з формуванням електронних ресурсів преси як частини науково-пошукового апарату бібліотек, музеїв, архівів та є складовою національної бібліографії України.

Так, електронний ресурс ЛННБУ в межах наукової проблеми «Документальна пам'ять України» реалізує наукову тему та формує базу даних: «Репертуар українських періодичних видань 1907–1939 рр.» у тій її частині, що стосується видань, які зберігаються в ЛННБУ та західному регіоні України. Значний ретроспективно-бібліографічний ресурс підготовлений НБУВ – «Періодичні видання України (газети) 1818–1922 рр.», присвячений розкриттю видань, які відігравали різне значення в громадсько-політичному житті як культурно-просвітні, ліберально-буржуазні, демократичні, прогресивні видання, містить опис

республіканських, губернських, повітових, міських, транспортних, військових видань, газети різних товариств, комітетів та організацій, видання тимчасового й разового характеру, а також додатки до газет [10].

Найбільший фрагмент, представлений корпусними виданнями, це бібліографічні покажчики газет та періодичних журналів, що зберігаються у фондах: НБУВ (газети України, неформальна преса, зарубіжні видання) [390–394, 404, 426–420], Національна парламентська бібліотека України [397–398], ХДНБ (російськомовна періодична преса України, каталоги журналів, продовжувані видання) [408–412], ЛННБУ (зведений каталог газет у фондах наукових бібліотек м. Львова (1990–2000 рр.) [374], періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836–1944) [365].

Систематично видають свої покажчики Одеська національна наукова бібліотека (ОННБ) та Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (газети, бюлетені, журнали) [396, 407]; Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара (каталоги журналів, газет, періодичних видань) [395, 399, 400–401]. Привертає увагу корпусне видання зведеного каталогу-довідника місцевих періодичних видань 1839–1917 рр., наявних у фондах Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Чернігівського державного історичного музею ім. В. В. Тарновського, Державного архіву Чернігівської області [366].

Крім бібліотек, каталоги періодики видають й інші установи, які мають фахові бібліотеки, зокрема, каталог періодичних видань 1772–1940 рр. бібліотеки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя [402], а також бібліографічний огляд за матеріалами періодичних видань 1971–2007 рр. Центрального державного науково-технічного архіву України [413].

Окремий розділ становлять видання бібліографії наукової періодики, зокрема, розкривають фонди бібліотек: періодичні та серійні видання Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1885–1939) [423]; періодичні видання НАН України [421]; зарубіжні періодичні видання у фондах НБУВ та бібліотек науково-дослідних установ НАН України у вигляді систематичного покажчика [416–420]; наукові періодичні видання України, підготовлені Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації [421]; педагогічна та психологічна бібліографія, підготовлена Державною науково-педагогічною бібліотекою України ім. В. О. Сухомлинського АПН України [422]; періодичні видання з агрономії в Україні, підготовлені Державною (нині національною) науковою сільськогосподарською бібліотекою НААН України

[415, 424, 425]; бібліографія архівної періодики [132].

В окрему рубрику виділяються бібліографія обласного та регіонального рівня, що розкриває зміст певних часописів різної проблематики. Серед них: релігійної – періодичні видання Чернігівської єпархії, як додаток до «Черниговских епархиальных известий» (1906–1911), «Вера и жизнь» (1912–1917), виданого Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Чернігівським державним педагогічним університетом ім. Т. Г. Шевченка, Чернігівською державною обласною універсальною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка [433], а також газетних фондів бібліотек Сумщини [368], Катеринославщини [364], Поділля [370].

Окремі бібліографічні покажчики журналів та часописів, зокрема журналу іноземної літератури «Всесвіт» у XX сторіччі (1925–2000) (уклад. О. Микитенко, Г. Гамалій) [429]; Бібліографія журналу «Схід» (1995–2006) (уклад. В. С. Білецьким та ін.) [427]; журналу літератури, мистецтва і критики «Арка» (1947–1948 рр.) (уклад. Н. В. Казакова [та ін.]) [426]. Серед бібліографічних видань можна знайти й такий вид бібліографії як бібліографічний посібник Б. І. Чернякова, присвячений періодичним виданням учнівської і студентської молоді України XIX – початку XX ст. [436].

Склад бібліографічних покажчиків показує значний спектр наукових та інформаційних видань загальнонаціонального й регіонального рівнів, розкриває фонди бібліотек, архівів, музеїв як на комплексному рівні, так і на рівні бібліографії окремих журналів, часописів, газет.

Огляд бібліографічних джерел, створений у бібліотеках, архівах, музеях, у тому числі й унаслідок дисертаційних досліджень, є важливим для усвідомлення бібліографічного аспекту дослідження дисертацій у контексті розвитку бібліографознавства [156].

Що стосується бібліографознавчого аналізу дисертацій, то оцінка новизни обумовлюється не тільки якістю бібліографії як безпосередньої вимоги до апарату дисертації, а й значним практичним виходом – кваліфікованим джерелом бібліографічного знання, на який можуть спиратися наступні дослідники і самі бібліографи – для підготовки бібліографічних посібників та електронних ресурсів національної бібліографії. Водночас спостерігається важлива тенденція і якісного впливу дисертаційних праць на розвиток бібліографії, а наявність професійних бібліографів у колі кандидатів та докторів наук, які захистили дисертації в галузі історичних та філологічних дисциплін, значно збільшується.

Значний внесок у розвиток цього процесу належить таким дослідникам як К. М. Курилишин, Г. Я. Рудий, Л. І. Головата, Б. І. Черняков,

М. М. Романюк, О. П. Анікіна, А. М. Волобуєва, О. Д. Школьна та ін.

Цей процес сприяє здійсненню фундаментальних історико-бібліографічних досліджень, як наприклад, К. М. Курилишина «Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944)» [108], підготовка котрого передувала захисту. Інші приклади – бібліографічний покажчик Г. Я. Рудого «Преса України: газети 1917–1920 рр.» [205], який вийшов за результатами дисертаційного дослідження, так само як і ситуація з дослідженнями В. В. Габора, який захистив дисертацію в 1997 р., а в 2003 р. видав бібліографічний покажчик «Українські часописи Ужгорода (1867–1944)» [24, 525]; Л. І. Головатої, яка підготувала покажчик видань Товариства «Просвіта» у Львові (1868–1939) [376]. Значний досвід у підготовці бібліографії мав Б. І. Черняков, який опублікував покажчик «Періодичні видання учнівської і студентської молоді України XIX – початку XX ст.: джерела дослідження», «Окупаційна і легальна періодична преса в Україні 1941–1944 рр.» [436].

Біобібліографічна діяльність М. М. Романюка започаткувала розвиток пресознавчих досліджень у ЛННБУ ім. В. Стефаника в працях М. В. Галушко, Л. В. Сніцарчук, створення спеціального Науково-дослідного центру періодики, який відзначився глибоким розвитком історико-бібліографічних досліджень та серіальних публікацій у Західній Україні та у світі [434], періодики Західної України 20–30-х років XX ст. [381], а також бібліографії преси Львова [383–384] тощо.

Серед проаналізованих дисертацій зустрічаються праці, що свідчать про значну роль бібліографії у дисертаційному процесі. Серед них вже згадані дослідники: М. М. Романюк, який захистив дисертацію «Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.)» і отримав ступінь доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.06; В. В. Габор (став кандидатом філологічних наук за спеціальністю 10.01.08), Л. І. Головата, яка стала доктором історичних наук за спеціальністю 07.00.01, а також Н. М. Кулеша, яка підготувала покажчик видань «Українські періодичні видання в Німеччині 1919–1945» [103].

На базі бібліографічних досліджень кандидатські дисертації захистили: О. П. Анікіна, яка опублікувала покажчики «Періодичні видання з агрономії в Україні. 1918–1940: Журнали, “Бюлетені” “Вісті”, “Наукові записки”, “Збірники наукових праць”, “Труди”» та «Періодичні та продовжувані видання з агрономії на Полтавщині (XIX–XX ст.)» [424–425]; Ю. О. Романишин, який опублікував покажчик «Газети у фондах наукових бібліотек м. Львова (1990–2000 рр.)» [374]; О. Д. Школьна, яка присвятила дослідження бібліографії Катеринославщини та Полтавщини [364, 369] та ін.

Інша площина – аналіз використання значної кількості бібліографічних покажчиків газет та журнальних періодичних видань у дисертаційних дослідженнях. У цілому дослідження показало, що в 90-х роках дисертанти активно використовували опубліковані бібліографічні джерела, а також проводили самостійний пошук бібліографічних джерел. Використання в дисертаціях загальнодержавних тематичних та бібліографічних джерел показує дуже високий ступінь включення цих бібліографій у список використаної літератури. Водночас підготовка деяких дисертацій до появи таких бібліографій супроводжувалася лакунами в джерельній базі (з позицій сучасного знання), що, безумовно, було пов'язано з недоступністю інформаційного характеру і відсутністю опублікованих покажчиків, що достовірно розкривали фонди бібліотек.

Активне використання бібліографії сучасної преси як джерельної бази, що верифікує результати дисертаційного дослідження, зафіксовано в більшості випадків у дисертаційних працях з історії періодики, проведено бібліографічну реконструкцію всіх випусків, зокрема періодичних видань, а іноді й складу періодичного видання (майже 75 % дисертацій, присвячених конкретному виданню).

Найбільший показник використання стосується таких загальноукраїнських видань Книжкової палати України: «Друковані засоби масової інформації України» [333–343], а також вже вказані «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліографічне дослідження» та «Українські періодичні видання XIX–XX ст. в Україні та світі» [349, 350, 354].

Різні тематичні та хронологічно окреслені дисертації також показують значний відсоток використання покажчиків, наприклад, дослідження жіночої преси і періодики супроводжувалося використанням покажчиків «Сучасна жіноча преса в Україні» (1998) [344]; преса і періодика війни – використовувався довідник Б. В. Грановського «Джерела альтернативного українознавства (Європа, 1939–1945 р.)» – періодичні видання української діаспори в Європі, радянської влади та німецької окупаційної адміністрації в Україні, проводу ОУН-УПА тощо за 1940–1945 рр. [355].

Так, активно використовується й поповнюється в дисертаціях «Зведений каталог діаспорних видань» (упоряд. Л. Б. Оленич) [360].

У педагогічних дисертаціях – «Педагогічна наука на сторінках журналу "Советская педагогика" (1937–1991)», «Журнали психолого-педагогічної тематики XIX – початку XX ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського» [422, 415].

Для регіональних дисертаційних досліджень важливе значення

мали бібліографічні покажчики регіональної преси та зведені покажчики газет, підготовлених НБУВ та обласних бібліотек.

Під час вивчення зарубіжної періодики використовувався продовжуваний покажчик НБУВ «Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2001–2002 рр.)» тощо.

За останні роки багато бібліотек та наукових установ підготували електронні ресурси своїх газетних фондів і періодики та організували на своїх сайтах повний доступ до цієї інформації.

Усе це свідчить про те, що бібліографічні дослідження займають значне місце у вивченні проблем історії української преси та періодики за часи незалежності України, коли активізувалися питання заповнення лакун в об'єктивному осмисленні процесу розвитку національної історії та культури. Особливе значення цих видань пов'язане з тією значною роллю, яку вони виконують як інформаційні джерела масової та наукової комунікації в суспільстві як у минулому, так і в сучасності. На особливу увагу заслуговують бібліографії з історії таких складових періодичної преси як газети, журнали, бюлетені.

Важливість дослідження теоретичних аспектів періодики як історичного джерела розглядалося в працях А. А. Бойко, Г. Я. Рудого, І. С. Грєбцової, В. Є. Сошинської, І. В. Крупського, Л. В. Сніцарчук, І. З. Павлюка, В. Цісака, Ю. В. Колісника, С. М. Лободи та ін., де до наукового обігу було введено широкий масив опрацьованих науково-історичних джерел, зокрема й забороненої досі преси. До особливостей цих праць можна віднести те, що всі вони сприяють інтеграції спеціальних наукових дисциплін, що вивчають пресу, створюють теоретичну основу для міждисциплінарних досліджень, у тому числі й для сторико-джерелознавчого аналізу історії масових комунікацій, сприяють розширенню фундаментальних і прикладних досліджень у галузі історії і теорії культури, літературознавства, соціології і психології наукової творчості, педагогіки й освіти, історії науки й преси, історії науки й техніки тощо.

У низці дисертацій всебічно проаналізовано характерні особливості газетної та журнальної періодики УРСР як політичного й ідеологічного суб'єкта тоталітарної системи, її значення для формування суспільної свідомості, досліджено вплив монопартійності на утвердження одновимірного інформаційного простору. Висвітлено також ідеологічну спрямованість преси, її організаційну роль, показано цілковиту політичну залежність і підконтрольність радянської журналістики, її маніпулятивний характер, розкрито ставлення журнальних ЗМІ до національної культури.

Визначалася й педагогічна роль преси (С. М. Лобода) як повноцінного історико-педагогічного джерела, виявлення мотиваційного й прогностичного потенціалу періодичної преси в процесі розвитку педагогічної творчості вчителя.

Аспекти методичного забезпечення наукового опису періодики та її репертуару розглядав М. М. Романюк [202], бібліографічні аспекти іншомовної преси в Україні – І. Ю. Сковронська [215], В. Т. Петрікова аналізувала покажчики місцевих періодичних видань у складі українського бібліографічного репертуару (за матеріалами 20-х років ХХ ст.) [180], специфіка бібліографування періодичних видань Волинської губернії XIX – початку XX століття – І. В. Мілясевич [136] тощо.

Разом з тим сучасний довідково-бібліографічний апарат бібліотек та довідково-пошуковий апарат органів науково-технічної інформації, який є джерельною базою дисертаційного дослідження, постійно розвивається, складається сьогодні не лише з традиційних, а й з електронних ресурсів, бібліографічних та повнотекстових баз даних. На жаль, на сьогодні спеціальні бази даних з історії періодичної преси поки ще не створені, а бібліографічний довідковий апарат потребує вдосконалення. Сама проблематика історії періодичної преси в Україні, як показали наші попередні дослідження, є одним з актуальних напрямів розвитку галузі соціальних комунікацій та соціокомунікаційних аспектів історичних, філологічних, педагогічних наук [136].

Використання цієї бази досліджень та її розвиток є неодмінною умовою розвитку атестаційного процесу в Україні.

Хоча аналіз показав значний відсоток використання в дисертаціях традиційних покажчиків, що розшукувалися та створювалися здобувачами, значна кількість джерел залишилася поза межами дисертаційних досліджень у зв'язку з величезними обсягами першоджерел – газетних фондів. Сьогодні гостро окреслилася проблема наукової періодики, зокрема фахової та створення її електронного ресурсу, що допомогло б зміцнити та розвивати дисертаційні дослідження преси та наукової періодики. Спочатку цей процес був ініційований розвитком системи атестації кадрів вищої кваліфікації та необхідністю створення ресурсу фахових публікацій. Цей ресурс сьогодні зберігається і поповнюється в НБУВ. Маючи бібліографічну основу, він створений як науково-бібліографічна і повнотекстова база даних з постатейним розписом публікацій. Станом на кінець 2015 р. у цій базі даних було занесено близько 2500 журналів, хоча розпис цих журналів відстає від поповнення баз даних, у порівнянні з опублікованими (приблизно 1200 тис. назв, що існують в опублікованих покажчиках).

З огляду на проведене нами дослідження, що показало недоліки бібліографічного забезпечення вивчення преси і періодики, трудомісткість виявлення та дослідження періодики з необхідною повнотою, а також недоліки, що стосуються вимог до дисертаційних досліджень, створення науково-довідкового електронного ресурсу документальної спадщини України, що зберігається в бібліотеках, музеях та архівах держави та поза її межами, є одним з найактуальніших завдань низки сучасних соціально-комунікаційних наук, що охоплюють наукові спеціальності соціальних комунікацій.

6.4. Формування електронного простору науки та інформаційної бази експертного аналізу розвитку наукової галузі соціальних комунікацій (електронна періодика, установи та персоніфікуюча інформація)

Поряд із проблемою вивчення періодики як об'єкта досліджень виникає й питання формування сучасного ресурсу наукової періодики, яка є частиною атестаційної справи, що в процесі експертизи спирається на журнальні публікації результатів дослідження та ініціює створення такого зведеного ресурсу. Це також є комплексним завданням, що вирішується паралельно з формуванням електронного ресурсу як науково-довідкового сегмента інформаційного наукового простору України. Оцінка його стану, змістовна характеристика науково-довідкового та науково-інформаційного напрямів, внеску українських дослідників у його розвиток, лише фрагментарно висвітлена в історико-бібліографічних працях, обмежених предметом конкретного дослідження, вже розглядалася в наших попередніх працях [174].

Важливо підкреслити, що на сьогодні склалися два напрями репрезентації бібліографічної інформації газет і періодичних видань в електронному вигляді, що відрізняються змістовним аспектом.

Перший – створення електронних каталогів газет і періодичних видань у бібліотеках, які розкривають поточні сучасні надходження до бібліотек. Ці ресурси в поточному режимі готують усі великі бібліотеки для розкриття надходжень і поповнення електронних каталогів як частини науково-пошукового апарату бібліотек, що є частиною комплектування.

Другий – формування ретроспективного ресурсу покажчиків газет та періодичних видань, що тісно пов'язані з формуванням електронних ресурсів преси як складової національної бібліографії України і розкриває її культурну спадщину в минулому. Підготовка такого електронного каталогу або покажчиків базується на значній науково-дослідній

роботі з питань виявлення, атрибуції джерел періодики і преси, їх наукового аналізу. У цьому напрямі на сьогодні домінує цифрове копіювання створених бібліотеками покажчиків, а електронний ресурс баз даних представлений обмежено.

Так, електронний ресурс ЛННБУ, що був підготовлений у межах наукової проблеми «Документальна пам'ять України», реалізує наукову тему та формує базу даних «Репертуар українських періодичних видань 1907–1939 рр.» у тій її частині, що стосується видань, які зберігаються в ЛННБУ за західному регіоні України.

Значний ретроспективно-бібліографічний ресурс підготовлений НБУВ – «Періодичні видання України (газети) 1818–1922 рр.», присвячений розкриттю видань, які відігравали різне значення в громадсько-політичному житті як культурно-просвітні, ліберально-буржуазні, демократичні, прогресивні видання. До бази даних включено газети місцевостей, які входили до складу України за сучасним адміністративно-територіальним поділом, а також ті, що входили за поділом 1917–1920 рр. База даних вміщує опис республіканських, губернських, повітових, міських, транспортних, військових видань, газети різних товариств, комітетів та організацій, видання тимчасового і разового характеру, а також додатки до газет. Його подальший розвиток може бути скоординованим для створення спільного корпоративного ресурсу української періодики XIX–XX ст., що зроблено в провідних західних країнах.

У наш час, коли виникло нове мультикультурне середовище, з'явилися телекомунікаційні засоби передачі інформації, що гарантують широкий доступ до представленого в інтернет-мережі ресурсу, швидко змінюються й форми сучасних соціальних комунікацій, які є процесом взаємодії та діяльності багатьох фахівців і суспільних інститутів, спрямованих на розвиток суспільних відносин.

Зі свого боку, ця специфіка періодики вимагає від бібліотек оперативності у створенні науково-довідкового апарату на ці видання, тому сучасний розвиток документально-інформаційної діяльності в бібліотеках пов'язаний із створенням бібліографічних ресурсів періодики і преси на базі сучасних електронних технологій. У період 90-х років XX – поч. XXI ст. відбулися суттєві зміни і в технологічних засадах створення інформаційної бази періодики.

Західні бібліотеки вже три десятки років створюють в електронному режимі свої каталоги періодичних видань на засадах корпоративного опрацювання та репрезентації інформації в національних та міжнародних системах. Наймасштабнішим проектом є Світовий каталог Мережевого (онлайнового) комп'ютерного бібліотечного центру A global

catalog (OCLC – WorldCat) [471]. WorldCat містить документи і матеріали різноманітних форматів (фізичні та електронні): записи книг, відео, періодичних видань, статті, книги, музику, електронні книги, ноти, генеалогічну літературу, культурні артефакти, цифрові об'єкти, веб-сайти та багато іншого, що зберігаються у 57 тис. бібліотек із 112 країн світу, представлені 470 мовами. OCLC співпрацює з національними бібліотеками у багатьох країнах, більше 40 національних каталогів у тому числі Польщі, Австралії та Нової Зеландії [472, 473].

У 1997 р. було розроблено інтерфейс World Wide Web для Онлайнової служби електронних журналів OCLC (OCLC Electronic Journals Online Service), який дає можливість отримати доступ до журналів з великої кількості комп'ютерів при використанні програмного забезпечення Mosaic, розробленого Національним центром використання суперкомп'ютерів (National Center for Supercomputing Applications – NCSA) [473].

У складі WorldCat існує ресурс більш ніж 91 495 журналів із зазначенням їх місця зберігання та повними текстами публікацій. Ці журнали представляють назви, включені до WorldCat і з інших джерел, таких як Gale, EBSCO, H.W. Wilson, the Modern Language Association, the British Library Inside Serials, JSTOR та Elsevier. Пошуковий інтерфейс періодичних видань має такі основні елементи: тема: предметний покажчик; автор: іменний покажчик; назва: слова або фраза з назви статті; назва журналу: слова або фраза з назви статті; стандартний номер: ISBN, ISSN, або шифр Бібліотеки Конгресу США; видавець: слово або фраза з назви або імені видавця [471]. Це величезний ресурс для аналізу й формування досліджень у галузі періодики.

Тому для західного дослідника або експерта не виникає ускладнень під час формулювання та аналізу наукової новизни дослідження, його тематичної значущості.

Проект зведеного каталогу періодики бібліотек Росії виконується Асоціацією регіональних бібліотечних консорціумів (АРБІКОН) при підтримці Міністерства культури Російської Федерації з 2008 р. [182]. Було створено Асоціацію МАРС (Міжрегіональний аналітичний розпис статей) [470], яка почала діяльність з 2001 р. За даними із сайту асоціації (http://mars.udsu.ru), сьогодні проект об'єднує 181 бібліотеку різних систем і відомств, які загальними зусиллями створюють зведену базу даних, що містить повний аналітичний розпис 1473 журналів.

Україна також звернула свою увагу на необхідність створення такого ресурсу. Перші корпоративні об'єднання бібліотек виникли в Україні також наприкінці XX – початку XXI ст., бібліотеки – передплатники

електронних журналів, що вже працювали на засадах певного програмного забезпечення і формували електронні каталоги. Вони були першими учасниками бібліотечного сегмента інтернет-середовища, – новаторами, які усвідомили необхідність кооперації у цій сфері [129].

Ініціатива в цьому питанні була взята обласними універсальними науковими бібліотеками (ОУНБ), які традиційно виконували роль методичних центрів, були відповідальні за ефективне функціонування бібліотечної системи регіону в цілому. Зведені каталоги передплачених періодичних видань можуть публікуватися як традиційні покажчики, а також представлені в електронній формі та доступні для перегляду на веб-сторінках бібліотек (Тернопільська ОУНБ), так і електронна картотека на веб-сайтах бібліотек-координаторів (Луганська ОУНБ та Луганського регіону, Івано-Франківська ОУНБ, Дніпропетровська ОУНБ, Маріупольська ОУНБ, київські бібліотеки, Харківська ОУНБ, Миколаївська ОУНБ тощо). Корпоративні проекти каталогів періодичних видань бібліотек України розвиваються в Дніпропетровську, Запоріжжі [174].

У Києві реалізовано великий проект «Автоматизований зведений каталог періодичних видань бібліотек вищих навчальних закладів м. Київ» [28], а також Національна бібліотека України для дітей започаткувала проект щодо розподіленого розпису передплачених дитячими бібліотеками України періодичних видань [468], медичні бібліотеки створили Міжрегіональну корпоративну систему каталогізації медичної періодики [469].

Для нашого дослідження принциповим є створення зведеної бази даних ресурсу наукових періодичних видань, визнаних фаховими МОН України, під назвою «Україніка наукова», представлений на порталі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (nbuv.gov.ua).

Перехід на електронні технології комплектування та організації ресурсів періодики в наукових, обласних та галузевих бібліотеках надає можливості організації кооперації у питаннях створення бібліографічного ресурсу та баз даних статей на загальнодержавному рівні. Міжнародний досвід свідчить про необхідність об'єднання зусиль великих і потужних бібліотек та бібліотечних асоціацій, які об'єдналися би для розробки єдиної стратегії каталогізації, програмних інструментів та співпраці.

Для розвитку системи атестації кадрів вищої кваліфікації, для прогнозування розвитку науки та затвердження нових наукових тем дисертаційних досліджень важливе значення має розвиток комплексної ресурсної бібліографічної, реферативної, повнотекстової бази науки бібліотек, зокрема, бібліографії періодики та преси, також електронна

періодика та роль наукових бібліотек у формуванні ресурсу періодичних видань.

Сучасні питання електронної періодики, що не має друкованих аналогів і існує виключно в мережі Інтернет, стає дедалі важливішим об'єктом наукових досліджень. У першу чергу ці питання стали об'єктом вказаних нами дисертаційних досліджень, де вирішуються питання еволюції, видів, форм такої періодики та зв'язок цих ресурсів з бібліотечною діяльністю.

Безумовна перевага електронних версій видань, у тому числі періодичних, у зручності підготовки та користування широким колом читачів над паперовими визначається їхньою оперативністю, можливістю долучення до онлайн-хроніки, вільного доступу до інформації незалежно від місця перебування та часу, користуванням архівом видань і можливістю копіювання інформації. Медіа-технології формують новий тип ресурсу періодики, який постійно рухається та розвивається, залучає усі види й форми безпосереднього прямого впливу на читача та його інтелектуальні, культурні інформаційні потреби.

Вчені вже опрацювали комунікаційні засади створення такого ресурсу, сьогодні великий ресурс цих видань існує в онлайн-режимі в Інтернеті [158]. Здається незворотним й поступовий перехід на електронні періодичні видання та відмова від друкованих версій [189].

Питання оцінки ролі електронних журналів та електронних бібліотек як фактора інформаційного розвитку суспільства виникає на початку XXI ст. Захищаються дисертації з питань електронної преси і періодики – вказані дисертації Т. О. Ярошенко «Електронний журнал в системі інформаційних ресурсів бібліотеки: друга половина XX– початок XXI ст.» (2008) [835], де проаналізовано сам фактор електронного журналу як засобу наукової комунікації сучасного суспільства, особливості управління колекціями електронних журналів у бібліотеках, запропоновано технологічну схему й основні принципи даного управління. С. В. Горова проаналізувала періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (на базі аналізу інтернет-видань кінця XX – початку XXI ст.) (2012), з позицій нового перспективного напряму бібліотечної діяльності [542]. У дисертаційному дослідженні Т. В. Симоненко «Мережеве інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень» (2011) обґрунтовано засади створення когнітивно-орієнтованої системи інформаційно-бібліотечного забезпечення, концептуальні засади побудови корпоративної системи мережевого доступу до ресурсів зарубіжних наукових видавництв, технології моніторингу використання та проведення вебометричного ана-

лізу документальних інформаційних потоків [212].

Нею же розглянуті і нові підходи до формування й поширення інформації та знань, у тому числі присвячених репозитарію «Наукова періодика України» [213], створеного в НБУВ, де існує міцна база фахових журналів і збірників наукових праць [214].

Окрема увага цьому питанню приділена Г. В. Шемаєвою, яка підготувала монографію та докторську дисертацію «Бібліотека в системі наукової комунікації: коеволюційні процеси розвитку» (2009) [269], окремі статті [259–262], де вона проаналізувала тенденції становлення та розвитку вітчизняних електронних наукових журналів наукових установ України і узагальнила зарубіжний досвід розвитку цього виду періодики як одного з найважливіших засобів сучасних комунікацій. Вона розкриває стан розвитку електронної періодики станом на 2006 р., коли з 49 499 періодичних наукових видань, 463 існували тільки в електронній формі, а 8505 видань мали дві паралельні версії: друковану й електронну. Г. В. Шемаєва вважає цей ресурс провідним компонентом сучасної системи наукової комунікації. Ці завдання вона бачила в контексті бібліотечної діяльності та формування в бібліотеках систематизованих і структурованих зібрань на засадах нормативно-правової взаємодії з їх видавцями та авторами.

Конкретний досвід формування таких бібліотечних ресурсів та електронних журналів у бібліотеках розкривається в працях таких дослідників як І. Г. Держко [36], де показаний досвід ЛННБУ ім. В. Стефаника і розглядаються питання зручності електронної періодики, її доступності, формування зарубіжних та вітчизняних баз даних періодичних видань.

У статті Н. Д. Аксьонової «Підгрунтя для створення електронних ресурсів газетної періодики на бібліотечних веб-сайтах» [1] (2011) розглянуто вплив інформаційно-комунікаційних технологій, який сприяє переорієнтації друкованих газет та поступовому їх переходу в Інтернет. Нею аналізуються стан переходу ЗМІ на електронні версії у світовій практиці та певну кризу у видавництвах друкованої періодики, перехід на представляння періодики та сайтах видавництв та співпрацю з читачами на засадах двосторонньої комунікації, структура бази даних. Конкретні питання місця електронних журналів у системі бібліотечно-інформаційних послуг та конкретних форм і методів такого обслуговувавння розглядаються в статтях І. О. Лопати [126] (2009).

У статтях А. Г. Федорчука, К. В. Лобузіної, Н. В. Танатар розкривається багаторічний досвід НБУВ у створенні інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ (2011) [241]. У центрі

уваги – питання технології контент-моніторингу засобів масової інформації, створення на її основі нових інформаційних ресурсів. Автори розкривають специфіку нових рішень, зокрема поєднання можливостей інтегрованого середовища сучасної АБІС та роботи аналітиків, що зробило процеси дослідження більш технологічними й зручними, допомогло отримати унікальні інформаційно-аналітичні продукти широкого спектра використання та представлення.

За твердженням колективу авторів монографії «Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища» [196], Україну можна вважати лідером серед країн СНД зі створення мережевих журналів, які не мають друкованих аналогів.

Окремого значення набуває електронний ресурс фахових видань, важливість котрого для системи атестації кадрів важко переоцінити. Первинними нормативними актами для їх започаткування став прийнятий у 2003 р. Вищою атестаційною комісією України «Порядок внесення електронних наукових видань до Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт» і «Положення про електронні наукові фахові видання», затверджене спільним наказом Міністерства освіти і науки України, НАН України та ВАК України № 768/431/547 від 30.09.2004 р. Ці нормативні акти визначили процес взаємодії редакцій електронних наукових фахових видань як інформаційних донорів із НБУВ як технологічним інтегратором: редакції створюють мережеві журнали і передають їх для розміщення в єдиному державному сховищі наукових видань, НБУВ здійснює роботи з приймання та обробки видань і підтримки функціонування сховища на принципах вільного веб-доступу до його контенту.

Мережеві періодичні видання дають можливість підвищення оперативності підготовки та зменшення витрат на видавничу діяльність, істотно розширити аудиторію користувачів, поглибити ступінь інтеграції вітчизняної періодики з глобальними інформаційними системами та одержати нові можливості співпраці над науковими проектами. Однак проявилася й певна дискримінація електронних наукових фахових видань за вимогами кількості обов'язкових публікацій для отримання наукового ступеня. Згідно з Наказом ВАК України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та про їх апробацію» № 178 від 04.04.2000 р., для дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з не менше 20 публікацій за темою дисертації у наукових фахових журналах лише не більше п'яти статей може бути опубліковано в електронних наукових фахових виданнях, а для дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з не менше трьох статей лише одна. На нашу думку, необхідно

збільшувати відсоток публікацій у легітимних електронних журналах.

Наукова електронна періодика має стати об'єктом особливої уваги у зв'язку з новими тенденціями розвитку системи вищої кваліфікації кадрів, її наближення до європейських та світових стандартів та здобуття наукових ступенів та вчених звань, і необхідністю публікації статей здобувачів у світових реферативних та наукометричних базах даних.

Інтеграція зібрань періодики та наповнення цілісного електронного зібрання періодики держави в умовах глобалізації є умовою розвитку науки. В Україні загальнодержавний інтернет-проект інтеграції та формування, постійного зберігання та вільного використання електронних версій періодичних видань реалізує НБУВ. Нормативною базою для ресурсного наповнення є, насамперед, Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [287], де наголошується на необхідності створення «електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках та музеях, науково-дослідних установах з визначенням вимоги щодо обов'язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності та оприлюднення знань, одержаних у процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної та виробничої діяльності вітчизняних учених і фахівців, у загальнодоступних онлайнових журналах і збірниках наукових праць.

ВАК України та НАН України в рамках вищезгаданого Закону підготували у 2008 р. спільний Наказ «Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Цей нормативний акт передбачає, що засновники журналів і збірників наукових праць, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук і на які можна посилатися в статтях та дисертаціях, передають до НБУВ електронні версії видань, а бібліотека безоплатно розміщує їх на своєму сайті і забезпечує до них безкоштовний доступ.

Електронна версія друкованого періодичного видання, що передається до НБУВ, містить: титульний файл у форматі HTML із вихідними відомостями видання (назва, рік заснування, проблематика, періодичність, ISSN, засновник, свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, головний редактор та редколегія, адреса редакції тощо); індексний файл у форматі HTML, у якому наводиться зміст видання з гіпертекстовими посиланнями на повні тексти статей; файли з текстами статей у форматі HTML або PDF. У разі використання формату HTML для текстової частини статті графічні матеріали представляються у форматах GIF або JPG. НБУВ додатково

вводить гіпертекстові посилання на довідкову інформацію про засновників і членів редколегій періодичних видань, що міститься в зібраннях «Наукові установи України» та «Наукові біографії вчених України» (ці зібрання формуються бібліотекою) [97, с. 46–49].

Наявність посилань дає можливість користувачам одержати не лише бібліографічні дані та документальну інформацію про результати наукової діяльності, а й знання про її авторів. Відомості про осіб у загальному випадку містять їх біографічні дані, характеристику внеску в науку, бібліографію праць та повні тексти найзначніших публікацій. Інформація про засновників періодичних видань містить коротку історичну довідку та основні досягнення (зокрема, реалізовані установою інноваційні проекти та створені наукові об'єкти, що становлять національне надбання).

Гіпертекстові посилання, – справедливо вважає Л. Й. Костенко, – являють собою форму реалізації семантичних зв'язків між суб'єктами (індивідуальними та колективними авторами) й об'єктами (періодичними виданнями та публікаціями) системи наукових комунікацій. Їх сукупність утворює семантичну мережу, що є однією з форм представлення знань і сприяння когнітивним процесам, тобто процесам розумового усвідомлення користувачами зовнішньої інформації. Когнітивний напрям розвитку зібрання відомостей про установи, авторів, наукової періодики України спрямований на інтелектуалізацію інформаційного пошуку, що в загальному випадку включає два етапи. Перший з них – інформаційно-когнітивний – орієнтований на отримання знань про предметну галузь, яка цікавить користувача (виявлення потенційних авторів релевантної інформації, уточнення термінології тощо), а другий – інформаційно-пошуковий – на проведення бібліографічного пошуку документів і отримання їх повних текстів [94, с. 46–49].

Інший спектр питань пов'язаний з новими тенденціями розвитку науки та наукової періодики – як оперативного наукового знання, що закріпляє нові знання, здобуті вченим або колективами вчених. У ґрунтовних статтях вчених, зокрема Я. С. Яцківа та А. І. Радченко «Про ефективність видання наукових журналів в Україні» ставляться гострі питання про стан наукової періодики і необхідні трансформаційні процеси, що мають супроводжувати шлях до світової науки, висвітлюють проблемні питання, пов'язані з методами оцінки наукових статей за наукометричними й бібліометричними показниками та підвищенням імпакт-фактора наукових журналів, що дають змогу визначити «ефективність наукового періодичного видання» (імпакт-фактора). Вони відзначають, що імпакт-фактор є терміном вельми розпливчастим – ним

можуть позначати наповнюваність портфеля, розмір читацької аудиторії, комерційну складову, вагомість публікованих у виданні досліджень і статус їхніх авторів, тому необхідно опрацювання питань різних параметрів оцінювання наукового видання та роботи науковця, враховувати специфіку конкретних галузей науки та наукову складову, мати інтегровану оцінку якості видання, але відповідати вимогам світових наукометричних баз [269].

Разом з тим вчені зі світовим іменем радять експертам не оцінювати рейтинг вченого та вагомість його наукових результатів лише за індексами цитування та участі в журналах з високим імпакт-фактором, відзначають неповноту та однобічність представлення такої інформації, у тому числі й у наукометричних базах. Так, у збірнику перекладів статей про бібліометрику відомих світових вчених – математиків, статистиків і біологів, що містять критичну оцінку широко поширених тепер бібліометричних методів оцінки наукової діяльності «Гра в цифирь» або як тепер оцінюють працю ученого, автори показують, до яких невірних висновків може призводити використання таких чисельних показників, як імпакт-фактор та індекс цитованості. Основне місце в збірнику займає звіт «Статистики цитування», підготовлений за ініціативою Міжнародного математичного союзу (www.mccme.ru/free-books/bibliometric.pdf).

Персональний внесок вченого має бути оцінений комплексно, у тому числі й за іншими критеріями. У цьому допомагають персональні сайти та веб-сторінки, до побудови інформаційного наповнення котрих слід відноситися відповідально і наповнювати змістовною інформацією, яка багатогранно характеризує вченого. До аналізу залучаються й відомості проаналізованих у наукометричних системах персональні профілі вчених.

Останнє слово в галузі управління ресурсами періодики, розробка системотехнічних засад формування та використання наукової електронної періодики України, що базуються на конвергенції науково-видавничих, бібліотечно-інформаційних і бібліометричних технологій, було оприлюднено в черговій колективній монографії фахівців НБУВ у монографії «Наукова періодика України та бібліометричні дослідження» (2014) [144].

Досвід фахівців, які формують та вивчають інформаційний ресурс сформованого в Національній бібліотеці України репозитарію «Наукова періодика України», дав змогу обґрунтувати доцільність поєднання якісних і кількісних методів оцінювання результатів дослідницької діяльності вчених і наукових установ шляхом експертного аналізу матеріалів, одержаних під час формалізованого бібліометричного дослідження.

Здійснено розмежування сфер раціонального використання міжнародних бібліометричних систем для поточного моніторингу вітчизняної науки та комплексних наукометричних досліджень.

Завдання належного висвітлення та іміджевого представлення в мережі Інтернет доробку вітчизняних науковців потребує ініціювання проекту створення зібрання їх бібліометричних портретів, які нададуть наочну інформацію про їх напрацювання. Це зібрання в перспективі має стати контентною складовою геоінформаційної системи з картографування української науки

Водночас спостерігаються й пропозиції іншого розвитку функцій бібліотек в аспекті зближення з видавничою справою, спільної популяризації та розповсюдження традиційної книги [232].

Отже, створення інтегрованого ресурсу наукової періодики в Україні та фахових видань з урахуванням сучасних вимог до якості кваліфікаційної наукової праці є необхідною умовою розвитку науки та включення її до світових наукових ресурсів. Цей ресурс дає можливість отримувати повноцінну інформацію про науковий рівень авторів, колективів учених, видавців, напрями актуальних досліджень у науці. Для цього в наукових бібліотеках вже створено всі технологічні умови для його формування та засоби керування цим ресурсом.

Важливим кваліфікаційним механізмом доведення наукової значущості доробку вчених, довіри до отриманих ними результатів є наявність дисертаційної роботи, учнів, монографій та постійних публікацій у різних і бажано профільних наукових журналах, рейтингових за імпакт-фактором, наукометричних системах, створення наукової школи вченого або причетність до цієї школи, а також участь у різних проектах, програмах, наукових конференціях, що засвідчує затребуваність вченого.

Дисертаційні роботи мають найважливіше значення в системі вищої кваліфікації кадрів. У таких працях, де має бути опрацьоване попереднє знання в галузі предмета дослідження та отримане нове знання, доведено його вірогідність, іде також нарощування знання та механізмів розв'язання проблем, що постійно виникають у суспільств з його розвитком. Безумовно, при оцінці наукового внеску вченого не можна абсолютизувати цю систему, однак поки ще вона єдина, що спеціально спрямована на забезпечення довіри до наукового результату.

Хоча ця система сьогодні стає усе суворіше, виникають нові умови та обмеження, вона критикується багатьма провідними вченими, які спостерігають виникнення нових механізмів як обходити вимоги самостійності, новизни, завершеності дослідження, а також відповідності експертних оцінок та висновків реальному внеску вченого у розвиток

науки. Зростання недостойних методів корпоративної єдності наукових колективів під час поширених сьогодні бібліометричних та наукометричних методик, критика критерію оцінки цитування та розробка індексів цитування як псевдооб'єктивних кількісних показників ефективності наукової праці, продовжує хвилювати вчених.

Суб'єктивний фактор в оцінці наукових праць важко проконтролювати, однак прагнення до цього має бути одним з найважливіших у системі державної атестації кадрів вищої кваліфікації. Тут має застосовуватися комплексна оцінка, у тому числі й оцінка наукової ваги наукового керівника, його наукові досягнення та статус у розвитку школи. Статус у розвитку є важливим аспектом оцінки дисертації та школи. Аналіз дисертаційних праць дає уявлення про керівника, опонентів, рецензентів докторських монографій в обмеженому вигляді – станом на момент захисту і не показує динаміки його наукового розвитку, наявність кваліфікації у вузькій професійній ділянці, що її обрав дисертант, а надалі – і наукового розвитку самого дисертанта. Аналітичний матеріал для об'єктивної оцінки статусу вченого і оцінки його потенціалу надає лише його персональний біографічний та інформаційний ресурс, що постійно поповнюється у відкритому доступі в мережі.

Формування такого ресурсу та забезпечення вільного доступу до наукової творчої спадщини вченого та його школи, що формує високий ступінь довіри до авторитету вченого та підтримує його та його учнів, завдяки інформаційним технологіям відкриваються необмежені можливості підвищення статусу та довіри до результатів його наукових досліджень.

У цих умовах і виникає таке явище як підтримка в науковому середовищі формування персональних веб-сторінок у глобальній мережі, що дає змогу поширювати інформацію не лише у своїй країні, а й за її межами, у світовому науковому співтоваристві, а також відповідно оцінити фах вченого.

Сьогодні персональна інформація вчених в Інтернеті бурхливо розвивається і все більше набуває ознак структурованих даних, реалізованих у персональних сторінках окремо і на сайтах офіційних установ, що з успіхом може використовуватися в системі кваліфікаційних оцінок наукового статусу вченого та ефективності його досліджень, розвитку його наукової школи або напряму в науці. Це визначає актуальність такого дослідження для широкого кола наук.

В історіографії цього питання можна виокремити деякі спеціальні дослідження, представлені працями Т. А. Полилової та Л. В. Савенкової [184, 206], які доводять, що персональні сторінки вчених стали невід'ємним компонентом наукового інтернет-середовища, а також

А. Н. Єжова [53], В. П. Здановської [61] та інших, де розглядаються питання бібліометричного аналізу та класифікації персональної сторінки вченого в мережі Інтернет.

Сайти та веб-сторінки вчених є значним джерелом біографічної та бібліографічної інформації, вони дають можливість представити міжнародній науковій спільноті відомості про свою діяльність та ідеї у вигляді опублікованих та неопублікованих наукових праць, що дає змогу вченому вирішувати питання створення власного іміджу в науковому просторі. Разом з тим професійно структурована та заповнена за встановленими принципами сторінка дає можливість не лише покращити імідж вченого, а й значно підвищити рівень кваліфікаційних оцінок під час проведення наукової експертизи доробку вченого, що сьогодні – у період обговорення методик оцінювання наукового доробку вченого та ефективності досліджень наукових установ, зокрема гуманітарних, є важливим питанням розвитку української науки. Тим значущіше є це питання щодо об'єктивних оцінок змісту наукового доробку вченого в умовах панування бібліометричних принципів оцінок та індексів цитування, а також вивчення наукових шкіл.

Одним з різновидів є сторінки на сайтах офіційних установ, пов'язаних з діяльністю вченого, спеціалізованих вчених рад, наукових колективів. Аналіз сайтів науково-дослідних установ, де захищалася і була виконана робота, показує невисокий рівень представлення біографій вчених та викладачів матеріалів. Певне виключення становлять сайти Інституту історії НАН України, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інституту педагогіки АПН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України тощо. Однак на всіх сайтах недостатньо повно представлено бібліометричні профілі вчених, що не може надати повної характеристики наукового доробку шкіл.

Лише в провідних університетах та наукових установах існує науково-біографічний ресурс, який надає можливість у цілому охарактеризувати наукові здобутки вчених, які працюють у цих установах, наприклад Інституту журналістики КНУ, Класичного приватного університету (Запорізький інститут державного та муніципального управління, Гуманітарний університет), Національний університет «Львівська політехніка» МОН України. Переважна більшість сайтів містить короткі біографічні відомості про своїх науковців, а також подають відомості про публікації, архів номерів своїх журналів та фахових видань, на відміну, наприклад, від бібліотек: НБУВ, ЛННБУ, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, які широко використовують можливості демонстрації цифрового ресурсу.

Однак абсолютна більшість сайтів містить лише посилання на роботу спеціалізованих вчених рад, докторантуру і аспірантуру, фахові видання, як наприклад Національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України тощо.

Сайти розміщують різноманітну інформацію про свої наукові досягнення, як наприклад «Розвиток науки про масову комунікацію в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка»; розвиток україністики – Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара МОН України. Але в цілому основна увага закономірно приділяється навчальному процесу.

Важливим атрибутом сторінок на сайтах цих офіційних установ має стати посилання до повнотекстових ресурсів інституційних репозиторіїв, що дає змогу збільшити помітність вченого в науковому просторі, підвищити показники цитованості його робіт. Наявність повних текстів публікацій вченого дає змогу за цитуваннями простежити коло вчених, які активно використовують матеріали проведених досліджень, належність їх до певної наукової школи.

Персональні сторінки вчених стали також важливою складовою міжнародних систем наукової інформації, які представляють в організованому інтерфейсі наукові публікації, зокрема значні наукові інтернет-сервіси ResarcherID, ORCID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic Search, Соціонет, які надають можливість введення та ідентифікації персональної інформації за принципами технологій інтерактивного обміну даними Веб 2.0. Самостійне формування спільнотою вчених наукових онлайнових мереж призвело до появи концепції та відповідного терміну Research 2.0. [169].

Загальна схема метаданих «Персони» містить такі основні структурні блоки як ім'я, дата та місце народження (для історичних персоналій – дата та місце смерті), стать, поточна діяльність, інтереси, попередній досвід, ключові слова, фотографія, резюме, науковий ступінь, вчене звання, проекти (заплановані, поточні, завершені), заходи (конференції, семінари тощо), результати діяльності (розробки, продукти, документи тощо), документи (публікації, видання, веб-сторінки та цифрові ресурси) [7].

У науковому інтернет-просторі адреса персональної веб-сторінки відіграє роль семантичної ланки між публікаціями та їх автором (див. наприклад, персональну сторінку професора В. В. Різуна на сайті КНУ). Ця адреса є необхідним атрибутом метаданих, які повідомляються зовнішнім бібліографічним системам при розміщенні статті на сайті. Саме від персональної веб-сторінки слід відштовхуватися у

процесі пошуку в Інтернеті праць певного автора, при підрахунку кількості цитувань, дослідженні наукових шкіл. Тим самим персональна сторінка повинна поступово перетворитися на ключовий елемент споруджуваної інтернет-інфраструктури науки [27].

Важлива роль формуванню персональної інформації про вчених-дослідників та інтеграції її у пошуковий документний апарат відводиться також у наукових бібліотеках. Прикладом такої інформаційної системи є постійно поповнюваний авторитетний файл «Учені Білорусі» авторів наукових публікацій, який розроблено та підтримується Національною бібліотекою Білорусі.

Для формування персональної інформації та її інтеграції з авторитетним файлом наукових та освітніх установ розроблена детальна анкета вченого, яка надає вичерпну інформацію про персоналію дослідника: ПІБ російською мовою; ПІБ білоруською мовою; інші варіанти імені, під якими публікувалися роботи; дата народження за паспортом; місце народження; громадянство; освіта; галузь наукової діяльності; наукові інтереси (протягом всієї діяльності); літературна / інша творча діяльність; якою мовою (мовами) опубліковані роботи; якою мовою (мовами) в оригіналі написані роботи; посади в наукових організаціях; місце роботи; повне найменування структурного підрозділу (факультет, кафедра, лабораторія); займана посада; науковий ступінь; вчені звання; почесні звання; нагороди та премії республіканського або міжнародного рівня; членство в наукових і творчих академіях; членство у творчих спілках (назва, рік вступу / прийняття); бібліографічний опис дисертації; бібліографічний опис найбільш важливих публікацій; бібліографічний опис джерел персональної інформації; ілюстративний матеріал (фотопортрет); інтернет-адреса персонального сайту; інтернет-адреса офіційної персональної сторінки сайту установи; адреса електронної пошти; за наявності родичів, які мають науковий ступінь / вчені звання, вказати їх анкетні дані; додаткова значуща інформація; контактні телефони. Зібрана в авторитетному файлі розгалужена семантично пов'язана інформація надає вичерпні відомості про наукові колективи, наукові династії, публікаційну активність вчених тощо [467].

Джерелом інформації для визначення структури персональних сторінок вчених та характеру формування біографічних матеріалів можуть також стати міжнародні бібліотечні формати персональних записів. Як зазначають фахівці у галузі укладання контрольованих точок доступу до персональної інформації І. П. Антоненко, Ф. Бурдон (F. Bourdon), О. М. Яценко, найбільш розробленими та поширеними форматами представлення інформації про особу є бібліотечні авторитетні файли (UNIMARC/Authorities) [2; 267, с. 215–230; 270, с. 71–77].

У контексті дослідження наукових шкіл визначною є наявність персоналії ученого-лідера (доктора наук), який є засновником наукового напряму (програми), навколо якого формується науково-творче об'єднання кількох поколінь учених. Характерними ознаками такої наукової школи є також: наявність сталих традицій, сформованих у науковому колективі, згуртованість навколо успішного розв'язання соціально і професійно значущої наукової проблеми, ефективність функціонування школи, свідчення чому – якість та кількість фундаментальних і прикладних наукових досліджень, підготовлених і захищених докторських і кандидатських дисертацій, опублікованих монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, наукових фахових статей тощо. Особливо важливо це для молодих галузей наук як соціальні комунікації.

Наукові школи в науках соціально-гуманітарного циклу та книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, які є інтегрованою спеціальністю, мають особливості формування й розвитку, відмінні від наукових шкіл у природних, точних і прикладних науках («розмита» наукова парадигма, індивідуальний характер досліджень, багатовекторність складу наукової школи тощо). Тому інструментарій виявлення наукових шкіл соціогуманітарного профілю включає бібліографічні та бібліометричні методи аналізу цілого спектра публікацій, серед яких Т. В. Захарчук визначає найбільш інформативні: 1) інформація про наукову школу в публікаціях представників професійної спільноти, професійних енциклопедіях і довідниках; 2) інформація у публікаціях представників наукової школи відомостей про зв'язок зі школою та її склад; 3) співавторство публікацій; 4) взаємне цитування публікацій; 5) наукове керівництво дисертаційними дослідженнями; 6) подяки та посвячення у наукових виданнях [59–60, 257].

Відповідно до висновків дисертаційного дослідження О. Б. Пенькової найбільш перспективними методами бібліометричного аналізу документально-інформаційного потоку у бібліотечній практиці є комплексний кваліметричний аналіз, який у першу чергу використовує статистичний метод, метод підрахунку кількості публікацій та метод цитування, на виявлення персональних зв'язків учитель-учень та аналіз перехресних посилань між спеціалістами певної галузі досліджень [178].

У багатьох випадках, як показало наше дослідження, необхідним елементом метаданих персональних веб-сторінок вчених мають бути такі додаткові інформаційні елементи, як: членство в редакційних колегіях журналів (назви журналів), зокрема фахових; пов'язані науковими зв'язками особи (наукові керівники, опоненти, редактори, рецензенти,

учні, співавтори, професійні колеги), представники наукової династії, список усіх публікацій вченого та публікації про його життя і творчість із зазначенням посилань до електронних версій документів. Персональні дані кола осіб, пов'язаних науковими зв'язками, слід доповнити інформацією про: місце роботи, фахову спеціалізацію, назви дисертаційних досліджень та спільних проектів. Зазначення членства в редакційних колегіях журналів дасть змогу виявити коло фахової періодики, яка може бути об'єктом дослідження для виявлення творчих наукових колективів. Наявність повних текстів публікацій дасть змогу дослідити коло цитованих авторів, перейти до текстів їх публікацій, побудувати семантичну мережу взаємних цитувань.

На персональних сторінках вчених слід також зазначати інформацію про інтернет-адреси особових профілів у науково-інформаційних системах (ResarcherID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic Search), що дасть змогу дослідити мережу цитування вченого, встановити зв'язки між вченими певного напряму досліджень.

Отже, повнота представлення та оцінки персонального внеску вченого залежить від багатьох складових. Оскільки у світовому науковому середовищі поширеними методами є бібліометричні, статистичні за природою, найголовнішим принципом є залучення широкої джерельної бази для проведення бібліографічної ідентифікації особистого внеску та розвитку наукових шкіл. Самі вчені мають бути зацікавленими у представленні таких важливих джерел як автореферати дисертацій, наукові праці, які в першу чергу підлягають бібліометричному аналізу.

Важливість бібліометричного аналізу діяльності вченого підкреслюють дослідники С. Сен, О. М. Кобєлєв та інші, які вважають, що повний біобібліометричний аналіз має охоплювати: 1) перелік усіх біографічних даних у хронологічному порядку; 2) повну бібліографію публікацій особи; 3) повну бібліографію матеріалів про її життя і діяльність; 4) повний перелік матеріалів, цитованих або використаних ученим у його працях; 5) повний перелік посилань на праці вченого, наведених іншими авторами [208, 79].

Для повноцінного системного дослідження внеску визначених персоналій у розвиток книгознавства України слід також зазначати у вигляді блоку усталених термінів напрями досліджень вчених, що також дасть змогу ідентифікувати коло спеціалістів, пов'язаних спільними науковими інтересами. У літературі такі засоби аналізу діяльності індивідуальної персони дістали назву контент-аналізу або тезаурусного аналізу – зведенні розглянутого тексту до обмеженого набору певних елементів

(слів або словосполучень), які потім піддаються підрахунку та аналізу. В основі тезаурусного методу лежить однойменний метод, широко застосовуваний у теорії і практиці інформаційного пошуку [243].

Слід зазначити, що, незважаючи на розуміння важливості самопрезентації науковців у мережевих соціальних комунікаціях, персоніфіковані сторінки та персональні веб-сайти вчених мають цілу низку недоліків у частині повноти подання інформації, що можна уникнути лише централізованими принципами створення біобібліографічного ресурсу.

Насамперед на персональній сторінці наукового співробітника повинна акумулюватися інформація про результати його наукової діяльності (відомості про публікації, звіти, патенти та ін.). Частина таких відомостей може бути представлена у формі відповідних звернень до бібліографічних баз. Збережені в системі дані повинні бути доступні ззовні (експертам, перевіряючим, колегам, бібліографуючим установам тощо). Такий підхід забезпечує еволюційний розвиток наукового простору «знизу-вгору», а існуючі технології Інтернету дають можливість реалізувати цей підхід вже сьогодні.

Одним з перспективних способів подання відомостей про наукові результати автора на його персональній сторінці є апарат мікроформатів, зокрема – мікродані. Апарат мікроформатів дає змогу перетворити сайт в об'єкт для автоматичної семантичної обробки. Метадані вебсторінок, представлені мікроформатами, стають доступними для краулерів (роботів) будь-якого наукового проекту, що збирає інформацію в узгодженому форматі. Прикладом таких мікроданих для персональної інформації є пропозиції проекту Schema.org, де, зокрема, пропонується свій склад персональних даних. На жаль, цей склад орієнтований на довільну людину, а не на вченого. Наприклад, канонізованими є позиції для відомостей про близьких родичів, але не передбачена позиція для основних публікацій [475].

Ще однією вадою представлення персональної інформації вчених у мережі є множинність персональних сторінок, розміщених на різних сайтах. Головною проблемою тут є необхідність постійної підтримки в актуальному стані багатьох особових сторінок на різних сайтах. Це кропітка та трудомістка робота, яку необхідно здійснювати кожного разу під час зміни наукового ступеня, посади, виходу нових публікацій тощо.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно виробити канонізовані стандарти представлення персональних даних науковця, які могли б постачатись через обмінні формати в будь-які науково-інформаційні та наукометричні системи.

6.5. Модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки

Соціальнокомунікаційні технології у науках про соціальні комунікації є найважливішим об'єктом досліджень. На думку В. В. Різуна, фактично історія та теорія соціальних комунікацій – це історія та теорія соціальнокомунікаційних технологій, які використовуються в різних галузях суспільної діяльності, через що у науковій галузі «соціальні комунікації» й виділено окрему науку «прикладні соціальнокомунікаційні технології». Мова може йти про дослідження використання соціально-комунікаційних технологій, наприклад, в освіті, політиці, науці, медицині, психології тощо. Будь-яка технологія передбачає предмет праці (предмет технологічного впливу, технологічний об'єкт), засоби праці (технологічні засоби), носія технологічних функцій (працівника, колективу тощо), рівень технологічного розвитку суспільства, наявність певної технологічної системи у вигляді теоретичних або фізичних моделей [193]. Сфера соціального комунікування передбачає таку модель організації праці, в основі якої лежить поняття про суспільну комунікаційну систему.

Щодо предмета нашого дослідження, то СКС визначається технологічна система, яка включає певну соціальну структуру як носія функцій комуніканта (атестаційна справа), об'єкт (суб'єкт) впливу – комуніката (наука) та засоби впливу (у нашому випадку – бібліотечні інформаційні системи та електронні ресурси науки).

Таким чином, такі погляди на сутність соціокомунікаційних технологій передбачає як результат дослідження не лише проаналізувати стан, а й створити модель системи ресурсів та комунікаційних зв'язків, що реалізує функції оцінки стану та прогнозування розвитку науки в сучасних умовах великих можливостей інформаційних технологій як здобутків останніх років. Лише сучасна бібліотека з її фондами та інформаційними системами дає можливість проаналізувати стан науки та зробити прогноз її розвитку.

Ми розглянули основні компоненти соціокомунікаційного процесу в галузі розвитку науки та її частини – атестаційної справи в галузі атестації кадрів вищої кваліфікації, а також охарактеризували ресурсну базу науки. Створення такої ресурсної бази та комунікаційних функцій передбачає моделювання відповідної комунікаційної системи, де були б задіяні всі діючі «особи» цього процесу, а також урахування технологічних особливостей (або технології) наукової комунікації.

Значну роль відіграє бібліографічна ідентифікація наукових шкіл. Підбиваючи підсумки розгляду наукових підходів до визначення основних

видів документальних інформаційних джерел (О. І. Воверене, О. П. Вільккіна, Д. А. Рингайтите, Н. Я. Зайченко, Л. А. Литвинова), можна виокремити такі характерні компоненти узагальненої джерельної бази для проведення бібліографічної ідентифікації наукових шкіл:

• автореферати дисертацій, захищених за спеціальністю, які дадуть змогу визначити персональний склад провідних вчених;

• реферативні бази даних, за якими можна визначити та ідентифікувати конкретні напрями досліджень;

• електронні каталоги та авторитетні файли національних бібліотек, які дадуть змогу за тематичними розділами та предметними рубриками визначити авторів та їхні наукові роботи (дисертації, монографії, методичні розробки, довідники, словники тощо);

• фахова періодика, особливо доступна у вільному електронному форматі, яка дасть змогу відслідковувати згадування в тексті публікацій певних імен вчених-лідерів;

• персональні профілі вчених на сторінках офіційних установ, у яких вони працюють (бібліотеки, науково-дослідні інститути, навчальні заклади, наукові центри та асоціації);

• персональні профілі вчених у системах, аналогічних Google Scholar, Microsoft Academic Search, які дадуть змогу відстежити публікаційну активність вчених та визначити мережу взаємних цитувань;

• інтернет-джерела за виявленими науковими напрямами, які можуть бути охарактеризовані усталеними термінологічними словосполученнями [21, 57, 117].

Створення такого біобібліографічного інформаційного ресурсу дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінки особистості вченого, а й для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних наукових напрямів.

За основу побудови моделі розвитку наукової галузі слід покласти принцип персонального (особового) групування документів, а саме бібліографічна та інша фактографічна інформація повинна концентруватися навколо особи науковця. Науковий аналіз інформації потребує її уніфікації та відбору в межах поставленого завдання, моделювання структури досліджуваного об'єкта та його атрибутів.

Сьогодні дослідження та оцінка таких параметрів проводиться в значній частині епізодично та безсистемно. Формування такого відкритого в електронній мережі біобібліографічного інформаційного ресурсу можливо на даному етапі лише на засадах створення порталу на базі провідної наукової бібліотеки України, такої як НБУВ, яка дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінки особистості вченого, а й для діяльності установ, шкіл, напрямів розвитку наукового

знання, для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних напрямів.

Динамічне наповнення інформаційного масиву новими актуальними даними дасть змогу проведення постійного моніторингу показників діяльності окремих вчених та наукових колективів, дасть можливість приймати аргументовані та перспективні рішення в галузі організації науки, підтримки перспективних наукових напрямів досліджень, раціональному розподілі коштів і грантів у галузі соціогуманітарних досліджень.

Таким чином, до основних об'єктів соціокомунікаційного простору науки, необхідних експерту для проведення наукознавчого аналізу, слід віднести: персоналії, наукові установи, наукові колективи і школи, наукові напрями, наукові публікації, наукові фахові видання, науково-дослідні теми і програми. Цей складний процес представлений схематично в запропонованій моделі інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки (див. рисунок).

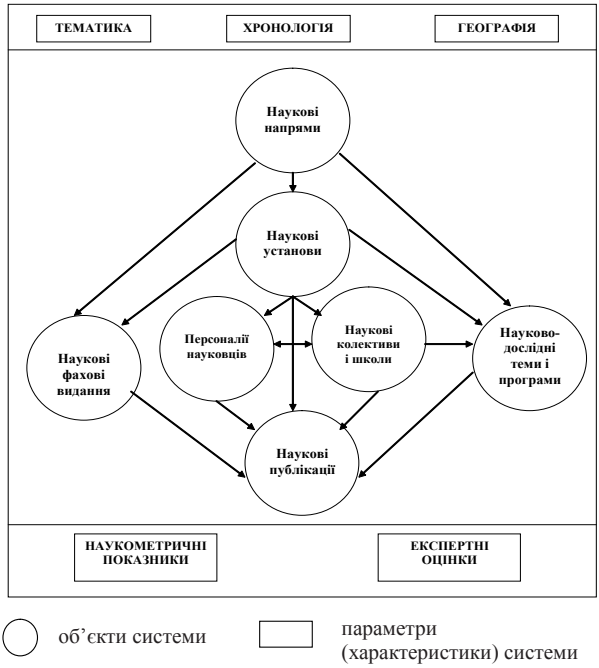

Рис. Модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки

Відповідно, функціональні ланки системи повинні надавати експерту можливість отримати необхідну інформацію, аналізувати та досліджувати зв'язки незалежно від точки входу до системи, а саме:

• переглянути інформацію про персоналії вчених, їх наукові ступені і звання (місце, дата захисту, спеціальність), місце роботи (наукова установа, географічний регіон), публікаційну активність вченого (за тематичним спрямуванням та хронологією), належність до наукової школи, наукометричні показники, рейтинг у наукових соціальних мережах, експертні оцінки, їх роль у науковому процесі (дослідник, експерт, голова наукової школи тощо);

• дібрати всі публікації певної тематики; переглянути інформацію про всіх авторів наукової публікації; отримати наукометричні показники окремої публікації та її експертні оцінки; здійснити перевірку тексту на наявність плагіату; з'ясувати інформацію про наукове фахове видання, у якому розміщена публікація або про установу, де видана монографія; визначити місце захисту дисертації, наукових керівників та рецензентів роботи;

• переглянути спектр періодичних фахових видань за даною науковою спеціалізацією, їх рейтинги та наукометричні показники, склад наукових редакційних рад, установи-засновники;

• отримати інформацію про наукову установу (географічний регіон, тип установи), кількісний та якісний склад наукових співробітників установи (їх наукові ступені, вчені звання, наукометричні показники), публікаційну та видавничу діяльність установи (за тематичним спрямуванням та хронологією), науково-дослідні теми та проекти, наявні спеціалізовані вчені ради та наукові школи, наукометричні показники, експертні оцінки та рейтинги установи у цілому;

• забезпечувати публічний доступ до інформації про результати наукових досліджень, надавати можливість експертам оцінювати та визначати рейтинги діяльності окремого наукового співробітника, науково-дослідної теми або програми, наукової установи, наукового фахового видання;

• містити систематизований покажчик посилань до необхідних довідкових та науково-інформаційних онлайнових електронних ресурсів.

Забезпечення такого функціонального наповнення соціокомунікаційного середовища для експертного аналізу стану наукових досліджень дасть змогу отримувати не лише кількісну формальну інформацію, але також виявляти неявні наукові зв'язки, об'єктивно оцінювати рівень певних напрямів наукових досліджень, запобігати дублюванню науково-дослідних робіт, знаходити експертів та рецензентів, приймати

рішення щодо перспективних або неефективних напрямів наукової діяльності, запобігати особовій та корпоративній упередженості у визначенні експертних оцінок.

Публічний доступ до такого інтегрованого структурованого наукознавчого масиву інформаційних джерел буде також сприяти покращенню суспільного іміджу науки, відкритості та доступності результатів наукових досліджень, полегшенню проведення наукового історіографічного та джерелознавчого пошуку, створенню нових неформальних наукових зв'язків та наукових шкіл.

Важливу роль у формуванні наукового соціокомунікаційного ресурсу науки можуть відіграти національні наукові бібліотеки, які в структурованому та систематизованому вигляді зберігають та надають доступ до джерел наукової інформації (бібліографічно-реферативної, повнотекстової, авторитетної, наукометричної). За умов забезпечення спеціалізованого, орієнтованого на наукознавчий аспект, доступу до джерел наукової інформації, електронні ресурси наукової бібліотеки можуть стати головним компонентом експертної системи наукознавчих досліджень.

Особливості соціальних комунікацій в аспектах наукового дослідження галузі – в їхньому діалектичному взаємопроникненні, багатоаспектності суспільної взаємодії, що розвивається за своїми законами та принципами, засобами діяльності та спілкування залежно від суспільної потреби та наявності комунікаційних інститутів, що виконують покладені на них функції. Теоретики соціальних комунікацій в їхніх різновидах та аспектах вважають, що ця діяльність розвивається як професійна комунікація, що спрямована на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціальнокомунікаційні інститути, служби, а з іншого – організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії.

Отже, як соціально марковані, ці комунікації передбачають взаємодію соціальних інститутів і з соціально визначеними групами людей. Соціальні комунікації утворюються за законами спілкування, але, як і будь-які технологічні речі, передбачають використання наукових знань про спілкування та про все, що використовується для організації суспільнокомунікаційної справи [192].

Крім того, для реалізації своїх функцій соціальні інституції мають взаємодіяти між собою і створювати оптимальні умови для комунікаційної діяльності в цілому. Розглядаючи систему наукової комунікації

в Україні в цілому, можна виокремити елементи системи та засоби взаємодії між ними:

– вчений, який претендує на здобуття наукового ступеня;

– профільний університет (наукова установа), де підготовлена дисертація;

– коло вчених, які здійснюють підготовку кадрів (наукові керівники та консультанти);

– профільна установа, що бере на себе відповідальність за якість підготовленої праці та організує захист дисертацій;

– коло вчених, які беруть участь у проведенні експертизи та захисті (спеціалізована вчена рада);

– особи вчених, які беруть участь у дискусії під час публічного захисту;

– Атестаційна колегія МОН України, як орган, покликаний встановлювати правила, здійснювати контрольні функції за дотриманням цих правил, а також затверджувати результати захисту дисертацій;

– наукова бібліотека, у даному разі НБУВ, що організує комплектування ресурсної бази авторефератів та дисертаційних праць і надає їх у суспільне користування посередництвом спеціальних науково-інформаційних систем.

Ця система наукової комунікації в аспектах розвитку системи підготовки кадрів вищої кваліфікації має зовнішній контур взаємозв'язків.

Бібліотека як соціокомунікаційна система в системі зовнішнього контуру має свій аспект підтримки наукової комунікації як ресурсна база розвитку науки і має внутрішній контур елементів системи та зв'язків між ними.

Елементами цієї системи є :

– наукові видання, що служать джерельною базою розвитку науки і підготовки дисертаційних праць: книжний, газетний фонд, фонд періодики та комплексні електронні ресурси, що організовані за систематичним принципом соціокомунікаційних стосунків та напрямів розвитку науки та створюють ресурсну базу науки незалежно від форми, виду і галузевої спрямованості;

– науково-довідковий та науково-аналітичний апарат (передусім науково-бібліографічний, каталоги, покажчики, інформаційні та аналітичні системи), що виконує посередницьку функцію між автором дисертації та джерельною базою, дає можливість авторам здійснити інформаційний доступ до фондів та ресурсів, а також широкому колу науковців та працівників атестаційної справи перевірити новизну, вірогідність та науковий рівень результатів дослідження.

Фонди бібліотек, завдяки своїй соціокомунікаційній комплексності, містять повну інформацію про стан науки та її розвиток, а також про розвиток атестаційної справи в Україні. Автореферати та дисертації є такими системостворювальними факторами, через котрих здійснюється реалізація функцій наукової інформації про атестаційну справу та підготовку кадрів і розвиток передових напрямів науки.

Вчені, бібліотечні фахівці та інституції, що перебувають у постійній взаємодії, організують зв'язки та беруть участь у науковій комунікації, становлять коло комунікатів та комунікантів, становляться активними агентами інтелектуального спілкування завдяки механізмам та функціям, наданим науковим бібліотекам, покликаним збирати ресурси та створювати комунікаційні мережі, призначені для забезпечення зв'язків у суспільстві, допомагати виконати та прискорити реалізацію функцій багатоаспектної взаємодії між усіма елементами системи у випереджальному режимі.

Комунікаційні зв'язки бібліотеки не обмежуються системою зберігання фондів та науково-інформаційного пошуку джерел.

Бібліотека об'єднує всі елементи зовнішнього та внутрішнього контурів. Поняття «автора дисертації» є багатоманітним. У випадках з дисертаціями в галузі книги і періодики автор дисертацій виступає не лише автором дисертаційного твору, а й автором галузевої наукової бібліографії, співучасником бібліографічного процесу, як бібліографічної соціокомунікаційної технології, оскільки включає у списки джерел повну бібліографію праці за темою дисертації. У 12 % дисертаційних праць автори публікують окремі бібліографії у певній галузі знань.

Тісні відносини пов'язували ВАК України, а сьогодні ДАК МОН України, з головною науковою бібліотекою Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського. Остання є не лише головним зберігачем авторефератів і дисертацій та їхнього використання, а й організатором наукового фонду та наукового ресурсу, який є базою дисертаційних досліджень, а також – ресурсів наукової періодики та наукових фахових видань, затверджених МОН України.

Бібліотека, на відміну від різних засобів у суспільстві, реалізує як суб'єктно-об'єктне спілкування в масово-комунікаційній діяльності, так і суб'єктно-суб'єктний зв'язок між комунікаторами в соціальному спілкуванні.

В умовах прискореного розвитку науки та її ускладнення, необхідності модернізації науки та атестаційної справи виникає об'єктивна вимога формування відповідного бібліотечного інформаційного середовища, створення спеціального науково-орієнтованого ресурсу із

широкими можливостями наукометричного та бібліометричного аналізу та інформаційного управління ним, яка має для цього бібліотечні ресурси, технологічні засоби та кадрові ресурси.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

1. Аналіз дисертацій у галузі книги та періодики, обраний нами як модельний об'єкт розвитку соціальних комунікацій, показав, що в цілому ці дисертації являють собою новий інформаційний масив наукового знання про книгу й періодику як основних комунікаційних посередників, «трансляторів» знання у всіх сферах розвитку суспільства, що визначає структуру соціальних комунікацій у суспільстві, а також формує суспільну свідомість та національну пам'ять. Вперше в історії України знання про історичний процес розвитку України заповнюється об'єктивною і науково обґрунтованою інформацією про розвиток книги та періодики, що до цього часу не відбувалося. Створено оригінальне українське наукове співтовариство, яке рухає українську гуманітарну науку у світовий простір, сформовано нове професійне середовище вчених, наукових керівників, консультантів та опонентів, експертів, рецензентів тощо. Абсолютна більшість дисертацій показує високу актуальність і безперечну новизну напряму в цілому, використання та розробку величезної джерельної бази книги і періодики, зародження нових ідей, концепцій, включення інституту книги та періодики у систему соціальних комунікацій сучасного українського суспільства. Це зафіксовано в значній кількості дисертаційних праць, які відповідають високим вимогам до дисертацій як кваліфікаційних праць, мають як наукове і прикладне значення. Розвиваються наукові школи в процесі брали участь 46 наукових установ – вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, бібліотеки та музеї, а також 65 установ, де дисертація виконувалася. Сто дев'яносто чотири наукових керівника підготували 362 дисертанта, опонували дисертації 348 опонентів. Розвивалася публікаційна активність напряму соціальних комунікацій – станом на 2015 р. у галузі соціальних комунікацій було зареєстровано 24 фахових видання.

2. Разом з тим виявилася низка суб'єктивних та об'єктивних недоліків цього процесу: недостатність теоретичних досліджень тенденцій та процесів у розвитку книги і періодики, як в історичному минулому, так і сучасному суспільстві, що характеризується новими суттєвими особливостями (захищено усього 9 докторських праць, присвячених

книзі і периодиці, з 42 докторських дисертацій у галузі соціальних комунікацій); недостатність розробок важливих аспектів сучасної книжкової культури, і навпаки – дублювання деяких тем, тематична близькість певного кола дисертаційних праць та у багатьох випадках невиразність соціокомунікаційного аспекту або його декларування замість аналізу; недостатнє акцентування на соціокомунікаційному понятті «наукова новизна» та її розпливчатість; зустрічається некоректне формулювання теми, предметного уточнення, хронологічного аспекту в назвах тем, недооцінка впровадження в бібліотечну систему здобутків дослідження книги та періодики тощо. Зміст видавничої діяльності, соціокомунікаційних технологій іноді сприймався як тотожній у різних спеціальностях, що потребує уточнення паспортів декількох спеціальностей соціальних комунікацій. Розробка теоретичних засад соціальних комунікацій у кандидатських дисертаціях, не пов'язаних з аналізом практичної сфери соціальних комунікацій, демонструвала частковий результат і не наблизила соціальні комунікації до реальних розробок теорії соціальних комунікацій в аспектах створення спільної методології та соціокомунікаційного інжинірингу.

3. Діяльність комунікаційних інститутів та вчених, статистика участі вчених в атестаційному процесі свідчить про відсутність розвинутої системи інформування про розвиток досліджень книги і періодики, недостатню розробленість інформаційного простору науки, представленого як доробком окремих вчених, так і розвитком ресурсу науки у вигляді комунікаційних інститутів, зокрема наукових установ та навчальних закладів, де виконувалася та захищалася дисертаційна праця. Відсутня інформаційно-аналітична ресурсна база науки, що розкривала б науковий доробок у масштабах України і надавала б вченим, здобувачам та експертам орієнтуватися у розробленості наукового напряму в його загальному процесі та окремих напрямах, що дало б змогу проводити координацію досліджень у різних науках та спеціальностях галузі.

4. Створення такого багатофункціонального соціокомунікаційного інформаційного ресурсу, що виконував би одночасно функції інформаційно-аналітичної, бібліографічної, біографічної та повнотекстової бази даних як для розвитку й прогнозування науки, так і для проведення експертизи, є назрілим питанням, що можуть вирішити лише великі наукові бібліотеки, які володіють різноманітними документальними та бібліографічними ресурсами та інформаційно-технологічними засобами для таких рішень, як наприклад НБУВ. Соціокомунікаційна роль бібліотек є визначальною для подальшого розвитку науки та системи атестації кадрів України як міцної ресурсної бази книги й періодики,

а також науково-довідкової бази для прогнозування розвитку науки шляхом використання методів бібліографічної ідентифікації наукових шкіл та бібліометричних методик, експертного аналізу електронних ресурсів наукового співтовариства, що існують у глобальних мережі, і реально взяти на себе роль створення загальноукраїнського порталу науки.

5. Джерельна база розподіляється на дві частини. Перша – документальні фонди та електронні ресурси книги та періодики як об'єкт дослідження та розвитку наукового напряму. Як показало дослідження, дисертаційні праці зробили значний внесок авторів у наукову розробку питань наукової реконструкції та бібліографічної репрезентації фондів бібліотек у галузі книги, газетної та журнальної періодики. Однак, хоча за період незалежності було створено значну кількість бібліографічних покажчиків, проте, переважна більшість досліджень базувалася на власному бібліографічному доробку та евристичних методах, і лише інформаційні технології та створення електронного ресурсу дали можливість розширити її для дослідників книги, преси й періодики.

Друга частина джерельної бази стосується прогнозування та експертного аналізу розвитку науки – вона складається з основних видів документальних інформаційних джерел, зокрема, авторефератів та дисертаційного фонду, реферативних бібліографічних баз даних, за якими можна визначити та ідентифікувати конкретні напрями наукових досліджень; рубрикаторів і електронних каталогів національних бібліотек, які дадуть змогу визначити авторів цього процесу, наукові центри та наукові організації і товариства. Важливий сегмент джерельної бази – наукова періодика в електронному форматі, а також персональні профілі вчених у глобальній мережі. Застосування тезаурусного методу в практиці інформаційного пошуку розширяє використання цієї бази. Це дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінки особистості вченого, а й для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних напрямів, збагатить форми електронного спілкування вчених за рахунок включення в ресурси і неформальних каналів спілкування. Створення спеціального порталу надасть необмежені можливості для створення нового типу соціоінформаційного простору науки, який дає можливість виконувати різні функції.

6. Значним фрагментом цього інформаційного комплексу є започаткований у НБУВ загальнонаціональний портал «Наука України: доступ до знань», де передбачений розвиток інтегрованого доступу до бази знань через науково-інформаційні ресурси бібліотек. Інформаційні складові порталу будуть включати авторитетні файли, розширені довідковою інформацією за блоками, що містять систематизовані та

структуровані за регіонами, типами та галузями знань інформацію та інтернет-навігатор: наукові бібліотеки (реєстр наукових бібліотек України); науково-інформаційні ресурси бібліотек; наукові фахові видання (наукові журнали та періодичні видання України; наукові установи (реєстр наукових установ України, пов'язаний із записами авторитетних файлів); науковці України (реєстр науковців України), призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських вчених, пов'язаний із записами авторитетних файлів. На цій базі можливий розвиток спеціального порталу соціокомунікаційного простору прогнозування та експертизи науки, що дасть змогу отримувати не лише кількісну формальну інформацію, але також виявляти неявні наукові зв'язки, об'єктивно оцінювати рівень певних напрямів наукових досліджень, запобігати дублюванню науково-дослідних робіт, знаходити експертів та рецензентів, приймати рішення щодо перспективних або неефективних напрямів наукової діяльності, запобігати особовій та корпоративній упередженості у визначенні експертних оцінок.

7. В епоху стрімкого розвитку інформаційних процесів у суспільстві, де формуються комплексні бази знань, бібліографічна інформація, яка придбала нові можливості для вирішення різноманітних завдань, бібліографія стала не лише методом реконструкції історичного минулого, а й інтелектуальним продуктом, що супроводжує розвиток науки, культури, освіти. Бібліографія стала методологічним апаратом бібліометрії як методу оцінки внеску вченого в розвиток науки. Ця функція бібліометрії набуває усе більшого розвитку в діяльності експертів.

8. Паралельно почала створюватися загальнодержавна система електронних бібліографічних та електронних ресурсів наукової періодики як бази експертного аналізу, що дасть змогу розширити джерельну базу науки та надасть можливість коректно оцінювати внесок дисертантів та наукових шкіл у розвиток нових наукових напрямів, прогнозувати розвиток актуальних напрямів. Виникають спеціальні дослідження щодо еволюції наукового електронного журналу як засобу наукової комунікації, його види, форми, науково-методичне забезпечення та правові аспекти функціонування тощо. Разом з тим, цілком очевидно, що ця проблематика не є вичерпаною для досліджень.

9. Важливим компонентом розвитку соціокомунікаційного простору науки є нова форма презентації вченого та наукових шкіл: персональні веб-сторінки та сторінки на сайтах наукових установ в Інтернеті. Вона є важливим механізмом оцінки значення та ваги вченого, кваліфікаційним механізмом доведення наукової значущості доробку вчених, отриманих ними результатів, що підкріплюється наявністю не

лише дисертаційної роботи вченого, а й учнів, участю в персональних та колективних монографіях, публікаціях у різних наукових журналах, рейтингових за імпакт-фактором, членством у наукових товариствах, наукометричних системах, участю у конференціях, проектах і програмах, у різних системах наукової формальної та неформальної комунікації тощо. Аналіз сучасних сайтів наукових установ та інтернет-джерел показав конче незначну кількість персональних сайтів та відповідних сторінок на сайтах установ, а також недостатню динаміку розвитку біобібліографічних профілей вчених. Це є перспективним напрямом дослідження та практичної діяльності. Персональні сайти та профілі дають можливість оцінити створення наукової школи вченого або причетність до цієї школи. Інструментарій виявлення наукових шкіл соціогуманітарного профілю включає бібліографічні та бібліометричні методи аналізу цілого спектра публікацій не лише вченого, а й кола осіб, пов'язаних науковими зв'язками. Персональні профілі вчених на сторінках офіційних установ, у яких вони працюють (бібліотеки, науково-дослідні інститути, навчальні заклади, наукові центри та асоціації), та у системах, аналогічних Google Scholar, Microsoft Academic Search, які дадуть змогу відстежувати публікаційну активність вчених та визначити мережу взаємних цитувань.

10. Цей інструментарій експертного наукометричного аналізу має бути у першу чергу інтегрований із сучасним глобальним науковим інформаційно-комунікаційним середовищем, яке представлено сьогодні різноманітними компонентами: сайти наукових установ, інституційні репозиторії, інформаційно-пошукові системи наукової інформації, агреговані ресурси наукової періодики, онлайнові каталоги наукових бібліотек, наукові реферативно-бібліографічні ресурси, персональні фактографічні бази даних, наукові соціальні мережі тощо. Виникає потреба у визначенні підходів формування єдиного соціокомунікаційного простору науки як аналітично-інформаційної системи, яка в системному вигляді поєднає всі компоненти, необхідні для вироблення якісних експертних висновків, залучить сучасні веб-технології, що надають доступ до інтерактивних сервісів, реалізуються на основі єдиних портальних рішень, із забезпеченням відповідної системи диференційованого рівня доступу до інформації та аналітичних інструментів. Така система дає можливість об'єднувати, аналізувати і зберігати як єдине ціле інформацію, яка вилучена як із спеціалізованих баз даних, так і із зовнішніх джерел, забезпечує перетворення великих обсягів деталізованих даних в узагальнену вивірену інформацію, яка придатна для прийняття обґрунтованих рішень науковим середовищам та експертам.

11. Модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки має головними параметрами доступу до інформаційних ресурсів тематику, хронологію, географію, наукометричні показники. Тематичний компонент має забезпечувати визначена галузева класифікація знань (за основу може бути взята класифікація спеціальностей МОН України, універсальна десяткова класифікація (УДК) або міжнародний ієрархічний класифікатор напрямів наукових досліджень Google Академія). Класифікаційна схема моделі реалізує зв'язок між собою будь-яких ресурсів системи: наукові напрями діяльності установ та спеціалізованих вчених рад; профільну спеціалізацію науковців; тематичне спрямування наукових публікацій, монографій або фахових періодичних видань. Хронологічний компонент дасть змогу проводити постійний ретроспективний та актуальний моніторинг стану наукової діяльності. Іншим параметром представлення інформації в системі обов'язково має стати регіональний та географічний розподіл об'єктів та учасників наукового процесу. Наукометричні показники мають визначатися за однаковими принципами для всіх об'єктів аналізу, представлених у системі, для забезпечення єдиних параметрів оцінки результатів наукових досліджень. До основних об'єктів соціокомунікаційного простору науки, необхідних експерту для проведення наукознавчого аналізу, слід віднести: персоналії, наукові установи, наукові колективи і школи, наукові напрями, наукові публікації, наукові фахові видання, науково-дослідні теми і програми.

Ресурсною та інформаційно-технологічною платформою для створення такого інформаційного комплексу є загальнонаціональний портал «Наука України: доступ до знань», головною метою якого є надання інтегрованого доступу до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек. Запропонована модель такого комплексу дає можливість розвивати цей портал для забезпечення спеціалізованого, орієнтованого на наукознавчий аспект доступу до джерел наукової інформації, а електронні ресурси наукової бібліотеки можуть стати головним компонентом експертної системи наукознавчих досліджень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сьогодні наукова галузь соціальних комунікацій відіграє важливу роль у розвитку гуманітарних досліджень історії національної та світової книги і періодичної преси на різних етапах розвитку в XIX–XX ст. та сучасності, її ролі, функцій, внеску у розвиток суспільно-політичних, економічних, культурних та державотворчих процесів, національної свідомості та інформаційного простору української науки. Книга і періодика в усі часи були і є актуальними комунікаційними засобами розвитку суспільства, їхнє дослідження традиційно відносилося до гуманітарних наук, передусім історичних та філологічних, а також філософських, політологічних, педагогічних тощо.

З 2007 р. виникає нова інтегрована наукова галузь – «Соціальні комунікації», що об'єднала низку споріднених спеціальностей. Номенклатура цих спеціальностей включала: 27.00.01 – «Теорія та історія соціальних комунікацій»; 27.00.02 – «Документознавство. Архівознавство»; 27.00.03 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»; 27.00.04 – «Журналістика та засоби масової інформації» (нині – Теорія та історія журналістики); 27.00.05 – «Видавнича справа» (нині – Теорія та історія видавничої справи та редагування); 27.00.06 – «Прикладні соціально-комунікаційні технології»; 27.00.07 – «Соціальна інформатика». Декільком спеціалізованим вченим радам провідних наукових та освітніх установ надавалося право підготовки та захисту дисертацій за цими спеціальностями, затверджено паспорти спеціальностей, почали розроблятися інтегровані методологічні засади соціальних комунікацій, новий понятєвий апарат науки, розвиватися напрями досліджень.

Вибір дисертаційних праць як об'єкта дослідження диктувався тим, що дисертація є об'єктивним показником загального рівня розвитку науки, змістовним джерелом її стану в цілому і окремих наукових напрямів, дає змогу оцінити внесок окремих учених, наукових шкіл, певного наукового середовища в особі його представників (керівників, опонентів, рецензентів, консультантів, експертів тощо), а також об'єктивно відображає розвиток атестаційної справи в Україні, характеризує у бібліографічному та наукометричному вимірі розвиток наукової галузі.

Особливе значення має аналіз авторефератів, де в концентрованому вигляді викладено основні ідеї та висновки дисертанта, ступінь новизни й практичну значущість результатів, дотримання вимог до наукової праці, а також містяться ознаки, що представляють параметри науки: персоніфікуючі, кваліфікаційні, галузеві, професійні, часові,

регіональні, науково-організаційні, інституційні комунікаційні – ступінь включення в систему наукової комунікації через публікації, участь у конференціях, семінарах тощо. Це дає змогу оцінити ступінь актуальності праці й характер розвитку наукових напрямів, формування наукових шкіл, опублікованість і визнаність наукових результатів з метою отримання даних про динаміку, структуру, закономірності розвитку та ефективність досліджуваних тем. Усе це визначило місце дисертацій як особливого виду наукових праць у цьому процесі та їх кваліфікаційне значення, що дає змогу досліджувати процес руху дисертаційних праць у галузі соціальних комунікацій у науковому просторі та часі як за формальними, так і за змістовими ознаками й характеристиками.

Книга і періодика, які займають сьогодні майже 37 % дисертаційних досліджень у галузі соціальних комунікацій та є поширеним об'єктом здобування нового знання в інших гуманітарних науках, посідають значне місце та охоплюють надзвичайно широке коло питань історичного та сучасного розвитку соціальних комунікацій у їх різноманітності та складності. Об'єктом книгознавчого аналізу як основного критерію стали книга і періодика як ресурсне джерело та його функції.

Як об'єкт аналізу відібрано 362 дисертації, незалежно від спеціальності, де в назві або анотації було зазначено поняття книги, преси, газетної або журнальної періодики. Це значний за кількістю показник актуальності цього напряму в гуманітарних науках. До аналізу частково залучалися й дисертації, де розглядалася видавнича справа, коли це стосувалося книговидання у його конкретиці або видавничої діяльності певних визначних осіб, які видавали газети та журнали або зробили значний внесок у книговидання. Уся редакційно-видавнича діяльність в аспекті історії та теорії редагування не бралася до уваги, оскільки концептуально це не входило до предмета дослідження.

Методологічні засади і методи дослідження, орієнтовані на нову галузь пізнання – соціальні комунікації, підпорядковані розв'язанню сформульованої проблеми на її модельному об'єкті – дисертаціях, присвячених системі книги і періодики. Вони характеризуються різноманітністю та комплексністю, що притаманні як дисертаційному дослідженню, так і природі книги та періодиці, їх розгалуженою галузевою універсальністю як соціокомунікаційних систем, роллю в історичному минулому, формуванні повноцінної, без історичних прогалин та викривлень, національної пам'яті та сучасній ідейно-духовній та інформаційній трансформації українського суспільства, значенням у глобалізації інформаційних процесів у науці. Дисертаційні дослідження, що вивчають книгу, пресу і періодику як розгалужену комунікаційну си-

стему, є взаємопов'язаними, однак відносно самостійними елементами, що визначає й міждисциплінарний характер самих дисертаційних досліджень та їх аналізу.

Використання міждисциплінарного теоретичного синтезу дає змогу проникнути в галузеву специфіку соціальних комунікацій, зрозуміти реалії дослідження книги і періодики, можливості синтезу ідей і практичного досвіду. Книга і періодика є засобом передачі інформації за допомогою спеціальної технології друку, що створює книжкову, газетну та журнальну продукцію як у паперовому, так і в електронному вигляді та пов'язана із засобами підготовки, сприйняття інформації та її поширення. Це найбільш повно відбиває як історичний, так і сучасний розвиток багатоаспектних векторів соціальних комунікацій, формує перспективи розширення інформаційно-комунікаційних каналів, методів впливу на комунікаційні процеси та поширення знання. Цей розвиток має супроводжуватися якісною зміною відповідних наукових та комунікаційних технологій, усебічного опрацювання такого ресурсу в умовах розвитку сучасного суспільства знань та надання його в користування, що стає найважливішою функцією бібліотек як кумуляторів фондів книг, газет, журналів (періодики) та фондів дисертаційних досліджень, авторефератів, бібліографічних систем, а також інтегрованих електронних ресурсів.

Тому методологічний апарат має включати комплекс наукових підходів та методів, що характеризує розвиток наукознавства, історичних та філологічних наук, теоретичні праці в соціальній комунікації. У методичному апараті дослідження мають значення й комплексні книгознавчі, бібліотекознавчі та бібліографознавчі методики та наукознавчі методичні засади структурування системи науки та її складників, науково-інформаційні підходи, що характеризують розвиток сучасних бібліотек як інформаційних центрів, відбивають інформаційно-комунікаційні аспекти створення системного ресурсу науки та його наукометричного й бібліометричного аналізу, нових форм комунікації. Важливою складовою методології є розробки методологічних та інформаційно-технологічних засад інформаційної та ресурсної функцій бібліотек як комунікаційних установ.

Фундаментальними принципами дослідження є: принципи історизму та наукової об'єктивності, загального зв'язку та взаємозалежності. До загальнонаукових методів пізнання належать системний, структурно-функціональний, логічний (використання законів логіки), імовірнісний методи, методи моделювання, формалізації, а також методи абстрагування, узагальнення, аналізу й синтезу тощо. Особлива

увага надається системному аналізу, що спирається на фактор суспільного обігу інформації та її творення в системі книги і періодики, передбачає тісний зв'язок усіх інституційних елементів – інституцій, що виробляють книгу і періодику, зберігають її та організують інформаційно-аналітичну діяльність, розповсюджують книгу та періодику; особистісний фактор складається з елементів автора, редактора, користувача інформації, дослідника, які у свою чергу перебувають у зв'язку з інституційною системою.

Враховано й систему підготовки кадрів вищої кваліфікації та її значення для розвитку науки, що об'єднує систему: автор дисертації, наукова інституція, де виконувалася та захищалася дисертація, наукове середовище, що генерує кадри вищої кваліфікації, державний орган, який реалізує функціонування системи підготовки кадрів, наукова бібліотека, що формує ресурсну базу у вигляді фондів дисертацій, авторефератів та фахових періодичних видань тощо.

Методологічні засади дослідження спираються на розуміння системного підходу у вивченні явища, тісно пов'язаного із соціально-комунікаційним підходом: система дисертаційних досліджень у галузі книги і періодики має розглядатися як багатофункціональне та інтегроване цілісне утворення об'єктів (атрибутів), де об'єкти є її елементами, що мають окремі властивості і перебувають у взаємодії. Для його реалізації застосовано сукупність таких методів як проблемно-тематичний, порівняльний, хронологічний, системно-структурний, класифікації та систематизації, бібліотечно-інформаційний, моделювання, низку спеціальних методик різних взаємопов'язаних у соціальних комунікаціях дисциплін. Разом з кількісними (наукометричні та бібліометричні) методами дослідження, цей комплекс методів дав змогу проаналізувати джерельну базу дослідження, простежити основні напрями розвитку досліджень книги і періодики за допомогою аналізу дисертацій і сам феномен дисертації, враховуючи специфіку цього виду наукової праці, а також запропонувати створення системи наукового бібліотечно-інформаційного ресурсу нового типу, що дає можливість здійснювати оцінку стану й розвитку науки та вдосконалювати функції системи атестації кадрів вищої кваліфікації.

Статистичні показники захистів свідчать: із 362 розглянутих дисертацій, що були захищені за період з 1992 по 2015 р., 33 належать докторським (16 – історичні науки, 9 – соціальні комунікації, 6 – філологічні, 1 – педагогічні та 1 – політологічні науки).

Зі 195 дисертацій 1992–2007 рр. (до введення галузі соціальних комунікацій) кандидатів та докторів наук за галуззю «Історичні науки»

– 93 (48 %); «Філологічні науки» – 82 (42 %). Незначна кількість захищена в інших галузях: «Педагогічні науки» – 7; «Мистецтвознавство» – 4; «Політологічні науки» – 3; «Юридичні науки» – 1; «Фізичне виховання та спорт» – 1; «Культурологія» – 3; «Державне управління» – 1. У філологічних науках найбільший відсоток дають спеціальності «Журналістика» та «Українська література», а в галузі історичних наук – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «Історія України» та «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни», «Всесвітня історія».

За період 2008–2015 рр. було захищено 166 дисертацій, присвячених різним питанням історії, теорії та практиці існування книги та періодики. З них 114 (69 %) захищено за шифрами галузі соціальних комунікацій і присуджено ступінь доктора та кандидата наук із соціальних комунікацій; за шифрами галузі 07 – історичні науки – 43 (27 %) (13 з них у межах галузі 27 – соціальні комунікації за шифром 27.00.03): педагогічні науки – 7 (4 %). Інші показники показали такий результат: філологічні науки – 5; філософські науки – 1; мистецтвознавство – 2; політологічні науки – 2; культурологія – 1; технічні науки (інформаційні технології) – 3; економічні науки – 1.

Після створення у 2007 р. галузі соціальних комунікацій за усіма спеціальностями захистилося 330 дисертацій, з них 42 докторські та 288 кандидатських дисертацій. Серед них у галузі книги і періодики в цілому за 2008–2015 рр.: 11 докторських, а також 101 кандидатська – тих, що отримали науковий ступінь докторів та кандидатів наук із соціальних комунікацій, та 14 – ступінь докторів та кандидатів наук з історичних наук у межах галузі «Соціальні комунікації». Отже, 25 % докторських та 37 % кандидатських належить у галузі соціальних комунікацій дисертаціям з питань книги та періодики.

У напрямі розвитку досліджень книги та книжкової культури захищено 84 дисертації. Серед них до введення галузі соціальних комунікацій за 15 років – з 1992 по 2008 р. було захищено 56 дисертацій, після – за вісім років за шифрами соціальних комунікацій – 28.

Галузь преси та періодики представлена 278 дисертаціями: 130 дисертацій, присвячених пресі, і 88 – періодиці, враховуючи й книгознавчу періодику. Інші 60 дисертацій розглядали загальні питання розвитку преси й періодики, редакційно-видавничої діяльності, біографічного фактора у видавничій справі тощо.

Дисертації захищалися в 65 освітніх і наукових установах: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (145), Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України (61), у

значно меншій мірі – Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України (14), Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України (14), Класичний приватний університет (Запорізький інститут державного та муніципального управління, Гуманітарний університет) (14); Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (12), Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара МОН України (11), Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України (10), Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (6) тощо.

За цей період сформувалася основна проблематика вивчення книги й періодики в незалежній Україні без ідеологічних обмежень і політичних умов, розвивалися центри дослідження цих проблем, наукові колективи, здатні створювати не лише об'єктивне висвітлення історичного минулого, а й прогнозувати нові актуальні напрями досліджень сучасного політично та ідеологічно трансформованого суспільства, що вступає у новий глобалізований період розвитку, де ставляться нові завдання досліджень та ресурсна база науки видозмінюється.

Перші 10 років розвитку проблематика дисертацій стосувалася досліджень історичного та джерелознавчого аспектів, спрямованих на інтенсивне заповнення «білих плям» в історії книги, газети, журнальної періодики, як в Україні, так і української діаспори. Проводилася масштабна реконструкція історії книги, осмислення теорії книгознавчих та пресознавчих досліджень, теоретичних засад наукового дослідження рукописного періоду та стародруків, періодики (з XVIII ст.), проводилося виявлення та науковий облік видань, газет та часописів, що до цього не були в науковому обігу, висвітлювалися питання джерельного значення книги, преси та журнальної періодики для історії національно-державного руху, культури, науки, освіти, формування національної пам'яті українського народу. Досліджувалася преса національно-визвольних змагань (друга половина XIX – перша чверть XX ст.), національно-культурного руху 1907–1914 рр., українська преса Української держави 1917–1921 рр., українська військова преса в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.), висвітлювалася історія української преси 20–30-х років та преси періоду Другої світової війни, у меншому обсязі – преса і періодика післявоєнного радянського часу, але також з позиції встановлення ролі української книги й періодики.

З кінця 90-х років почалося вивчення нових явищ, галузей та сфер суспільної діяльності незалежної України, формуються національний, регіональний та місцевий аспекти дослідження книги та періодики, а

також галузеві аспекти – дитяча (з 1998), зображувальна та художня (з 1998), релігійна (2002), військова (з 2002), спортивна преса (з 2002), почали захищатися дисертації з питань релігійної преси і періодики (з 2001 р.), природничих наук, гендерної преси (2005), електронної періодики (з 2008) тощо.

Активізація сучасних питань книги та пресознавства пов'язана з розвитком напряму соціальних комунікацій – із кінця першого десятиліття XXI ст.: поняття свободи преси: сутність, зміст, структура; роль преси у правовому інформуванні громадян України, виникають дисертації, присвячені питанням технології періодичних видань, моделюванню сучасного регіонального видання, інформаційній технології проектування полос газетних видань, мистецтва та питання графічного оформлення газет та журналів, розглядаються економічні, екологічні та правові питання тощо. Почалися дослідження ролі періодичних електронних видань та їх комунікаційних функцій, творчо-соціальна парадигма функціонування в модерній культурі, формування демократичної політичної культури в соціально-комунікаційному просторі України початку XXI ст., розвитку реклами тощо.

Дисертаційні дослідження показали стабільний розвиток вивчення національної книги, преси та періодики, розгортання дослідження від історичної до сучасної проблематики, що актуалізована в сучасній Україні, формування власного наукового простору яких почало заповнюватися об'єктивними багатоаспектними дослідженнями, створювати науковий потенціал. Позитивну динаміку показала й підготовка кадрів докторами наук, які захистилися в період незалежності і почали створювати власні школи, де виховали учнів. Захищаються кандидатські дисертації, підготовлені вже другим поколінням вчених, що відкриває перспективу зміцнення української школи книгознавства та пресознавства.

Понятєвий апарат книгознавства сьогодні перебуває у стадії обговорення дискусійних питань щодо таких базових дефініцій як «книга» та «книжкова культура», що пов'язано з ускладненням універсального визначення цих понять та дуалістичною, синкретичною природою книги як об'єкта матеріальної та духовної сфер суспільства, її багатоаспектних функцій як факту і фактора на всіх етапах розвитку суспільства. Принциповим для нашого дослідження є розуміння книги та книжкової культури як категоріальних, системоутворювальних понять.

Соціокомунікаційний аспект розуміння понять «книга» та «книжкова культура» складається з таких компонентів як книговидання, книгорозповсюдження, культура читання (читачезнавство, читач і книга), а

також комунікаційної взаємодії між авторами, видавцями, поліграфістами, художниками книги, книгопродавцями, бібліотекарями, покупцями, читачами (зокрема дитячої аудиторії) тощо. Існує думка, що в категорію «книга» слід включити усі види видавничої продукції, враховуючи й такі види як газета, журнал, аркушівка, плакат тощо – як складовники книжкової культури в її багатофункціональності. Така думка аргументує ідею сукупного поняття тим фактом, що книговидання, книгорозповсюдження, читачезнавство (читач і книга), а також комунікаційна взаємодія характеризується єдністю системи циркуляції матеріального та функціонального книги, газети, журналу та інших видів друку в системі соціальних комунікацій та існує у спільній системі інституційної комунікації. Але предметне дослідження вимагає розподілу таких понять.

Аналізуючи дисертаційні дослідження, ми розглядаємо поняття «книга» – як таке, що має книжну форму, поглинає не лише власне сам матеріальний факт книги, а й усе те, що пов'язано з поняттям «книжкової культури» в її історичному та сучасному вимірах і аспекті книжкової комунікації. Воно включає рукописну та друковану форму й цілісну взаємопов'язану систему виготовлення книги, її розповсюдження, зберігання та використання, а також фактор багатоаспектного суспільного спілкування в його розмаїтті.

Оцінка розвитку дисертаційних досліджень у галузі історії та теорії національної книги в Україні в її різноманітності має ґрунтуватися на тому факті, що до 90-х років XX ст. напрям історії та теорії книги в Україні був нерозробленим, дослідження у цьому напрямі вважалися неактуальними з огляду на ідеологічну радянську концепцію інтернаціональної за змістом та національної за формою культури, що передбачала осудження вивчення та пропаганди «буржуазно-націоналістичної» культури. Самі книжкові фонди зазнали втрат і руйнації впродовж катаклізмів XX ст., що вимагало проведення трудомісткої наукової реконструкції складу таких фондів і розробки методології та методів дослідження книжкової культури, відкрило можливості і для бурхливого розвитку українського книгознавства, вивчення історії національної та світової книжкової культури стало необхідною умовою ліквідації прогалин в осмисленні духовних традицій українського народу, включення його в сучасну національну свідомість та, одночасно, засвоєння світового досвіду книжкової культури.

У 90-х роках XIX ст., а також у першому десятилітті XX ст. сформувалися найважливіші напрями історичного книгознавства, що знайшли розвиток у дисертаційних працях у галузі розробки теорії та історії

книги та книжкової культури, демонстрували наукове становлення нових напрямів дослідження книги, розвивається теоретичний напрям, інституціонування нових книгознавчих дисциплін на стику з іншими науками: теорії книжкової культури, книжкового пам'яткознавства, кодикології і кодикографії, бібліопегістики, книжкового документознавства та історії книги (рукописна книга, стародруки, рідкісні видання, книжкові пам'ятки) – як феномену соціальної комунікації та розкрили особливості книги як джерела з історії та культури українського народу та народів світу.

Вперше розвитку набуло вивчення конкретно-історичних видів рукописної книги, розвиваються теоретичні засади кодикології як дисципліни, що вивчає рукописну книгу – слов'янську кириличну, грецьку, єврейську тощо, її об'єкт, предмет, методи, поняття рукописної спадщини, та створення системного наукового опису (кодикографія), розробка питань типології, мистецтва книги, видового складу рукописної спадщини XI–XIX ст., вивчення оправи книги.

Різноманітність досліджень книги демонструє історіографічний напрям вивчення книги, дослідження книговидавничої справи, книговидання та книгорозповсюдження, книжкової спадщини України в окремих типах і видах (рукописна книга, стародруки та рідкісні видання, іноземна книга в Україні, сільськогосподарська, нотні видання, українські букварі та навчальна книга, дитяча книга тощо).

Значного розвитку набуло дослідження історії книжкових колекцій та зібрань, науково-методичні питання реконструкції історичних колекцій і бібліотечних зібрань, збереженості та історичної долі зібрань, історія регіональної книжки XIX–XX ст., питання збереженості й зберігання книжкових пам'яток. Вивчався персональний внесок видатних учених та просвітників у книговидавничу діяльність.

У значній кількості праць розглядається трансформація форми й змісту книги в історичному та сучасному інформаційному суспільстві, розвиток комунікаційних функцій. Серед головних напрямів: теорія книги та книжкова комунікація як складові документальної системи соціальних комунікацій, професійної комунікації у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві, теорія і практика дитячої книги в сучасному мультимедійному просторі, розвиток сучасної видавничої справи і книгорозповсюдження та трансформаційні тенденції суспільства.

Соціально-комунікаційна методологія передбачала вивчення книги як соціального явища, яке в сукупності відображає всю різноманітність прояву матеріальної та духовної культури різних епох, комунікаційним засобом, що здійснює взаємодію епох, джерел духовності й культури,

що передається з допомогою писемності та друку (а нині і з допомогою електронних технологій), а також книжного мистецтва і книжкової культури в цілому. Сьогодні вивчаються й сучасні питання типології та функцій сучасної книги, розвиток електронної книги та електронної комунікації, аналіз сутності й функцій книговидання, структури та суб'єктів видавничої системи, нормативно-правова база і методи управління книговидавничою справою, а також практичні питання видавництва, поліграфії, книжкової торгівлі, редакційно-видавничого процесу тощо. Вони враховують нові суспільні трансформації інформаційного та цифрового суспільства, зміни векторів розвитку України.

Здобуття Україною незалежності та формування демократичного суспільства в 90-х роках XX ст. створили умови для стрімкого розвитку комплексних та поглиблених об'єктивних досліджень історії преси та періодики (газет та часописів, наукових журналів тощо). Захищалися дисертації в галузі історичних, філологічних, політологічних, педагогічних наук та соціальних комунікацій.

Значний відсоток займають історико-джерелознавчі та історико-літературознавчі і пресознавчі дослідження періодики. Так, комплекси дисертацій присвячені таким періодам, що були однобічно висвітлені в радянській історіографії або взагалі не вивчалися, зокрема: періоди XIX – поч. XX ст. – пресі як джерелу вивчення національно-культурної політики та національно-культурного руху; періоду 1905–1914 рр., коли преса здійснювала пропаганду національно-культурного руху та відстоювала національні домагання українства; періоду Української революції 1917–1920 рр. та національно-визвольних змагань за Українську державу, коли почалося державне будівництво, а питання державотворення набули реальної гостроти в умовах діяльності різних урядів; періоду 1920–1930-х років, коли проводилася боротьба з натиском радянської ідеологічної системи та репресивною політикою, а також насаджувалися ідеї радянського державного будівництва; 1941–1945 – періоду війни та нацистської окупації; 50–80-х років – дослідженням регіональної преси і періодики в національно-культурному розвитку та форми протистояння нав'язуванню радянської ідеології.

Докторські дисертаційні дослідження цього періоду відрізняються глибокими теоретико-методологічними розробками питань історії, класифікації, функції преси й періодики цього періоду.

У цілому розглядалися питання загальної та регіональної історії преси, діяльність окремих часописів та газет, роль преси в національно-культурному та суспільно-політичному процесах в Україні, оцінювалася джерельна значущість періодичної преси України XIX – першої

третини XX ст. Розглянуто близько 700 окремих видань, розкрито діяльність редакційних колективів, окремих видавців, письменників та видавців.

У дисертаційних дослідженнях розглядалися такі аспекти як види й типи видань, жанрові та публіцистичні особливості, політична та культурна спрямованість, редакції та особи, які займалися виданням преси, чинники, що впливали на існування й розвиток преси тощо. Напрями дослідження також можуть бути класифіковані на багато аспектів. Розглядалися теоретичні питання пресознавства та журналістикознавства, що розвивалися в різних наукових спеціальностях і представлені не лише ґрунтовними докторськими дисертаціями, а й низкою кандидатських дисертацій. У період існування соціальних комунікацій захистилося 14 дисертацій за спеціальністю «Теорія і історія соціальних комунікацій».

Частина кандидатських праць теоретичного аспекту присвячена сучасним комунікаційним аспектам вузької предметної галузі періодичних видань та мас-медіа. Декілька напрямів розкривають функції преси і періодики, коли преса й періодика розглядаються як інформаційне джерело для вивчення широкого кола питань щодо соціальних процесів, суспільно-політичних подій і рухів, релігійного стану, формування громадської думки та масової свідомості тощо, тобто предметом є ідеологічна, інформаційна, культуротворча, рекламна, розважальна та інша діяльність соціокомунікаційного характеру в галузі мас-медіа.

Складова історичного напряму представлена різними напрямами, що розкривають роль преси в суспільно-політичному та державотворчому процесі, вивчають пресу і періодику як історичне джерело з історії певних періодів, як правило, у контексті розвитку української національної ідеї і національних змагань, специфіки розвитку України в певні періоди, регіонально-історичний аспект, релігійний аспект пресознавства, літературно-художньої періодики, видів преси і періодики (військова, таборова, молодіжна, спортивна, гендерна, дитяча, мистецька тощо). Значна кількість дисертацій досліджує конкретні окремі газети, часописи та наукові журнали, українську еміграційну та пресу зарубіжних країн, зокрема Австралії, Франції, Польщі, США, Канади, Італії, Великої Британії, Сирії, Словаччини, Ємену та інших країн та континентів.

За останні роки почали розвиватися дослідження актуальних питань преси і періодики сучасного періоду (преса політичних партій, засобів масової інформації новітньої України), роль преси в державотворчих процесах періоду незалежності та її функції є об'єктом політологічних, філологічних, історичних та педагогічних досліджень, у тому числі

преси національних меншин і етносів, правовий аспект функціонування преси, екологічна проблематика, економічні питання, роль реклами, розважальні функції преси, педагогічна періодика. Досліджувалися питання зародження та розвитку електронної періодики.

Таким чином, аналіз дисертацій у галузі книги та періодики, обраний нами як модельний об'єкт розвитку соціальних комунікацій, показав, що в цілому дисертації являють собою новий інформаційний масив наукового знання про книгу й періодику як основних комунікаційних посередників, «трансляторів» знання у всіх сферах розвитку суспільства, що визначає структуру соціальних комунікацій у суспільстві, а також формує суспільну свідомість та національну пам'ять.

Створено фундаментальне українське наукове співтовариство, яке визначає високий рівень української гуманітарної науки, сформовано нове професійне середовище вчених, наукових керівників, консультантів та опонентів, експертів, рецензентів тощо. Абсолютна більшість дисертацій показує безперечну новизну напряму в цілому, використання та розробку величезної джерельної бази книги і періодики, зародження нових ідей, концепцій, включення інституту книги та періодики в систему соціальних комунікацій сучасного українського суспільства. Розвиваються наукові школи (в процесі брали участь 46 наукових установ – вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, бібліотеки та музеї, а також 65 установ, де дисертація виконувалася). Сто дев'яносто чотири наукових керівника підготували 362 дисертанта, опонували дисертації 348 опонентів. Розвивалася публікаційна активність напряму соціальних комунікацій – станом на 2015 р. у галузі соціальних комунікацій було зареєстровано 24 фахових видання.

Аналіз показав і наявність певних недоліків, що перешкоджають розвитку цього процесу: недостатність теоретичних досліджень тенденцій та процесів у розвитку книги і періодики, недостатність розробок важливих аспектів сучасної книжкової культури, і навпаки – дублювання деяких тем, тематична близькість певного кола дисертаційних праць, у багатьох випадках невиразність соціокомунікаційного аспекту, некоректне формулювання тем, відсутність предметного уточнення, хронологічного аспекту в назвах тем, недооцінка практичного впровадження в бібліотечну систему здобутків дослідження книги та періодики тощо. Зміст видавничої діяльності, соціокомунікаційних технологій іноді сприймався як тотожній у різних спеціальностях, що потребує вдосконалення паспортів кількох спеціальностей соціальних комунікацій. Розробка теоретичних засад соціальних комунікацій у кандидатських дисертаціях, не пов'язаних з аналізом практичної сфери соціальних

комунікацій, демонструвала частковий результат і не наблизила соціальні комунікації до реальних розробок теорії соціальних комунікацій. Зафіксовано значну розпорошеність корпусу опонентів та нерівномірність його формування.

Дисертаційні праці зробили значний внесок авторів у наукову розробку питань наукової реконструкції та бібліографічної репрезентації книги, газетної та журнальної періодики як джерельної бази, однак, відчувається низький коефіцієнт використання значної кількості бібліографічних покажчиків, створених у період незалежності науковими бібліотеками. І навпаки – дисертаційні бібліографії не впроваджувалися у необхідній мірі в бібліотечну практику. Лише інформаційні технології та створення електронного ресурсу дали можливість розширити бібліографічну базу для дослідників книги, преси й періодики.

Значною мірою ці недоліки пояснюються відсутністю розвинутої системи інформування про розвиток досліджень книги і періодики, недостатню розробленість інформаційного простору науки, представленого як доробком окремих вчених, так і розвитком ресурсу науки у вигляді комунікаційних інститутів, зокрема наукових установ та навчальних закладів, де виконувалася та захищалася дисертаційна праця. Гостро відчувається відсутність інформаційно-аналітичної ресурсної бази науки, що розкривала б науковий доробок у масштабах України і надавала б вченим, здобувачам та експертам орієнтуватися в розробленості наукового напряму та проводити координацію досліджень у різних науках і спеціальностях галузі та вдосконалювати систему атестації кадрів в Україні.

Створення такого багатофункціонального соціокомунікаційного інформаційного ресурсу, що виконував би одночасно функції інформаційно-аналітичної, бібліографічної, біографічної та повнотекстової бази даних як для розвитку й прогнозування науки, так і для проведення наукової експертизи, можуть вирішити лише великі наукові бібліотеки, які володіють різноманітними документальними та бібліографічними ресурсами й інформаційно-технологічними засобами для таких рішень, як наприклад НБУВ. Лише такі бібліотеки можуть широко залучати методи бібліографічної ідентифікації наукових шкіл та бібліометричних методик, експертного аналізу електронних ресурсів наукового співтовариства, що існують у глобальній мережі, і реально взяти на себе роль створення загальноукраїнського порталу науки.

Фрагментом цього інформаційного комплексу може стати започаткований у НБУВ загальнонаціональний портал «Наука України: доступ до знань», де передбачений розвиток інтегрованого доступу до

бази знань через науково-інформаційні ресурси бібліотек. Інформаційні складові порталу будуть включати авторитетні файли, розширені довідковою інформацією за блоками, що містять систематизовані та структуровані за регіонами, типами та галузями знань інформацію та інтернет-навігатор: реєстр наукових бібліотек; науково-інформаційні ресурси бібліотек; наукові фахові видання (наукові журнали та періодичні видання України); наукові установи (реєстр наукових установ України, пов'язаний із записами авторитетних файлів); науковці України (реєстр науковців України), призначений для проведення пошуку наукових видань і публікацій українських вчених, пов'язаний із записами авторитетних файлів. На цій базі можливий розвиток спеціального порталу соціокомунікаційного простору прогнозування та експертизи науки, що в прикладному аспекті надасть можливість запобігати дублюванню науково-дослідних робіт, знаходити кваліфікованих експертів та рецензентів, приймати рішення щодо перспективних або неефективних напрямів наукової діяльності, запобігати особовій та корпоративній упередженості у визначенні експертних оцінок.

Серед інших нових ознак часу, що сприяють створенню такого ресурсу, є загальнодержавна система електронних бібліографічних та електронних ресурсів наукової періодики як база експертного аналізу, що почала створюватися в Україні, вона дасть змогу розширити джерельну базу науки та можливість коректно оцінювати внесок дисертантів та наукових шкіл у розвиток нових наукових напрямів, прогнозувати розвиток актуальних напрямів. Важливим іншим новим компонентом розвитку соціокомунікаційного простору науки є така форма презентації вченого та наукових шкіл як персональні веб-сторінки та сторінки на сайтах наукових установ в Інтернеті. Вони є важливим механізмом оцінки значення та ваги вченого, доведення наукової значущості його доробку, що підкріплюється наявністю не лише дисертаційної роботи вченого, а й учнів, участю в персональних та колективних монографіях, публікаціях у різних наукових журналах, рейтингових за імпакт-фактором, членством у наукових товариствах, наукометричних системах, участю в конференціях, проектах і програмах, у різних системах наукової формальної та неформальної комунікації, публікаційної активності та наукового цитування тощо.

Інструментарій експертного наукометричного аналізу має бути в першу чергу інтегрований із сучасним глобальним науковим інформаційно-комунікаційним середовищем, яке представлено сьогодні різноманітними компонентами: сайти наукових установ, інституційні репозиторії, інформаційно-пошукові системи наукової інформації,

агреговані ресурси наукової періодики, онлайнові каталоги наукових бібліотек, наукові реферативно-бібліографічні ресурси, персональні фактографічні бази даних, наукові соціальні мережі тощо. Виникає потреба у визначенні підходів формування єдиного соціокомунікаційного простору науки як аналітично-інформаційної системи, яка в системному вигляді поєднає всі компоненти, необхідні для вироблення якісних експертних висновків, залучить сучасні веб-технології, що надають доступ до інтерактивних сервісів, реалізуються на основі єдиних портальних рішень, із забезпеченням відповідної системи диференційованого рівня доступу до інформації та аналітичних інструментів.

Запропонована нами модель інформаційно-аналітичної експертної системи соціокомунікаційного простору науки має головними параметрами доступу до інформаційних ресурсів тематику, хронологію, географію, наукометричні показники. Тематичний компонент має забезпечувати визначена галузева класифікація знань (за основу може бути взята класифікація спеціальностей МОН України, універсальна десяткова класифікація (УДК) або міжнародний ієрархічний класифікатор напрямів наукових досліджень Google Академія). Класифікаційна схема моделі реалізує зв'язок між собою будь-яких ресурсів системи: наукові напрями діяльності установ та спеціалізованих вчених рад; профільну спеціалізацію науковців; тематичне спрямування наукових публікацій, монографій або фахових періодичних видань. Хронологічний компонент дасть змогу проводити постійний ретроспективний та актуальний моніторинг стану наукової діяльності. Іншим параметром представлення інформації в системі обов'язково має стати регіональний та географічний розподіл об'єктів та учасників наукового процесу. Наукометричні показники мають визначатися за однаковими принципами для всіх об'єктів аналізу, представлених у системі, для забезпечення єдиних параметрів оцінки результатів наукових досліджень. До основних об'єктів соціокомунікаційного простору науки, необхідних експерту для проведення наукознавчого аналізу, слід віднести: персоналії, наукові установи, наукові колективи і школи, наукові напрями, наукові публікації, наукові фахові видання, науково-дослідні теми і програми.

Запропонована модель такого комплексу порталу «Наука України: доступ до знань» дає можливість забезпечення спеціалізованого, орієнтованого на наукознавчий аспект доступу до джерел наукової інформації, а електронні ресурси наукової бібліотеки можуть стати головним компонентом експертної системи наукознавчих досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. ЛІТЕРАТУРА

1. *Аксьонова Н.* Підгрунтя для створення електронних ресурсів газетної періодики на бібліотечних веб-сайтах / Н. Аксьонова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Вип. 32. – С. 278–282.

2. *Антоненко И. П.* Авторитетные записи и функциональный подход к их созданию / И. П. Антоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. – Київ, 2006. – Вып. 4. – С. 197–211.

3. *Антоник О. В.* Культура читання як фундамент інформаційної культури особистості [Електронний ресурс] / О. В. Антоник. – Режим доступу: http://knyhobachennia.com/?category=2&article=188. – Назва з екрана.

4. *Афанасенко О.* Читання як об'єктивний чинник розвитку книжкового ринку України / О. Афанасенко // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 8. – С. 9–12.

5. *Афонін О. В.* Українська книга в контексті світового книговидання / О. В. Афонін, М. І. Сенченко. – Київ : Кн. палата України, 2009. – 277 с.

6. *Баренбаум И. Е.* К вопросу об универсальном определении поняття «книга» / И. Е. Баренбаум // Книга. Исследования и материалы. – Москва : Книга, 1977. – Сб. 34. – С. 3–15.

7. *Бездушный А. А.* Схемы метаданных ЕНИП: практика применения OWL в ЕНИП / А. А. Бездушный, А. Н. Бездушный, В. А. Серебряков // Информационное обеспечение науки: новые технологии. – Москва, 2005. – С. 155–182.

8. *Беловицкая А. А.* Книговедение. Общее книговедение : учебник / А. А. Беловицкая. – Москва, 2007. – 393 с.

9. Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : монографія / за ред. В. О. Ільганаєвої, Т. О. Колесникової. – Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2010. – 200 с.

10. *Білименко Л. А.* Впровадження інноваційних технологій у відділі газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Л. А. Білименко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Пробл. науки, освіти, практики : зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21– 23 трав. 2008 р. – Київ, 2008. – С. 46–47.

11. *Білоус В. С.* Корпоративна каталогізація в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / В. С. Білоус, С. Г. Наугольних. – Режим доступу: http://www.library.edu-ua.net/id/634. – Назва з екрана.

12. *Блауберг И. В.* Понятие целостности и его роль в научном познании / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – Москва, 1972. – 270 с.

13. *Блауберг И. В.* Становление и сущность системного похода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – Москва : Наука, 1973. – 270 с.

14. *Бондар Ю. В.* Книга – комунікаційний вимір // Наукові записки Інституту журналістики : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – Квіт.–черв. – Т. 55. – С. 25–30.

15. *Бондаренко В. Д.* Атестація наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні у 2008 році : довідник / уклад.: В. Д. Бондаренко ; Вищ. атестац. коміс. України. – Київ : КНУВС, 2009. – 60 с.

16. *Борисова О. Б.* Научно-исследовательские коллективы в библиотековедении / О. Б. Борисова // Науч. и техн. б-ки. – 1997. – № 8. – С. 7–13.

17. *Булдина Г. И.* Информационная деятельность диссертационного совета как способ информационного обеспечения библиотечно-библиографической науки : дис. … канд. пед. наук : 05.25.03 / Г. И. Булдина ; МГУКИ. – Москва, 1999. – 168 с.

18. *Васильев В. И.* История книжной культуры: теоретико-методологические аспекты / В.И. Васильев. – Москва : Наука, 2004. – 112 с.

19. *Вершинина Н. А.* Развитие научного знания в диссертационных исследованиях по педагогике : монография / Н. А. Вершинина, С. А. Писарева. – Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2006. – 163 с.

20. *Виноградова Е. Б.* Электронный документ: вид или тип ? / Е. Б. Виноградова // Науч. и техн. б-ки. – 2014. – № 1. – С. 65–70.

21. *Воверене О. И.* Идентификация научных школ в библиотековедении, библиографоведении и информатике / О. И. Воверене // Науч. и техн. б-ки СССР / О. И. Воверене, О. П. Вилькина, Д. А. Рингайтите. – 1989. – № 2. – С. 11–18.

22. *Волков Ю. Г.* Диссертация: Подготовка, защита, оформление : практ. пособ. / под ред. Н.И. Загузова. – Москва : Гардарики, 2002. – 160 с.

23. *Волынец В. Н.* Формы интеграции в области автоматизации библиотечно-информационных процессов на примере вузовской библиотеки – НТБ НТУУ «КПИ» [Электронный ресурс] / В. Н. Волынец, О. А. Санченко. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea98/doc1/doc37.html.

24. *Габор В.* Українські часописи Ужгорода (1867–1944) : іст.-бібліогр. дослідж. / В. Габор. – Ужгород, 2003. – 564 с.

25. *Глазунова Л. В.* Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі / Л. В. Глазунова // Вісник ХДАК. – Харків, 2009. – Вип. 28. – С. 86–99.

26. *Гончаренко С. У.* Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.

27. *Горбунов-Посадов М. М.* Персональная веб-страница ученого [Электронный ресурс]. – Москва: ИПМ им. М. В. Келдыша, 2011. – Режим доступа: http://keldysh.ru/gorbunov/person.htm. – Загл. с экрана.

28. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ, 2010. – 360 с.

29. *Гречихин А. А.* Типологическая модель русской книги на начальном этапе ее развития / А. А. Гречихин // Проблемы рукописной и печатной книги. – Москва, 1976.– С. 25–38.

30. *Грипич С.* Книжкова культура в контексті духовної / С. Грипич // Вісник Книжк. палати. – 2012. – № 1. – С. 43–47.

31. *Гульчинский В.* Книжная культура и ее источники / В. И. Гульчинский // Шестая всесоюзная научная конференция по проблемам книговедення : тез. докл. – Москва, 1988. – С. 11–13.

32. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.

33. *Давидова І. О.* Управління системними трансформаціями бібліотек: до питання наукової організації управління / І. О. Давидова // Вісник ХДАК, Вип. 45. – 2014. – С. 78–84.

34. *Дворкина М. Я.* Библиотечное обслуживание: новая реальность : лекции / Моск. гос. ун-т культуры и искусств. – Москва : Изд-во МГУКИ : Профиздат, 2000. – 45 с. – (Серия «Современная библиотека» ; вып. 2).

35. *Дем'янчук Ю. В.* Концепція опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук / Ю. В. Дем'янчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 8. – С. 77–80.

36. *Держко І.* Електронні журнали в наукових бібліотеках / І. Держко // Зб. пр. Н.-д. центру періодики ЛННБУ ім. Василя Стефаника. – 2009. – Вип. 1. – С. 455–475.

37. *Динер Е. В.* Анализ книговедческих подходов до типологии книги / Е. В. Динер // Научно-технические библиотеки. – 2015. – № 7 – С. 93–105.

38. *Діденко Ю. В.* Академічна наукова періодика в системі сучасної комунікації [Електронний ресурс] / Ю. В. Діденко. – Режим доступу: http://akademperiodyka.org.ua/docs/science_ukr10/Didenko.pdf. – Назва з екрана.

39. *Діденко Ю. В*. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі / Ю. В. Діденко, М. В. Язвинська // Вісник НАН України. – Київ, 2012. – № 12. – С. 66–71.

40. *Діденко Ю. В.* Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі (за результатами продовжуваних моніторингових досліджень) / Ю. В. Діденко // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. – Вип. 8. – Київ : Академперіодика, 2013. – С. 87–91.

41. *Діденко Ю. В.* Представлення журналів НАН України у світових наукометричних базах / Ю. В. Діденко // Наука України у світовому інформаційному просторі / НАН України. – Вип. 5. – Київ : Академперіодика, 2011. – С. 71–80.

42. *Добривечір В. О.* Сучасні тенденції у науковій комунікації / В. О. Добривечір // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2013. – Том 26 (65). – № 3. – С. 18–23.

43. *Добров Г. М.* Наука о науке. Начало науковедения / Г. М. Добров. – 3-е изд. перераб., доп. – Киев : Наук. думка, 1989. – 301 с.

44. *Добров Г. М.* Прогнозирование науки и техники / Г. М. Добров. – Москва: Наука, 1977. – 209 с.

45. *Добровольский В. В.* «Книжная культура» как научная категория / В. В. Добровольский // Книга и мировая цивилизация: материалы междунар. науч. конф. по пробл книговед., 11; 20–21 апр. 2004 г., Россия, Москва: В 4 т. Т.

1 / сост.: В. И. Васильев, М. А. Ермолаева, А. Ю. Самарин. – Москва : Наука, 2004. – С. 47–49.

46. *Дроздовська О.* Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр.) : іст.-бібліогр. дослідж. / О. Дроздовська ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. – Львів : [б. в.], 2001. – 364 с. – (Періодичні видання міст України).

47. *Дубровіна Л. А.* Бібліотечна справа в Україні в ХХ ст. / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : [б. в.], 2009. – 530 с.

48. *Дубровіна Л. А.* Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Дубровіна Л. А., Ковальчук Г. І. // Бібл. вісн. – 2016.– № 1 (231). – С. 3 –11.

49. *Дубровіна Л. А.* Кодикологія / Л. А. Дубровіна // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України, Інст. історії України. – Київ : Наук. думка, 2007. – 528 с. – С. 395–396; Дубровіна Л. А. Кодикографія / Л. А. Дубровіна. – Там само.– С. 394–395.

50. *Дубровіна Л. А.* Кодикологія та кодикографія / Л. А. Дубровіна // Спеціальні історичні дисципліни : довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Київ, Либідь, 2008. – 519 с. – С. 317–326.

51. *Дубровіна Л. А.* Кодикологія та кодикографія української рукописної книги: монографія / Л. А. Дубровіна; АН України, ІР ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. – Київ, 1992. – 262 с.

52. *Дубровіна Л. А.* Традиційні та електронні ресурси рукописно-книжної спадщини в духовній культурі України / Л. А. Дубровіна // Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі. – Київ, 2014. – С. 70–97.

53. *Ежов А. Н.* Персонализированные страницы ученых-гуманитариев: библиометрический анализ, типизация, перспективы использования : дис. … канд. пед. наук : 05.35.03 / Ежов Алексей Николаевич; [С.-Петерб. гос. ун-т культуры и искусств]. – Санкт-Петербург, 2006. – 251 с.

54. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / О. С. Онищенко, В. А. Дубровіна, В. М. Горовий, В. І. Попик [та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т історії України. – Київ : НБУВ, 2011. – С. 187–206.

55. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 247 с.

56. Жадько Н. В. Анализ сущности характеристик библиотеки как социокультурного института / Н. В. Жадько // Библиотековедение. – 1996. – № 3. – С. 54–64.

57. *Зайченко Н. Я.* Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело»

на протяжении 1999–2002 гг. / Н. Я. Зайченко // Библиотеки национальных академий наук: Проблемы функционирования, тенденции развития. – Вып. 2. – Киев, 2003. – С. 49–59.

58. *Засурский Я.* Типология периодической прессы / Я. Засурский. – Москва : Учеб. лит-ра, 1995. – 502 с.

59. *Захарчук Т. В.* Идентификация научных школ в библиографоведении: постановка проблемы / Т. В. Захарчук // Вестник СПбГУКИ. – 2010. – декабрь. – С. 96–104.

60. *Захарчук Т. В.* Научная школа в библиографоведении: теоретико-методологический аспект: автореф. дис. … д-ра пед. наук : 05.25.03 «Библиотековедение, библиографоведение и книговедение» / Захарчук Татьяна Викторовна ; ФГБОУ ВПО «Санкт-Петербургский государственный университет культуры и искусств». – Санкт-Петербург, 2013. – 43 с.

61. *Здановська В.* Персональні сторінки науковців як джерело біобібліографічної інформації / В. Здановська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського . – 2010. – Вип. 27. – С. 31–35.

62. *Зусьман О. М.* Библиографические исследования науки / О. М. Зусьман. – Санкт-Петербург, 2000. – 215 с.

63. Игра в цыфирь, или как теперь оценивают труд ученого : сб. статей о библиометрике. – Москва : МЦНМО, 2011. –72 с.

64. *Ильганаева В. А.* Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Харьків : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.

65. *Исаевич Я. Д.* История книгопечатания на Украине и его роль в межславянских культурных связях XVI – первой половины XVII вв.: автореф. дис. … д-ра ист. наук: 07.00.08 / Ярослав Дмитрович Исаевич. – Москва, 1977. – 36 с.

66. *Івченко Л. В.* Реконструкція нотної колекції графа О.К. Розумовського за каталогами XVIII сторіччя / Л. В. Івченко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2004. – 644 с.

67. *Ідрісов Д. І.* Кваліфікаційні роботи з історії: вимоги до них в Україні та на Заході / Д. І. Ідрісов // Молодий вчений. – № 7 (10) – липень, 2014. – С. 40–44.

68. *Ільганаєва В. О.* Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва ; НБУ ім. В. І. Вернадського. – Київ, 1996. – 254 с.

69. *Ільганаєва В.* Теоретичні аспекти розвитку соціально-комунікаційних структур в сучасному інформаційному просторі / В. Ільганаєва // Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., 20–22 травня 2008 р., Київ. – К. : ДАККіМ, 2008. – С. 3–4.

70. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій : [монографія] / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Нац. б-ка України ім. Вернадського, 2011. – 222 с.

71. Інформатізація соціокультурного пространства. – Москва : Изд. группа «ГРАНД-ФАИР», 2004 . – 507 с.

72. *Кабанова Н. М.* Возможности раскрытия диссертационных фондов методом наукометрического анализа / Н. М. Кабанова // Библиотековедение. – 2013. – № 6. – С. 22–28.

73. *Кабанова Н. М.* Использование фонда диссертаций Российской государственной библиотеки : по материалам исследований конца 1960-х – начала 1980-х годов / Н. М. Кабанова // Библиотековедение. – 2010. – № 1. – С. 110–114.

74. *Кабанова Н. М.* К проблемам наукометрического анализа диссертационного фонда / Н. М. Кабанова // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2012. – № 3. – С. 50–55.

75. *Кабанова Н. М.* Структура российских диссертационных фондов / Н. М. Кабанова // Библиотековедение. – 2012. – № 5. – С. 22–28.

76. *Каптерев А. И.* Библиотечная деятельность и информационное пространство / А. И. Каптерев. – Київ, 1991. – 50 с.

77. *Квіт С.* Масові комунікації : підруч. / С. Квіт. – Київ: Вид-во «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с.

78. *Ківшар Т. І.* Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.) : [монографія] Т. І. Ківшар / Центр пам'яткознавства НАН України та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури, Київ. держ. ін-т культури. – Київ: Логос, 1996. – 340 с.

79. *Клапиюк В. Т.* Научная школа О.П. Коршунова: статус, значение, перспективы [Электронный ресурс] / В.Т. Клапиюк. – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2001/1s/s1_p15.html. – Загл. с экрана.

80. *Кобєлєв О. М.* Бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства в 1970–1990-ті рр. : автореф. дис. … канд. пед. наук : 07.00.08 / Кобєлєв Олексій Миколайович ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2001. – 20 с.

81. *Коваленко Я. Ю.* Підготовка наукових кадрів в Україні у 90-х роках ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Я. Ю. Коваленко ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – С. 20.

82. *Коваленко Я. Ю.* Стан української науки у 90-ті роки ХХ століття / Я. Ю. Коваленко // Наукові праці: наук.-метод. журн. – Т. 37. – Вип. 24: Історичні науки. – Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2005. – С. 110–114.

83. *Ковальчук Г. І.* Книга / Г. І. Ковальчук // ЕСУ. – Київ, 2013. – Т. 13. – С. 374–375.

84. *Ковальчук Г. И.* Исторические традиции украинской книжной культуры и их исследования / Г. И. Ковальчук // Книга. Исследования и материалы : сборник / Рос. акад. наук, Науч. совет «История мировой культуры» [и др.]. – Москва, 2008. – Т. 89, ч. 1/2. – С. 80–92.

85. *Ковальчук Г. І.* Книгознавство / Г. І. Ковальчук // Спеціальні історичні дисципліни: довідник : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко [та ін.] / НАН України. Інститут історії України. – Київ, Либідь, 2008. – 519 с.

86. *Ковальчук Г. І.* Книгознавство та дослідження історії книги в Україні [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України, Т. 4: Ка-Ком /

редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України; Інститут історії України. – Київ : Наук. думка, 2007. – 528 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Knygoznavstvo.

87. *Ковальчук Г. І.* Книжкове пам'яткознавство в системі бібліотекознавства / Галина Ковальчук // Бібл. вісн. – 2011. – № 3. – С. 14–18.

88. *Ковальчук Г. І.* Розвиток теорії книгознавства на сучасному етапі / Г.І. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2009. – № 1. – С. 44–53. – Рец. на кн. : Наука о книге: традиции и инновации : к 50-летию сборника «Книга. Исследования и материалы» : материалы XII Междунар. науч. конф. по проблемам книговедения; 28–30 апреля 2009 г., Москва: в 4 ч. – Москва, 2009. – Ч. 1. – 552 с.

89. *Ковальчук Г. І.* Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах Г. І. Ковальчук / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. кн. – Київ, 2004. – 644 с.

90. *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922–1936) / Г. І. Ковальчук ; наук. ред. В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; – Київ : Академперіодика, 2015. – 688 с.

91. *Козубцов І. М.* Національні особливості та перспективні принципи удосконалення систем підготовки і атестації вчених в контексті Болонського процесу [Електронний ресурс] / І. М. Козубцов // Научный электронный архив. URL. – Режим доступу: http://econf.rae.ru/article/6385. – Назва з екрана.

92. Конституційне право України : підручник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. М. Тодика, В. С. Журавського – Київ, Ін Юре, 2002. – 544 с.

93. *Копанєва В. О.* Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : [монографія] / В. О. Копанєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – 198 с.

94. *Костенко І. В.* Наукова титулатура України в контексті світового досвіду: витоки, розвиток, сучасні правові реалії : монографія / І. В. Костенко; МОНМС України, НТУУ «Київ. політехн. ін-т». – Київ, 2011. – 204 с.

95. *Костенко І. В.* Формування і розвиток системи наукових ступенів і вчених звань в Україні в контексті світового досвіду: історико-юридичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Костенко Ірина Валентинівна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. –21 с.

96. *Костенко Л.* Бібліотека та наукометрія: світовий досвід, українська перспектива / Л. Костенко, Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2009. – № 6. – С. 29–32.

97. *Костенко Л. Й.* Наукова періодика України в умовах глобалізації // Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – С. 45–60.

98. *Костенко Л. Й.* Бібліотека інформаційного суспільства / Л. Й. Костенко, М. Б. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33–38.

99. *Костенко Л. Й.* Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель /Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.

100. *Костирко Т. М.* Наукометричний аналіз дисертаційного фонду бібліотеки / Т. М. Костирко // Вісник ХДАК. – 2014.– Вип. 44. – С.125–133.

101. *Котова О. Г.* Розвиток системи підготовки і атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні (1992 – 1998 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.05 / О. Г. Котова ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2000. – 20 с.

102. *Кохановский В. П.* Философские проблемы социально-гуманитарных наук (формирование, особенности и методология социального познания) : учеб. пособие для аспирантов / В. П. Кохановский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005 . – 320 с. – (Высшее образование).

103. *Кулеша Н.* Українські періодичні видання в Німеччині 1919–1945 рр.: формування і функціонування / Надія Кулеша; НАН України. Львів. нац. наук. бібл. України ім. В. Стефаника. Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; наук. ред. М. М. Романюк, відп. ред. Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2009.– 280 с.

104. *Кунанець Н. Е.* Мультимедійні технології опрацювання консолідованих інформаційних ресурсів / Н. Е. Кунанець // Бібл. вісн. –2011. – № 6. – С. 7–12.

105. *Кунанець Н.* Консолідація інформації – новий напрям інформаційної діяльності бібліотек / Наталія Кунанець // Записки ЛНБУ ім. В. Стефаника : зб. наук. пр. / НАН України, ЛНБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 2009. – Вип. 1 (17). – С. 181–188.

106. *Кунанець Н. Е.* Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність : монографія / Н. Е. Кунанець ; Нац. ун-т «Львів. політехніка».– Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. – 439 с.

107. *Кунанець Н. Е.* Соціокомунікаційний підход у бібліотекознавстві: інновація чі відновлення традицій / Н. Е. Кунанець // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 3. – С. 11–18.

108. *Курилишин К.* Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944): іст.-бібліогр. дослідж.: у 2 т. / К. Курилишин; ЛНБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 2007. – Т. 1–2.

109. *Кустовська О. В.* Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.

110. *Кушнаренко Н. М.* Методологічні засади книгознавчих, бібліотекознавчих і бібліографознавчих досліджень / Н. М. Кушнаренко // Вісник ХДАК : зб. наук. пр. – Харків, 2004. – Вип. 15. – С. 84–94.

111. *Кушнаренко Н. Н.* Этап начальной институционализации научных исследований в отрасли социальных коммуникаций [Электронный ресурс] / Н. Н. Кушнаренко, А. А. Соляник // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 6. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2011/6/index.php. – Загл. с экрана.

112. *Кушнаренко Н.* Ідентифікація наукових шкіл культурно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілю: постановка проблеми / Василь Шейко, Микола Каністратенко, Кушнаренко Наталя // Вісн. Книжк. палати. – 2011.– № 8.– С. 41–43; № 9. – С. 43–47.

113. *Кушнаренко Н. М.* Социальные коммуникации – новая отрасль научных исследований в Украине / Н. Н. Кушнаренко, А. А. Соляник // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 8. – С. 41–48.

114. *Кушнаренко Н. Н.* Научные школы книговедческого и библиотечно-информационного профиля: признаки идентификации / Н. Н. Кушнаренко, А. А. Соляник // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 12. – С. 45–54.

115. *Лаврик О. Л.* Наукометрический анализ отечественного библиотековедения и библиографоведения / О. Л. Лаврик // Библиосфера. – 2010. – № 2. – С. 51–59.

116. *Лисенко Л.* Нормативно-правове регулювання підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів з державного управління в Україні [Електронний ресурс] / Л. Лисенко. – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Lysenko.pdf/. – Назва з екрана.

117. *Литвинова Л.А.* Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства (1994–2012) : дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Литвинова Лариса Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 248 с.

118. *Лобанова Л.* Архітектура наукових ступенів: міжнародна практика і вітчизняні традиції / Л. Лобанова // Вісн. НАН України. – 2009. – № 1. – С. 42–55.

119. *Лобанова Л. С.* Нормативно-правова база організації підготовки та атестації наукових кадрів в Україні: сучасний стан і шлях модернізації в контексті створення Єдиного європейського освітнього та наукового простору / Л. С. Лобанова // Наука та наукознавство. – 2013. – № 2. – С. 53–62.

120. *Лобанова Л. С.* Реформування системи підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації [Електронний ресурс] / Л. С. Лобанова. – Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/53-labanova-reformuvannya_syst.pdf. – Назва з екрана.

121. *Лобанова Л. С.* Системы подготовки научных кадров в европейских странах и Украине: сравнительный анализ в контексте формирования Единого европейского образовательного и научного пространства / Л. С. Лобанова; [науч. ред. Б. А. Малицкий]. – Киев : ДП «Информационно-аналитическое агенство», 2010. – 100 с.

122. *Лобузіна К.* Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / Катерина Лобузіна ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 252 с.

123. *Лобузіна К. В.* Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення / К. В. Лобузіна // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–41.

124. *Лобузіна К. В.* Бібліотечні технології як засіб управління документальними інформаційними ресурсами суспільства / К. В. Лобузіна // Вісник ХДАК. – 2013. – № 1. – С. 155–164. *Вона ж:* Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологічна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами [Електронний ресурс] // Бібліотека. Наука.

Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8.10.2015 р.). – 2015. – Режим доступу: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656.

125. *Лобузіна К. В.* Сучасні підходи до інтеграції електронних бібліотечних інформаційних ресурсів / К. В. Лобузіна // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 12. – С. 24–28.

126. *Лопата О.* Електронні журнали в сучасній системі бібліотечно-інформаційних послуг / Олена Лопата // Вісн. Книжк. палати. – 2009. – № 10. – С. 25–28.

127. *Лукашов И. В.* Идентификация научных школ в библиотековедении / И. В. Лукашов // Науч. и техн. б-ки. – 1998. – № 10. – С. 62–74.

128. *Маклюан Г. М.* Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Г. М. Маклюан ; пер. с англ. В. Николаева ; закл. ст. М. Вавилова. – Москва : Жуковский: КАНОН-пресс-Ц. «Кучково поле», 2003. – 464 с.

129. *Мар'їна О. Ю.* Корпоративні бібліотечні проекти як засіб формування соціокомунікаційного середовища / О. Ю. Мар'їна // Вісник ХДАК. – Харків, 2009. – С. 123–130.

130. *Маркова В. А.* Книжкова електронна комунікація: проблеми взаємовпливу / В. А. Маркова // Вісник ХДАК. – 2014. – № 45. – С. 70–78.

131. *Маркова В. А.* Книга в соціально-комунікаційному просторі: минуле, сучасне, майбутнє : монографія / В. А. Маркова. – Харків, ХДАК, 2010. – 252 с.

132. *Матяш І. Б.* Українська архівна періодика 1920 – 1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія / І. Б. Матяш ; відп. ред. О. С. Онищенко. – Київ, 1999. – 480 с.

133. *Мелентьева Ю. П.* Чтение, читатель, библиотека в меняющемся мире / Ю. П. Мелентьева. – Москва : Наука, 2007. – 355 с.

134. *Михайлов А. И.* Научные коммуникации и информатика / А. И. Михайлов, А. И. Черный, Р. С. Гиляревский ; ВИНИТИ. – Москва: ВИНИТИ, 1976. – С. 238.

135. *Михеева Л. Н.* Диссертационные исследования по библиотековедению, библиографоведению (1986–2000 гг.): по материалам автореф. / Л. Н. Михееева, А. А. Папунина // Библиотековедение. – 2001. – № 1. – С. 116–125.

136. *Мілясевич І. В.* Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX століття та матеріали з них як об'єкт бібліографування / І. В. Мілясевич // Діяльність бібліотек по збереженню культурної спадщини і відродження духовності народу : матеріали Всеукр. наук.-краєзн. конф., 25–26 трав. 1996 р., Житомир / Житомир. ОУНБ. – Житомир, 1996. – С. 34–36.

137. *Міщук С. М.* Наукове описування рукописних книг та стародруків в Україні (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.). Історіографія. Бібліографія / С. М. Міщук ; відп. ред. Л. А. Дубровіна. – Житомир : Полісся, 2011. – 184 с.

138. Морозова О. О. Формування методичного забезпечення досліджень масовокомунікаційного впливу в науках про соціальні комунікації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / О. О. Морозова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2014. – 17 с.

139. *Московкин В. М.* Информационно-наукометрические исследования на начальном єтапе проведения НИОКР и диссертационных работ / В. М. Московкин, А. М. Кирюхин, Л. Д. Божко // Наука та наукознавство. – 2000. – № 4. – С. 92–98.

140. *Московкин В. М.* Методология рейтинговой оценки совокупности кандидатських и докторських диссертаций на примере географических наук / В. М. Московкин, Л. Д. Божко // Наука та наукознавство. – 2001.– № 1. – С. 71–76.

141. *Московкин В. М.* Наукометрический аналіз библиографических описаний украинских авторефератов диссертаций по специальности «Мировое хозяйство и международные отношения» / В. М. Московкин, Н. И. Колесникова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 7 (73). – С. 3–8.

142. *Мунтян М. А.* Глобализация и устойчивое развитие / М. А. Мунтян, А. Д. Урсул. – Москва : Ступени 2003. – 302 с

143. *Налимов В. В.* Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса / В. В. Налимов, З. М. Мульченко. – Москва : Наука, 1969. – 192 с.

144. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва (та ін.) ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 173 с.

145. *Недопитанський М. І.* Сучасна українська періодика: типологічний аспект [Електронний ресурс] / М. І. Недопитанський. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1553/. – Назва з екрана.

146. *Немировский Е. Л.* Книга / Е. Л. Немировский // Книга : Энциклопедия. – Москва : «Большая российская энциклопедия», 1999. – С. 299. *Він же*: Немировский Е. Л. Книга / Е. Л. Немировский // Библиотечная энциклопедия. – Москва : Изд-во «Пашков дом», 2007. – 1300 с.: ил.

147. *Новиков А. М.* Докторская диссертация : пос. для докторантов и соискателей ученой степени доктора наук / А. М. Новиков – Москва : Эгвес, 2003. – 120 с.

148. *Огар Е. І.* Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби) : монографія / Е. І. Огар. – Львів : Світ, 2012. – 320 с.

149. Основні поняття науки. Наукова комунікація. Фундаментальна або філософська методологія [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bestreferat.ru/referat-225670.html. – Назва з екрана.

150. *Островський К. С.* Підготовка фахівців в Україні: проблеми, перспективи на порозі третього тисячоліття (історико-освітній, психолого-педагогічний, соціальний аспекти) / К. С. Островський; Технол. ун-т Поділля. – Хмельницький, 2002. – 345 с.

151. *Отич О.* Особливості організації науково-дослідної роботи аспірантів та докторантів / О. Отич // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2009. – Вип. 1. – С. 38–44.

152. Очерки истории книжной культуры Сибири и Дальнего Востока. Т. 1 : конец XVIII – середина 90-х годов XIX века / Гос. публич. науч.-техн. б-ка Сиб. отд-ния Рос. акад. наук. – Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2000. – 317 с.

153. *Палієнко М.* «Киевская старина» (1882–1906): системат. покажч. зміс-

ту журналу / Марина Палієнко. – Київ, 2005. – 606 с.

154. Палієнко М. «Киевская старина» (1882–1906): хронолог. покажч. змісту журналу. – Київ, 2005. – 477 с.

155. *Палієнко М.* «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – поч. XX ст.) / Марина Палієнко. – Київ, 2005. – 328 с.

156. *Пастушенко О. В.* Створення науково-довідкового ресурсу преси та періодики бібліотечних, архівних, музейних фондів України (90-х XX –10-х рр. XXI ст.) / О. В. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 35. – Київ, 2013. – С. 113–125.

157. *Пастушенко О. В.* Сучасна книга та книжкова комунікація в дисертаційних дослідженнях / О. В. Пастушенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 19. – Київ, 2015. – С. 318–331.

158. *Пастушенко О. В.* Електронна періодика як складова інформаційних ресурсів у працях українських бібліотекознавців / О. В. Пастушенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 3. – С. 27–31.

159. *Пастушенко О. В.* Бібліографічні покажчики з історії преси та наукової періодики в Україні (1990–2011 рр.) як джерельна база історико-бібліографічних досліджень / О. В. Пастушенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 16. – Київ, 2012. – С. 498–514.

160. *Пастушенко О. В.* Бібліографознавчий аналіз пресознавчих дисертацій як метод дослідження ступеня розробки проблем и прогнозування розвитку науки / О. В. Пастушенко // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 18. – Київ, 2014. – С. 513–525.

161. *Пастушенко О. В.* Бібліотека як комунікаційна установа в інформаційному просторі і розвиток функцій ресурсної бази науки / О. В. Пастушенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2016. – № 1. – С. 16–24.

162. *Пастушенко О. В.* Динамика розвитку дисертаційних досліжень книги і періодики в Україні (1992–2015) / О. В. Пастушенко // Бібл. вісн. – № 2.– 2016. – С. 40–46.

163. *Пастушенко О. В.* Дисертаційні дослідження з історії книжкових колекцій та книги в Україні і питання створення електронного ресурсу / О. В. Пастушенко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. пр. / відп. ред. Г. В. Боряк. – Київ: НАН України, інститут історії України, 2014. – Вип. 25: Електронні інформаційні ресурси. – С. 149–197.

164. *Пастушенко О. В.* Дисертаційні дослідження періодики у книгознавстві, бібліотекознавстві та бібліографознавстві в аспектах соціальних комунікацій в Україні (1998–2013) / О. В. Пастушенко // Бібл. вісн. – 2013. – № 5. – С. 38–44.

165. *Пастушенко О. В.* Електронна періодика як складова інформаційних ресурсів у працях українських бібліотекознавців / О. В. Пастушенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 3. – С. 27–31.

166. *Пастушенко О. В.* Історико-книгознавчі дисертації як джерела з історії української періодики / О. В. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського – Вип. 37. – Київ, 2013. – С. 537–546.

167. *Пастушенко О.* В. Історичні книжкові колекції та зібрання як об'єкт дисертаційних досліджень з книгознавства в Україні (1999–2012) / О.В. Пастушенко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. пр. / відп. ред. В. В. Томазов. – Київ : НАН України, інститут історії України, 2015. – Вип. 26–27. – С. 217–223.

168. *Пастушенко О. В.* Періодичні видання історико-бібліографічного, книгознавчого та бібліотекознавчого спрямування як об'єкт сучасних досліджень / О. В. Пастушенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.– 2012. – № 2. – С. 69–73.

169. *Пастушенко О. В.* Персональні сторінки вчених в Інтернет і система оцінки оцінки наукових шкіл в книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві / О. В. Пастушенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2015. – № 1. – С. 4–11.

170. *Пастушенко О.В.* Питання історії українського державотворення та періодичної преси у сучасних дисертаційних дослідженнях в Україні / О. В. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. Вернадського. – Вип. 33. – Київ, 2012 – С. 399–411.

171. *Пастушенко О. В.* Преса і періодика як об'єкт історичних та соціокомунікаційних дисертацій в галузі бібліотекознавства й бібліографознавства: до розподілу предмету досліджень / О. В. Пастушенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 4. – С. 27–31.

172. *Пастушенко О. В.* Релігійна преса і періодика України як об'єкт дисертаційних досліджень / О. В. Пастушенко / Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 17. – Київ, 2013. – С. 480–493.

173. *Пастушенко О. В.* Розвиток дисертаційних досліджень з історії періодичної преси в Україні у 90-х ХХ ст. – початку 10-х років ХХІ ст.: бібліографічний аспект / О. В. Пастушенко // Рукописна на книжкова спадщина України. – Київ, 2012. –Вип. 15. – С. 301–323.

174. *Пастушенко О. В.* Розвиток зведених та корпоративних електронних ресурсів періодики як науково-довідкового сегменту інформаційного простору України / О. В. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 36. – Київ, 2013. – С. 88–97.

175. *Пастушенко О. В.* Розвиток системи персоніфікації вченого в інформаційному середовищі Інтернет / О. В. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2015. – Вип. 41. – С. 295–309.

176. *Пастушенко О. В.* Сучасні дисертаційні дослідження української газетної періодики періоду національно-культурного руху та Української революції (друга пол. ХІХ ст. – перша чверть ХХ ст.) / О. В. Пастушенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 34. – Київ, 2012– С. 438–445.

177. *Пастушенко О. В.* Теорія книги в сучасних дисертаційних дослідженнях з книгознавства в Україні / О. В. Пастушенко // Бібл. вісн. – 2015. – № 2. – С. 23–26.178. Пенькова О. В. Наукометрические и библиометрические исследования в библиотечной и библиографической теории и практике : дис. ... канд. пед. наук / Пенькова Ольга Владимировна. – Краснодар, 2002. – 305 с.

179. *Пережняк Б. А.* Організація управління атестацією наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні / Б. А. Пережняк // Актуальні проблеми держави і права / голов. ред. С. В. Ківалов. – 2003. – Вип. 21. – Одеса : Юрид. л-ра, 2003. – С. 159–166.

180. *Петрикова В. Т.* Покажчики місцевих періодичних видань у складі українського бібліографічного репертуару (за матеріалами 20-х років ХХ ст.) / В. Т. Петрикова // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: доп. та повідомл. наук. конф., Львів, 25–26 серп. 1995 р. / НАН України, ЛНБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 1996. – С. 240–243.

181. *Пивоев В. М.* Философия и методология науки: учебное пособие для магистров и аспирантов / В. М. Пивоев. – Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2013. – 320 с.

182. *Племнек А. И.* Сводный каталог периодики библиотек России – успешный опыт межрегиональной межотраслевой кооперации [Электронный ресурс] / А. И. Племнек, Н. В. Соколова // Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек : материалы XIII междунар. конф. и выставки «LIBCOM 2009», п. Ершово, Одинцовский р-н, Московская обл., 16–20 ноябр. 2009 г. – Москва – 2009. Режим доступа http:// www.gpntb/ru/libcom9/disk/32/pdf/. – Загл. с экрана.

183. *Поживілова О. В.* Розвиток систем підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в європейському регіоні та Україні (1990–2005 рр.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Поживілова Олена Володимирівна ; АПН України; інститут вищої освіти. – Київ, 2006. – 181, [16]арк. : табл. – Бібліогр.: арк. 164–177.

184. *Полилова Т. А.* Персональные веб-страницы в научном сообществе [Электронное издание] / Т. А. Полилова // Труды Международной конференции «Научный сервис в сети Интернет: экзафлопсное будущее», 19-20 сентября 2011 г., г. Новороссийск. – 2011. – С. 476–479. – Режим доступа: http:// agora.guru.ru/abrau2011/pdf/476.pdf. – Зап. с экрана.

185. *Попович О. С.* Проблеми вдосконалення правового забезпечення підготовки та атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні / О. С. Попович, Л. С. Лобанова // Наука та наукознавство. – 2004. – № 1. – С. 44–50.

186. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации [Электронный ресурс] / Г. Г. Почепцов. – Москва : Рефл-бук; Киев : Ваклер, 2001. – 656 с.

187. *Почепцов Г. Г.* Соціальні комунікації і нові комунікативні технології / Г. Г. Почепцов // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 19–26.

188. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативный инжиниринг: теория и практика / Г. Г. Почепцов. – Москва : Альтерпрес, 2008. – 407 с.

189. *Радченко А. І.* Періодика майбутнього – паперова чи електронна? / А. І. Радченко // Наука та наукознавство . – 2010. – № 2. – С. 46–50.

190. *Рачинський А. П.* Інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: становлення й розвиток [Електронний ресурс] / А. І. Рачинський.– Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Rachinskiy.pdf. – Назва з екрана.

191. *Рибачук В. П.* Методологічні проблеми застосування наукометричного аналізу прі прогнозуванні напрямів науково-технічного прогресу / В. П. Рибачук // Наука та наукознавство. – 2012, № 1 – С. 36–45.

192. *Різун В. В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун / Світ соціальних комунікацій. – 2011. – Т. 1. – С. 7–10.

193. *Різун В. В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] // [Наукова сторінка професора Володимира Різуна] / Інститут журналістики : [сайт]. – Електронні дані. Київ, 2011. – Режим доступу: joyrn.kiev.ua/node 431. – Назва з екрана.

194. *Різун В. В.* До питання про соціальнокомунікаційний підхід у науці / Різун В. В. // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 35–36.

195. *Різун В. В.* Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі «Журналістика та інформація» / В. В. Різун. – Київ : Просвіта, 2008. – 260 с.

196. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, Л. А. Дубровіна та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 194 с.

197. *Романов П. С.* Англоязычные диссертации: опыт анализа / П. С. Романов / Мир библиогр. – 2005. – № 3. – С. 30–34.

198. *Романюк М.* Відділення «Науково-дослідний центр періодики»: Сімнадцять років творчого поступу і наукових здобутків / М. Романюк // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України, Львів. нац. наук. біб. України ім. В. Стефаника, відділення «Науково-дослідний центр періодики», редкол.: М. М. Романюк (відп. ред.) та ін. – Львів, 2010. – Вип. 2 (18). – С. 107–120.

199. *Романюк М.* Скарбниця національної пам'яті / М. Романюк // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія та сучасність: доп. та повідомл. міжнар. наук. конф., Львів, 28–30 жовт. 2010 р. – Львів, 2010. – С. 6.

200. *Романюк М.* Українська періодика: стан вивчення, проблеми формування повного репертуару / М. М. Романюк // Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: доп. та повідомл. міжнар. наук. конф. / НАН України, ЛНБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 1996. – С. 33–44.

201. *Романюк М.* Українське пресознавство на порозі XXI століття / М. Романюк ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, н. -д центр періодики. – Львів, 2000. – 110 с.

202. *Романюк М. М.* Проблеми створення репертуару української періодики та дослідження історії преси / М. М. Романюк // Українська періодика: історія і сучасність: доп. та повідомл. IV Всеукр. наук.-теорет. конф., 19–20 груд. 1997р. / НАН України, ЛНБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 1997. – С. 3–12.

203. *Рудий Г.* Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело / Г. Рудий // Бібл. вісн. – 2008. – № 1. – С. 29–35.

204. *Рудий Г. Я.* Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти / Г. Я. Рудий;

НАН України, Ін-т історії України. – Київ : [б. в.], 2005. – 551 с.: табл.

205. *Рудий Г. Я.* Преса України: газети 1917–1920 рр.: бібліогр. покажч. / уклад. Г. Я. Рудий ; наук. ред. Є. М. Скляренко; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 1997. – 97 с.

206. *Савенкова Л. В.* Персональні сайти вчених у інформаційному середовищі університетської бібліотеки / Л. В. Савенкова // Вісник Одеського національного університету. Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2014. – Т. 19. – Вип. 1. – С. 153–160.

207. *Садовский В. Н.* Основания общей теории систем / В. Н. Садовский. – Москва, 1974.– С. 93–99.

208. *Сен С.* Биобиблиометрия: понятие и применение для анализа продуктивности ученых / С. Сен, Ш. К. Ган // Междунар. форум по информ. и документации. – 1990. – Т. 15. – № 3. – С. 13–20.

209. *Сергієнко В. І.* Атестація наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні: проблеми і рішення / В. І. Сергієнко, І. Б. Жиляєв, В. І. Торкатюк. – Харків : ХНАМГ, 2006. – 228 с.

210. *Сергієнко В. І.* Система атестації наукових кадрів вищої кваліфікації : монографія / В. І. Сергієнко, І. Б. Жиляєв, М. О. Кизим та ін.; НДЦ індустр. пробл. розв. НАН України. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 232 с.

211. *Середа А. В.* Поняття атестації наукових кадрів вищої кваліфікації [Електронний ресурс] / А. В. Середа // Порівняльно-аналітичне право. 2013. – № 4. – С. 236–239. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/4_2013/71.pdf. – Назва з екрана.

212. *Симоненко Т. В.* Мережеве інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Симоненко Тетяна Василівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 18 с.

213. *Симоненко Т.* Зібрання електронної наукової періодики України / Т. Симоненко // Вісн. Книжк. палати . – 2008. – № 2. – С. 30–31.

214. *Симоненко Т.* Репозитарій «Наукова періодика України» : шлях оброблення електронних версій / Т. Симоненко // Бібл. вісн. – 2012. – № 3. – С. 32–36.

215. *Сковронська І. Ю.* Іншомовна преса в Україні (1917–1998 рр.): Бібліогр. аспект / І. Ю. Сковронська // Зб. пр. Наук.-дослід. центру періодики / НАН України, ЛНБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 1999. – Вип. 6. – С. 530–535.

216. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – Київ : Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2009. – № 4. – С.5–6 .

217. *Соколов А. В.* Документология как метатеория документной коммуникации / А. В. Соколов // Книга. Исследования и материалы. – 2009. – Сб. 91. – С. 43–50.

218. *Соколов А. В.* Метатеория социальной комуникации / А. В. Соколов. – Санкт-Петербург, 2001. – 348 с.

219. *Соколов А. В.* Общая теория социальной коммуникации / А. В. Соколов. – Санкт-Петербург : Издательство Михайлова, 2002. – 449 с.

220. Социальная коммуникация [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sotsiologia.ru/sociology/2007/10/09/sociology_6116.html. – Назва з екрана.

221. *Сошинська В. Є.* Роль спеціальних періодичних видань як історичного джерела / В. Є. Сошинська // Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє: зб. ст. до Міжнар. наук.-практ. конф. / УБА, НПБУ, ЦМБ ім. Л. Українки, ЦМБ для дітей ім. Т. Шевченка ; редкол.: Бабич В. С. (та ін.) – Київ, 1998. – С. 126–133.

222. *Сошинська В. Є.* Спеціальна українська періодика першої третини XX століття: історичні передумови виникнення та загальна характеристика / В. Є. Сошинська // Бібліографознавство: теорія і практика : наук. пр. / НПБУ, КДІК. Київ, 1997. С. 111–120.

223. *Сошинська В. Є.* Спеціальна українська періодика першої третини XX століття: історичні передумови виникнення та загальна характеристика / В. Є. Сошинська // Бібліографознавство: теорія і практика : зб. наук. пр. / НПБУ, КДІК. – Київ, – 1997. С. 111–120.

224. *Столяров Ю. Н.* Библиотека: структурно-функциональный поход / Ю. Н. Столяров. – Москва : Книга, 1981. – 255 с.

225. *Столяров Ю. Н.* Документология : учеб. пособие / Ю. Н. Столяров ; Моск. гос. ун-т культуры и искусств, Орл. гос. ин-т искусств и культуры. − Орел : Горизонт, 2013. – 370 с.

226. *Табачников А. В.* Диссертации в библиотеке. Проблемы отечественного диссертациеведения / А. В. Табачников // Румянцевские чтения : тез. докл. и сообщ. науч.-практ. конф. молодых специалистов, апр. 1996 г. – Москва: РГБ, 1996. – С. 125.

227. *Табачников А. В.* Типология диссертационных работ / А. В. Табачников // Румянцевские чтения: к 240-летию со дня рождения Н. П. Румянцева: тез. докл. и сообщ. науч.-практ. конф. молодых специалистов (апр. 1994 г.) ; Ч. 2. – Москва : РГБ. – С. 30–33.

228. *Таланова Ж. В.* Докторська підготовка у світі та Україні / Ж. В. Таланова. – Київ : Нац. акад. пед. наук, інститут вищої освіти, 2010. – 476 с.

229. *Таланова Ж. В.* Освітні та професійні кваліфікації в національній кваліфікаційній системі на найвищому рівні освіти / Ж. В. Таланова // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: Мартинюк М. Т.].– Умань : ПП Жовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 264.

230. *Таланова Ж. В.* Трансформація підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Україні в процесі реформ упродовж 1987–2008 років: досвід для сьогодення / Ж. В. Таланова // Педагогіка і психологія творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.: Т. Сущенко (голов. ред) та ін. – Запоріжжя. – 2009. – Вип 54. 500 (2009). – С. 420–429.

231. *Теремко В. І.* Видавництво-XXI. Виклики і стратегії : монографія / В. І. Теремко. – Київ : Академвидав, 2012. – 328 с. – (Сер. «Монограф»).

232. *Теремко В. І.* Українська книга: випробування часом і політикою

/ В. І. Теремко // Наукові записки Інституту журналістики : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – Квіт. –черв. – Т. 55. – С.10–16.

233. Тимофеева Ю.В. Книжная культура: дефініція поняття [Електронний ресурс] / Ю.В. Тимофеева. – Режим доступу: http://www.sibran.ru/upload/iblock/fbc/fbcc5e2eac1c40d765a8b28bbf285461.pdf. – Назва з екрана.

234. *Тимошик М.* Види видавничої подукції. Книга як основний предмет видавничої діяльності [Електронний ресурс] / М. Тимошик. – Режим доступу: http: // www.ournlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1294.

235. *Тимошик М. С.* Її величність книга / Микола Степанович Тимошик // Історія видавничої справи Київського університету. 1834–1999. – Київ : Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 1999. – С. 290–314. – Назва з екрана.

236. *Уёмов А.* Общая теория систем для гуманитариев: пособие / А. Уёмов, И. Сараева, А. Цофнас ; под ред. А. И. Уёмова. – Москва, 2000. – 338 с.

237. *Уёмов А. И.* Системный поход и общая теория систем / А. И. Уёмов – Москва : Мысль, 1978. – С.19.

238. *Урсул А. Д.* Информатика и общество: глобальние изменения взаимодействия / А. Д. Урсул // Науковедение и информатика. – 1992. – Вип. 37. – С. 62–71.

239. *Ушаков Е. В.* Ведение в философию и методологию науки / Е. В. Ушаков. – Москва, 2005. – 528 с.

240. *Февр Люсьєн.* Бои за историю / Февр Люсьєн, Мартен Анрі-Жан; пер. з фр. – Москва : Наука, 1991. – 629 с.

241. *Федорчук А.* Створення інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ / Артур Федорчук, Катерина Лобузіна, Ніла Танатар // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 21–25.

242. Философия и методология науки : учебн. пособие для аспирантов и магистрантов / А.И. Зеленков [и др.] ; под ред. А.И. Зеленкова. – 2-е изд., доп., испр. – Минск : ГИУСТ, 2011. – 479 с.

243. *Хайтун С. Д.* Наукометрия: Состояние и перспективы / С. Д. Хайтун. – Москва : Наука, 1983. – 344 с.

244. *Холод О. М.* Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз: навч. посіб. / О. М. Холод. – Львів : ПАІС, 2011.

245. *Холод О. М.* Соціальні комунікації як поняття в науковій галузі «Соціальні комунікації» / О. М. Холод // Психолінгвістика. – 2013. – Вип. 12. – С. 286– 293.

246. *Холод О. М.* Соціальнокомунікаційний інжиніринг як методологія дослідження соціальних комунікацій / О. М. Холод // Світ соціальних комунікацій. – 2012. – Т. 8. – С. 7–12.

247. *Холод О. М.* Специфіка тлумачення терміна «соціальні комунікації» // Журналістика в піарі та піар у журналістиці / упорядн. В. Ф. Іванов, О. С. Дудко. – Київ : Грамота, 2010. – С. 278–279.

248. *Холод О.* Методологія досліджень соціальних комунікацій : навч. посіб. /

Олександр Холод. – Київ : Київський міжнародний університет, 2013. – С. 330–331.

249. *Чачко А.* Соціальні комунікації як об'єкт сучасного бібліотекознавства / А. Чачко // Зб. тез Міжн. наук.-теор. конф., Київ, 16–17 травня 2007 р. – Київ : КНУКіМ, 2007. – С. 25–26.

250. *Чмига В. О.* Аналіз результатів атестації наукових кадрів вищої кваліфікації в Україні за 15-річний період функціонування галузі науки « державне управління» [Електронний ресурс] / В. О. Чмига, Н. І. Демедишина // Аналітика і влада. – 2012. – № 6. – С. 38–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/avlad_2012_6_9.

251. *Шарков Ф. И.* Истоки и парадигмы исследований социальной коммуникации / Ф. И. Шарков // Социологические исследования. – 2001. – № 8. – С. 52–61.

252. *Шарков Ф. И.* Основы теории коммуникации : учебник / Ф.И. Шарков. – Москва : Соц. отношения, Перспектива , 2003. – 248 с.

253. *Шарков Ф. И.* Коммуникология: основы теории коммуникации : учебник / Ф. И. Шарков. – Москва : Дашков и Ко, 2010. –237 с.

254. *Швецова Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : монографія / Г.М. Швецова ; РДГУ, Рівне, 2001. – 437 с.

255. *Швецова Г. М.* Типологія документа. навч. посібник для студентів інтів культури / Г. М. Швецова ; Рівн. держ. ін-т культури. – Київ: Книжк. палата України, 1998. – 80 с. – С. 59–61.

256. *Шейко В.* Ідентифікація наукових шкіл культурно-мистецького та бібліотечно-інформаційного профілю: постановка проблеми / Василь Шейко, Микола Каністратенко, Наталя Кушнаренко // Вісн. Книжк. палати. – 2011.– № 8.– С. 41–43; № 9. – С. 43–47.

257. *Шейко В.* Харківська наукова школа книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства: система комунікаційних зв'язків / Василь Шейко, Наталя Кушнаренко, Алла Соляник // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 10. – С. 45–48; № 11. – С.1–6.

258. *Шелест В. С.* Основні поняття науки. Наукова комунікація. Фундаментальна або філософська методологія: лекція [Електронний ресурс] / В. С. Шелест. – Дніпропетровськ, 2010. – Режим доступу: http://www.tnu.in.ua/.

259. *Шемаєва Г.* Електронні періодичні видання наукових установ України в системі наукових комунікацій / Г. Шемаєва // Бібл. вісн. – 2006. – № 5. – С. 8–13.

260. *Шемаєва Г. В.* Транспортування знань у каналах інформаційного забезпечення науки / Г. В. Шемаєва // Бібл. планета. – 2005. – № 4. – С. 29–31.

261. *Шемаєва Г. В.* Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харківська держ. академія культури. – Харків : ХДАК, 2008. – 289 с.

262. *Шемаєва Г. В.* Напрями розвитку бібліотеки в системі сучасної наукової комунікації // Вісник ХДАК. – Вип. 35. – 2012. – С. 75–83.

263. *Штанько В. И.* Философия и методология науки. Учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических

вузов / В. И. Штанько; ХНУРЭ. – Харьков : ХНУРЭ, 2002. – 292 с.

264. *Ярошенко Т. О.* Електронні журнали в системі інформаційних ресурсів бібліотеки : монографія / Т. О. Ярошенко. – Київ : Знання, 2010. – 215 с.

265. *Ярошенко Т. О.* Бібліотека, бібліотекарі та користувачі бібліотек в епоху Веб 2.0: виклики часу // Бібл. планета. – 2011. – № 1. – С. 17–22.

266. *Ярская В.* Методология диссертационного исследования: как защитить диссертацию / Валентина Ярская. – Москва, 2011. – 175 с.

267. *Яценко О. М.* Використання формалізованих методів при укладанні текстів для веб-сайта «Український національний біографічний архів» / О. М. Яценко // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – Київ, 2012. – Вип. 9. – С. 215–230.

268. *Яцків Т. М.* Наукова періодика в Україні : перспективи і проблеми розповсюдження [Електронний ресурс] / Т. М. Яцків. – Режим доступу: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2011_05/12_Yatskiv.pdf. – С. 62 –68. – Назва з екрана.

269. *Яцків Я. С.* Про ефективність видання наукових журналів в Україні / Я. С. Яцків, А. І. Радченко // Вісн. НАН України. – 2012. – № 6. – С. 62–67.

270. Bourdon F. Name Authority Control in an International Context and the Role of the National Bibliographic Agency / F. Bourdon // International Cataloguing and Bibliographic Control. – 1994. – Vol. 23, № 4. – P. 71–77.

2. ДЖЕРЕЛА

Закони, постанови, розпорядження, накази

271. Про освіту: Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.

272. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

273. Про інформацію: закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

274. Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 20 трав. 1992 р. № 257. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

275. Про Національну програму інформатизації: закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1992. – № 27–28. – Ст. 181.

276. Про затвердження описів дипломів доктора і кандидата наук та атестата старшого наукового співробітника і переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 берез. 1993 р. № 199. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

277. Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 черв. 1997 р. № 644 // Бюл. ВАК України. – 1997. – № 3. – С. 2 – 14.

278. Про затвердження переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листоп. 1997 р. № 1328. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

279. Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс] : закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. – Режим доступу: http://rada.kiev.ua.

280. Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 берез. 1999 р. № 309. // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 3. – С. 16. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua.

281. Про затвердження переліку державних замовників завдань (проектів) Національної програми інформатизації на 1999 рік [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів від 22.03.1999 р. № 431. – Режим доступу: http://ua-info.biz/legal/basenp/ua-ymtznt.htm.

282. Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1999–2001 роки : постанова Верховної Ради від 13.07.1999 р. № 914-XIV // Відом. Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – Ст. 335.

283. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : указ Президента України від 31 лип. 2000 р. № 928/2000 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № 31.– Ст. 1300 (344).

284. Про вищу освіту : Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

285. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 трав. 2003 р. № 59-р // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 18. – Ст. 864.

286. Про доповнення переліку галузей науки, за якими може присуджуватися науковий ступінь [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів (від 13.XII.2006 р., № 1718) (існуючий перелік 1997 був доповнений такими абзацами: «культурологія», «соціальні комунікації»). – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1398-07

287. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537–16

288. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : постанова Кабінету Міністрів України від 7 берез. 2007 р. № 423 // Бюл. ВАК України. – 2007. – № 4. – С. 2–8.

289. Про атестацію наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації : Закон України (проект) // Бюл. ВАК України. – 2008. – № 8. – С. 3 –9.

290. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 2014 року № 29 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 р. № 1183» стосовно затвердження нових бланків дипломів доктора і кандидата наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: old.mon.gov.ua/.../29_04_2015_14_1_232_15.

291. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 64. – С. 2328. Із змінами від 19.08.2015 та 1159 від 30.12.2015 (http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF).

292. Питання Міністерства освіти і науки України: Указ Президента України від 25 квітня 2013 року № 240/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 34.– С. 1206.

293. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: закон Верховної Ради України від 01.07.2014 № 1556-VII / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

ВАК і МОН України

294. Про затвердження Переліку спеціальностей наукових працівників : Наказ Вищої атестаційної комісії України 13.03.1997 № 86 // Офіц. вісн. України 1997. – № 16. – С. 301.

295. Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : Наказ Вищої атестаційної комісії України 10.06.1999 № 288 // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 27. – С. 243.

296. Про затвердження Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : Наказ Вищої атестаційної комісії України 23.06.2005 № 377 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 27. – С. 187.

297. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 7 берез., 2007 р. № 423. – Текстові дані. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/423–2007–%D0%BF.

298. Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : наказ Вищої атестаційної комісії України № 867 від 14 груд. 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1398-07. – Назва з екрана.

299. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації, і списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті // Бюл. ВАК України. – 2008. – № 3. – С. 9–13; Бюл. ВАК України. – 2009. – № 5. – С. 26–30.

300. Правила оформлення посилань на архівні документи у при книжкових, прикінцевих, при статейних списках джерел (у монографії, навчальному посібнику, статті тощо) // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. –

2010. – № 3. – С. 20–22 ; Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2011. – № 11. – С. 16–19.

301. Про затвердження переліку наукових спеціальностей [Електронний ресурс]: наказ МОНмолодьспорту України від 14.09.2011 № 1057 // Бюлетень вищої атестаційної комісії України. – 2011. – № 12. – С. 2–13. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1133–11.

302. Деякі питання присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 14.09.2011 № 1059 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 78. – С. 239.

303. Вимоги до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2011. – № 9/10. – С. 2–10. – Додатки.

304. Деякі питання експертних рад з питань проведення експертизи дисертаційних робіт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України : наказ МОНмолодьспорту України // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України – 2011. – № 12. – С. 14–17. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1167–11.

305. Довідник здобувача наукового ступеня [Електронний ресурс] : збірник нормативних документів та інформаційних матеріалів з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації / за ред. В. Д. Бондаренка. – Київ: Толока, 2011. – 56 с.

306. Положення про спеціалізовану вчену раду [Електронний ресурс]: затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 № 1059 // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2011. – № 12. – С. 20–48. – Режим доступу:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1170–11/page.

307. Список скорочень назв державних архівних установ України // Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2010. – № 3. – С. 23–24; Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2011. – № 11. – С. 20.

308. Про затвердження змін до Положення про експертну раду з питань проведення експертизи дисертаційних робіт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [Електронний ресурс] : наказ МОНмолодьспорту України № 665 від 07.06.2012 // Атестаційний вісник. – 2012. – 8. – С. 4–5. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1053–12.

309. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України [Електронний ресурс] : наказ № 1111 від 17.10.2012 // Атестаційний вісник. – 2012. – № 12. – С. 37–41. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1850–12.

310. Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України [Електронний ресурс]: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 86. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1850-12.

311. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Електронний ресурс]: наказ МОНмолодьспорту

України № 1112 від 17.10.2012 // Атестаційний вісник. – 2012. – № 12. – С. 42–45. – Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1851–12.

312. Вимоги до опублікованої монографії, що подається на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук [Електронний ресурс] : наказ МОН-молодьспорту України від 17 жовтня 2012 року № 1112. – Режим доступу: www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1852-12/paran2#n2.

313. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1112 про вимоги до опублікованої монографії, що подається на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук [Електронний ресурс]: наказ від 21.03.2013 № 365. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/z0463-13.

314. Перелік наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт. Наказ МОН України від 13.07.2015, № 747 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/563/perelik-naukovikh-fakhovikh-vidan/6797/.

315. Програма кандидатського іспиту зі спеціальності 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій (галузь науки – соціальні комунікації): проект / [уклад.: В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко, В. О. Ільганаєва, А. А. Соляник, І. О. Давидова ; під наук. ред. В. М. Шейка] // Соціальні комунікації : зб. проектів прогр. кандид. іспитів для аспірантів і здобувачів // Вісник ХДАК : зб. наук. пр. – Харків, 2008. – Спецвип. 22. – С. 8–83.

Державні стандарти

316. Видання. Основні види. Терміни та визначення : ДСТУ 3017-95. – [Чинний від 1996-01-01] ; [затв. наказом Держстандарту України від 23.02.95 № 58]. – Київ : Держстандарт України, 1995. – 47 с. – (Національний стандарт України). – С. 8–10.

317. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення: ДСТУ 3018-95. – [Чинний від 1996-01-01] ; [затв. наказом Держстандарту України від 23.02.95 № 58]. – Київ : Держстандарт України, 1995. – 24 с. – (Національний стандарт України). – С. 3.

Бібліографія бібліографічних джерел (довідники, покажчики, каталоги) в галузі книги

318. Гнатенко Л.А. Слов'янська кирилична рукописна книга XII–XIII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: каталог: кодиколого-палеографічне та графіко-орфографічне дослідження: палеогр. альбом / Людмила Гнатенко ; [редкол: Л. А. Дубровіна (голова) та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ: НБУВ, 2012. – 154 с.

319. Гнатенко Л. А. Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського:

каталог / Л. А. Гнатенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : НБУВ, 2003. – 193 с.

320. Гнатенко Л .А. Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: каталог: кодиколого-орфографічне дослідження: палеогр. альбом / Л. А. Гнатенко; редкол. : О. С. Онищенко (голова), В. В. Німчук, С. Г. Даневич (відп. секретар), Л. А. Дубровіна, Н. М. Зубкова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : НБУВ, 2007. – 265 с.

321. Іванова О. А. Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: наук. кат. : палеогр. альбом / О. А. Іванова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : НБУВ, 2010. – 791 с.

322. Клименко Е.С. Кириличні співочі рукописи монодійної традиції XII–початку XX ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : історико-кодикологічне дослідження: Каталог : палеогр. альбом / Е. С. Клименко, О. М. Гальченко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : НБУВ, 2011. – 305 с.

323. Кириличні рукописні книги у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України: каталог: Т. XI–XVI ст. / уклад. : М. М. Кольбух (голов. ред.) та ін.; передм. М. М. Кольбух; уклад. наук.-довідк. апарату : М. М. Кольбух, Я. П. Сеник ; відп. ред. Л. В. Головата ; Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – 522 с.

324. Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського : каталог/ уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за уч. Т. М. Росовецкої ; заг. ред. Г.І. Ковальчук. – Київ : НБУВ, 2008. – 232 с.

325. Книга в Україні, 1861–1917 : матеріали до репертуару укр. кн. : бібліогр. покажч.: Вип. 1–18 / НАН України, НБУВ ; упоряд. : С. Й Петров, С. С. Петров, В. С. Гоїнець та ін. ; наук. ред. В. Ю. Омельчук. – Київ, 1996–2014.

326. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, 1798–1923 : бібліогр. покажч. : Т. 1. 1798–1911 / авткол. : М. Д. Бойченко, С. А. Дзюбич, Т. Б. Корольова та ін. – Київ, 2003. – 676 с.

327. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923 : бібліогр. покажч.: Т. 2. 1798–1923 / М. Д. Бойченко, С. А. Дзюбич, Т. Б. Корольова та ін. – Київ, 2003. – 690 с.

328. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923: бібліогр. покажч. : Т. 3. Науково-допоміжний апарат / М. Д. Бойченко, С. А. Дзюбич, Т. Б. Корольова та ін. – Київ, 2003. – 667 с.

329. Українська революція і державність (1917–1920 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / НАН України, НБУВ ; уклад.: А. Л. Панова, В. Ф. Солдатенко, Л. В. Бєляєва та ін.; наук. ред. В. Ю. Омельчук. – Київ, 2001. – 807 с.

330. Українська література в загальнослов'янському і світовому контексті : у 5 т. / АН УРСР, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченко, ЦНБ ім. В. І. Вернадського ; редкол. : В. О. Захаржевська, Л. В. Бєляєва [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1987 – Т.

5: Українська література в країнах Центральної і Південно-Східної Європи : матеріали до бібліографії. – Київ : Наук. думка, 1994. – 613 с.

331. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939: бібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Ільницька (кер. проекту) та ін.; відп. ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. – Львів : ЛННБУ ім. В. Стефаника, 2010. – Т. 1 : 1914–1919. – 472 с.

332. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939: бібліогр. покажч. / уклад.: Л. І. Ільницька (кер. проекту) та ін.; відп. ред. М. М. Романюк; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України імені В. Стефаника. – Львів: ЛННБУ ім. В. Стефаника, 2012. – Т. 2: 1920–1923. – 804 с.

Бібліографія бібліографічних джерел (довідники, покажчики, каталоги) в галузі періодичних видань

Загальні

333. Літопис авторефератів дисертацій : держ. бібліогр. покажч. України / Книжк. палата України ; ред. З. А. Медвєдєва. – К. : [б. в.], 1999. – (Сер. «Національна бібліографія України»).

334. Друковані періодичні видання України : довідник. – Київ : Книжк. палата України, 1997. – 70 с.

335. Друковані та електронні засоби масової інформації України : станом на 1 жовтня 1999 р.: довідник: у 3 ч. / Державний комітет інформаційної політики України, Книжкова палата України. – К. : Книжкова палата України, 2000. – Ч. 1, кн. 1 : Газети: 2313 назв (кн. 1) / уклад. Г. П. Неліпа [та ін.]. – [Б. м.] : [б. в.], 2000. – 274 с.

336. Друковані та електронні засоби масової інформації України : станом на 1 жовтня 1999 р.: довідник: у 3 ч. / Державний комітет інформаційної політики України, Книжкова палата України. – Київ : Книжк. палата України, 2000. – Ч. 1, кн. 2 : Газети: 2348 назв (кн. 2) / уклад. Г. П. Неліпа [та ін.]. – [Б. м.] : [б. в.], 2000. – 280 с.

337. Друковані та електронні засоби масової інформації України. (Станом на 1 жовтня 1998 р.) : довідник: у 3 ч. – Київ : Книжк. палата України, 1998.– Ч. 2 : Журнали. – [Б. м.] : [б. в.], 1998. – 182 с.

338. Друковані засоби масової інформації України : довідник: у 2 ч. / уклад. Л. Є. Дем'янова, О. С. Дятлова; Книжкова палата України. – Київ : Книжк. палата України, 2003. – Ч. 2 : Журнали: станом на 1 вересня 2003р. – Київ, 2003. – 328 с.

339. Друковані засоби масової інформації України : довідник: станом на 1 січня 2005 року: у 2 ч. / Книжкова палата України ім. Івана Федорова. – Київ, 2005 – Ч. 1 : Газети / уклад. О. Л. Щеглова, О. І. Шимко. – Київ, 2005. – 452 с.

340. Друковані засоби масової інформації України : довідник: станом на 1 січня 2005 року: у 2 ч. / Книжкова палата України ім. Івана Федорова. – Київ, 2005. –Ч. 2 : Журнали / уклад. С. В. Буряк [та ін.]. – Київ, 2005. – 400 с.

341. Друковані засоби масової інформації України : довідник: у 2 ч. / Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Київ : Кн. палата України, 2006. – Ч. 1 : Газети : станом на 1 жовтня 2006 року / уклад. В. Т. Поляков [та ін.] ; ред. О. П. Дубовик [та ін.]. – Київ, 2006. – 500 с.

342. Друковані засоби масової інформації України : довідник: у 2 ч. / Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – К. : Кн. палата України, 2006. – Ч. 2 : Журнали : станом на 1 жовтня 2006 року / уклад. Т. В. Черненко [та ін.]. – Київ, 2006. – 400 с.

343. Друковані засоби масової інформації України : довідник: у 2 ч. / уклад. Л. Є. Дем'янова, Дятлова О. С ; Книжкова палата України. – Київ : Книжкова палата України, 2003. – Ч. 1 : Газети : станом на 1 вересня 2003р. / уклад. О. Л. Щеглова, Н. О. Вербівська. – Київ, 2003. – 371 с.

344. Сучасна жіноча преса в Україні: покажчик / упоряд. А. М. Волобуєва, Н. М. Сидоренко; Дослідницький центр історії української преси. – Київ, 1998. – 76 с.

345. Несоветские газеты (1918–1922 гг.) : каталог собрания Российской национальной библиотеки / сост. Т. В. Акопян [и др.]; Российская национальная библиотека. – Санкт-Петербург : Издательство РНБ, 2003. – 168 с.

346. Українська преса (1990–1995 рр.) / уклад. Ю. О. Романишин [та ін.] ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника. – Л., 2004. – 268 с.

347. Рудий Г. Я. Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти/ Г. Я. Рудий ; НАН України, Інститут історії України. – Київ, 2005. – 551 с.

348. Черняков Б. І. Окупаційна і легальна періодична преса в Україні 1941–1944 рр. : джерела дослідження. Бібліографія / Б. І. Черняков ; Академія наук вищої школи України. – Київ, 2005. – 80 с. – (Засоби масової інформації в Україні у Другій світовій війні ; вип. 1).

349. Українська преса в Україні та світі XIX-XX ст.: іст.-бібліогр. дослідж. Т. 1 : 1812–1890 рр. / уклад. М. М. Романюк [та ін.]; відп. ред. Л. В. Сніцарчук ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділення «Науково-дослідний центр періодики». – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – 559 с.

350. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : іст.-бібліогр. дослідж. Т. 2 : 1891 – 1905 рр. / [уклад.: М. М. Романюк (кер. проекту) та ін.]; [відп. ред. Л. В. Сніцарчук] ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника, Від-ня «Н.-д. центр періодики». – Львів : [ЛННБ України ім. В. Стефаника], – 2009. – 479 с.

351. Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944): іст.-бібліогр. дослідж. у 2 т. / К. Курилишин ; відп. ред. Л. В. Сніцарчук ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ українніки. Відділення «Науково-дослідний центр періодики». – Львів, 2007. – Т. 1–2.

352. Преса України: газети 1917–1920 рр. : бібліогр. покажчик / уклад. Г. Я. Рудий ; НАН України, Інститут історії України. – Київ : Хрещатик, 1997. – 97 с.

353. Газеты дореволюционной России, 1703–1917 : каталог / сост. Т. В. Акопян [и др.] ; ред. Т. В. Акопян, М. А. Луковская ; Российская национальная библио-

тека. – Санкт-Петербург : Российская национальная библиотека, 2007. – 592 с.

354. Українські періодичні видання XIX-XX ст. в Україні та світі: іст.-бібліогр. дослідж. Т. 1: 1816-1890 / Відп. ред. М. М. Романюк; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики. – Львів, 2006.– 540 с.

Українознавство

355. Грановський Б. В. Джерела альтернативного українознавства (Європа, 1939–1945 р.). Періодичні видання української діаспори в Європі, Радянської влади та німецької окупаційної адміністрації на України, проводу ОУН-УПА тощо за 1940–1945 рр. З аналітичним розписом публікацій щодо природи, історії, етносу, державотворення, культури та виробничих сил України : бібліогр. довідник: (З фондів Нац. б-ки України ім. В. І.Вернадського та Наук.-дов. б-ки Центр. держ. архівів України) / Б. В. Грановський ; наук.ред. В. Колесник; бібліогр. ред. С. Іванисенко, Г. Порохнюк. – Київ, 2002. – 436 с.

356. Джерела українознавства: бібліогр. покажч. Вип. 1: Вітчизнані бібліографічні джерела / уклад. Б. В. Грановський та ін.; АН УРСР. – Київ, 1990. – 239 с.

357. Джерела українознавства: бібліогр. покажч. Вип. 2. Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань / уклад. : Н. М. Погребецька, Л. М. Ковінченко ; відп. ред. В. Ю. Омельчук; НАН України, НБУВ. – Київ, 1998. – 128 с.

358. Журнал «Україна. Українознавство і французьке культурне життя» (1949–1953) : анотований бібліогр. покажчик / уклад. О. Кресін ; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С.Грушевського, Інститут держави і права ім. В. М.Корецького. – Київ, 2003. – 47 с.

359. Українознавство: Науковий, громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал і бібліогр. покажч. (2001–2006 рр.) / упоряд. П. П. Кононенко [та ін.] ; НДІ українознавства. – Київ : НДІУ, 2007. – 168 с.

Діаспора

360. Зведений каталог діаспорних видань / упоряд. Л. Б. Оленич ; ред. Г. С. Молицька ; Тернопільська держ. обласна універсальна наукова бібліотека. – Тернопіль : Лілея, 1996. – 119 с.

361. Савка М. Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20-30-ті рр. XX ст.): іст.-бібліогр. дослідж. / М. Савка. – Львів, 2002. – 308 с. – (Українська періодика за кордоном).

362. Вішка О. Преса української еміграції в Польщі (1920–1939 рр.): іст.-бібліогр. дослідж. / О. Вішка. – Львів, 2002. – 480 с.

Регіональні

363. Газети і журнали Катеринославщини (1838–1916): науково-допоміжний

бібліограф. покажчик / уклад. Т. М. Ковальська [та ін.] ; ред. Т. В. Кравчук; Дніпропетровська обласна наукова бібліотека. – Дніпропетровськ, 1993. – 45 с.

364. Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917 рр.) : список / [уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна]; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослід. центр періодики, Дослідницький центр історії укр. преси. – Львів ; Київ, 1995. – 154 с.

365. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836–1944) : список / уклад. Ю. Лащук, І. З. Павлюк [та ін.]; АН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. – Львів, 1994. – 52 с.

366. Зведений каталог-довідник місцевих періодичних видань 1839–1917 рр., наявних у фондах Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка, Чернігівського державного історичного музею ім. В.В. Тарновського (ЧДІМ), Державного архіву Чернігівської області (ДАЧО) / уклад. Г. А. Конопацька [та ін.] ; Чернігівська держ. обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. – Чернігів, 2002. – 160 с.

367. Хоменок О. С. Дореволюционная периодическая печать Таврической губернии (1838–1916): очерк истории и библиографический указатель / О. С. Хоменок. – Одеса : АО БАХВА, 2003. – 180 с.: ил.

368. Каталог неперіодичних та продовжуваних видань 1861–1917 рр., створених у межах території сучасної Сумщини : матеріали до бібліогр. репертуару / уклад. Н. С. Подоляка. – Суми : Слобожанщина, 2009. – 32 с.

369. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838–1917 рр.): список / уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Н.-д. центр періодики, Дослід. центр історії укр. преси. – Львів, 1996. – 128 с.

370. Періодичні видання Подільської губернії (1838–1917 рр.): покажчик / уклад. Н. М. Сидоренко [и др.] ; наук. кер. М. М. Романюк; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Н.-д. центр періодики, Дослід. центр історії укр. преси. – Львів ; Київ : [б. и.], 1999. – 67, 2 с.

371. Мілясевич І. В. Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX ст.: іст.-бібліогр. дослідж. / І. В. Мілясевич. – Львів, 2004.– 376 с.

Західна Україна

372. Бідзіля Ю. М. Преса Закарпаття XIX–XX століть : посіб. для журналістів / Ю. М. Бідзіля ; Ужгородський національний ун-т, Управління у справах преси та інформації Закарпатської обласної держ. адміністрації. – Ужгород : МП «Ліра», 2001. – 80 с.

373. Габор В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944): іст.-бібліогр. дослідж. / В. Габор ; наук. ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Науково-дослідний центр періодики. – Львів, 2003. – 564 с. – (Періодичні видання міст України).

374. Газети у фондах наукових бібліотек м. Львова (1990–2000 рр.) / уклад.

Ю. О. Романишин (кер. проекту) та ін. ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 2004. – 191 с.

375. Галушко М. Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.): іст.-бібліогр. дослідж. / Марія Галушко ; наук. ред. М. М. Романюк; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослід. центр періодики. – Л., 2001. – 304 с. – (Періодичні видання міст України).

376. Головата Л. І. Товариство «Просвіта» у Львові (1868–1939) : покажч. вид. / Л. Головата, Л. Сущ, О. Бербека; Львів. наук. б-ка ім. В.Стефаника НАН України. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – Л., 2008. – 518 .

377. Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939 рр.) : іст.-бібліогр. дослідж. / О. Дроздовська ; наук. ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В.Стефаника. – Львів, 2001. – 364 с. – (Періодичні видання міст України).

378. Закарпаття на сторінках преси: бібліогр. покажч. за II кв. 2006 р. / Уклад.: Г. М. Долгош та ін.; Закарпат. ОУНБ. – Ужгород, 2006. – 31 с.

379. Мартинюк М. Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914 – 1939 рр.) : матеріали до бібліографії / М. Мартинюк ; упоряд. Н. В. Антонюк [та ін.] ; НАН України, Львів. наук.б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 1998. – 297 с.

380. Павлюк І. З. Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939 рр.): анотований покажчик / І. З. Павлюк; НАН України, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослідний центр періодики. – Львів : Надстир'я; Луцьк, 1997. – 179 с.

381. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст. : матеріали до бібліогр.: Т. 1 / Н. В. Антонюк [та ін.]; ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослід. центр періодики. – Львів, 1998. – 319 с.

382. Романюк М. М. Українські часописи Львова. 1848–1939 : іст.-бібліогр. дослідж.: Т. 1 : 1848–1900 / М. М. Романюк, ред. О. Катола, Л. Сідлович. – Львів, 2001. – 744 с.

383. Романюк М. М. Українські часописи Львова. 1848-1939 : іст.-бібліогр. дослідж.: Т. 2 : 1901–1919 / уклад. М. М. Романюк, М. В. Галушко. – Львів, 2002. – 692 с.

384. Романюк М. М. Українські часописи Львова. 1848–1939 : іст.-бібліогр. дослідж.: Т. 3, Кн. 1 : 1920–1939. 1920–1928 / М. М. Романюк. – Львів, 2003. – 909 с.; Т. 3, кн. 2 : 1920 – 1939. 1929–1939. – Львів, 2003. – 928 с.

385. Романюк М. М. Українські часописи Коломиї : іст.-бібліогр. дослідж. / М. М. Романюк, М. В. Галушко ; НАН України, Львівська наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослідний центр періодики. – Львів, 1996. – 238 с. – (Періодичні видання міст України).

386. Чужомовне письменство на сторінках західноукраїнської періодики (1914–1939) : бібліогр. покажч. / наук. ред. Р. Зорівчак; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Наукова бібліотека, Наукове товариство ім. Шевченка. – Львів, 2003. – 194 с.

387. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836–1944): список / уклад. Ю. Лащук, Г. Бухало, О. Ошуркевич. – Львів, 1994. – 52 с.

388. Передирій В. Видання «Червоної Калини» (1922—1939): Іст.-бібліогр. дослідж. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Відп. ред. Є. П. Наконечний; Рец.: М. Литвин, Н. Рибчинська. – Львів, 2004.— 357 с.:

389. Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853–1939 рр.): анотований каталог / уклад. В. А. Передирій. – 2-ге вид. доп. – Львів, 1996. – 196 с.

Бібліотечні, архівні, музейні фонди

390. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог: у 2 ч. / авт.-уклад. Т. О. Борисенко [та ін.] ; голова редкол. О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2004. – . – Ч. 1. – Київ, 2004. – 853 с.

391. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського : каталог: у 2 ч. / авт.-уклад. Т. О. Борисенко [та ін.] ; голова редкол. О. С. Онищенко ; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2004 – . – Ч. 2. – Київ, 2004. – 986 с.

392. Газети України 1935–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог : [у 2 ч.]. / [уклад.: О. А. Вакульчук (кер.) та ін. ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Ч. 1 – Київ, 2012. – 567, [1] с.

393. Газети України 1935–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог : [у 2 ч.] / [уклад.: О. А. Вакульчук (кер.) та ін. ; редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін.] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – . – Ч. 2. – Київ, 2012. – 661 с.

394. Газети України 1941–1945 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог / НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського ; авт.-уклад. Н. Ф. Самохіна [та ін.] ; голова редкол. О. С. Онищенко. – Київ, 2009. – 504 с.

395. Газети у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара. 1946–2003 : каталог / уклад. Л. І. Зелена ; Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара. – Херсон, 2004. – 66 с.

396. Зведений покажчик журналів, які отримали бібліотеки м. Одеси у 1999–2000 роках / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – Одеса : Астропринт, 2001. – 63 с.

397. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної парламентської бібліотеки України (на 1950–1993 рр.) : ретросп. бібліогр. покажчик / уклад. Н. Г. Богун [та ін.] ; Національна парламентська бібліотека України. – Київ, 1998. – 107 с.

398. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної парламент-

ської бібліотеки України (за 1950–2000 рр.) : ретроспективний бібліогр. покажч. / уклад. Н. Г. Богун [та ін.] ; Національна парламентська бібліотека. – Київ, 2001. – 121 с.

399. Каталог газет. 1990–2000 рр : за матеріалами відділу періодичних видань ЛНБ ім.В.Стефаника НАН України / уклад. Ю. Романишин; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. – Львів, 2001. – 90 с.

400. Каталог журналів у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки. 1944–1993 / уклад. та передмова Л. І. Зелена. – Херсон, 1999. – 124 с.

401. Каталог журналів у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара. 1944–2005 / уклад. Л. І. Зелена, Т. М. Миргородська; Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара. – Херсон, 2007. – 213 с.

402. Каталог періодичних видань 1772–1940 рр. Бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : бібліогр. покажч. / упоряд.: О. Д. Кільдіватова [та ін.]; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя, Б-ка. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 145 с.

403. Місцеві газети у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара, 1865–2009 : каталог / Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. Олеся Гончара, 2012. – 269 с.

404. Неформальна преса в Україні (1988–1991) : каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського / ред. Т. О. Борисенко. – Київ : Смолоскип, 2001. – 144 с.

405. Періодичні видання XIX – першої чверті XX ст. у фондах Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеся Гончара : каталог / Херсонське обласне бібліотечне товариство, Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара – . – Херсон, 2008. – Вип. 1, ч. 1 : А – З / уклад. О. Г. Сак, Н. П. Дорошенко ; відп. ред. Л. І. Зелена. – Херсон, 2008. – 54 с.

406. Пономарьова Т. О. Колекція періодики Рівненського обласного краєзнавчого музею: спроба систематизації / Т. О. Пономарьова, В. Г. Виткалов. – Рівне, 1999. – 46 с.

407. Російськомовна періодична преса України у фондах Одеської державної наукової бібліотеки імені М.Горького: Газети, бюлетені : каталог / Одеська держ. наукова бібліотека ім. М. Горького ; упоряд. Т. І. Олєйникова ; ред. М. Л. Десенко. – О., 1993. – 105 с.

408. Українська преса у фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка : друкований каталог / Харківська держ. наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка. – Харків, 1999 – Вип. 1 : Газети: (1817 – 1923) / уклад. Л. Ф. Бондаренко, Т. О. Сосновська ; ред. Л. К. Суржан. – Харків, 1999. – 104 с.

409. Українські періодичні видання у фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка : друкований каталог / Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г.Короленка. – Харків, 2000. – Вип. 1 : Журнали (1816–1917) / уклад. Л. Ф. Бондаренко. – Харків, 2000. – 142 с.

410. Українські періодичні видання у фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка : друкований каталог/ Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка.

– Харків, 2000. – Вип. 2 : Журнали (1918–1923) / уклад. Л. Ф. Бондаренко, Н. В. Лубенська ; ред. Л. К. Суржан. – Харків, 2001. – 164 с.

411. Українські періодичні видання у фонді ХДНБ ім. В.Г.Короленка : друкований каталог / Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. – Х., 2000 –Вип. 3 : Бюлетені, вісники, вісті, щорічники (1861–1923) / уклад. Л. Ф. Бондаренко. – Харків, 2002. – 133 с.

412. Українські продовжувані видання у фонді ХДНБ ім. В. Г. Короленка (1830–1923) : друкований каталог / уклад. Л. Ф. Бондаренко; Харківська держ. наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. – Харків : ХДНБ, 2003. – 115 с.

413. Центральний державний науково-технічний архів України : бібліографічний огляд за матеріалами періодичних видань 1971–2007 рр. / уклад. М. А. Балишев. – Харків : СПД ФО Михайлов Г. Г., 2008. – 62 с.

Видання покажчиків наукової періодики

414. Бібліологічні вісті (1923–1930) : систематичний покажчик змісту / уклад. Г. І. Ковальчук ; наук. ред., вступ С. І. Білокінь ; Нац. парл. б-ка України. – Київ : Абрис, 1996. – 157 с.

415. Журнали психолого-педагогічної тематики XIX – початку XX ст. з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського : іст.-бібліогр. дослідж. / упоряд. Н. Г. Мацібора [та ін.] ; наук. ред. П. І. Рогова; АПН України, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Четверта хвиля, 2009. – 128 с.

416. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І.Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2001–2002 рр.) : систематич. покажчик / уклад. О. Б. Вихристюк [та ін.] ; відп. ред. Б. П. Якушко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2003. – 326 с.

417. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2003–2004 рр.) : сист. покажч. / уклад. Р. Л. Красій [та ін.] ; відп. ред. Б. П. Якушко ; НАН України, НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2006. – 425 с.

418. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В .І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2005–2006 рр.) : наук.-інформ. систематич. покажчик / уклад. Р. Л. Красій ; відп. ред. Н. В. Стрішенець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2008. – 278 с.

419. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2007–2008 рр.) : сист. покажчик / уклад. Р. Л. Красій [та ін.] ; відп. ред. Н. В. Стрішенець; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [НБУВ], 2009. – 292 с.

420. Зарубіжні періодичні видання у фондах Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського та бібліотек науково-дослідних установ НАН України (надходження 2009–2010 рр.) : наук.-інформ. сист. покажч. / [уклад.: Р. Л. Красій, Н. І. Малолєтова, О. В. Полякова ; відп. ред. Н. С. Стрішенець, канд. іст. наук]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ НАНУ, 2011. – 257 с.

421. Наукові періодичні видання України : довідник / Український ін-т науково-технічної і економічної інформації. – Київ : УкрІНТЕІ, 2006. – 380 с.

422. Педагогічна наука на сторінках журналу «Советская педагогика» (1937–1991) : бібліогр. покажч. / наук. ред. Сухомлинська О. В. ; уклад. Н. С. Побірченко ; бібліогр. ред. Григоренко Т. В. – Умань : Жовтий, 2010. – 324 с.

423. Періодичні та серійні видання Наукового Товариства імені Шевченка у Львові (1885–1939) : анот. покажч. / уклад. і авт. передм. Т. Ю. Кульчицька; бібліогр. ред. Л. І. Ільницька; Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка у Львові. Комісія бібліографії і книгознавства. – [Видавництво НТШ], 1990. – 103 с.

424. Періодичні видання з агрономії в Україні. 1918–1940: Журнали, «Бюлетені» «Вісті», «Наукові записки», «Збірники наукових праць», «Труди» : наук.-допом. ретросп. бібліогр. покажч. / уклад. В. А. Вергунов, О. П. Анікіна ; наук. ред. В. А. Вергунов ; УААН, Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека. – Київ, 2002. – 160 с.

425. Періодичні та продовжувані видання з агрономії на Полтавщині (XIX-XX ст.) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / уклад. В. А. Вергунов, О. П. Анікіна ; наук. ред. В. А. Вергунов ; УААН, Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека. – Київ, 2002. – 49 с.: іл.

Спеціальні

426. «Арка» 1947–1948: Журнал літератури, мистецтва і критики : бібліограф. покажчик змісту / уклад. Н. В. Казакова [та ін.] ; авт. вступ. ст. В. Є. Панченко ; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Наукова бібліотека. – Київ : КМ Академія, 2003. – 52 с.

427. Бібліографія журналу «Схід», 1995–2006 рр. / уклад. В. С. Білецький [та ін.] ; Український культурологічний центр, Донецьке відділення Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. – 255 с.

428. Дениско Л.М. Релігійні православні періодичні видання XIX – початку XX століття у фондах Національної бібліотеки України імені В. І.Вернадського [покажчик] / Л.М. Дениско. – Київ : НБУВ, 2001. – 200 с.

429. Журнал іноземної літератури «Всесвіт» у XX сторіччі (1925–2000): бібліогр. покажч. змісту / уклад. О. Микитенко, Г. Гамалій. – Київ : Всесвіт, 2004. – 712 с.

430. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України : покажчик видань бібліотеки та літератури про її діяльність: (2006–2009 рр.) / уклад.: Л. О. Ільницька, М. З. Литвин, І. В. Морозова, В. М. Мартинович ; авт. вступ, ст. М. М. Романюк ; відп. ред. Л. В. Сніцарчук; НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника. – Львів, 2010. – 280 с.

431. Науково-дослідний центр періодики (1993–2003 рр.) : у 2 т. / відп. ред. Л. В. Сніцарчук; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики ; уклад. М. М. Романюк. – Львів, 2003 – . – Т. 1: Наукова діяльність : покажчик видань. – Львів, 2003. – 332 с.

432. Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст. : матеріали до бібліогр. Т. 1 / Н. В. Антонюк [та ін.]; ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Науково-дослідний центр періодики. – Львів, 1998. – 319 с.

433. Періодичні видання Чернігівської єпархії: «Прибавление к Черниговским епархиальным известиям» (1906–1911), «Вера и жизнь» (1912–1917) : бібліогр. покажч. / упоряд. О. Ф. Тарасенко; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського, Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Г.Шевченка, Чернігівська держ. обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. – Чернігів, 2003. – 158 с.

434. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : іст.-бібліогр. дослідж. / уклад.: М. В. Галушко, М.М. Романюк (кер. проекту), Л. В. Сніцарчук; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики». – Львів : Оріяна-Нова, 2007 – . – Т. 1: 1812–1890 рр. – Львів, 2007. – 560 с.

435. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: іст.-бібліогр. дослідж. /уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (кер. проекту), Л. В. Сніцарчук – Львів : Оріяна-Нова, 2007 – . – Т. 2: 1891 – 1905 рр. – Львів, 2009. – 480 с.

436. Черняков Б. І. Періодичні видання учнівської і студентської молоді України XIX – початку XX ст. : джерела дослідження: бібліогр. посіб. / Б. І. Черняков ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – Київ, 2004. – 63 с.

Список основних сайтів вищих навчальних закладів та наукових установ

437. Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук – http://www.dnsgb.com.ua/

438. Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України – http://detut.edu.ua/

439. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України – http://www.dnu.dp.ua/

440. Донецький національний університет, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – http://www.donnu.edu.ua/

441. Запорізький національний університет МОН України – http://www.znu.edu.ua/

442. Інститут журналістики Київського національного університета імені Тараса Шевченка – http://www.journ.univ.kiev.ua/

443. Інститут історії України НАН України – http://www.history.org.ua/

444. Інститут педагогіки АПН України – http://undip.org.ua/

445. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України – http://www.ipiend.gov.ua/

446. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – http://www.inst-ukr.lviv.ua/

447. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – http://archeos.org.ua/

448. Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України –http://www.filosof.com.ua/

449. Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ – http://www.knukim.edu.ua/

450. Київський славістичний університет (м. Київ) – http://ksu.edu.ua/

451. Класичний приватний університет (Запорізький Інститут Державного та Муніципального управління, Гуманітарний університет) – http://midmukpu.com.ua/

452. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України – http://luguniv.edu.ua/

453. Львівська академія мистецтв – http://www.lnam.edu.ua/

454. Львівська національна наукова бібліотека – http://www.lsl.lviv.ua/

455. Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України – http://www.franko.lviv.ua/

456. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського НАН України – http://www.nbuv.gov.ua/

457. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України – http://kpi.ua/

458. Національний університет «Львівська політехніка» МОН України – http://www.lp.edu.ua/

459. Національний університет внутрішніх справ, м. Харків – http://www.univd.edu.ua/

460. Одеська національна юридична академія – http://onua.edu.ua/

461. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова МОН України – http://onu.edu.ua/

462. Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника МОН України – http://www.pu.if.ua/

463. Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України – http://www.ic.ac.kharkov.ua/

464. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна МОН України – http://www.univer.kharkov.ua/

465. Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України – http://www.kbuapa.kharkov.ua/

466. Черкаський державний технологічний університет – https://chdtu.edu.ua/

Електронні бази даних

467. База данных «Ученые Беларуси» [Электронный ресурс] // Интернет-портал Национальной библиотеки Беларуси. – Режим доступа: http://unicat.nlb.by/scient/auth_e.html/.

468. Корпоративний розпис статей з періодичних видань (КОРДБА) [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України для дітей. – 2010. – Режим доступу: http://www.chl.kiev.ua/Catalog.aspx/.

469. Міжрегіональна корпоративна система каталогізації медичної періодики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.vsmu.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10&Itemid=51&limit=1&limitstart=5/

470. МАРС. Межрегиональная аналитическая роспись статей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mars.udsu.ru/.

471. A Global Catalog (OCLC – WorldCat) [Electronic resource] // OCLC (Online Computer Library Center, Inc.). – Mode of access: http://www.oclc.org/worldcat/ catalog/default.htm/.

472. OCLC – Онлайновая служба электронных журналов: доступ через World Wide Web [Electronic resource] // Вестник OCLC. – 1998. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/oclc-98/213-04.htm/.

473. Journal access through WorldCat [Electronic resource] // OCLC (Online Computer Library Center, Inc.). – Mode of access: http://www.oclc.org/worldcat-local/content/journals.en.html/.

474. OWL Web Ontology Language Overview. W3C Recommendation 10 February 2004. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.w3.org/TR/owl-features/.

475. Person : A person (alive, dead, undead, or fictional) [Electronic resource] // Schema.org. – Mode of access: http://schema.org/Person/.

3. Алфавітний список авторефератів

476. Айтов С. Ш. Українська історіографія та журнал «Основа» в контексті культурно-національного відродження України : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Айтов Спартак Шалвович ; Дніпропетровський національний ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 14 с.

477. Алі Мабхут Саад Мулкат. Роль центральної преси Ємену в інформаційному забезпеченні громадсько-політичних перетворень суспільства: проблеми та перспективи (1994–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Алі Мабхут Саад Мулкат ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

478. Анікіна О. П. Періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20–30-х рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07 / Анікіна Ольга Петрівна ; УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2004. – 21 с.

479. Антипчук Н. В. Журнал «Молода Україна»: місце і роль у розвитку української дитячої літератури : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Ан-

типчук Надія Василівна; Рівненський держ. гуманітарн. ун-т. – Рівне, 2007. – 20 с.

480. Антонченко Т. В. Періодична преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Антонченко Тетяна Вікторівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 15 с.

481. Афанасенко О. М. Система книгорозповсюдження в Україні в умовах інтеграції соціокомунікаційного простору : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Афанасенко Олена Миколаївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 20 с.

482. Бадрак В. В. Фактори ефективності впливу друкованих ЗМІ (преси) на електорат : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Бадрак Валентин Володимирович / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2000. – 20 с.

483. Баковецька О. О. Проблеми культурного життя півдня України на сторінках періодичної преси (90-ті роки XX століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Баковецька Ольга Олександрівна; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2005. – 21 с.

484. Бездрабко В. В. Журнал «Краєзнавство» та його роль у розвитку історичних регоінальних досліджень 1920–1930 рр. : автореф. дис. … канд. іст. наук: 07.00.06 / Бездрабко Валентина Василівна; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 2000. – 20 с.

485. Бейліс Л. І. Українська бібліотечна періодика 1991–2005 років: основні тенденції розвитку : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Бейліс Леонід Ілліч ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2006. – 18 с.

486. Березовський О. М. Українська преса Наддніпрянщини: пропаганда та відстоювання національних домагань українства (1905–1907 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Березовський Олег Миколайович; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 16 с.

487. Бершов О. В. Книговидавнича справа в Сполучених Штатах Америки (порівняльно-системний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Бершов Олександр Володимирович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 1999. – 18 с.

488. Бессараб А. О. Періодичні наукові фахові видання у сфері сучасної наукової комунікації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Бессараб Анастасія Олександрівна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

489. Бєлінська І. В. Тематична модель сучасного регіонального видання (на матеріалі друкованої газетної періодики Кіровоградщини за 1991–2003 роки) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Бєлінська Інна Володимирівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 19 с.

490. Бигар Г. П. Українська педагогічна преса Канади як фактор розвитку рідномовного шкільництва в діаспорі (друга половина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бигар Ганна Павлівна; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

491. Бикова О.М. Комунікаційно-жанрові модифікації репортажу в сучасній українській пресі (за матеріалами періодичних видань 2000–2012 рр.) : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Бикова Ольга Миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2015. – 20 с.

492. Біланич Г. П. Діяльність видавництва «Карпати» в краєзнавчому русі України (1945–1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 17.00.01 / Біланич Галина Петрівна; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2007. – 20 с.: табл.

493. Біленький Є. А. Архів і бібліотека Шодуарів як джерело з історії колекціонування і біобібліографії в Україні XIX–XX ст. : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Біленький Євген Андрійович ; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – К., 2001. – 18 с.

494. Біличенко О. Л. Культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Біличенко Ольга Леонідівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 18 с.

495. Білявська Т. М. Мовні питання на сторінках часопису «Зоря» (1880–1897 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Білявська Тетяна Миколаївна ; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріз. нац. ун-т» М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. – Запоріжжя, 2012. – 19 с.

496. Блавацький С. Р. Трансформаційні тенденції якісної преси Великобританії : (на прикл. «The Times», «The Guardian», «The Independent») : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Блавацький Сергій Романович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, [Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка]. – Київ, 2009. – 17 с.

497. Благовірна Н. Б. Роль «Українсько–руської Видавничої Спілки» (1899–1932) у формуванні національних засад редакційно-видавничої діяльності : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Благовірна Наталія Богданівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2005. – 18 с.

498. Богданович І. О. Роль газети «Терджиман» у пропаганді реформаторських процесів у мусульманській громаді Російської імперії (1883 – 1905 рр.) 2002 года : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Богданович Ігор Олександрович; Запоріз. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.

499. Богуславський О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Богуславський Олег Вікторович; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

500. Богуславський О. В. Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр. : національно-патріотична дискусія : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 22.00.04 / Богуславський Олег Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. в.], 2008. – 38 с.

501. Бойко А. А. Преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX століття : тематика і проблематика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Бойко Алла Анатоліївна; Київ. нац. ун-т ім.Т. Шевченка. – К. : [б. и.], 2002. – 31 с.

502. Бойко О.В. Зовнішньополітичний образ України та чинники його

формування в друкованих англомовних ЗМІ в умовах трансформації суспільства : автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.02 / Бойко Оксана Владиславівна / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – К., 2001. – 22 с.

503. Бондар Н. П. Історико-книгознавче дослідження видань І. Федорова та П. Мстиславця: філігранологічний аспект : автореф. дис … канд. іст. наук: 27.00.03 / Бондар Наталія Петрівна; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ : Б.в., 2011 . – 17 с.

504. Бондар О. В. Проблема шкільного підручника у періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Бондар Олена Валеріївна ; Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2011. – 20 с.

505. Бондаренко Т. О. Екологічна етика журналу «The Ecologist» у контексті глобалізаційних процесів у соціальних комунікаціях : автореф. дис … канд. наук з соціальних комунікацій: 27.00.01 / Бондаренко Таміла Олексіївна; Харк. держ. акад. культ. – Харків : б.в., 2008 . – 20 с.

506. Борець А. А. Публіцистика Петра Стебницького: проблема держави та нації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Борець Андрій Анатолійович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 20 с.

507. Боянівська М. Б. Українська рукописна книга в XV – першій половині XVII ст.: виробництво і поширення : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.02 / Боянівська Марта Богданівна ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994. – 26 с.

508. Будков Д. В. Міжнародно-інформаційна діяльність Української держави. 1917–1923 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Будков Дмитро Валентинович ; Київський славістичний ун-т. – К., 2003. – 17 с.

509. Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII – сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Булатова Світлана Олегівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – 17 с.

510. Бурдега Т. В. Преса москвофільського руху в Східній Галичині: ідейно-концептуальні засади, структура, еволюція (1900–1939) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Бурдега Тетяна Василівна; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 21 с.

511. Вакульчук О. А. Українські нотні видання 1923–1934 років: книгознавчий і бібліографічний аспекти : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Вакульчук Ольга Анатоліївна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – 20 с.

512. Варех Н. В. Формування етнокультурних стереотипів у якісній британській пресі: структурні, функціональні й змістовні особливості: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Варех Нонна В'ячеславівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, ф-т систем та засобів мас. комунікації. – Д., 2014. – 20 с.

513. Варич М. В. Двомовна преса в умовах білінгвізму в Україні: історія,

практика, тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Варич Марина Валеріївна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики. – К., 2009. – 17 с.

514. Василенко К. М. Інтернет-видання як чинник формування демократичної політичної культури : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Василенко Ксенія Микитівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 20 с.

515. Василенко М. Г. Редакторська та видавнича діяльність Івана Франка : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 «Теорія та історія вид. справи та редагування» / Василенко Михайло Григорович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 19 с.

516. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08. / Василенко Микита Кімович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. в.], 2007. – 36 с.

517. Василик Л. Є. Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності : автореф. дис. … д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.04 / Василик Любов Євгенівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ : Б.в., 2010 . – 36 с.

518. Васьківський Ю. П. Економічний аспект діяльності друкованих ЗМІ України : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Васьківський Юрій Петрович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 19 с.

519. Вежель Л. М. Гавриїл Костельний як журналіст і літературний критик : автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.08 / Вежель Ліна Михайлівна, 2001. – 20 с.

520. Вернигора Н. М. Книговидання для дітей в Україні ХХ століття: типологія, проблематика, жанрові особливості : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Вернигора Ніна Миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 16 с.

521. Вільчинський О. К. Преса Тернопільщини 1985 1991 років: структурно-змістовий аспект: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Вільчинський Олександр Казимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 16 с.

522. Власенко В. І. Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Власенко Вікторія Іванівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – 2000. – 24 с.

523. Волобуєва А. М. Становлення і розвиток преси Києва (1835–1917): типологія, проблематика, національна спрямованість : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Волобуєва Анастасія Михайлівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2008. – 20 с.

524. Ворона А. Г. Візуальні концепти невербальної комунікації українського журналу (на прикладі культурно-освітніх журналів 1991–2013 рр.) : автореф.

дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Ворона Андрій Геннадійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 17 с.

525. Габор В. В. Закарпатська україномовна преса 20–30-х років ХХ століття у контексті національного відродження краю : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Габор Василь Васильович; Київський ун-т ім. Т.Шевченка; Ін-т журналістики. – К., 1997. – 20 с.

526. Гальченко О. М. Оправа українських книг та стародруків як об'єкт кодикографії : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04 / Гальченко Олена Михайлівна ; Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К., 1994. – 18 с.

527. Гандзюк В. О. Часописи Поділля періоду національно-визвольних змагань (1917–1920 рр.) у відстоюванні ідей державності : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Гандзюк Віталій Олександрович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

528. Гвоздєв В. М. Проблема й поняття свободи преси: сутність, зміст, структура : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Гвоздєв Володимир Миколайович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2004. – 20 с.

529. Гвоздєв В. М. Свобода преси в сучасному суспільстві: генезис, зміст, структура : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Гвоздєв Володимир Миколайович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2000. – 19 с.

530. Гдакович М. С. Літературні періодичні видання 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Гдакович Мар'яна Степанівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2003. – 20 с.

531. Гедз В. А. Газети «Українське слово» та «Нове українське слово» як джерело з історії України періоду Другої світової війни (жовтень 1941 – вересень 1943 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Гедз Віталій Анатолійович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 16 с.

532. Георгієвська В. В. Становлення та розвиток рекламно-довідкової преси на території Східної України ХІХ – початку ХХ століть : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Георгієвська Вікторія Володимирівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 18 с.

533. Герасимчук Н. Г. Трансформація фейлетону на шпальтах київської преси другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: призначення, жанрова сутність, стилістика : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Герасимчук Надія Григорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 20 с.

534. Герман І. С. Запорізька преса 20–40-х рр. ХХ ст.: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Герман Ірина Станіславівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2003. – 20 с.

535. Гілета І. В. Інформаційна технологія проектування полос газетних

видань : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Гілета Іван Васильович ; Укр. акад. друкарства. – Л., 2012. – 24 с.

536. Глаголюк В. П. Українська преса Покуття як джерело дослідження суспільно-політичного життя краю 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Глаголюк Василь Петрович; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 20 с.

537. Гнип І. Я. Діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20 – 30-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Гнип Ігор Ярославович ; Держ. вищ. навч. закл. «Переяслав–Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 20 с.

538. Годований Є. Ф. Українські землі у сприйнятті польськомовної центрально-європейської преси (середина десятих років – шестидесяті роки XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Годований Євгеній Федорович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2007. – 18 с.

539. Головата Л. В. Український легальний видавничий рух Центрально-Східної Європи 1939 – 1945 років : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Головата Лариса Володимирівна; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 39 с.

540. Горбань Ю. І. Зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей в бібліотеках України : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 / Горбань Юрій Іванович ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 16 с.

541. Горбик Р. О. Контент ілюстрованої розважальної преси 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст. в системах соціальних комунікацій України та Німеччини : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Горбик Роман Олександрович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 19 с.

542. Горова С. В. Періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (на базі аналізу інтернет-видань кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Горова Світлана Валеріївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 19 с.

543. Гречанюк А. Ю. Роль газети «Буковина» в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Гречанюк Андрій Юрійович; Чернівецьк. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2003. – 20 с.

544. Грєбцова І. С. Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820–1865) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Грєбцова Ірена Світозарівна ; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2002. – 32 с.

545. Гринівський Т. С. Часопис «Книгарь» як осередок вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920 рр.) : автореферат дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Гринівський Тарас Степанович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. и.], 2008. – 20 с.

546. Гриценко О. М. Преса українців північноамериканського континенту як чинник збереження іхньої етнічної ідентичності (1990-ті роки) : автореф.

дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Гриценко Олена Миколаївна; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 1997. – 22 с.

547. Губа П. І. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917 – 1920 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Губа Павло Іванович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2007. – 39 с.

548. Губарець В. В. Українська етнічна преса США та Канади (1945–1994 рр.): особливості висвітлення україно-американських взаємин : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Губарець Василь Васильович Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

549. Гузенко С. М. Висвітлення проблем історії церкви України-Русі (Православ'я давньоруського періоду) на сторінках журналу Труды Киевской духовной академии» : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.11 / Гузенко Світлана Михайлівна; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2002. – 20 с.

550. Гула Р. В. «Киевлянин» та суспільно-політичні рухи в Україні: 1900–1914 роки : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Гула Руслан Володимирович; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2003. – 20 с.

551. Гурінчук С. В. Роль журналу «Инженерное дело» в розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07 / Гурінчук Світлана Василівна, Центр досліджень з історії науки і техніки імені О.П. Бородіна Державного економіко–технологічного університету транспорту. – К., 2013. – 20 с.

552. Гурьєва С. А. Типологія сучасної преси Східної України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Гурьєва Сніжана Анатоліївна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2006. – 18 с.

553. Гутковський В. В. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) : автореф. дис. ... канд.іст. наук : 07.00.01 / Гутковський Василь Васильович; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2002. – 18 с.

554. Давидченко Т. С. Структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Давидченко Тетяна Станіславівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. в.], 2008. – 16 с.

555. Дацишин Х. П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Дацишин Христина Петрівна / Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 18 с.

556. Денека О. І. Українська еміграційна преса у Франції 20–30-х рр. XX ст.: становлення, розвиток, проблематика : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Денека Олександра Іванівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 20 с.

557. Денісова О. С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Денісова Олена Сергіївна; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 19 с.

558. Дерепа М. С. Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000–

2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / Дерепа Марина Сергіївна; Держ. НДІ фіз. культури і спорту. – К., 2003. – 19 с.: іл., табл.

559. Дзвінчук О.М. Часопис «Український Голос » (Вінніпег, Канада, 1910 – 1981 рр.): проблемно-тематичний та організаційний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Дзвінчук Оксана Миколаївна/ Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

560. Дименко Р. А. Організаційно–управлінські засади формування конкурентних стратегій в економіці України : (на прикладі книговидавництва) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Дименко Руслан Анатолійович ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2008. – 20 с.

561. Добрянська Т. А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст.: атрибуція та кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 27.00.03 / Добрянська Тетяна Андріївна; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2015. – 18 с.

562. Дригайло С. В. Система обслуговування газетними фондами в умовах зростання інформаційних потреб читачів: досвід Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1991–2010) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Дригайло Сергій Васильович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 15 с.

563. Дроздова О. В. Видавнича та інформаційно-бібліографічна діяльність просвітницьких осередків Полтавщини (другої половини XIX – початку XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Дроздова Олена Василівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2001. – 20 с.

564. Дроздовська О. Р. Українська преса повітових міст Галичини 20–30-х рр. XX ст.: особливості становлення та розвитку, система текстових публікацій : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Дроздовська Олеся Романівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

565. Дубінець І. В. Педагогічна просвіта батьків у вітчизняній періодичній пресі другої половини XIX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Дубінець Ірина Володимирівна / Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2001. – 19 с.

566. Дубровіна Л. А. Кодикологія та кодикографія як спеціальні історичні дисципліни в дослідженнях історії української книги : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Дубровіна Любовь Андріївна ; Інститут історії України. – К. 1993. – 42 с.

567. Дудар О. В. Місце «Черниговских губернских ведомостей » у суспільно-політичному житті України другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. В. Дудар; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с.

568. Дяченко І. М. Типологічна парадигма гендерно маркованих журналів в Україні кінця XX – початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Дяченко Ірина Миколаївна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

569. Дяченко М. Д. Преса запорізького регіону другої половини XX – початку XXI ст.: типологія, характеристика, жанрові домінанти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Дяченко Марія Дмитрівна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

570. Євменчук О. В. Роль часопису «Журнал Міністерства шляхів сполучення» у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту: 1865–1875 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07 / Євменчук Оксана Віталіївна ; М-во трансп. та зв'язку України, Держ. екон.-технол. ун-т трансп. – К., 2008. – 20 с.

571. Євтушенко Л. В. Німецька преса повоєнних років та її роль у соціально-культурному становленні демократичної держави : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Євтушенко Людмила Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 20 с.

572. Женченко М. І. Видання правничої літератури в Україні: історичний, типолого-тематичний та редакційно-видавничий аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Женченко Марина Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

573. Жугай В. Й. Становлення якісної преси у посткомуністичному світі : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Жугай Віталій Йосипович; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 20 с.

574. Заверющенко Н. С. Михайло Драгоманов і газета «Вольное слово» (1881–1883) в полеміці з російською соціалістичною журналістикою : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Заверющенко Наталія Станіславівна; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 16 с.

575. Заводовський, А. А. Преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку XX ст. : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Заводовський Анатолій Анатолійович; НАН України; Інститут історії України. – К., 2006. – 20 с.

576. Загорулько Р. О. Газети Києва 1905–1914 рр. як джерело вивчення українського питання : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Загорулько Ростислав Олександрович, Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознав. – К., 2013. – 16 с.

577. Заікіна Л. С. Газети «The Daily Telegraph» та «The Times» як джерела з історії «холодної війни» (1949–1985 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Заікіна Любов Сергіївна ; Донец. нац. ун-т, [Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка]. – Донецьк, 2010. – 19 с.

578. Заремба О. С. Видавничо-бібліотечна інфраструктура української еміграції в Чехо-Словаччині між двома світовими війнами : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Заремба Олеся Сергіївна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 19 с.

579. Зворський С. Л. Видавнича та бібліотечна діяльність київського товариства «Просвіта» (1906–1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Зворський Сергій Леонідович ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2000. – 18 с.

580. Зеленська Л. М. Музично-видавнича діяльність на Наддніпрянській Україні другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Зеленська Лариса Михайлівна; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – Київ : Б.в., 2002 . – 21 с.

581. Зінченко С. В. Візантійсько-балканські впливи на розвиток інтролігаторства в монастирях та церквах Київської метрополії XIV – XVII ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Зінченко Світлана Володимирівна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2007. – 20 с.

582. Іваннікова М. К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: історико-кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Іваннікова Марія Костянтинівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2003. – 18 с.

583. Іванова О. А. Літературно-мистецька періодика в соціальнокомунікаційному просторі України початку XXI століття : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Іванова Олена Андріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики, [Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова]. – К., 2010. – 31 с.

584. Іванова О. А. Рукописна книга XVI ст. в Україні. Основні засади кодикологічного опису : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 07.00.08 / Іванова Ольга Андріївна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 20 с.

585. Іващенко О. В. Журнал як феномен модерної культури: філософсько-антропологічний аналіз графічного оформлення : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.04 / Іващенко Ольга Василівна ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2011. – 18 с.

586. Івченко Л. В. Нотна колекція О.К.Розумовського як об'єкт музичного джерелознавства : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Івченко Лариса Василівна ; Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. – К., 2000. – 16 с.

587. Ігнатуша А. Є. Протестантська періодика України як суспільно-політичне явище 20-х рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ігнатуша Алевтина Євгенівна; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

588. Ільченко О. І. Всеукраїнська загальнополітична газета 1998–2006 рр. (в контексті утвердження суспільної моралі в Україні) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ільченко Олена Ігорівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 19 с.

589. Ірадж Растегар. Інформаційно-тематична характеристика шпальти редактора в іранській пресі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ірадж Растегар ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2005. – 20 с.

590. Каїді В. В. Електронні видання як об'єкт комплектування фондів бібліотек України : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.03 / Каїді Вікторія Валеріївна ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : [ХДАК], 2014. – 21 с.

591. Калмикова М. М. Особові книжкові зібрання у фондах Наукової бібліотеки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (1918–1941) : історія формування та зміст : автореф. дис. ... канд. іст. наук :

27.00.03 / Калмикова Марина Михайлівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 20 с.

592. Капітан Л. І. «Український історичний журнал» у контексті дослідження історії України XIY – середини XYII ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Капітан Лариса Іванівна; Дніпропетр. держ. ун-т. – Д., 2000. – 20 с.

593. Капраль І. І. Ідейно-естетичні пошуки у літературній критиці Львова 20–30-х рр. XX ст. (на матеріалах літературної періодики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Капраль Ірина Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2000. – 18 с.

594. Карась М. А. Регіональна преса в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Карась Максим Анатолійович; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 17 с.

595. Кароєва Т. Р. Книговидавнича справа Поділля: тенденції розвитку (друга половина XIX – початок 30-х років XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Кароєва Тетяна Робертівна ; Київський нац. ун-т культури і мистецтв – К., 2004. – 19 с.

596. Карпенко О. О. Трансформація навчальної книги в умовах інформатизації вищої освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Карпенко Олена Олексіївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2005. – 20 с.

597. Качур І. Б. Французька книга в Галичині у другій половині XVII ст.: видавничий репертуар, розповсюдження та рецепція : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Качур Ірина Богданівна ; Нац. б-ка України ім. В. І.Вернадського. – К., 2009. – 19 с.

598. Квіт С. М. Дмитро Донцов і «Літературно-Науковий Вістник» («Вістник») на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х–30-х років. Ідеологічні, естетичні та організаційні принципи : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Квіт Сергій Миронович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 36 с.

599. Кирилова О. В. Концепція персонального журналізму у пресі Сполучених Штатів Америки (історія формування та сучасний аспект проблеми) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кирилова Оксана Вікторівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2004. – 20 с.

600. Кириченко Р. С. Франкомовна україніка кінця XVII – початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Кириченко Раїса Степанівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 19 с.

601. Киричук Л. М. Прагмасемантичні особливості категорії оцінки в рекламному тексті (на матеріалі реклами журналу «Time») : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Киричук Лариса Миколаївна ; Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1999. – 19 с.

602. Ківшар Т. І. Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Ківшар Таїсія Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 1996. – 46 с.

603. Кіца М. О. Недобросовісна реклама у газетних виданнях України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Кіца Мар'яна Олегівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2014. – 16 с.

604. Клименко Е. С. Музична крюкова рукописна книга XII – початку XX ст. в Україні: історико–кодикологічний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Клименко Еріка Станіславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 20 с.

605. Клименко І. В. Архіви українських часописів кінця XIX – початку XX ст. в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з історії редакційно-видавничої діяльності : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Клименко Ірина Валентинівна; ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 20 с.

606. Клименко О. З. Друкований буквар в Україні XVI – початку XX ст.: історико-книгознавче дослідження : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Клименко Оксана Зіновіївна ; Нац. б-ка України ім. В. І.Вернадського – К., 2001. – 16 с.

607. Кличко С. М. Типологічна характеристика ЗМК Криму (1954–2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Кличко Світлана Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 17 с.

608. Кліщ Л. І. Коломийський журнал «Жіноча доля» (1925–1939) в літературному процесі Галичини початку XX ст. : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.01 / Кліщ Любомир Іванович ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2006. – 16 с.

609. Ключковська Г. М. Книжкова промоція як взаємодія книжкової справи та ЗМІ (засади формування української моделі) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ключковська Галина Миронівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2000. – 20 с.

610. Кобєлєв, О.М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку [Текст] : автореф. дис.. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Кобєлєв Олексій Миколайович; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2013. – 34 с.

611. Кобинець А. В. «Громадська думка» /«Рада» (1905–1914 рр.) – перша щоденна українськомовна газета Наддніпрянської України: утвердження національної ідеї : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кобинець Алла Володимирівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2005. – 20 с.

612. Коваль Т. В. Журнали України 1917–1928 рр. у фонді Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського як історико-книгознавче джерело : автореф. дис… канд. іст. наук : 07.00.08 / Коваль Тетяна Володимирівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 1998. – 16 с.

613. Ковальська-Павелко І. М. «Колокол» О. І. Герцена і Україна. Джерелознавчий аналіз : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 /Ковальська-Павелко Ірина Миколаївна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2001. – 20 с.

614. Ковальчук В. М. Бібліотечна, книговидавнича та культурно-просвітницька діяльність М.П.Балліна (1829–1904) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Ковальчук Володимир Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2005. – 18 с.

615. Ковальчук Г. І. Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Ковальчук Галина Іванівна ; Ін-т історії України АН України – К., 1991. – 18 с.

616. Ковальчук Г. І. Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Ковальчук Галина Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 37 с.

617. Ковальчук С. П. Національна книга в культурі України (кінець XX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 / Ковальчук Світлана Петрівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 20 с.

618. Ковпак В. О. Українська спортивна періодика Галичини 20–30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект і проблемно-тематичні домінанти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ковпак Вадим Олегович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

619. Ковтун М. В. Українська архівна періодика як джерело вивчення історії архівної справи (1947–2007 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Ковтун Марина Вікторівна ; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознав. – К., 2011. – 20 с.

620. Козиряцька С. А. Мережеві християнські видання в медіапросторі України: структурно-функціональні та типологічні особливості : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Козиряцька Світлана Анатоліївна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.

621. Колесник О. В. «Полтавскія Епархіальныя Ведомости» як історичне джерело вивчення діяльності Російської Православної Церкви (1863–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Колесник Олена Володимирівна ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 20 с.

622. Колесніченко У. О. Домінантні мотиви у християнських дитячих журналах сучасної України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Колесніченко Уляна Орестівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 19 с.

623. Колісник Д. В. Преса української політичної еміграції як джерело вивчення гетьманського руху (міжвоєнний період) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Колісник Дмитро Вікторович; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 2007. – 20 с.

624. Колісник О. М. Структура і типологічна характеристика новітніх медіа Великої Британії (на прикладі інтернет-газет Англії) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Колісник Олена Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 16 с.

625. Колісник Ю. В. Журнальна періодика УРСР (1950–1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій :

27.00.04 / Колісник Юрій Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 36 с.

626. Колісник Ю. В. Преса національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Колісник Юрій Вікторович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2001. – 19 с.

627. Колосовська О. М. Дослідження та колекціонування стародрукованої кириличної книги в Галичині (кінець XVIII – перша половина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Колосовська Ольга Михайлівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 17 с.

628. Кольбух М. М. Кирилична рукописна книга XVI ст. в історико-культурному процесі в Україні : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Кольбух Марія Михайлівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського – К., 2008. – 20 с.

629. Коляструк О. А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Коляструк Ольга Анатоліївна ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К., 2003. – 20 с.

630. Коновець О. Ф. Науково-просвітницька преса України XIX – перша третина XX ст. Історія. Теорія. Практика : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.10 / Коновець Олександр Федорович ; Київський ун-т ім. Т.Шевченка, Інститут журналістики. – К., 1994. – 39 с.

631. Копистинська І. М. Тенденції сучасного вітчизняного книговидання: організаційний, тематичний та рекламно-промоційний аспекти (1991–2003 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Копистинська Ірина Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2004. – 20 с.

632. Корнєєва Г. В. Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Корнєєва Галина Вікторівна; Київський нац. ун-т культури і мистецтв – К., 2005. – 18 с.

633. Короглу Л. А. Мова газети «Терджиман»: функціональний аспект : автореф. дис.. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / Короглу Ленура Аблямитівна; НАН України, Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського. – Київ, 2014. – 20 с.

634. Корольова О. В. Спортивні журнали незалежної України: сучасний стан, тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Корольова Олена Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2013. – 16 с.

635. Корчагіна О. В. Преса Ворошиловградської області 1938–1956 рр.: історико-типологічні та структурно-функціональні аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Корчагіна Оксана Володимирівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 16 с.

636. Костик Є. П. Створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922–1930 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Костик Євгеній

Петрович ; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2006. – 20 с.

637. Костилєва С. О. Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / Костилєва Світлана Олександрівна ; Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2004. – 36 с.

638. Кость С. П. Правовий і девіантний дискурси у комунікативній практиці газет України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Кость Світлана Петрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 17 с.

639. Коу Сяохуа. Формування ринку китайської місцевої газети в перехідний період (1978–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Коу Сяохуа ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 19 с.

640. Кравченко С. І. Періодичні видання Польщі 20–30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літературна комунікація, польсько-український діалог : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Кравченко Світлана Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 32 с.

641. Кривенко М. О. Книгозбірня «Студіону» у Львові (1909–1940 рр.): історія, сучасний стан фонду : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Кривенко Маргарита Олександрівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 20 с.

642. Кривко Я. П. Проблема контролю навчальних досягнень школярів в українських періодичних фахових виданнях (друга пол. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кривко Яна Петрівна, Державн. заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2012. – 20 с.

643. Кривошеєва О. С. Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кривошеєва Ольга Станіславівна ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 1996. – 18 с.

644. Кришталюк Г. А. Заперечення в сучасному американському газетному дискурсі: функціональний та лінгвокогнітивний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Кришталюк Ганна Анатоліївна ; Донец. нац. ун-т, [Київ. нац. лінгв. ун-т]. – Донецьк, 2009. – 19 с.

645. Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно- визвольних змагань за українську державу (друга половина Х1Х – перша чверть ХХ ст.) : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Крупський Іван Васильович; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського – К., 1996. – 29 с.

646. Крутько О. М. Проблеми застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Крутько Олена Миколаївна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ, 2012. – 20 с.

647. Кузіна Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 18 с.

648. Кузнякова Т. В. Державне регулювання розвитку книговидання в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Кузнякова Тетяна Валентинівна ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. Ін-т держ. упр. – Х., 2008. – 20 с. : іл.

649. Кулаковська В. В. Реклама книги в незалежній Україні: стан, проблеми та перспективи : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 / Кулаковська Вікторія Валеріївна ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 19 с.

650. Кулеша Н. М. Українські періодичні видання у Німеччині (1919–1945 рр.): формування та функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кулеша Надія Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

651. Кулик В. М. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Кулик Володимир Михайлович; Ін-т політичн. і етнонаціональн. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К., 2010. – 28 с.

652. Кулик С. А Образ України в британських Інтернет-ЗМІ (за матеріалами веб-сайтів газет «The Times», «The Guardian», «The Independent») : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Кулик Світлана Анатоліївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 16 с.

653. Кулинич М. М. Часопис «Вістник для Русинів Австрійської держави» (1850–1866 рр.) як джерело вивчення історії національної видавничої справи : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Кулинич Мирослава Миронівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики, [Укр. акад. друкарства]. – К., 2009. – 20 с.

654. Кулішенко Л. А. Проблема національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кулішенко Людмила Анатоліївна, Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

655. Куранова С. І. Соціальні та когнітивні особливості замітки в українській періодиці початку XXI ст. : автореф. дис. ... канд. з соц. комунікацій : 27.00.01 / Куранова Світлана Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2010. – 15 с.

656. Курбацька Т. В. Публікації мемуарів у журналі «Киевская старина» (1882–1906 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Курбацька Тетяна Володимирів на ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2011. – 15 с.

657. Курилишин К.М. Україномовна легальна періодика часів нацистської окупації (1939–1944) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Курилишин Костянтин Михайлович ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Інститут народознавства. – Л., 2008. – 18 с.

658. Курчій О. В. Проблеми педагогічної просвіти батьків у вітчизняній

педагогічній періодичній пресі (50–80-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Курчій Оксана Володимирівна ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – 20 с.

659. Кусий Л.М. Михайло Таранько – редактор і видавець українських часописів та книжкових серій для дітей і молоді (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / Кусий Леся Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 18 с.

660. Кучина Н. І. Розвиток книговидавничої справи в незалежній Україні : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / Кучина Наталія Іванівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2007. – 20 с.

661. Кушнір О.В. Журнал «Дукля» (Словаччина, 1953–2004 рр.): організаційний, проблемно-тематичний та жанровий аспекти : автореф. дис.... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Кушнір Оксана Василівна / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

662. Лазурко Л. М. Часопис «Квартальник історичний» і розвиток польської історіографії останньої чверті XIX – першої половини XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Лазурко Лідія Миколіївна ; Державний комітет архівів України, Український НДІ архівної справи та документознавства. – К., 2008. – 20 с.

663. Левінець Р. П. Життєвий шлях та науково-громадська діяльність В. Я. Шульгіна (1821–1878 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Левінець Руслан Петрович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 15 с.

664. Левчук М.А. Висвітлення морально-етичної проблематики на шпальтах преси Православної Церкви Волині (1867-2006 рр.) : автореф. дис.... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Марія Андріївна Левчук / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2008. – 18 с.

665. Леськова М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-ві роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Леськова Майя Петрівна ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 18 с.

666. Лещишин Л.С. Розвиток української преси Станиславівського воєводства (1921–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Лещишин Ростислав Сергійович ; ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород, 2011. – 20 с.

667. Лисенко Л. В. Бібліотечні колекції та зібрання XIX – XX століття як об'єкт археографічного та джерелознавчого опису : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Лисенко Людмила Володимирівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 19 с.

668. Литвин Т.О. Іван Крип'якевич як книгознавець : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Литвин Тамара Олександрівна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – 20 с.

669. Литвиненко О. О. Дитяча книга в мультимедійному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. наук зі соц.

комунікацій : 27.00.03 / Литвиненко Ольга Олександрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 22 с.

670. Литвинова Л.А. Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства в Україні (1994–2012) : автореф. дис… канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Литвинова Лариса Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 19 с.

671. Лобода С. М. Педагогічна преса як чинник формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти (ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Лобода Світлана Миколаївна ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. – 44 с.

672. Лобузіна К. В. Знаннєві ресурси у бібліотечно-інформаційній діяльності: організація, управління, доступ : автореф. дис. ... доктора наук з соціальних комунікацій : 27.00.03 / Лобузіна Катерина Вілентіївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 38 с.

673. Лоза Г. І. Видавнича діяльність Київського політехнічного інституту : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Лоза Галина Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 18 с.

674. Лозинський М. В. Науково-видавнича та просвітницька діяльність Василіянського Чину у Галичині (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Лозинський Мар'ян Володимирович; НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2004. – 20 с.

675. Лощинська Н. В. Журнал «Червоний шлях» та літературний процес 20–30-х рр. в Україні : автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.01.01 / Лощинська Наталія Василівна ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1999. – 18 с.

676. Ляхоцький В. П. Видавнича, архівно-археографічна та бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Ляхоцький Володимир Павлович; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського.– К., 2001. – 28 с.

677. Магітова А. Б. Українська історія у висвітленні часопису «Вестник Европы» (1866–1918) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Магітова Анжеліка Борисівна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського. – К., 2008. – 18 с.

678. Макарова М. В. Друкована книга XVI–XVIII ст. фактор спадкоємності духовної культури України : автореф. дис. ... канд. культурології: 26.00.01 / Макарова Марія Володимирівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2008. – 20 с.

679. Макуха М. В. Журнал «Друкарство» як тип періодичного видання для фахівців видавничої справи та редагування : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / М. В. Макуха; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 15 с.

680. Малиновська Н. Л. Українська книга другої половини ХІХ – першої чверті ХХ століття на півдні України : історико-книгознавчий і бібліографіч-

ний аспекти : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Малиновська Наталія Леонідівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2005. – 20 с.

681. Мальцева В.В. Економічна проблематика на сторінках преси ФРН (1996–2001 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Мальцева Віта Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2004. – 20 с.

682. Мамонтова Е.В. Фактор преси у конституційному процесі в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Мамонтова Елла Вікторівна ; Одеська національна юридична академія. – О., 2000. – 20 с.

683. Маркова В. А. Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Маркова Вікторія Анатоліївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 36 с.

684. Маркова Г. Е. «Чоловічий журнал» у контексті гендерної преси (глобальне і національне) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Маркова Ганна Едуардівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 20 с.

685. Марченко Н. П. Видання для дітей в Україні 1917–1923 рр.: історіографія, джерела, типологія : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Марченко Наталія Петрівна ; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського – К., 1998. – 16 с.

686. Мацєжинський В.Л. Реклама в пресі Польського Королівства і Східної Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Мацєжинський Вєслав Лукаш / НАН України. Ін-т українознав. ім. І.Крип'якевича, Ін-т народознав. – Л., 2004. – 33 с.

687. Мельник І. М. Проблеми народної школи і виховання в педагогічній пресі (за матеріалами західноукраїнських видань II половини XIX – початку XX століття) : автореф. дис. ... канд.пед. наук: 13.00.01 / Мельник Ірина Миколаївна ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 1997. – 18 с.

688. Мельник Ю. І. Вибір журналіста в умовах тоталітарної держави (на матеріалі італійської преси 20–30-их років XX ст.) : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Мельник Юрій Ігорович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 17 с.

689. Миронець Н. Р. Книжково-рукописне зібрання барона Ф. Р. Штейнгеля: формування, зміст, доля : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Миронець Ніна Ростиславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 18 с.

690. Миронюк Д. І. Симон Петлюра як редактор журналу «Украинская жизнь» (1912–1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Миронюк Дмитро Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 20 с.

691. Мірошніченко С. В. Становлення та розвиток періодичного друку на Слобожанщині та його вплив на освітньо-культурні процеси у регіоні в XIX – на початку XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Мірошніченко Світлана Валентинівна / Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2011. – 20 с.

692. Міщук Г. А. Бібліотечні колекції з історії нумізматики XIX – початку

XX ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: історія формування та сучасний стан : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Міщук Галина Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І.Вернадського – К., 2004. – 18 с.

693. Міщук С. М. Бібліотека Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900–1932): походження, склад, доля : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Міщук Сергій Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 16 с.

694. Міщук С. М. Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової стадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 27.00.03 / Міщук Сергій Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського – К., 2009. – 32 с.

695. Мовчан Ю. П. Періодична преса Канади та її вплив на виборчий процес в країні (на прикладі федеральних виборів до Парламенту Канади 2000 року) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Мовчан Юлія Петрівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

696. Моісеєва Т. О. Українська преса Австралії (1949–2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей : автореф. дис. ... канд.наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Моісеєва Тетяна Олександрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 19 с.

697. Монич Л. М. Жанровий контент літературно-художніх журналів України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Монич Лілія Михайлівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 18 с.

698. Морозова О. О. Формування методичного забезпечення досліджень масовокомунікаційного впливу в науках про соціальні комунікації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Морозова Олена Олександрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2014. – 17 с.

699. Мриглод О. І. Компоненти інформаційної системи підтримки рішень для наукових періодичних видань : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Мриглод Олеся Ігорівна ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2009. – 20 с.

700. Мудра І. М. Маркетингові стратегії сучасних громадсько-політичних газет України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Мудра Ірина Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2014. – 16 с.

701. Мукомела Л. А. Комунікативно-економічна конкуренція та концентрація як фактори ефективної діяльності друкованих ЗМІ (з досвіду сучасної преси ФРН) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Мукомела Людмила Аркадіївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2001. – 22 с.

702. Мураховський А.Л. Концептуальні засади державної політики України в галузі книговидання та книгорозповсюдження : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Мураховський Анатолій Леонідович ; Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2015. – 19 с.

703. Муха Л. В. Бібліотечні колекції та зібрання в системі історико-культурних фондів: реконструкція і реєстраційний опис : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Муха Людмила Вікторівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – 26 с.

704. Муц О.І. Україномовна періодика в національно-культурному житті Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918 – 1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Муц Оксана Іванівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2012. – 20 с.

705. Мяскова Т. Є. Історія комплектування та сучасний стан колекційних фондів бібліотеки Київського університету св. Володимира (1834–1927 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Мяскова Тетяна Євгенівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.– К., 2001. – 17 с.

706. Нілова І. Д. Художні компоненти структури навчальної книги як засіб розвитку пізнавального інтересу молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Нілова Ірина Дмитрівна ; Київський держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 24 с.

707. Обертас О. Є. Український самвидав 1960-х рр.: літературна критика та публіцистика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Укр. л-ра» / Обертас Олесь Євгенович ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2007. – 18 с.

708. Огар Е.І. Новітня українська дитяча книга: соціокультурний, комунікативний та видавничий виміри : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Огар Емілія Ігорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 32 с.

709. Одінцова М. І. Рукописні книги і журнали Бориса Грінченка: редакційно-видавничий аспект : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Одінцова Майя Іванівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2014. – 20 с.

710. Олексів І. В. Сербські видання кінця XVIII – початку XX століття у Галичині: історико-книгознавчий аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Олексів Ілона Володимирівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 18 с.

711. Олешко Н. П. Український національно-визвольний рух у Галичині на початку XX ст. та українська преса Наддніпрянської України : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олешко Наталія Петрівна; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна.– Х., 2006. – 16 с.

712. Олійникова К. Г. Літературно-естетична еволюція журналу «Слово і час» : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Олійникова Катерина Григорівна ; Дніпропетровський держ. ун-т. – Д., 2000. – 18 с.

713. Олтаржевський Д. О. Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Олтаржевський Дмитро Олегович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка; Ін-т журналістики. – К., 2004. – 16 с.

714. Ольховик Н. М. Книговидавництво «В. І. Рапп і В. І. Потапов». Історія

створення і діяльність : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04 «Книгознавство» / Ольховик Наталія Миколаївна ; Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К., 1994. – 20 с.

715. Олянишен Т. В. Моделі інформаційної технології автоматизованого прогнозування процесу комунікативного руху книги до читача : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Олянишен Тетяна Вікторівна ; Укр. акад. друкарства. – Львів, 2010. – 20 с.

716. Омельковець О. Я. Громадсько-політична, інформаційна та видавнича діяльність осередків «Смолоскип» у Франції і США (1950 – 1980-ті роки) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Омельковець Олександр Ярославович; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Київ, 2015. – 20 с.

717. Онкович А.Д. Формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики : автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / Онкович Артем Дмитрович / АПН. Ін-т вищ. освіти. – К., 2004. – 20 с.

718. Опанащук П. В. Роль газети «Рада» в національному відродженні українського народу (1906–1914 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Опанащук Петро Володимирович; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 16 с.

719. Опришко Т.С. Українська літературно-художня періодика в УСРР (1921–1934 рр.): бібліотечно-бібліографічна реконструкція, напрями розвитку, специфіка функціонування : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Опришко Тетяна Сергіївна ; наук. кер. І. В. Срібняк ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 19 с.

720. Остафійчук В. О. Роль журналу «Инженер» (1882–1917) у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07 / Остафійчук Василь Орестович; УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2006. – 21 с.

721. Павлюк І. З. Українськомовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917 – 2000 років як структурна частина загальнонаціонального інформаційного простору : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Павлюк Ігор Зиновійович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2009. – 40 с.

722. Паримський І. С. Національна преса – суспільна домінанта інформаційного простору демократичної держави : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Паримський Ігор Святославович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 32 с.

723. Пархітько О. В. Одеська періодична преса періоду визвольних змагань : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Пархітько Олег Володимирович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

724. Паславський І. І. Державотворчі функції сучасної української преси: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Паславський Ігор Іванович ; Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1996. – 23 с.

725. Пасова Т.О. Публіцистичний дискурс журналу «Культура» (1947 – 2000) у контексті українсько-польського порозуміння : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Пасова Тетяна Олександрівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – 19 с.

726. Перехейда В. В. Тижневик «Освіта» як чинник християнського виховання молоді: соціально-комунікативний аспект (1992–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Перехейда Валентин Вікторович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 20 с.

727. Петров С. С. Видавнича справа в Києві (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Петров Сергій Степанович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

728. Пинда Л. А. Українські сільськогосподарські видання Східної Галичини як джерело бібліографічної інформації (20–30-ті роки XX століття) : автореф. дис… канд. іст. наук : 07.00.08 / Пинда Любов Арсентівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – 16 с.

729. Платонова А. В. Контенентне наповнення та аудиторні характеристики рекламних матеріалів кримських газет : автореф. дис … канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Айше Вадимівна Платонова; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка . – Київ, 2013 . – 16 с.

730. Плехова І.Д. Часопис «Українська книга» (1937–1943) у контексті становлення української книгознавчої періодики першої половини XX століття : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Плехова Ірина Дмитрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 19 с.

731. Плитус О. С. Роль товариства «Рідна школа» у книжковому русі Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Плитус Олександра Семенівна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 22 с.

732. Побідаш І.Л. Редакторська та журналістська діяльність Леоніда Глібова : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Побідаш Ірина Леонідівна; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2006. – 16 с.

733. Позняков О.П. Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Позняков Олексій Павлович; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 20 с.

734. Поліха Л. Я. Дизайн періодичних видань Закарпаття 1919–1944 рр.: формотворчі та стилістичні особливості: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.07 / Поліха Леся Ярославівна ; Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – Х., 2012. – 20 с.

735. Половинчак Ю. М. Боротьба газети «Киевлянин» з українством наприкінці XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Половинчак Юлія Миколаївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 23 с.

736. Полумисна О. О. Журнал «Украинская жизнь» і літературний процес початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Полумисна Ольга Олексіївна ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2009. – 19 с.

737. Полякова А. І. Релігійна тематика в суспільно-політичних часописах (на матеріалі тижневиків «Кореспондент", «Український тиждень», «Фокус», «Главред») : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Полякова Анастасія Ігорівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – 18 с.

738. Попіль, Д. Ю. Національна специфіка рецепції постмодернізму в українській та польській пресі : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Попіль Дарина Юріївна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 20 с.

739. Поплавська В. В. Тенденції та перспективи євроінтеграційних процесів в газетній періодиці України та Польщі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Поплавська Вікторія Віталіївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

740. Попова О.Ю. Образ внутрішнього ворога в періодичній пресі Радянської України (1928–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Попова Ольга Юріївна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2014. – 20 с.

741. Почапська О. І. Українська сатирична публіцистика Наддніпрянщини періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Почапська Оксана Іванівна; Львівськ. нац. універ. імені Івана Франка. – Л., 2009. – 15 с.

742. Привалова С. Ф. Журнали «Українська хата» (Київ, 1909–1914 рр.) та «Нова Україна» (Прага, 1922 – 1928 рр.) як головні репрезентанти ідейного наповнення та особливостей публіцистики Микити Шаповала : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Привалова Світлана Федорівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 17 с.

743. Присяжна Л. В. Економічна періодика як ресурс підготовки бібліотечний інформаційно-аналітичних видань для управлінських структур : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Присяжна Лілія Василівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 22 с.

744. Пугач А. В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Пугач Анжеліна Володимирівна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2008. – 20 с.

745. Рабчун О. С. Родова книгозбірня Урбановських та Стажинських як об'єкт історико-книгознавчого дослідження (XIX – поч. XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Рабчун Оксана Станіславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 16 с.

746. Радчик Р. В. Газета «Волинь» та однойменне видавництво (1941–1944 рр.): організаційний і проблемно-тематичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Радчик Раїса Віталіївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

747. Римарович І. О. Родові книгозбірні Правобережної України XVIII ст. у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: історія та бібліографічна реконструкція : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Римарович Ірина Олегівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 17 с.

748. Романишин Ю. О. Видавнича та публіцистична діяльність ОУН і УПА на західноукраїнських землях (40–50-ті роки XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Романишин Юрій Олександрович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 19 с.

749. Романюк М. М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільнополітичного життя краю (1870–1940 рр.) : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Романюк Мирослав Миколайович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2000. – 36 с.

750. Романюк Р. М. Публіцистична й редакторська діяльність Осипа Маковея: суспільні та фахові виклики : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Романюк Роксолана Мирославівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

751. Романюк С. Д. Публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Олександра Барвінського : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Романюк Світлана Дмитрівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2007. – 17 с.

752. Рудий Г. Я. Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис.. ... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Рудий Григорій Якович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2004. – 33 с.

753. Рудий Г. Я. Періодична пресса – джерело вивчення національно-культурної політики української держави (1918 р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Рудий Григорій Якович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1995. – 22 с.

754. Рудницька Г. В. Зовнішній вектор соціальної комунікації на матеріалах італійської преси : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Рудницька Ганна Валеріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 17 с. : рис.

755. Рукавіцина Є. В. Бібліотека і архів митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04 / Рукавіцина Євгенія Віталіївна ; Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К., 1995. – 24 с.

756. Рясна О. О. Видавнича та редакторська діяльність Михайла Максимовича : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Рясна Олена Олександрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

757. Савчук І.І. Журнал «Україна» у розвитку української історіографії першої третини XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Савчук Інна Іванівна; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2014 . – 20 с.

758. Садовник О. О. Засоби масової комунікації та формування іміджу українського спорту (за матеріалами преси та сайтів інформаційної мережі Інтернет) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Садовник

Олена Олександрівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : Б. в., 2009.– 20 с.

759. Саєнко Л. І. Видавнича діяльність української діаспори в Австралії (1948 – 2008 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 27.00.03 / Саєнко Людмила Іванівна; НАН України; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2009. – 18 с.

760. Сакада Л. Д. Журнал «Український історик» в українській історіографії другої половини XX століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Сакада Людмила Давидівна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2000. – 20 с.

761. Саліх Хіва Тахір. Інформаційна та композиційно-графічна модель щоденних періодичних видань Швеції (на прикладі газети «Афтонбладет») : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Саліх Хіва Тахір ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 16 с.

762. Самотий Р. С. Видавнича діяльність Львівської політехніки: структура, постаті, репертуарна політика (1844–1944) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Самотий Рената Стефанівна ; Класич. приват. ун-т, [Укр. акад. друкарства]. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

763. Сегеда С. П. Формування типу військового видання в процесі Українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець») : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Сегеда Сергій Павлович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 1999. – 19 с.

764. Семенко С. В. Журнал «Рідний край» і літературний процес початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Семенко Світлана Василівна ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.

765. Сенкевич Г. А. Міська газета: творчо-соціальна парадигма функціонування : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сенкевич Геннадій Анатолійович ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 16 с. : іл., табл.

766. Сергєєва І. А. Історико-книгознавчий аналіз та археографічний опис єврейських декорованих рукописних пам'яток України XVIII – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Сергєєва Ірина Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 16 с.

767. Сидоренко І. І. Проблеми самоосвіти особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої половини XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сидоренко Ірина Ігорівна ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 20 с.: схем.

768. Сидоренко Н.М. Українська таборова преса першої половини XX століття: проблеми національно-духовного самоствердження : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Сидоренко Наталія Миколаївна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 34с.

769. Сидоренко О. О. Становлення і розвиток дитячої та учнівської періодики на території України (кінець XIX – початок XXI століття) : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сидоренко Оксана Олександрівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Д., 2013. – 18 с.

770. Сидун І. В. Політичний та економічний розвиток Сполучених Штатів

Америки другої половини XIX ст. в оцінці періодичної преси Російської Імперії : (за матеріалами Херсон. та Бессараб. губернії) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Сидун Ірина Володимирівна ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2011. – 14 с.

771. Симоненко Т.В. Мережеве інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Симоненко Тетяна Василівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 18 с.

772. Сипченко І. В. Преса Сумщини 20 – 30-х рр. XX століття (типологічна характеристика та жанрово-стильові особливості) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сипченко Інна Володимирівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 19 с.

773. Сищенко С. В. Книгознавча підготовка фахівців у системі вищої бібліотечно-бібліографічної освіти України: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Сищенко Світлана Віталіївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 21 с.

774. Сілевич Л. І. Публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Євгена-Юлія Пеленського : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Сілевич Лілія Іванівна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 20 с.

775. Скленар І.М. Сучасна релігійна преса України: типологія, характеристика, домінанти : автореф. дис. ... канд.наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Скленар Ігор Михайлович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2008. – 16 с.

776. Смірнова Н.П. Проблеми становлення української фольклористики в періодиці першої половини XIX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07 / Смірнова Наталія Петрівна / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 19 с.

777. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939): політико-правові умови функціонування, тенденції розвитку, організаційно-журналістська практика : автореф. дис. ... д-ра з соц. комунікацій : 27.00.04 / Сніцарчук Лідія Віталіївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 32 с.

778. Сніцарчук Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Сніцарчук Лідія Віталіївна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

779. Соколов В. Ю. Природничо-наукова і технічна книга в Україні у XVIII ст. (історико-книгознавчий аналіз) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Соколов Віктор Юрійович ; Київський держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1998. – 16 с.

780. Соловйов С. Г. Реклама в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.06

/ Соловйов Сергій Григорович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2008. – 19 с.

781. Солонська Н. Г. «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20 – початку 30-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Солонська Наталія Гаврилівна, Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – 23 с.

782. Сорока М. Б. Становлення та розвиток системи реферування української наукової літератури (1991–2000 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Сорока Марина Борисівна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 19 с.

783. Сошинська В. Є. Професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі : автореф. дис… канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Сошинська Вікторія Євгенівна; Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2013. – 20 с.

784. Спанатій О. С. Український самвидав 1960 – 80-х років: сегмент неперіодичних видань : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Спанатій Олександр Сергійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 20 с.

785. Стадницька Ю. В. Роль Галицької дитячої періодики 20–30-х рр. ХХ ст. у становленні української пізнавальної літератури : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Стадницька Юлія Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, [Ін-т журналістики, Укр. акад. друкарства]. – К., 2009. – 20 с.

786. Старовойт С. В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918– 933 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Старовойт Світлана Володимирівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 19 с.

787. Стасенко В. В. Дереворізи кириличних книг Галичини XVII ст. та відображення в них образів Христа і Богородиці : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.05 / Стасенко Володимир Васильович ; Львівська академія мистецтв. – Львів, 2001. – 19 с.

788. Стасюк О. Й. Видавничо-пропагандистська діяльність ОУН (1941–1954 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Стасюк Олександра Йосипівна ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Інститут народознавства. – Л., 2004. – 20 с.

789. Стахів Л. Г. Навчальна книга як засіб родинного виховання молодших школярів у Західній Україні (1919–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Стахів Лілія Григорівна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка, [Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка]. – Житомир, 2007. – 20 с. : табл.

790. Супрун Л. В. Комунікаційна система «Літературно-Наукового Вістника» («Вістника») : мовноментальні детермінанти : автореф. дис … д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.04 / Супрун Людмила Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ : Б.в., 2013 . – 32 с.

791. Сухомлин О. Ю. Толерантність як орієнтир професійної діяльності журналіста в українській пресі мультикультурного суспільства : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сухомлин Ольга Юріївна ; Київ.

нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2009. – 18 с.

792. Сушкова О. М. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Сушкова Олена Миколаївна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 17 с.

793. Тимошик М.С. Українознавчі проблеми в науковій, публіцистичній, редакторській і видавничій діяльності Івана Огієнка : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Тимошик Микола Степанович ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 43 с.

794. Тимошик-Сударикова, А. М. Редакційна політика паризького журналу «Тризуб» (1925 – 1940 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Тимошик–Сударикова Аліна миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 20 с.

795. Тимчишин О. І. Становлення і розвиток західноукраїнської молодіжної преси 1900–1939 рр. : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Тимчишин Олександра Іванівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 19 с.

796. Титаренко Д. М. Преса Східної України періоду німецько-фашистської окупації як історичне джерело (1941–1943 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Титаренко Дмитро Миколайович ; Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2002. – 19 с.

797. Торбаков І. Б. Києво-Могилянська академія і російське Просвітництво (літературно-видавнича діяльність вихованців Києво-Могилянської академії в Петербурзі та Москві в другій половині XVIII ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Торбаков Ігор Борисович ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – 23 с.

798. Уліцка О.В. Регіональна преса у конфліктному полі місцевих органів влади (за матеріалами львівських газет 1994–2004 рр.) : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Уліцка Ольга Василівна / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 22 с.

799. Ульянова К. М. Преса Луганщини 1917–1938.: становлення та основні тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.04 / Ульянова Катерина Миколаївна ; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

800. Фіголь Н. М. Євген Чикаленко та газета «Рада» у формуванні мови преси на початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Фіголь Надія Миколаївна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. – 20 с.

801. Філас В. М. «Журнал Министерства государственных имуществ» як джерело з соціально-економічної історії Південної України : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Філас Віктор Миколайович ; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 19 с.

802. Філіпенко Л. В. Становлення та еволюція «ідейних» жіночих журналів у Російській імперії початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук:

07.00.02 / Філіпенко Лариса Володимирівна; Харк. нац. унів. ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Б. в., 2013 . – 17 с.

803. Фріс В. Я. Кирилична рукописна книга в Україні XVI – першої половини XVII ст.: кодикологія та регіональні особливості : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.02 / Фріс Віра Ярославівна ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1994. – 25 с.

804. Хімяк О. М. Українська преса другої половини XIX – початку XX ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Хімяк Оксана Михайлівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 18 с.

805. Хітрова Т. В. Типологічні особливості періодичної преси Запорізького краю (1904–1920 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Хітрова Тетяна Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

806. Хобта О. І. Мистецька періодика Одеси другого десятиріччя XX століття: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Хобта Олена Ігорівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 18 с.

807. Хомінський С. Й. Взаємозв'язок релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релігієзнавчої і релігійної преси) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Хомінський Сергій Йосипович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 17 с.

808. Хоню В. В. Діяльність видавництва «Вік» (1894–1919). Становлення видавничої галузі в Україні : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Хоню Вікторія Вікторівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2000. – 19 с.

809. Хотюн Л. В. Типологічні особливості «часопису новин» на сучасному етапі (світовий досвід та українські реалії) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Хотюн Людмила Валентинівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 16 с.

810. Цвєтаєва О.В. Сучасна колумністика як складова персонального журналізму в українській та американській пресі : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Цвєтаєва Олена Вікторівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.

811. Цісак Войцех. Трансформація преси в Польщі і Україні в контексті суспільних змін (1989–1999 рр.) : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Цісак Войцех ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2001. – 42 с.

812. Чабаненко М. В. Інтернет-видання України: становлення та особливості розвитку : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Чабаненко Мирослава Вікторівна ; Класич. приват. ун-т, [Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка]. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

813. Чекалюк В. В. Преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців (1939–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Чекалюк Вероніка Василівна. – К., 2008. – 20 с.

814. Чернік С. Д. Газетна періодика України як джерело дослідження політичної історії Сербії 1878 – 1918 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Чернік Світлана Дмитрівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2012. – 20 с.

815. Чернухін Є. К. Грецькі рукописи IV – XX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: кодикологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 07.00.08 / Чернухін Євген Костянтинович ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – 19 с.

816. Черняков Б. І. Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації (від виникнення до середини XIX століття) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.08. / Черняков борис Іванович; Київ. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1998. – 37 с.

817. Шалашна Н. М. Розвиток історико-книгознавчої думки в Україні у XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Шалашна Наталія Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 20 с.

818. Швецова Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Швецова Галина Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2002. – 32 с.

819. Шевченко В. Е. Архітектоніка сучасного українського газетного видання (системна організація та закономірності розподілу елементів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Шевченко Вікторія Едуардівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2002. – 19 с.: рис.

820. Шейхо К. Преса Сирії: структура, особливості функціонування, тематично-жанрові домінанти, порівняльний аспект з українською пресою : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. / Шейхо Каміран ; Класич. приват. ун-т, [Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка]. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

821. Шеремет Л. М. Українська преса Галичини і становлення шкільного книговидання (кінець XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Шеремет Любов Миколаївна ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 1997. – 16 с.

822. Школьна О. Д. Становлення та розвиток системи періодичної преси Катеринославської губернії 1838–1917 рр. : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Школьна Олена Дмитрівна; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 1997. – 17 с.

823. Шпак В. І. Розвиток видавничої справи України в 1990–2010 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Шпак Віктор Іванович ; Держ. вищ. навч. закл. «Переяслав–Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди», [Київ. славіст. ун-т]. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2011. – 20 с.

824. Шулик Р. Т. Структура й семантика синтаксичних прагмем у текстах інформаційних жанрів інтернет-видань : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Шулик Роман Тарасович; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2011. – 18 с.

825. Щербакова О. А. Проблема формування національної еліти України крізь призму преси 90-х років : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Щербакова Олена Анатоліївна / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 1999. – 20 с.

826. Щербатюк В. М. «Университетские известия» (1861–1919) та їх роль у розгортанні наукових досліджень у галузі історії в Київському університеті : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Щербатюк Володимир Михайлович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 16 с.

827. Щука Г. П. Проблеми розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки ХХ століття : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Щука Галина Петрівна ; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2007. – 20 с.

828. Юксель Г.З. Кримськотатарська преса в 1917–1928 рр.: тенденції розвитку й національна своєрідність : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Юксель Гаяна Заїрівна; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. – 17 с.

829. Юраш А. В. Українська церква у контексті сучасних політико-конфесійних та комунікативних процесів (історико-політологічний аспект) : дис. … канд. політ. наук : спец. 23.00.01 / Юраш Андрій Васильович ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996. – 24 с.

830. Юричко А. В. Інформаційні маніпуляції у повідомленнях світової періодичної преси в контексті інформаційної безпеки України: стан та шляхи протидії : автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.08 / Юричко Андрій Васильович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 19 с.

831. Яблоновська Н. В. Преса етносів Криму: проблема національного відродження і діалог культур : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Яблоновська Наталя Всеволодівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 34 с.

832. Якимович Б. З. Іван Франко як книгознавець і видавець (1890-ті роки XIX ст. – 1916 р.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. : 07.00.08 / Якимович, Богдан Зіновійович. ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2008. – 38 с.

833. Яременко В.М. Політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті «Україна» (1941–1944 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Яременко Вікторія Миколаївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 17 с.

834. Яремчук О.М. Композиційні засади дизайну аркушевих шрифтових видань : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.07 / Яремчук Олена Миколаївна, Харківській державній академії дизайну і мистецтв. – Х., 2012. – 20 с.

835. Ярошенко Т.О. Електронний журнал в системі інформаційних ресурсів бібліотеки: друга половина ХХ – початок ХХІ ст. : автореф. дис. … канд. іст. наук: 07.00.08 / Ярошенко Тетяна Олександрівна : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008.– 20 с.

836. Яцина О. А. Національно-культурний рух 1907–1914 років і українська преса : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Яцина Олег Анатолійович; Харк. нац. унів. ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2002. – 16 с.

837. Яцина О. А. Педагогічна й культурно-освітня діяльність товариства «Просвіта» на Закарпатті (1920–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Яцина Олена Федорівна ; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АПН України – Академія педагогічних наук України
ВАК України – Вища атестаційна комісія України
ДАК МОН України – Департамент атестації кадрів Міністерства освіти і науки України
ДВНЗ – Державний вищий навчальний заклад
ЕСУ – Енциклопедія сучасної України
ЗМІ – засоби масової інформації
ЗМК – засоби масової комунікації
КНУ – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
КОРДБА – Корпоративна база даних періодичних статей
ЛННБУ – Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника
НАКККіМ – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
НАПН України – Національна академія педагогічних наук України
НБУВ – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
НДЦ періодики – Науково-дослідний центр періодики Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника
НПБУ – Національна парламентська бібліотека України
МАРС – Межрегиональная аналитическая роспись статей
МОН України – Міністерство освіти і науки України
НАН України – Національна академія наук України
ОУНБ – обласна універсальна наукова бібліотека
СКС – суспільна комунікаційна система
ХДАК – Харківська державна академія культури
ХДНБ – Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка
OCLC – Online Computer Library Center, Inc.

ДОДАТОК 1

Показники захищених дисертацій, присвячених книзі і книжковій культурі, пресі та іншим періодичним виданням (1992–2008)

Порядковий №	Шифр спеціальності галузь науки	Назва спеціальності	Прізвище здобувача	Кількість
1.	05 Історичні науки	05.25.04 Книгознавство	О.М. Гальченко, Н.М. Ольховик, Є.В. Рукавіцина	3
2.	07 Історичні науки	07.00.01 Історія України	*Преса* В.В. Гутковський, О.А. Яцина, Д.В. Будков, Р.В. Гула, О.А. Коляструк, О.М. Березовський, С.О. Костилєва, О.О. Баковецька, А.А. Заводовський, Ю.М. Половинчак, Н.П. Олешко, О.М. Хімяк, *Періодика* Н.В. Кузіна, *Видавнича діяльність* М.В. Лозинський, Ю.О. Романишин, О.Й. Стасюк, Є.П. Костик	17

3.	07 Історичні науки	07.00.02 Всесвітня історія	*Книгознавство* Г.І. Ковальчук *Книга* В.Я. Фрис, О.М. Гриценко, М.Б. Боянівська *Преса* І.С. Грєбцова, І.О. Богданович, Є.Ф. Годований, В.Л. Мацєжинський	8
4.	07 Історич- ні науки	07.00.06 Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни	*Книги* Л.А. Дубровіна, С.В. Зінченко *Періодика* В.М. Щербатюк, В.В. Бездрабко, Л.Д. Сакада. Г.Я. Рудий (докт.), Л.І. Капітан, С.Ш. Айтов *Преса* Рудий Г.Я. (канд.), І.В. Крупський, М.М. Романюк, Д.М.Титаренко, Т.В. Антонченко, В.П. Глаголюк, П.І. Губа, Д.В. Колісник, І.М. Ковальська-Павелко, *Видавнича діяльність* Р.П. Левінець	18
5.	07 Історичні науки	07.00.07 Історія науки і техніки	О.П. Анікіна, В.О. Остафійчук	2

6.	07 Історичні науки	07.00.08 Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	*Книга* Т.І. Ківшар, Л.В. Муха, І. Д.Нілова, Н.Г. Солонська, І.Б. Торбаков, О.М. Колосовська, Н.П. Марченко, І.А. Сергєєва, С.О. Булатова, Є.А. Біленький, О. Л. Біличенко, О.З. Клименко, Т.Є. Мяскова, І.О. Римарович, Г.М.Швецова, М.К. Іваннікова, С.М. Міщук (канд.), Т.Р. Кароєва, Л.В. Лисенко, Н.Р. Миронець, Г.А. Міщук, О.О. Карпенко, Р.С. Кириченко, Г.І. Ковальчук, Г.В. Корнєєва, Н.Л. Малиновська, Е.С. Клименко, В.Ю. Соколов *Книгознавство* С.В. Сищенко, Н.М. Шалашна, О.А. Вакульчук, *Періодика* Т.В. Коваль, М.Б. Сорока, І.В. Клименко, Л.І. Бейліс *Видання* Л.А. Пинда *Видавнича діяльність* В.П. Ляхоцкий, С.В. Старовойт, В.М. Ковальчук, С.Л. Зворський, О.В. Дроздова, О.С. Заремба, Л.М. Зеленська	43

7.	07 Філол. науки	07.00.08 Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	О.А. Іванова, Є.К. Чернухін	2
8.	07 Історичні науки	07.00.10 Історія науки і техніки	О.Ф. Коновець	1
9.	09 Історичні науки	09.00.11 Релігієзнавство	С.М. Гузенко	1
10.	10 Філологічні науки	10.01.01 Українська Література	*Періодика* Н.В. Лощинська К.Г. Олійникова, Л.І. Кліщ, Н.В.Антипчук, О.Є. Обертас, С.В. Семенко, *Преса* А.Ю. Гречанюк	7
11.	10 Філологічні науки	10.01.07 Фольклористика	Н.П. Смірнова	1

12.	10 Філологічні науки	10.01.08 Журналістика	*Періодика* М.П. Лескова, С.П. Сегеда, М.С. Гдакович, О.М. Сушкова, О.І. Хобта, В.О.Ковпак, І.І. Капраль, Н.М. Кулеша, Х.П. Дацишин *Преса* В.В. Габор, Л.М. Шеремет, О.Д. Школьна, М.А.Карась, В.І. Власенко, Н.М.Сидоренко, Ю.В. Колісник, В. Цісак, їО.В. Богуславський (канд.), А.А. Бойко (докт.), О.Р. Дроздовська, О.П. Позняков, Л.В. Сніцарчук (канд.), О.І. Тимчишин, В.Е. Шевченко, І.С. Герман, І.В. Бєлінська, А.В. Кобинець, О.В. Пархітько, Р.В. Радчик, С.А. Гурьєва, О.І. Денека, В.Й.Жугай, Г.З. Юксель, М.К. Василенко, В.В. Губарець, О.І. Ільченко, Л.А. Кулішенко, В.В.Поплавська, В.М. Гвоздєв, (канд.), В.М. Гвоздєв (докт.), Г.М. Ключковська, Л.А. Мукомела, Алі Мабхут Саад Мулкат, О.В. Кирилова, І.М. Копистинська, Ю.П. Мовчан,	69

			Д.О. Олтаржевський, Н.С. Заверющенко, Іраджа Растегар, Коу Сяохуа, Т.В. Хітрова, А.В. Юричко, Н.В. Яблоновська, О.В. Уліцка, В.В. Мальцева, В.В. Бадрак, О.А. Щербакова, Б.І. Черняков *Видавнича діяльність (біогр.)* М.С. Тимошик, С.М. Квіт, Н.М.Фіголь, О.В. Бершов, В.В. Хоню, С.С. Петров, О.О. Рясна, Н.Б. Благовірна, Л.І. Сілевич, С.Д. Романюк, Ю.П. Васьківський	
13.	10 Філологічні науки	10.02.01 Українська мова	О.С. Кривошеєва	1
14.	10 Філологічні науки	10.02.04 Герман.мови	Л.М. Киричук, Г.А. Кришталюк	2
15.	12 Юридичні науки	12.00.01 Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень	О.С. Денісова	1

16.	13 Педагогічні науки	13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки	І.М. Мельник, Г.П. Щука, Л.Г. Стахів, І.І. Сидоренко, Г.П. Бигар, І.В. Дубінець	6
17.	13 Педагогічні науки	13.00.04 Теорія і методика професійної освіти	А.Д. Онкович	1
18.	17 Мистецтвоз-навство	17.00.01 Теорія та історія культури	Н.І. Кучина, Г.П. Біланич	2
19.	17 Мистецтвоз-навство	17.00.03 Музичне мистецтво	Л.В. Івченко	1
20.	17 Мистецтвоз-навство	17.00.05 Образотворче мистецтво	В.В. Стасенко	1
21.	23 Політичні науки	23.00.02 Політичні інститути та процеси	*Преса* І.І. Паславский, Е.В. Мамонтова, О.В. Бойко	3

22.	24 Фізичне виховання та спорт	24.00.01 Олімпійський і професійний спорт	М.С. Дерепа	1
23.	25 Державне управління	25.00.02 Меха нізм дер- жавного управління	*Видавнича діяльність* Т.В. Кузнякова	1
24.	26 Культуроло-гія	26.00.01 Теорія та ї історія культури	*Книга* М.В. Макарова, С.П. Ковальчук, В.В. Кулаковська	3

ДОДАТОК 2

Табл. 2. Показники захищених дисертацій, присвячених книзі і книжковій культурі, пресі та іншим періодичним виданням (2008–2015)

Порядковий №	Шифр спеціальності, галузь науки	Назва спеціальності	Прізвище здобувача	Кількість
1.	05 Технічні науки	05.13.06 Інформ. технології	О.І. Мриглод, Т.В. Олянишен, І.В. Гілета	3
2.	07 Історичні науки	07.00.01. Історія України	О.І. Муц, К.М. Курилишин, П.В. Опанащук, Р.С. Лещишин, А.Є.Ігнатуша, О.В. Дудар, В.І. Шпак, І.Я. Гнип, О.Ю.Попова, Л.В. Головата, С.В. Мірошниченко	11
3.	07 Історичні науки	07.00.02 Все світня історія	В.М. Яременко, І.В. Сидун, Л.В. Філіпенко, О.Я.Омельковець	4

4.	07 Історичні науки	07.00.06 Історіогра- фія джерело- навство та спеціальні історич- ні дисципліни	С.Д. Чернік *Періодика* Л.М. Лазурко, А.Б. Магітова, В.М. Філас, О.В. Колесник, М.В. Ковтун, Т.В. Курбацька, І.І.Савчук Преса В.А. Гедз, Л.С. Заікіна, Р.О. Загорулько	11
5.	07 Історичні науки	07.00.07 Історія науки й техніки	О.В. Євменчук, С.В. Гурінчук	2
6.	07 Історичні науки	07.00.08 Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавстві	Т.О. Ярошенко, Б.З. Якимович-	2

7.	08 Економічні науки	08.00.03 Економіка та упр. нац. госп-вом	Р.А. Дименко	1
8.	09 Філософські науки	09.00.04 Філософ. антропологія, філософія культури	О.В. Іващенко	1
9.	10 Філологічні науки	10.01.01 Українська література	О.О. Полумисна	1
10.	10 Філологічні науки	10.01.08 Журналістика	О.І. Тимчишин	1
11.	10 Філологічні науки	10.02.01 Українська мова	Т.М. Білявська, Р.Т. Шулик	2

12.	10 Філологічні науки	10.02.13 Мови народів Азії,Африки, аборигенів Америки та Австралії	Л.А.Короглу	1
13.	13 Педагогічні науки	13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки	А.В. Пугач, С.М. Лобода, О.В. Курчий, О.М. Крутько, Я.П. Кривко, О.В Бондар, О.А. Яцина,	7
14.	17 Мистецтвознавство	17.00.07 Дизайн	Л.Я. Поліха, О.М. Яремчук	2
15.	23 Політичні науки	23.00.02 Політичні інститути та процеси	В.М. Кулик	1
16.	23 Політичні науки	23.00.03 Політична культура та ідеологія	К.М. Василенко	1

17.	26 Культурологія	26.00.01 Теорія та історія культури	Ю.І. Горбань	1
18.	27 Соц. комунікації	27.00.01 Теорія та історія соціаль- них комунікацій	В.В. Перехейда, В.В.Чекалюк, Т.О.Бондаренко, С.Й. Хомінський, Т.С.Давидченко, С.І.Куранова, Г.В. Рудницька, О.В. Корольова, А.Г. Ворона, О.О. Морозова, Е.І. Огар, І.С. Паримський, О.А. Іванова	13
19.	27 Соціальні комунікації	27.00.03 Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	*Преса та інші* *періодичні видання*: С.В. Горова, Л.В. Присяжна, Т.В. Симоненко, Т.С. Опришко *Книга та книжковаа культура:* В. А. Маркова, О.М. Афанасенко, В. Є. Сошинська, О.О.Литвиненко, В.В. Каїді, К.В. Лобузіна, Л.А. Литвинова, О.М. Кобєлєв *Видавнича діяльність* А.Л. Мураховський	13

20.	27 Історичні науки	27.00.03 Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство	*Преса та інші* *періодичні видання* С.В. Дригайло *Книга та книжковаа культура*: С. М. Міщук, О.С. Плитус, Н.П. Бондар, О.С. Рабчун М.О.Кривенко, М.М. Кольбух, Т.О. Литвин, І.Б. Качур, І.В. Олексів, Т.А. Добрянська, Л.І. Саєнко, М.М.Калмикова,	13
21.	27 Соціальні комунікації	27.00.04 Теорія та історія журналістики	О.В. Богуславський, А.А. Борець, І.М. Дяченко, М.Д. Дяченко, А.М. Волобуєва, І.М.Скленар, М.В. Варич, Н.Г. Герасимчук, Ю.В. Колісник, А.І. Полякова, Л.В. Супрун, Л.В. Хотюн, О.В. Цвєтаєва, У.О. Колесніченко, Т.О.Моісеєва, Ю.В. Колісник. В.В. Георгієвська, І.З. Павлюк, Л.В. Сніцарчук (докт.), О.В. Корчагіна, С.Ф. Привалова, О.І. Почапська. Р.О. Горбик, І.В. Сипченко, Н.В. Варех, Т.В. Бурдега, Саліх Хіва Тахір, С.А. Козиряцька, С.М. Кличко, А.М. Тимошик-	54

			Сударикова, Р.М. Романюк, О.М. Колісник, О.К. Вільчинський, А.О. Бессараб, Д.І. Миронюк, Л.В. Євтушенко, М.В. Чабаненко, Г.А. Сенкевич, С.І. Кравченко, Л.Є. Василик, С.Р. Блавацький, О.Ю. Сухомлин, К. Шейхо, В.О. Гандзюк, Л.М.Монич, Ю.І.Мельник, О.М.Бикова, Д.Ю.Попіль, О.О. Сидоренко, М.А. Левчук, О.В. Кушнір, О.М. Дзвінчук, Т.О. Пасова	
22.	27 Соціальні комунікації	27.00.05 Теорія та історія видавничої справи та редагування	М.В. Макуха, Т.С. Гринівський, І.Д. Плехова, Л.М. Кусий, М.Г. Василенко, М.І. Женченко, Р.С. Самотий, М.М. Кулинич, Ю.В. Стадницька, О.С. Спанатій, Н.М. Вернигора, М.І. Одінцова, Г.І. Лоза	13
23.	27 Соціальні комунікації	27.00.06 Прикладні соціально-комунікаційні технології	М.О. Кіца, І.М. Мудра, А. В. Платонова, С.П. Кость, О.О. Садовник, С.Г. Соловйов, С.А. Кулик	7

ДОДАТОК 3

ХРОНОЛОГІЧНИЙ СПИСОК ЗАХИЩЕНИХ ДИСЕРТАЦІЙ (ЗА АВТОРАМИ)

1992: Г. І. Ковальчук.

1993: Л. А. Дубровіна.

1994: М. Б. Боянівська, О. М. Гальченко, О. Ф. Коновець, Н. М. Ольховик, В. Я. Фріс

1995: Г. Я. Рудий, Є. В. Рукавіцина.

1996: Т. І. Ківшар, О. С. Кривошеєва, І. В. Крупський, М. П. Лескова, І. І. Паславський.

1997: В. В. Габор, О. М. Гриценко, І. М. Мельник, Л. В. Муха, І. Д. Нілова, Н. Г. Солонська, М. С. Тимошик, І. Б. Торбаков, О. Д. Школьна.

1998: Т. В. Коваль, О. М. Колосовська, Н. П. Марченко, І. А. Сергєєва, В. Ю. Соколов, Б. І. Черняков, Л. М. Шеремет, В. М. Щербатюк.

1999: О. В. Бершов, С. О. Булатова, Ю. П. Васьківський, М. А. Карась, Л. М. Киричук, Н. В. Лощинська, Л. А. Пинда, С. П. Сегеда, Є. К. Чернухін, О. А. Щербакова

2000: В. В. Бадрак, В. В. Бездрабко, В. І. Власенко, В. М. Гвоздєв, С. Л. Зворський, Л. В. Івченко, Л. І. Капітан, І. І. Капраль, С. М. Квіт, Г. М. Ключковська, Е. В. Мамонтова, К. Г. Олійникова, Л. Д. Сакада, С. В. Семенко, Н. М. Сидоренко, В. В. Хоню.

2001: С. Ш. Айтов, Є. А. Біленький, О. Л. Біличенко, О. В. Дроздова, І. В. Дубінець Л. М. Зеленська, І. М. Ковальська-Павелко, Ю. В. Колісник, В. П. Ляхоцький, Л. А. Мукомела, Т. Є. Мяскова, І. О. Римарович, М. М. Романюк, С. В. Сищенко, М. Б. Сорока, В. В. Стасенко.

2002: І. О. Богданович, О. В. Богуславський, А. А. Бойко, О. В. Бойко, О. З. Клименко, О. П. Позняков.

2003: Алі Мабхут Саад Мулкат, М. С. Гдакович, А. Ю. Гречанюк, Р. В. Гула, О. С. Денісова, М. С. Дерепа, О. Р. Дроздовська, М. К. Іваннікова, О. А. Іванова, І. В. Клименко, О. А. Коляструк, Н. В. Кузіна, С. М. Міщук, Н. П. Смірнова, С. В. Старовойт

2004: О. П. Анікіна, Т. В. Антонченко, О. М. Березовський, Д. В. Будков, В. М. Гвоздєв, І. С. Герман, В. П. Глаголюк, Т. Р. Кароєва, І. М. Копистинська, С. О. Костилєва, Р. П. Левінець, Л. В. Лисенко, М. В. Лозинський, В. В. Мальцева, В. Л. Мацєжинський, Н. Р. Миронець, Г. А. Міщук, Ю. П. Мовчан, Д. О. Олтаржевський, А. Д. Онкович, Ю. О. Романишин, Г. Я. Рудий, О. О. Рясна, О. Й. Стасюк, Н. М. Шалашна.

2005: О. О. Баковецька, І. В. Бєлінська, Н. Б. Благовірна, Х. П.

Дацишин, Н. С. Заверющенко, Іраджж Растегар, О. О. Карпенко, О. В. Кирилова, Р. С. Кириченко, А. В. Кобинець, В. М. Ковальчук, Г. І. Ковальчук, Г. В. Корнєєва, Н. Л. Малиновська, О. В. Пархітько, С. С. Петров, Р. В. Радчик, Л. І.Сілевич, О. М. Сушкова, О. В. Уліцка, О. І. Хобта.

2006: Л. І. Бейліс, Г. П. Бигар, О. А. Вакульчук, С. А. Гурьєва, О. І. Денека, В.Й. Жугай, А. А. Заводовський, Л. І. Кліщ, Є. П. Костик, Н. П. Олешко, В. О. Остафійчук, І. Л. Побідаш, І. І. Сидоренко, Н. М. Фіголь.

2007: Г. П. Біланич, М. К. Василенко, Є. Ф. Годований, П. І. Губа, В. В. Губарець, О. І. Ільченко, Е. С. Клименко, В. О. Ковпак, Д. В. Колісник, Коу Сяохуа, Н. М. Кулеша, Л. А. Кулішенко, Н. І. Кучина, Ю. М. Половинчак, В. В. Поплавська, С. Д. Романюк, Л. Г.Стахів, О. М. Хімяк, Т. В. Хітрова, Г. П. Щука, Г. З. Юксель, А. В. Юричко, Н. В. Яблоновська, С. В. Зінченко.

2008: Н. В. Антипчук, Т. О. Бондаренко, М. Г. Василенко, А. М. Волобуєва, В. О. Гандзюк, Т. С. Гринівський, Р. А. Дименко, О. М. Дзвінчук, О. В. Дудар, О. В. Євменчук, М. І. Женченко, М. М. Кольбух, Т. В. Кузнякова, К. М. Курилишин, О.В. Кушнір, Л. М. Лазурко, М. А. Левчук, Т. О. Литвин, А. Б. Магітова, М. В. Макарова, О. Є. Обертас, А. В. Пугач, Р. С. Самотий, С. Г. Соловйов, В. М. Філас, В. В. Чекалюк, К. Шейхо, Б. З. Якимович, В. М. Яременко, Т. О. Ярошенко.

2009: О. М. Афанасенко, О. В. Богуславський, М. В. Варич, В. А. Гедз, В. В. Георгієвська, Т. С. Давидченко, А. Є. Ігнатуша, І. Б. Качур, У. О. Колесніченко, Г. А. Кришталюк, М. М. Кулинич, Л. М. Кусий, С. М. Міщук, Т. О. Моісеєва, О. І. Мриглод, П. В. Опанащук, І. З. Павлюк, В. В. Перехейда, О. О. Полумисна, О. І. Почапська, О. О. Садовник, Л. І. Саєнко, І. М. Скленар, Ю. В. Стадницька, О. Ю. Сухомлин, О. І. Тимчишин, С.Й. Хомінський, О. А. Яцина.

2010: С. Р. Блавацький, М. Д. Дяченко, Л. С. Заікіна, М. М. Калмикова, О. В. Колесник, М. О. Кривенко, В. М. Кулик, С. І. Куранова, Т. В. Олянишен, І.Д. Плехова, Г. А. Сенкевич, Л. В. Сніцарчук, К. М. Ульянова, М. В. Чабаненко.

2011: Н. П. Бондар, О. В. Бондар, Л. Є. Василик, Л. В. Євтушенко, О. А. Іванова, О. В. Іващенко, М. В. Ковтун, О. В. Корчагіна, С. І. Кравченко, Т. В. Курбацька, О.В. Курчій, Л.С. Лещишин, О. О. Литвиненко, С. М. Лобода, В. А. Маркова, Д. І. Миронюк, С. В. Мірошніченко, С. Ф. Привалова, І. В. Сидун, Т. В. Симоненко, В. І. Шпак, Р. Т. Шулик.

2012: А.О. Бессараб, Т. М. Білявська, А. А. Борець, К. М. Василенко, О. К. Вільчинський, І. В. Гілета, І. Я. Гнип, С. В. Горова, І. М. Дяченко, О. М. Колісник, С. П. Кость, Я. П. Кривко, О. М. Крутько, С. А Кулик, М. В. Макуха, О. С. Плитус, Л. Я. Поліха, О. С. Рабчун, Р. М. Романюк,

О. С. Спанатій, А. М. Тимошик-Сударикова, С. Д. Чернік, О. М. Яремчук.

2013: Н. М. Вернигора, Н. Г. Герасимчук, Ю.І. Горбань, С. В. Гурінчук, С. В. Дригайло, Р. О. Загорулько, С. М. Кличко, О.М. Кобєлєв, С. П. Ковальчук, С. А. Козиряцька, Ю. В. Колісник, О. В. Корольова, В. В. Кулаковська, Л. А. Литвинова, К. В. Лобузіна, О. І. Муц, Е. І. Огар, І. С. Паримський, А. В. Платонова, А.І. Полякова, Л. В. Присяжна, Г. В. Рудницька, Саліх Хіва Тахір. О. О. Сидоренко, В. Є. Сошинська, Л. В. Супрун, Л. В. Філіпенко, Л. В. Хотюн, О. В. Цвєтаєва.

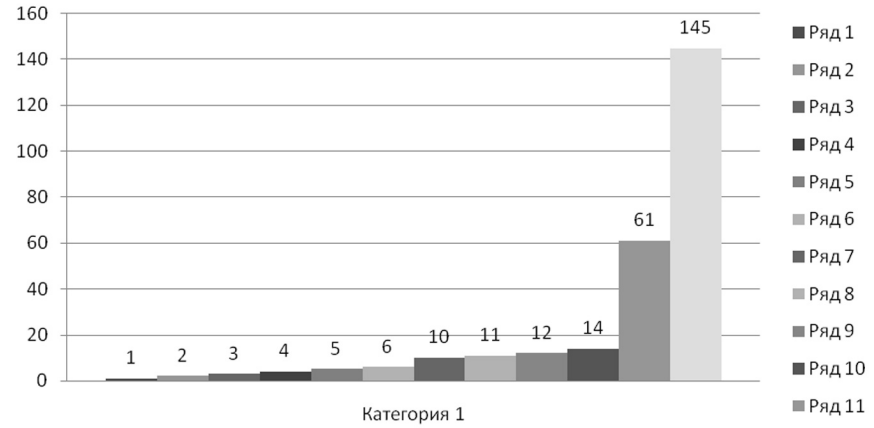
2014: Т. В. Бурдега, Н. В. Варех, Л. В. Головата, В. В. Каїді, М. О. Кіца, Л.А. Короглу, О. О. Морозова, І. М. Мудра, М. І. Одінцова, Т.О. Пасова, Д. Ю. Попіль, О.Ю. Попова, І.І. Савчук, І. В. Сипченко.

2015: О. М. Бикова, А. Г. Ворона, Р. О. Горбик, Т. А. Добрянська, Г. І. Лоза, Г. Е. Маркова, Ю. І. Мельник, Л. М. Монич, А. Л. Мураховський, І. В. Олексів, О. Я. Омельковець, Т. С. Опришко.

ДОДАТОК 4

КІЛЬКІСНІ ПОКАЗНИКИ ІНТЕНСИВНОСТІ ЗАХИСТІВ В УСТАНОВАХ, ДЕ ПРАЦЮВАЛИ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ ВЧЕНІ РАДИ

І. Діаграма. Кількісні показники інтенсивності захистів в галузі книги та періодики в установах, де захищалися дисертаційні праці (1992–2105)

Ряд 1 (1) – Волинський державний університет імені Лесі Українки МОН України, м. Луцьк (2011); Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту, м. Київ (2003); Житомирський державний університет імені Івана Франка (2007); Інститут педагогіки АПН України (2008); Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України (2014), Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (2002); Київський національний лінгвістичний університет МОН України (1999); Київський славістичний університет, м. Київ (2003); Львівська академія мистецтв (2001); Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського (2000); Національний університет внутрішніх справ, м. Харків (2003); Національний університет «Львівська політехніка» МОН України (2009); Одеська національна юридична академія (2000); Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка МОН України (2011); Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка МОН України

(2012); Ужгородський національний університет МОН України (2011); Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (2008); Херсонський державний університет (2006).

Ряд 2 (2) – Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук (2004, 2006); Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України (2008, 2013); Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (1999, 2007); Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України (2002, 2010); Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди МОН України (2011, 2012); Українська академія друкарства (2010, 2012); Харківська державна академія дизайну і мистецтв МОН України (2012).

Ряд 3 (3) – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України (2008, 2011, 2013); Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди МОН України (1996, 2006, 2011); Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (2006, 2010, 2014).

Ряд 4 (4) – Донецький національний університет (2004, 2009, 2010, 2014); Запорізький національний університет МОН України (2002, 2008, 2009, 2012); Інститут історії України Національної академії наук України (1992, 1993, 2003, 2006); Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова МОН України (2000, 2004, 2008, 2014); Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова МОН України (2002, 2005, 2007, 2011); Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника МОН України (1997, 2003, 2006, 2009).

Ряд 5 (5) – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України (2001, 2007, 2011, 2012); Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна МОН України (2002, 2006, 2009, 2011, 2013).

Ряд 6 (6) – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (1994, 2004, 2008).

Ряд 7 (10) – Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України (2001, 2005, 2008, 2009, 2011, 2013, 2014, 2015).

Ряд 8 (11) – Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України (2000, 2001, 2002, 2003, 2013, 2014, 2015).

Ряд 9 (12) – Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (1995, 1996, 1997, 2000, 2001,

2004, 2007, 2008, 2012, 2015).

Ряд 10 (14) – Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ (1997, 1998, 2001, 2004, 2005, 2007, 2008, 2013, 2014); Класичний приватний університет (2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013); Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України (1996, 2002, 2004, 2005, 2006).

Ряд 11 (61) – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського НАН України (1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2015).

Ряд 12 (145) – Київський національний університет імені Тараса Шевченка (1994, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015).

2. Алфавітний список установ, автори та дати захисту

Волинський державний університет імені Лесі Українки Міністерство освіти України, м. Луцьк – Шулик Р.Т. (2011).

Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук – Анікіна О. П. (2004), Остафійчук В.О. (2006).

Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України – Євменчук О. В. (2008), Гурінчук С. В. (2013).

Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту, м. Київ – Дерепа М. С. (2003).

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України – Олійникова К.Г. (2000), Капітан Л. І. (2000), Айтов С. Ш. (2001), Титаренко Д. М. (2002), Гула Р. В. (2003), Сидоренко О. О. (2013), Бурдега Т. В. (2014), Варех Н. В. (2014), Попіль Д. Ю. (2014), Сипченко І. В. (2014), Маркова Г. Е. (2015).

Донецький національний університет – Костилєва С. О. (2004), Кришталюк Г. А. (2009), Заікіна Л. С. (2010), Попова О. Ю. (2014).

Житомирський державний університет імені Івана Франка – Стахів Л. Г. (2007).

Запорізький національний університет МОН України – Богданович І. О. (2002), Філас В. М. (2008), Ігнатуша А. Є. (2009), Білявська Т. М. (2012).

Інститут історії України НАН України – Ковальчук Г. І. (1992), Дубровіна Л. А. (1993), Коляструк О. А. (2003), Заводовський А. А. (2006).

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – Лощинська

Н. В. (1999), Обертас О.Є. (2007).

Інституті педагогіки АПН України – Пугач А. В. (2008)

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України – Бойко О. В. (2002), Кулик В. М. (2010).

Інститут сходознавства ім.. А.Ю. Кримознавства НАН України – Короглу Л. А. (2014).

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – Фріс В. Я. (1994), Боянівська М.Б. (1994), Лозинський М.В. (2004), Стасюк О. Й. (2004), Мацєжинський В.Л. (2004), Курилишин К.М. (2008).

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – Рудий Г. Я. (1995), Крупський І. В. (1996), Гриценко О. М. (1997), Бездрабко В. В. (2000), Сакада Л. Д. (2000), Ковальська–Павелко І. М. (2001), Романюк М. М. (2001), Рудий Г. Я. (2004), Колісник Д. В. (2007), Магітова А. Б. (2008), Чернік С. Д. (2012), Омельковець О. Я. (2015).

Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України – Гузенко С. М. (2002)

Київський національний лінгвістичний університет МОН України – Киричук Л. М. (1999).

Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ – Нілова І. Д. (1997), Соколов В. Ю. (1998), Дроздова О. В. (2001), Клименко О. З. (2001), Зеленська Л. М. (2002), Кароєва Т. Р. (2004), Корнєєва Г. В. (2005), Біланич Г. П. (2007), Кучина Н. І. (2007), Макарова М. В. (2008), Горбань Ю. І. (2013), Ковальчук С. П. (2013), Кулаковська В. В. (2013), Одінцова М. І. (2014).

Київський національний університет імені Тараса Шевченка – Коновець О.Ф. (1994), Леськова М. П. (1996), Габор В. В. (1997), Тимошик М .С. (199 7), Шеремет Л. М. (1997), Школьна О. Д. (1997), Черняков Б. І. (1998), Щербатюк В. М. (1998), Бершов О. В. (1999), Васьківський Ю. П. (1999), Карась М. А. (1999), Сегеда С. П. (1999), Щербаков О. А. (1999), Бадрак В. В. (2000), Власенко В. І. (2000), Гвоздєв В. М. (2000), Капраль І. І. (2000), Квіт С. М. (2000), Ключковська Г. М. (2000), Сидоренко Н. М. (2000), Хоню В. В. (2000), Вежель Л. М. (2001), Колісник Ю. В. (2001), Мукомела Л. А. (2001), Цісак В. (2001), Алі Мабхут Саад Мулкат (2002), Богуславський О. В. (2002), Бойко А. А. (2002), Дроздовська О. Р. (2002), Позняков О. П. (2002), Сніцарчук Л. В. (2002), Шевченко В. Е. (2002), Гдакович М. С. (2003), Герман І. С. (2003), Кузіна Н. В. (2003), Смірнова Н. П. (2003), Антонченко Т. В. (2004), Березовський О.М. (2004), Бєлінська І.В. (2004), Гвоздєв В.М. (2004), Кирилова О.В. (2004), Копистинська І. М. (2004), Левінець Р. П. (2004), Мальцева В. В.

(2004), Мовчан Ю. П. (2004), Олтаржевський Д. О. (2004), Петров С. С. (2004), Рясна О. О. (2004), Ірадж Растегар (2005), Кобинець А. В. (2005), Пархітько О. В. (2005), Радчик Р. В. (2005), Хобта О. І. (2005), Гурьєва С. А. (2006), Побідаш І. Л. (2006), Фіголь Н. М. (2006), Юксель Г. З. (2006), Антипчук Н. В. (2007), Василенко М. К. (2007), Губа П. І. (2007), Губарець В. В. (2007), Ільченко О. І. (2007), Ковпак В. О. (2007), Коу Сяохуа (2007), Кулеша Н. М. (2007), Кулішенко Л. А. (2007), Половинчак Ю. М. (2007), Поплавська В. В. (2007), Романюк С. Д. (2007), Хітрова Т. В. (2007), Юричко А. В. (2007), Яблоновська Н. В. (2007), Богуславський О. В. (2008), Василенко М. Г. (2008), Волобуєва А. М. (2008), Гандзюк В. О. (2008), Гринівський Т. С. (2008), Давидченко Т. С. (2008), Дзвінчук О. М. (2008), Дименко Р. А. (2008), Женченко М. І. (2008), Кушнір О. В. (2008), Левчук М. А. (2008), Соловйов С. Г. (2008), Чекалюк В. В. (2008), Яременко В. М. (2008), Блавацький С. Р. (2009), Варич М. В. (2009), Гедз В. А. (2009), Георгієвська В. В. (2009), Колесніченко У. О. (2009), Кулинич М. М. (2009), Кусий Л. М. (2009), Моісеєва Т. О. (2009), Опанащук П. В. (2009), Павлюк І. З. (2009), Перехейда В. В. (2009), Почапська О. І. (2009), Садовник О. О. (2009), Стадник В. В. (2009), Стадницька Ю. В. (2009), Сухомлин О. Ю. (2009), Тимчишин О. І. (2009), Хомінський С. Й. (2009), Василик Л. Є. (2010), Іванова О. А. (2010), Кравченко С. І. (2010), Куранова С. І. (2010), Плехова І. Д. (2010), Сніцарчук Л. В. (2010), Курбацька Т. В. (2011), Євтушенко Л. В. (2011), Миронюк Д. І. (2011), Привалова С. Ф. (2011), Борець А. А. (2012), Василенко К. М. (2012), Вільчинський О. К. (2012), Колісник О. М. (2012), Кость С. П. (2012), Кулик С. А. (2012), Макуха М. В. (2012), Спанатій О. С. (2012), Тимошик–Сударикова А. М. (2012), Вернигора Н. М. (2013), Герасимчук Н. Г. (2013), Кличко С. М. (2013), Колісник Ю. В. (2013), Корольова О. В. (2013), Огар Е. В. (2013), Паримський І. С. (2013), Платонова А. В. (2013), Полякова А. І. (2013), Рудницька Г. В. (2013), Саліх Хіва Тахір (2013), Супрун Л. В. (2013), Кіца М.О. (2014), Морозова О.О. (2014), Мудра І.М. (2014), Пасова Т. О. (2014), Бикова О. М. (2015), Ворона А. Г. (2015), Горбик Р. О. (2015), Лоза Г. І. (2015), Мельник Ю. І. (2015), Монич Л. М. (2015).

Класичний приватний університет – Шейхо Каміран (2008), Самотий Р. С. (2008), Ульянова К. М. (2009), Дяченко М. Д. (2010), Руденко Л. С. (2010), Сенкевич Г. А. (2010), Чабаненко М. В. (2010), Корчагіна О. В. (2011), Бессараб А. О. (2012), Дяченко І. М. (2012), Романюк Р. М. (2012), Козиряцька С. А. (2013), Хотюн Л. В. (2013), Цвєтаєва О. В. (2013).

Київський славістичний університет (м. Київ) – Будков Д.В. (2003).

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка МОН

України – Дубінець І. В. (2001), Щука Г. П. (2007), Бондар О. В. (2011), Лобода С. М. (2011), Кривко Я. П. (2012), Крутько О. М. (2012).

Львівська академія мистецтв – Стасенко В. В. (2001).

Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України – Паславський І. І. (1996), Гутковський В. В. (2002), Баган О. Р. (2002), Романишин Ю. О. (2004), Глаголюк В. П. (2004), Благовірна Н. Б. (2005), Дацишин Х. П. (2005), Заверющенко Н. С. (2005), Сілевич Л. І. (2005), Сушкова О. М. (2005), Уліцка О. В. (2005), Денека О. І. (2006), Жугай В. Й. (2006), Хімяк О. М. (2006).

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України – Гальченко О. М. (1994), Ольховик Н. М. (1994), Рукавіцина Є. В. (1995), Ківшар Т. І. (1996), Муха Л. В. (1997), Солонська Н. Г. (1997), Торбаков І. Б. (1997), Коваль Т. В. (1998), Колосовська О. М. (1998), Марченко Н.П. (1998), Сергєєва І. А. (1998), Булатова С. О. (1999), Пинда Л. А. (199 9), Чернухін Є. К. (1999), Зворський С. Л. (2000), Біленький Є. А. (2001), Ляхоцький В. П. (2001), Мяскова Т. Є. (2001), Римарович І. О. (2001), Сорока М. Б. (2001), Заремба О. С. (2002), Швецова Г. М. (2002), Іваннікова М. К. (2003), Іванова О. А. (2003), Клименко І. В. (2003), Міщук С. М. (2003), Старовойт С. В. (2003), Лисенко Л. В. (2004), Міщук Г. А. (2004), Миронець Н. М. (2004), Шалашна Н. М. (2004), Кириченко Р. С. (2005), Ковальчук В. М. (2005), Ковальчук Г. І. (2005), Малиновська Н. Л. (2005), Бейліс Л. І. (2006), Вакульчук О. А. (2006), Клименко Е. С. (2007), Кольбух М. М. (2008), Литвин Т. О. (2008), Скленар І. М. (2008), Якимович Б. З. (2008), Ярошенко Т. О. (2008), Качур І. Б. (2009), Міщук С. М. (2009), Саєнко Л. І. (2009), Калмикова М. М. (2010), Кривенко М. О. (2010), Бондар Н. П. (2011), Симоненко Т. В. (2011), Горова С. В. (2012), Плитус О. С. (2012), Рабчун О. С. (2012), Дригайло С. В. (2013), Литвинова Л. А. (2013), Лобузіна К. В. (2013), Присяжна Л. В. (2013), Сошинська В. Є. (2013), Добрянська Т. А. (2015), Олексів І. В. (2015), Опришко Т. С. (2015).

Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського – Івченко Л. В. (2000).

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова МОН України – Дудар О. В. (2008), Семенко С. В. (2000), Онкович А. Д. (2004), Головата Л. В. (2014).

Національний університет внутрішніх справ, м. Харків – Денісова О. С. (2003).

Національний університет «Львівська політехніка» МОН України – Мриглод О. І. (2009).

Одеська національна юридична академія – Мамонтова Е. В. (2000).

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова МОН України – Грєбцова І. С. (2002), Баковецька О. О. (2005), Годований Є. Ф. (2007), Сидун І. В. (2011).

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди МОН України – Шпак В. І. (2011), Гнип І. Я. (2012).

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка МОН України – Курчій О. В. (2011).

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника МОН України – Гречанюк А. Ю. (2003), Мельник І. М. (1997), Бигар Г. П. (2006), Яцина О. Ф. (2009).

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – Муц О. І. (2012).

Ужгородський національний університет МОН України – Лещишин Р. С. (2011).

Українська академія друкарства – Олянишен Т. В. (2010), Гілета І. В. (2012).

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України – Лазурко Л. М. (2008), Ковтун М. В. (2011), Загорулько Р. О. (2013).

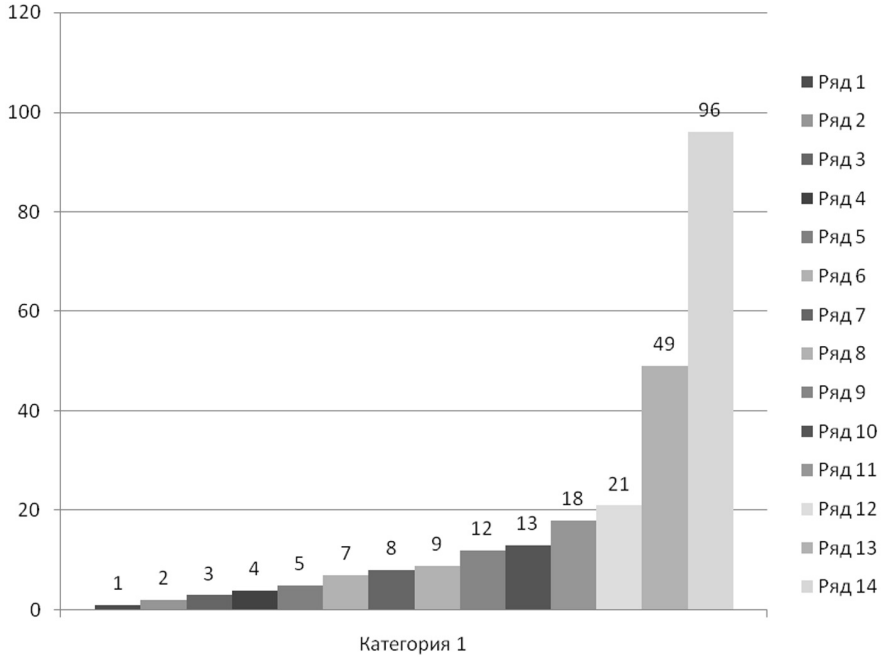
Харківська державна академія дизайну і мистецтв Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – Поліха Л. Я. (2012), Яремчук О. М. (2012).

Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України – Біличенко О. Л. (2001), Сищенко С. В. (2001), Карпенко О. О. (2005), Бондаренко Т. О. (2008), Афанасенко О. М. (2009), Литвиненко О. О. (2011), Маркова В. А. (2011), Кобєлєв О. М. (2013), Каїді В. В. (2014), Мураховський А.

ДОДАТОК 5

КІЛЬКІСНІ ПОКАЗНИКИ ТА СПИСОК УСТАНОВ, ДЕ БУЛИ ВИКОНАНІ ДИСЕРТАЦІЙНІ ПРАЦІ

1. Діаграма 2. Кількісні показники установ та виконаних дисертаційних праць по темі книги і періодики

Ряд 1 – Бердянський державний педагогічний інститут ім. П. Д. Осипенко МОН України; Донецький інститут внутрішніх справ МВС України; Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України, м. Київ; Інститут законодавства Верховної Ради України; Інститут педагогіки АПН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України; Інститут соціології НАН України; Кам'янець-Подільський державний університет МОН України; Київський національний лінгвістичний університет МОН України; Кримський інженерно-педагогічний університет, м. Сімферополь; Львівська академія мистецтв; Маріупольський державний університет;

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського МОН України; Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського Національна парламентська бібліотека України; Національний авіаційний університет МОН України; Національний гірничий університет, м. Дніпропетровськ; Національний університет фізичного виховання і спорту України, Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту; Одеський державний політехнічний університет МОН України; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди МОН України; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка МОН України; Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника МОН України; Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет»; Слов'янський державний педагогічний університет МОН України; Ужгородський національний університет МОН України; Український католицький університет; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України; Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук; Черкаський державний технологічний університет.

Ряд 2 – Донецький національний університет; Галицький інститут імені В. Чорновола МОН; Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук; Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Київський славістичний університет, м. Київ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова МОН України; Національний університет «Києво-Могилянська академія»; Національний університет «Львівська політехніка» МОН України; Таврійський національний університетуім. В. І. Вернадського МОН України, м. Сімферополь; Український науково- дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України; Харківська державна академя дизайну і мистецтв МОН України; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича МОН України.

Ряд 3 – Волинський державний університет імені Лесі Українки Міністерство освіти України, м. Луцьк; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка МОН України; Запорізький національний університет МОН України; Рівненський державний гуманітарний університет МОН України; Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка МОН України.

Ряд 4 – Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С.Сковороди МОН України.

Ряд 5 – Інститут історії України НАН України.

Ряд 6 – Луганський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова МОН України; Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна МОН України.

Ряд 7 – Класичний приватний університет; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України.

Ряд 8 – Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України.

Ряд 9 –Українська академія друкарства; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України.

Ряд 10 – Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України.

Ряд 11 – Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України.

Ряд 12 – Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України.

Ряд 13 – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України.

Ряд 14 – Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

2. Алфавітний список установ, де виконувалися дисертації

Бердянський державний педагогічний інститут ім. П.Д. Осипенко МОН України – Дубинець І. В. (2001).

Волинський державний університет імені Лесі Українки МОН України, м. Луцьк – Мельник І.М. (1997), Киричук Л. М. (1999), Шулик Р.Т. (2011).

Галицький інститут імені В. Чорновола МОН України – Кость С.П. (2012), Кулик С. А. (2012).

Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук – Анікіна О.П. (2004), Остафійчук В. О. (2006).

Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України – Євменчук О. В. (2008), Гурінчук С. В. (2013).

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України – Олійникова К.Г. (2000), Айтов С. Ш. (2001), Ковальська-Павелко І. М. (2001), Бойко А . А. (2002), Гула Р. В. (2003), Кирилова О. В. (2004), Сушкова О. М. (2005), Гурьєва С. А. (2006), Хотюн Л. В. (2013), Варех Н. В. (2014), Сипченко І. В. (2014), Маркова Г. Е. (2015).

Донецький інститут внутрішніх справ МВС України – Денісова О. С. (2003).

Донецький національний університет – Титаренко Д. М. (2002), Попова О. Ю. (2014).

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка МОН України – Стахів Л. Г. (2007), Лазурко Л. М. (2008), Савчук І. І. (2014).

Запорізький національний університет МОН України – Мальцева В. В. (2004), Філас В.М. (2008), Ігнатуша А. Є. (2009).

Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України, м. Київ – Онкович А. Д. (2004).

Інститут законодавства Верховної Ради України – Дименко Р. А. (2008).

Інститут історії України НАН України – Рудий Г. Я. (1995, 2004), Капітан Л. І. (2000), Коляструк О.А. (2003), Гнип І.Я. (2012), Головата Л. В. (2014).

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – Лощинська Н. В. (1999), Обертас О. Є. (2007).

Інституті педагогіки АПН України – Пугач А. В. (2008).

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України – Бойко О. В. (2001), Кулик В. М. (2010).

Інститут соціології НАН України – Гриценко О. М. (1997).

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – Фріс В. Я.(1994), Боянівська М. Б. (1994), Баган О. Р. (2002), Лозинський М. В. (2004), Стасюк О. Й. (2004), Курилишин К. М. (2008), Якимович Б. З. (2008), Литвин Т. О. (2008).

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – Сакада Л. Д. (2000), Магітова А. Б. (2008), Чернік С. Д. (2012), Омельковець О. Я. (2015).

Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – Крупський І. В. (1996), Романюк М. М. (2000).

Кам'янець-Подільський державний університет Міністерства освіти і науки України – Заводовський А. А. (2006).

Київський національний лінгвістичний університет Міністерства освіти і науки України – Кришталюк Г. А. (2009).

Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ – Ковальчук Г. А. (1992), Ольховик Н. М. (1994), Ківшар Т. І. (1996), Нілова І. Д. (1997), Соколов В. Ю. (1998), Дроздова О. В. (2001), Заремба О .С. (2002), Зеленська Л. М. (2002), Кароєва Т. Р. (2004), Корнєєва Г. В. (2005), Біланич Г. П. (2007), Кучина Н. І. (2007), Ярошенко Т. О. (2008), Макарова М. В. (2008), Горбань С. В. (2013), Ковальчук С. П. (2013), Кулаковська В. В. (2013), Одінцова М. І. (2014).

Київський національний університет імені Тараса Шевченка – Коновець О. Ф. (1994), Леськова М. П. (1996), Тимошик М. С. (1997), Школьна О. Д. (1997), Черняков Б. І. (1998), Щербатюк В. М. (1998), Карась М. А. (1999), Сегеда С. П. (1999), Щербаков О. А. (1999), Бодрак В. В. (2000), Власенко В. І. (2000), Гвоздєв В. М. (2000), Квіт С. М. (2000), Сидоренко Н. М. (2000), Вежель Л. М. (2001), Колісник Ю. В. (2001), Мукомела Л. А. (2001), Цісак В. (2001), Позняков О. П. (2002), Шевченко В. Е. (2002), Герман І. С. (2003), Кузіна Н. В. (2003), Смірнова Н. П. (2003), Антонченко Т. В. (2004), Березовський О. М. (2004), Бєлінська І. В. (2004), Гвоздєв В. М. (2004), Копистинська І. М. (2004), Левінець Р. П. (2004), Мовчан Ю. П. (2004), Олтаржевський Д. О. (2004), Петров С. С. (2004), Рясна О. О. (2004), Кобинець А. В. (2005), Радчик Р. В. (2005), Василенко М. К. (2007), Губарець В. В. (2007), Ільченко О. І. (2007), Коу Сяохуа (2007), Кулішенко Л. А. (2007), Половинчак Ю. М. (2007), Поплавська В. В. (2007), Юричко А. В. (2007), Яблоновська Н. В. (2007), Богуславський О. В. (2008), Василенко М. Г. (2008), Волобуєва А. М. (2008), Гандзюк В. О. (2008), Гринівський Т. С. (2008), Давидченко Т. С. (2008), Дзвінчук О. М. (2008), Женченко М. І. (2008), Левчук М. А. (2008), Соловйов С. Г. (2008), Чекалюк В. В. (2008), Яременко В. М. (2008), Варич М. В. (2009), Гедз В. А. (2009), Георгієвська В. В. (2009), Колесніченко У. О. (2009), Моісеєва Т. О. (2009), Опанащук П. В. (2009), Павлюк І. З. (2009), Перехейда В. В. (2009), Сухомлин О. Ю. (2009), Хомінський С. Й. (2009), Ульянова К. М. (2009), Василик Л. Є. (2010), Кравченко С. І. (2010), Плехова І. Д. (2010), Курбацька Т. В. (2011), Євтушенко Л. В. (2011), Миронюк Д. І. (2011), Привалова С. В. (2011), Борець А. А. (2012), Василенко К. М. (2012), Колісник О. М. (2012), Макуха М. В. (2012), Спанатій О. С. (2012), Тимошик–Сударикова А. М. (2012), Вернигора Н. М. (2013), Герасимчук Н. Г. (2013), Загорулько Р. О. (2013), Кличко С. М. (2013), Колісник Ю. В. (2013), Корольова О. В. (2013), Паримський І. С. (2013),

Полякова А. І. (2013), Саліх Хіва Тахір (2013), Сидоренко О. О. (2013), Супрун Л. В. (2013), Морозова О. О. (2014), Пасова Т. О. (2014), Бикова О. М. (2015), Ворона А. Г. (2015), Горбик Р. О. (2015).

Київський славістичний університет (м. Київ) – Будков Д. В. (2003), Шпак В. І.(2011).

Класичний приватний університет – Хітрова Т. В. (2007), Дяченко М. Д. (2010), Руденко Л. С. (2010), Сенкевич Г. А. (2010), Бессараб А. О. (2012), Дяченко І. М. (2012), Козиряцька С. А.(2013), Цвєтаєва О. В. (2013).

Кримський інженерно-педагогічний університет (м. Сімферополь) – Юксель Г. З. (2006).

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України – Щука Г. П. (2007), Заікіна Л. С. (2010), Бондар О. В. (2011), Корчагіна О. В. (2011), Лобода С. М. (2011), Кривко Я. П. (2012), Крутько О. М. (2012).

Львівська академія мистецтв – Стасенко В. В. (2001).

Львівська національна наукова бібліотека України ім. В.Стефаника НАН України – Габор В. В. (1997), Алі Мабхут Саад Мулкат (2002), Дроздовська О. Р. (2002), Сніцарчук Л. В. (2002, 2010), Мацєжинський В. Л. (2004), Сілевич Л. І. (2005), Денека О. І. (2006), Ковпак В. О. (2007), Кулеша Н. М. (2007), Кусий Л. М. (2009), Стадник В. В. (2009), Садовник О. О. (2009), Романюк Р. М. (2012).

Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України – Паславський І. І. (1996), Васьківський Ю. П. (1999), Богуславський О. В. (2002), Гутковський В. В. (2002), Гдакович М.С. (2003), Романишин Ю. О. (2004), Дацишин Х. П. (2005), Жугай В. Й. (2006), Романюк С. Д. (2007), Скленар І. М. (2008), Шейхо Каміран (2008), Блавацький С. Р. (2009), Почапська О. І. (2009), Тимчишин О. І. (2009), Чабаненко М. В. (2010), Бурдега Т. В. (2014), Кіца М. О. (2014), Мудра І. М. (2014), Попіль Д. Ю. (2014), Мельник Ю.І . (2015), Монич Л. М. (2015).

Маріупольський державний університет – Рудницька Г. В. (2013).

Миколаївський національний університет імені В. О.Сухомлинського Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – Білявська Т. М. (2012).

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського НАН України – Дубровіна Л. А. (1993), Гальченко О. М. (1994), Ольховик Н. М. (1994), Рукавіцина Є. В. (1995), Муха Л. В. (1997), Солонська Н. Г. (1997), Торбаков І. Б. (1997), Коваль Т. В. (1998), Колосовська О. М. (1998), Марченко Н. П. (1998), Сергєєва І. А. (1998), Булатова С. О. (1999), Чернухін Є. К. (1999), Біленький Є. А. (2001), Мяскова Т.

Є. (2001), Римарович І. О. (2001), Сорока М. Б. (2001), Іваннікова М. К. (2003), Іванова О. А. (2003), Клименко І. В. (2003), Міщук С. М. (2003, 2004), Старовойт С. В. (2003), Лисенко Л. В. (2004), Миронець Н. Р. (2004), Шалашна Н. М. (2004), Кириченко Р. С. (2005), Ковальчук В. М. (2005), Ковальчук Г. І. (2005), Малиновська Н. Л. (2005), Бейліс Л. І. (2006), Вакульчук О. А. (2006), Клименко Е. С. (2007), Кольбух М. М. (2008), Качур І. Б. (2009), Міщук С. М. (2009), Саєнко Л. І. (2009), Кривенко М. О. (2010), Бондар Н. П. (2011), Симоненко Т. В. (2011), Горова С. В. (2012), Рабчун О. С. (2012), Дригайло С. В. (2013), Литвинова Л. А. (2013), Лобузіна К. В. (2013), Присяжна Л. В. (2013), Сошинська В. Є. (2013), Добрянська Т. А. (2015), Олексів І. В. (2015), Опришко Т. С. (2015).

Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського – Івченко Л. В. (2000).

Національна парламентська бібліотека України – Зворський С. Л. (2000).

Національний авіаційний університет МОН України – Кліщ Л.І. (2006).

Національний гірничий університет (м. Дніпропетровськ) – Колісник Д. В. (2007).

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова МОН України – Дудар О. В. (2008), Семенко С. В. (2000).

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» Міністерства освіти України – Бершов О. В. (1999), Хоню В. В. (2000), Глаголюк В. П. (2004), Костилєва С. О. (2004), Ірадж Растегар (2005), Побідаш І. Л. (2006), Фіголь Н. М. (2006), Лоза Г. І. (2015).

Національний університет «Києво-Могилянська академія» – Гузенко С. М. (2002), Куранова С. І. (2010).

Національний університет «Львівська політехніка» МОН України – Хімяк О. М. (2006), Мриглод О. І. (2009).

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Державний комітет України з питань фізичної культури і спорту – Дерепа М.С. (2003).

Одеський державний політехнічний університет МОН України – Мамонтова Е. В. (2000).

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова МОН України – Грєбцова І. С. (2002), Баковецька О. О. (2005), Пархітько О. В. (2005), Хобта О. І. (2005), Годований Є. Ф. (2007), Сидун І. В. (2011), Іванова О. А. (2010).

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди МОН України – Костик Є. П. (2006).

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка МОН України – Колесник О. В. (2010).

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника МОН України – Лещишин Р. С. (2011).

Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет» – Короглу Л. А. (2014).

Рівненський державний гуманітарний університет Міністерства освіти і науки України – Швецова Г.М. (2002), Антипчук Н. В. (2007), Плитус О. С. (2012).

Слов'янський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – Курчій О.В. (2011).

Таврійський національний університетуім. В. І.Вернадського МОН України (м. Сімферополь) – Богданович І. О. (2002), Калмикова М. М. (2010).

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – Кушнір О. В. (2008), Муц О. І. (2012), Вільчинський О. К. (2012).

Ужгородський національний університет Міністерства освіти і науки України – Яцина О. Ф. (2009).

Українська академія друкарства – Шеремет Л.М. (1997), Капраль І. І. (2000), Ключковська Г. М. (2000), Клименко О. З. (2001), Благовірна Н. Б. (2005), Уліцка О. В. (2005), Самотий Р. С. (2008), Кулинич М. М. (2009), Стадницька Ю. В. (2009), Олянишен Т. В. (2010), Гілета І. В. (2012), Огар Е. І. (2013).

Український католицький університет – Платонова А. В. (2013).

Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України – Ляхоцький В. П. (2001), Ковтун М. В. (2011).

Харківська державна академя дизайну і мистецтв Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – Поліха Л. Я. (2012), Яремчук О. М. (2012).

Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України – Біличенко О. Л. (2001), Сищенко С. В. (2001), Карпенко О. О. (2005), Афанасенко О. М. (2009), Литвиненко О. О. (2011), Маркова В. А. (2011), Кобєлєв О. М. (2013), Каїді В. В. (2014), Мураховський А. Л. (2015).

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С.Сковороди, Міністерство освіти і науки України – Кривошеєва О. С.

(1996), Сидоренко І. І. (2006), Іващенко О. В. (2011), Мірошниченко С. В. (2011).

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України – Бездрабко В. В. (2000), Яцина О. А. (2002), Заверющенко Н. С. (2005), Олешко Н. П. (2006), Полумисна О. О. (2009), Бондаренко Т. О. (2008), Філіпенко Л. В. (2013)

Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України – Кузнякова Т. В. (2008).

Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук – Пинда Л. А. (1999).

Черкаський державний технологічний університет – Губа П. І. (2007).

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича Міністерства освіти і науки України – Гречанюк А. Ю. (2003), Бигар Г. П. (2006).

ДОДАТОК 6

СПИСОК ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ КНИГИ

Афанасенко, О. М. Система книгорозповсюдження в Україні в умовах інтеграції соціокомунікаційного простору [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Афанасенко Олена Миколаївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2009. – 20 с.

Біленький, Є. А. Архів і бібліотека Шодуарів як джерело з історії колекціонування і біобібліографії в Україні XIX–XX ст. [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Біленький Євген Андрійович ; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – К., 2001. – 18 с.

Біличенко, О. Л. Культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Біличенко Ольга Леонідівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 18 с.

Бондар, Н. П. Історико-книгознавче дослідження видань І. Федорова та П. Мстиславця: філігранологічний аспект [Текст] : автореф. дис … канд. іст. наук: 27.00.03 / Бондар Наталія Петрівна; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ : Б.в., 2011 . – 17 с.

Боянівська, М. Б. Українська рукописна книга в XV – першій половині XVII ст.: виробництво і поширення [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.02 / Боянівська Марта Богданівна ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1994. – 26 с.

Булатова, С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських XVII – сер. XIX ст.: походження, доля та історико-книгознавча реконструкція [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Булатова Світлана Олегівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – 17 с.

Вакульчук, О. А. Українські нотні видання 1923–1934 років: книгознавчий і бібліографічний аспекти [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Вакульчук Ольга Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – 20 с.

Гальченко, О. М. Оправа українських книг та стародруків як об'єкт кодикографії [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04 / Гальченко Олена Михайлівна ; Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К., 1994. – 18 с.

Горбань, Ю.І. Зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей в бібліотеках України [Текст] : автореф. дис.. ... канд. культуро-

логії : 26.00.01 / Горбань Юрій Іванович ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 16 с.

Добрянська, Т. А. Українська кирилична рукописна книга XVII ст..: атрибуція та кодикологічний опис [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 27.00.03 / Добрянська Тетяна Андріївна; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2015. – 18 с.

Дубровіна, Л. А. Кодикологія та кодикографія як спеціальні історичні дисципліни в дослідженнях історії української книги [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Дубровіна Любовь Андріївна ; Інститут історії України. – К. 1993. – 42 с.

Зінченко, С.В. Візантійсько-балканські впливи на розвиток інтролігаторства в монастирях та церквах Київської метрополії XIV – XVII ст. [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Зінченко Світлана Володимирівна ; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2007. – 20 с.

Іваннікова, М. К. Кирилична світська книга XVII ст. в фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського: історико-кодикологічний опис [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Іваннікова Марія Костянтинівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2003. – 18 с.

Іванова, О. А. Рукописна книга XVI ст. в Україні. Основні засади кодикологічного опису [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 07.00.08 / Іванова Ольга Андріївна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 20 с.

Івченко, Л.В. Нотна колекція О.К.Розумовського як об'єкт музичного джерелознавства [Текст] : автореф. дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Івченко Лариса Василівна ; Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського. – К., 2000. – 16 с.

Каїді, В. В. Електронні видання як об'єкт комплектування фондів бібліотек України [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.03 / Каїді Вікторія Валеріївна ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : [ХДАК], 2014. – 21 с.

Калмикова, М. М. Особові книжкові зібрання у фондах Наукової бібліотеки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (1918–1941) : історія формування та зміст [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Калмикова Марина Михайлівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 20 с.

Карпенко, О. О. Трансформація навчальної книги в умовах інформатизації вищої освіти [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Карпенко Олена Олексіївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2005. – 20 с.

Качур, І. Б. Французька книга в Галичині у другій половині XVII ст.:

видавничий репертуар, розповсюдження та рецепція [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Качур Ірина Богданівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2009. – 19 с.

Кириченко, Р. С. Франкомовна україніка кінця XVII – початку XX ст. у бібліотечних колекціях України: походження, склад, зміст, історико-книгознавча реконструкція [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Кириченко Раїса Степанівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 19 с.

Ківшар, Т. І. Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Ківшар Таїсія Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 1996. – 46 с.

Клименко, Е. С. Музична крюкова рукописна книга XII – початку XX ст. в Україні: історико–кодикологічний опис [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Клименко Еріка Станіславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2007. – 20 с.

Клименко, О. З. Друкований буквар в Україні XVI – початку XX ст.: історико-книгознавче дослідження [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Клименко Оксана Зіновіївна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2001. – 16 с.

Кобєлєв, О.М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку [Текст] : автореф. дис.. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Кобєлєв Олексій Миколайович; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2013. – 34 с.

Ковальчук, Г. І. Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Ковальчук Галина Іванівна ; Ін-т історії України АН України – К., 1991. – 18 с.

Ковальчук, Г. І. Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Ковальчук Галина Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 37 с.

Ковальчук, С. П. Національна книга в культурі України (кінець XX – початок XXI століття) [Текст] : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 / Ковальчук Світлана Петрівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 20 с.

Козиряцька, С. А. Мережеві християнські видання в медіапросторі України: структурно-функціональні та типологічні особливості [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Козиряцька Світлана Анатоліївна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.

Колосовська, О. М. Дослідження та колекціонування стародрукованої кириличної книги в Галичині (кінець XVIII – перша половина XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Колосовська Ольга Михайлівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 17 с.

Кольбух, М. М. Кирилична рукописна книга XVI ст. в історико-культурному процесі в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Кольбух Марія Михайлівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського – К., 2008. – 20 с.

Корнєєва, Г. В. Українська дитяча книжка Східної Галичини: історико-книгознавчий аспект (друга половина XIX ст. – 1939 р.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Корнєєва Галина Вікторівна; Київський нац. ун-т культури і мистецтв – К., 2005. – 18 с.

Кривенко, М. О. Книгозбірня «Студіону» у Львові (1909–1940 рр.): історія, сучасний стан фонду [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Кривенко Маргарита Олександрівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2010. – 20 с.

Кулаковська, В. В. Реклама книги в незалежній Україні: стан, проблеми та перспективи [Текст] : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01 / Кулаковська Вікторія Валеріївна ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 19 с.

Кусий, Л.М. Михайло Таранько – редактор і видавець українських часописів та книжкових серій для дітей і молоді (1919–1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / Кусий Леся Михайлівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 18 с.

Лисенко, Л. В. Бібліотечні колекції та зібрання XIX – XX століття як об'єкт археографічного та джерелознавчого опису [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Лисенко Людмила Володимирівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 19 с.

Литвиненко, О. О. Дитяча книга в мультимедійному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук зі соц. комунікацій : 27.00.03 / Литвиненко Ольга Олександрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 22 с.

Литвинова, Л.А. Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства в Україні (1994–2012) [Текст]: автореф. дис… канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Литвинова Лариса Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 19 с.

Макарова, М. В. Друкована книга XVI–XVIII ст. фактор спадкоємності духовної культури України [Текст] : автореф. дис. ... канд.

культурології: 26.00.01 / Макарова Марія Володимирівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2008. – 20 с.

Малиновська, Н. Л. Українська книга другої половини XIX –першої чверті XX століття на півдні України : історико-книгознавчий і бібліографічний аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Малиновська Наталія Леонідівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2005. – 20 с.

Маркова, В. А. Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій [Текст] : 27.00.03 / Маркова Вікторія Анатоліївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 36 с.

Марченко, Н. П. Видання для дітей в Україні 1917–1923 рр.: історіографія, джерела, типологія [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Марченко Наталія Петрівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.– К., 1998. – 16 с.

Миронець, Н. Р. Книжково-рукописне зібрання барона Ф. Р. Штейнгеля: формування, зміст, доля [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Миронець Ніна Ростиславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2004. – 18 с.

Міщук, Г. А. Бібліотечні колекції з історії нумізматики XIX – початку XX ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського: історія формування та сучасний стан [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Міщук Галина Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 2004. – 18 с.

Міщук, С. М. Бібліотека Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900–1932): походження, склад, доля [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Міщук Сергій Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 16 с.

Міщук, С. М. Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової стадщини України (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 27.00.03 / Міщук Сергій Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського – К., 2009. – 32 с.

Муха, Л. В. Бібліотечні колекції та зібрання в системі історико-культурних фондів: реконструкція і реєстраційний опис [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Муха Людмила Вікторівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – 26 с.

Мяскова, Т. Є. Історія комплектування та сучасний стан колекційних фондів бібліотеки Київського університету св. Володимира (1834–1927 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Мяскова Тетяна Єв-

генівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.– К., 2001. – 17 с.

Нілова, І. Д. Художні компоненти структури навчальної книги як засіб розвитку пізнавального інтересу молодших школярів [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Нілова Ірина Дмитрівна ; Київський держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 24 с.

Огар, Е.І. Новітня українська дитяча книга: соціокультурний, комунікативний та видавничий виміри [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Огар Емілія Ігорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 32 с.

Одінцова, М. І. Рукописні книги і журнали Бориса Грінченка: редакційно-видавничий аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Одінцова Майя Іванівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2014. – 20 с.

Олексів, І. В. Сербські видання кінця XVIII – початку XX століття у Галичині: історико-книгознавчий аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Олексів Ілона Володимирівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. 2015. – 18 с.

Олянишен, Т. В. Моделі інформаційної технології автоматизованого прогнозування процесу комунікативного руху книги до читача [Текст] : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Олянишен Тетяна Вікторівна ; Укр. акад. друкарства. – Львів, 2010. – 20 с. : іл., табл.

Пинда, Л. А. Українські сільськогосподарські видання Східної Галичини як джерело бібліографічної інформації (20–30-ті роки XX століття) [Текст] : автореф. дис… канд. іст. наук : 07.00.08 / Пинда Любов Арсентівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 1999. – 16 с

Плитус, О. С. Роль товариства «Рідна школа» у книжковому русі Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Плитус Олександра Семенівна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 22 с

Рабчун, О. С. Родова книгозбірня Урбановських та Стажинських як об'єкт історико-книгознавчого дослідження (XIX – поч. XXI ст.) [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 27.00.03 / Рабчун Оксана Станіславівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 16 с.

Римарович, І. О. Родові книгозбірні Правобережної України XVIII ст. у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: історія та бібліографічна реконструкція [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Римарович Ірина Олегівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 17 с.

Рукавіцина, Є. В. Бібліотека і архів митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04 /

Рукавіцина Євгенія Віталіївна ; Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського. – К., 1995. – 24 с.

Сергєєва, І. А. Історико-книгознавчий аналіз та археографічний опис єврейських декорованих рукописних пам'яток України XVIII – початку XX ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Сергєєва Ірина Анатоліївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 16 с.

Сищенко, С. В. Книгознавча підготовка фахівців у системі вищої бібліотечно-бібліографічної освіти України: теоретико-методологічні засади [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 / Сищенко Світлана Віталіївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2001. – 21 с.

Соколов, В. Ю. Природничо-наукова і технічна книга в Україні у XVIII ст. (історико-книгознавчий аналіз) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Соколов Віктор Юрійович ; Київський держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1998. – 16 с.

Сошинська, В. Є. Професійна комунікація як фактор розвитку книжкової галузі [Текст] : автореф. дис… канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Сошинська Вікторія Євгенівна; Київський нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2013. – 20 с.

Спанатій, О. С. Український самвидав 1960 – 80-х років: сегмент неперіодичних видань [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Спанатій Олександр Сергійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 20 с.

Стасенко, В. В. Дереворізи кириличних книг Галичини XVII ст. та відображення в них образів Христа і Богородиці [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.05 / Стасенко Володимир Васильович ; Львівська академія мистецтв. – Львів, 2001. – 19 с.

Стахів, Л. Г. Навчальна книга як засіб родинного виховання молодших школярів у Західній Україні (1919–1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Стахів Лілія Григорівна ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка, [Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка]. – Житомир, 2007. – 20 с. : табл.

Фріс, В. Я. Кирилична рукописна книга в Україні XVI – першої половини XVII ст.: кодикологія та регіональні особливості [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.02 / Фріс Віра Ярославівна ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1994. – 25 с.

Чернухін, Є. К. Грецькі рукописи IV – XX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: кодикологічне дослідження [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 07.00.08 /

Чернухін Євген Костянтинович ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1999. – 19 с.

Шалашна, Н. М. Розвиток історико-книгознавчої думки в Україні у XIX ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Шалашна Наталія Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2004. – 20 с..

Швецова, Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Швецова Галина Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с.

Якимович, Б. З. Іван Франко як книгознавець і видавець (1890-ті роки XIX ст. – 1916 р.) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. : 07.00.08 / Якимович, Богдан Зіновійович. ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – 38 с.

Яремчук, О.М. Композиційні засади дизайну аркушевих шрифтових видань [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.07 / Яремчук Олена Миколаївна, Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Х., 2012. – 20 с.

ДОДАТОК 7

СПИСОК ДИСЕРТАЦІЙНИХ ПРАЦЬ У ГАЛУЗІ ПРЕСИ

Алі Мабхут Саад Мулкат. Роль центральної преси Ємену в інформаційному забезпеченні громадсько-політичних перетворень суспільства: проблеми та перспективи (1994–2000 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Алі Мабхут Саад Мулкат ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

Антонченко, Т. В. Періодична преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Антонченко Тетяна Вікторівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 15 с.

Бадрак, В.В. Фактори ефективності впливу друкованих ЗМІ (преси) на електорат [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Бадрак Валентин Володимирович / Київ. нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2000. – 20 с.

Баковецька, О. О. Проблеми культурного життя півдня України на сторінках періодичної преси (90-ті роки XX століття) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Баковецька Ольга Олександрівна; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – О., 2005. – 21 с.

Березовський, О. М. Українська преса Наддніпрянщини: пропаганда та відстоювання національних домагань українства (1905–1907 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Березовський Олег Миколайович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 16 с.

Бєлінська, І. В. Тематична модель сучасного регіонального видання (на матеріалі друкованої газетної періодики Кіровоградщини за 1991–2003 роки) [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Бєлінська Інна Володимирівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 19 с.

Бигар, Г. П. Українська педагогічна преса Канади як фактор розвитку рідномовного шкільництва в діаспорі (друга половина XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бигар Ганна Павлівна; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

Бикова, О.М. Комунікаційно-жанрові модифікації репортажу в сучасній українській пресі (за матеріалами періодичних видань 2000 – 2012 рр.) [Текст] : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Бикова Ольга Миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2015. – 20 с.

Блавацький, С. Р. Трансформаційні тенденції якісної преси Великобританії : (на прикл. "The Times", "The Guardian", "The Independent") [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Блавацький Сергій Романович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, [Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка]. – К., 2009. – 17 с., включ. обкл.

Богданович, І. О. Роль газети "Терджиман" у пропаганді реформаторських процесів у мусульманській громаді Російської імперії (1883 – 1905 рр.) 2002 года [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Богданович Ігор Олександрович; Запоріз. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.

Богуславський, О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / Богуславський Олег Вікторович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

Богуславський, О. В. Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр. : національно-патріотична дискусія [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 22.00.04 / Богуславський Олег Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. в.], 2008. – 38 с.

Бойко, А. А. Преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX століття : тематика і проблематика [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Бойко Алла Анатоліївна; Київ. нац. ун-т ім.Т. Шевченка. – К. : [б. и.], 2002. – 31 с.

Бойко, О.В. Зовнішньополітичний образ України та чинники його формування в друкованих англомовних ЗМІ в умовах трансформації суспільства [Текст] : автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.02 / Бойко Оксана Владиславівна / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – К., 2001. – 22 с.

Бурдега, Т. В. Преса москвофільського руху в Східній Галичині: ідейно-концептуальні засади, структура, еволюція (1900–1939) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Бурдега Тетяна Василівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 21 с.

Варех, Н. В. Формування етнокультурних стереотипів у якісній британській пресі: структурні, функціональні й змістовні особливості: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Варех Нонна В'ячеславівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, ф-т систем та засобів мас. комунікації. – Дніпропетровськ, 2014. – 20 с.

Варич, М. В. Двомовна преса в умовах білінгвізму в Україні: історія, практика, тенденції розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із

соц. комунікацій: 27.00.04 / Варич Марина Валеріївна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 17 с.

Василенко, М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08. / Василенко Микита Кімович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. в.], 2007. – 36 с.

Вільчинський, О. К. Преса Тернопільщини 1985-1991 років: структурно-змістовий аспект: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій [Текст] : 27.00.04 / Вільчинський Олександр Казимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 16 с.

Власенко, В. І. Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Власенко Вікторія Іванівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – 2000. – 24 с.

Волобуєва, А. М. Становлення і розвиток преси Києва (1835–1917): типологія, проблематика, національна спрямованість [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Волобуєва Анастасія Михайлівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2008. – 20 с.

Габор, В. В. Закарпатська україномовна преса 20–30-х років XX століття у контексті національного відродження краю [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Габор Василь Васильович; Київський ун-т ім. Т.Шевченка; Ін-т журналістики. – К., 1997. – 20 с.

Гвоздєв, В. М. Свобода преси в сучасному суспільстві: генезис, зміст, структура [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Гвоздєв Володимир Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2000. – 19 с.

Гвоздєв, В. М. Проблема й поняття свободи преси: сутність, зміст, структура [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Гвоздєв Володимир Миколайович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2004. – 20 с.

Гедз, В. А. Газети “Українське слово” та “Нове українське слово" як джерело з історії України періоду Другої світової війни (жовтень 1941 – вересень 1943 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Гедз Віталій Анатолійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 16 с.

Георгієвська, В. В. Становлення та розвиток рекламно–довідкової преси на території Східної України XIX – початку XX століть [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Георгієвська

Вікторія Володимирівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 18 с.

Герасимчук, Н. Г. Трансформація фейлетону на шпальтах київської преси другої половини XIX – початку XX ст.: призначення, жанрова сутність, стилістика [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Герасимчук Надія Григорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 20 с.

Герман, І. С. Запорізька преса 20–40-х рр. XX ст.: жанрово-стильові особливості [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Герман Ірина Станіславівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2003. – 20 с.

Глаголюк, В. П. Українська преса Покуття як джерело дослідження суспільно-політичного життя краю 20–30-х рр. XX ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Глаголюк Василь Петрович; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 20 с.

Гнип, І. Я. Діяльність Греко-католицької церкви на сторінках періодичної преси Східної Галичини (20 – 30-х рр. XX ст.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Гнип Ігор Ярославович ; Держ. вищ. навч. закл. "Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди". – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 20 с.

Годований, Є. Ф. Українські землі у сприйнятті польськомовної центрально-європейської преси (середина десятих років – шестидесяті роки XIX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Годований Євгеній Федорович ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2007. – 18 с.

Горбик, Р. О. Контент ілюстрованої розважальної преси 20-х – поч. 30-х рр. XX ст. в системах соціальних комунікацій України та Німеччини [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Горбик Роман Олександрович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 19 с.

Гречанюк, А. Ю. Роль газети "Буковина" в загальноукраїнському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Гречанюк Андрій Юрійович; Чернівецьк. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2003. – 20 с.

Грєбцова, І. С. Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820–1865) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Грєбцова Ірена Світозарівна ; Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2002. – 32 с.

Гриценко, О. М. Преса українців північноамериканського континенту як чинник збереження іхньої етнічної ідентичності (1990-ті роки)

[Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Гриценко Олена Миколаївна; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1997. – 22 с.

Губа, П. І. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917 – 1920 рр. [Текст] : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Губа Павло Іванович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 39 с.

Губарець, В. В. Українська етнічна преса США та Канади (1945–1994 рр.): особливості висвітлення україно-американських взаємин [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Губарець Василь Васильович Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

Гула, Р. В. "Киевлянин" та суспільно-політичні рухи в Україні: 1900–1914 роки [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Гула Руслан Володимирович; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2003. – 20 с.

Гурьєва, С. А. Типологія сучасної преси Східної України [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Гурьєва Сніжана Анатоліївна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2006. – 18 с.

Гутковський, В. В. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук : 07.00.01 / Гутковський Василь Васильович; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2002. – 18 с.

Давидченко, Т. С. Структурно-функціональні особливості преси для дітей періоду незалежності України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій [Текст]: 27.00.01 / Давидченко Тетяна Станіславівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. в.], 2008. – 16 с.

Денека, О. І. Українська еміграційна преса у Франції 20–30-х рр. XX ст.: становлення, розвиток, проблематика [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Денека Олександра Іванівна; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 20 с.

Денісова, О. С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Денісова Олена Сергіївна; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 19 с.

Дерепа, М. С. Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000–2002 рр.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / Дерепа Марина Сергіївна; Держ. НДІ фіз. культури і спорту. – К., 2003. – 19 с.: іл., табл.

Дригайло, С. В. Система обслуговування газетними фондами в умовах зростання інформаційних потреб читачів: досвід Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (1991–2010) [Текст] : автореф.

дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / Дригайло Сергій Васильович ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 15 с.

Дроздовська, О. Р. Українська преса повітових міст Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.: особливості становлення та розвитку, система текстових публікацій [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Дроздовська Олеся Романівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

Дубінець, І.В. Педагогічна просвіта батьків у вітчизняній періодичній пресі другої половини XIX століття [Текст] : автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.01 / Дубінець Ірина Володимирівна / Луган. держ. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2001. – 19 с.

Дудар, О. В. Місце "Черниговских губернских ведомостей" у суспільно-політичному житті України другої половини XIX – початку XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. В. Дудар; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с.

Дяченко, М. Д. Преса запорізького регіону другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: типологія, характеристика, жанрові домінанти [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Дяченко Марія Дмитрівна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

Євтушенко, Л. В. Німецька преса повоєнних років та її роль у соціально-культурному становленні демократичної держави [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Євтушенко Людмила Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 20 с.

Жугай, В.Й. Становлення якісної преси у посткомуністичному світі [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Жугай Віталій Йосипович; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 20 с.

Заверющенко, Н. С. Михайло Драгоманов і газета "Вольное слово"(1881 – 1883) в полеміці з російською соціалістичною журналістикою [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Заверющенко Наталія Станіславівна; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 16 с.

Заводовський, А. А. Преса української соціал-демократії та українське питання в Російській імперії на початку ХХ ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Заводовський Анатолій Анатолійович; НАН України; Інститут історії України. – К., 2006. – 20 с.

Загорулько, Р. О. Газети Києва 19051914 рр. як джерело вивчення українського питання [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Загорулько Ростислав Олександрович, Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознав. – К., 2013. – 16 с.

Заікіна, Л. С. Газети "The Daily Telegraph" та "The Times" як джерела

з історії "холодної війни" (1949–1985 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Заікіна Любов Сергіївна ; Донец. нац. ун-т, [Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка]. – Донецьк, 2010. – 19 с.

Ільченко, О. І. Всеукраїнська загальнополітична газета 1998–2006 рр. (в контексті утвердження суспільної моралі в Україні) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ільченко Олена Ігорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 19 с.

Ірадж Растегар. Інформаційно-тематична характеристика шпальти редактора в іранській пресі [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ірадж Растегар ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2005. – 20 с.

Карась, М. А. Регіональна преса в демократичному суспільстві (на прикладі періодики США) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Карась Максим Анатолійович; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 17 с.

Кирилова, О. В. Концепція персонального журналізму у пресі Сполучених Штатів Америки (історія формування та сучасний аспект проблеми) [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Кирилова Оксана Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2004. – 20 с.

Кіца, М. О. Недобросовісна реклама у газетних виданнях України [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Кіца Мар'яна Олегівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2014. – 16 с.

Кличко, С. М. Типологічна характеристика ЗМК Криму (1954 – 2004 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Кличко Світлана Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 17 с.

Кобинець, А.В. "Громадська думка" /"Рада" (1905–1914 рр.) – перша щоденна українськомовна газета Наддніпрянської України: утвердження національної ідеї [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кобинець Алла Володимирівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2005. – 20 с.

Ковальська–Павелко, І. М. "Колокол" О. І. Герцена і Україна. Джерелознавчий аналіз [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Ковальська–Павелко Ірина Миколаївна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2001. – 20 с.

Колісник, Д. В. Преса української політичної еміграції як джерело вивчення гетьманського руху (міжвоєнний період) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Колісник Дмитро Вікторович; НАН

України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2007. – 20 с.

Колісник, О. М. Структура і типологічна характеристика новітніх медіа Великої Британії (на прикладі інтернет-газет Англії) [Текст]: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Колісник Олена Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 16 с.

Колісник, Ю. В. Преса національних меншин України як засіб їх самоствердження в умовах становлення української державності (1992–1999 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Колісник Юрій Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2001. – 19 с.

Коляструк, О. А. Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Коляструк Ольга Анатоліївна ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К., 2003. – 20 с.

Коновець, О. Науково-просвітницька преса України XIX – перша третина XX ст. Історія. Теорія. Практика [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.10 / Коновець Олександр Федорович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 1994. – 39 с.

Короглу, Л. А. Мова газети "Терджиман" : функціональний аспект [Текст] : автореф. дис.. ... канд. філол. наук : 10.02.13 / Короглу Ленура Аблямитівна; НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. – Київ, 2014. – 20 с.

Корчагіна, О. В. Преса Ворошиловградської області 1938–1956 рр.: історико-типологічні та структурно-функціональні аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Корчагіна Оксана Володимирівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 16 с.

Кость, С. П. Правовий і девіантний дискурси у комунікативній практиці газет України [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Кость Світлана Петрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 17 с.

Коу Сяохуа. Формування ринку китайської місцевої газети в перехідний період (1978–2005 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Коу Сяохуа ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 19 с.

Кришталюк, Г. А. Заперечення в сучасному американському газетному дискурсі: функціональний та лінгвокогнітивний аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Кришталюк Ганна Анатоліївна ; Донец. нац. ун-т, [Київ. нац. лінгв. ун-т]. – Донецьк, 2009. – 19 с.

Крупський, І. В. Преса як джерело досліджень національно-

визвольних змагань за українську державу (Друга половина Х1Х – перша чверть ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Крупський Іван Васильович; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського – К., 1996. – 29 с.

Кулик, С. А Образ України в британських Інтернет-ЗМІ (за матеріалами веб-сайтів газет "The Times", "The Guardian", "The Independent") [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Кулик Світлана Анатоліївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2012. – 16 с.

Кулішенко, Л. А. Проблема національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кулішенко Людмила Анатоліївна, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

Курчій, О.В. Проблеми педагогічної просвіти батьків у вітчизняній педагогічній періодичній пресі (50 – 80-ті роки ХХ століття) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Курчій Оксана Володимирівна ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – 20 с.

Левчук, М.А. Висвітлення морально-етичної проблематики на шпальтах преси Православної Церкви Волині (1867-2006 рр.) [Текст] : автореф. дис.... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Марія Андріївна Левчук / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 18 с.

Лещишин, Л.С. Розвиток української преси Станиславівського воєводства (1921–1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Лещишин Ростислав Сергійович ; ДВНЗ “Ужгород. нац. ун-т”. – Ужгород, 2011. – 20 с.

Лобода, С. М. Педагогічна преса як чинник формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти (ХХ століття) [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Лобода Світлана Миколаївна ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. – 44 с.

Мальцева, В.В. Економічна проблематика на сторінках преси ФРН (1996-2001 рр.) [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Мальцева Віта Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2004. – 20 с.

Мамонтова, Е.В. Фактор преси у конституційному процесі в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Мамонтова Елла Вікторівна ; Одеська національна юридична академія. – О., 2000. – 20 с.

Мацєжинський, В.Л. Реклама в пресі Польського Королівства і Східної Галичини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис.... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Мацєжинський Вєслав Лукаш /

НАН України. Ін-т українознав. ім. І.Крип'якевича, Ін-т народознав. – Л., 2004. – 33 с.

Мельник, І. М. Проблеми народної школи і виховання в педагогічній пресі (за матеріалами західноукраїнських видань ІІ половини XIX – початку XX століття) [Текст] : автореф. дис. ... канд.пед. наук: 13.00.01 / Мельник Ірина Миколаївна ; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано–Франківськ, 1997. – 18 с.

Мельник, Ю. І. Вибір журналіста в умовах тоталітарної держави (на матеріалі італійської преси 20 – 30-их років XX ст.) [Текст] : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Мельник Юрій Ігорович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 17 с.

Мовчан, Ю. П. Періодична преса Канади та її вплив на виборчий процес в країні (на прикладі федеральних виборів до Парламенту Канади 2000 року) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Мовчан Юлія Петрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 20 с.

Моісеєва, Т. О. Українська преса Австралії (1949–2007) як чинник збереження національно-духовних цінностей [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Моісеєва Тетяна Олександрівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2009. – 19 с.

Мудра, І. М. Маркетингові стратегії сучасних громадсько-політичних газет України: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Мудра Ірина Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2014. – 16 с.

Мукомела, Л. А. Комунікативно-економічна конкуренція та концентрація як фактори ефективної діяльності друкованих ЗМІ (з досвіду сучасної преси ФРН) [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Мукомела Людмила Аркадіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2001. – 22 с.

Олешко, Н. П. Український національно-визвольний рух у Галичині на початку XX ст. та українська преса Наддніпрянської України [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олешко Наталія Петрівна; Харківський нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2006. – 16 с.

Олтаржевський, Д. О. Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Олтаржевський Дмитро Олегович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Ін-т журналістики. – К., 2004. – 16 с.

Опанащук, П. В. Роль газети “Рада” в національному відродженні

українського народу (1906–1914 рр.) [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Опанащук Петро Володимирович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 16 с.

Павлюк, І. З. Українськомовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917 – 2000 років як структурна частина загальнонаціонального інформаційного простору [Текст] : автореф. дис... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Павлюк Ігор Зиновійович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2009. – 40 с.

Паримський, І. С. Національна преса – суспільна домінанта інформаційного простору демократичної держави [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Паримський Ігор Святославович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 32 с.

Пархітько, О. В. Одеська періодична преса періоду визвольних змагань [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Пархітько Олег Володимирович; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

Паславський, І. І. Державотворчі функції сучасної української преси [Текст]: дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Паславський Ігор Іванович ; Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 1996. – 23 с.

Перехейда, В. В. Тижневик "Освіта" як чинник християнського виховання молоді: соціально-комунікативний аспект (1992–2005 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Перехейда Валентин Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 20 с.

Платонова, А. В. Контенентне наповнення та аудиторні характеристики рекламних матеріалів кримських газет [Текст] : автореф. дис … канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.06 / Айше Вадимівна Платонова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2013 . – 16 с.

Позняков, О. П. Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Позняков Олексій Павлович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 20 с.

Половинчак, Ю. М. Боротьба газети "Киевлянин" з українством наприкінці XIX – початку XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Половинчак Юлія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 23 с.

Попіль, Д. Ю. Національна специфіка рецепції постмодернізму в українській та польській пресі [Текст] : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Попіль Дарина Юріївна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 20 с.

Поплавська, В. В. Тенденції та перспективи євроінтеграційних про-

цесів в газетній періодиці України та Польщі [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Поплавська Вікторія Віталіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

Попова, О.Ю. Образ внутрішнього ворога в періодичній пресі Радянської України (1928 – 1939 рр.) [Текст] : автореф. дис.. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Попова Ольга Юріївна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2014. – 20 с.

Радчик, Р. В. Газета "Волинь" та однойменне видавництво (1941–1944рр.): організаційний і проблемно-тематичний аспекти [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Радчик Раїса Віталіївна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 20 с.

Романюк, М. М. Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільнополітичного життя краю (1870–1940 рр.) [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Романюк Мирослав Миколайович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2000. – 36 с.

Рудий, Г. Я. Періодична пресса – джерело вивчення національно-культурної політики української держави (1918 р.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Рудий Григорій Якович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1995. – 22 с.

Рудницька, Г. В. Зовнішній вектор соціальної комунікації на матеріалах італійської преси [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Рудницька Ганна Валеріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 17 с. : рис.

Садовник, О. О. Засоби масової комунікації та формування іміджу українського спорту (за матеріалами преси та сайтів інформаційної мережі Інтернет) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Садовник Олена Олександрівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики.– К. : Б.в., 2009.– 20 с.

Сенкевич, Г. А. Міська газета: творчо-соціальна парадигма функціонування [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сенкевич Геннадій Анатолійович ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 16 с. : іл., табл.

Сидоренко, І.І. Проблеми самоосвіти особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої половини XIX – початку XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Сидоренко Ірина Ігорівна ; Харківський нац. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2006. – 20 с.: схем.

Сидоренко, Н.М. Українська таборова преса першої половини XX

століття: проблеми національно-духовного самоствердження [Текст] : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Сидоренко Наталія Миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 34с.

Сидун, І. В. Політичний та економічний розвиток Сполучених Штатів Америки другої половини XIX ст. в оцінці періодичної преси Російської Імперії : (за матеріалами Херсон. та Бессараб. губернії) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Сидун Ірина Володимирівна ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2011. – 14 с.

Сипченко, І. В. Преса Сумщини 20 – 30-х рр. XX століття (типологічна характеристика та жанрово-стильові особливості) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сипченко Інна Володимирівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2014. – 19 с.

Скленар, І.М. Сучасна релігійна преса України: типологія, характеристика, домінанти [Текст] : автореф. дис. ... канд.наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Скленар Ігор Михайлович ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2008. – 16 с.

Сніцарчук, Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939): політико-правові умови функціонування, тенденції розвитку, організаційно-журналістська практика [Текст] : автореф. дис. ... д-ра з соц. комунікацій : 27.00.04 / Сніцарчук Лідія Віталіївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 32 с.

Сніцарчук, Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Сніцарчук Лідія Віталіївна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики. – К., 2002. – 20 с.

Соловйов, С. Г. Реклама в галузі науки і техніки (за матеріалами періодичної преси) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.06 / Соловйов Сергій Григорович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2008. – 19 с.

Сухомлин, О. Ю. Толерантність як орієнтир професійної діяльності журналіста в українській пресі мультикультурного суспільства [Текст] : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сухомлин Ольга Юріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2009. – 18 с.

Тимчишин, О. І. Становлення і розвиток західноукраїнської молодіжної преси 1900–1939 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Тимчишин Олександра Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 19 с.

Титаренко, Д. М. Преса Східної України періоду німецько–фашистської окупації як історичне джерело (1941–1943 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук : 07.00.06 / Титаренко Дмитро Миколайович ; Дніпропетровський нац. ун-т. – Д., 2002. – 19 с.

Уліцка, О.В. Регіональна преса у конфліктному полі місцевих органів влади (за матеріалами львівських газет 1994 – 2004 рр.) [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Уліцка Ольга Василівна / Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 22 с.

Ульянова, К. М. Преса Луганщини 1917–1938.: становлення та основні тенденції розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.04 / Ульянова Катерина Миколаївна ; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

Фіголь, Н. М. Євген Чикаленко та газета "Рада" у формуванні мови преси на початку XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Фіголь Надія Миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2006. – 20 с.

Хімяк, О.М. Українська преса другої половини XIX – початку XX ст. як чинник формування національної свідомості українців Галичини [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Хімяк Оксана Михайлівна; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2006. – 18 с.

Хітрова, Т.В. Типологічні особливості періодичної преси Запорізького краю (1904–1920 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Хітрова Тетяна Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

Хомінський, С.Й. Взаємозв'язок релігійної та економічної проблематики в системі соціальних комунікацій (на матеріалі природоохоронної, релілієзнавчої і релігійної преси) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Хомінський Сергій Йосипович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2009. – 17 с.

Цвєтаєва, О.В. Сучасна колумністика як складова персонального журналізму в українській та американській пресі [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Цвєтаєва Олена Вікторівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.

Цісак Войцех. Трансформація преси в Польщі і Україні в контексті суспільних змін (1989–1999 рр.) [Текст] : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Цісак Войцех ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2001. – 42 с.

Чекалюк, В. В. Преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців (1939–2005 рр.) [Текст] : автореф.

дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 / Чекалюк Вероніка Василівна. – К., 2008. – 20 с.

Чернік, С. Д. Газетна періодика України як джерело дослідження політичної історії Сербії 1878 – 1918 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Чернік Світлана Дмитрівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2012. – 20 с.

Шевченко, В. Е. Архітектоніка сучасного українського газетного видання (системна організація та закономірності розподілу елементів) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Шевченко Вікторія Едуардівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2002. – 19 с.: рис.

Шейхо, К. Преса Сирії: структура, особливості функціонування, тематично-жанрові домінанти, порівняльний аспект з українською пресою [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04. / Шейхо Каміран ; Класич. приват. ун-т, [Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка]. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

Шеремет, Л.М. Українська преса Галичини і становлення шкільного книговидання (кінець XIX – поч. XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Шеремет Любов Миколаївна ; Київ. ун-т ім. Т.Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 1997. – 16 с.

Школьна, О.Д. Становлення та розвиток системи періодичної преси Катеринославської губернії 1838–1917 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Школьна Олена Дмитрівна; Київський ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 1997. – 17 с.

Щербакова, О.А. Проблема формування національної еліти України крізь призму преси 90-х років [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Щербакова Олена Анатоліївна / Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 1999. – 20 с.

Щука, Г. П. Проблеми розвитку сільської школи в українській педагогічній пресі в 50–80-ті роки XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Щука Галина Петрівна ; Луганський нац. педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2007. – 20 с.

Юксель, Г.З. Кримськотатарська преса в 1917–1928 рр.: тенденції розвитку й національна своєрідність [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Юксель Гаяна Заїрівна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики. – К., 2006. – 17 с.

Юричко, А. В. Інформаційні маніпуляції у повідомленнях світової періодичної преси в контексті інформаційної безпеки України: стан та шляхи протидії [Текст] : автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.08 /

Юричко Андрій Васильович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 19 с.

Яблоновська, Н. В. Преса етносів Криму: проблема національного відродження і діалог культур [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Яблоновська Наталя Всеволодівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 34 с.

Яременко, В.М. Політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті "Україна" (1941–1944 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Яременко Вікторія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 17 с.

Яцина, О. А. Національно-культурний рух 1907–1914 років і українська преса [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Яцина Олег Анатолійович; Харк. нац. унів. ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2002. – 16 с.

ДОДАТОК 8

СПИСОК ДИСЕРТАЦІЙНИХ ПРАЦЬ У ГАЛУЗІ ЖУРНАЛЬНОЇ ПЕРІОДИКИ

Айтов, С. Ш. Українська історіографія та журнал «Основа» в контексті культурно-національного відродження України [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Айтов Спартак Шалвович ; Дніпропетровський нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 14 с.

Анікіна, О. П. Періодичні видання як джерело з історії агрономії в Україні 20 – 30-х рр. XX ст. [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.07 / Анікіна Ольга Петрівна ; УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2004. – 21 с.

Антипчук, Н. В. Журнал «Молода Україна»: місце і роль у розвитку української дитячої літератури [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Антипчук Надія Василівна; Рівненський держ. гуманітарн. ун-т. – Рівне, 2007. – 20 с.

Бездрабко, В. В. Журнал «Краєзнавство» та його роль у розвитку історичних регоінальних досліджень 1920–1930 рр. [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук: 07.00.06 / Бездрабко Валентина Василівна; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – К., 2000. – 20 с.

Бейліс, Л. І. Українська бібліотечна періодика 1991–2005 років: основні тенденції розвитку [Текст] : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Бейліс Леонід Ілліч ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського. – К., 2006. – 18 с.

Бессараб А.О. Періодичні наукові фахові видання у сфері сучасної наукової комунікації [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Бессараб Анастасія Олександрівна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

Білявська, Т. М. Мовні питання на сторінках часопису «Зоря» (1880–1897 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Білявська Тетяна Миколаївна ; Держ. вищ. навч. закл. «Запоріз. нац. ун-т» М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. – Запоріжжя, 2012. – 19 с.

Бондар, О. В. Проблема шкільного підручника у періодичних фахових вітчизняних виданнях (50-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Бондар Олена Валеріївна ; Луган. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2011. – 20 с.

Бондаренко, Т. О. Екологічна етика журналу «The Ecologist» у контексті глобалізаційних процесів у соціальних комунікаціях : автореф.

дис … канд. наук з соціальних комунікацій: 27.00.01 / Бондаренко Таміла Олексіївна; Харк. держ. акад. культ. – Харків : б.в., 2008 . – 20 с.

Васьківський, Ю. П. Економічний аспект діяльності друкованих ЗМІ України [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Васьківський Юрій Петрович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 19 с.

Ворона, А. Г. Візуальні концепти невербальної комунікації українського журналу (на прикладі культурно-освітніх журналів 1991–2013 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Ворона Андрій Геннадійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 17 с.

Гандзюк, В. О. Часописи Поділля періоду національно–визвольних змагань (1917–1920 рр.) у відстоюванні ідей державності : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Гандзюк Віталій Олександрович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

Гдакович, М. С. Літературні періодичні видання 20–30-х рр. ХХ ст. на західноукраїнських землях у суспільно-політичному і духовному контексті доби [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Гдакович Мар'яна Степанівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2003. – 20 с.

Горова, С. В. Періодичні електронні видання в системі бібліотечних інформаційних ресурсів (на базі аналізу інтернет-видань кінця ХХ – початку ХХІ ст.) [Текст] : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Горова Світлана Валеріївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – 19 с.

Гринівський, Т. С. Часопис «Книгарь» як осередок вивчення видавничої справи в Україні періоду визвольних змагань (1917–1920 рр.) [Текст] : автореферат дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Гринівський Тарас Степанович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : [б. и.], 2008. – 20 с.

Гузенко, С. М. Висвітлення проблем історії церкви України–Русі (Православ'я давньоруського періоду) на сторінках журналу «Труды Киевской духовной академии» [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.11 / Гузенко Світлана Михайлівна; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2002. – 20 с.

Гурінчук, С. В. Роль журналу «Инженерное дело» в розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07 / Гурінчук Світлана Василівна, Центр досліджень з історії науки і техніки імені О.П. Бородіна Державного

економіко–технологічного університету транспорту. – К., 2013. – 20 с

Дацишин, Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Дацишин Христина Петрівна / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

Дзвінчук, О.М. Часопис «Український Голос» (Вінніпег, Канада, 1910 – 1981 рр.): проблемно-тематичний та організаційний аспекти [Текст] : автореф. дис.... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Дзвінчук Оксана Миколаївна/ Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

Дяченко, І. М. Типологічна парадигма гендерно маркованих журналів в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Дяченко Ірина Миколаївна; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2012. – 20 с.

Євменчук, О. В. Роль часопису «Журнал Міністерства шляхів сполучення» у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту: 10 1865–1875 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07 / Євменчук Оксана Віталіївна ; М-во трансп. та зв'язку України, Держ. екон.-технол. ун-т трансп. – К., 2008. – 20 с.

Іванова, О. А. Літературно-мистецька періодика в соціальнокомунікаційному просторі України початку ХХІ століття [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Іванова Олена Андріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики, [Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова]. – К., 2010. – 31 с.

Іващенко, О. В. Журнал як феномен модерної культури: філософсько-антропологічний аналіз графічного оформлення[Текст] : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.04 / Іващенко Ольга Василівна ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2011. – 18 с.

Ігнатуша, А. Є. Протестантська періодика України як суспільно-політичне явище 20-х рр. ХХ ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ігнатуша Алевтина Євгенівна; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

Каїді, Вікторія Валеріївна. Електронні видання як об’єкт комплектування фондів бібліотек України : автореф. дис … канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.03 / Вікторія Валеріївна Каїді . – Харків, 2014. – 21 с. (Харківська державна академія культури, дата захисту: 25.06.14)

Капітан, Л. І. «Український історичний журнал» у контексті дослідження історії України XIY – середини XYII ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Капітан Лариса Іванівна; Дніпропетр. держ. ун-т. – Д., 2000. – 20 с.

Капраль, І. І. Ідейно-естетичні пошуки у літературній критиці Львова 20 – 30-х рр. XX ст. (на матеріалах літературної періодики) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Капраль Ірина Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2000. – 18 с.

Квіт, С. М. Дмитро Донцов і «Літературно-Науковий Вістник» ("Вістник") на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х–30-х років. Ідеологічні, естетичні та організаційні принципи [Текст]: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / Квіт Сергій Миронович ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 36 с.

Киричук, Л. М. Прагмасемантичні особливості категорії оцінки в рекламному тексті (на матеріалі реклами журналу «Time») [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Киричук Лариса Миколаївна ; Київський держ. лінгвістичний ун-т. – К., 1999. – 19 с.

Клименко, І. В. Архіви українських часописів кінця XIX – початку XX ст. в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського як джерело з історії редакційно-видавничої діяльності [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Клименко Ірина Валентинівна; ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – 20 с.

Кліщ, Л. І. Коломийський журнал «Жіноча доля» (1925–1939) в літературному процесі Галичини початку XX ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.01 / Кліщ Любомир Іванович ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2006. – 16 с.

Коваль, Т. В. Журнали України 1917–1928 рр. у фонді Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського як історико- книгознавче джерело [Текст] : автореф. дис… канд. іст. наук : 07.00.08 / Коваль Тетяна Володимирівна ; Нац. б-ка України ім. В.І.Вернадського – К., 1998. – 16 с.

Ковпак, В. О. Українська спортивна періодика Галичини 20–30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект і проблемно-тематичні домінанти [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Ковпак Вадим Олегович ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

Ковтун, М. В. Українська архівна періодика як джерело вивчення історії архівної справи (1947–2007 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Ковтун Марина Вікторівна ; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознав. – К., 2011. – 20 с.

Колесник, О. В. «Полтавскія Епархіальныя Ведомости» як історичне джерело вивчення діяльності Російської Православної Церкви (1863–1918 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Колесник Олена Володимирівна ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 20 с.

Колесніченко, У. О. Домінантні мотиви у християнських дитячих журналах сучасної України [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Колесніченко Уляна Орестівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 19 с.

Колісник, Ю. В. Журнальна періодика УРСР (1950 – 1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Колісник Юрій Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 36 с.

Корольова, О. В. Спортивні журнали незалежної України: сучасний стан, тенденції розвитку [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Корольова Олена Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 16 с.

Кравченко, С. І. Періодичні видання Польщі 20–30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літературна комунікація, польсько-український діалог [Текст] : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Кравченко Світлана Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 32 с.

Кривко, Я. П. Проблема контролю навчальних досягнень школярів в українських періодичних фахових виданнях (друга пол. ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Кривко Яна Петрівна, Державн. заклад «Луганський нац. університет імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2012. – 20 с.

Кривошеєва, О.С. Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кривошеєва Ольга Станіславівна ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 1996. – 18 с.

Крутько, О. М. Проблеми застосування технічних засобів навчання у вітчизняних періодичних фахових виданнях (друга половина ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Крутько Олена Миколаївна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ, 2012. – 20 с.

Кузіна, Н. В. Роль «Літературно-наукового вісника» в національному відродженні України (київський період 1907–1919 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.01 / Кузіна Наталія Вікторівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 18 с.

Кулеша, Н. М. Українські періодичні видання у Німеччині (1919–1945 рр.): формування та функціонування [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Кулеша Надія Михайлівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2007. – 20 с.

Кулинич, М. М. Часопис «Вістник для Русинів Австрійської держави»

(1850–1866 рр.) як джерело вивчення історії національної видавничої справи [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Кулинич Мирослава Миронівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики, [Укр. акад. друкарства]. – К., 2009. – 20 с.

Куранова, С. І. Соціальні та когнітивні особливості замітки в українській періодиці початку XXI ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. з соц. комунікацій : 27.00.01 / Куранова Світлана Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2010. – 15 с.

Курбацька, Т. В. Публікації мемуарів у журналі «Киевская старина» (1882–1906 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Курбацька Тетяна Володимирів на ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2011. – 15 с.

Курилишин, К. М. Україномовна легальна періодика часів нацистської окупації (1939–1944) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Курилишин Костянтин Михайлович ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Інститут народознавства. – Л., 2008. – 18 с.

Кусий, Л. М. Михайло Таранько – редактор і видавець українських часописів та книжкових серій для дітей і молоді (1919–1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.05 / Кусий Леся Михайлівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2009. – 18 с.

Кушнір, О. В. Журнал «Дукля» (Словаччина, 1953 – 2004 рр.): організаційний, проблемно-тематичний та жанровий аспекти [Текст] : автореф. дис.... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Кушнір Оксана Василівна / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2008. – 20 с.

Лазурко, Л. М. Часопис «Квартальник історичний» і розвиток польської історіографії останньої чверті XIX – першої половини XX століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Лазурко Лідія Миколіївна ; Державний комітет архівів України, Український НДІ архівної справи та документознавства. – К., 2008. – 20 с.

Леськова, М. П. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки XX ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Леськова Майя Петрівна ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1996. – 18 с.

Лощинська, Н. В. Журнал «Червоний шлях» та літературний процес 20–30-х рр. в Україні [Текст] : автореф. дис. ... канд.філ. наук: 10.01.01 / Лощинська Наталія Василівна ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 1999. – 18 с.

Магітова, А. Б. Українська історія у висвітленні часопису «Вестник Европы» (1866–1918) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Магітова Анжеліка Борисівна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознав. ім. М. С. Грушевського. – К., 2008. – 18 с.

Макуха, М. В. Журнал «Друкарство» як тип періодичного видання для фахівців видавничої справи та редагування [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / М. В. Макуха; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 15 с.

Маркова, Г. Е. «Чоловічий журнал» у контексті гендерної преси (глобальне і національне) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Маркова Ганна Едуардівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 20 с.

Миронюк, Д. І. Симон Петлюра як редактор журналу «Украинская жизнь» (1912–1917 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Миронюк Дмитро Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 20 с.

Мірошніченко, С. В. Становлення та розвиток періодичного друку на Слобожанщині та його вплив на освітньо-культурні процеси у регіоні в XIX – на початку XX століття [Текст] : автореф. дис.. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Мірошніченко Світлана Валентинівна / Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2011. – 20 с.

Монич, Л.М. Жанровий контент літературно-художніх журналів України [Текст] : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Монич Лілія Михайлівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2015. – 18 с.

Мриглод, О. І. Компоненти інформаційної системи підтримки рішень для наукових періодичних видань [Текст] : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.13.06 / Мриглод Олеся Ігорівна ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2009. – 20 с. : іл., табл.

Муц, О.І. Україномовна періодика в національно-культурному житті Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918 – 1939 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Муц Оксана Іванівна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2012. – 20 с.

Обертас, О. Є. Український самвидав 1960-х рр.: літературна критика та публіцистика [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 193 10.01.01 «Укр. л-ра» / Обертас Олесь Євгенович ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2007. – 18 с.

Одінцова, М. І. Рукописні книги і журнали Бориса Грінченка: редакційно-видавничий аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Одінцова Майя Іванівна ; Київ. нац. ун-т

культури і мистецтв. – Київ, 2014. – 20 с.

Олійникова, К.Г. Літературно-естетична еволюція журналу «Слово і час» [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Олійникова Катерина Григорівна ; Дніпропетровський держ. ун-т. – Д., 2000. – 18 с.

Онкович, А.Д. Формування професійної компетентності вчителів української діаспори США засобами педагогічної періодики [Текст] : автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / Онкович Артем Дмитрович / АПН. Ін-т вищ. освіти. – К., 2004. – 20 с.

Опришко, Т.С. Українська літературно-художня періодика в УСРР (1921–1934 рр.): бібліотечно-бібліографічна реконструкція, напрями розвитку, специфіка функціонування [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Опришко Тетяна Сергіївна ; наук. кер. І. В. Срібняк ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 19 с.

Остафійчук, В. О. Роль журналу «Инженер» (1882 – 1917) у розгортанні наукових досліджень з техніки залізничного транспорту [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.07 / Остафійчук Василь Орестович; УААН. Держ. наук. с.-г. б-ка. – К., 2006. – 21 с.

Пасова, Т.О. Публіцистичний дискурс журналу «Культура» (1947 – 2000) у контексті українсько-польського порозуміння [Текст] : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Пасова Тетяна Олександрівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – 19 с.

Плехова, І.Д. Часопис «Українська книга» (1937–1943) у контексті становлення української книгознавчої періодики першої половини ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Плехова Ірина Дмитрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 19 с.

Поліха, Л. Я. Дизайн періодичних видань Закарпаття 1919–1944 рр.: формотворчі та стилістичні особливості [Текст]: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.07 / Поліха Леся Ярославівна ; Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – Х., 2012. – 20 с.

Полумисна, О. О. Журнал «Украинская жизнь» і літературний процес початку ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Полумисна Ольга Олексіївна ; Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2009. – 19 с.

Полякова, А.І. Релігійна тематика в суспільно-політичних часописах (на матеріалі тижневиків «Кореспондент», «Український тиждень», «Фокус», «Главред») [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Полякова Анастасія Ігорівна; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – 18 с.

Почапська, О. І. Українська сатирична публіцистика Наддніпрянщини періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. [Текст] : автореф. дис. ... канд.наук із соц. комунікацій: 27.00.04 / Почапська Оксана Іванівна; Львівськ нац. універ. імені Івана Франка. – Л., 2009. – 15 с.

Привалова, С. Ф. Журнали «Українська хата» (Київ, 1909 – 1914 рр.) та «Нова Україна» (Прага, 1922 – 1928 рр.) як головні репрезентанти ідейного наповнення та особливостей публіцистики Микити Шаповала [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Привалова Світлана Федорівна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2011. – 17 с.

Присяжна, Л.В. Економічна періодика як ресурс підготовки бібліотечний інформаційно-аналітичних видань для управлінських структур [Текст] : автореф. дис… канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Присяжна Лілія Василівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 22 с.

Пугач, А.В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Пугач Анжеліна Володимирівна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2008. – 20 с.

Рудий, Г. Я. Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) [Текст] : автореф. дис.. ... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Рудий Григорій Якович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2004. – 33 с.

Савчук, І.І. Журнал «Україна» у розвитку української історіографії першої третини ХХ ст. [Текст] : автореф. дис…. канд. іст. наук: 07.00.06 / Савчук Інна Іванівна; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2014 . – 20 с.

Сакада, Л. Д. Журнал «Український історик» в українській історіографії другої половини ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Сакада Людмила Давидівна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2000. – 20 с.

Саліх Хіва Тахір. Інформаційна та композиційно-графічна модель щоденних періодичних видань Швеції (на прикладі газети «Афтонбладет») [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Саліх Хіва Тахір ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 16 с.

Сегеда, С.П. Формування типу військового видання в процесі Українського державотворення 1917–1920 рр. (за матеріалами часопису «Стрілець» [Текст] : автореф. дис. ... канд.філол. наук: 10.01.08 / Сегеда

Сергій Павлович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. – К., 1999. – 19 с.

Семенко, С.В. Журнал «Рідний край» і літературний процес початку ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Семенко Світлана Василівна ; Нац. педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.

Сидоренко, О. О. Становлення і розвиток дитячої та учнівської періодики на території України (кінець ХІХ – початок ХХІ століття) [Текст] : автореф. дис.. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сидоренко Оксана Олександрівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Д., 2013. – 18 с.

Смірнова, Н.П. Проблеми становлення української фольклористики в періодиці першої половини ХІХ століття [Текст] : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.07 / Смірнова Наталія Петрівна / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 19 с.

Солонська, Н. Г. «Бібліологічні вісті» як явище української книгознавчої думки 20 – початку 30-х років ХХ століття [Текст] [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.08 / Солонська Наталія Гаврилівна, Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1997. – 23 с.

Сорока, М. Б. Становлення та розвиток системи реферування української наукової літератури (1991–2000 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд.іст. наук: 07.00.08 / Сорока Марина Борисівна ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 19 с.

Стадницька, Ю. В. Роль Галицької дитячої періодики 20–30-х рр. ХХ ст. у становленні української пізнавальної літератури [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 / Стадницька Юлія Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, [Ін-т журналістики, Укр. акад. друкарства]. – К., 2009. – 20 с.

Супрун, Л. В. Комунікаційна система «Літературно-Наукового Вістника» («Вістника» : мовноментальні детермінанти [Текст] : автореф. дис … д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.04 / Супрун Людмила Вікторівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ : Б.в., 2013 . – 32 с.

Сушкова, О.М. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Сушкова Олена Миколаївна ; Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2005. – 17 с.

Тимошик-Сударикова, А. М. Редакційна політика паризького журналу «Тризуб» (1925 – 1940 рр.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із

соц. комунікацій : 27.00.04 / Тимошик-Сударикова Аліна миколаївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 20 с.

Філас, В. М. «Журнал Министерства государственных имуществ» як джерело з соціально-економічної історії Південної України [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Філас Віктор Миколайович ; Запоріз. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 19 с.

Філіпенко, Л. В. Становлення та еволюція «ідейних» жіночих журналів у Російській імперії початку ХХ ст. [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Філіпенко Лариса Володимирівна; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків : б.в., 2013. – 17 с.

Хобта, О.І. Мистецька періодика Одеси другого десятиріччя ХХ століття: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Хобта Олена Ігорівна ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 18 с.

Хотюн, Л. В. Типологічні особливості «часопису новин» на сучасному етапі (світовий досвід та українські реалії) [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Хотюн Людмила Валентинівна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 16 с.

Щербатюк, В. М. «Университетские известия» (1861–1919) та їх роль у розгортанні наукових досліджень у галузі історії в Київському університеті [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Щербатюк Володимир Михайлович ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 16 с.

Ярошенко, Т.О. Електронний журнал в системі інформаційних ресурсів бібліотеки: друга половина ХХ – початок ХХІ ст. [Текст] : автореф. дис… канд. іст. наук: 07.00.08 / Ярошенко Тетяна Олександрівна : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008.– 20 с.

ДОДАТОК 9

СПИСОК НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ ТА КОНСУЛЬТАНТІВ

1. АДАМЕНКО ОЛЕНА ВІКТОРІВНА, д-р пед. наук, проф., Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, декан факультету допрофесійної підготовки, кафедра державної служби та управління – 3 (Бондар О. В., Кривко Я. П., Крутько О. М.).
2. АКМАЛЛАЄВ ЕНВЕР СЕЙДАМЕТОВИЧ, канд. філол. наук, доц. кафедри кримськотатарського та турецького мовознавства РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет» – 1 (Короглу Л. А.).
3. АЛЕКСАНДРОВ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, завідувач кафедри журналістики – 2 (Пархітько О. В., Іванова О. А.).
4. АЛЕКСЄЄВ ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський славістичний університет, президент – 1 (Будков Д. В.).
5. АНТОНИК ОЛЬГА ВАСИЛІВНА, канд. філол. наук, доц. Українська академія друкарства, завідуюча кафедри книгознавства і комерційної діяльності – 1 (Клименко О. З.).
6. БЕЗХУТРИЙ ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, завідувач кафедри історії української літератури – 1 (Полумисна О. О.).
7. БОГУСЛАВСЬКИЙ ОЛЕГ ВІКТОРОВИЧ, д-р наук із соц. комунікацій, доцент, Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), директор Інституту журналістики і масової комунікації – 1 (Бессараб А. О.).
8. БОЙКО АЛЛА АНАТОЛІЇВНА, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, кафедра теорії масової комунікації – 4 (Сушкова О. М., Левчук М. А., Василик Л. Є., Полякова А. І.).
9. БОЙКО ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ, д-р філол. наук, професор – 1 (Смірнова Н. П.).
10. БОРЯК ГЕННАДІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., заступник голови Державного комітету архівів України – 2 (Сакада Л. Д., Марченко Н. П.).
11. БУНЧУК БОРИС ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра української літератури – 1 (Гречанюк А. Ю.).
12. БУРАН ВАСИЛЬ ЯКИМОВИЧ, канд. філол. наук, доц. – 1 (Ковальчук Г. І.).
13. БУРЯК ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ, д-р філол. наук, проф.,

Класичний приватний університет, кафедра теорії і практики журналістики – 1 (Сенкевич Г. А.).

14. БУТИРІНА МАРІЯ ВАЛЕРІЇВНА, д-р іст. наук, проф., Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, завідувач кафедри реклами та зв'язків з громадськістю – 1 (Варех Н. В.).

15. ВАСИЛЕНКО МИКИТА КІМОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, МОН України, кафедра періодичної преси – 1 (Паримський І. С.).

16. ВАСЬКІВСЬКИЙ ЮРІЙ ПЕТРОВИЧ, канд. філол. наук, доц. Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет журналістики, доцент кафедри теорії і практики журналістики – 2 (Кіца М. О., Мудра І. М.).

17. ВЕРБА ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра історії Росії,– 1 (Магітова А. Б.).

18. ВЕРГУНОВ ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ, д-р сільськогосподарських наук, професор, заслужений працівник сільського господарства України, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, директор – 1 (Анікіна О. П.).

19. ВЕРКАЛЕЦЬ МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри історії літератури та журналістики – 1 (Губарець В. В.).

20. ВИТКАЛОВ ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ, канд. пед. наук, доц., Рівненський державний гуманітарний університет, завідувач кафедри культурології – 1 (Кучина Н. І.).

21. ВІДЧЕНКО АЛЛА ГАВРИЛІВНА, канд. пед. наук, доц., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, професор кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки – 1 (Сидоренко І. І.).

22. ВОЙЦЕХІВСЬКА ІРИНА НІНЕЛІВНА, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки – 1 (Гедз В. А.).

23. ГАЛИЧ ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, д-р філол. наук, проф., Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри журналістики і видавничої справи – 2 (Ульянова К. М., Корчагіна О. В.).

24. ГАНКЕВИЧ ВІКТОР ЮРІЙОВИЧ, д-р іст. наук, професор кафедри історії України та допоміжних історичних дисциплін Таврійського

національного університету ім. В. І. Вернадського (м. Сімферополь) – 1 (Богданович І. О.).

25. ГЕРАЩЕНКО МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ, канд. пед. наук, доц., Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри інформаційних ресурсів і сервісу – 1 (Дроздова О. В.).

26. ГЕТЬМАНЧУК МИКОЛА ПЕТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний університет «Львівська політехніка», завідувач кафедри політології – 1 (Хімяк О. М.).

27. ГНАТЕНКО ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА, канд. філол. наук, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, старший науковий співробітник відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису – 1 (Добрянська Т. А.).

28. ГНАТІВ ТАМАРА ФРАНКІВНА, канд. мистецтвознавства, професор, Національна музична академія України імені П.І. Чайковського (м. Київ), кафедра історії зарубіжної музики – 1 (Івченко Л. В.).

29. ГНІДАН ОЛЕНА ДМИТРІВНА, д-р філол. наук, проф., Національний авіаційний університет, Гуманітарний інститут, професор кафедри українознавства – 1 (Кліщ Л. І.).

30. ГОНЧАРУК ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Одеський державний політехнічний університет, зав. кафедрою історії та етнографії України – 1 (Мамонтова Е. В.).

31. ГОРБАЧЕНКО ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА, канд. пед. наук, доц., кафедра документознавства, професор – 1 (Нілова І. Д.).

32. ГРАБОВЕЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, професор кафедри історії України – 1 (Лещишин Р. С.).

33. ГРОМ'ЯК РОМАН ТЕОДОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, філологічний факультет, завідувач кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства – 1 (Кушнір О. В.).

34. ГУРЖІЙ ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, старший науковий співробітник, Інститут історії України НАН України, провідний науковий співробітник відділу історії України середніх віків – 1 (Капітан Л. І.).

35. ГУСЄВ ВІКТОР ІВАНОВИЧ, д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри, професор педагогіки та методики трудового навчання Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко – 1 (Дубінець І. В.).

36. ДАНИЛЕНКО ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, відділ «Зарубіжних джерел з історії України»,

провідний науковий співробітник – 2 (Коновець О. Ф., Омельковець О. Я.).

37. ДАНИЛЕНКО ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України, Інститут історії України НАН України, завідувач відділу історії України другої половини XX ст. – 2 (Коляструк О. А., Головата Л. В.).

38. ДАНИЛЕНКО ВІКТОР ЯКОВИЧ, д-р мистецтвознавства, проф,. чл.-кор. Національної академії мистецтв України, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, ректор – 1 (Яремчук О. М.).

39. ДАШКЕВИЧ ЯРОСЛАВ РОМАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., керівник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – 1 (Романюк М. М.).

40. ДЕМЧЕНКО ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, декан факультету систем та засобів масової комунікації, заслужений журналіст України – 5 (Кирилова О. В., Гурьєва С. А., Хотюн Л. В., Сипченко І. В., Маркова Г. Е.).

41. ДЕЩИНСЬКИЙ ЛЕОНТІЙ ЄВГЕНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний університет «Львівська політехніка», директор Інституту гуманітарних і соціальних наук, завідувач кафедри історії України, науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України – 1 (Глаголюк В. П.).

42. ДЗЮБА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА, канд. історичних наук, Інститут історії України, НАН України – 1 (Рукавіцина Є. В.).

43. ДМИТРІЄНКО МАРІЯ ФЕДОРІВНА, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України – 1 (Рудий Г. Я.).

44. ДОБКО ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, канд. іст. наук, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу довідково-бібліографічного обслуговування – 1 (Саєнко Л. І.).

45. ДОНЧИК ВІТАЛІЙ ГРИГОРОВИЧ, д-р філол. наук, чл.-кор. НАН України, завідувач відділу історії української літератури XX століття Інституту літератури НАН України – 1 (Квіт С. М.).

46. ДУБРОВІНА ЛЮБОВ АНДРІЇВНА, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України, професор, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, директор Інституту рукопису – 14 (Гальченко О. М., Кольбух М. М., Литвинова Л. А., Колосовська О. М., Булатова С. О., Чернухін Є. К., Мяскова Т. Э., Заремба О. С., Іваннікова М. К., Іванова О. А., Лисенко Л. В., Миронець Н. Р., Бейліс Л. І., Клименко Е. С.).

47. ДЬОМІН ОЛЕГ БОРИСОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, завідувач кафедри но-

вої та новітньої історії – 2 (Годований Є. Ф., Сидун І. В.).

48. ЄВТУХ ВОЛОДИМИР БОРИСОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Національний університет ім. М.П. Драгоманова, директор Інституту соціології, психології і соціальних комунікацій – 1 (Гриценко О. М.).

49. ЄВТУХ МИКОЛА БОРИСОВИЧ, д-р пед. наук, проф., акад. АПН України, академік-секретар Відділення педагогіки і психології вищої школи Президії Академії педагогічних наук України – 1 (Онкович А. Д.).

50. ЖУЛИНСЬКИЙ МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ, акад. НАН України, д-р філол. наук, проф., директор Інституту літератури НАН України ім. Т. Г. Шевченка – 1 (Лощинська Н. В.).

51. ЗАВГОРОДНЯ ТЕТЯНА КОСТЯНТИНІВНА, д-р пед. наук, проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри педагогіки – 1 (Яцина О. Ф.).

52. ЗАГУМЕННА ВІРА ВІКТОРІВНА, канд. пед. наук, доц., Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, професор Інституту післядипломної освіти – 2 (Сошинська В. Є., Ярошенко Т. О.).

53. ЗАПАСКО ЯКИМ ПРОХОРОВИЧ, док. мистецтвознавства, проф. кафедри історії та теорії мистецтва Львівської академії мистецтв, акад. Академії наук Вищої школи України – 1 (Стасенко В. В.).

54. ЗДОРОВЕГА ВОЛОДИМИР ЙОСИПОВИЧ, д-р філол. наук, проф., кафедра української преси факультету журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка – 2 (Васьківський Ю. П., Паславський І. І.).

55. ЗЕЛІНСЬКА НАДІЯ ВІТАЛІЇВНА, д-р філол. наук, проф., Українська академія друкарства, завідувач кафедри видавничої справи і редагування – 7 (Огар Е. І., Самотий Р. С., Шеремет Л. М., Капраль І. І., Ключковська Г. М., Благовірна Н. Б., Уліцка О. В,).

56. ЗЛОБІНА ЛЮДМИЛА ГРИГОРІВНА, канд. іст. наук, доц., Запорізький національний університет, доцент кафедри джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін – 1 (Філас В. М.).

57. ЗУБКОВА НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, доц., Запорізький національний університет, доцент кафедри джерелознавства, історіографії Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, заввідділом джерелознавства – 1 (Клименко І. В.).

58. ЗУЛЯК ІВАН СТЕПАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри стародавньої та середньовічної історії – 1 (Муц О. І.).

59. ІВАННІКОВА МАРІЯ КОСТЯНТИНІВНА, канд. іст. наук, Запорізький національний університет, доцент кафедри джерелознавства,

історіографії, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій – 1 (Рабчун О. С.).

60. ІВАНОВ ВАЛЕРІЙ ФЕЛІКСОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор, завідувач кафедри організації масово-інформаційної діяльності – 10 (Карась М. А., Щербакова О. А., Власенко В. І., Гвоздєв В. М., Мовчан Ю. П., Мальцева В. В., Давидченко Т. С., Перехейда В. Вікторович, Рудницька Г. В.).

61. ІВАНОВ ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ, канд. іст. наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Яременко В. М.).

62. ІВАНОВА ЛЮДМИЛА ГЕОРГІЇВНА, д-р іст. наук, проф., Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут історичної освіти, професор кафедри історії України – 1 (Дудар О. В.).

63. ІВАНЧЕНКО РОМАН ГРИГОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри видавничої справи та редагування видавничо-поліграфічного факультету Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» – 3 (Бершов О. В., Хоню В. В., Ірадж Р.).

64. ІЛЬГАНАЄВА ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, д-р іст. наук, проф., Харківська державна академія культури, декан факультету бібліотекознавства та інформатики, завідувач кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій – 3 (Кобєлєв О. М., Біличенко О. Л., Карпенко О. О.).

65. ІСАЄВИЧ ЯРОСЛАВ ДМИТРОВИЧ, академік НАН України, д-р іст. наук, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, директор – 4 (Якимович Б. З., Литвин Т. О., Боянівська М. Б., Дубровіна Л. А.).

66. КАЗЬМИРЧУК ГРИГОРІЙ ДМИТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історії для гуманітарних факультетів історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Левінець Р. П.).

67. КАТРЕНКО АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., кафедра давньої та нової історії України Київського університету імені Тараса Шевченка – 1 (Щербатюк В. М.).

68. КВІТ СЕРГІЙ МИРОНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Національний університет «Києво-Могилянська академія», президент – 1 (Куранова С. І.).

69. КЕРІМОВ ІСМАЇЛ АСАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Крим-

ський інженерно-педагогічний університет, факультет кримськотатарської та турецької філології завідувач кафедри кримськотатарської та турецької літератури – 1 (Юксель Г. З.).

70. КИРИДОН АЛЛА МИКОЛАЇВНА, д-р іст. наук, проф., Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, професор кафедри історії України – 1 (Колесник О. В.).

71. КІВШАР ТАЇСІЯ ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри бібліотекознавства та інформаційних ресурсів – 2 (Кароєва Т. Р., Корнєєва Г. В.).

72. КОВАЛЬЧУК ГАЛИНА ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, заввідділом стародруків та рідкісних видань – 4 (Шалашна Н. М., Кривенко М. О., Бондар Н. П., Качур І. Б.).

73. КОЛЕСНИК ВІКТОР ФЕДОРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри давньої та нової історії України, декан історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Березовський О. М.).

74. КОЛЕСНИК ІРИНА ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., кафедра історіографії та джерелознавства Дніпропетровського Національного університету – 1 (Айтов С. Ш.).

75. КОНОВЕЦЬ ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри теорії масової комунікації – 3 (Коу Сяохуа, Чекалюк В. В., Соловйов С. Г.).

76. КОПЕЙЧИКОВ ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, Національна академія внутрішніх справ України, професор кафедри теорії держави і права – 1 (Денісова О. С.).

77. КОСТЕНКО ЛЕОНІД ЙОСИПОВИЧ, канд. тех. наук, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, керівник Центру інформаційно-бібліотечних технологій – 1 (Симоненко Т. В.).

78. КОСТЬ СТЕПАН АНДРІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри української преси – 4 (Богуславський О. В., Гдакович М. С., Тимчишин О. І., Бурдега Т. В.).

79. КОТУКОВ ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ, канд. соціол. наук, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, доцент кафедри державної кадрової політики – 1 (Кузнякова Т. В.).

80. КОЦЮБИНСЬКА МИХАЙЛИНА ХОМІВНА, канд. філол. наук, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, старший науковий співробітник відділу рукописних фондів і текстології – 1 (Обертас О. Є.).

81. КРУПСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри радіомовлення і телебачення – 5 (Почапська О. І., Гутковський В. В., Романишин Ю. О., Курилишин К. М., Романюк Р. М.).

82. КУДЕЛКО СЕРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ, канд. іст. наук, доц., кафедра історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – 1 (Бездрабко В.В.).

83. КУЛЕШОВ СЕРГІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ, д-р іст. наук, заввідділом документознавства Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства – 1 (Соколов В. Ю.).

84. КУЛИЦЬКИЙ СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ, канд. екон. наук, доц., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – 1 (Присяжна Л. В.).

85. КУЛТАЄВА МАРІЯ ДМИТРІВНА, д-р філос. наук, проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, завідувач кафедри філософії – 1 (Іващенко О. В.).

86. КУЛЬЧИЦЬКИЙ СТАНІСЛАВ ВЛАДИСЛАВОВИЧ, д-р іст. наук, канд. екон. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України, Інститут історії України НАН України, завідувач відділу – 1 (Шпак В. І.).

87. КУРАС ІВАН ФЕДОРОВИЧ, акад. НАН України, віце-президент НАН України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України – 2 (Губа П. І., Бойко О. В.).

88. КУРИЛО ВІТАЛІЙ СЕМЕНОВИЧ, чл.-кор. АПН України, д-р пед. наук, проф., Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, Президент університету –2 (Щука Г. П., Лобода С. М.).

89. КУРНОСОВ ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, провідний науковий співробітник-консультант відділу історії культури українського народу – 1 (Ковальчук Г. І.).

90. КУШНАРЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА, д-р пед. наук, проф., Харківська державна академія культури, завідувач кафедри документознавства та книгознавства, проректор з наукової роботи – 1 (Маркова В. А.).

91. ЛИЗАНЧУК ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри радіомовлення і телебачення – 1 (Шейхо Каміран).

92. ЛИЛЬО ТАРАС ЯРОСЛАВОВИЧ, канд. філол. наук, доц. Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет журналістики, доцент кафедри зарубіжної преси та інформації – 1 (Блавацький С. Р.).

93. ЛИСЕНКО ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни – 1 (Гнип І. Я.).

94. ЛИТВИН МИКОЛА РОМАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу наукових та інформативних видань Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – 1 (Лозинський М. В.).

95. ЛИХОЛАТ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, професор, кафедра історії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» – 1 (Костилєва С. О.).

96. ЛОСЬ ЙОСИП ДМИТРОВИЧ, канд. іст. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет журналістики, завідувач кафедри зарубіжної преси та інформації – 1 (Мельник Ю. І.).

97. МАЙБОРОДА ОЛЕКСАНДР МИКИТОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, заступник директора – 1 (Кулик В. М.).

98. МАМАЛИГА АНАСТАСІЯ ІВАНІВНА, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри мови та стилістики – 1 (Бикова О. М.).

99. МАРОЧКО ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, провідний науковий співробітник відділу історії України 20–30 рр. XX ст. – 1 (Костик Є. П.).

100. МАТЯШ ІРИНА БОРИСІВНА, д-р іст. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України, Державний комітет архівів України, перший заступник Голови – 2 (Ковтун М. В., Міщук Г. А.).

101. МЕГЕЛА Іван Петрович, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри історії літератури та журналістики – 2 (Василенко М. К., Яблоновська Н. В,).

102. МЕДВЕДЄВА ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, канд. пед. наук, доц., Київський національний університет культури і мистецтв, проректор, завідувач кафедри книгознавства та видавничої діяльності – 4 (Дерепа М. С., Макарова М. В., Ковальчук С. П., Зеленська Л. М.).

103. МЕЛЕЩЕНКО ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, завідувач кафедри міжнародної журналістики – 6 (Поплавська В. В., Корольова О. В., Євтушенко Л. В., Колісник О. М., Саліх Хіва Тахір, Пасова Т. О.).

104. МИРОНЕЦЬ НАДІЯ ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу джерел новітньої історії України Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України – 1 (Кузіна Н. В.).

105. МИХАЙЛИН ІГОР ЛЕОНІДОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, завідувач кафедри журналістики – 2 (Заверющенко Н. С., Бондаренко Т. О.).

106. МИХАЛЬСЬКИЙ ІГОР СЕРГІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри політології та правознавства – 1 (Заікіна Л. С.).

107. МІЛЯСЕВИЧ ІРИНИ ВОЛОДИМИРІВНА, канд. іст. наук, доц., Рівненський державний гуманітарний університет, професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії – 1 (Плитус О. С.).

108. МІРЧЕНКО МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Волинський національний університет імені Лесі Українки, завідувач кафедри української мови – 1 (Шулик Р. Т.).

109. МОСКАЛЕНКО АНАТОЛІЙ ЗАХАРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, доцент кафедри історії літератури і журналістики – 3 (Тимошик М. С., Черняков Б. І., Сидоренко Н. М.).

110. МУКОМЕЛА ОЛЕКСАНДР ГНАТОВИЧ, канд. філол. наук, доц. Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри міжнародної журналістики – 2 (Сегеда С. П., Позняков О. П.).

111. МУРОМЦЕВА ОЛЬГА ГЕОРГІЇВНА, д-р філол. наук, проф., Харківський державний педагогічний інститут ім. Г. С. Сковороди, зав. кафедрою українознавства – 1 (Кривошеєва О. С.).

112. НАРІВСЬКА ВАЛЕНТИНА ДАНИЛІВНА, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри філологічної та культурологічної підготовки журналістів Дніпропетровського державного університету – 1 (Олійникова К. Г.).

113. НЕПИЙВОДА НАТАЛІЯ ФЕДОРІВНА, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри мови та стилістики – 1 (Олтаржевський Д. О.).

114. НЕПОМНЯЩИЙ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, професор кафедри історії України та допоміжних історичних дисциплін – 1 (Калмикова М. М.).

115. НИЗОВИЙ МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ, канд. пед. наук, доц., Харківська державна академія культури, завідувач кафедри бібліоте-

кознавства і бібліографії – 2 (Афанасенко О. М., Сищенко С. В.).

116. НІКІТЕНКО НАДІЯ МИКОЛАЇВНА, канд. іст. наук, доцент, завідуюча науково-методичним відділом Національного заповідника «Софія Київська» (м. Київ) – 1 (Гузенко С. М.).

117. НОВАЛЬСЬКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет культури і мистецтв, декан факультету культурології – 1 (Горбань Ю. І.).

118. ОГАР ЕМІЛІЯ ІГОРІВНА, канд. філол. наук, доц., Українська академія друкарства, професор кафедри видавничої справи і редагування – 1 (Стадницька Ю. В.).

119. ОЛІКОВА МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, канд. філол. наук, доц., завідувач кафедри англійської філології Волинського державного університету ім. Лесі Українки – 1 (Киричук Л. М.).

120. ОМЕЛЬЧУК ВОЛОДИМИР ЮХИМОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу національної бібліографії – 2 (Гузенко С. М., Вакульчук О. А.).

121. ОНИЩЕНКО ОЛЕКСІЙ СЕМЕНОВИЧ, акад. НАН України, д-р філос. наук, проф., Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, генеральний директор – 8 (Муха Л. В., Солонська Н. Г., Сергєєва І. А., Римарович І. О., Сорока М. Б., Старовойт С. В., Ковальчук В. М., Ольховик Н. М.).

122. ОНКОВИЧ ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА, д-р пед. наук, проф., України, завідувач відділу теорії та методології гуманітарної освіти – 1 (Лоза Г. І.).

123. ОСТАПЕНКО НІНА ФИЛИМОНІВНА, канд. філол. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, доцент кафедри історії журналістики – 2 (Кличко С. М., Сидоренко О. О.).

124. ПАВЛЮЧЕНКО ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, відділ пам'яток духовної культури, провідний науковий співробітник – 1 (Чернік С. Д.).

125. ПАЛІЄНКО МАРИНА ГЕННАДІЇВНА, д-р іст. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки – 1 (Курбацька Т. В.).

126. ПЕРШИНА ЗАЇРА ВАЛЕНТИНІВНА, д-р іст. наук, проф., Одеський національний університет ім. І. І.Мечникова, проф. кафедри історії України – 1 (Грєбцова І. С.).

127. ПИЛИПЧУК ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ, д-р біол. наук, проф., Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства

транспорту та зв'язку України, завідувач кафедри екології та безпеки життєдіяльності на залізничному транспорті – 1 (Євменчук О. В.).

128. ПІРКО ВАСИЛЬ ОЛЕКСІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історіографії, джерелознавства, археології та методики викладання історії Донецького національного університету – 1 (Титаренко Д. М.).

129. ПЛИСКО ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, професор кафедри історії – 1 (Мірошніченко С. В.).

130. ПОДА ОЛЕНА ЮРІЇВНА, канд. філол. наук, доц., Інститут журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету, доцент кафедри теорії і практики журналістики, заступник директора Інституту журналістики і масової комунікації – 2 (Дяченко М. Д., Дяченко І. М.).

131. ПОЛІЩУК ЯРОСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Рівненський державний гуманітарний університет, професор кафедри української літератури – 1 (Антипчук Н. В.).

132. ПОНОМАРЕНКО ЛЮДМИЛА ГРИГОРІВНА, д-р іст. наук, доц., Класичний приватний університет, завідувач кафедри видавничої справи, редагування та української філології – 1 (Козиряцька С. А.).

133. ПОНОМАРІВ ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри мови та стилістики – 1 (Герман І. С.).

134. ПОПИК ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, старший науковий співробітник, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, генеральний директор – 1 (Олексів І. В.).

135. ПОПЛАВСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ, д-р пед. наук, проф., Київський національний університет культури і мистецтв, ректор – 2 (Біланич Г. П., Кулаковська В. В.).

136. ПОСОХОВ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна МОН України, професор, завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології – 1 (Філіпенко Л. В.).

137. ПОТАПЕНКО СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, доц., завідувач кафедри англійської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя – 1 (Кришталюк Г. А.).

138. ПОТЯТИНИК БОРИС ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри телебачення і радіомовлення – 2 (Жугай В. Й., Чабаненко М. В.).

139. ПРИСЯЖНИЙ МИХАЙЛО ПАВЛОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри теорії і практики журналістики – 1 (Скленар І. М.).

140. РЕЄНТ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України Інститут історії України НАН України, заступник директора, завідувач відділу історії України XIX – початку XX століття – 1 (Заводовський А. А.).

141. РІЗУН ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри теорії масової комунікації, директор Інституту журналістики – 4 (Бойко А. А., Шевченко В. Е., Бєлінська І. В., Кулішенко Л. А.).

142. РОЗОВИК ДМИТРО ФЕДОРОВИЧ, д-р іст. наук, професор кафедри української історії та етнополітики Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Опанащук П. В.).

143. РОМАНЮК МИРОСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, генеральний директор – 9 (Мацєжинський В. Л., Габор В. В., Алі Мабхут Саад Мулкат , Дроздовська О. Р., Сніцарчук Л. В., Денека О. І., Кулеша Н. М., Кусий Л. М.).

144. РУСНАК ІВАН СТЕПАНОВИЧ, д-р пед. наук, проф., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання – 1 (Бигар Г. П.).

145. САВЧЕНКО ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ, канд. іст. наук, доцент кафедри новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Половинчак Ю. М.).

146. САЯПІНА СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА, канд. пед. наук, доц., Слов'янський державний педагогічний університет, доцент кафедри педагогіки – 1 (Курчій О. В.).

147. СБІТНЄВА НАДІЯ ФЕДОРІВНА, канд. мистецтвознавства, доцент, Харківська державна академія дизайну і мистецтв, завідувач кафедри графічного дизайну – 1 (Поліха Л. Я.).

148. СЕМЕНЕНКО ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ, канд. іст. наук, доцент, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, викладач кафедри українознавства – 1 (Яцина О. А.).

149. СЕНЧЕНКО МИКОЛА ІВАНОВИЧ, д-р техн. наук, проф., Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», директор – 1 (Мураховський А. Л.).

150. СЕНЬКІВСЬКИЙ ВСЕВОЛОД МИКОЛАЙОВИЧ, д-р техн. наук, проф., Українська академія друкарства, завідувач кафедри інформаційних мультимедійних технологій – 2 (Олянишен Т. В., Гілета І. В.).

151. СЕРАЖИМ КАТЕРИНА СТЕПАНІВНА, д-р філол. наук, проф.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри видавничої справи та редагування – 1 (Вернигора Н. М.).

152. СЕРБЕНСЬКА ОЛЕКСАНДРА АНТОНІВНА, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри радіомовлення і телебачення – 1 (Дацишин Х. П.).

153. СИДОРЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, завідувач кафедри історії журналістики – 20 (Кобинець А. В., Хобта О. І., Хітрова Т. В., Богуславський О. В., Волобуєва А. М., Гандзюк В. О., Варич М. В., Георгієвська В. В., Моісеєва Т. О., Павлюк І. З., Кравченко С. І., Привалова С. Ф., Борець А.А., Тимошик–Сударикова А. М, Герасимчук Н. Г., Колісник Ю. В., Горбик Р. О., Монич Л. М., Школьна О. Д.).

154. СІКОРА ЛЮБОМИР СТЕПАНОВИЧ, д-р техн. наук, старший науковий співробітник, Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, професор кафедри автоматизованих систем управління – 1 (Мриглод О. І.).

155. СЛИВКА ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України –1 (Стасюк О. Й.).

156. СЛОБОДЯНИК МИХАЙЛО СЕМЕНОВИЧ, д-р іст. наук, старший науковий співробітник, Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук, директор – 3 (Коваль Т. В., Пинда Л. А., Зворський С. Л.).

157. СНІЦАРЧУК ЛІДІЯ ВІТАЛІЇВНА, д-р іст., доцент, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, заступник генерального директора з наукової роботи, директор Науково–дослідного інституту пресознавства – 3 (Сілевич Л. І., Ковпак В. О., Романюк Р. М.).

158. СОЛОГУБ НАДІЯ МИКОЛАЇВНА, д-р філол. наук, проф., Інститут української мови НАН України, провідний науковий співробітник – 1 (Білявська Т. М.).

159. СОЛЯНИК АЛЛА АНАТОЛІЇВНА, д-р пед. наук, проф., Харківська державна академія культури, професор кафедри документознавства та книгознавства, декан факультету бібліотекознавства та інформатики – 1 (Литвиненко О. О.).

160. СТАРОВОЙТ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Українська академія друкарства, м. Львів, завідувач кафедри українознавства – 1 (Кулинич М. М.).

161. СТАРЧЕНКО ТАМАРА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. філол. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Ін-

ститут журналістики, доцент кафедри історії журналістики – 1 (Колесніченко У. О.).

162. СТЕЛЬМАХОВИЧ МИРОСЛАВ ГНАТОВИЧ, д-р пед. наук, проф., дійсний член АПН України, Прикарпатський університет імені Василя Стефаника, професор кафедри історії педагогіки – 1 (Мельник І. М.).

163. СТРЕЛКО ОЛЕГ ГРИГОРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Державний економіко-технологічний університет транспорту, доцент кафедри управління процесами перевезень – 1 (Гурінчук С. В.).

164. СТЯЖКІНА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА, д-р іст. наук, проф., кафедра історії слов'ян Донецького національного університету – 1 (Попова О. Ю.).

165. СУПРОНЮК ОКСАНА КОСТЯНТИНІВНА, канд. філол. наук, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, старший науковий співробітник відділу зарубіжної україніки – 1 (Кириченко Р. С.).

166. СУРАЙ ЮРІЙ ІВАНОВИЧ, канд. іст. наук, проф., Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, професор кафедри історії України – 1 (Баковецька О. О.).

167. СУХОМЛИНСЬКА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА, д-р пед. наук, проф., акад. АПН України, Академія педагогічних наук України, академік-секретар відділення теорії та історії педагогіки – 1 (Пугач А. В.).

168. ТАНЦЮРА ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, професор кафедри українознавства – 1 (Олешко Н. П.).

169. ТЕЛЬВАК ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, доц., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін – 2 (Лазурко Л. М., Савчук І. І.).

170. ТИМОШИК МИКОЛА СТЕПАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, завідувач кафедри видавничої справи та редагування – 14 (Дзвінчук О. М., Копистинська І. М., Петров С. С., Рясна О. О., Радчик Р. В., Побідаш І. Л., Миронюк Д. І., Василенко М. Г., Гринівський Т. С., Женченко М. І., Плехова І. Д., Макуха М. В., Спанатій О. С., Одінцова М. І.).

171. ТИХОЛОЗ БОГДАН СЕРГІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц., старший науковий співробітник Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри теорії і практики журналістики, заступник декана факультету журналістики – 1.

172. ТОКАРСЬКА АНТОНІНА СЕМЕНІВНА, д-р юрид. наук, професор Львівський державний університет внутрішніх справ, завідувач

каф. Юридичної лінгвістики – 1 (Кость С. П.).

173. ТРІЩУК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. філол. наук, доц., Національний технічний університет України «КПІ», Видавничо-поліграфічний інститут, завідувач кафедри видавничої справи та редагування – 1 (Копистинська І. М.).

174. ТРОНЬКО ПЕТРО ТИМОФІЙОВИЧ, акад. НАН України, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України – 1 (Рудий Г. Я.).

175. ТУРЧЕНКО ГАЛИНА ФЕДОРІВНА, д-р іст. наук, проф., Запорізький національний університет, професор кафедри історії України – 1 (Ігнатуша А. Є.).

176. УДОВИК ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ, канд. іст. наук, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, директор Фонду Президентів України НБУВ – 1 (Горова С. В.).

177. ФІНКЛЕР ЮРІЙ ЕДУАРДОВИЧ, д-р іст. наук, проф., канд. соціол. наук, доц., Український католицький університет, завідувач кафедри журналістики – 2 (Платонова А. В., Кулик В. М.).

178. ХИЛЬКО МИКОЛА ІВАНОВИЧ, д-р політ. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри політології – 1 (Василенко К. М.).

179. ХІТРОВА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. філол. наук, доц., Класичний приватний університет (м. Запоріжжя), Інститут журналістики і масової комунікації, завідувач кафедри журналістики і соціальних комунікацій – 1 (Цвєтаєва О. В.).

180. ХРОПКО ПЕТРО ПАНАСОВИЧ, акад. АПН України, д-р філол. наук, проф., Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри української літератури – 1 (Семенко С. В.).

181. ЧЕКМИШЕВ ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, докторант кафедри соціальних комунікацій – 1 (Хомінський С. Й.).

182. ЧЕПІЛЬ МАРІЯ МИРОНІВНА, д-р пед. наук, проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра педагогіки, завідувач кафедри –1 (Стахів Л. Г.).

183. ЧЕРНЯК ВОЛОДИМИР КИРИЛОВИЧ, д-р екон. наук, проф., Інститут законодавства Верховної Ради України, головний науковий співробітник – 1 (Дименко Р. А.).

184. ЧИШКО ВІТАЛІЙ СЕРГІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, директор Інституту біографічних досліджень – 2 (Біленький Є. А., Міщук С. М.).

185. ШАТАЄВ ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ канд. іст. наук, доц., Київський університет економіки і технологій транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, кафедра «Вагони» – 1 (Остафійчук В. О.).

186. ШВИДЬКО ГАННА КИРИЛІВНА, д-р іст. наук, проф., Національна гірнича академія України (м. Дніпропетровськ), професор кафедри українознавства і політології – 2 (Ковальська-Павелко І. М., Колісник Д. В.).

187. ШЕВЧЕНКО ВІКТОРІЯ ЕДУАРДІВНА, д-р іст. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, доцент кафедри електронних видань і медіа дизайну – 1 (Ворона А. Г.).

188. ШЕМАЄВА ГАННА ВАСИЛІВНА, д-р іст. наук із соц. комунікацій, проф., Харківська державна академія культури, професор кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій – 1 (Каїді В. В.).

189. ШКЛЯР ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри міжнародної журналістики – 6 (Леськова М. П., Бадрак В. В., Мукомела Л. А., Цісак В., Юричко А. В., Сухомлин О. Ю.).

190. ШУМАРОВА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, завідувач кафедри мови та стилістики – 3 (Вільчинський О. К., Супрун Л. В., Морозова О. О.).

191. ЩЕРБАК МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2 (Антонченко Т. В., Загорулько Р. О.).

192. ЯКУНІН ВІКТОР КУЗЬМОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Дніпропетровський національний університет, завідувач кафедри української історії та етнополітики – 1 (Гула Р. В.).

193. ЯРМИШ ЮРІЙ ФЕОДОСІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри періодичної преси – 1 (Ільченко О. І.).

ДОДАТОК 10

СПИСОК ОПОНЕНТІВ (на момент захисту)

1. АБРОСИМОВА СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА, канд. іст. наук, провідний науковий співробітник Дніпропетровського історичного музею ім. Д. Яворницького – 1 (Айтов С. Ш.).
2. АДАМЕНКО ОЛЕНА ВІКТОРІВНА, д-р пед. наук, проф., Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», декан факультету допрофесійної підготовки – 1 (Курчій О. В.).
3. АКІМОВА ОЛЬГА ВІКТОРІВНА, канд. пед. наук, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, доц. кафедри педагогіки – 1 (Стахів Л. Г.).
4. АНДРЕЄВ ВІТАЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф. Херсонський державний університет, завідувач кафедри всесвітньої історії та історіографії – 1 (Савчук І. І.).
5. АНДРУСИШИН БОГДАН ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри теорії та історії держави і права, декан соціально–гуманітарного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова – 2 (Кароєва Т. Р., Кузіна Н. В.).
6. АРЗУМАНОВА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. іст. наук, доц., Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, доцент кафедри українознавства та політології – 1 (Філіпенко Л. В;).
7. АРТАМОНОВА ІНЕСА МИХАЙЛІВНА, д-р наук із соц. комунікацій, доц. Донецький національний університет, завідувач кафедри журналістики – 1 (Козиряцька С. А.).
8. АСТАФ'ЄВ ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри теорії літератури та компартивістики – 1 (Обертас О. Є.).
9. АТАМАНЕНКО АЛЛА ЄВГЕНІЇВНА, канд. іст. наук, Національний університет «Острозька Академія», доцент кафедри історії – 1 (Ковальська-Павелко І. М.).
10. БАНДУРА ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. філол. наук, доцент кафедри історії української літератури Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка – 1 (Лощинська Н. В.).
11. БАРАН ВОЛОДИМИР КІНДРАТОВИЧ, д-р іст. наук, проф. завідувач кафедри новітньої історії Волинського державного університе-

ту ім. Лесі Українки – 2 (Лозинський М. В., Головата Л. В.).

12. БЕБИК ВАЛЕРІЙ МИХАЙЛОВИЧ, д-р політ. наук, канд. психол. наук, проф., Міжрегіональна академія управління персоналом, ректор – 1 (Цісак Войцех).

13. БЕРЕЗІВСЬКА ЛАРИСА ДМИТРІВНА, д-р пед. наук., проф., Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), головний науковий співробітник лабораторії історії педагогіки – 1 (Бондар О. В.).

14. БЄЛЯКОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Фундація місцевої демократії та європейської інтеграції ім. Ю. Панейка, заступник керівника адміністрації – 1 (Хомінський С. Й.).

15. БІДА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА, д-р пед. наук., проф., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра теорії та історії педагогіки – 1 (Щука Г. П.).

16. БІДЗІЛЯ ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Ужгородський національний університет імені Ю. Федьковича, декан філологічного факультету – 2 (Гурьєва С. А.).

17. БІЛОБРОВЕЦЬ ОЛЬГА МАТВІЇВНА, канд. іст. наук, доц., заступник заввідділом підготовки регіональної інформації Українського інформаційного національного агентства – 1 (Годований Є. Ф.).

18. БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ВАСИЛЬ ЯКОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Харківський педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, викладач кафедри історії України – 1 (Яцина О. А.).

19. БОГУСЛАВСЬКИЙ ОЛЕГ ВІКТОРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., д-р філол. наук, проф., Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління», завідувач кафедри журналістики, видавничої справи та редагування – 13 (Колісник Ю. В., Мовчан Ю. П, Пархітько О. В., Чабаненко М. В., Сніцарчук Л. В., Привалова С., Тимошик–Сударикова А. М. Колісник Ю. В., Сидоренко О. О., Супрун Л. В., Бурдега Т. В., Горбик Р. О., Мельник Ю. І.).

20. БОДНАР ОЛЕГ ЯРОСЛАВОВИЧ, д-р мистецтвознавства, проф., чл.-кор. Національної академії мистецтв України, Львівська національна академія мистецтв, завідувач кафедри менеджменту мистецтв – 1 (Яремчук О. М.).

21. БОЙКО АЛЛА АНАТОЛІЇВНА, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри соціальних комунікацій – 6 (Скленар І. М., Колесніченко У. О., Миронюк Д. І., Вільчинський О. К., Козиряцька С. А., Самотий Р. С.).

22. БОНДАРЕНКО ІРИНА СТАНІСЛАВІВНА, канд. філол. наук, Запорізький національний університет, доцент кафедри журналістської творчості, реклами та зв'язків з громадськістю – 4 (Ульянова К. М., Дяченко М. Д., Корчагіна О. В., Дяченко І. М.).

23. БОНДАРЕНКО ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА, канд. філол. наук, доц., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра журналістики, реклами та PR-технологій, завідувач – 1 (Куранова С. І.).

24. БОРИСЕНКО ВОЛОДИМИР ЙОСИПОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, завідувач кафедри історії України – 1 (Дроздова О. В.).

25. БОРЯК ГЕННАДІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України, Інститут історії України НАН України, заступник директора з наукової роботи – 5 (Симоненко Т. В., Горова С. В., Лобузіна К. В., Солонська Н. Г., Соколов В. Ю.).

26. БРЕХУНЕНКО ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., вчений секретар Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України (м. Київ) – 1 (Гузенко С. М.).

27. БУЛАТОВА СВІТЛАНА ОЛЕГІВНА,. канд. іст. наук, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, старший науковий співробітник відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису – 2 (Рабчун О. С., Міщук С. М.).

28. БУР'ЯН МИХАЙЛО СТЕПАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин – 1.

29. БУРАВЧЕНКОВ АНАТОЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, д-р іст. наук, професор кафедри новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Березовський О. М.).

30. БУРЯК ЛАРИСА ІВАНІВНА, канд. іст. наук, доц. (Рудий Г. Я.).

31. БУТИРІНА МАРІЯ ВАЛЕРІЇВНА, д-р наук із соц. ком., доцент Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, завідувач кафедри реклами та зв'язків з громадськістю – 4 (Іванова О. А., Огар Е. І., Кобєлєв О. М., Супрун Л. В.).

32. ВАРВАРЦЕВ Микола Миколайович д-р іст. наук, проф., Інститут історії Україні НАН України – 1 (Гриценко О. М.).

33. ВАСИЛЕНКО МИКИТА КІМОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри періодичної преси – 1 (Кость С. П.).

34. ВАСИЛИК ЛЮБОВ ЄВГЕНІВНА, д-р наук із соц. ком., доц.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри журналістики – 1.

35. ВАСЯНОВИЧ ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ, д-р пед. наук., проф., Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України, відділ гуманітарної освіти, завідувач відділу – 1 (Стахів Л. Г.).

36. ВЕЛИКОЧІЙ ВОЛОДИМИР СТЕПАНОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, доцент кафедри історіографії і джерелознавства – 1 (Глаголюк В. П.).

37. ВЕРБА ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри історії Росії – 2 (Чернік С. Д., Старовойт С. В.).

38. ВЕРКАЛЕЦЬ МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри історії літератури та журналістики – 1 (Юксель Г.З.).

39. ВИНОГРАДОВА ОЛЕНА БОРИСІВНА, канд. іст. наук, доц., Державна бібліотека України для юнацтва, заступник директора – 4 (Саєнко Л. І., Литвинова Л. А., Лисенко Л. В., Малиновська Н. Л.).

40. ВИХРУЩ АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р пед. наук, проф., Тернопільський експериментальний інститут педагогічної освіти, проректор з наукової роботи – 1 (Мельник І. М).

41. ВИХРУЩ ВІРА ОЛЕКСАНДРІВНА, д-р пед. наук., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри педагогіки і методики початкового навчання – 1 (Сидоренко І. І.).

42. ВІВЧАРИК МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ, д-р політ. наук, проф., – 1 (Паславський І.І.).

43. ВІДНЯНСЬКИЙ СТЕПАН ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, завідувач відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин – 1 (Заремба О. С.).

44. ВІДЧЕНКО АЛЛА ГАВРИЛІВНА, канд. пед. наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С.Сковороди, професор кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки – 1 (Щука Г. П).

45. ВЛАДИМИРОВ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Східноукраїнський державний університет (Луганськ), завідувач кафедри журналістики і філології – 1 (Щербакова О. А.).

46. ВОЙЦЕХІВСЬКА ІРИНА НІНЕЛІВНА, д-р іст. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки – 6

(Міщук С. М., Бондар Н. П., Добрянська Т. А., Левінець Р. П., Лазурко Л. М., Заікіна Л. С.).

47. ВОЛОДЧЕНКО ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Таврійський національний університет імені В. Вернадського, факультет словянської філології і журналістики, асистент кафедри міжмовних комунікацій та журналістики – 1 (Платонова А. В.).

48. ВОЛОЩЕНКО АЗА КИРИЛІВНА, канд. іст. наук, доц. кафедри історії України Київського державного університету культури і мистецтв – 1 (Щербатюк В. М.).

49. ВОСКОБОЙНІКОВА-ГУЗЄВА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА, канд. іст. наук, с.н.с., директор Інституту бібліотекознавства, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – 2 (Бейліс Л. І., Ярошенко Т. О.).

50. ҐАБОР ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника НАН України; керівник відділу досліджень іншомовної періодики відділення «Науково-дослідний центр періодики» – 2 (Левчук М. А., Вільчинський О.К.).

51. ҐАБОР НАТАЛІЯ БОГДАНІВНА, канд. філол. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет журналістики, доцент кафедри зарубіжної преси та інформації – 3 (Денека О. І., Губарець В. В., Коу Сяохуа).

52. ГАВРИЛЕЦЬ ЮРІЙ ДМИТРОВИЧ, канд. наук із соц. комунікації, молодший науковий співробітник Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2 (Варех Н. В., Маркова Г. Е.).

53. ГАЛИЧ ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, д-р філол. наук, проф., Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри журналістики і видавничої справи – 2 (Василенко М. К., Дяченко М. Д.).

54. ГАНДЗЮК ВІТАЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. наук із соц. ком., доц., Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, завідувач кафедри журналістики Інституту філології та журналістики – 2 (Борець А. А., Бурдега Т. В.).

55. ГЕДЬО АННА ВОЛОДИМИРІВНА, д-р іст. наук, проф., Донецький національний університет, кафедра історіографії, джерелознавства, археології та методики викладання історії – 1 (Заікіна Л. С.).

56. ГЕЛЕЙ СТЕПАН ДМИТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Львівська комерційна академія, завідувач кафедри історії України та політології – 1 (Мацєжинський В. Л.).

57. ГЕРАЩЕНКО МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ, канд. пед. наук, Київський національний університет культури та мистецтв, професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства – 1 (Калмикова М. М.).

58. ГИРИЧ ІГОР БОРИСОВИЧ, канд. іст. наук, с.н.с., завідувач відділом джерел з історії України XIX – початку XX століття Інституту української археографії і джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України – 1 (Половинчак Ю. М.).

59. ГЛАДКА ГАЛИНА ЛЮБОМИРІВНА, канд. іст. наук, Івано-Франківський національний медичний університет, канд. іст. наук, ст. викладач кафедри українознавства – 1 (Гнип І. Я.).

60. ГЛАДУН ОЛЬГА ДМИТРІВНА, канд. мистецтвознавства, доцент, Черкаський обласний художній музей, директор – 2 (Поліха Л. Я., Яремчук О. М.).

61. ГНІЗДІЛОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА, канд. пед. наук, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, доцент кафедри початкової і дошкільної освіти – 1 (Курчій О. В.).

62. ГОЛІК ОКСАНА ВАСИЛІВНА, канд. наук із соц. комунікації, Київський національний торговельно–економічний університет, факультет економіки, менеджменту та права, доцент кафедри маркетингу та реклами – 2 (Морозова О. О., Бикова О. М.).

63. ГОЛОБУЦЬКИЙ ПЕТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ, канд. філос. наук, заввідділом бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – 1 (Соколов В. Ю.).

64. ГОЛОВКО ОЛЕКСАНДРА ВЛАДИСЛАВІВНА, канд. іст. наук, Харківський державний університет харчування і торгівлі, доц. кафедри суспільних а гуманітарних дисциплін – 1 (Мірошніченко С. В.).

65. ГОЛУБ АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Дніпропетровський національний університет, кафедра російської історії – 1 (Гула Р. В.).

66. ГОНЧАР ЮЛІЯ БОРИСІВНА, канд. іст. наук, Київський національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту історичної освіти – 1 (Сидун І. В.).

67. ГОНЮКОВА ЛІЛІЯ ВАСИЛІВНА, канд. іст. наук, доц. кафедри політології Української Академії державного управління при Президентові України – 1 (Кузіна Н. В.).

68. ГОПКО ГАННА МИКОЛАЇВНА, канд. наук із соц.комунікацій, Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри зарубіжної преси – 1 (Пасова Т. О.).

69. ГОРБАЧЕНКО ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА, д-р філос. наук,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, провідний науковий співробітник філософського факультету – 2 (Макарова М. В.).

70. ГОРБИК ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, заввідділом історико–краєзнавчих досліджень – 1 (Міщук С. М.).

71. ГОРДІЄНКО ЛЕОНІД МИТРОФАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Міжнародний інститут лінгвістики та права, завідувач кафедри міжнародних відносин – 1 (Зворський С. Л.).

72. ГОРЕВАЛОВ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., начальник кафедри військової журналістки, Військовий інститут імені Петра Сагайдачного при Національному університеті «Львівська політехніка» – 1.

73. ГОРЕНКО ЛАРИСА ІВАНІВНА, канд. мистецтвознавства, с.н.с., Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, докторант – 1 (Макарова М. В.).

74. ГОЯН ОЛЕКСАНДР ЯРЕМОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, завідувач кафедри телебачення та радіомовлення – 1 (Почапська О. І.).

75. ГРЕБЦОВА ІРЕНА СВІТОЗАРІВНА, д-р іст. наук, проф., Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, кафедра нової та новітньої історії – 1 (Баковецька О. О.).

76. ГРЕЧЕНКО ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Харківський національний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін, юридичної журналістики та мовної підготовки – 2 (Олешко Н. П., Мірошніченко С.В.).

77. ГРИНІВСЬКИЙ ТАРАС СТЕПАНОВИЧ, канд. наук із соц. комунікацій, доц., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент кафедри журналістки – 2 (Миронюк Д. І., Макуха М. В.).

78. ГРИЦЬКО ГАЛИНА ВАЛЕНТИНІВНА, канд. філол. наук, доц., Ужгородський національний університет, доцент кафедри журналістики – 1 (Варич М. В.).

79. ГУБАРЕЦЬ ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ, канд. філол. наук, доц., спеціаліст зі зв'язків з громадськістю компанії «КПМГ Аудит» – 2 (Моісеєва Т. О., Чекалюк В. В.).

80. ГУЖВА Олександр Павлович, д-р філос. наук, доцент, Українська державна академія залізничного транспорту (м. Харків), завідувач

кафедри історії – 1 (Іващенко Ольга Василівна).

81. ГУЙВАНЮК НІНА ВАСИЛІВНА, д-р філол. наук, проф., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри сучасної української мови – 1 (Шулик Р. Т.).

82. ГУЛЯК АНАТОЛІЙ БОРИСОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, кафедри новітньої української літератури – 1 (Кліщ Л. І.).

83. ГУСАР МАЛЬВІНА ВІКТОРІВНА, канд. філол. наук, старший викладач кафедри англійської мови Національного університету «Києво-Могилянська академія» – 1 (Кришталюк Г. А.).

84. ГУТИРЯ ІВАН ІВАНОВИЧ, канд. екон. наук, доц. Київського університету імені Тараса Шевченка – 1 (Васьківський Ю. П.).

85. ГУЦАЛ ПЕТРО ЗІНОВІЙОВИЧ, канд. іст. наук, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри журналістики – 1 (Муц О. І.).

86. ДАНИЛЕНКО ВІКТОР МИХАЙЛОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, завідувач відділу історії другої половини XX ст. – 3 (Ляхоцький В. П., Якимович Б. З., Коновець О. Ф.).

87. ДАНИЛЕНКО СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ, канд. філол. наук, доц., завідувач сектору прес–служби Адміністрації Президента України – 2 (Карась М. А., Мукомела Л. А.).

88. ДАНИЛЮК ДМИТРО ДМИТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Ужгородський державний університет, кафедра історії України – 1 (Капітан Л. І.).

89. ДАЦИШИН ХРИСТИНА ПЕТРІВНА, канд. філол. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, кафедри мови засобів масової інформації – 1 (Кость С. П.).

90. ДАШКЕВИЧ ЯРОСЛАВ РОМАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., директор Львівської філії Інституту української археографії та джерелознавства НАН України – 1 (Квіт С. М.).

91. ДЕМ'ЯНЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА, д-р пед. наук, проф., Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, завідувач кафедри історії освітньо-виховних систем і технологій – 1 (Пугач А. В.).

92. ДЕМЧЕНКО СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р наук із соц. комунікацій, проф., Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, завідувач кафедри масової та міжнародної комунікацій – 1 (Рудницька Г. В.).

93. ДЕМЧЕНКО ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Дніпропетровський національний університет, факультет систем і засобів масової комунікації, декан, завідувач кафедри журналістики – 8 (Богуславський О. В., Дзвінчук О. М., Блавацький С. Р., Євтушенко Л. В., Губарець В. В., Юричко А. В.).

94. ДЕНИСКО ЛЮДМИЛА МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, с.н.с. відділу стародруків та рідкісних видань – 1 (Мяскова Т. Є.).

95. ДЖИГА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, канд. політ. наук. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, головний консультант відділу стратегій розвитку політичної системи – 1 (Соловьев С. Г.).

96. ДЗЮБА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА, Інститут історії України НАН України, канд. іст. наук, доц., с. н. с. – 3 (Римарович І. О., Кривенко М. О., Бондар Н. П.).

97. ДМИТРІЄНКО МАРІЯ ФЕДОРІВНА, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України – 1 (Рудий Г. Я.).

98. ДМИТРУШКО ВІКТОРІЯ МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, асистент кафедри політології та соціології Національного університету біоресурсів та природокористування України – 1 (Опанащук П. В.).

99. ДОБКО ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, канд. іст. наук, с.н.с., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу довідково-бібліографічного обслуговування – 1 (Симоненко Т. В.).

100. ДОСИН ДМИТРО ГРИГОРОВИЧ, канд. тех наук. Фізико-механічний інститут ім. Г. В. Карпенка Національної академії наук України, с.н.с., вчений секретар інституту, завідувач лабораторії системного аналізу науково-технічної інформації – 1 (Мриглод О. І.)

101. ДРИГА ІРИНА МИКОЛАЇВНА, канд. філол. наук, старший науковий співробітник відділу Євразійського степу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України – 1 (Короглу Л. А.).

102. ДРОЗДОВСЬКА ОЛЕСЯ РОМАНІВНА, канд. філол. наук, науковий співробітник відділу дослідження української преси Науково–дослідного центру періодики Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника НАН України – 1 (Кобинець А. В.).

103. ДУБРОВІНА ЛЮБОВ АНДРІЇВНА, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, директор – 3 (Рукавіцина Є. В., Рудий Г. Я., Корнєєва Г. В.).

104. ДУДКО ВІКТОР ІВАНОВИЧ, канд. філол. наук, Інститут літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України, докторант відділу рукописних фондів і текстології – 1 (Школьна О. Д.).

105. ДЯЧОК ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Академія митної служби України, доцент кафедри державного права та митної політики – 1 (Філас В. М.).

106. ЕМІРОВА АДІЛЕ МЕМЕДІВНА, д-р філол. наук, проф., Таврійський національний університет ім. В. Вернадського, факультет слов'янської філології та журналістики, професор кафедри міжмовних комунікацій та журналістики – 1 (Яблоновська Н. В.).

107. ЄВТУХ МИКОЛА БОРИСОВИЧ, акад. АПН України д-р пед. наук, проф., академік-секретар Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України – 1 (Дубінець І. В.).

108. ЄВТУХ ВОЛОДИМИР БОРИСОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Інститут соціології, психології та управління, директор – 1 (Гриценко О. М.).

109. ЄВТУШЕНКО ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. наук із соц. комунікації, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, доцент кафедри іноземних мов – 1 (Мельник Ю. І.).

110. ЄРМАКОВ СЕРГІЙ СИДОРОВИЧ, д-р пед. наук., проф., Харківська державнаакадемія дизайну і мистецтв, проректор з наукової роботи – 1 (Дерепа М. С.).

111. ЄРМОЛЕНКО СВІТЛАНА ЯКІВНА, д-р філол. наук, проф., Інститут української мови НАН України, завідувач відділу стилістики та культури мови – 1 (Кривошеєва О. С.).

112. ЄРМОЛЕНКО СЕРГІЙ СЕМЕНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., провідний науковий співробітник відділу загального мовознавства Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України – 1 (Короглу Л. А.).

113. ЖЕНЧЕНКО МАРИНА ІВАНІВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри видавничої справи та редагування – 1 (Мураховський А. Л.).

114. ЖИТАРЮК МАР'ЯН ГЕОРГІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторант кафедри міжнародної журналістики – 1 (Бондаренко Т. О.).

115. ЖУРАВСЬКИЙ ВІТАЛІЙ СТАНІСЛАВОВИЧ, д-р юрид. наук,

Міністерство освіти і науки України. Державний секретар – 1 (Денісова О. С.).

116. ЗАВГОРОДНЯ ЛАРИСА ВІТАЛІЇВНА, канд. філол. наук, доц., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри засобів масової комунікації – 1 (Дацишин Х. П.).

117. ЗАГУМЕННА ВІРА ВІКТОРІВНА, канд. пед. наук, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, зав. кафедри інформаційного та виставкового бізнесу – 1 (Афанасенко О. М.).

118. ЗАЙЦЕВА ЗІНАЇДА ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., кафедра політичної історії Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» – 1 (Опанащук П. В.).

119. ЗАЙЧЕНКО ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ, д-р пед. наук., проф., Чернігівський державний педагогічний університет імені Тараса Григоровича Шевченка, завідувач кафедри педагогіки, психології і методики викладання математики – 1 (Бигар Г. П.).

120. ЗВОРСЬКИЙ СЕРГІЙ ЛЕОНІДОВИЧ, канд. іст. наук, с.н., Науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства – 1 (Біланич Г. П.).

121. ЗДОРОВЕГА ВОЛОДИМИР ЙОСИПОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, доц. кафедри української преси – 3 (Леськова М. П., Цісак В., Жугай В. Й.).

122. ЗЕЛЕНСЬКА ЛАРИСА МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, доц., Державна академія керівних кадрів і мистецтв, доцент кафедри документальних комунікацій – 2 (Вакульчук О. А., Клименко Е. С.).

123. ЗЕЛІНСЬКА НАДІЯ ВІТАЛІЇВНА, д-р філол. наук, проф., Українська академія друкарства (м. Львів), завідувач кафедри видавничої справи і редагування – 3 (Шевченко В. Е., Сушкова О. М., Бессараб А. О.).

124. ЗНІЩЕНКО МИКОЛА ПАВЛОВИЧ, канд. іст. наук, директор Київської обласної бібліотеки для дітей та об'єднаного науково-методичного центру – 1 (Кучина Н. І.).

125. ЗОЛОТУХІНА СВІТЛАНА ТРОХИМІВНА, д-р пед. наук., проф., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи – 1 (Лобода С. М.).

126. ЗУБАРЄВА МАРІЯ АНАТОЛІЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, асистент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю – 1 (Кіца М. О.).

127. ЗУБКОВА НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, с.н.с., Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І.Вернадського, завідувач відділу джерелознавства – 4 (Зворський С. Л., Зеленська Л. М., Міщук Г. А., Ковальчук В. М.).

128. ІВАНОВ ВАЛЕРІЙ ФЕЛІКСОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри організації масовоінформаційної діяльності – 7 (Богуславський О. В., Бєлінська І. В., Олтаржевський Д. О., Тимчишин О. І., Моісеєва Т. О., Колісник О. М., Кулинич М. М.).

129. ІВАНЧЕНКО РОМАН ГРИГОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри видавничої справи та редагування Національного технічного університету України («КПІ») – 2 (Шеремет Л. М., Капраль І. І.).

130. ІЗЮМОВ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, канд. іст. наук, доцент кафедри історії України Донецького національного університету – 1 (Титаренко Д. М.).

131. ІЛЬГАНАЄВА ВАЛЕНТИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, д-р іст. наук, проф., Харківська державна академія культури, завідувач кафедри соціальних комунікацій – 1 (Сищенко С. В.).

132. ІЛЬНИЦЬКИЙ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., професор кафедри української літератури Львівського університету імені Івана Франка – 1 (Квіт С. М.).

133. ІНКІН ВАСИЛЬ ФАДЕЙОВИЧ д-р іст. наук, проф. – 1 (Боянівська М. Б.).

134. ІСАЄВИЧ ЯРОСЛАВ ДМИТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., академік НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, директор – 3 (Дубровіна Л. А., Сергєєва І. А., Ковальчук Г. І.).

135. КРУПСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Львівський національний університет ім. І. Франка,. – 1 (Позняков О. П.).

136. КАЗЬМИРЧУК ГРИГОРІЙ ДМИТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет ім. Т.Шевченка, завідувач кафедри історії для гуманітарних факультетів – 3 (Грєбцова І. С., Щербатюк В. М., Бездрабко В. В.).

137. КАЛАКУРА ЯРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки – 2 (Швецова Г. М., Крупський І. В.).

138. КАЛІНІЧЕВА ГАЛИНА ІВАНІВНа, канд. іст. наук, декан факультету соціального менеджменту Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України – 1 (Яременко В. М.).

139. КИРИЛОВА ОКСАНА ВІКТОРІВНА, канд. філол. наук, доц., Дніпропетровський національний університет, кафедра масової та міжнародної комунікації – 1 (Самотий Р. С.).

140. КАПЕЛЮШНИЙ ВАЛЕРІЙ ПЕТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Губа П. І.).

141. КАСЬЯНОВ ГЕОРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, завідувач відділу новітньої історії та політики України – 1 (Коляструк О. А.).

142. КАЧАРАБА СТЕПАН ПЕТРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри історичного краєзнавства – 1.

143. КАЧКАН ВОЛОДИМИР АТАНАЗІЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Івано-Франківська державна медична академія, завідувач кафедри українознавства – 3 (Сидоренко Н. М., Павлюк І. З., Паримський І. С.).

144. КВІТ СЕРГІЙ МИРОНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Національний університет «Києво-Могилянська академія», декан факультету соціальних наук і соціальних технологій – 3 (Капраль І. І., Гдакович М. С., Заверющенко Н. С.).

145. КИРИЛЕНКО ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, професор кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями – 1 (Горова С. В.).

146. КИЯК СВЯТОСЛАВ РОМАНОВИЧ, д-р філос. наук, доцент. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри релігієзнавства і теології – 1 (Скленар І. М.).

147. КІВШАР ТАЇСІЯ ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень – 8 (Солонська Н. Г., Колосовська О. М., Булатова С. О., Пинда Л. А., Біленький Є. А., Римарович І. О., Ольховик Н. М., Кривенко М. О.).

148. КОВАЛЕНКО ЄВГЕНІЯ ІВАНІВНА, канд. пед. наук, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки і соціальної роботи – 1 (Пугач А. В).

149. КОВАЛЬСЬКИЙ МИКОЛА ПАВЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний університет «Острозька академія» – 1 (Дубровіна Л. А.).

150. КОВАЛЬЧУК ГАЛИНА ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., Націо-

нальна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу стародруків та рідкісних видань – 11 (Торбаков І. Б., Колосовська О. М., Вакульчук О. А., Якимович Б. З., Петров С. С. Гальченко О. М., Рукавіцина Є. В., Литвин Т. О., Міщук С.М., Калмикова М. М., Маркова В. А.).

151. КОВБА ЖАННА МИКОЛАЇВНА, канд. іст. наук, доц., Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут», кафедра організації видавничої справи, поліграфії і розповсюдження книги – 3 (Сергєєва І. А., Клименко І. В., Боянівська М. Б.).

152. КОВПАК ВАДИМ ОЛЕГОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, науковий співробітник відділу рукописів – 1 (Корольова О. В.).

153. КОЗАК РУСЛАН ОРЕСТОВИЧ, канд. техн. наук, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, доцент кафедри комп'ютерних наук – 1 (Гілета І. В.).

154. КОКІН СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ, канд. іст. наук, Державний архів СБУ, заступник начальника – 1.

155. КОЛІСНИК ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ, д-р наук із соц. комунікацій, доц., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, професор кафедри журналістики, реклами і PR-технологій – 1 (Монич Л. М.).

156. КОЛІСНИК ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА, канд. наук із соц. комунікації, доц., Київський міжнародний університет, кафедра теорії та історії журналістики – 1 (Сипченко Інна Володимирівна).

157. КОЛОЇЗ ЖАННА ВАСИЛІВНА, д-р філол. наук, проф., Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», завідувач кафедри української мови – 1 (Білявська Т. М.).

158. КОЛОСОВСЬКА ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, доц., Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України, завідувач відділу рідкісних видань – 2 (Шалашна Н. М., Корнєєва Г. В.).

159. КОЛЬБУХ МАРІЯ МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, н. с. відділу рукописів – 1 (Добрянська Т. А.).

160. КОНДРАТЮК КОСТЯНТИН КОСТЯНТИНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри новітньої історії України – 2 (Курилишин К. М., Крупський І.В.).

161. КОНОВЕЦЬ ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри соціальних комунікацій – 6 (Романюк

М. М., Ключковська Г. М., Почапська О. І. Стадницька Ю. В., Анікіна О.П., Остафійчук В. О.).

162. КОНОНЕНКО ПЕТРО ПЕТРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., директор Національного науково-дослідного інституту українознавства МОН України – 1 (Коновець О. Ф.).

163. КОПАНЄВА ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, канд. іст. наук, Центральна бібліотека імені Т. Г. Шевченка для дітей м. Киева, директор – 1 (Дригайло С. В.).

164. КОРНЄЄВ ВІТАЛІЙ МИХАЙЛОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри соціальних комунікацій – 2 (Сенкевич Г. А., Бессараб А. О.).

165. КОРНІЙ ЛІДІЯ ПИЛИПІВНА, д-р мистецтвознавства, Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, професор кафедри теорії та історії культури – 1 (Клименко Е. С.).

166. КОРОЛЬКО ВАЛЕНТИН ГРИГОРОВИЧ, д-р філос. наук, провідний науковий співробітник Інституту соціології НАН України – 1 (Бойко О. В.).

167. КОСТИРКО ТАМАРА МИКОЛАЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, доц., Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв), директор наукової бібліотеки – 1 (Каїді В. В.).

168. КОСТЬ СТЕПАН АНДРІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет журналістики, завідувач кафедри української преси – 2 (Гандзюк В. О., Ільченко О. І.).

169. КОСЮК ОКСАНА МИХАЙЛІВНА, канд. філол. наук, доц., Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Інститут філології та журналістики, доцент кафедри соціальних комунікацій – 1 (Горбик Р. О.)

170. КОТЛЯР МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ, чл.-кор НАН України, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, головний науковий співробітник відділу історії України середніх віків – 1 (Міщук Г. А.).

171. КОТОВА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА, д-р філос. наук, проф.– 1 (Торбаков І. Б.).

172. КОЦУР АНАТОЛІЙ ПЕТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри української історії та етнополітики – 1 (Курбацька Т. В.).

173. КОЧУБЕЙ ЛАРИСА ОЛЕКСАНДРІВНА, д-р іст. наук, проф., Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології – 1 (Кулик В. М.).

174. КРАВЧЕНКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., кафедра історії України та філософії права Донецького інституту внутрішніх справ МВС України – 1 (Костилєва С. О.).

175. КРАВЧЕНКО СВІТЛАНА ІВАНІВНА, д-р наук із соц. комунікацій, проф. Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк), завідувач кафедри видавничої справи та редагування і журналістики – 1 (Пасова Т. О.).

176. КРАЙНІЙ КОСТЯНТИН КОСТЯНТИНОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, завідувач відділу наукових видань кафедри історії та етнології України – 2 (Шпак В. І., Колесник О. В.).

177. КРАЛЮК ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ, д-р філос. наук, проф., Національний університет «Острозька академія», проректор з навчально–виховної та наукової роботи – 1 (Павлюк І. З.).

178. КРИВОШЕЯ ГРИГОРІЙ ПЕТРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Міжнародний інститут лінгвістики і права, декан факультету журналістики – 3 (Сегеда С. П., Гвоздєв В. М., Ірадж Растегар).

179. КРИЖАНІВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ПРОКОПОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри країнознавства – 1 (Мовчан Ю. П.).

180. КРИЖАНІВСЬКИЙ СТЕПАН АНДРІЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., член Спілки письменників України – 1 (Лощинська Н. В.).

181. КРУПСЬКИЙ ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри радіомовлення і телебачення – 21 (Кобинець А. В., Радчик Р. В., Хобта О. І., Гурьєва С. А., Ковпак В. О., Поплавська В. В., Волобуєва А. М., Кушнір О. В., Левчук М. А., Георгієвська В. В., Кравченко С. І., Сніцарчук Л. В., Борець А. А., Хотюн Л. В., Сипченко І. В., Макуха М. В., Хімяк О. М., Мацєжинський В. Л., Романюк М. М., Глаголюк В. П., Позняков О. П.).

182. КРЮКОВ ОЛЕКСІЙ ІГОРОВИЧ, д-р наук з держ. управління, доц., Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, професор кафедри політології та філософії – 1 (Кузнякова Т. В.).

183. КУДРЯШОВ ГЛІБ ОЛЕКСІЙОВИЧ, канд. наук із соц. комунікацій, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, доцент кафедри журналістики – 1 (Лоза Г. І.).

184. КУЗНЕЦОВА ОЛЕНА ДМИТРІВНА, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри української преси – 1 (Дацишин Х. П.).

185. КУЗНЄЦОВА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, д-р наук із соц. комунікацій, проф., Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра журналістики, завідувач кафедри журналістики – 1 (Мудра І. М.).

186. КУЗЬМЕНКО ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р пед. наук, Вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, завідувач кафедри педагогіки і психології – 2 (Кривко Я. П., Крутько О. М.).

187. КУЗЬМЕНКО ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук., проф., Київський славістичний університет, ректор, завідувач кафедри теорії літератури та компаративістики – 1 (Полумисна О. О.).

188. КУЛЕША НАДІЯ МИХАЙЛІВНА, канд. філол. наук, доц., Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, завідувач наукового відділу національної бібліографії української преси Науково-дослідного інституту пресознавства – 1 (Євтушенко Л. В.).

189. КУЛЕШОВ СЕРГІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України, завідувач відділу документознавства – 6 (Клименко О. З., Швецова Г. М., Клименко І. В., Миронець Н. Р., Зеленська Л. М., Біличенко О. Л.).

190. КУЛИК СВІТЛАНА АНАТОЛІЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, доц., Галицький коледж імені Вячеслава Чорновола, викладач вищої категорії, циклова комісія іноземних мов – 1 (Мудра І. М.).

191. КУЛИКОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Харківська державна академія культури, старший викладач кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності – 2 (Литвиненко О. О., Сошинська В. Є.).

192. КУЛІШЕНКО ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА, канд. філол. наук, доц., Українська академія банківської справи Національного банку України в м. Суми, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін – 1 (Перехейда В. В.).

193. КУНАНЕЦЬ НАТАЛІЯ ЕДУАРДІВНА, канд. іст. наук, доц., На-

ціональний університет «Львівська політехніка», заступник директора бібліотеки – 1 (Плитус О. С.).

194. КУРИЛЕНКО ІРИНА АНАТОЛІЇВНА, канд. філол. наук, Харківська державна академія культури, старший викладач кафедри мистецтвознавства, літературознавства та мовознавства – 1 (Полумисна О. О.).

195. КУЧЕР ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, головний науковий співробітник відділу етноісторичних досліджень – 1 (Анікіна О. П.).

196. КУЧЕРЕПА МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ, канд. іст. наук, професор кафедри новітньої історії України Волинського державного університету ім. Лесі Українки – 1 (Стасюк О. Й.).

197. КУЧЕРОВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА, канд. філол. наук, доц., Національний університет «Києво-Могилянська академія», старший викладач загальноуніверситетської кафедри англійської мови – 2 (Блавацький С. Р., Колісник О. М.).

198. КУЧИНСЬКИЙ МИКОЛА ВІКТОРОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, доцент кафедри мови і методики її викладання в початковій школі – 1 (Семенко С. В.).

199. ЛАБА СВІТЛАНА БОГДАНІВНА, канд. пед. наук, Львівський державний університет імені І.Я. Франка, доцент кафедри педагогіки – 1 (Мельник І. М.).

200. ЛАГУТЕНКО ОЛЬГА АНДРІЇВНА, д-р мистецтвознавства, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, професор кафедри теорії та історії мистецтва – 1 (Поліха Л. Я.).

201. ЛЕШКО УЛЯНА ОРЕСТІВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут філології й журналістики, старший викладач кафедри журналістики – 1 (Сидоренко О. О.).

202. ЛЕЩЕНКО МАРІЯ ПЕТРІВНА, д-р пед. наук., проф., головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної майстерності, Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України – 1 (Онкович А. Д.).

203. ЛИЗАНЧУК ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р філол. наук., проф., завідувач кафедри радіомовлення і телебачення факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка – 9 (Богуславський О. В., Сухомлин О. Ю., Ґабор В. В., Хоню В. В., Дроздовська О. Р., Копистинська І. М., Рясна О. О., Побідаш І. Л., Кулішенко Л. А.).

204. ЛИСЕНКО ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу історії періоду Другої світової війни Інституту історії України Національної академії наук України – 2 (Стасюк О. Й., Муц О. І.).

205. ЛИТВИНЕНКО ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА, канд екон. наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Київського національного університету ім. Тараса Шевченка – 1 (Дименко Р. А.).

206. ЛІПИЧ ВІКТОРІЯ МИКОЛАЇВНА, канд. філол. наук, доц., Бердянський державний педагогічний університет, доцент кафедри української мови – 1 (Білявська Т. М.).

207. ЛОБУЗІНА КАТЕРИНА ВІЛЕНТІЇВНА, д-р наук із соц. комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу програмно-технологічного забезпечення комп'ютерних мереж – 1 (Каїді В. В.).

208. ЛОСІЄВСЬКИЙ ІГОР ЯКОВИЧ, д-р філол. наук., проф., Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, завідувач відділу рідкісних видань та рукописів; Харківська державна академія культури – 1 (Афанасенко О. М.).

209. ЛОСЬ ЙОСИП ДМИТРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Львівський національний університет ім. І. Франка, завідувач кафедри зарубіжної преси факультету журналістики – 1 (Алі Мабхут Саад Мулкат).

210. ЛЯХОЦЬКИЙ ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний медичний університет імені О. О. Богомольця; Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України, проректор з наукової роботи, директор Науково-дослідного інституту післядипломної педагогічної освіти – 2 (Маркова В. А., Кобєлєв О. М., Шалашна Н. М.).

211. МАКАРЕНКО ОЛЬГА ПЕТРІВНА, канд. пед. наук, завідувач кафедри загальної педагогіки і психології Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України – 1 (Онкович А. Д.).

212. МАКАРОВА МАРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, канд. культурології, Київський університет імені Бориса Грінченка, доцент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю – 2 (Горбань Ю. І., Ковальчук С. П.).

213. МАКЕЄВ СЕРГІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ, д-р соціол. наук, проф. Інститут соціології НАН України, завідувач відділу соціальних структур – 1 (Кулик В. М.).

214. МАНАКО АЛЛА ФЕДОРІВНА, д-р техн. наук, проф., Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем

НАН України та МОН України, завідувач відділу діалогових та навчальних систем – 1 (Лобузіна К. В.).

215. МАНДРИК ЯРОСЛАВ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., ДВНЗ «Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу» МОН України, завідувач кафедри історії і політології – 1 (Лещишин Р. С.).

216. МАРГОЛІНА ІРИНА ЄВГЕНІВНА, канд. іст. наук, провідний науковий співробітник Музею «Кирилівська церква» (м. Київ) – 1 (Гузенко С. М.).

217. МАРКОВА ВІКТОРІЯ АНАТОЛІЇВНА, д-р наук із соц. комунікацій, Харківська державка академія культури, завідувач кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності – 1 (Мураховський А. Л.).

218. МАРУЩЕНКО ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, завідувач кафедри історіографії та джерелознавства – 1 (Курилишин К. М.).

219. МАСНЕНКО ВІТАЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, завідувач кафедри історії та етнології України – 1 (Колесник О. В.).

220. МАТУСЕВИЧ ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, канд. іст. наук, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, науковий співробітник відділу комплектування вітчизняною літературою – 1 (Старовойт С. В.).

221. МАТЯШ ІРИНА БОРИСІВНА, д-р іст. наук, проф., Науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Держкомархіву України, директор – 6 (Ковальчук Г. І., Якимович Б. З., Ярошенко Т. О., Бездрабко В. В., Муха Л. В., Марченко Н. П.).

222. МЕЛЕЩЕНКО ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри міжнародної журналістики – 9 (Ірадж Растегар, Жугай В. Й., Ільченко О. І., Коу Сяохуа, Чекалюк В. В., Василенко М. Г., Женченко М. І., Соловйов С. Г., Кулик В. М.).

223. МИРОНЕЦЬ НАДІЯ ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, зав. відділом джерел новітньої історії – 2 (Ківшар Т. І., Швецова Г. М.).

224. МИХАЙЛИН ІГОР ЛЕОНІДОВИЧ, д-р філол. наук, проф.,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, кафедра журналістики – 1 (Одінцова М. І.).

225. МИЦИК ЮРІЙ АНДРІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет «Києво-Могилянська академія», кафедра історії України – 1 (Іваннікова М. К.).

226. МІНГАЗУТДІНОВ ІГОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. іст. наук, доц. – 1 (Гриценко О. М.).

227. МІРОШНИЧЕНКО ЛАРИСА ПЕТРІВНА, канд. філол. наук, провідний науковий співробітник відділу рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України – 1 (Антипчук Н. В.).

228. МІТЧУК ОЛЬГА АНДРІЇВНА, канд. філол. наук, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Демянчука, декан факультету масової комунікації та інформаційних технологій, завідувач кафедри редагування і видавничої справи – 1 (Кулик В. М.).

229. МІХЄЄВА ОКСАНА КОСТЯНТИНІВНА, д-р іст. наук, проф., кафедра соціології управління Донецького державного університету управління – 1 (Попова О. Ю.)

230. МІЩУК СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Житомирський державний університет імені Івана Франка, кафедра всесвітньої історії, професор – 2 (Рабчун О. С., Литвинова Л. А.).

231. МОВЧАН РАЇСА ВАЛЕНТИНІВНА, канд. філол. наук, Інститут літератури ім.Т. Г. Шевченка НАН України, старший науковий співробітник – 1 (Гречанюк А. Ю.).

232. МОРОЗОВА ОЛЕНА ІВАНІВНА, д-р філол. наук, проф., кафедра англійської філології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – 1 (Кришталюк Г. А.).

233. МОРФЛЮК ВАЛЕРІЙ ФЕДОРОВИЧ, канд. тех. наук, доц., Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Видавничо-поліграфічний інститут, доцент кафедри репрографії – 1 (Олянишен Т. В.).

234. МУКОМЕЛА ЛЮДМИЛА АРКАДІЇВНА, канд. філол. наук, головний редактор видавництва «Дане» – 1 (Мальцева В. В.).

235. МУКОМЕЛА ОЛЕКСАНДР ГНАТОВИЧ, канд. філол. наук, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцент кафедри міжнародної журналістики – 3 (Сілевич Л. І., Леськова М. П., Герман І. С.).

236. МУНТІЯН ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук, заступник міністра економіки України – 1 (Дименко Р. А.)

237. НАГАЧЕВСЬКА ЗІНОВІЯ ІВАНІВНА, канд. пед. наук, Прикар-

патський національний університет імені Василя Стефаника, доцент кафедри історії педагогіки – 1 (Бигар Г. П.).

238. НАДТОЧІЙ ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА, канд. філол. наук, доц., Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра журналістики, реклами та PR-технологій Інституту української філології та соціальних комунікацій – 1 (Василенко М. Г.).

239. НАУЛКО ВСЕВОЛОД ІВАНОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу пам'яток духовної культури Інституту Української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (м. Київ) – 1 (Богданович І. О.).

240. НАУМОВ СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. іст. наук, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, викладач кафедри історії України – 1 (Яцина О. А.).

241. НЕКРАСОВА НАДІЯ ЙОСИПІВНА, канд. мистецтвознавства, Національна музична академія України імені П. І. Чайковського (м. Київ), доцент, кафедра історії української музики – 1 (Івченко Л. В.).

242. НЕПОМНЯЩИЙ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, кафедра історії України та допоміжних історичних дисциплін – 2 (Міщук С. М., Ковальчук В. М.).

243. НЕЧИТАЛЮК МИХАЙЛО ФЕДОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри української преси – 1 (Сілевич Л. І.).

244. НИЗОВИЙ МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ, канд. пед. наук, Харківська державна академія культури, професор, завідувач кафедрою бібліографознавства – 1 (Біличенко О. Л.).

245. НІМЧУК ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук, проф., Інститут української мови НАН України, – 1 (Дубровіна Л. А.).

246. НОВАЛЬСЬКА ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри книгознавства і бібліотекознавства – 1 (Литвиненко О.О.).

247. НОСОВА БОГДАНА МИКОЛАЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, асистент кафедри соціальних комунікацій – 1 (Рудницька Г. В.).

248. ОБУШНИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ, д-р політ. наук, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, професор кафедри політології – 1 (Мамонтова Е. В.).

249. ОГАР ЕМІЛІЯ ІГОРІВНА, канд. філол. наук, доц., Українська академія друкарства (м. Львів), доцент кафедри видавничої справи і редагування – 2 (Давидченко Т. С., Вернигора Н. М.).

250. ОДИНОКА ЛІНІНА ПАВЛІВНА, канд. пед. наук, Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Головного архівного управління України, завідувач відділу науково-довідкового апарату та обліку документів – 4 (Пинда Л. А., Дроздова О. В., Кароєва Т. Р., Кириченко Р. С.).

251. ОЖЕВАН МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ, д-р філос. наук, проф., Інститут стратегічних досліджень при Президентові України, головний науковий співробітник – 1 (Василенко К. М.).

252. ОМЕЛЬЧУК ВОЛОДИМИР ЮХИМОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу національної бібліографії – 8 (Коваль Т. В., Ляхоцький В. П., Сорока М. Б., Лисенко Л. В., Кириченко Р. С., Кольбух М. М., Качур І. Б., Саєнко Л. І.).

253. ОНКОВИЧ ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА, д-р пед. наук., проф., Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук завідувач відділу теорії та методології гуманітарної освіти – 1 (Фіголь Н. М.).

254. ОРЛЕНКО ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри правознавства – 2 (Біланич Г. П., Кучина Н. І.).

255. ОСТАФІЙЧУК ВАСИЛЬ ОРЕСТОВИЧ. канд. іст. наук, доц., ДВНЗ «Чернівецький транспортний коледж», заступник директора з навчальної роботи – 1 (Гурінчук С. В).

256. ОСТАШКО ТЕТЯНА СЕРГІЇВНА, канд. іст. наук, Інститут історії України НАН України, пров. наук. співробітник відділу історії української революції 1917–1920 рр. – 1 (Колісник Д. В.).

257. ОСЬМАК НІНА ДМИТРІВНА, канд. філол. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут української філології, доцент кафедри української літератури – 1 (Кліщ Л. І.).

258. ОФІЦИНСЬКИЙ РОМАН АНДРІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України, професор кафедри історії України – 1 (Лещишин Р. С.).

259. ПАВКО АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Академія муніципального управління, Міністерство освіти і науки України, професор кафедри політології – 1 (Заводовський А. А.).

260. ПАВЛЮК ІГОР ЗИНОВІЙОВИЧ, д-р наук із соц. комунікацій, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України – 1 (Попіль Д.Ю.).

261. ПАЗЯК НАДІЯ МИХАЙЛІВНА, канд. філол. наук, молодший науковий співробітник відділу мистецтвознавства та народної творчості зарубіжних країн Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім.М.Рильського НАН України – 1 (Смірнова Н. П.).

262. ПАЛІЄНКО МАРИНА ГЕННАДІЇВНА, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки – 1 (Олексів І. В.).

263. ПАНЧЕНКО ПЕТРО ПАНТЕЛЕЙМОНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський міський державний університет ім. Б. Грінченка, професор кафедри історії України та правознавства – 1 (Баковецька О. О.).

264. ПАНЧУК МАЙ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу національних меншин Інституту політичних та етнопаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України – 1 (Попова О. Ю.).

265. ПАПАКІН ГЕОРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, канд. іст. наук, д-р. іст. наук, Головне архівне управління при Кабінеті Міністрів України, зав. відділом інформації використання Національного архівного фонду та зовнішніх зв'язків – 3 (Сакада Л. Д., Коваль Т. В., Присяжна Л. В.).

266. ПАРИМСЬКИЙ ІГОР СВЯТОСЛАВОВИЧ, канд. філол. наук Українська Академія зовнішньо-торговельних зв'язків, декан факультету підготовки магістрів – 1 (Бадрак В. В.).

267. ПАРІНОВ МИХАЙЛО ПАВЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історії і політології Донбаської державної академії будівництва і архітектури – 1 (Будков Д. В.).

268. ПАСІЧНИК ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р. техн. наук, проф., Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри інформаційних систем та мереж – 1 (Мриглод О. І.).

269. ПАСЛАВСЬКИЙ ІГОР ІВАНОВИЧ, канд. політ. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, факультет журналістики, доцент кафедри української преси – 1 (Юричко А. В.).

270. ПАТРИЛЯК ІВАН КАЗИМИРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри новітньої історії України – 1 (Головата Л. В.).

271. ПАЩЕНКО ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ, д-р іст. наук, акад. АПН України проф., Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, кафедра історії України – 1 (Ігнатуша А. Є.).

272. ПЕДИЧ ВАСИЛЬ ПИЛИПОВИЧ, канд. іст. наук, Івано–Франківський національний технічний університет нафти і газу, доцент кафедри історії та політології – 1 (Лазурко Л. М.).

273. ПЕДІСКО ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ, канд. пед. наук, доц., заступник начальника навчального відділу Луганського інституту внутрішніх справ МВС України – 1 (Дубінець І. В.).

274. ПЕНЧУК ІННА ЛЕОНІДІВНА, канд. філол. наук, доц. Інститут журналістики і масової комунікації Класичного Приватного університету, доцент кафедри теорії і практики журналістики – 1 (Садовник О. О.).

275. ПЕТРОВ СЕРГІЙ СТЕПАНОВИЧ, канд. філол. наук, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, старший науковий співробітник – 1 (Гринівський Т. С.).

276. ПЕТРОВА ЛЮДМИЛА ГРИГОРІВНА, д-р пед. наук., Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства – 1.

277. ПЕЩАК МАРІЯ МИХАЙЛІВНА, д-р філол. наук, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, завідувач відділу лінгвістики – 3 (Чернухін Є. К., Іванова О. А., Гальченко О. М.).

278. ПИЛИПІВ ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Івано-Франківський інститут менеджменту Тернопільського Національного економічного університету, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін – 1 (Гнип І. Я.).

279. ПИРІГ РУСЛАН ЯКОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, головний науковий співробітник відділу історії Української революції (1917 – 1921 рр.) – 1 (Савчук І. І.).

280. ПІНЧУК ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу української історіографії Інституту історії України НАН України – 5 (Муха Л. В., Сакада Л. Д., Романюк М. М., Ковальська–Павелко І. М., Магітова А. Б.).

281. ПІРКО ВАСИЛЬ ОЛЕКСІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Донецький національний університет, завідувач кафедра історіографії, джерелознавства, археології та методики викладання історії – 1 (Філас В. М.).

282. ПЛАХОТНІК ОЛЬГА ВАСИЛІВНА, канд. пед. наук, доцент каф. Педагогіки Національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Нілова І. Д.)

283. ПЛЕХОВА ІРИНА ДМИТРІВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Київський національний університет культури та мистецтв, доц. кафедри журналістики та видавничої справи – 1 (Тимошик–Сударикова А. М.).

284. ПЛИСЮК ВАСИЛЬ ПИЛИПОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Львівський державний аграрний університет, завідувач кафедри українознавства – 1 (Романишин Ю. О.).

285. ПЛЮЩ МИКОЛА РОМАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Київський університет імені Бориса Грінченка, кафедра методики викладання історії і права – 1 (Гурінчук С. В.).

286. ПОГРЕБЕННИК ВОЛОДИМИР ФЕДОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова – 1 (Смірнова Н. П.).

287. ПОЗДНИШЕВ ЄВГЕН ВЯЧЕСЛАВОВИЧ, канд. філос. наук, Міжнародний технічний університет, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін – 1 (Дерепа М. С.).

288. ПОЛЕВЩИКОВА ОЛЕНА ВІКТОРІВНА, канд. іст. наук, Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, провід. наук. співробітник відділу рідкісних книг і рукописів – 1 (Качур І. Б.).

289. ПОЛКОВЕНКО ВІКТОР ВАСИЛЬОВИЧ, канд. філол. наук, доц., завідувач кафедри журналістики Міжнародного інституту лінгвістики і права; науковий редактор Головної редакції зводу пам'яток історії та культури України при Українській енциклопедії ім. М. Бажана; «Український церковно-історичний журнал», заступник головного редактора – 5 (Дзвінчук О. М., Бершов О. В., Рясна О. О., Радчик Р. В., Побідаш І. Л.).

290. ПОНОМАРЕНКО ЛЮДМИЛА ГРИГОРІВНА, д-р наук із соц. ком., доц., Класичний приватний університет, Інститут журналістики і масової комунікації (м. Запоріжжя), професор кафедри видавничої справи, редагування та української філології – 2 (Бикова О.М., Огар Е.І.).

291. ПОНОМАРІВ ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ, д-р філол. наук, проф., кафедра мови і стилістики Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка – 1 (Тимошик М. С.).

292. ПОПЛАВСЬКА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА, д-р філол. наук, проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри журналістики – 2 (Іванова О. А., Кравченко С. І.).

293. ПОРФІМОВИЧ ОЛЬГА ЛЕОНІДІВНА, д-р політ. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри соціальних комунікацій – 1 (Платонова А. В.).

294. ПОТИЛЬЧАК ОЛЕКСАНДР ВАЛЕНТИНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, завідувач кафедри джерелознавства і спеціальних історичних дисциплін – 1 (Головата Л. В.).

295. ПОТЯТИНИК БОРИС ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р філол. наук,

проф., факультет журналістики Львівського національного університету імені І.Франка, професор кафедри телебачення і радіомовлення – 1 (Бойко А. А.).

296. ПОЧАПСЬКА-КРАСУЦЬКА ОКСАНА ІВАНІВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, старший викладач кафедри теорії та історії журналістики – 1 (Привалова С. Ф.).

297. ПОЧЕПЦОВ ГЕОРГІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри міжнародних комунікацій та зв'язків з громадськістю Інституту міжнародних відносин Київського університету ім. Тараса Шевченка – 5 (Черняков Б.І., Карась М. А., Бадрак В. В., Власенко В. І., Цісак В.).

298. ПРИЛЕПІШЕВА ЮЛІЯ АНАТОЛІЇВНА, канд. іст. наук, Державний комітет архівів України, начальник Управління інформації та міжнародного співробітництва – 1 (Ковтун Марина Вікторівна).

299. ПРОКОПЧУК ВІКТОР СТЕПАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Камянець-Подільський національний університет імені І.Огієнка, директор бібліотеки – 1 (Плитус О. С.).

300. ПРОМСЬКА ОЛЕКСАНДРА ЛЕОНІДІВНА, канд. іст. наук, Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека – 1 (Олексів І. В.).

301. ПРУДНИК МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ, канд. політ. наук, Національна телекомпанія України, відділ міжнародної інформації та Євробачення ТО «Інформаційно-аналітичних програм», завідувач відділом – 1 (Василенко К. М.).

302. ПРУДЧЕНКО ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА, канд. культурології, Відділ звернень громадян Апарату Верховної Ради України, консультант сектору контролю – 1 (Кулаковська В. В.).

303. РАДІВІЛОВ ДАНИЛО АНАТОЛІЙОВИЧ, канд. іст. наук, доц., вчений секретар Інституту сходознавства ім. А.Кримського НАН України (м. Київ) – 1 (Богданович І. О.).

304. РАФАЛЬСЬКИЙ ОЛЕГ ОЛЕКСІЙОВИЧ, д-р іст. наук, заступник керівника Апарату Прем'єр-міністра України – 1 (Губа П. І.).

305. РЕЄНТ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., завідувач відділу історії України XIX – поч. XX ст., заступник директора Інституту історії України НАН України – 2 (Костилєва С. О., Губа П. І.).

306. РИМАРОВИЧ ІРИНА ОЛЕГІВНА Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського канд. іст. наук, с.н.с. відділу стародруків та рідкісних видань – 1 (Іваннікова М. К.).

307. РІЗУН ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., директор, завідувач кафедри журналістської майстерності та редакційно-видавничої справи Інституту журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка – 2 (Бершов О. В., Сегеда С. П.).

308. РОГОВА ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. пед. наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, доцент кафедри математики – 1 (Сидоренко І. І.).

309. РОЖИЛО МАРІЯ АНДРІЇВНА, канд. наук із соц. комунікації, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доцент кафедри видавничої справи та редагування і журналістики – 1 (Полякова А. І.).

310. РОЗКОШНИЙ АНАТОЛІЙ ПАНТЕЛІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., кафедра політології Донецького національного університету – 1 (Будков Д. В.).

311. РОМАНЮК МИРОСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., директор Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника НАН України – 3 (Рудий Г. Я., Бойко А. А., Паславський І. І.).

312. РУБЛЬОВ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Інститут історії УкраЇни НАН України – 1 (Ковальчук Г. І.).

313. РУДИЙ ГРИГОРІЙ ЯКОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Президія НАН України, Сектор з координації наукових досліджень в галузі природничих і суспільних наук Науково-організаційного відділу, вчений секретар – 5 (Колісник Д. В., Гедз В. А., Загорулько Р. О., Бейліс Л. І., Заводовський А. А.).

314. РУДНИЦЬКА ГАННА ВАЛЕРІЇВНА, канд. наук із соц. комунікацій, Маріупольський державний університет, філологічний факультет, асистент кафедри соціальних комунікацій – 1 (Ворона А. Г.).

315. РУКАСОВА СВІТЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА, Словянський державний педагогічний університет, канд. пед. наук, доцент кафедри технології виробів легкої промисловості та дизайну – 1 (Кривко Я. П.).

316. д САВЧУК БОРИС ПЕТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри туризму і краєзнавства – 1.

317. САЄНКО ВАЛЕНТИНА ПАВЛІВНА, канд. філол. наук, доцент кафедри літератури ХХ століття Одеського державного університету імені Іллі Мечникова – 1 (Яцина О. Ф.).

318. САЛАМАХА ІГОР ВАЛЕРІЙОВИЧ, канд. іст. наук, доц., Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, завідувач кафедри українознавства – 1 (Ігнатуша А. Є.).

319. САНЦЕВИЧ АНАТОЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст; наук, проф., зав. відділом Інституту історії України НАН України – (Ковальчук Г. І.).

320. СВІРІН МИХАЙЛО ГЕНАДІЙОВИЧ, канд. політ. наук, Одеська філія Української Академії державного управління при Президентові України, доцент кафедри державного управління – 1 (Мамонтова Е. В.).

321. СВІТЛЕНКО СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, доц,, завідувач кафедри історії України Дніпропетровського Національного університету – 1 (Айтов С. Ш.).

322. СЕГЕДА СЕРГІЙ ПАВЛОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Військовий гуманітарний інститут Національної академії оборони України, старший викладач кафедри військової соціології (та військової журналістики) – 1 (Позняков О. П.).

323. СЕЙКО НАТАЛІЯ АНДРІЇВНА, д-р пед. наук., проф., Житомирський державний університет імені Івана Франка, проректор з наукової роботи – 1 (Лобода С. М).

324. СЕМЕНЮК ГРИГОРІЙ ФОКОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри історії української літератури ХХ століття – 1 (Семенко С. В.).

325. СЕНЧЕНКО МИКОЛА ІВАНОВИЧ, д-р техн. наук., проф., Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова», директор – 4 (Сошинська В. Є., Ковальчук С. П., Кулаковська В. В., Кузнякова Т. В.).

326. СЕРАЖИМ КАТЕРИНА СТЕПАНІВНА, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, професор кафедри видавничої справи та редагування – 1 (Лоза Г. І.).

327. СЕРБЕНСЬКА ОЛЕКСАНДРА АНТОНІВНА, д-р філол. наук, проф., Львівський національний університет імені Івана Франка, професор кафедри телебачення і радіомовлення – 1 (Герман І. С.).

328. СЕРГІЙЧУК ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., кафедра давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Яременко В. М.).

329. СЕРЕДЯК АЛЛА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. іст. наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри історичного краєзнавства – 1 (Литвин Т. О.).

330. професор СИДОРЕНКО Наталія Миколаївна, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри історії літератури і журна-

лістики – 5 (Василик Л. Є., Романюк Р. М., Спанатій О. С., Хоню В. В., Благовірна Н. Б.).

331. СИПЧЕНКО ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА, канд. пед. наук, Слов'янський державний педагогічний університет, доцент кафедри педагогіки – 1 (Бондар О. В.).

332. СКУЛЕНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету, професор кафедри теорії і практики журналістики – 1 (Ульянова К. М.).

333. СЛІСАРЕНКО ІГОР ЮРІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц. Міжрегіональна академія управління персоналом, віце-президент із зв'язків із громадськістю – 2 (Бєлінська І. В., Кирилова О. В.).

334. СЛОБОДЯНИК МИХАЙЛО СЕМЕНОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Університет менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри університетської та професійної освіти – 3 (Дригайло С. В., Ляхоцький В. П. Мяскова Т. Є.).

335. СНІЦАРЧУК ЛІДІЯ ВІТАЛІЇВНА, д-р наук із соц. комунікацій, проф. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, заступник генерального директора з наукової роботи, завідувач відділення Науково-дослідного центру періодики – 14 (Колісник Ю. В., Гдакович М. С., Заверющенко Н. С., Сушкова О. М., Хобта О. І., Кулішенко Л. А., Романюк Р. М., Хітрова Т. В., Волобуєва А. М., Почапська О. І., Кравченко С. І., Стадницька Ю. В., Герасимчук Н. Г.).

336. СОЛДАТЕНКО ВАЛЕРІЙ ФЕДОРОВИЧ, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук, проф., Інститут національних відносин і політології НАН України, завідувач відділу теорії і історії національних відносин – 6 (Костилєва С. О., Антонченко Т. В., Ківшар Т. І., Школьна О. Д., Гутковський В. В., Гула Р. В.).

337. СОЛОВЙОВА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА, канд. іст. наук, ДВНЗ «Переспляв-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди», доцент кафедри загальної історії, методології та методики викладання – 1.

338. СОРОКА МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц. – 1. (Олтаржевський Д. О.).

339. СОШНІКОВ АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, канд. філос. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри філософії і політології – 1 (Олтаржевський Д. О.).

340. СПОДАРЕЦЬ МИХАЙЛО ПАВЛОВИЧ, канд. філол. наук,

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, доцент кафедри історії української літератури – 1 (Обертас О. Є.).

341. СТАРКОВ ВАЛЕРІЙ АНДРІЙОВИЧ, канд. іст. наук, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, провідний науковий співробітник відділу пам'яток духовної культури – 2 (Кольбух М. М., Миронець Н. Р.).

342. СТАРОВОЙТЕНКО ІННА МИХАЙЛІВНА, канд. іст. наук, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, с.н.с. відділу джерел новітньої історії України – 1 (Чернік С. Д.).

343. СТАСЕВСЬКИЙ СТАНІСЛАВ БОРИСОВИЧ канд. філол. наук, доц. – 1 (Кривошеєва О. С.)

344. СТЕЦКЕВИЧ ВІТАЛІЙ ВІКТОРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри історії України та українознавства Криворізького технічного університету – 1 (Титаренко Д. М.).

345. СТРЕЛЬСЬКИЙ ГЕННАДІЙ В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ, канд. іст. наук, Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, доцент кафедри історії слов'ян і народознавства – 1 (Капітан Л. І.).

346. СУХОМЛИНСЬКА ОЛЬГА ВАСИЛІВНА, акад. НАПН України, д-р пед. наук., проф., Національна академія педагогічних наук України, академік-секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти – 1 (Лобода С. М.).

347. СУХОТЕРІНА ЛЮБОВ ІВАНІВНА, д-р іст. наук, проф., Одеський національний політехнічний Університет МОН України, завідувач кафедри політології та права – 1 (Євменчук О. В.).

348. СУШКОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА, канд. філол. наук, доц. Сумський державний університет, доцент кафедри журналістики та філології, в. о. декана факультету іноземної філології та соціальних комунікацій – 2.

349. СУЯРКО Л. О., д-р іст. наук, проф., – 1 (Коновець О. Ф.).

350. ТАРАСЕНКО ОЛЬГА ОЛЕКСІЇВНА, канд. іст. наук, доцент кафедри історичних дисциплін Київського міського педагогічного університету імені Б. Д. Грінченка – 1 (Левінець Р. П.).

351. ТАРАСЮК ВОЛОДИМИР ЮРІЙОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Ужгородський національний університет, доцент кафедри журналістики – 2 (Ковпак В. О.).

352. ТЕРЕБУС ОКСАНА ЛЕОНІДІВНА, канд. філол. наук, доц., Волинський національний університет імені Лесі Українки, доцент кафедри теорії літератури, зарубіжної літератури та журналістики – 1 (Тимчишин О. І.).

353. ТЕРЕЩЕНКО АЛЛА КОСТЯНТИНІВНА, д-р мистецтвознавства, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України (м. Київ), провідний науковий співробітник, відділ музикознавства – 1 (Івченко Л. В.).

354. ТИМОШИК МИКОЛА СТЕПАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри видавничої справи та редагування – 1 (Перехейда В. В.).

355. ТИМЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ, д-р тех. наук, Українська академія друкарства, професор кафедри автоматизації та комп'ютерних технологій – 2 (Олянишен Т. В., Гілета І. В.).

356. ТИМЧЕНКО СЕРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ, канд. юрид. наук, Запорізький юридичний інститут, проректор з наукової роботи – 1 (Денісова О. С.).

357. ТИМЧУК ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА, канд. пед. наук, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, оцент кафедри загальної та соціальної роботи – 1 (Яцина О.Ф.).

358. ТКАЧЕНКО АНАТОЛІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., кафедра теорії літератури та компаративістики Київського університету імені Тараса Шевченка – 1 (Олійникова К. Г.).

359. ТКАЧЕНКО ОЛЕНА ГРИГОРІВНА, д-р філол. наук, проф., Сумський державний університет, завідувач кафедри журналістики та філології – 1 (Василик Л. Є.).

360. ТКАЧУК МИКОЛА ПЛАТОНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Тернопільський педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, завідувач кафедри української літератури – 1 (Гречанюк А. Ю.).

361. ТОДОРОВА ЄВГЕНІЯ МИКОЛАЇВНА, канд. пед. наук, Харківська державна академія культури, доцент кафедри бібліографознавства та інформаційно-бібліографічної діяльності – 1 (Карпенко О. О.).

362. ТОРОПОВСЬКА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА, канд. іст. наук, Київський національний університет технологій та дизайну, доцент кафедри українознавства – 1 (Магітова А. Б.).

363. ТРІЩУК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА, д-р наук із соц. комунікацій, проф., Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», завідувач кафедри видавничої справи та редагування – 3 (Морозова О. О., Кулинич М. М, Фіголь Н. М.).

364. ТРОНЬКО ПЕТРО ТИМОФІЙОВИЧ, акад. НАН України, д-р іст. наук, проф., Інститут історії України НАН України, заввідділом регіональних проблем історії України – 2 (Ківшар Т. І., Ковальчук Г. І.).

365. ТРОФИМОВИЧ ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний університет «Острозька академія», завідувач кафедри історії – 1 (Мацєжинський В. Л.).

366. ТРОЩИНСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національна академія державного управління при Президентові України, кафедра соціальної і гуманітарної політики, завідувач – 2 (Омельковець О. Я., Сидоренко Н. М.).

367. ТРОЯН СЕРГІЙ СТАНІСЛАВОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри міжнародних відносин і краєзнавства Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету – 1 (Годований Є. Ф.).

368. ТУПЧІЄНКО ЛЕОНІД СИДОРОВИЧ, канд. філос. наук, доц., Дипломатична Академія при МЗС України, завідувач кафедри зовнішньої політика та міжнародного права – 1 (Власенко В. І.).

369. УДОД ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., головний редактор видавництва «Генеза» – 1 (Костик Є. П.).

370. ФАРЕНІЙ ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ, канд. іст. наук, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри новітньої історії – 1 (Костик Є. П.).

371. ФЕДЧЕНКО ПАВЛО МАКСИМОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України, провідний науковий співробітник – 1 (Черняков Б. І.).

372. ФЕЛЛЕР МАРТЕН ДАВИДОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Міжнародний Соломонів університет, м. Київ, завідувач кафедри історії – 2 (Черняков Б. І., Тимошик М. С.).

373. ФІГОЛЬ НАДІЯ МИКОЛАЇВНА, канд. філол. наук, Видавничо-поліграфічний інститут, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» доцент кафедри видавничої справи та редагування – 1 (Саліх Хіва Тахір).

374. ФІНКЛЕР ЮРІЙ ЕДУАРДОВИЧ, д-р філол. наук, проф., ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», факультет журналістики, кафедра реклами і мови ЗМІ – 18 (Варех Н. В., Маркова Г. Е., Гринівський Т. С., Кусий Л. М., Плехова І. Д., Садовник О. О., Кіца М. О., Колісник Ю. В., Уліцка Ольга Василівна, Василенко М. К., Поплавська В. В., Яблоновська Н. В., Давидченко Т. С., Іванова О. А., Ворона А. Г., Шейхо Каміран, Павлюк І. З., Колісник Ю. В.).

375. ФОМЕНКО ВАЛЕНТИН МИКОЛАЙОВИЧ, д-р мистецтвознавства, старший науковий співробітник, завідувач відділу образо-

творчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського ПАН України – 1 (Стасенко В. В.).

376. ФРИС ВІРА ЯРОСЛАВІВНА, канд. іст. наук, Львівський національний університет імені І. Франка, наукова бібліотека, заввідділом комплектування – 1 (Клименко О. З.).

377. ХАВКІНА ЛЮБОВ МАРКІВНА, д-р наук із соц. комунікацій, проф., Харківський національний університет ім. Б. Н. Каразіна, МОН України, завідувач кафедри журналістики – 1 (Паримський І. С.).

378. ХИЖНЯК ЗОЯ ІВАНІВНА, канд. іст. наук, доц., Національний університет Києво-Могилянська академія, науково-дослідний центр «Спадщина Києво-Могилянської академії» – 2 (Булатова Світлана Олегівна).

379. ХІТРОВА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. філол. наук, доц., Інститут журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету (м.Запоріжжя), завідувач кафедри журналістики і соціальних комунікацій – 4 (Романюк Р. М., Герасимчук Н. Г., Кличко С. М., Кусий Л. М.).

380. ХМІЛЬ НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА, канд. пед. наук, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, старший викладач кафедри інформатики та технічних засобів навчання – 1 (Крутько Олена Миколаївна).

381. ХОЛОД ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський міжнародний університет, завідувач кафедри соціальних комунікацій – 1 (Корольова О. В.).

382. ХОМЕНКО ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. іст. наук, Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН, завідувач відділу комплектування та наукової обробки документів – 1 (Остафійчук В. О.).

383. ХОНЮ ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА, канд. філол. наук, Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет», доцент кафедри видавничої справи та редагування – 3 (Копистинська І. М., Благовірна Н. Б, Кушнір О. В.).

384. ХРИСТОВА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА, канд. іст. наук, доц. Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства Державного комітету архівів України, завідувач відділу – 1 (Сорока М. Б.).

385. ЧЕПЕЛЄВА НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА, д-р психол. наук, заступник директора Інституту психології Академії педагогічних наук України – 1 (Нілова І. Д.).

386. ЧЕПУРЕНКО ЯННА ОЛЕКСІЇВНА, канд. іст. наук, Національна

бібліотека України імені В. І. Вернадського, завідувач відділу пошуку та обліку документів Фонду Президентів України – 1 (Заремба О. С.).

387. ЧЕРНИХ ГАННА ГРИГОРІВНА, канд. іст. наук, Миколаївський науково-навчальний центр (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова), професор кафедри історичних дисциплін – 1 (Грєбцова І. С.).

388. ЧЕРНИШ НАТАЛІЯ ІВАНІВНА, канд. філол. наук, Українська академія друкарства, професор кафедри видавничої справи і редагування – 4 (Женченко М. І., Плехова І. Д., Спанатій О. С., Одінцова М. І.).

389. ЧЕРНУХІН ЄВГЕН КОСТЯНТИНОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Інститут історії України НАН України, кабінет історії українсько-грецьких зв'язків, старший науковий співробітник – 1 (Іванова О. А.).

390. ЧЕРНЯКОВ БОРИС ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри теорії масової комунікації Інституту журналістики – 7 (Бойко А. А., Шевченко В. Е., Петров С. С., Пархітько О. В., Кулеша Н. М., Романюк Р. М., Яблоновська Н. В.).

391. ЧУТКИЙ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ, канд. іст. наук, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, доцент кафедри історії та теорії господарства – 1.

392. ШАПОВАЛ ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ, д-р філол. наук, проф., старший науковий співробітник Інституту народознавства НАНУ (м. Львів) – 3 (Крупський І. В., Тимошик М. С., Васьківський Ю. П.).

393. ШАТАЄВ ВІКТОР МИКОЛАЙОВИЧ, канд. іст. наук, Державний економіко-технологічний університет транспорту, Міністерства транспорту та зв'язку України, доцент кафедри «Вагони» – 1 (Євменчук О. В.).

394. ШВАЧКО СВІТЛАНА ОЛЕКСІЇВНА, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри перекладу Сумського державного університету – 1 (Киричук Л. М.)

395. ШВЕЦОВА-ВОДКА ГАЛИНА МИКОЛАЇВНА, д-р іст. наук, проф., Рівненський державний гуманітарний університет, професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії – 1 (Карпенко О.О.).

396. ШЕБЕЛІСТ СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ, канд. наук із соц. комунікацій, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, доцент кафедри журналістики – 2 (Цвєтаєва О. В., Монич Л. М.).

397. ШЕВЧЕНКО ЛЕСЯ АНТОНІВНА, Інститут історії України НАН України, д-р іст. наук, проф., провідний науковий співробітник – 1 (Марченко Н. П.).

398. ШЕВЧЕНКО ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА, канд. пед. наук, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв України, доцент кафедри бібліотекознавства та інноваційних технологій – 1 (Сищенко С. В.).

399. ШЕВЧЕНКО ВІКТОРІЯ ЕДУАРДІВНА, канд. філол. наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка – 1 (Ворона А. Г.).

400. ШЕВЧУК ВАСИЛЬ ПЕТРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Національний університет оборони України, головний науковий співробітник науково-організаційного центру – 1 (Шпак В. І.).

401. ШЕЛЕСТ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Одеська національна юридична академія, професор кафедри соціальних теорій – 1 (Грєбцова І. С.).

402. ШЕМАЄВА ГАННА ВАСИЛІВНА, д-р наук із соц. комунікацій, Харківська державна академія культури, проф., кафедра бібліотекознавства і соціальних комунікацій – 2 (Каїді В. В., Маркова В. А.).

403. ШИП НАДІЯ АНДРІЇВНА, д-р іст. наук, проф., Українська академія зовнішньої торгівлі, завідувач кафедри суспільних наук видань – 1 (Малиновська Н. Л.).

404. ШИТИК ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА, канд. філол. наук, доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики – 1 (Шулик Р. Т.)

405. ШКЛЯР ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ, д-р філол. наук, проф., Інститут журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри міжнародної журналістики –12 (Щербакова О. А., Гвоздєв В. М., Квіт С. М., Сидоренко Н. М., Алі Мабхут Саад Мулкат , Гвоздєв В. М., Кирилова О. В., Мальцева В. В., Василенко М. К., Хомінський С. Й., Куранова С. І., Гандзюк В. О.).

406. ШКОЛЬНА ОЛЕНА ДМИТРІВНА, канд. філол. наук, доц., Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка, науковий співробітник – 1 (Дроздовська О. Р.).

407. ШКРАБ'ЮК ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ, канд. іст. наук, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, старший науковий співробітник відділу нової історії – 2 (Романишин Ю. О., Хімяк О. М.).

408. ШМАРОВА НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА, д-р філол. наук, проф., Київський національний університет, завідувач кафедри мови та стилістики – 1 (Варич М. В.).

409. ШТОНЬ ГРИГОРІЙ МАКСИМОВИЧ, д-р філол. наук, проф., кафедра історії української літератури і шевченкознавства Інституту

філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 1 (Антипчук Н. В.).

410. ЩЕРБА ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ, канд. політ. наук, перший секретар МЗС України – 1 (Бойко О. В.).

411. ЩЕРБАК МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ, д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2 (Ольховик Н. М., Половинчак Ю. М.).

412. ЩЕРБАК НАДІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА, д-р іст. наук, проф., Київський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри гуманітарних дисциплін – 1 (Дудар О. В.).

413. ЩЕРБАТЮК ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ, канд. іст. наук, доцент кафедри історії України Національної академії внутрішніх справ України – 1 (Березовський О. М.).

414. ЮНУСОВ ШЕВКЕТ ЕЛЬВІСОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, факультет кримськотатарської і східної філології, завідувач кафедри кримськотатарської літератури – 1 (Юксель Г. З.).

415. ЮРКОВА ОКСАНА ВІТАЛІЇВНА Інститут історії України, канд. іст. наук, старший науковий співробітник відділу історії України 20–30-х років XX ст. – 1 (Біленький Є. А.).

416. ЮРЧЕНКО ВІКТОРІЯ ВАЛЕНТИНІВНА, канд. іст. наук, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, заступник керівника центру науково-перспективного розвитку та виховної роботи – 1 (Загорулько Р. О.).

417. ЯБЛОНОВСЬКА НАТАЛІЯ ВСЕВОЛОДІВНА, д-р філол. наук, проф., Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, кафедра міжмовних комунікацій та журналістики – 10 (Паримський І. С., Богуславський О. В., Шейхо Каміран, Сенкевич Г. А., Сніцарчук Л. В., Корчагіна О. В., Дяченко І. М., Кличко С. М., Полякова А. І., Цвєтаєва О. В.).

418. ЯВОРСЬКА ГАЛИНА МИХАЙЛІВНА, д-р філол. наук, с.н.с., Національний інститут проблем міжнародної безпеки, державний експерт відділу глобальної безпеки та європейської інтеграції – 1 (Кулик В. М.).

419. ЯКИМОВИЧ БОГДАН ЗІНОВІЙОВИЧ, канд. іст. наук, доц. директор Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка – 1 (Лозинський М. В.).

420. ЯКИМЮК ЮЛІЯ ПЕТРІВНА, канд. наук із соц. комунікацій, доц., Білоцерківський інститут економіки та управління «Відкритий

міжнародний університет розвитку людини «Україна» – 1 (Присяжна Л. В.).

421. ЯКОВЕЦЬ АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, канд. філол. наук, доц., Національний університет «Києво-Могилянська академія», доцент Могилянської школи журналістики – 1 (Колесніченко У. О.).

422. ЯКОВЕЦЬ АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ, канд. філол. наук, доц., заступник начальника Управління координаційної діяльності ЗМІ Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України – 1 (Ключковська Г. М.).

423. ЯНКО НЕЛЛІ АНДРІЇВНА, канд. філол. наук, доц., декан перекладацького факультету Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов – 1 (Киричук Л. М.).

424. ЯСЬ ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ, канд. іст. наук, науковий співробітник Інституту історії України НАН України – 1 (Антонченко Т. В.).

425. ЯЦИМІРСЬКА Марія Григорівна, канд. філол. наук, доц., Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри мови засобів масової інформації – 1 (Уліцка О. В.).

426. ЯЦІВ РОМАН МИРОНОВИЧ, канд. мистецтвознавства, с.н.с., в.о. директора Інституту народознавства ПАН України– 1 (Стасенко В. В.).

427. ЯЦЮК МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ, канд. іст. наук, Харківська національна академія міського господарства Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри історії і культурології – 1 (Олешко Н. П.).

428. ЯЧМЕНІХІН КОСТЯНТИН МИХАЙЛОВИЧ, д-р іст. наук, проф., Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, завідувач кафедри всесвітньої історії – 1 (Філіпенко Л. В.).

Наукове видання

ПАСТУШЕНКО ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

КНИГА І ПЕРІОДИКА В ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Редактор
Т. П. Дубас

Оригінал-макет
О. М. Литвин

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Підп. до друку 11.01.2016.
Формат 60x84/16. Друк. офс.
Ум. друк. арк. 32,77. Обл.-вид. арк. 28,79.
Наклад 300 пр. Зам. № 1а.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3